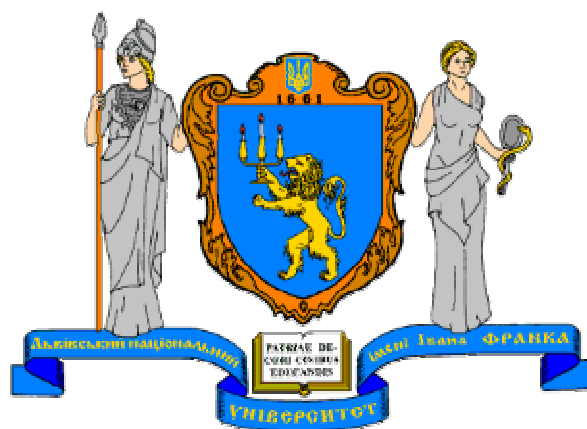

Львівський національний університет імені Івана Франка

КУЛЬТУРОЛОГІЯ:

навчально-методичний комплекс

Львів-2008

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ФІЛОСОФСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ КУЛЬТУРИ

КУЛЬТУРОЛОГІЯ:

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС

НАПРЯМ ПІДГОТОВКИ 0201 – КУЛЬТУРА

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ – КУЛЬТУРОЛОГІЯ

(6.020101; 7.020101; 8.020101)

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

За редакцією

Доктора філософських наук, професора В.П. Мельника

Львів-2008

УДК 009 (072.8)
ББК Ч 11 ж р 30-34
К-90

Затверджено до друку вченою радою філософського факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
(протокол № 106/7 від 21.11.2008 р.)

Автори:

Професор Мельник В.П.;
Професор Кашуба М.В.;
Професор Яртись А.В.
Доцент Васьків А.Ю.;
Доцент Дарморіз О.В.;
Доцент Ліщинська-Милян О.І.;
Доцент Мадей Н.М.;
Доцент Пігусь Л.М.;
Доцент Сіннькевич О.Б.;
Доцент Стеценко В.І.;
Доцент Шендрик С.М.;
Доцент Ярошенко Т.М.
Асистент Лазарович Н.В.;
Асистент Мальчевський О.М.

*За редакцією професора, доктора філософських наук В.П. Мельника
Відповідальні за випуск канд. іст. н., доц. Н.М. Мадей, д. філос. н., проф. В.П. Мельник, канд.
філос. н., проф. А.В. Яртись, канд. філос. н., доц. О.Б. Сіннькевич та ін.*

Культурологія: навчально-методичний комплекс: напрям підготовки 0201 – культурологія, спеціальність культурологія (6.020101; 7.020101; 8.020101): Навч.-метод. посібник / Упоряд.: В.П. Мельник, М.В. Кашуба, А.В. Яртись та ін., / За ред. д-ра філос. наук проф. В.П. Мельника. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 355 с.

ISBN

Навчально-методичний комплекс зі спеціальності «Культурологія» має на меті ознайомити студентів зі змістом навчального процесу та науково-дослідною роботою, якою займатимуться студенти для здобуття освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра, спеціаліста та магістра з культурології.

Розраховано на студентів, які обрали своїм майбутнім фахом культурологію.

ISBN

© В.П. Мельник, М.В. Кашуба,
А.В. Яртись та ін., 2008
© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2008

ЗМІСТ

Розділ 1. Кафедра теорії та історії культури філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка: історія та сучасність

Розділ 2. Навчальний план і програми навчальних дисциплін зі спеціальності “Культурологія”

2.1. Гуманітарні дисципліни для студентів університету

- 2.1.1. Комплексна програма курсу “Історія української та зарубіжної культури” для студентів гуманітарних та природничих факультетів (проф. Яртись А.В., доц. Васьків А.Ю., доц. Пітусь Л.М. асист. Мальчевський О.М.)
- 2.1.2. Навчальна програма курсу “Культурологія” для студентів гуманітарних факультетів (доц. Ярошенко Т.М.)
- 2.1.3. Комплексна програма курсу „Етика та естетика” для студентів університету (доц. Пітусь Л.М., доц. Сінькевич Л.М., доц. Ярошенко Т.М.)
- 2.1.4. Комплексна програма курсу „Релігієзнавство” для студентів університету (проф. Яртись А.В., доц. Васьків А.Ю.)
- 2.1.5. Комплексна програма курсу „Історія зарубіжної та української культури” для студентів філософського факультету (проф. Кашуба М.В., доц. Васьків А.Ю., доц. Пітусь Л.М.)
- 2.1.6. Комплексна програма курсу „Етика” для студентів філософського факультету (доц. Шендрик С.М., доц. Ярошенко Т.М.)
- 2.1.7. Комплексна програма курсу „Естетика” для студентів філософського факультету (доц. Сінькевич О. Б.)

2.2. Фундаментальні та професійно орієнтовані дисципліни, спеціальність „Культурологія”

- 2.2.1. Комплексна програма курсу “Культурологія. Вступ до спеціальності” (доц. Сінькевич О. Б.)
- 2.2.2. Комплексна програма курсу „Історія світової культури” (доц. Ліщинська-Милян О. І.)
- 2.2.3. Комплексна програма курсу „Історія української культури” (доц. Мадей Н.М.)
- 2.2.4. Програма навчального курсу “Історія релігії” (доц. Васьків А.Ю.)
- 2.2.5. Комплексна програма курсу “Міфологія” (доц. Дарморіз О. В.)
- 2.2.6. Тематичний план нормативного навчального курсу “Регіональна типологія культури” (доц. Ярошенко Т.М.)
- 2.2.7. Комплексна програма курсу „Сучасна українська культура” (доц. Мадей Н.М.)
- 2.2.8. Комплексна програма курсу “Філософія культури” (доц. Дарморіз О.В.)
- 2.2.9. Комплексна програма курсу „Соціальна культурологія” (доц. Мадей Н. М.)
- 2.2.10. Комплексна програма курсу „Соціологія культури” (доц. Мадей Н.М.)
- 2.2.11. Програма курсу “Історія культурології” (доц. Пітусь Л.М.)
- 2.2.12. Тематичний план до нормативного навчального курсу “Морфологія культури” (доц. Ярошенко Т.М.)
- 2.2.13. Комплексна програма з курсу “Семіотика культури” (доц. Дарморіз О. В.)
- 2.2.14. Програма курсу “Українська культурологічна думка” (доц. Пітусь Л. М.)
- 2.2.15. Комплексна програма спецкурсу “Масова культура” (доц. Сінькевич О.Б.)
- 2.2.16. Комплексна програма курсу „Формування нової соціокультурної реальності в Україні” (ас.Лазарович Н.В.)

2.3. Дисципліни спеціалізації

- 2.3.1. Дисципліни спеціалізації „Релігієзнавство”
  - 2.3.1.1. Навчальна програма курсу “Політика і релігія” (доц. Васьків А.Ю.)
  - 2.3.1.2. Навчальна програма курсу “Біблієзнавство” (доц. Васьків А.Ю.)
  - 2.3.1.3. Комплексна програма курсу „Соціологія релігії” (доц. Мадей Н.М.)

- 2.3.1.4. Навчальна програма спецкурсу “Філософія релігії”(доц. Стеценко В.І.)
- 2.3.1.5. Навчальна програма культурологічного спецкурсу „Християнство в Україні: історія і сучасність”(доц. Стеценко В.І.)
- 2.3.2. Дисципліни спеціалізації „Етика”
  - 2.3.2.1. Навчальна програма курсу “Християнська етика”(доц. Васьків А.Ю.)
  - 2.3.2.2. Програма спецкурсу “Моральна культура спілкування та етикет” (доц. Сінькевич О. Б.)
  - 2.3.2.3. Комплексна програма курсу „Прикладна етика” (доц. Ліщинська-Милян О.І.)

**КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ КУЛЬТУРИ
ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ ЛЬВІВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА:
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ**

Історія заснування та структура кафедри

Кафедра створена у 1991 р. як загальноуніверситетська, з 1994 р. увійшла до складу філософського факультету. У 2003 р. на філософському факультету було відкрито спеціальність “Культурологія” і кафедра стала випусковою. Навчання за вказаною спеціальністю відбувається за освітньо-кваліфікаційними рівнями “бакалавр”, “спеціаліст” та “магістр”. Підготовка майбутніх культурологів здійснюється за спеціалізаціями “Релігієзнавство” та “Етика”. Випускники одержують спеціальність “Культуролог. Викладач культурологічних дисциплін”.

До структури кафедри належить лабораторія етики та естетики, яка здійснює дослідження ціннісних орієнтацій студентської молоді, специфіки молодіжної субкультури.

При кафедрі на громадських засадах діє центр релігієзнавчих студій, який проводить моніторингове дослідження релігійного життя населення Львівщини, вивчає специфіку віровчення і діяльності традиційних та новітніх релігійних течій, здійснює інформаційне забезпечення викладання курсу “Релігієзнавство”.

На кафедрі працюють 22 викладачів, з яких 2 професори, доктори філософських наук, 1 професор, кандидат філософських наук, 9 доцентів (2 кандидата історичних наук та 7 кандидатів філософських наук), 10 асистентів (6 кандидатів філософських наук та 1 кандидат історичних наук).

Навчально методична робота

Викладачі кафедри підготували для студентів університету нормативні курси “Історія української та зарубіжної культури”, “Культурологія”, “Етика”, “Естетика”, “Релігієзнавство”.

Для студентів спеціальності “Культурологія” підготовлено нормативні курси “Вступ до спеціальності. Основи культурології”, “Історія світової культури”, “Історія української культури”, “Міфологія”, “Історія культурологічної думки”, “Регіональна типологія культури”, “Морфологія культури” “Семіотика культури”, “Соціальна культурологія”, “Соціологія культури”, “Філософія культури”, “Методика викладання культурологічних дисциплін”. Для студентів спеціалізації “Релігієзнавство” підготовлено також курси лекцій “Християнська етика”, “Біблієзнавство”, “Історія християнства в Україні”, “Релігія та політика”, “Філософія релігії”; для студентів спеціалізації “Етика” – “Філософська етика”, “Гуманістичний аспект сучасної етики”, “Ділова етика”, “Прикладна етика”, “Моральна культура спілкування та етикет”.

Наукова робота

Протягом 1991-96 рр. колектив кафедри проводив наукове дослідження по темі “Україна і слов'янський світ”, результати якого лягли в основу підготовлених викладачами кафедри публікацій, присвячених історії культурних зв'язків України з Росією, Білоруссю, Болгарією, Польщею, Чехією, та відображені у депонованому науковому звіті.

З 1999 по 2006 рр. колектив кафедри здійснював роботу над науковою темою “Українська духовна культура: особливості становлення та розвитку”. З 2007 р. розпочато роботу над науковою темою “Українська духовна культура в контексті сучасних трансформаційних процесів”.

Докторантура та аспірантура

При кафедрі діє денна та заочна аспірантура зі спеціальностей 09.00.04 - “Філософська антропологія та філософія культури”, 09.00.11 - “Релігієзнавство”, 09.00.07 - “Етика”, 09.00.08 - “Естетика”. За час існування кафедри 21 аспірант захистив кандидатські дисертації, зокрема, протягом останніх років захищено дисертації “Філософський аналіз проблем традицій і новацій в соціокультурному розвитку ХХ століття”, “Ідеї християнського гуманізму в українській релігійній філософії першої половини ХХ століття”, „Жіночий фактор в аксіологічному вимірі української духовної культури ХІХ – поч. ХХ ст.” та ін.

2 викладачі кафедри працюють над докторськими дисертаціями.

Студентська наукова робота

При кафедрі діє студентський культурологічний гурток, який видає часопис “Гілея”. Наукові розвідки студентів публікуються у збірнику “Релігієзнавчі студії”.

Студенти культурологічного відділення беруть участь у наукових конференціях, які проводяться в університеті, та у міжвузівських студентських конференціях.

Наукові та навчально-методичні видання кафедри

З 2005 р. видається збірник наукових статей “Духовність. Культура. Нація” – перший з серії культурологічних видань кафедри. У 2002 р. першим випуском започатковано періодичне наукове видання “Релігієзнавчі студії”. З 1999 р. викладачами кафедри опубліковано понад 100 наукових статей. У науковому доробку кафедри – монографії С. Боруцького “Конфесійна карта Львівщини” (1999) та “Держава. Церква. Людина. Державно-церковні та міжконфесійні відносини у дзеркалі сучасності. 1992-2002 рр.” (2002); В. Мельника “Філософія. Пізнання. Наука.” (2008, у співавторстві).

У 1994 р. під грифом Міністерства освіти і науки України видано навчальний посібник “Лекції з історії світової та вітчизняної культури”, друге видання якого опубліковано у 2005 р., та підручник В. Мельника. “Філософія науки і техніки” (2006 р., у співавторстві).

Вийшли друком навчальні посібники “Історія етичної думки в Україні” (2005), “Культурологія (навчальна програма і головний зміст нормативного курсу)” (2005), “Культура в термінах від А до Я” (2006), “Регіональна типологія культури” (2007).

Видано тексти лекцій “Актуальні проблеми екологічної етики”, “Культура Галицько-Волинської Русі”, “Моральна вартість дружби і любові”, авторські програми нормативних навчальних курсів та спецкурсів.

Участь у наукових конференціях

Члени кафедри беруть участь у щорічній міжнародній конференції “Історія релігій в Україні” (на базі Львівського музею історії релігії), науково-звітній конференції Львівського національного університету імені Івана Франка. Викладачі кафедри були учасниками Міжнародних наукових конференцій “Християнство на зламі тисячоліть” (Львів, 2002), “Іван Франко: дух, наука, думка, воля” (Львів, 2006) та наукових конференцій, які проводились у Варшаві, Любліні, Мінську, Києві, Донецьку, Харкові та інших містах. У 2003 р. кафедра провела Міжнародну наукову конференцію “Духовність. Культура. Нація”, у 2005 р. – Всеукраїнську наукову конференцію “Духовні виміри європейської цивілізації: виклики XXI століття”.

Наукові зв'язки кафедри

Кафедра співпрацює з Інститутом філософії НАН України імені Григорія Сковороди, Інститутом українознавства НАН України імені Івана Крип'якевича, Дрогобицьким державним університетом імені Івана Франка, національним університетом “Острозька академія” та іншими навчальними закладами західного регіону, з якими здійснюються спільні наукові видання, проводяться стажування викладачів. Плідна співпраця пов'язує кафедру з Українським Католицьким університетом, спільно з яким розроблено магістерську програму з екуменічних наук, за якою навчаються студенти обох університетів.

Налагоджено наукові зв'язки з Варшавським, Вроцлавським, Краківським університетами, Люблінським Католицьким університетом.

**РОЗДІЛ 2. НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН І ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ „КУЛЬТУРОЛОГІЯ”**

№	Назва курсів	Всього год.	Аудит.	Лекц.	Семінар.	Самост. роботи	Форма контролю
<i>Гуманітарні дисципліни</i>							
1	Релігієзнавство	140	70	35	35	70	К.р., 2 сем. Іспит, 3 сем.
2	Етика	160	70	35	35	90	Залік, 5 сем. Іспит, 6 сем.
3	Естетика	126	66	33	33	63	Іспит, 8 сем.
<i>Фундаментальні та професійно орієнтовані дисципліни</i>							
4	Культурологія. Вступ до спеціальності	72	36	18	18	36	Іспит, 1 сем.
5	Історія світової культури	240	140	70	70	100	Іспит, 1 сем. Іспит, 2 сем.
6	Історія української культури	130	70	35	35	60	Залік, 2 сем. Іспит, 3 сем.
7	Історія релігії	108	72	36	36	36	Іспит, 5 сем.
8	Міфологія	140	70	35	35	70	К.р., 3 сем., Іспит, 4 сем.
9	Регіональна типологія культури	74	34	17	17	40	Іспит, 3 сем.
10	Сучасна українська культура	74	34	17	17	40	Залік, 2 сем.
11	Філософія культури	120	70	35	35	50	Залік, 5 сем. Іспит, 6 сем.
12	Соціальна культурологія	72	36	18	18	36	Іспит 5 сем.
13	Соціологія культури	68	34	17	17	34	К.р., 6 сем.
14	Історія культурології	140	70	35	35	70	К.р., 3 сем., Іспит, 4 сем.
15	Морфологія культури	72	36	18	18	36	Іспит, 4 сем.
16	Семіотика культури		56	28	28		Іспит, 8 сем.
17	Українська культурологічна думка	84	34	17	17	50	Іспит, 6 сем.
18	Феномен масової культури	84	36	18	18	48	К.р., 5 сем.
19	Формування нової соціокультурної реальності в Україні	54	36	18	18	18	Іспит, 9 сем.
<i>Дисципліни спеціалізації (релігієзнавство)</i>							
20	Політика і релігія	112	72	36	36	40	Іспит, 7 сем.
21	Біблієзнавство	84	34	17	17	50	Залік, 7 сем.
22	Соціологія релігії	68	34	17	17	34	Залік, 6 сем.
23	Філософія релігії	56	36	18	18	20	Іспит, 7 сем.
24	Християнство в Україні: історія і сучасність	10	20	10	10	20	Іспит, 8 сем.
<i>Дисципліни спеціалізації (етика)</i>							
25	Християнська етика	120	70	35	35	50	Залік, 6 сем. Іспит, 7 сем.

26	Моральна культура спілкування та етикет	72	36	18	18	36	Залік, 5 сем.
27	Прикладна етика	52	32	16	16	20	Іспит, 8 сем.

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ КУЛЬТУРИ

Уклали: канд. філос. н., проф. Яртись А.В.,
канд. іст. н. Васьків А.Ю.,
канд. філос. н., доц. Пітусь Л.М.,
асист. Мальчевський О.М.

Комплексна програма для студентів гуманітарних та природничих факультетів

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

Частина I. Теорія культури

Тема 1. Культурологія – важлива галузь сучасного наукового знання.

Предмет і завдання курсу “Історія української та зарубіжної культури” ..... 2 год.

Тема 2. Поняття феномену культури. Закономірності культурного розвитку людства ..... 2 год.

Частина II. Історія зарубіжної культури

Тема 3. Культура первісного суспільства та давніх цивілізацій. ..... 2 год.

Тема 4. Античність як тип культури. Культура західноєвропейського Середньовіччя. ..... 2 год.

Тема 5. Культура доби Відродження та Просвітництва ..... 2 год.

Тема 6. Світова культура XIX – XX ст. та сучасності. ..... 2 год.

Частина III. Історія української культури

Тема 7. Витоки української культури ..... 2 год.

Тема 8. Духовна культура українського народу XIV – першої половини XVII ст. Український Ренесанс та його особливості ..... 2 год.

Тема 9. Духовна культура українського народу другої половини XVII – XVIII ст. Українське бароко ..... 2 год.

Тема 10. Національно-культурне відродження в Україні кінця XVIII – початку XX ст. ..... 2 год.

Тема 11. Культура України XX ст. та сучасної доби ..... 2 год.

Усього ..... 22 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Культура як духовний і суспільний феномен. ..... 2 год.

Тема 2. Теоретичні проблеми взаємодії культури і суспільства. ..... 2 год.

Тема 3. Історичні передумови виникнення та джерела формування української культури ..... 2 год.

Тема 4. Духовна культура українського народу XIV – першої половини XVII ст. Український Ренесанс та його особливості ..... 2 год.

Тема 5. Українська культура епохи бароко ..... 2 год.

Тема 6. Українська культура кінця XVIII – початку XX ст. Національно-культурне відродження. ..... 2 год.

Тема 7. Духовна культура України XX ст. та сучасної доби ..... 2 год.

Усього ..... 14 год.

Разом ..... 36 год.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Частина I. Теорія культури

Тема 1. Культурологія – важлива галузь сучасного наукового знання.

Предмет і завдання курсу “Історія української та зарубіжної культури”

Актуальність культурологічних проблем в сучасних умовах. Культурологія як наука. Предмет і об'єкт культурології. Завдання культурології. Методологія і метод культурології.

Головні структурні компоненти культурології: філософія культури, соціологія культури, історія культури. Етнографія, релігієзнавство, історія науки і техніки, етика та естетика в структурі культурологічного знання. Функції культурології.

Особливості культурології як навчальної дисципліни. Теоретичний та історичний блоки знань в культурології як навчальній дисципліні. Предмет та завдання курсу “Історія української та зарубіжної культури”, його пізнавальне та виховне значення в структурі гуманітарної освіти. Основні культурологічні концепції. Зв'язок головних напрямів культурології з провідними філософськими течіями сучасності.

Тема 2. Поняття феномену культури.

Закономірності культурного розвитку людства

Філософське визначення змісту та сутності культури. Аналіз головних підходів до визначення сутності культури: антропологічний, філософський, соціологічний, аксіологічний. Культура як спосіб буття людини, вища форма існування суспільства. Гуманізм як критерій всебічного розвитку й удосконалення культури. Норми як регулятивні компоненти культури. Символ. Культурний канон. Звичаї і традиції як стійкі системи культурного життя.

Структура культури. Матеріальна і духовна культура. Функції культури. Культура як норма трансляції соціального досвіду. Культура як спосіб соціалізації особистості.

Зовнішня та внутрішня детермінація культури. Культура і суспільство, їх взаємопроникнення і взаємодія. Соціально-економічні засади культури. Політична організація суспільства. Вплив на культуру тоталітарного і демократичного суспільства.

Духовні засади культури. Суб'єкт культури. Масова та елітарна культура. Субкультура та її види. Динаміка культури. Традиції та новачі в культурі. Традиційне суспільство. Засоби збереження та поширення культурних цінностей. Мова і культура.

Етнічна культура. Національна культура. Взаємозв'язок етнічного і національного в культурі. Проблема світової культури. Співвідношення національної і світової культури.

Регіональна типологія світової культури. Єдність і різноманітність світової культури. Поняття культурної самобутності. Характерні риси східної культури. Особливості західної культури. Поняття культурного регіону. Взаємодія і взаємовплив культурних регіонів. Історична типологія культури за археологічною та релігійною ознаками.

Частина III. Історія зарубіжної культури

Тема 3. Культура первісного суспільства та давніх цивілізацій

Актуальність і складність історії культури первісного суспільства. Періодизація історії первісного суспільства. Еволюція знарядь праці та поява нових типів житла первісної людини. Суспільний лад. Головні види занять: збиральництво, мисливство, рибальство. Приручення тварин.

Особливості духовного розвитку первісного суспільства. Первісні форми релігійних вірувань. Походження первісного мистецтва та його особливості. Виникнення писемності. Формування системи практичних знань у галузі медицини, астрономії, математики. Значення первісної культури для подальшої культурної еволюції людства.

Культура давніх цивілізацій. Поняття “давні цивілізації”. Проблема первинності виникнення давніх цивілізацій, їх взаємозв'язку та впливу на формування і розвиток світової культури. Розвиток землеробства, ремесла і торгівлі. Винаходи. Перші правові кодекси. Теократія як форма правління.

Особливості релігійних вірувань. Міфологія. Еволюція та поширення писемності. Зародження наукового знання. Основні наукові досягнення давніх цивілізацій. Художня культура.

Тема 4. Античність як тип культури.

Культура західноєвропейського Середньовіччя

Поняття “антична культура”. Взаємозв'язок античної культури з культурами Стародавнього Сходу. Специфічні риси античної культури.

Культура Стародавньої Греції. Основні етапи розвитку давньогрецької культури. Давньогрецька релігійна міфологія. Література. Філософія. Давньогрецьке мистецтво.

Культура Стародавнього Риму. Вплив давньогрецької культури на культуру Стародавнього Риму. Самобутність давньоримської культури. Римське право. Особливості релігійних вірувань. Наука і філософія. Розвиток давньоримської літератури. Давньоримське мистецтво.

Виникнення християнства і криза античної культури. Античний світ і Україна. Світове значення античної культури.

Культура західноєвропейського Середньовіччя. Соціокультурна ситуація в середньовічній Західній Європі. Християнська теологія і церква, їх роль у становленні та розвитку культури Середньовіччя. Багатовимірність середньовічної культури. Середньовічна філософія. Патристика і схоластика. Августин Блаженний, Боецій, Тома Аквінський. Західноєвропейська наука. Алхімія як феномен середньовічної культури.

Література і мистецтво. Середньовічний епос. Лицарський роман. Куртуазний роман. Поезія трубадурів і менестрелів. Лірика вагантів. Сатиричний епос. Творчість жонглерів, шпільманів. Фабльо, шванки, сірвенти. Романський стиль. Готичний стиль, його філософські засади. Особливості середньовічного живопису, скульптури. Вітраж. Жанри середньовічного театру. Значення середньовічної культури у духовному розвитку людства.

Тема 5. Культура доби Відродження та Просвітництва

Ренесанс як перехідна епоха від середньовічної культури до культури Нового часу. Проблема змісту поняття “Відродження”. Новий ідеал людини. Гуманізм.

Італійський Ренесанс. Періодизація і загальна характеристика. Проторенесанс. Розвиток літератури. Творчість Данте Аліґ’єрі. Поема “Божественна комедія”. Гуманістичні ідеї у творчості Ф. Петрарки та Дж. Боккаччо. Філіппо Брунелескі та Леон-Батіста Альберті – основоположники архітектурного стилю Раннього Ренесансу.

Високе Відродження. М. Кузанський, Л. Валла, П. Помпонаці – виразники гуманістичних ідей у філософії. “Титанізм” Відродження. Творчість Сандро Боттічеллі, Леонардо да Вінчі, Мікеланджело Буанаротті, Рафаеля Санті.

Пізнє Відродження. Криза ренесансної культури. Маньєризм. Творчість Тіціана, Б. Челліні, Т. Тассо. Пантеїстичні тенденції у філософії: Дж. Бруно, Б. Телезіо, Ф. Патріци. Макіавеллізм.

Північне Відродження: особливості та загальна характеристика. Й. Гутенберг: початок книгодрукування. Е. Роттердамський. Творчість У. Шекспіра, К. Марло, М. Сервантеса, Ф. Рабле. Соціальний утопізм Т. Мора. Гуманістичні тенденції в живописі: М. Дюрер, Г. Гольбейн Молодший, Л. Кранах Старший (Німеччина), Я. та Г. ван Ейк, Г. ван дер Гус, Л. Лейденський, П. Брейгель Старший, І. Босх, Я. Брейгель (Нідерланди), Ф. Клуе, Ж. Фуке (Франція), Ель-Греко (Іспанія).

Реформація як етап на шляху культурної еволюції людства. М. Лютер, Ж. Кальвін. Гуманізм і реформація. Наукова революція. Формування класичної науки.

Особливості розвитку художньої культури XVII ст. Бароко як світоглядна система і мистецький стиль. Особливості класицизму XVII ст. Н. Буало. Реалістичні тенденції в європейському малярстві. Караваджизм. П. П. Рубенс, Рембрандт, Х. Рібера, Д. Веласкес, Ф. Гальс, Н. Пуссен, К. Лоррен, Ж. де Латур. Розвиток скульптури та архітектури. Д. Л. Берніні, Ф. Борроміні. Утвердження нових жанрових форм в літературі: Лопе де Вега, Кальдерон, Д. Мільтон, П. Корнель, Ж. Расін, Ж. Б. Мольєр. Театральне мистецтво.

Соціально-економічні умови розвитку західноєвропейської культури доби Просвітництва (XVIII ст.). Початок промислової революції. Розум і знання, освіта і моральне удосконалення суспільства – провідні ідеї Просвітництва. Енциклопедизм. Особливості філософії доби Просвітництва: раціоналізм, гуманістичні традиції Ренесансу; етична, естетична, культурологічна проблематика. Ставлення до релігії та церкви. Дж. Локк, Дж. Толанд, М. Ф. Вольтер, Д. Дідро, Ж. Л. Д’Аламбер, Ж. Ж. Руссо, Ш. Л. Монтеск’є, Ж. О. Ламетрі, П. А. Гольбах, Г. Е. Лесінг, Й. Г. Гете, Й. Ф. Міллер, Й. Г. Гердер. Ч. Баккарія. Особливості Просвітництва у різних країнах Європи. Мистецтво доби Просвітництва. Рококо.

Тема 6. Світова культура XIX – XX ст. та сучасності

Суспільно-історичні передумови формування культури XIX ст. Особливості художньої культури. Художні стилі і течії у мистецтві XIX ст.: класицизм (“академізм” і “новий класицизм”), ампір, романтизм, реалізм (“критичний реалізм”, “натуралізм”), модерн. Пошуки нових форм художньої творчості. Імпресіонізм і постімпресіонізм. Символізм як передчуття кризи культури XX ст.

Розквіт літератури та образотворчого мистецтва. Музична класика. Феномен Л. ван Бетховена. Особливості архітектури XIX ст. Еволюція театрального мистецтва.

Специфічні риси та загальні тенденції розвитку світової культури XX ст. Індустріалізація культури. Комерціалізація культури. Американізація культури. Феномен масової культури. Відкриття в галузі науки і техніки. Глобалізація культури.

Модернізм як специфічний культурний феномен XX ст. Еволюція модернізму в художній культурі: експресіонізм, кубізм, футуризм, конструктивізм, імажинізм, абстракціонізм, дадаїзм, сюрреалізм, “концептуальне мистецтво”.

Особливості літературних пошуків. Перегляд літературної форми. Дж. Джойс, Ф. Кафка, М. Пруст. Література втраченого покоління: Е. М. Ремарк, Е. Хемінгуей. Література антиутопій: О. Хакслі, Дж. Оруел.

Нова соціально-політична, економічна і культурна ситуація у другій половині XX – початку XXI ст. Модернізм другої половини XX ст. Принципи мистецтва постмодернізму: відмова від художньої логіки, анти естетизм, усунення мистецтва, ерозія жанрів і стилів. Концептуалізм і його течії: боді-арт, ленд-арт, перфоменс, відеоарт. Нові форми художньої творчості. Архітектура, література, кіно, живопис, музика, телебачення доби постмодернізму.

Феномен рок-культури. Контркультура. Молодіжні субкультури.

Частина III. Історія української культури

Тема 7. Витоки української культури

Українська культура як складова і невід’ємна частина світової культури. Методологічні проблеми дослідження української національної культури, її сутнісні ознаки, характерні риси та особливості розвитку. Періодизація української культури.

Проблема етногенезу українців у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Міграційна та автохтонна теорії походження українського етносу. Походження етноніма Україна. Історичні передумови формування українського етносу. Мовні та психологічні особливості українців. Українська ментальність.

Перші сліди перебування людини на території України. Пам’ятки культури доби палеоліту. Мізинська культура. Трипільська культура. Культура доби міді та доби бронзи. Кіммерійці. Залізний вік на Україні. Культурна спадщина скіфів. Племена сарматів та їх культура.

Україна та велике переселення народів у II – IV ст. Племена готів на теренах Стародавньої України, їх матеріальна і духовна культура.

Проблема генезису східнослов’янських племен. Держава Антів. Зарубинецька і черняхівська культури як свідчення високої культури антської доби.

Формування міжплеменних союзів у східних слов’ян. Побут та звичаї, релігійні вірування, усна народна творчість східних слов’ян. Походження етноніма “Русь”. Виникнення писемності у древніх русичів. „Велесова книга”.

Суспільно-економічні та історичні передумови виникнення держави у східних слов’ян – Київської Русі. Розвиток міст, торгівлі, ремесла, землеробства як умови формування киеворуської культури. Пам’ятки матеріальної культури у дохристиянський період. Героїчна міфологія і билинний епос, їх роль у формуванні давньоруської духовної ментальності.

Запровадження християнства у Київській Русі, його вплив на духовну культуру. Взаємозв’язок давньоруської культури з культурою Візантії. Розвиток писемності, церковнослов’янської мови як літературної мови Київської Русі.

Зародження філософських знань. Митрополит Іларіон. Головні ідеї праці “Слово про закон і благодать”. К. Туровський, К. Смолятич, Д. Заточник. Перекладна і паломницька література. Виникнення оригінальної киеворуської літератури: літописи, ізборники, поучення, житія. “Слово о полку Ігоревім” як шедевр світової літератури. Розвиток освіти і наукових знань. Народна мудрість. Гуманістичні ідеали усної народної творчості. Архітектура і образотворче мистецтво. Особливості давньоруського малярства. Ювелірне мистецтво. Музика. Історичне значення культури Київської Русі.

Галицько-Волинська Русь як культурна спадкоємиця Київської Русі. Духовна культура. Архітектура. Іконописні традиції. Мініатюра. Декоративне та ужиткове мистецтво. Галицько-Волинський літопис.

Тема 8. Духовна культура українського народу XIV – першої половини XVII ст. Український Ренесанс та його особливості

Суспільно-історичні передумови розвитку української культури. Формування українського етносу в умовах польсько-литовського панування. Початок козаччини. Особливості релігійного життя. Берестейська церковна унія 1596 року, її причини та наслідки. Духовна культура українського народу: усна народна творчість, звичаї та обряди, освіта і наука. Олельковецький Ренесанс. Перекладна та літописна література. Зародження ідей гуманізму в українській культурі: Юрій Дрогобич, Павло Русин із Кросна, Лукаш з Нового М'яста. Архітектура. Малярство. Початок кириличного друкарства.

Розвиток ідей Ренесансу та гуманізму в Україні. Освіта і наукові знання. Острозький культурно-освітній осередок. Братства та їх роль у розвитку української культури. Культурно-просвітницька діяльність братських шкіл. Київська колегія.

Полемічна література: І. Вишенський, С. Зизаній, З. Копистенський, Г. і М. Смотрицькі, К. Т. Ставровецький. Христофор Філалет та його твір "Апокрисис". Книгодрукування. Іван Федорів. Острозька Біблія 1581 р. Церковна та культурно-просвітницька діяльність Петра Могили.

Особливості ренесансної архітектури на Україні: "Золотий вік" львівського архітектурного Ренесансу. Розвиток малярства: жовківська, чернігівська, новгород-сіверська малярські школи. Театральне мистецтво: скоморохи, народна драма, шкільна драма (П. Беринда), віршована драма (І. Волков). Музика. Розвиток пісенної творчості: історичні пісні, думи. Українська професійна музика.

Тема 9. Духовна культура українського народу другої половини XVII – XVIII ст. Українське бароко

Суспільно-політичні передумови розвитку української культури. Національно-визвольна війна українського народу (1648–1654 рр.) під проводом Б. Хмельницького проти іноземних поневолювачів. Поширення демократичних ідей в українській культурі. Культура козацької держави. Козацьке бароко. Самобутні риси культури Запорізької Січі. Освіта. Релігійні вірування запорізьких козаків. Народні пісні та думи. Кобзарство. Хореографія та пісенна творчість. Музична культура і театральне мистецтво. Іван Мазепа та його доба в європейській художній культурі.

Розвиток освіти і наукових знань в Україні. Києво-Могилянська академія – важливий осередок духовного життя українського народу. Філософська думка в Україні: Т. Прокопович, Г. Кониський, Т. Щербинський. Культурно-просвітницька діяльність Г. Сковороди. Література доби бароко: творча спадщина І. Величковського, К. Зінов'єва, І. Галятовського. Козацькі літописи Г. Граб'янки та С. Величка. Розвиток книгодрукування. Запровадження громадянського шрифту в книгодрукуванні. Театральне мистецтво, розвиток шкільної драми. Вертеп. Кріпацький театр.

Особливості українського архітектурного бароко. Формування української національної архітектурної школи: І. Зарудний, І. Григорович-Барський, С. Ковнір. Архітектурні шедеври В. Растреллі в Україні. Розквіт дерев'яної архітектури. Скульптура. Й. Пінзель. Живопис: урізноманітнення жанрів. Жовківський культурний осередок: І. Шиманович, І. Руткович, Й. Кондзелевич, В. Петракович. Професійна музика. Музична освіта: М. Дилецький.

Українська духовна класична музика. Творчість М. Березовського, А. Веделя, Д. Бортнянського.

Тема 10. Національно-культурне відродження в Україні кінця XVIII – початку XX ст.

Соціально-політичні та історичні передумови розвитку української культури. Поняття "національно-культурного відродження". Аналіз різних точок зору: М. Грох, Р. Шпорлюк, І. Лисяк-Рудницький. Генеза та періодизація національно-культурного відродження.

Дворянський період відродження (1780–1840). Зародження української національної ідеї в середовищі дворянства. "Історія Русів" та її вплив на формування національної свідомості українців. Літературне відродження. І. Котляревський "Енеїда". Формування української літературної мови. Харківський університет – головний осередок національного відродження. В. Каразін – архітектор відродження.

Класицизм в українському мистецтві. Архітектура. Живопис. Декоративне і ужиткове мистецтво. Український романтизм – важливий чинник національного відродження.

Народницький період національно-культурного відродження (1840–1880) та його особливості. Київські романтики та Кирило-Мефодіївське товариство. Т. Шевченко як виразник української національної ідеї та провідник відродження. М. Костомаров. "Книга буття українського народу". Розвиток національної самосвідомості українців у 50-60-х роках. Громадівський рух. Значення творчості М. Драгоманова для розвитку визвольних ідей на Україні.

Феномен українського театрального мистецтва: М. Кропивницький, М. Старицький, І. Карпенко-Карий, П. Саксаганський, М. Садовський. Український професійний театр у Галичині. Тенденції національного відродження в українській професійній музиці. М. Лисенко та його внесок у світову музичну культуру. Шевченкіана у творах українських композиторів. Розвиток хорового мистецтва. Реалізм в українському малярстві. Архітектура: ампір, еkleктизм, неокласицизм, віденське бароко.

Модерністський період національно-культурного відродження (1890–1914). Суспільно-політичні, економічні та духовні обставини формування модерністських тенденцій в українській культурі. Формування політичних партій та рухів на Сході та Заході України як провідників національно-культурного відродження. Національна ідея у творчій спадщині Ю. Бачинського та М. Міхновського.

Національно-культурне відродження у Галичині. Його періодизація та характерні особливості. Культурно-просвітницька діяльність “Руської трійці”: М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький.

Тема 11. Культура України ХХ ст. та сучасної доби

Суспільно-історичні передумови розвитку української культури. Лютнева революція 1917 р. в Росії та спалах національно-політичного відродження в Україні. М. С. Грушевський і процеси державотворення в Україні. Центральна Рада та її універсали. Проголошення повної самостійності Української Народної Республіки. Тенденції розвитку та періодизація духовної культури України ХХ ст. Національно-культурний рух періоду Центральної Ради. Формування української національної школи. Створення української вищої школи. Заснування Української Академії Наук: В. Вернадський, Д. Багалій, А. Кримський, М. Туган-Барановський.

Видавнича справа. Преса. Театр. Лесь Курбас – визначний діяч українського театрального мистецтва. Олександр Довженко – основоположник українського кіномистецтва. Пожвавлення літературного життя. Діяльність літературних об'єднань “Плуг”, “Гарт”, “ВАПЛІТЕ”, “Молодняк”.

Театральне мистецтво і музична культура. Діяльність музичного товариства ім. Леонтовича. Архітектура і образотворче мистецтво.

Репресивні акції сталінізму та їх трагічні наслідки для української культури. “Розстріляне відродження”. М. Хвильовий, М. Зеров, О. Довженко – речники української національної ідеї.

Формування руху національного опору на ниві духовного життя. І. Дзюба “Інтернаціоналізм чи русифікація?”. Політична та культурно-просвітницька діяльність “шістдесятників”. Український культурний процес в еміграції.

Національно-культурне відродження в Україні у середині 80-х – на початку 90-х років та його особливості. Декларація про державний суверенітет України. Акт проголошення незалежності України. Їх значення у формуванні національної самосвідомості українців та розвитку духовної культури. Українська державність як необхідна передумова національно-культурного відродження.

Перспективи розвитку української культури в ХХІ столітті.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Культура як духовний і суспільний феномен (2 год.)

Поняття культури та її структура. Еволюція поглядів на культуру в європейській та вітчизняній культурології.

Сучасне розуміння сутності культури: антропологічний, соціологічний та філософський підходи.

Структура культури. Матеріальна та духовна культура, їх взаємодія. Структура духовної культури.

Світова і національна культура, їх взаємодія. Взаємозв'язок національного та загальнолюдського в культурі.

Тематика наукових рефератів

Культура як духовний та суспільний феномен.

Еволюція поглядів на культуру в європейській та вітчизняній культурології.

Сучасні культурологічні концепції про походження та сутність культури.

Матеріальна і духовна культура, їх взаємодія.

Світова і національна культура. Взаємозв'язок національного та загальнолюдського в культурі.

Політична і правова культура.

Питання для самостійної роботи

Який зміст вкладається у поняття культура?
В чому полягає відміна між культурою матеріальною і культурою духовною?
Структура матеріальної та духовної культури.
Коротко охарактеризуйте основні філософські концепції культури.
Як ви розумієте взаємодію світової і національної культури.
Роль культури у житті людини та в історії суспільства.
Назвіть суспільні фактори, які впливають на розвиток культури.

Рекомендована література

Давидович В. Е., Жданов Ю. А. Сущность культуры. – Ростов на Дону, 1979.
Ильенков Э. В. Философия и культура. – М., 1991.
Коган Л. Н. Теория культуры. – Екатеринбург, 1993.
Кертман Л. Е. История культуры стран Европы и Америки. – М., 1987. Разд. I.
Лісовий В. Дмитро Іванович Чижевський: онтологія, гносеологія, філософія культури // Філософська і соціологічна думка. 1994, № 5–6.
Малахов Л. А. Нація в полі культури // Філософська і соціологічна думка. 1991, № 8.
Дорошевич В. Ментальність України і проблеми її державності // Журнал “Розбудова держави”. 1993, № 7.
Основы исторической типологии культуры. – М., 1989.
Самосознание европейской культуры XX века. – М., 1991.
Тойнбі А. Дослідження історії. – К., 1995.
Философия. Религия. Культура. – М., 1992.
Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. – Львів, 2005. Розділ I. – С. 1–21.
Греченко В., Чорний І., Кушнерук В., Режко В. Історія світової та української культури. – К., 2000. – С. 1–15.
Українська та зарубіжна культура. Навчальний посібник / За ред. проф. М. М. Заковича. – К., 2000. – С. 15–19.
Світова і вітчизняна культура. Навчальний посібник / За ред. Н. Горбача. – Львів, 1992. Розд. “Філософські концепції культури”.

Тема 2. Теоретичні проблеми взаємодії культури і суспільства (2 год.)

Проблема детермінації культури. Функції культури.
Співвідношення традиційного та новаційного в культурі.
Проблеми типології культури.
Культура і цивілізація.

Тематика наукових рефератів

Взаємодія культури і суспільства. Аналіз суспільних факторів, які впливають на розвиток культури.
Культура та природа.
Характерні ознаки цивілізації. Взаємодія культури і цивілізації.
Європейський культурний регіон, його характерні ознаки.
Індійський культурний регіон.
Латиноамериканський культурний регіон.
Далекосхідний культурний регіон.
Арабо-мусульманський культурний регіон.
Тропічно-африканський культурний регіон.

Питання для самостійної роботи

Охарактеризуйте загальні та специфічні закономірності розвитку культури.
Суспільні фактори, які впливають на розвиток культури.
Взаємодія культури і цивілізації.

Роль цивілізації в удосконаленні людини.
Як ви розумієте співвідношення традиційного та новаційного в культурі?
Назвіть головні ознаки цивілізації.

Рекомендована література

Африка: Культура и общество. – М., 1989.
Васильев Л. С. История религий Востока. – М., 1988.
Вайнтриб І. Священні книги цивілізацій. – К., 2001.
Джеджора О. Історія європейської цивілізації. – Львів, 1999. – Ч. І. До кінця XVIII ст.
Хамітов Н. В., Гармаш Л. Н., Крилова С. А. Історія філософії. Проблема людини та її меж. – К., 2000.
Історія світової культури. Культурні регіони: Навч. посібн. // Керівник авт. Колективу Л. К. Левчук.
Вид. 3-є, перероб. і доп. – К., 2000.
Ярошенко Т. Регіональна типологія культури. Навч. посіб. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2007.

Тема 3. Історичні передумови виникнення та джерела формування української культури (2 год.)

Етногенез (походження) українського народу, його матеріальної та духовної культури.
Історіографія української культури, джерела її формування:
Передслов'янське населення України, його матеріальна і духовна культура;
Слов'янська доба в історії стародавньої України: від Держави Антів – до княжої Русі.
Матеріальна і духовна культура дохристиянської Русі.
Вплив християнства на духовну культуру Київської Русі.
Культура Галицько-Волинської Русі.

Тематика наукових рефератів

Автохтонна та міграційна теорії походження українського народу.
Трипільська культура як автохтонне джерело української культури.
Дохристиянські язичницькі вірування – важливе джерело духовної культури українського народу.
Літописання Київської Русі в системі духовної культури.
„Слово о полку Ігоревім” – визначна пам'ятка духовної культури Київської Русі.

Питання для самостійної роботи

Як ви розумієте взаємозв'язок світової та української культури?
Назвіть основні етапи на шляху етногенези українського народу.
Охарактеризуйте короткий зміст “Літопису времінних літ”.
Зарубинецька та Черняхівська культура антської доби.
Назвіть головні пам'ятки писемності та літератури Київської Русі.
В якому джерелі зафіксована перша згадка про Україну?
Які ви знаєте визначні архітектурні пам'ятки Київської Русі?
Образотворче мистецтво та іконопис Київської Русі.
Галицько-Волинська Русь – спадкоємець духовної культури Київської Русі.

Рекомендована література

Александрович В. Мистецтво Галицько-Волинської держави. – Львів, 1999.
Брайчевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі. – К., 1988.
Горський В. С. Нариси з історії філософської культури Київської Русі. – К., 1993.
Грушевський М. С. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991.
Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. – К., 1989.
Київська Русь: культура, традиції. – К., 1982.
Макарчук С. А. Український етнос: виникнення та історичний розвиток. – К., 1992.
Наулко В. Культура і побут населення України. – К., 1997. Розд. І.
Новиченко Л., Русанівський В., Толочко П. Українська національна культура: минуле, сучасне, майбутнє. – К., 1990.
Синькевич О. Б. Культура Галицько-Волинської Русі. – Львів, 2000.
Смолій В. А., Гуржій О. І. Як і коли почала формуватися українська нація. – К., 1991.
Повість времінних літ. – К., 1990.

- Франчук В. О. Літописні оповіді про похід князя Ігоря. – К., 1988.
Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За ред. проф. А. Яртиса та проф. В. Мельника. – Львів, 2005. – С. 339–416.
Попович М. В. Нарис історії культури України. – К., 1999.
Греченко В., Чорний І., Кушнерук В., Режко В. Історія світової та української культури. – К., 2000. – С. 283–309.

Тема 4. Духовна культура українського народу XIV – першої половини XVII ст. Український Ренесанс та його особливості (2 год.)

Суспільно-історичні передумови розвитку української культури.
Український Ренесанс на ниві духовної культури, його особливості та періодизація.
Розвиток освіти та наукових знань в Україні. Острозький культурно-освітній осередок.
Братства та їх роль у розвитку культури. Культурно-просвітницька діяльність братських шкіл.
Архітектура і образотворче мистецтво епохи Ренесансу.

Тематика наукових рефератів

Розвиток гуманістичних ідей у духовній культурі України в добу Ренесансу (кінець XVI – початок XVII ст.).
Острозька академія – важливий осередок духовної культури України.
Діяльність братських шкіл на ниві духовної культури.
Церковна та культурно-просвітницька діяльність П. Могили.
“Золотий вік” Львівського архітектурного Ренесансу.
Жовківська малярська школа, її внесок у духовну культуру.
Музична культура і театральне мистецтво.

Питання для самостійної роботи

Який зміст вкладається у поняття “Олельковецький ренесанс”?
Коли була надрукована Острозька Біблія? Її роль у розвитку духовної культури.
Роль полемічної літератури в духовному житті українського народу.
Діяльність Юрія Дрогобича та Станіслава Оріховського на ниві духовної культури.
Іван Вишенський – визначний представник полемічної літератури.
Хто започаткував книгодрукування в Україні?
В чому полягає головний здобуток періоду національно-культурного відродження?

Рекомендована література

- Грушевський М. С. Культурно-національний рух на Україні в XVI – XVII ст. – К., 1916.
Гуманістичні й реформаційні ідеї на Україні. – К., 1990.
Жолтовський П. М. Художнє життя на Україні в XVI – XVIII ст. – К., 1983.
Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль у розвитку української культури в XVI – XVIII ст. – К., 1969.
Матковська О. Львівське братство: культура, традиції. – Львів, 1997.
Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні. – К., 2000.
Мицько І. З. Острозька академія. – К. 1991.
Нічик В. М., Литвинов В. Д., Стратій Я. М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні (XVI – початок XVII ст.). – К., 1991.
Культурне відродження в Україні: історія і сучасність. – Тернопіль – Львів. – С. 141–148.
Овсійчук В. А. Українське мистецтво XVI – першої половини XVII ст. Гуманістичні та визвольні ідеї. – К., 1985.
Філософія Відродження на Україні. – К., 1990.
Старовойт О. Стефан Зизаній. – Львів, 1996.
Пам’ятки братських шкіл на Україні. – К., 1988.
Українські гуманісти епохи Відродження (Антологія): у 2 т. – К., 1995.
Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За ред. проф. А. Яртиса та проф. В. Мельника. – Львів, 2005. – С. 416–440.
Греченко В., Чорний І., Кушнерук В., Режко В. Історія світової та української культури. – К., 2000. – С. 309–354.
Українська та зарубіжна культура. Навчальний посібник / За ред. проф. М. М. Заковича. – К., 2000. – С. 420–456.

Попович М. В. Нарис історії культури України. – К., 1998. – С. 257–305.
Культура українського народу / За ред. В. Русанівського. – К., 1994. – С. 60–94.

Тема 5. Українська культура епохи бароко (2 год.)

Суспільно-історичні передумови розвитку української культури другої половини XVII – XVIII ст.

Духовна культура Запорізької Січі та її самобутні риси.

Києво-Могилянська академія – важливий осередок духовної культури українського народу.

Українське бароко в архітектурі та образотворчому мистецтві.

Тематика наукових рефератів

Розвиток освіти та наукових знань у період існування Козацької держави.

Козацькі літописи – визначна пам'ятка духовної культури України.

Внесок гетьмана Івана Мазепи у духовну культуру українського народу.

Козацьке бароко в архітектурі та образотворчому мистецтві.

Григорій Сковорода – визначний діяч духовної культури українського народу.

Музична культура і театральне мистецтво України.

Питання для самостійної роботи

В чому полягають самобутні риси духовної культури Запорізької Січі?

Охарактеризуйте головні ідеї, які прозвучали у козацьких літописах.

Внесок Києво-Могилянської академії у розвиток освіти і науки.

Які специфічні особливості українського бароко?

Кобзарство на ниві духовного життя українського народу.

Що ви знаєте про Жовківську малярську школу?

Чи можна говорити про епоху Просвітництва в українській культурі?

Рекомендована література

Апанович О. Культура козацтва. Деякі аспекти розвитку культури Запорізької Січі // Українська культура. – 1991. - № 1.

Багалій Д. І. Український мандрівний філософ Г. Сковорода. – К., 1992.

Білецький П. О. Нариси з історії українського мистецтва. Українське мистецтво другої половини XVII – XVIII ст. – К., 1988.

Жолтовський П. Художнє життя на Україні в XVII – XVIII ст. – К., 1983.

Кашуба М. В. Георгій Кониський – світогляд і віхи життя. – К., 1999.

Макаров А. Світло українського бароко. – К., 1994. – С. 185–208.

Культурне відродження в Україні. – К., 1994. – С. 104–119.

Культура українського народу / За ред. В. Русанівського. – К., 1994. – С. 94–130.

Нельговський Ю. П., Степовик Д. В., Членова Л. Г. Українське мистецтво другої половини XVII – XVIII ст. – К., 1976.

Самійло Величко. Літопис. Том I. – К., 1991.

Попович М. В. Нарис історії культури України. – К., 1999.

Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія. – К., 1988.

Овсійчук В. А. Майстри українського бароко. – К., 1991.

Українське бароко та європейський контекст. Архітектура, образотворче мистецтво, театр і музика. – К., 1991.

Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. – Львів, 2005. – С. 416–441.

Українська та зарубіжна культура. Навчальний посібник / За ред. проф. М. М. Заковича. – К., 2000. – С. 458–501.

Греченко В., Чорний І., Кушнерук В., Режко В. Історія світової та української культури. – К., 2000. – С. 354–391.

Тема 6. Українська культура кінця XVIII – початку XX ст. Національно-культурне відродження (2 год.)

Генезис та періодизація національно-культурного відродження в Україні наприкінці XVIII – початку XX ст.
Дворянський період національно-культурного відродження.
Народницький період національно-культурного відродження. Суспільно-політична діяльність Кирило-Мефодіївського братства.
Модерністський період національно-культурного відродження, його характерні риси та ознаки.
Національно-культурне відродження у Галичині.

Тематика наукових рефератів

Сутність та періодизація національно-культурного відродження в Україні.
Зародження національної ідеї у дворянський період національно-культурного відродження.
Аналіз праці “Історія Русів”.
Прояви національної ідеї у діяльності Кирило-Мефодіївського братства.
Культурно-просвітницька діяльність „Руської трійці”.
Юліан Бачинський та Микола Міхновський – виразники української національної ідеї.

Питання для самостійної роботи

Який зміст вкладається у поняття національно-культурне відродження?
Охарактеризуйте схеми національно-культурного відродження в Україні (М. Грох, Р. Шпорлюк, І. Лисяк-Рудницький).
Як прозвучала українська національна ідея у творчості Т. Шевченка?
Назвіть авторів програмного документу Кирило-Мефодіївського товариства “Книга буття українського народу”. Які ідеї прозвучали у ній?
Ваша оцінка діяльності М. Грушевського у Науковому товаристві імені Т. Шевченка.
Роль Івана Франка у розвитку української культури.
Значення громадівського руху на ниві духовної культури.

Рекомендована література

- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації. XIX – XX ст. – К., 1996.
Грицак Я. Українське національне відродження: тяглість і перервність традицій // Зб. зустрічі. 1991. Вип. 2. – С. 21–27.
Горелов М. М. Передвісники незалежної України. Історичні розвідки. – К., 1996.
Кондратюк К. К. Нариси історії українського національно-визвольного руху XIX ст. – Тернопіль, 1993.
Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. – К., 1994. Т. 1, Т. 2. (Проблеми термінології та періодизації української історії).
Лисяк-Рудницький І. Між історією і політикою. – Мюнхен, 1973.
Кирило-Мефодіївське товариство: у 3 т. – К., 1990.
Кирчів Р. Г. Етнографічно-фольклористична діяльність “Руської трійці”. – К., 1990.
Лобановський Б. Б., Говдя П. І. Українське мистецтво другої половини XIX – початку XX ст. – К., 1989.
„Русалка Дністровая”. – К., 1987.
„Руська трійця” в історії суспільно-політичного руху та культури України. – К., 1987.
Сергієнко Г. Я. Шевченко і Кирило-Мефодіївське братство. – К., 1983.
Шиш Н. А. Культурно-національне питання на Україні у XIX ст. – К., 1991.
Шпорлюк Р. Українське національне відродження в контексті європейської історії кінця XVIII – початку XX ст. // Україна. Наука. Культура. – К., 1991. – Вип. 25.
Свідзинський А. Речники української незалежності на зламі століть // Розбудова держави. 1997. № 4-5. Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. – Львів, 2005. – С. 473–516.
Греченко В., Чорний І., Кушнерук В., Режко В. Історія світової та української культури. – К., 2000. – С. 392–431.
Попович М. В. Нарис історії культури України. – К., 1998. – С. 290–536.
Українська та зарубіжна культура. Навчальний посібник / За ред. проф. М. М. Заковича. – К., 2000. – С. 502–557.

Тема 7. Духовна культура України ХХ ст. та сучасної доби (2 год)

Періодизація української культури ХХ ст., головні тенденції її розвитку.

Здобутки української культури на шляху національного відродження (1917–1933 рр.).
“Розстріляне відродження”.

Творчість діячів української культури в еміграції.

Перспективи розвитку української культури в ХХІ ст.

Тематика наукових рефератів

М. С. Грушевський і державотворчі процеси в Україні (1917–1918 рр.).

Українська національна ідея у творчій спадщині М. Хвильового.

Олександр Довженко – основоположник українського кіномистецтва.

Лесь Курбас – визначний діяч українського театрального мистецтва.

Політична і культурно-просвітницька діяльність “шістдесятників”.

Українська музика, малярство і література.

Питання для самостійної роботи

Ситуація постмодерну в українській культурі.

У чому проявилось новаторство в українському театральному мистецтві?

Хто належав до групи українських письменників-неокласиків?

Що ви знаєте про українську історичну школу?

Який зміст вкладається у поняття “українізація”?

В чому проявилися особливості українського малярства (І. Бойчук, А. Горська)?

Назвіть представників української класичної музики.

Охарактеризуйте особливості національно-культурного відродження в Галичині.

Роль національної мови у розвитку культури.

Як в Україні виявилася криза культури у ХХ ст.?

Рекомендована література

Аксіоми для нащадків: українські імена у світовій науці. – Львів, 1992.

Іванишин В. Українська церква і процес національного відродження. – Дрогобич, 1990.

Ільницький М. Від “Молодої музи” до “Празької школи”. – Львів, 1995.

Лавріненко Ю. Розстріляне відродження. – Мюнхен, 1959.

Лавріненко Ю. Минуле України: відновлені сторінки. – К., 1991.

Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація // Вітчизна, 1990. № 5–8.

Довженко О. Україна в огні. Щоденник. – К., 1990.

Баран В. Україна 1950–1960-х років: Еволюція тоталітарної системи. – Львів, 1996.

Базилевич А. Введення у твори Митрополита А. Шептицького. – Львів, 1993.

Курбас Л. Березіль: Із творчої спадщини. – К., 1988.

Касьянов Г. В. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–1980 рр. – К., 1995.

Репресоване відродження. – К., 1993.

Сверстюк Є. Блудні сини України. – К., 1993. – С. 23–32.

Хвильовий М. Твори. – К., 1995. Вступна стаття про творчість письменника.

Шлемкевич М. Загублена українська людина. – К., 1992.

Спогади про О. Довженка. – К., 1973.

Жулинський М. Із забуття – в безсмертя. – К., 1990.

Павличко Д. Дискурс модернізму в українській літературі. – К., 1997.

Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За ред. проф. А. Яртиса та проф. В. Мельника. – Львів, 2005. – С. 516–565.

Греченко В., Чорний І., Кушнерук В., Режко В. Історія світової та української культури. – К., 2000. – С. 392–462.

Українська та зарубіжна культура. Навчальний посібник / За ред. проф. М. М. Заковича. – К., 2000. – С. 558–609.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Культура як духовний і суспільний феномен.
2. Еволюція поглядів на культуру в європейській та вітчизняній культурології.
3. Аналіз філософських концепцій культури.
4. Сучасне розуміння змісту та сутності культури: антропологічний, соціологічний та філософський підходи.
5. Культура та суспільство. Суспільні фактори, які впливають на зміст культури.
6. Культура і природа.
7. Матеріальна і духовна культура, їх взаємодія. Структура духовної культури.
8. Світова і національна культура, їх взаємозв'язок.
9. Регіональна типологія світової культури.
10. Функції культури, її роль у життєдіяльності людини та в історії суспільства.
11. Етнічна, національна та світова культура, їх взаємодія.
12. Традиції та новації в культурі, їх співвідношення.
13. Культура первісного суспільства. Загальна характеристика.
14. Первісні форми релігійних вірувань.
15. Культура давніх цивілізацій. Міфологія як духовна основа їх культури.
16. Античність як тип культури. Специфічні риси античної культури.
17. Культура Стародавньої Греції, її періодизація та загальна характеристика.
18. Культура Стародавнього Риму. Самобутність давньоримської культури.
19. Культура західноєвропейського Середньовіччя. Роль християнства у становленні та розвитку культури Середньовіччя.
20. Культура Візантії.
21. Культура доби Відродження. Ренесанс як перехідна епоха від середньовічної культури до культури Нового часу.
22. Особливості розвитку художньої культури XVII ст. Бароко як світоглядна система і мистецький стиль.
23. Західноєвропейська культура доби Просвітництва.
24. Соціально-економічні умови формування та розвитку культури XIX ст.
25. Специфічні риси та загальні тенденції розвитку світової культури XX ст.
26. Українська культура як складова та невід'ємна частина світової культури. Періодизація української культури.
27. Проблема етногенезу українців у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Аналіз міграційної та автохтонної теорій.
28. Історичні передумови формування українського етносу. Характеристика головних етапів етногенетичного процесу.
29. Проблема генезису східнослов'янських племен. Держава Антів. Зарубинецька та Черняхівська культура.
30. Матеріальна та духовна культура дохристиянської Русі.
31. Вплив християнства на духовну культуру Київської Русі.
32. Пам'ятки літератури і письменства Київської Русі.
33. Архітектура і образотворче мистецтво Київської Русі.
34. Культура Галицько-Волинської Русі.
35. Духовна культура України епохи Ренесансу. Її особливості.
36. Гуманістичні ідеї на ниві духовної культури України доби Ренесансу.
37. Острозький культурно-освітній осередок, його внесок у духовну культуру українського народу.
38. Братства та їх роль у розвитку культури. Культурно-просвітницька діяльність братських шкіл.
39. Архітектура і образотворче мистецтво епохи Ренесансу.
40. Музична культура і театральне мистецтво України XIV – першої половини XVII ст.
41. Духовна культура Запорізької січі та її самобутні риси.
42. Києво-Могилянська академія – важливий осередок духовної культури українського народу.
43. Українське бароко в архітектурі та образотворчому мистецтві.

44. Музична культура і театральне мистецтво України доби Бароко.
45. Генезис та періодизація національно-культурного відродження в Україні наприкінці XVIII – початку XX ст.
46. Дворянський період національно-культурного відродження.
47. Зародження української національної ідеї у дворянський період відродження.
48. Народницький період національно-культурного відродження та його особливості.
49. Діяльність Кирило-Мефодіївського братства.
50. Модерністський період національно-культурного відродження.
51. Ю. Бачинський та М. Міхновський – виразники української національної ідеї.
52. Національно-культурне відродження в Галичині.
53. Культурно-просвітницька діяльність “Руської трійці”.
54. Періодизація української культури XX ст., головні тенденції її розвитку.
55. М. С. Грушевський і процеси державотворення в Україні у період національно-демократичної революції 1917–1918 рр.
56. Здобутки української культури на шляху її національного відродження (1917–1933 рр.).
57. “Розстріляне відродження” 20–30 років XX ст. та його трагічні наслідки для української культури.
58. Політична і культурно-просвітницька діяльність “шістдесятників”.
59. Творчість діячів української культури в еміграції.
60. Перспективи розвитку української культури у XXI столітті.

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Уклала: канд. філос. н., доц. Ярошенко Т.М.

Комплексна програма для студентів гуманітарних факультетів

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

<i>Розділ 1. Культурологія як наука</i>	
<i>Тема 1.1. Місце культурології в системі гуманітарного знання .....</i>	2 год.
<i>Тема 1.2. Феномен культури.....</i>	2 год.
<i>Тема 1.3. Динаміка культури: загальні закономірності розвитку і функціонування .....</i>	2 год.
<i>Розділ 2. Морфологія культури: культурна багатоманітність людства</i>	
<i>Тема 2.1. Суб'єктне буття культури.....</i>	2 год.
<i>Тема 2.2. Типологія культури.....</i>	3 год.
<i>Розділ 3. Національно-регіональна своєрідність світової культури</i>	
<i>Тема 3.1. Китайська культурна самобутність .....</i>	3 год.
<i>Тема 3.2. Феномен японської культури .....</i>	2 год.
<i>Тема 3.3. Індійська культура .....</i>	4 год.
<i>Тема 3.4. Культура арабо-мусульманського світу.....</i>	4 год.
<i>Тема 3.5. Феномен європейської культури .....</i>	6 год.
<i>Тема 3.6. Українська культура як самобутнє духовне утворення.....</i>	6 год.
<i>Усього .....</i>	36 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

<i>Тема 1. Специфіка культурології як науки .....</i>	2 год.
<i>Тема 2. Поняття культури .....</i>	2 год.
<i>Тема 3. Динаміка культури.....</i>	2 год.
<i>Тема 4. Морфологія культури .....</i>	3 год.
<i>Тема 5. Культура Заходу і Сходу .....</i>	2 год.
<i>Тема 6. Далекосхідний культурний регіон .....</i>	5 год.
<i>Тема 7. Індійська культурна специфіка .....</i>	4 год.
<i>Тема 8. Арабо-мусульманський культурний світ.....</i>	4 год.
<i>Тема 9. Європейська культура.....</i>	6 год.
<i>Тема 10. Феномен української культури .....</i>	6 год.
<i>Усього .....</i>	36 год.
<i>Разом .....</i>	72 год.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Антологія досліджень культури. Т.1. Інтерпретація культури. - Санкт-Петербург, 1997.
Быстрова А.Н. Мир культуры (Основы культурологии). Учеб. пособие. - М., 2002.
Гуревич П.С. Культурология: Учебник. – М., 1999.
Енциклопедія постмодернізму /За ред. Ч.Вінквіста та В.Тейлора. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2003.
Ерасов Б.С. Социальная культурология.- М, 1997.
Історія світової культури. Культурні регіони: Навч. посіб. - К., 1994.
История искусств: Учеб. пособие для учащ. худож. школ и училищ. - Мн., 1997.
Кармин А.С. Основы культурологии: морфология культуры. - СПб., 1997.
Корінний М.М., Потапов Г.Г., Шевченко В.Ф. Короткий термінологічний словник з української та зарубіжної культури. – К., 2000.
Культурология. - М., 1999.

Культурологія: Хрестоматія. - М., 2000.
Культурологія. XX век. Словарь. - Санкт-Петербург, 1997.
Культурологія. Учебное пособие. - Ростов-на-Дону, 1997.
Лекції з історії світової та вітчизняної культури. - Львів, 1994.
Мірчук І. Історія української культури.- Мюнхен - Львів, 1994.
Оганов А.А., Хангельдієва І.Г. Теорія культури: Учебное пособие для вузов. - М., 2001.
Огієнко І. Українська культура. - К., 1991.
Петрухінцев Н.И. XX лекцій по історії мирової культури: Учеб. пособие для студ. Высш. Учеб. заведений. - М., 2001.
Полікарпов В.С. Лекції з історії світової культури. - Харків, 1990.
Попович М. Нарис історії культури України. - К., 1998.
Семчишин М. Тисяча років української культури. - К., 1993.
Українська та зарубіжна культура: Навч. посіб. - К.: Т-во "Знання", КОО, 2000.
Філософія культури. Становлення и развитие. - СПб, 1998.
Хоруженко К.М. Культурологія. Энциклопедический словарь. - Ростов-на-Дону.

Розділ 1. Культурологія як наука

Тема 1.1. Місце культурології в системі гуманітарного знання (2 год.)

Культурологія як особлива галузь гуманітарного знання та її інтегративний характер. Культурологія і філософія. Мета, предмет та основні завдання культурологічних досліджень. Історія зародження, становлення і розвитку культурології. Основні напрями і школи: еволюціонізм (Е. Б.Тайлор, Г.Спенсер, Дж.Дж.Фрезер, Л.Морган), неоеволюціонізм (Дж.Стюарт, Дж.Мердок); дифузійнізм (Ф.Боас, Ф.Гребнер, Л.Фробеніус), функціоналізм (Б.Малиновський, А.Редкліфф-Браун), структуралізм (К.Леві-Строс, М.Фуко, Ж.Лакан, Ж.Дерріда), психологічна антропологія (З.Фройд, Е.Фром, К.Г.Юнг, В.Вундт), ігрова концепція культури (Й.Гейзінга, Х.Ортега-і-Гасет, Г.Гессе), семіотичний (Е.Касієр, Ю.Лотман), методологічний (А.Кребер, К.Клакхон), діалогічний (В.Біблер), антропологічний (М.Мід) напрями, культурний релятивізм (М.Херсковіц), релігійна культурологія (Ж.Мерітен, Е.Жільсон, М.Бубер) та ін. Українська культурологічна думка: М.Костомаров, І.Нечуй-Левицький, Дм.Дорошенко, І.Огієнко, Дм.Донцов, Дм.Чижевський, Є.Маланюк, О.Кульчицький, І.Мірчук, В.Янів, М.Шлемкевич, М.Попович та ін.

Тема 1.2. Феномен культури (2 год.)

Етимологія терміну культура. Еволюція поглядів на культуру; полісемантичність поняття "культура". Аксиологічний і антропологічний підходи до культури. Сутність і смисл культури. Мова культури: цінність, норма, знак, символ. Культура як система цінностей. Структура культури. Дихотомія культури. Поліморфізм культури. Поняття "культурна домінанта", "культурна ієрархія" "культурний код", "культурний стиль" в системі культури. Функції культури. Культура і релігія. Культура і мораль. Культура і мистецтво. Культура і наука. Культура і цивілізація.

Тема 1.3. Динаміка культури: загальні закономірності розвитку і функціонування (2 год.)

Співвідношення вертикалі і горизонталі; індивідуального і загального; абсолютного і відносного; суб'єктивного і об'єктивного; сутнісного і явленого; порядку і хаосу. Культурна самобутність: традиція і новація; культурна спадщина та культурна спадкоємність. Поняття цілісності культури: єдність, гармонія, рівновага, органічність. Криза культури: конфлікт, вибух, розрив, деформація, мутація. Основні форми, напрями і наслідки культурної взаємодії: діалог, комунікація; зближення і конфронтація; синтез, симбіоз, культурна мутація та культурна асиміляція; акультурація. Прогрес і регрес, ритм і темп культури. Основні моделі культурного розвитку: циклічна (теорія "колообігу" в історії Дж.Віко, рух культурно-історичних типів М.Данилевського, життя "культурних організмів" О.Шпенглера, колообіг "локальних цивілізацій" А.Тойнбі, теорія "етногенезу" Л.М.Гумільова); теорія хвиль (П.Сорокін, Дм.Чижевський); еволюційна (Г.Спенсер, П.Тейяр де Шарден); синергетика (культура як система відкритого типу).

Розділ 2. Морфологія культури: культурна багатоманітність людства

Тема 2.1. Суб'єктне буття культури (2 год.)

Проблема суб'єкту в культурології. Співвідношення понять “суб'єкт культури” і “культурна одиниця”. Мікро- і макро-суб'єкт; особистісне і спільнотне буття культури. Культура людини в категоріях: тіла, душі і духу; іманентного і трансцендентного; індивідуального і загального; вродженого і набутого; внутрішнього і зовнішнього. Цілісність духовного світу як необхідна передумова творчої реалізації особистості. Поняття “харизма”, “творча енергія” і “творча особистість”. Культура і характер людини. Духовність і ментальність. Світова культура як макросистема. Культура людства. Єдність і багатоманітність світової культури: співвідношення понять “світова” і “загальнолюдська” культура. Етнічна, національна і регіональна культурна своєрідність, їх взаємозв'язок. Поняття субкультури.

Тема 2.2. Типологія культури (3 год.)

Специфіка та основні завдання типології культури. Поняття “тип культури” та “культурна ідентифікація”. Типологія культури і культурна компаративістика. Проблема критерія, основ класифікації культури. Вузкопрофільна дуалістична типологізація культури. Аполонівський і діонісійський, релігійний і світський, міський і сільський, елітарний і масовий, чоловічий і жіночий, домашній і бездомний, діяльнісний і споглядальний, зрілий і юнацький типи культури. Широкопрофільна типологізація культури: історична, регіональна, цивілізаційна. Історична типологія культури. Головні критерії історичної типології: соціально-економічний, природньо-біологічний, релігійний, політичний, художньо-мистецький, ментальний, світоглядний. Поняття історико-культурних етапу, доби, формації, епохи: первісна, антична, середньовічна, нова, новітня або сучасна (модерн і постмодерн). Регіональна типологія культури. Поняття “культурний регіон”. Широкомасштабна регіональна типологія: Захід і Схід; Північ і Південь. Середньомасштабна регіональна класифікація: європейсько-північноамериканський, далекосхідний, індійський, арабомусульманський, латиноамериканський, тропічно-африканський регіони. Цивілізаційна типологія: аграрні та індустріальні; приморські і континентальні; відкриті і закриті (екстравертні та інтровертні) цивілізації. Типи між цивілізаційної культурної взаємодії: європейський, тибетський, яванський, японський.

Розділ 3. Національно-регіональна своєрідність світової культури

Тема 3.1. Китайська культура (3 год.)

Етимологічні версії поняття Китай (етноніми). Географічна, етнографічна (антропологічна), історична детермінанти китайської культури (Далекий Схід, азійство, монголоїдна раса, зміна династій). Самобутні риси китайської культури; особливості менталітету, національного характеру. Даосизм, конфуціанство і легізм як традиційні духовні системи Китаю. Роль буддизму в історії китайської культури; феномен чань-буддизму. Китайська схема культурного простору (Земля-Небо-Пустота-Дао) та місце людини у ній (Тріада Трьох начал). Основи китайської мудрості: моральні принципи духовної практики; поняття “мудрець”, “духовний шлях” (“жень”, “вень”, “дао”, “у-вей”, “лі”, “ї”, “ці”). Гімнастика духу; робота з життєвою енергією; гармонія “їнь” і “ян”. Ритуал і церемонії; нумерологія і символізм в китайській культурі. Елементи китайської геософії: вода, гори, вітер. Філософія китайського саду. Секрети життєвого успіху (за китайським воєнним каноном “Сунь-цзи”). Особливості художньої культури Китаю: музика, поезія, живопис, каліграфія. Традиційні архітектурні форми Китаю. Цивілізаційні здобутки Китаю.

Тема 3.2. Феномен японської культури (2 год.)

Загальна культурологічна характеристика поняття Японія (Ніхон; острівна країна Далекого Сходу; “країна, де сходить Сонце”). Особливості японського національного характеру; стереотипи поведінки та мислення. Духовні складники японської культури: сінтоїзм, конфуціанство, буддизм (дзен-буддизм, ребу-сінто). Сінтоїзм як основа японської культурної самобутності. Головні міфологеми японської виключності: культ Сонця (Аматерасу), культ імператора (мікадо). Сінтоїстські символи і цінності. Японська культурна самобутність крізь призму міжнародних контактів (Китай, Індія, Західна Європа, Північна Америка). Конфуціанство і японська моральна культура (кодекси честі “бусідо” і “гірі”). Метафізика японської духовності: буддизм в культурі Японії (“дзен-буддизм”, “ребу-сінто”). Цивілізаційна специфіка Японії; феномен “японського чуда”.

Пантеїстичний естетизм як визначальна риса японської духовності. Японська філософія прекрасного: сабі, вабі, сібуй, юген. Самобутні феномени японської культури: самураї, сумо, дзюдо, чайна церемонія, ікебана, поезія (хайку, танки), театр “но” і “кабукі”.

Тема 3.3. Індійська культура (4 год.)

Етнонаціональна характеристика Індії та її мовна специфіка. Складники індійської культурної самобутності: спадщина дравідів та аріїв; впливи мусульманської та європейської культур. Домінанти індійської культурної специфіки і комунікації: літературна мова санскрит та релігія. Священні літературні тексти індійської культури: Веди, Закони Ману, Махабхарата, Рамаїана, Бхагаватгіта. Основні релігійно-філософські системи Індії (ведизм, брагманізм, буддизм, джайнізм, індуїзм, сикхізм) та особливості їхнього характеру (синкретизм), символіки, ціннісного наповнення. Індійська духовність: головні ідеї, принципи, норми, цінності (карма, каста, дхарма, артха, кама, мокша, ахімса, сансара, атман, нірвана, брагман, майя, асана, мудра). Медитація як засіб духовного вдосконалення. Вегетаріанство - феномен індійської моральної культури. Співвідношення понять “індійська” та “індуська” культури; ідентифікація понять “індієць”, “індус” та “індуїст”. Традиційна система життєвих цінностей індуської культури: кама, артха, дхарма, мокша. Цивілізаційна особливість Індії та її головні принципи. Каста як соціальний феномен індійської культури. Сакральне мистецтво: архітектурні форми (ступа (пагода), стамбхи, чайт'я, віхара івімана), скульптура. Феномен індійського танцю.

Тема 3.4. Культура арабо-мусульманського світу (4 год.)

Головні ідентитети арабо-мусульманського культурного світу: релігія іслам і арабська мова. Історія становлення і розвитку арабо-мусульманської культури: ранній до ісламський період; мусульманська доба. Культура доісламського періоду: кочове, землеробське населення; політеїзм, поезія бедуїнів; давньо-йеменські, сірійсько-елліністичні, іудейські, іранські культурні впливи. Іслам як система духовно-ціннісних орієнтирів: релігійний, соціальний, моральний, політико-правовий аспекти (віра, обов'язки і заборони; Аллах, Мухамед, Коран, Суна, халіфат, шаріат). Іудаїзм і християнство в культурі ісламу. Символіка ісламу. Священні міста та матеріальні святині ісламу. Філософсько-містична течія в ісламі: суфізм. Поняття “духовний шлях” і “духовне вдосконалення” за суфізмом (Любов-Краса-Велич-Божественне). Особливості художньої культури арабо-мусульманського світу: характерні риси (антиантропоморфізм, декоративність, символізм та містицизм); провідні жанри (орнаментальне декоративне мистецтво, каліграфія, поезія). Головні архітектурні форми в культурі мусульманства (мечеть). Арабески як феномен арабо-мусульманської культури. Релігійно-побутова культура арабо-мусульманського світу: звичаї, обряди. Місце і роль жінки в суспільстві.

Тема 3.5. Феномен європейської культури (6 год.)

“Європа” як культурологічне поняття: історія смислових метаморфоз поняття “європа”. Культурна ідентифікація Європи (за суб'єктом, територією, історією); поняття європейської культурної самобутності. Античність як історико-культурна передумова європейської культури. Античність - тип культури: космологізм; полісність; антропоцентризм; міфологізм. Проблема розкодування античної культури; значення міфу (ключ культури). Грецька античність; головні риси (споглядальність, естетизм, пластичність) та провідні сфери (міфологія, філософія, мистецтво). Римська античність. Характер римської культури: цивільність, практицизм, утилітарність, нормативність, видовищність. Домінанти римської культури: логіка, релігія, практично - прикладні науки (етика, право, мистецтво красномовства тощо). Християнські засади і виміри європейської культури: середньовічна доба; романо-католицький, слов'яно-православний та германо-протестантський духовні світи. Релігія і мораль як визначальні основи середньовічної системи культури: принцип теоцентризму; християнська символіка як мова середньовічної культури; аскетизм. Романський і готичний удожні стилі європейського середньовіччя та їх національні різновиди. Чернецтво і рицарство як соціокультурні феномени середньовічної Європи. Відродження, Реформація і Контрреформація в історії європейської культури. Доба Нового часу як історична модель типово європейської культури: просвітницький раціоналізм; наука, модернізм, європоцентризм. Національні особливості європейського Просвітництва (французькі, англійські, німецькі). Цивілізаційне спрямування культури Нового часу. Бароко, рококо як художнє обличчя європейської культури Нового часу. Генеральні тенденції європейського культурного розвитку у ХІХ

ст.: класицизм і романтизм. Модернізм і постмодернізм як сучасна метаморфоза європейського культурного розвитку; мутація і трансмутація.

Тема 3.6. Українська культура як самотутнє духовне утворення (6 год.)

Проблема етногенезу українців: основні концепції походження українського народу; історичні версії етноніму “Україна”. Мовні та психологічні особливості українців. Своєрідність геокультурного становища України. Українська культура між Заходом і Сходом; український національний характер; межовий, екзистенційно-бароковий тип духовності. Проблема критерію історичної періодизації української культури; теорія культурних хвиль та культурно-історичних епох Дм.Чижевського та її ремінісценція на українському ґрунті. Історичні складники української культурної самотутності: староруський, візантійський, германський, польсько-литовський, угорський, слов’янський. Проблема російських впливів в українському культурному просторі. Визначальні сфери української культури: релігія, мораль, мистецтво. Релігійна своєрідність української культури: язичництво і християнство. Українська культура як елемент православно-слов’янського духовного світу. Бароко і романтизм як типові епохи української самотутності. Запорізька Січ в історії культури України. Козацтво як лицарський ідеал української моральної культури. Ідеал жінки в історії української культури. Танець і пісня як вияв української духовності.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Специфіка культурології як науки (2 год.)

Історичні передумови виникнення культурології як науки.
Культурологія і філософія.
Основні напрямки і школи в культурології.
Українська культурологічна думка.

Теми наукових доповідей

Криза філософського знання як передумова зародження культурології.
Культурологія і етнологія.
Культурологія і психологія.
Культурологія і соціологія.
Культурологія і лінгвістика.
Антропологічний напрямок в культурології.
Культурологія структуралізму.
М. Костомаров як один з родоначальників української культурологічної думки.

Рекомендована література

Антологія досліджень культури. Т.1. Інтерпретація культури. – СПб., 1997.
Быстрова А.Н. Мир культури (Основы культурологии). Уч. пособие. – М., 2002.
Гуревич П.С. Культурология: Учебник. – М., 1999.
Енциклопедія постмодернізму /За ред. Ч.Вінквіста та В.Тейлора. – К.: В-во Соломії Павличко “Основи”, 2003.
Ерасов Б.С. Социальная культурология. – М., 1997.
Корінний М.М., Потапов Г.Г., Шевченко В.Ф. Короткий термінологічний словник з української та зарубіжної культури. – К., 2000.
Лекції з історії світової та вітчизняної культури. – Львів, 1994.
Оганов А.А., Хангельдиева И.Г. Теория культуры: Учебное пособие для вузов. – М., 2001.
Кармин А.С. Основы культурологии: морфология культуры. – СПб., 1997.
Культурология. – М., 1999.
Культурология. XX век. Словарь. – СПб., 1997.
Культурология. Учебное пособие. – Ростов-на-Дону, 1997.
Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре. // Культурология. – С.239-243.
Философия культуры. Становление и развитие. – СПб, 1998.
Чернокозов А.И. История мировой культуры. – Ростов-на-Дону, 1997.
Энциклопедический словарь по культурологии. – М., 1997.

Тема 2. Поняття культури (2 год.)

Сутність і смисли культури.
Філософські концепції культури.
Мова культури.
Структура і функції культури.
Культура і цивілізація.

Теми наукових доповідей

Аксіологічний підхід до культури.
Семіотичний аналіз культури.
Символ як форма мовної культури.
Культура і мораль.
Культура і наука.
Культура і мистецтво.
Поняття артефакту в сучасній культурі.
Креативна функція культури.
Культура і цивілізація в творах О. Шпенглера.

Рекомендована література

- Аристотель.* Соч. В 4 т. - М., 1975. - Т.1. - С. 65-67, 394-396.
Аргуалес Х., Аргуалес М. Мандала. - М., 1993. - С. 29-45.
Бердяев Н.А. Философия неравенства. - М., 1990. - С.248-249.
Вебер М. Наука как призвание и профессия.// М.Вебер. Избранные произведения. - М., 1990. - С. 707-734.
Гадамер Г.-Г. Актуальность прекрасного. - М., 1991. - С. 43-60.
Енциклопедія постмодернізму /За ред. Ч.Вінквіста та В.Тейлора. – К.: В-во Соломії Павличко “Основи”, 2003.
Корінний М.М., Потапов Г.Г., Шевченко В.Ф. Короткий термінологічний словник з української та зарубіжної культури. – К., 2000.
Лекції з історії світової та вітчизняної культури. - Львів, 1994.
Маритен Ж. Ответственность художника//Самосознание европейской культуры.-М.,1991.-С. 171-178.
Оганов А.А., Хангельдиева И.Г. Теория культуры: Учебное пособие для вузов. - М., 2001.
Тайлор Э.Б. Первобытная культура.// Культурология. - М.,1999. - С.229-232.
Хайдеггер М. Вопрос о технике.// М. Хайдеггер. Время и бытие. - М., 1993. - С. 221-236, 238-252.
Хейзинга Й. Homo Ludens. Опыт определения игрового элемента культуры. - М., 1992. -С.7-9, 13-14, 61-62, 196-197, 238, 260-264.
Фрейд З. Психоанализ. Религия. Культура. - М.,1992.-С.19-21, 24-27, 30,32, 34-36, 51-52, 88-89, 93-95.
Фромм Э. Душа человека. - М., 1992. - С. 185-189.
Шлемкевич М. Загублена українська людина. - К., 1992. - С.97-111.
Шпенглер О. Закат Европы: В 2 т. - Новосибирск, 1993. - Т.1. С.37-49, 69-70, 169-174, 198, 231-236, 248-255, 289-292, 397-398.
Шпенглер О. Человек и техника. // Культурология. XX век: Антология. - М., 1995. - С. 454-492.
Юнг К.Г. Психология и поэтическое творчество.// Самосознание европейской культуры. - М., 1991. С.115-118.
Ясперс К. Истоки истории и ее цель. //К.Ясперс. Смысл и назначение истории. - М., 1991. С. 109-113.

Тема 3. Динаміка культури (2 год.)

Поняття культурної самобутності: механізм становлення і розвитку.
Типи міжкультурної взаємодії.
Криза культури.
Основні моделі культурного розвитку.

Теми наукових доповідей

Традиція і новація в історичному розвитку культури.
Криза культури в культурологічних поглядах Й.Гейзінги.
Теорія культурного вибуху Ю.Лотмана.
Еволюційна модель культурного розвитку.
Теорія хвиль культурного розвитку у праці Дм.Чижевського “Культурно-історичні епохи”.

Культура як діалог.

Рекомендована література

- Вебер А.* Избранное: Кризис европейской культуры. – СПб., 1998. - С.7-40.
Данилевский Н.Я. Россия и Европа. - М., 1991. - С. 85-90, 91-106, 471-472, 477-492, 500, 508-509.
Енциклопедія постмодернізму /За ред. Ч.Вінквіста та В.Тейлора. – К.: В-во Соломії Павличко “Основи”, 2003.
Ерасов Б.С. Социальная культурология. – М., 1997.
Лотман Ю.М. Культура и взрыв. - М., 1992.
Нейсбит Д. Мегатренды. – М., 2003.
Оганов А.А., Хангельдиева И.Г. Теория культуры: Учебное пособие для вузов. - М., 2001.
Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. - М., 1992. - С. 428-433.
Тойнби Дж. А. Постигание истории.// Культурология. - М., 1999. - С. 38-40, 45-47, 77-81, 119-121, 259-261, 284-294, 536-540.
Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М., 2003.
Хейзинга Й. Homo Ludens. Опыт определения игрового элемента культуры. - М., 1992. - С. 265-273.
Швейцер А. Культура и этика. - М., 1973. - С.51-97, 327-341.
Шлемкевич М. Загублена українська людина. - К., 1992. - С. 50-51, 111- 114.
Чижевський Д. Культурно-історичні епохи. - Авгсбург, 1948.
Ясперс К. Смысл и назначение истории. - М., 1991. - С. 32-36, 51-53.

Тема 4. Морфологія культури (3 год.)

Культура особистості.
Етнічна культура.
Національна культура.
Регіональна культура.
Поняття субкультури.
Світова і загальнолюдська культура.

Теми наукових доповідей

Інтелігентність як сутнісна характеристика культури особистості.
Особливості емоційної культури.
Мовна культура особистості.
Культура мислення.
Співвідношення етнічної та національної культури.
Історична типологія культури.
Концепція етногенезу Л.Гумільова.
Аполонієвський і діонісієвський типи культури.
Феномен харизми в культурі особистості.
Масова і елітарна культура.

Рекомендована література

- Бердяев Н.А.* Смысл творчества // Н.А. Бердяев. Философия свободы. Смысл творчества. - М., 1989. - С. 293-323.
Гердер И.Г. Идеи к философии истории человечества. - М., 1977. - С.441-442. • Гумилев Л.Н. Этносфера. История людей и история природы. - М., 1993.
Данилевский Н.Я. Россия и Европа. - М., 1992.
Енциклопедія постмодернізму /За ред. Ч.Вінквіста та В.Тейлора. – К.: В-во СоломіїПавличко “Основи”, 2003.
Ибн Сина (Авиценна). Избранные философские произведения. - М., 1980. - С. 472-478.
Корінний М.М., Потапов Г.Г., Шевченко В.Ф. Короткий термінологічний словник з української та зарубіжної культури. – К., 2000.
Нейсбит Д. Мегатренды. – М., 2003.
Оганов А.А., Хангельдиева И.Г. Теория культуры: Учебное пособие для вузов. - М., 2001.
Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры. - М.,1991. - С.309-311, 319-324, 349-350.
Психология толп. – М., 1998.
Тейяр де Шарден П. Феномен человека. - М., 1987. - С.136-137.

Фараби. Существо вопросов.// Антология мировой философии: в 4 т. - М., 1969. Т.1. Ч.2. - С.728-729.
Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М., 2003.

Тема 5. Культура Заходу і Сходу (2 год.)

Захід і Схід як культурологічні поняття.
Особливості культурної ідентифікації Заходу.
Ціннісно-сміслові характеристики культури Сходу.

Тема наукових доповідей

Європоцентристський підхід до проблеми Заходу і Сходу.
М. Вебер про відмінності Заходу і Сходу.
Поняття Заходу і Сходу в європейському масштабі.

Рекомендована література

Антология исследований культуры. Т.1. Интерпретация культуры. – СПб, 1997.
Быстрова А.Н. Мир культуры (Основы культурологии). Учебное пособие. – М., 2002.
Вебер М. Хозяйственная этика мировых религий //Религиоведение. Хрестоматия.-М.,2000.-С.542-570.
Гуревич П.С. Культурология: Учебник. – М., 1999.
Ерасов Б.С. Социальная культурология. – М., 1997.
Кармин А.С. Основы культурологии: морфология культуры. - СПб., 1997.
Конрад Н.И. Запад и Восток. - М., 1972.
Культурология. - М.,1999.
Культурология. XX век. Словарь. – СПб., 1997.
Культурология. Учебное пособие. - Ростов-на-Дону, 1997.
Лекції з історії світової та вітчизняної культури. - Львів, 1994.
Нейсбит Д. Мегатренды. – М., 2003.
Синькевич О.Б. Історія етичної думки в Україні. Текст лекцій. – Львів, ЛНУ. 2000.
Философия культуры. Становление и развитие. – СПб, 1998.
Хамітов Н.В., Гармаш Л.Н., Крилова С.А. Історія філософії. Проблема людини та її меж. – К., 2000.
Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М., 2003.
Энциклопедический словарь по культурологии. – М., 1997.

Тема 6. Далекосхідний культурний регіон (5 год.)

Етнонаціональні особливості культури далекосхідного регіону.
Духовні детермінанти китайської культурної самобутності (даосизм, конфуціанство, буддизм, легізм).
Традиційні основи японської культури: синтоїзм, дзен-буддизм.
Японський тип цивілізації (феномен “японського чуда”).
Особливості художньої культури далекосхідного регіону.

Тема наукових доповідей

Китайські церемонії.
Бойові мистецтва Сходу.
Мистецтво чаювання (чайна церемонія) в культурі далекосхідного регіону.
Мистецтво композиції квітів: ікебана.
Китайський гороскоп.
Садово-паркове мистецтво далекосхідного культурного регіону.

Рекомендована література

Быстрова А.Н. Мир культуры (Основы культурологии). Учебное пособие. – М., 2002.
Вайнтрауб І.В. Священні лики цивілізацій. - К., 2001.
Васильев Л.С. История религий Востока. - М.,1988.
Вонг Е. Даосизм. - М.,2001.
Дао-Дэ цзин, Ле-цзы, Гуань-цзы: Даосские каноны. - М., 2002.
Даосская алхимия. - СПб., 2001.
Історія світової культури. Культурні регіони: Навч. посіб. - К., 2000.
История искусств: Учеб. пособие. - Мн., 1997.
Конрад Н.И. Запад и Восток. - М., 1972.

Конрад Н.И. Очерки истории культуры средневековой Японии. – М., 1980.
Корінний М.М., Потапов Г.Г., Шевченко В.Ф. Короткий термінологічний словник з української та зарубіжної культури. – К., 2000.
 Лекції з історії світової та вітчизняної культури. - Львів, 1994.
Малерб Мишель. Религии человечества: миф, религия, культура. – М.- СПб., 1997.
Малявин В.В. Китайская цивилизация. - М., 2000.
Малявин В.В. Сумерки Дао. Культура Китая на пороге Нового времени. - М., 2000.
Мещеряков А.Н. Древняя Япония: буддизм и синтоизм (проблема синкретизма). - М., 1987.
 Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х т. - М., 1998.
 Мудрость китайского быта: Успех. Здоровье. - М., 2003.
Полікарпов В.С. Лекції з історії світової культури: Навч. посіб. - Х., 1990.
Овчинников Е. Ветка сакуры. - М., 1971.
Оганов А.А., Хангельдиева И.Г. Теория культуры: Учебное пособие для вузов. - М., 2001.
Торчинов Е.А. Даосизм: опыт историко-религиозного описания. - СПб., 1998.
Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М., 2003.
 “Цветущая вишня”. Японские пятистишия. - Ростов н/Д., 2000.

Тема 7. Індійська культурна специфіка (4 год.)

Індійська культура як релігійно-філософська система.
 Головні моральні принципи індійської духовності.
 Мова символів індійської культури.
 Цивілізаційна своєрідність індійської культури: касты.
 Індуська система життєвих цінностей.
 Особливості побутової культури Індії.
 Сакральне мистецтво Індії.

Теми наукових доповідей

Міфологічний світ індійської культури.
 Староіндійський епос (Махабхарата і Рамаєна).
 Вегетаріанство як феномен індійської моральної культури.
 Традиційний індійський танець.
 Закон карми як принцип індійської духовності.

Рекомендована література

Бонгард-Левин Г.М. Древнеиндийская цивилизация. - М., 1993.
 Бхагавадгіта (Божественна пісня). - Париж-Львів-Цвікау, 1999.
Быстрова А.Н. Мир культуры (Основы культурологии). Учебное пособие. - М., 2002.
Вайнтруб І.В. Священні лики цивілізацій. - К., 2001.
Васильев Л.С. История религий Востока. - М., 1988.
 Вупанішади. - Львів, 1999.
 Історія світової культури. Культурні регіони: Навч. посіб. - К., 2000.
 Історія мистецтв: Учеб. пособие. - Мн., 1997.
Корінний М.М., Потапов Г.Г., Шевченко В.Ф. Короткий термінологічний словник з української та зарубіжної культури. – К., 2000.
 Лекції з історії світової та вітчизняної культури. - Львів, 1994.
 Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х т. - М., 1998.
Оганов А.А., Хангельдиева И.Г. Теория культуры: Учебное пособие для вузов. - М., 2001
Ольденбург С.Ф. Культура Индии. - М., 1991.
Полікарпов В.С. Лекції з історії світової культури: Навч. посіб. - Х., 1990.
Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М., 2003.
Яковлев Е.Г. Искусство и мировые религии. - М., 1977.
Яковлев Е.Г. Эстетика. - М., 1999.

Тема 8. Арабо-мусульманський культурний світ (4 год.)

Іслам як основа арабо-мусульманської культурної самобутності.
 Морально-правові аспекти арабо-мусульманської культури.
 Суфізм як містичний напрямок в культурі ісламу.

Релігійно-побутова культура арабо-мусульманського світу.
Особливості естетичної культури арабо-мусульманського регіону.
Головні святини арабо-мусульманського культурного світу.

Теми наукових доповідей

Арабська поезія.
Арабська каліграфія.
Мечеть як архітектурне обличчя арабо-мусульманського світу.
Ісламський фундаменталізм в історії арабо-мусульманського Сходу.
Любов як моральний принцип арабо-мусульманського містицизму.
Арабески як феномен арабо-мусульманської культурної самобутності.
Шаріат і правова культура мусульманського світу.
Коран як культурна пам'ятка арабо-мусульманського регіону.

Рекомендована література

Бартольд В.В. Ислам и культура мусульманства. - М.,1992. - С. 105-106, 107-110.
Быстрова А.Н. Мир культуры (Основы культурологии). Учебное пособие. - М., 2002.
Вайнтруб І.В. Священні лики цивілізацій. - К., 2001.
Історія світової культури. Культурні регіони: Навч. посібник. - К., 2000.
Еремеев Д.В. Ислам: образ жизни и стиль мышления. - М., 1990.
Коран. - К.,2002.
Корінний М.М., Потапов Г.Г., Шевченко В.Ф. Короткий термінологічний словник з української та зарубіжної культури. – К., 2000.
Лекції з історії світової та вітчизняної культури. - Львів, 1994.
Массэ А. Ислам: очерк истории. - М., 1982.
Милерб Мишель. Религии человечества: миф, религия, культура. - Москва-Санкт-Петербург, 1997.
Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х т. - М., 1998.
Мудрость суфиев. - СПб., 2001.
Оганов А.А., Хангельдиева И.Г. Теория культуры: Учебное пособие для вузов. - М., 2001.
Омар Хайям. Хафиз. Рубаи.Газели. - М., 2003
Полікарпов В.С. Лекції з історії світової культури: Навч. посіб. - Х.,1990.
Хангтингтон С. Столкновение цивилизаций. – М., 2003.
Хрестоматія по ісламу. - М., 1994.
Яковлев Е.Г. Искусство и мировые религии. - М., 1977.
Яковлев Е.Г. Эстетика. - М., 1999.

Тема 9. Європейська культура (6 год.)

Етимологічні версії поняття "Європа". Європа як суб'єкт світової культури.
Культурний код і культурні ідентичності Європи.
Антична доба в історії європейської культури: грецька античність; римська античність.
Християнські основи європейської культури.
Гуманістичні здобутки епохи Ренесансу.
Реформація в історії європейської культури; цінності протестантської культури.
Бароко, рококо, класицизм в художній культурі Європи.
Класична доба європейського культурного розвитку: раціоналізм, наука і техніка.
Сучасна європейська культура: постмодерн.

Теми наукових доповідей

Міф як основа античної культури.
Поліс як соціокультурний феномен грецької античності.
Агони в культурі античного світу.
Олімпійські ігри як явище античної культури.
Сім чудес світу.
Старогрецька освіта та виховання.
Грецька трагедія.
Античний театр.
Афінівський Акрополь як архітектурна пам'ятка старогрецької культури.

Характерні особливості Римської античної культури.
Римські держава і право.
Давньоримська видовищна культура.
Література “золотого віку” римської античності.
Моральні засади християнства.
Християнська символіка середньовічної культури.
Святість як феномен християнської культури.
Етнонаціональна своєрідність європейської культури.
Церква як соціокультурний феномен Європи.
Готика в художній культурі європейського середньовіччя: особливості національних шкіл.
Класичний європейський університет.
Рицарство (лицарство) як феномен середньовічної культури.
Середньовічна література.
Італійський Ренесанс.
Північне Відродження.
Великі наукові відкриття епохи Нового часу.
Просвітництво в історії культури Європи.
Романтизм як культурна епоха європейського розвитку.
Сюрреалізм та його місце в культурі ХХ ст.
Авангардизм в художній культурі ХХ ст.
Молодіжні субкультури 2-ї пол. ХХ ст.

Рекомендована література

- Быстрова А.Н.* Мир культуры (Основы культурологии). Учебное пособие. - М., 2002.
Вайнтрауб І.В. Священні лики цивілізацій. - К., 2001.
Васильев Л.С. История религий Востока. - М., 1988.
Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. - К., 1994.
Вейс Герман. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь. Иллюстрированная энциклопедия в 3-х томах. - М., 1998.
Гуревич А.Я. Культура безмолвствующего большинства. - М., 1990.
Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. - М., 1992.
Енциклопедія постмодернізму /За ред. Ч.Вінквіста та В.Тейлора. – К.: В-во Соломії Павличко “Основи”, 2003.
Історія світової культури. Культурні регіони: Навч. посіб. - К., 2000.
История искусств: Учеб. пособие. - Мн., 1997.
Кант И. Опыт введения в философию понятия отрицательных величин.// Культурология: Хрестоматия. - М., 2000. - С.421-431.
Кессиди Ф. К проблеме греческого чуда.// Культурология. - Ростов-на-Дону, 1997. - С.562-573.
Конрад Н.И. Запад и Восток. - М., 1972.
Корінний М.М., Потапов Г.Г., Шевченко В.Ф. Короткий термінологічний словник з української та зарубіжної культури. – К., 2000.
Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. – М., 1992.
Лекції з історії світової та вітчизняної культури. - Львів, 1994.
Нейсбит Д. Мегатренды. – М., 2003.
Павличко С. Лабіринти мислення. Інтелектуальний роман сучасної Великобританії. – К., 1993.
Петрухинцев Н.Н. XX лекцій по истории мировой культуры. - М., 2001.
Полікарпов В.С. Лекції з історії світової культури: Навч. посіб. - Х., 1990.
Порьяз А. Мировая культура: Средневековье. - М., 2001.
Оганов А.А., Хангельдиева И.Г. Теория культуры: Учебное пособие для вузов. - М., 2001.
Оссовская М. Рыцарь и буржуа. Исследование по истории морали. - М., 1987.
Тэн И. Философия искусства. – М., 1996.
Уотс Алан. Миф и ритуал в христианстве. - К., 2003.
Хамітов Н.В., Гармаш Л.Н., Крилова С.А. Історія філософії. Проблема людини та її меж. - К., 2000.
Хангтингтон С. Столкновение цивилизаций. – М., 2003.

Тема 10. Феномен української культури (6 год.)

Історія етноніму Україна.
Мовні та психологічні особливості українців.
Основні концепції походження українців.
Духовні складники української культурної самобутності.
Історична типологізація української культури.
Феномен “відродження” в українському культурному розвитку.
Язичництво в культурній самобутності України.
Україна і православно-слов’янський культурний світ.
Українська культура між Заходом і Сходом.

Теми наукових доповідей

Проблема української ментальності в культурологічній думці України.
Культ землі в історії української культури.
Літературні пам’ятки Київської Русі.
Процес християнізації в культурному розвитку України.
Золотий вік львівського Ренесансу.
Культура козацької держави.
Козацтво як феномен лицарської культури України.
Українське бароко.
Місце Києво-Могилянської академії в історії культури України.
Г.Сковорода як типовий представник української культури.
Роль і значення УГКЦ в історії культури України.
Постать Т.Шевченка в культурному розвитку України.
Типологія соціальних характерів українців в культурологічних поглядах М.Шлемкевича.
Особливості сучасного розвитку культури України.

Рекомендована література

Багалій Д. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. – К., 1992.
Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії: Підручник. - К., 2001.
Гнатюк В. Нарис української міфології. – Львів, 2000.
Енциклопедія Українознавства. Загальна частина. – К., 1995.
Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст: Франківський період. - К., 1993.
Історія світової культури: Культурні регіони: Навч. посіб. - К., 1994.
Корінний М.М., Потапов Г.Г., Шевченко В.Ф. Короткий термінологічний словник з української та зарубіжної культури. – К., 2000.
Культура українського народу: навч. посіб. – К., 1994.
Кульчицький О. Основи філософії і філософічних наук. – Мюнхен-Львів, 1995. • Лекції з історії світової та вітчизняної культури. - Львів, 1994.
Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. - К., 1992.
Мірчук І. Історія української культури. - Мюнхен - Львів, 1994.
Огієнко І. Українська культура. - К., 1991.
Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія. – К., 1999.
Паішук А. Українська церква і незалежність України: Монографія. – Львів, 2003.
Полікарпов В.С. Лекції з історії світової культури. - Харків, 1990.
Попович М. Нарис історії культури України. - К., 1998.
Семчишин М. Тисяча років української культури. - К., 1993. Українська душа. - К., 1992.
Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. – К., 1993.
Українська та зарубіжна культура: Навч. посіб. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2000.
Чижевський Д. Культурно-історичні епохи. - Авгсбург, 1948.
Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – Нью-Йорк, 1991.
Шлемкевич М. Загублена українська людина. - К., 1992. С. 50-51, 111- 114.
Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. – Мюнхен, 1993.

ЕТИКА ТА ЕСТЕТИКА

Уклали: канд. філос. н., доц. Пітусь Л.М.,
канд. філос. н., доц. Сінькевич О.Б.,
канд. філос. н., доц. Ярошенко Т.М.

Комплексна програма для студентів університету

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

Тема 1. Предмет і завдання етики	2 год.
Тема 2. Поняття моралі.....	2 год.
Тема 3. Основні моральні цінності та їхнє відображення в категоріях етики.....	2 год.
Тема 4 Моральне життя людини	2 год.
Тема 5. Моральна культура спілкування	2 год.
Тема 6. Моральні проблеми сучасної цивілізації	2 год.
Тема 7. Естетика як наука.....	2 год.
Тема 8. Основні категорії естетики	2 год.
Тема 9. Мистецтво як соціальний і культурний феномен.....	2 год.
Тема 10. Морфологія мистецтва.....	2 год.
Тема 11. Естетичний і художній розвиток людства в історичному контексті	2 год.
Тема 12. Художньо-естетична культура особистості.....	2 год.
Усього	24 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Етика як філософська теорія моралі.....	2 год.
Тема 2. Моральний світ людини	2 год.
Тема 3 Феномени та проблеми прикладної етики	2 год.
Тема 4. Основні поняття та категорії естетики.....	2 год.
Тема 5. Естетика як філософія мистецтва.....	2 год.
Тема 6. Історичні типи естетично-художньої діяльності	2 год.
Усього	12 год.
Разом	36 год.

ПІДРУЧНИКИ ТА НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ

ЕТИКА

- Адорно Т. Проблемы философии морали. - М., 2000.
Блощинська В.А. Етика: практикум. Навч. посіб.-К., 2005
Вандишев В.М. Етика і естетика. – Суми: Вид-во СумДУ, 2005.
Гусейнов А.А., Апресян Р. Этика. М.,1998.
Гусейнов А.А., Иррилиця Г. Краткая история этики. - М, 1987.
Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія: Підручник. - К., 1999.
Зеленкова И.Л. Основы этики. - Минск, 1998.
Зеленкова И.Л., Беляева Е.В. Этика. - Минск, 2000.
Зеленкова И.Л. Этика: тексты, комментарии, иллюстрации. - Минск, 2001.
Иванов В.Г. История этики древнего мира. - СПб., 1998.
Иванов В. История этики средних веков. Л., 1989.
Кондрашов В., Чичина Е. Этика. Эстетика. - Ростов-н/Д., 1998.
Лозовой В.О., Панов М.І., Стасевська О.А. та ін. Етика. Навч. посіб. – К., 2004.

- Лук М.І. Етичні ідеї в філософії України другої половини ХІХ- поч. ХХ ст. - К., 1993.
 Малахов В. Етика: Курс лекцій. Навч. посіб. - К., 1999.
 Мовчан В. С. Етика: Навч. посіб. - 3-тє вид., випр. і доп. - К.: Знання, 2007.
 Прибутько П.С., Дубчак Л.М. Етика.-К.,2006.
 Сінькевич О.Б. Етика. Курс лекцій. - Львів, 1999.
 Сухова Н.М., Мокляк Л.І., Козаков В.М. та ін. Етика, естетика: практикум. Навч. посіб.- К.,2005.
 Степаненко В.Ф. Етика в проблемних і аналітичних задачах: Навч. посіб.- К., 1998.
 Тофтун М.Г. Етика. Навч. посіб. - К.,2005.
 Шрейдер Ю.А. Этика: Введение в предмет. - М., 1998.
 Етика. Навч. посібник / Т.Г.Аболіна, В.В.Єфименко та ін. - К., 1992.
 Етика: Учебник для студентов философских вузов /А.А.Гусейнов, Е.Л.Дубко, С.Ф.Анисимов и др. - М., 1999.
 Етика. Энциклопедический словарь / Под ред. Р.Г. Апресяна и А.А.Гусейнова. - М., 2001.

ЕСТЕТИКА

- Адорно Теодор, В. Теорія естетики / Пер. з нім. П. Тарашук. - К. : "Основи", 2002.
 Боров Ю. Эстетика. В 2 т. Смоленск, 1997.
 Боров Ю. Б. Эстетика. – М.: "Высшая школа", 2002.
 Вандишев В.М. Етика і естетика. – Суми: Вид-во СумДУ, 2005.
 Гілберт К., Кун Г. История эстетики. В 2-х т.– СПб.,2000.
 Дубчак Л.М., Прибутько П.С. Естетика.– К., 2007.
 История красоты / Под ред. У. Эко. – М.,2005.
 Каган М.С. Эстетика как философская наука. Университетский курс лекций.– СПб., 1997.
 Колесніков М.П., Колеснікова О.В., Лозовой В.О. та ін. Естетика. Навч. посіб. – К., 2003.
 Кришун О.А. Эстетика. М., 1998.
 Кондрашов В.А., Чичина Е.А. Этика. Эстетика. Ростов-н/Д., 1999.
 Кучерюк Д.Ю., Панченко В.І., Оніщенко О.І., Левчук Л.Т. (ред.) Естетика. Підручник для гуманітарних спеціальностей ВНЗ.- 2-е вид. –К.: Вища школа, 2005.
 Левчук Л. Т. Естетика: Підручник. –К.,2005.
 Сморж Л.О. Естетика. Навчальний посібник для ВНЗ.– К.: Кондор, 2005.
 Столович Л.Н. Красота. Добро. Истина. Очерк истории эстетической аксиологии. М., 1998.
 Сухова Н.М., Мокляк Л.І., Козаков В.М. та ін. Етика, естетика: практикум. Навч. посіб.- К.,2005.
 Эстетика: учебное пособие для вузов / Ред. А.А. Радугин. - М.: Центр, 2002.
 Эко У. Эволюция средневековой эстетики. - СПб.: Азбука, 2004.
 Яковлев Е.Г. Эстетика. М., 1999.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. Предмет і завдання етики

Етимологія термінів "етика" та "мораль". Етика як теорія моралі і компонент духовної культури. Еволюція поглядів на предмет етики. Філософський характер етики. Основні етапи історичного розвитку етичної думки. Етичні концепції Видатних Учителів людства: Лао-Цзи, Конфуція, Будди, Мойсея, Ісуса Христоса, Мухаммеда. Етика видатних філософів-моралістів: Сократа, Платона, Аристотеля, Томи Аквінського, Спінози, Канта, Сковороди. Класифікація етичних вчень.

Етика в системі гуманітарних знань. Пізнавально-теоретична та виховна функції етики. Актуальні завдання етики. Етика та національно-духовне відродження України.

Тема 2. Поняття моралі

Мораль як спосіб регулювання людського буття, форма індивідуальної та суспільної свідомості. Нормативно-оцінювальні та імперативні властивості моралі. Співвідношення між мораллю та іншими видами соціального регулювання: мораль та звичай, мораль та право. Взаємозв'язок релігії та моралі. Структура моралі: моральна свідомість, моральна діяльність, моральні відносини. Соціальні функції моралі.

Культурно-історичний зміст моралі. Архаїчна моральність. Таліон. Табу. Стародавні кодекси законів та моральних обов'язків. Громадянська мораль античної доби. Християнська мораль та її

місце в моральній еволюції людства. Моральне життя феодального суспільства. Етос лицаря. Протестантська мораль та індивідуалізація моральних уявлень. Етос буржуа. Демократизація суспільства та мораль. Принципи етики прав людини.

Тема 3. Основні моральні цінності та їхнє відображення у категоріях етики

Цінність як філософське поняття. Сутність моральних цінностей. Моральні цінності та категорії моральної свідомості. Етика як система категорій.

Добро як вихідна моральна цінність. Добро і благо. Співвідносність добра та ідеалу. Добро абсолютне та відносне. Взаємозначеність добра та зла. Проблема морального зла в історії етичної думки.

Свобода як моральна цінність. Взаємозумовленість свободи та необхідності. Волонтаризм та фаталізм. Види свободи: абсолютна та відносна, потенційна та актуальна, заперечувальна та позитивна. Парадокси свободи: М.Бердяєв про "трагізм свободи", Е.Фромм про "втечу від свободи".

Обов'язок як моральна цінність. Обов'язок та моральна необхідність. Категоричний імператив І.Канта. Добра воля як атрибут морального обов'язку. Види обов'язку. Основні версії походження морального обов'язку. Взаємозв'язок обов'язку та совісті.

Сутність призначення совісті. Совість та сором. Суд совісті. Провина та розкаяння. Покаяння та спокута. Види сумління. Проблема "чистого сумління". Авторитарна та гуманітарна совість (Е.Фромм). Проблема свободи совісті.

Морально-етичний аспект справедливості. Види справедливості. Еволюція поглядів на справедливість. Принципи справедливості для сучасного цивілізованого суспільства (Д.Ролз). Милосердя як основа справедливості.

Поняття честі та гідності людини. їхній конкретно-історичний та загальнолюдський зміст. Духовно-релігійні цінності в моральному житті людини.

Тема 4. Моральне життя людини

Проблема сенсу життя: людина перед обличчям смерті. Життя: абсурд чи впорядкованість? "Мета", "цінність", "ідеал" як змістовний простір категорії сенсу життя. Іманентна традиція сенсожиттєвої проблематики в етиці: гедонізм, евдемонізм, утилітаризм. Трансцендентна традиція: вихід "за межі" життєвого потоку.

Щастя як мета людського життя. Різноманітність поглядів на щастя. Передумови щастя. Щастя та самореалізація особистості. Щастя та страждання. Парадокс щастя. П.Тілліх про "можливість бути". Щастя як рівновага та гармонійність (Г.Сковорода).

Моральні риси людини. Чесноти та вади. Поняття моральної досконалості (довершеність, співрозмірність, самодостатність). Удосконалення як моральний обов'язок (І.Кант). Самоудосконалення як творчість.

Проблема морального вибору. Моральний вибір та відповідальність особистості. Моральна оцінка вчинків та її критерії.

Любов як найвища моральна цінність. Онтологічний статус любові. (Платон, апостол Павло, П.Юркевич, Е.Фромм, А.Швейцер). Заповідь любові Ісуса Христа. Любов як вирішення проблеми людського існування. Ерос та агапе. Милосердя як прощення та примирення.

Тема 5. Моральна культура спілкування

Спілкування як фундаментальна людська потреба та форма моральної активності людини. Спілкування як комунікація. Спілкування як взаємодія та взаємозбагачення індивідуальних життєвих світів. Маніпуляція та актуалізація як типи спілкування. Спілкування як мистецтво бути собою і мистецтво бути іншим. Передумови повноцінного спілкування. Самотність, її причини та моральний зміст.

Моральний простір спілкування: взаємоповага, товариськість, дружба, любов. Морально-психологічні принципи спілкування. Конфлікт та шляхи його вирішення.

Ділове спілкування. Головні види ділового спілкування. Керівник та підлеглий: етика "співробітництва".

Етикет як усталений порядок спілкування, єдність етичного та естетичного. Доцільність, моральність, краса - основа етикету. Ввічливість, тактовність, делікатність. Історія етикету. Види етикету. Сучасний етикет повсякденного спілкування. Щира повага до людини як основа сучасного етикету. Етикет у контексті українських національних традицій. Культура міжнародного спілкування.

Тема 6. Моральні проблеми сучасної цивілізації

Мораль та економіка. Моральні засади підприємницької діяльності в сучасному суспільстві ринкової економіки. Договірні відносини підприємництва. Акуратність, ошадливість, педантизм. Моральні аспекти власності. Моральні максими культури праці. Ринкова економіка та філантропічна діяльність. "Мати чи бути?"

Техніка та мораль, моральні аспекти технізованої праці. "Техносцієнтистський парадокс" ХХ ст. та його моральні наслідки. Етика сучасної науки. Моральна відповідальність вченого.

Мораль і політика. Аморалізм тоталітаризму. Моральні засади демократизму та громадянського суспільства. Проблема етизації політики. Новий гуманізм. Етика ненасилля. Етика дискурсу (Ю.Габермас, К.О.Апель). Моральні оцінки війни і тероризму. Смертна кара: етичний аспект.

Моральна відповідальність людини в умовах сучасної екологічної кризи. Природа як об'єкт морального добра. Екологічна етика. Біоетика. "Благоговіння перед життям" (А.Швейцер) як основа моральної відповідальності за долю природи та людства.

Тема 7. Естетика як наука

Походження поняття "естетика".

Історична динаміка предмета естетики. Предметне поле сучасної естетики.

Естетика як філософська наука. Естетика в системі наукового знання. Естетика і мистецтвознавство.

Типи і форми естетичної рефлексії. Онтологічний, гносеологічний, аксіологічний, праксеологічний типи естетичної теорії. Науково-теоретична, художньо-публіцистична, художньо-образна форми естетичного рефлектування.

Основні етапи розвитку світової та української естетичної думки.

Актуальні завдання естетики.

Тема 8. Основні категорії естетики

Історичні парадигми осягнення прекрасного (космоцентрична, природнича, формалістична, релігійна, суспільна, суб'єктивістська, діалектична). Онтологічна, гносеологічна, феноменологічна сутність прекрасного. Прекрасне як загальнолюдська цінність. Прекрасне і національна культура.

Діалектика прекрасного і потворного. Зв'язок естетичних категорій прекрасного і потворного з етичними категоріями добра і зла.

Прекрасне і величне. Величне як джерело піднесеного. Історична динаміка уявлень про піднесене. Пафосність і монументальність як вияв піднесеного в мистецтві.

Піднесене та нище.

Категорія трагічного як відображення екзистенційних суперечностей людського буття. Діалектика трагічного та її відображення у аристотелівському вченні про катарсис. Проблема трагічного в естетиці екзистенціалізму (Ж.-П.Сартр, А.Камю). Трагічне в сучасному мистецтві.

Історична еволюція розуміння комічного ("Поетика" Арістотеля, проблема комічного в середньовічній філософії; ренесансна теорія комічного; теорія "романтичної іронії"). Категорія комічного у філософії А.Бергсона. Комічне в теорії З.Фрейда. Філософія сміху М.Бахтіна. Комічне як засіб гармонізації буття. Комічне як вияв свободи і творчого потенціалу людини. Комічне в культурі постмодерної доби.

Естетичне як метакатегорія естетики.

Тема 9. Мистецтво як соціальний і культурний феномен

Проблема походження мистецтва в світлі сучасної естетичної теорії. Процес автономізації мистецтва в культурі стародавнього світу.

Сакральне і профанне в мистецтві (П.Флоренський, М.Бердяєв).

Мистецтво як мімесис. Теорія мімесису у філософії Арістотеля. Проблема художнього відображення дійсності в естетиці Ренесансу. Трактат Д.Дідро "Парадокс про актора": правда життя і правда мистецтва. Сучасна естетика про міметичну природу мистецтва (М.Гайдеггер).

Мистецтво і гра: аналіз проблеми у філософії Геракліта, Платона, Ф.Шіллера, позитивістській філософії ХІХ ст. Аналіз ігрової природи мистецтва у праці Й.Гейзінги "Homo ludens".

Концепція аполлонівського і діонісійського в мистецтві як відображення діалектики хаосу і космосу (Ф.Ніцше). К.Г.Юнг та неофрейдистська інтерпретація ідеї аполлонівського і діонісійського в мистецтві.

Мистецтво як вияв діалектики загальнолюдського та національного. Традиція і новація в мистецтві.

Мистецтво як поліфункціональна система. Функції мистецтва щодо людини, суспільства, природи. Мистецтво як художня самосвідомість культури.

Тема 10. Морфологія мистецтва

Поняття виду мистецтва. Основні види мистецтва - література, живопис, графіка, скульптура, архітектура, музика, театр, кіномистецтво. Взаємодія видів, процеси їхньої інтеграції та диференціації в історичному розвитку мистецтва. Актуальний вид мистецтва в історії культури. Архітектура і скульптура як актуальні види мистецтва стародавнього світу; живопис у ренесансній культурі; музика і поезія в романтичній культурі. Архітектура як актуальний вид мистецтва постмодерної доби.

Діалектика одиничного і загального в понятті епосу, лірики і драми як родів мистецтва. Жанрова диференціація мистецтва.

Тема 11. Естетичний і художній розвиток людства в історичному контексті

Поняття художньої епохи. Художня течія і художній напрям. Художній стиль як єдність індивідуального, загального та всезагального. Стиль як єдність форми і змісту. Історична еволюція художніх стилів.

Стилістичні особливості мистецтва стародавнього світу. І.Тен про стильові ознаки давньогрецького мистецтва. Філософсько-естетичні засади романського і готичного мистецтва. Ренесансний стиль. Естетична платформа бароко та класицизму. Стильова поліфонія в мистецтві XIX ст. (романтизм, натуралізм, імпресіонізм, реалізм). Розпад стилю як вияв кризи культури (В.Вейдле про "вмирання мистецтва").

Х.Ортега-і-Гассет про філософсько-естетичні засади мистецтва модернізму. Дискусія про постмодерністське мистецтво у культурології та естетиці.

Оволодіння образною мовою мистецтва. Художній образ, символ, архетип. Ідеал у мистецтві.

Естетичне почуття й естетичне переживання в художньому сприйнятті. Культурна зумовленість естетичного почуття та його виховання. Особистісні та надособистісні чинники художнього сприйняття. Художнє сприйняття як співтворчість.

Естетичний світ людини доби техногенної цивілізації. Сакральнo-гуманістичний смисл мистецтва. Мистецтво і перспективи духовної еволюції людини.

Тема 12. Художньо-естетична культура особистості

Поняття естетичної і художньої культури. Художнє сприйняття як вияв художньої культури особистості.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Семінарське заняття 1. Етика як філософська теорія моралі

Предмет і завдання етики.

Мораль як об'єкт етики, її сутність, структура та функції.

Типологія моралі, її історичні та національні форми. Релігійна та світська мораль.

Теми рефератів

Взаємозв'язок загальнолюдського та національного в моралі.

Мораль і звичай.

Мораль і право.

Мораль та ідеологія.

Конфуціанська мораль в культурі далекосхідного регіону.

"Золоте правило моральності" в історії світової етичної думки.

Моральна програма ісламу.

Моральна наука буддизму.

Моральні цінності християнського віровчення.

Моральність середньовічного суспільства.

Етос лицаря і буржуа.
"Бусідо" - моральний кодекс самураїв.
Моральні традиції українського народу.

Рекомендована література

Бергсон А. Два источника морали и религии. М., 1994.
Аристотель. Никомахова зтика //Аристотель. Соч. в 4 т. М., 1984.
Адорно Т. В. Проблеме философии морали. М., 2000.
Мур Д. Принципи етики. М., 1984.
Анчел Е. Этос и история. М., 1988.
Оссовская М. Рыцарь и буржуа. Исследования по истории морали. М., 1987.
Войтыла К. Основания этики //Вопр. философии. 1991. № 1.
Швейцер А. Культура и этика // Швейцер А. Благоговение перед жизнью. М., 1992.
Малерб М. Религии человечества. Ислам. М., СПб., 1997.
Грюнебаум Т.З. Классический ислам. М., 1988.
Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту: Вихід 20, 22, 23; Повторення Закону 5-9; Євангеліє від Св.Матвія, 5-9.
Мень А. Син людський. Львів, 1994.
Дхаммапада /Пер. с пали В.Н.Гопорова. М., 1998.
Чижевський Д. Етика і логіка // Історія філософії України. К., 1993.
Митрополит Андрей Шептицький. Твори (морально-пасторальні). – Львів, 1999.
Загублена українська людина // Україна: філософський спадок століть. Хроніка 2000. С.289-340.
Лук М.І. Етичні ідеї в філософії України другої половини XIX - поч. XX ст. – К., 1993.
Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава, 1999.

Семінарське заняття 2. Моральний світ людини

Добро і зло.
Обов'язок і совість.
Свобода вибору і відповідальність.
Сенс життя і щастя.
Любов як основа морального життя людини.

Теми рефератів

Чесноти і вади як характеристики морального світу людини.
Проблема добра і зла в творах І.Франка.
Справедливість як поняття моральної свідомості.
Честь та гідність особи.
Національна самосвідомість і гідність.
Концепція гідності людини в творах діячів італійського Відродження.
Проблема морального світу людини у творчості Г.Сковороди.
Любов у моральній доктрині християнства.
Е.Фромм про любов у людському житті.
Моральний зміст патріотизму.
Парадокси свободи в праці Е.Фромма "Втеча від свободи".
Філософія свободи М.Бердяєва.
Сім'я та її роль у формуванні морального світу людини.
Українські традиції сімейного виховання.
Біблія як джерело моральних цінностей і норм християнства.
Осмислення моральних цінностей людського життя у літературі Київської Русі.
Християнський іконопис як наука моральності.
М.Шлемкевич про моральні засади людського життя.
Моральний світ української людини (за твором Г.Ващенко "Виховний ідеал").
Конкордизм В.Винниченка, або мистецтво бути щасливим.

Рекомендована література

Лосский Н.О. Условия абсолютного добра. М., 1991.
Апресян Р.Г. Добро и польза//Этическая мысль. М., 1991.

Малахов В. Стыд. М, 1989.
Милтс А. Совесть // Этическая мысль. М, 1990.
Тульчинський Г.Л. Про чисту совість та безглуздість обох її смислів // Філософ. і соц. думка. 1995. №3-4.
Войтыла К. Иоанн Павел II. Любовь и ответственность. М., 1993.
РолзДж. Теория справедливости. Новосибирск, 1995.
Ортега-и-Гассет Х. Этюды о любви // Эстетика. Философия культуры. М., 1991.
Льюис К. Любовь // Любовь, страдание, надежда. М., 1992.
Сенека. О счастливой жизни // Римские стоики: Сенека, пиктет, Марк Аврелий. М, 1995.
Скрипник А.П. Добро и зло. Воронеж, 1992.
Татаркевич В. О счастье и совершенстве человека. М., 1981.
Фромм З. Искусство любить // Душа человека. М., 1992.
Франкл В. Человек в поисках смысла. М., 1990.
Франк С.Л. Смысл жизни // Духовные основы общества. М, 1992.
Юркевич П. Серце та його значення в духовному житті людини, за вченням слова Божого / Україна: Філософський спадок століть. Хроніка 2000. № 2. С.563-574.
Сиваченко Г. Конкордизм В.Винниченка, або мистецтво бути щасливим. // Україна: філософський спадок століть. - Хроніка 2000. - С.426-441.
 Философия любви. М., 1990. Т.1,2.
Синькевич О.Б. Моральна вартість дружби і любові. Текст лекції. Львів, 1996.
Куаст М. Шлях до успіху. Львів, 1994.
Куаст М. Любов моя незнана. Львів, 1993.

Семінарське заняття 3. Феномени та проблеми прикладної етики

Культура морального спілкування: етика та етикет.
 Сучасні проблеми екологічної етики. Біоетика.
 Мораль і політика. Сучасна етика ненасильства.
 Етичні аспекти девіантної поведінки (наркоманія, алкоголізм, проституція тощо).

Теми рефератів

Професійна етика.
 Поняття етикету: історичні корені і сучасні форми.
 Морально-психологічні аспекти спілкування.
 Спілкування: маніпуляція та актуалізація.
 Ігровий аспект спілкування (за книгою Й.Гейзінги "Homo ludens").
 Наука спілкування у працях В.Леві.
 Д.Карнегі про мистецтво спілкування.
 Проблема самотності у сучасному світі.
 Сучасна етика ділової людини.
 Етика ненасильства в сучасній політиці.
 Фемінізм як моральний феномен сучасного суспільства.
 Етика службового конфлікту.

Рекомендована література

Фромм З. Анатомия человеческой деструктивности. М., 1994.
 Ненасилие: философия, этика, политика. М., 1993.
 Опыт ненасилия в XX столетии. Социально-этические очерки. М., 1996.
 Этическая мысль: Научн.-публицист. чтения. М., 1992.
Огурцов А.П. Этика жизни или биоэтика: аксиологические альтернативы // Вопр.филос. 1993. № 3.
Рейчелс Дж. Активная и пассивная эвтаназия // Этическая мысль. М., 1990.
Фут Ф. Эвтаназия // Филос. науки. 1990. № 6.
Синькевич О.Б. Мораль і екологія. Текст лекції. Львів, 1996.
Швейцер А. Культура и этика. М., 1973.
Кравченко С.М., Костицький М.В. Екологічна етика і психологія людини. Львів, 1992.
Печчеи А. Человеческие качества. М., 1980.
Леви В. Искусство быть собой. Индивидуальная психотехника. М., 1990.
Леви В. Искусство быть другим. М., 1980.
Фромм З. Иметь или бить? М, 1990.

Стошкус К. Етикет в развитии общества //Этическая мысль: М, 1988. С.240-257.
Биоэтика: проблемы и перспективы //Вопр. философии. 1994. № 3.
Кинг Б.Л.-Л. Паломничество до ненасильства //Філософ. і соціол. думка. 1995.№ 3-4.
Этика ненасильства /Под ред. А.Гусейнова. М., 1991.
Екологія і культура. К., 1991.

Семінарське заняття 4. Головні поняття та категорії естетики

Категорії прекрасного і потворного.
Піднесене та нище.
Трагічне і комічне. Сучасна філософія комічного.
Поняття естетичного.

Темі рефератів

Естетичне як цінність.
Трагічне в естетиці екзистенціалізму.
Трагічне в мистецтві.
Трагічне і філософія революційного насильства.
Теорія комічного в естетиці А.Бергсона.
Комічне як утвердження радості буття.
Проблема комічного в культурологічній концепції З.Фрейда.
Потворне - негативна загальнолюдська цінність у сфері свободи.
Філософія сміху М.Бахтіна.
Проблема прекрасного в трактаті У.Хогарта "Аналіз краси".
Сакральнo-гуманістичний сенс прекрасного. Краса і світові релігії.

Рекомендована література

Сущность и диалектика этических и эстетических категорий. К., 1990.
Столлович Л.Н. Природа эстетических категорий // Філософ. думка. 1987. № 1.
Шестаков В.П. Эстетические категории. Опыт систематического и исторического исследования. М, 1983.
Кьеркегор С. Страх и трепет. М, 1993.
Шопенгауэр А. Мир как воля и представление. М., 1992 ("О теории смешного").
Бахтин М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. М., 1985.
Бергсон А. Избр.труды. М, 1991.
Гадамер Г. Актуальность прекрасного. М, 1991.
Любимова Т. Трагическое как эстетическая категория. М., 1985.
Любимова Т. Комическое, его виды и жанры. М, 1989.
Эко У. Имя розы. М., 1989.
Мартынов В. Философия красоты. Минск, 1999.
Винкельман И. Про художній ідеал прекрасного. К., 1990.
У. Хагарт. Аналіз краси. К., 1991.

Семінарське заняття 5. Естетика як філософія мистецтва

Мистецтво як соціальний і культурний феномен (мистецтво як мімесис; сакральні витоки мистецтва; мистецтво і гра; аполлонівське і діонісійське в мистецтві).
Соціальні функції мистецтва.
Морфологія мистецтва. Види, роди і жанри мистецтва.

Темі рефератів

Мистецтво як засіб гармонізації природи і культури
(за книгою Д.Ліхачова "Поезія садів").
Мистецтво і гра (за книгою Й.Гейзінги " Homo ludens ").
Мистецтво й утопія (за книгою С.П. Батракової "Искусство и утопия".М,1990).
Х.Ортега-і-Гассет про природу мистецтва.
Концепція мистецтва І.Тена.
Природа мистецтва у діалогах Платона.

Рационалістичне тлумачення мистецтва в естетиці класицизму.
Правда мистецтва і правда життя (Д.Дідро "Парадокс про актора").
Ф.Ніцше про аполлонівське та діонісійське начало в мистецтві.
Образна мова іконописного мистецтва.
Середньовічне місто: метафізичний ландшафт.
Християнський храм як образна модель світу.
Х.Ортега-і-Гассет про живописне мистецтво.
Аналіз специфіки видів мистецтва в трактаті Г.Е. Лессінга "Лаокоон, або Про межі живопису і поезії".
Мистецтво театру в праці Д.Дідро "Парадокс про актора".
А.Шопенгауер про мистецтво музики й архітектури.
Концепція актуального виду мистецтва в "Естетиці" Г.Гегеля.

Рекомендована література

- Семенов В.Е. Искусство как межличностная коммуникация. СПб., 1995.
Вейдле В. Умирание искусства // Самосознание европейской культуры XX в. М., 1991.
Тэн И. Философия искусства. М., 1996.
Соловьев В. Общий смысл искусства // Философия искусства и литературная критика. М., 1991.
Хайдеггер М. Искусство и пространство // Время и бытие. М., 1993.
Хамитов Н Освобождение от обыденности: искусство как разрешение противоречий жизни. К., 1995.
Ауэрбах А. Мимесис. М., 1989.
Гейзинга Й. „Homo ludens " К. , 1994.
Культура. Искусство. Религия. Проблемы взаимодействия. Л., 1990.
Шульга Р.П. Искусство и ценностные ориентации личности. К., 1989.
Ницше Ф. Рождение трагедии из духа музыки // Соч. В 2 т. М., 1990.
Еремеев А.Ф. Принципы искусств. М., 1987. На путях к красоте: О содружестве искусств. М., 1986.
Овчаренко С.В. Інформаційність жанру. Одеса, 1998.
Михалев В.Г. Видовая специфика и синтез искусства. М., 1986.
Потебня О. Эстетика і поетика слова. К., 1995.
Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры. М., 1991.
Блакитний Є. Національне та інтернаціональне в мистецтві // Україна: філософський спадок століть. Хроніка 2000. С.142-152.
Лессінг ГЕ. Лаокоон, або Про межі живопису і поезії. К., 1981.
Шопенгауэр А. Мир как воля и представление. М., 1992 ("К эстетике архитектуры", "К метафизике музыки").
Даниэль С. Искусство видеть. Л., 1990.
Гегель Г. Эстетика. Т.1-4. М., 1968-1973.
Каган М. Морфология искусства. Л., 1972.
Бахтин М. Человек в мире слова. М., 1995.
Жуковский В.И., Пивоваров Д.В. Зримая сущность (визуальное мышление в изобразительном искусстве). Свердловск, 1991.
Махлина С. Т. Язык искусства в контексте культуры. СПб, 1995.
Бердяев Н. Философия свободы. Смысл творчества. М., 1989.
Козій Д. Нарцис у духовному світі Г.Сковороди // Україна: філософський спадок століть. Хроніка 2000. С.33-38.
Січинський В. Стиль в українському мистецтві // Україна: філософський спадок століть. Хроніка 2000. С. 182-188.

Семінарське заняття 6. Історична еволюція мистецтва

Космоцентричні засади архаїчного мистецтва.
Теоцентризм середньовічного мистецтва.
Естетичний плюралізм мистецтва Нового часу.
Модернізм - постмодернізм: зміна філософсько-естетичної парадигми.

Теми рефератів

Художні досягнення Стародавнього Єгипту.
Мистецтво Стародавньої Греції.
Мистецтво Київської Русі.

Мистецтво європейського середньовіччя.
Українська ікона крізь віки.
Мистецтво італійського Відродження.
Пам'ятки ренесансного мистецтва у Львові.
Мистецтво західноєвропейського бароко.
Українське бароко.
Романтизм у західноєвропейському мистецтві XIX ст.
Український романтизм.
Філософія і мистецтво модернізму.
Український модернізм.
Естетичні засади мистецтва постмодерної доби.

Рекомендована література

- Элиаде М.* Священное и мирское. М., 1994.
Дмитриева Н.А. Краткая история искусств. М., 1989.
Всеобщая история искусств. В 6 т. М., 1962-1980.
Тэн И. Философия искусства. М., 1996.
Хейзинга Й. Осень Средневековья. М., 1988.
Ренессанс. Барокко. Классицизм. Проблема стилей в западноевропейском искусстве XV – XVIII ст. М., 1986.
Лосев А.Ф. История античной эстетики: В 3 т. М., 1963.
Лосев А.Ф. Эстетика Возрождения. М., 1984.
Данилова И. От средних веков к Возрождению. М., 1996.
Западноевропейская эстетика XX в.: В 2 ч. М., 1991.
Бердяев Н. Кризис искусства. М., 1990.
Личкова В.А. Авангард - постмодерн: зміна парадигм неklasичної естетики // Філософ. і соціол. думка. 1996. № 5-6.
Личкова В.А. Леверкюнівська душа авангарду // Філософ. і соціол. думка. 1992. №9.
Козловски П. Культура постмодерна. М., 1997.
Генис А. Вавилонская башня: Искусство настоящего времени // Иностранная литература, 1996. № 9.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО КУРСУ "ЕТИКА І ЕСТЕТИКА"

1. Поняття етосу, етики, моралі, моральності.
2. Етика в системі наукового знання.
3. Завдання етичної науки в сучасну добу.
4. Походження моралі.
5. Становлення моралі як форми суспільної свідомості.
6. Мораль і звичай.
7. Мораль і право.
8. Структура моралі.
9. Моральні цінності християнства.
10. Соціальні функції моралі.
11. Поняття моральної цінності.
12. Добро як вища моральна цінність.
13. Свобода та відповідальність людини.
14. Обов'язок як категорія етики. Види обов'язку.
15. Морально-етичне значення справедливості.
16. Честь і гідність людини.
17. Поняття щастя в моральній філософії.
18. Проблема сенсу життя.
19. Самовдосконалення як моральний обов'язок людини.
20. Сором, совість, розкаяння в моральному житті людини.
21. Вчинок як першоелемент моральної діяльності.
22. Спілкування як вияв моральної активності людини.
23. Морально-психологічні аспекти спілкування.

24. Етика й етикет.
25. Види етикету в житті сучасного суспільства.
26. Моральні проблеми сучасної цивілізації.
27. Культура міжнародних та міжконфесійних відносин.
28. Етика ненасильства.
29. Сучасна екологічна етика.
30. Етика і національно-державна розбудова України.
31. Предмет естетики та його історична еволюція.
32. Естетика в системі філософського та гуманітарного знання.
33. Основні етапи розвитку світової естетичної думки.
34. Основні етапи розвитку української естетичної думки.
35. Поняття естетичного.
36. Історичні парадигми досягнення прекрасного.
37. Сутнісні ознаки прекрасного.
38. Естетична категорія потворного.
39. Нице як категорія естетики.
40. Поняття піднесеного.
41. Трагічне як естетична категорія.
42. Естетична категорія комічного.
43. Походження мистецтва.
44. Мистецтво як мімесис.
45. Ігровий аспект мистецтва.
46. Діонісійське й аполлонівське в мистецтві.
47. Соціальні функції мистецтва.
48. Види мистецтва та принципи їхньої класифікації.
49. Проблема актуального виду мистецтва в історії культури.
50. Роди мистецтва.
51. Жанрова диференціація мистецтва.
52. Мистецтво архаїчної доби.
53. Естетика і мистецтво західноєвропейського середньовіччя.
54. Естетичні засади ренесансного мистецтва.
55. Естетичні засади мистецтва бароко.
56. Естетична доктрина класицизму.
57. Естетичні принципи романтизму.
58. Естетика натуралізму.
59. Естетична платформа імпресіонізму.
60. Філософсько-естетичні засади мистецтва модернізму.
61. Естетична програма постмодерністського мистецтва.

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

Уклад: канд. філос. н., проф. Яртись А.В.,
канд. іст. н., доц. Васьків А.Ю.

Комплексна програма для студентів університету

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

Тема 1. Релігієзнавство як наука та навчальна дисципліна.....	2 год.
Тема 2. Релігія як духовний та суспільний феномен. Походження та ранні форми релігії.	2 год.
Тема 3. Етнонаціональні релігії.....	2 год.
Тема 4. Буддизм та іслам як світові релігії	2 год.
Тема 5. Християнство як світова релігія.....	4 год.
Тема 6. Новітні релігійні течії та рухи	2 год.
Тема 7. Проблеми історичного розвитку релігій в Україні.....	4 год.
Усього	18 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Релігія як духовний та суспільний феномен	2 год.
Тема 2. Ранні форми релігійних уявлень	2 год.
Тема 3. Етнонаціональні релігійні системи	2 год.
Тема 4. Буддизм та іслам: особливості віровчення та культу	2 год.
Тема 5. Християнство: особливості віровчення, культу та церковної організації.....	4 год.
Тема 6. Неорелігійні утворення.....	2 год.
Тема 7. Релігійні організації в незалежній Україні	2 год.
Усього	16 год.
Разом	34 год.

ПІДРУЧНИКИ ТА ПОСІБНИКИ

- Абрамович С. Релігієзнавство : Підручник/ С. Абрамович, М. Тілло, М. Чікарькова. – К.: Дакор, 2006.
Академічне релігієзнавство. Підручник. / За ред. А.Колодного. – К.: Світ Знань, 2000.
Бублик С.А. Релігієзнавство: Навч. посіб. – К., 1998.
Ерьшиев А.А. Религиоведение: Учеб. пособ.– К.: МАУП, 2001.
Калінін Ю.А. Релігієзнавство: Підручник/ Ю.А.Калінін, Е.А.Харьковщенко.– 6-те вид.– К.: Наукова думка, 2002.
Кислюк К. Релігієзнавство: Навч. посіб. для студентів вузів. – К.: Кондор, 2004.
Лубський В.І. Історія релігій: Підручник/ В.І.Лубський, М.В.Лубська.- К.: ЦНЛ, 2004.
Лубський В.І. Релігієзнавство: Підручник/ В.І.Лубський, В.І.Теремко, М.В.Лубська. – К.: Академвидав, 2005.
Радугин А.А. Ведение в религиоведение – М., 1996.
Релігієзнавство: Підручник / Є. К. Дулуман, М. М. Закович, М. Ф. Рибачук та ін.; За ред. М. М. Заковича. — К.: Вища шк., 2000.
Релігієзнавство: Навчальний посібник для дистанційного навчання. // А.М.Колодний, Т.А.Ніколаюк. – К., 2003.
Релігієзнавство : Курс лекцій/ А. Г. Баканурський, Г. Л. Баканурський, Н. І. Ковальова та ін. Під наук. ред. Г. Є. Краснокутського, В. Г. Спринсяна. – К.: ВД Професіонал, 2006.
Титов В. Релігієзнавство : Підручник для студ. вузів. – Х.: Право, 2004.
Яроцький П. Релігієзнавство : Навч. посіб. для студентів вузів. – К.: Кондор, 2004.

СПИСОК ДОДАТКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Брайчевський М.Ю.* Утвердження християнства на Русі. - К.1988.
Власовський І.Ф. Нарис історії Української православної церкви: У 4 т. Нью-Йорк-Київ, 1990.
Токарев С.А. Первоначальні форми релігії. - М., 1963.
Токарев С.А. Релігія в історії народів мира.- М., 1990.
Фрезер Д. Золота ветвь.-М.,1984.
Хайшук Д. Тотемизм, его сущность й происхождение. - Душанбе,1958.
Хрестоматія по історії Давнього Востока. - М., 1963.
Хрестоматія по історії Давнього Рима.- М., 1962.
Хрестоматія по історії Давньої Греції.-М., 1964.
Церн З. Біблейські холми. - М., 1986.
Генрі Г. Геллей. Біблійний довідник Геллея.-Торонто, 1985.
Кривелєв М.А. Біблія: історико-критический аналіз.- К.,1985.
Косідовський З. Оповідання євангелістів.-К.,1986.
Беленький М.С. О міфології і філософії Біблії.-М.,1977
Епос о Гільгамеше. - М., 1901
Чайлд Г. Давній Восток при світле нових раскопок.. - М., 1956.
Панов В.Ф., Бахнин Ю.Б. Жизнь Махмуда. - М., 1990.
Ренан Э. Жизнь Иисуса. - М., 1993.
Гуревич А. Нетрадиционные религии на Западе й восточные религиозные культы.-М.,1985.
Релігійні традиції мира. - Т.1-2. - М., 1996.
Кривелєв І.А. Історія релігії. -М., 1988. Т.1-2.
Мень А. Історія релігії. - Т.1-2. - М., 1989-90.
Огієнко І. Дохристиянські вірування українського народу. - К.,1992.
Хома І. Нарис історії Вселенської церкви. - Львів, 1994.
Силєнко Л. Мага віра. РУНвіра. Велике світло волі. -Нью-Йорк,1998
Співвідношення віри, науки, філософії, історії. - К.,1997.
Тимошик М.С. Голгофа Івана Огієнка. -К.,1997.
Українська греко-католицька церква. - Львів, 1998.
Українська церква між Сходом і Заходом. - К.,1996.
Нічик В.М. Петро Могила в духовній історії України. - К.,1997.
Паславський І. Між Сходом і Заходом.-Львів, 1995.
Поликарпов В.С. Історія релігій. Лекції й хрестоматія. -М.,1997.
Паішук А. Церква і незалежність України.-Львів, 1998.
Пащенко В. Православ'я в новітній історії України.-Полтава, 1997.
Кисєлев Ю. Современная западная философия религий.-М.,1989. Релігієзнавство/ Під ред. В.І.Лубського. - К.,2000.
Степовик Д. Релігії світу. - К.,1993.

ІНТЕРНЕТ – ДЖЕРЕЛА

- <http://www/ay.ru/japan/htm>(Буддизм, Індуїзм)
<http://www/israland.com/judaic/input> (Іудаїзм)
<http://www/taorestore.org/> (Даосизм)
<http://www/vatican.va/> (офіційний сайт Ватикану)
<http://www/pravoslavie.ru/> (православний сайт)
<http://www/adventist.org.ua/> (сайт адвентистів)
<http://www/protestant.newmail.ru/>(протестантські сайти)
<http://www/islam.boom.ru/> (мусульманський сайт)

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. Релігієзнавство як наука та навчальна дисципліна

Релігієзнавство - важлива галузь філософського знання, його місце та роль у системі суспільних та гуманітарних наук. Виникнення та становлення релігієзнавства як окремої галузі знань. Предмет релігієзнавства. Релігієзнавство і теологія. Світське (академічне) та богословське

релігієзнавство. Релігієзнавство як навчальна дисципліна. Мета та завдання курсу. Методологічні засади та принципи, структура сучасного релігієзнавства.

Тема 2. Релігія як духовний та суспільний феномен. Походження та ранні форми релігії

Поняття релігії як складного духовного та суспільного феномена. Етимологія поняття "релігія". Релігія та релігійність. Структура релігії та її основні елементи. Функції релігії.

Основні релігієзнавчі концепції про сутність та походження релігії. Богословські концепції релігії (традиціоналістська, теїстична, суб'єктивно - та об'єктивно - ідеалістична). Філософські та соціологічні інтерпретації релігії. Психологічні та біологічні теорії релігії. Матеріалістичні і марксистські концепції релігії та їх обмеженість. Теорії аніматизму, анімізму, преанімізму, прамонотеїзму. Магічна концепція походження релігії Д. Фрезера.

Історичний характер релігії. Проблема типології релігії. Ранні форми релігії, їх особливості та характерні ознаки. Родоплемінні релігійні культури, їх особливості. Землеробські культури. Поклоніння явищам природи. Фетишизм, різновиди фетишів. Магія. Д. Фрезер про магічні основи релігії, різновиди магії. Первісне чаклунство та його соціальна природа. Анімізм, анімалізм, аніматизм. Тотемізм, культ тварин. Шаманізм як форма релігії доби патріархату. Шаманські уявлення про духів. Шаманські школи. Етика шамана.

Тема 3. Етнонаціональні релігії

Класифікація етнонаціональних релігій: їх особливості та характерні риси. Ранні національні (етнічні) релігії. Релігійні системи народів стародавнього світу: Межиріччя, Стародавнього Єгипту, Стародавніх Індії та Китаю, релігії античної доби: священні книги, космологія, вчення про людину, есхатологія, моральна доктрина, культово-обрядова система.

Сучасні національні релігії: іудаїзм (етапи історії, особливості віровчення та культу. Тора. Танах. Талмуд. Моральна доктрина. Напрямки та течії в іудаїзмі), зороастризм (основи віровчення та культу, етична система. Авеста.), індуїзм (пантеон, основи віровчення, священні книги, культова система), джайнізм (вчення Джини, принцип ахімсе, напрямки та течії), сикхізм (основи віровчення та культу, релігійно-політична та філософська системи сикхізму), синтоїзм (особливості віровчення та культу, синтоїстська література, догматика та обряди державного синто), конфуціанство (соціально-етичні та релігійно-філософські основи, культово-обрядова система), даосизм (філософія та релігійні основи даосизму, пантеон, феномен даоської алхімії).

Тема 4. Буддизм та іслам як світові релігії

Світові релігії: їх особливості, характерні ознаки та типологічні характеристики.

Буддизм як світова релігія, становлення та розвиток. Вчення Будди. Трипітака. Ранньобуддійські общини. Моральні та світоглядні основи буддизму. Панчашила. Восьмеричний шлях. Буддійський пантеон, обряди, звичаї та свята. Сакральна символіка. Різновиди буддизму. Махаяна. Хінаяна. Дзен- та чань-буддизм: особливості віровчення та культу. Північний буддизм (ламаїзм). Буддизм в Україні.

Іслам як світова релігія. Основи віровчення, культу та церковної організації ісламу. Мухамед. Коран. Суна. Шаріат. Мусульманська філософія та теологія. Ісламська соціальна етика. Течії та напрямки в ісламі. Вплив ісламу на арабський світ. Іслам та проблеми політики. Іслам в Україні.

Тема 5. Християнство як світова релігія

Витоки християнства. Джерела християнського віровчення. Біблія. Богословська, міфологічна та історична концепції трактування особи Ісуса Христа. Новий Завіт про особу Христа.

Формування церковної організації та віровчення перших християн. Секти, єресі. Християнські громади і держава. Поширення та еволюція християнства. Вселенські собори. Символ віри християн. Засади християнського віровчення. Культ в системі християнської релігії. Утворення самостійних церков. Перші патріархати. Схизма Михайла Керуларія і Великий розкол.

Католицизм. Віросповідні, обрядово-культові та організаційні особливості. Католицька філософія. Папство і Ватикан. Чернечі ордени в католицькій церкві. Східні католицькі та уніатські церкви.

Еволюція соціальної доктрини і соціальної політики католицької церкви. XXI Вселенський (II Ватиканський) собор і політика "аджорнаменто". Католицько-православний діалог і проблеми екуменізму.

Православ'я. Загальна характеристика віросповідних та культових особливостей. Православне чернецтво. Організаційна структура світового православ'я. Помісні церкви. Етнонаціональна специфіка православ'я. Необхідність зміни парадигм у сучасному православ'ї.

Протестантизм. Ранній протестантизм: причини появи та характерні особливості. Феноменологічна специфіка протестантизму. Роль суб'єктивного чинника у формуванні протестантських релігійних систем. Догматика, культ та обряди лютеранства, кальвінізму, англіканства. Особливості ранньопротестантської теології. Традиції пізнього протестантизму. Баптизм, методизм, квакерський рух, адвентизм, організація Свідків Єгови, п'ятидесятництво: догматика, віровчення, культ, всесвітні релігійні центри.

Християнство в контексті сучасності. Пошук шляхів і форм оновлення. Концепція синтезу науки і релігії в сучасному богослов'ї. Християнство і криза техногенної цивілізації. Церква і культура: "оновленські" спроби здолати розрив. Християнство та його моральна аксіологія на межі тисячоліть.

Тема 6. Новітні релігійні течії та рухи

Теоретичні та методологічні проблеми дослідження новітніх релігійних течій. Причини появи нетрадиційної релігійності і синкретичних культів. Поняття "неорелігія", "нетрадиційна релігія", "тоталітарна секта", "харизматичний культ". Неорелігії в контексті світових суспільних процесів. Особливості та класифікація нових релігійних течій та організацій.

Неохристиянство: Богородична церква. Церква Ісуса Христа святих останніх днів. Новоапостольська церква. Помісна християнська церква. Церква Христа. Церква Нового Єрусалиму. Свідки Єгови.

Неорелігії орієнталістського напрямку. Товариство Свідомості Крішні. Послідовники Саї Баби. Центри Шрі Чинмоя. Вселенська Чиста релігія. Аум Сінрікьо. Товариство трансцендентальної медитації.

Езотеричні об'єднання. Теософія. Братство Граалю. Вчення Блаватської, Д.Андреєва. Реріхівське товариство. Асоціація живої етики.

Сайєнтологічні рухи. Діанетика. Наука розуму. Християнська наука. Синтетичні релігії. Велике Біле Братство. Церква уніфікації. Всесвітня віра Бахаї. Комерційні культури: Гербалайф та ін. Сатанізм. Неоязичництво.

Перспективи нових релігійних течій.

Тема 7. Проблеми історичного розвитку релігій в Україні.

Закономірності розвитку історії релігій в Україні: історіософський аспект.

Дохристиянські вірування українців. Пантеон та пандемоніум. Праукраїнська міфологія. Язичницька сакральна культура та її вплив на традиційне православ'я і сучасні неоязичницькі вірування.

Релігійна реформа Володимира: закономірність чи "духовна революція". Впливи Риму та Візантії. Самобутній характер українського християнства. Віхи історії християнської церкви в Україні.

Релігія і церква в тоталітарну добу, боротьба за збереження духовних цінностей. Багатоконфесійність України. Міжконфесійні колізії - трагедія українського народу. Секулярні процеси в Україні і формування "нової релігійності".

Специфіка розвитку неорелігій в Україні: загальна характеристика. Феномен неоязичництва. Рідна віра. РУНвіра. Собор Рідної віри. Ладівірство.

Релігія і церква в незалежній Україні. Географія релігій в Україні. Сучасна етноконфесійна ситуація. Міжцерковні та внутрішньоцерковні відносини. Становлення національних церков як складова національного відродження. Релігійний чинник в контексті політичного життя України. Національна безпека і релігійне життя. Законодавче закріплення свободи совісті в Україні

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Релігія як духовний та суспільний феномен

Поняття релігії та її сутність.

Структура релігії.

Функції релігії та її роль у житті людини і суспільства.

Основні релігієзнавчі концепції.
Релігієзнавство: структура, методи, принципи.

Теми реферативних завдань

Релігія - важливий компонент духовної культури людства.
Релігія як моральний і світоглядний феномен.
Релігія як суспільне функціонуюче явище.
Типи релігійних організацій.
Феномен релігійної віри.
Середньовічне християнське богослов'я про суть та походження релігії.
Магічна концепція релігії (за працею Дж.Фрезера "Золота гілка").
Фрейд про релігію.

Рекомендована література

Академічне релігієзнавство / під ред. А.М. Колодного. - К, 2000.
Калінін Ю.А., Харьковецько Є.А. Релігієзнавство. - К., 1999.
Лубський В.І. Релігієзнавство. - К., 1997.
Релігієзнавство / Під ред. С.Бублика. - К., 1998.
Лекції по релігієзнавству / Под ред. И.Н. Яблокова. - М., 1998.
Релігієзнавчий словник / Під ред. А.М. Колодного, Б.О. Лобовика. - К., 1996.
Релігієзнавство: предмет, структура, методологія / За ред. А. Колодного і Б. Лобовика. - К., 1996.
Класики мирового релігієзнавства. - М., 1996.
Дейвіс Б. Вступ до філософії релігії. - К., 1996.

Тема 2. Ранні форми релігійних уявлень

Анімізм, аніматизм.
Тотемізм.
Первісна магія.
Фетишизм.
Землеробські культури.
Шаманізм.

Теми реферативних завдань

Історія талісманів та амулетів.
Психотехніка шаманізму.
Тотемістичні уявлення в сучасних релігійних системах
Землеробські культури праукраїнців.

Рекомендована література

Геллер Первобытная культура. - М., 1986.
Фрезер Д. Золотая ветвь. - М., 1984.
Токарев С.А. Ранние формы религии. - М., 1990.
Токарев С.А. Религия в истории народов мира. - М., 1990.
Торчинов Е.А. Религии мира. Опыт запредельного. - СПб, 1998.
Хайтун Д. Тотемизм, его сущность и происхождение. - Душанбе. 1958.
Религиозные традиции мира. - Т.1-2. М., 1996.
Элиаде М. Трактат по истории религии. Т.1-2. - СПб., 1999.
Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування християнського народу. - К., 1992.
Токарев С.А. Ранние формы религии. - М., 1985.

Тема 3. Етнонаціональні релігійні системи

Ранні національні релігії: особливості та загальна характеристика.
Сучасні національні релігії:

- іудаїзм
- індійські національні релігії (індуїзм, джайнізм, сикхізм)
- даосизм та конфуціанство
- синтоїзм

- зороастризм

Теми реферативних завдань

Порівняльний аналіз етнічних та національних релігій.
 Роль індуїзму (синто, конфуціанства та даосизму, зороастризму) у національному розвитку індійців (японців, китайців, іранців).
 Особливості віровчення і культу індуїзму (будь-якої національно-державної релігії).
 Історія Єрусалимського храму.
 Танах - священна збірка іудеїв.
 Десять заповідей: етико-філософський аналіз.
 Священні книги національних релігій. Особливості моральних доктрин національних релігій.

Рекомендована література

Энциклопедия обрядов и обычаев. - СПб, 1996.
 Энциклопедия "Религии мира". - М., 1997.
 Лубський В., Лубська М. та ін. Історія релігій. - К., 2002.
 Вайнтруб И.В. Священные лики цивилизаций. -К., 2001.
 Васильев И.В. История религий Востока. - М., 1988.
 Зелинский Ф.Ф. Римская империя. - СПб., 1999.
 Арутюнов С.А., Светлов Г.Е. Старые и новые боги Японии. - М.,1968.
 Меццьяков А.Н. Древняя Япония: Буддизм и синтоизм. - М., 1987.
 Календарные обычаи и обряды народов Юго-Восточной Азии. - М., 1989.
 Еврейская энциклопедия. : В 16 т. - М., 1991.
 Библийская энциклопедия. - М., 1997.
 Генрі Г. Біблійний довідник Геллея. - Торонто, 1985.
 Семаха Р. Біблійна історія Старого Завіту. - К., 1992.
 Штайнзальц А. Введение в Талмуд. - М., 1993.
 Мень А. Ветхозаветные пророки. - Л., 1991.

Тема 4. Буддизм та іслам: особливості віровчення та культу

Витоки буддизму. Вчення Шак'ямуні.

Різновиди буддизму:

- буддизм махаяни,
- буддизм хінаяни,
- китайський і японський буддизм.
- північний буддизм: історія і сучасність.

Вчення Мухаммеда і доктрина ісламу. Священні книги.

Різновиди ісламу (шіїти; суніти; концепції халіфату та імамату; суфії і суфізм).

Система свят і обрядів. Іслам в повсякденному житті мусульманина.

Теми реферативних занять

Трипітака – Священна збірка буддизму.

Нірвана: способи досягнення і психотехніка.

Буддійське чернецтво.

Буддійські ритуали,

Мухамед – засновник ісламу.

Основи шаріату.

П'ять стовпів ісламу.

Сакральна культура ісламу.

Філософська система ісламу.

Рекомендована література

Корвет В. Буддизм и его роль в общественной жизни стран Азии. – М., 1983.
 Брасов Б.С. Культура, религия и цивилизация на Востоке. – М, 1990.
 Васильев Л.С. История религий Востока - М., 1988.

- Кочетов А.М.* Буддизм, – М., 1983.
Кочетов А.М. Ламаизм. – М., 1984.
Вайнтрауб І.В. Буддизм // Людина і світ. – 1998. – №2.
Вайнтрауб І.В. Японський буддизм // Людина і світ. -1998. – №5-6.
Мещеряков А.Н. Древняя Япония: Буддизм й синтоизм. – М, 1987.
Пишель Р. Будда, его жизнь и учение. - М., 1991.
Розенберг О.О. Проблемы буддийской философии: введение в изучение будизма. – М.. 1991.

Тема 5. Християнство: особливості віровчення, культу та церковної організації

Традиції раннього християнства.

Біблія: структура та зміст.

Церковні розколи: причини та наслідки. Вселенські собори.

Конфесійні різновиди християнства:

- католицизм
- православ'я: особливості віровчення, культу та церковної організації,
- реформація і протестантизм. Особливості віровчення, культу та конфесійної організації раннього та пізнього протестантизму

Теми реферативних завдань

Морально-філософська система Нового Завіту.

Рукописи Мертвого моря.

Ранньохристиянська космологія.

Історичність особи Ісуса Христа.

Зв'язок раннього християнства із філософськими системами античності.

Біблія: походження, зміст та структура.

Історія Вселенських церковних соборів (4-8 ст.)

Жебрачі ордени католицької церкви.

Хрестові походи.

Православне сектанство.

Культово - обрядова практика православ'я

Культово-обрядова практика католицизму.

Екуменічний рух.

Релігійно-духовні традиції пізнього протестантизму (баптизм, адвентизм, п'ятидесятництво, мормони, методисти. Свідки Єгови) /на вибір/

Рекомендована література

Святе письмо.

Шифман І.Ш. Ветхий завет й его миф. - М., 1985.

Поснов М.З. История христианской церкви. - К., 1991.

Хома І. Нарис історії вселенської церкви. - Львів, 1994.

Крывелев Й. А. Библия: историко-критический анализ. – М, 1987.

Фаррар Ф. Жизнь й труды Св.Апостола Павла. – К., 1994.

Апокрифы древних христиан. – М., 1985.

Мень А. Мир Библии. - М., 1992.

Горський В.Л. Адвентизм: історія і сучасність. – К., 1987.

Тема 6. Неорелігійні утворення

Особливості та причини поширення НРТ.

Типологічні характеристики НРТ:

- Неохристиянство.
- Орієнталістські неорелігії.
- Синкретичні НРТ.
- Сайєнтологічні та езотерико-теософські НРТ.
- Неоязичництво.
- Сатанізм.

Теми реферативних завдань

Причини поширення неорелігій
Аналіз канонічних текстів новітніх релігійних течій (за вибором).
Характеристика віровчення та культу однієї із неорелігійних течій (за вибором)
Особа засновника неорелігійної традиції (за вибором)

Рекомендована література

Абд - ру - шин. В светле истины. Послание Грааля. - Штутгарт, 1991.
Силенко Л. Мага Віра: Рідна Українська Народна Віра.-Нью-Йорк, 1979.
Божественний принцип. - М., 1992.
Книга Мормония.- Солт-Лейк Сити., 1988.
Кеннет Боа. Лабиринты веры. - М., 1992.
Дудар Н., Филипович Л. НРТ: український контекст. - К, 2000.
Буайе Ж.Ф. Империя Муна. - М., 1990.
Слівінський П.Й. Релігійний вінігрет. - Львів, 1999.
Уолтер М. Царство культів. - СПб, 1992.
Ткачева А.А. "Повне релігії" Востока. - М., 1991.
Степовик Д. Релігії, культу і секти світу. - К., 1997.

Тема 7. Релігійні організації в незалежній Україні

Принципи свободи совісті та віровизнання, визнані у світі.
Правові гарантії і державне забезпечення свободи совісті в Україні.
Конфесійна ситуація в Україні, тенденції та перспективи її змін.
Нові релігійні рухи та закордонні релігійні місії: проблема збереження релігійної ідентичності українців.

Теми реферативних завдань

Філософсько-релігієзнавчий аналіз понять "свобода совісті", "свобода віровизнань".
Аналіз законодавчої бази регулювання свободи совісті в Україні.
Неорелігійні традиції в Україні (характеристика за вибором).
Державно-церковні взаємини в Україні: сучасний стан.
Політико-релігійна взаємодія в сучасному українському суспільстві.

Рекомендована література

Бабій М.Ю. Свобода совісті. - К., 1994.
Бабій М.Ю. Конституцію прийнято / Людина і світ. - 1996. -№9.
Бабій М.Ю. Минулий рік був високосним// Людина і світ. - 1997.-№1.
Релігія і суспільство в Україні: фактори змін. - К., 1998
Релігія і релігійність в демократичній Україні. - К., 2000.
Свобода совісті, вероисповедання й релігійних організацій. (Збірник українських і міжнародних правових документів). - К., 1996
У Державному Комітеті у справах релігій. Офіційний вісник. (У часописі "Людина і світ").
Християнство і національна ідея. - К., 1999.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Релігієзнавство як галузь гуманітарного та соціального знання.
2. Особливості сторичного, філософського, соціологічного, психологічного, феноменологічного аналізу релігії.
3. Релігієзнавство і теологія: предмет, методологія, структура.
4. Релігійна віра.
5. Релігійні уявлення, ідеї та доктрини.
6. Релігійний культ.
7. Релігійні організації.
8. Структура релігійної свідомості.
9. Функції релігії.
10. Ранні форми релігії, родоплемінні культури.

11. Ранні національні релігії: особливості та загальна характеристика.
12. Релігії Стародавнього Єгипту.
13. Релігії Межиріччя.
14. Релігії Стародавньої Індії.
15. Релігії Стародавнього Китаю.
16. Античні релігії.
17. Пізні національно-державні релігії: особливості та загальна характеристика.
18. Національні релігії Індії: індуїзм, джайнізм, сикхізм.
19. Національні релігії Китаю: даосизм, конфуціанство.
20. Іудаїзм - національна релігія євреїв.
21. Синто - японська національна релігійна система.
22. Зороастризм - іранська національна релігія.
23. Типологічні особливості світових релігій.
24. Релігійне та етичне вчення буддизму.
25. Основні напрямки буддизму.
26. Традиція раннього християнства.
27. Джерела християнського віровчення.
28. Формування християнського Символу віри.
29. Християнський культ.
30. Християнська моральна доктрина.
31. Православ'я: особливості віровчення та культу.
32. Моральні засади Нагірної проповіді Ісуса Христа.
33. Біблійні мотиви в образотворчому мистецтві.
34. Розкол у християнстві 1054 р.: його причини та наслідки
35. Історія Вселенських церковних соборів (4-8 ст.)
36. Жебрачі ордени католицької церкви.
37. Хрестові походи.
38. Православне сектанство.
39. Культово - обрядова практика православ'я
40. Культово-обрядова практика католицизму
41. Папа Іван Павло II як видатний церковний та громадський діяч.
42. Російське православ'я і концепція "третього Риму".
43. Екуменічний рух.
44. Релігійно-духовні традиції пізнього протестантизму (баптизм, адвентизм, п'ятидесятництво, мормони, методисти, Свідки Єгови) /на вибір/
45. Коран і Сунна - священні книги ісламу.
46. Культово - обрядові традиції ісламу
47. Давні українські релігійні звичаї та традиції.
48. Уявлення про потойбічний світ в давньоукраїнській міфології
49. Аскольдове хрещення Русі.
50. Наслідки запровадження християнства в Київській Русі.
51. Митрополит А.Шепитцький - видатний релігійно-церковний діяч.
52. Митрополит Йосиф Сліпий: особистість та діяч церкви.
53. Митрополит Іларіон (Огієнко) - визначний релігійний і культурний діяч України.
54. Неорелігії в Україні.
55. Українське неозячництво. Феномен РУНвіри.
56. Етапи становлення в незалежній Україні помісної православної церкви.
57. Сучасне становище УГКЦ.

ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Уклали: д-р філос. н., проф. Кашуба М.В.,
канд. іст. н., доц. Васьків А.Ю.,
канд. філос. н., доц. Пітусь Л.М.

Комплексна програма для студентів філософського факультету університету

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

Частина I. Теорія культури

Тема 1. Культурологія як галузь наукового знання. Предмет та завдання курсу „Історія української та зарубіжної культури”	2 год.
Тема 2. Головні напрями світової та вітчизняної культурологічної думки	2 год.
Тема 3. Поняття феномена культури. Закономірності культурного розвитку людства. Проблема типології культури	2 год.

Частина II. Історія зарубіжної культури

Тема 4. Культура первісного суспільства	2 год.
Тема 5. Культура давніх цивілізацій	2 год.
Тема 6. Культура античності	2 год.
Тема 7. Візантійська культура	2 год.
Тема 8. Культура західноєвропейського середньовіччя	2 год.
Тема 9. Культура доби Відродження	2 год.
Тема 10. Становлення культури Нового часу. Доба Просвітництва	2 год.
Тема 11. Західноєвропейська культура XIX ст.	2 год.
Тема 12. Культура новітньої доби світової історії	2 год.

Частина III. Історія української культури

Тема 13. Витоки української культури	2 год.
Тема 14. Культура періоду становлення української народності (XIV – XV ст.)	2 год.
Тема 15. Український Ренесанс (XVI – перша третина XVII ст.)	2 год.
Тема 16. Розквіт української культури доби бароко та Просвітництва (друга половина XVII – кінець XVIII ст.)	2 год.
Тема 17. Українська культура XIX ст. Національно-культурне відродження	2 год.
Тема 18. Особливості і тенденції розвитку культурного процесу в Україні у XX – поч. XXI ст.	4 год.
Усього	38 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Поняття культури, її структура, закономірності культурного розвитку	2 год.
Тема 2. Культура первісного суспільства	2 год.
Тема 3. Культура давніх цивілізацій	2 год.
Тема 4. Культура античного світу	2 год.
Тема 5. Культура середньовічної Європи	2 год.
Тема 6. Культура епохи Ренесансу	2 год.
Тема 7. Культура Нового часу та доби Просвітництва	2 год.
Тема 8. Культура XIX ст.	2 год.
Тема 9. Культура XX ст.	2 год.
Тема 10. Витоки української культури	2 год.
Тема 11. Культура Київської Русі та Галицько-Волинського князівства	2 год.
Тема 12. Культура періоду становлення української народності	2 год.
Тема 13. Український культурний Ренесанс	2 год.

Тема 14. Українська культура епохи бароко та Просвітництва.....	2 год.
Тема 15. Українська культура в ХІХ ст	2 год.
Тема 16. Українська культура ХХ – поч. ХХІ ст.....	2 год.
Усього.....	32 год.
Разом	70 год.

ПІДРУЧНИКИ ТА ПОСІБНИКИ

- Абрамович С.Д., Чикарькова М.Ю.* Світова та українська культура: Навч. посіб. – Львів:Світ,2004.
- Бичко А.К.* Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Курс лекцій. – К., 1992.
- Греченко В., Чорний І., Кушнерук В., Режко В.* Історія світової та української культури: Підруч. для вищ. закл. освіти. – К., 2000.
- Історія світової культури: Навч. посібник / Л.Т.Левчук, В.С.Гриценко, В.В.Єфименко, І.В.Лосєв.– К.: Либідь, 1994.
- Історія української та зарубіжної культури.— С.М. Клапчук, В.Ф. Остафійчук, Ю.А. Горбань та ін.; За ред. С.М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука Навч. посіб. 5-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2004.
- Корінний М. М., Шевченко В. Ф.,* Короткий енциклопедичний словник з культури. – К., 2003.
- Культурологія: українська та зарубіжна культура: Навч. посіб. / М.М.Закович, І.А.Зязюн, О.М.Семашко, Ж.О.Безвершук; За ред. М.М. Заковича. – К.: Знання, 2004.
- Курс лекцій з української та зарубіжної культури: Навч. посіб. / За ред. Л. Дещинського. – Львів, 1999.
- Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / За ред. Яртися А. В., Мельника В. П. – Львів, 2005.
- Лобас В. Х.* Українська і зарубіжна культура: Навч. посіб. для студентів вищих закладів освіти. – К., 2000.
- Лосєв І.В.* Історія і теорія світової культури. Європейський контекст: Навч. посіб.– К.: Либідь, 1995.
- Полікарпов В.С.* Лекції з історії світової культури. – Х.: Основа, 1995.
- Пустовит А. В.* История европейской культуры: Учеб. пос. –К., 2004.
- Стеценко В., Пітусь Л. Культурологія (навчальна програма і головний зміст нормативного курсу): Навч. пос. – Львів, 2006.
- Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Підручник / Горбач Н., Гелей С., Росінська З. – Львів, 1992.
- Українська та зарубіжна культура : навчальний посібник / за ред. М.М. Заковича. – К.: Знання, 2000.
- Українська і зарубіжна культура. Навчальний посібник / Під заг. ред. Заблоцької К.В. – Донецьк: "Східний видавничий дім", 2001 / <http://vesna.org.ua/txt/zablotkv/istkul/index.html>
- Чмихов М.О.* Давня культура: Навч. посіб.– К., 1994 <http://www.readbookz.com>
- Шевнюк О.* Українська та зарубіжна культура. – К., 2002.
- Ярошенко Т. М. Регіональна типологія культури. – Львів, 2007.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Частина І. Теорія культури

Тема 1. Культурологія та галузь наукового знання. Предмет і завдання курсу „Історія української та зарубіжної культури”

Актуальність культурологічних проблем в сучасних умовах. Культурологія як наука. Головні чинники формування культурології як самостійної галузі знань. Леслі Уайт та його внесок у становлення культурології як науки. Предмет і об'єкт культурології. Завдання культурології. Методологія і метод культурології. Роль і місце філософії в системі культурологічного знання. Психологічні аспекти культурології. Політологія і культурологія.

Головні компоненти культурології: філософія, історія культури, соціологія культури, культурантропологія, культурархеологія. Етнографія, релігієзнавство, мистецтвознавство, історія науки і техніки, етика, естетика в структурі культурологічного знання. Функції культурології: пізнавальна, світоглядна, методологічна, виховна, аксіологічна.

Особливості культурології як навчальної дисципліни. Теоретичний та історичний блоки знань в культурології як навчальній дисципліні. Предмет та завдання курсу "Історія української та зарубіжної культури". Його пізнавальне та виховне значення в структурі гуманітарної освіти.

Тема 2. Головні напрями світової та вітчизняної культурологічної думки

Уявлення про культуру в античному світі: пайдейя, техне, культ. Особливості розуміння культури в добу західноєвропейського середньовіччя. Раціоналістично-просвітницькі погляди на культуру. Культурологічна думка в німецькій класичній філософії. Зв'язок головних напрямів культурології з провідними філософськими течіями сучасності. "Символічні" концепції культури (Д.Діболт, Е.Кассіер, К.Леві-Стросс). Екзистенціалістські інтерпретації культури (К.Ясперс, М.Гайдеггер, А.Камю). Проблема культури у фрейдизмі та неофрейдизмі (О. Ранк, З.Фрейд, Е.Фромм; К.Юнг, А.Адлер, А.Кардінер). Структурно-функціональний напрям в культурології (Радкліфф-Браун, Б.Малиновський). Культурна антропологія Л.Уайта. Ігрові концепції культури (Й.Гейзінга, Х.Ортега-і-Гассет, Г.Гессе). Ідея циклічного розвитку культури (М.Вебер, О.Шпенглер, А.Тойнбі). Еволюціоністська концепція культури (Л.Морган, Е.Тайлор). Культура в контексті вчень про космопланетарний феномен людини (В.Вернадський, К.Ціолковський). Моралістичний напрям культурології (А.Швейцер, Г.Манн, А.Печчеї). Теологічне розуміння культури (П.Тілліх, Р.Нібур, М.Бердяєв, А.Шептицький, П.Флоренський). Культура у вченні П.Тейяра де Шардена.

Розвиток української культури провідними мислителями (Іларіон Київський, Клим Смолятич, І.Вишенський, П.Могила, К.-Т.Ставроцький, С. і Л.Зизанії, Т.Прокопович, Г.Кониський, Г.Сковорода та ін.). Формування наукової культурології в процесі культурно-національного відродження (середина XIX ст.). Культурологічна спадщина П.Куліша, М.Костомарова, П.Юркевича. Культурологічна концепція М.Драгоманова. І.Франко та розробка цілісної концепції української культури. Історія української культури в працях М.Грушевського. Концепція культури Д.Донцова. Культурологічні погляди М.Хвильового. І.Огієнко і І.Крип'якевич як теоретики та історики української культури. Культурологічне дослідження Д.Антоновича, Д.Дорошенка, Д.Чижевського, Є.Маланюка, М.Семчишина, М.Шлемкевича, В.Лісового.

Тема 3. Поняття феномену культури. Закономірності культурного розвитку людства.

Проблема типології культури

Етимологія терміну "культура". Головні підходи до визначення культури: антропологічний, філософський, соціологічний, аксіологічний. Культура як спосіб буття людини та людства, вища форма існування суспільства. Культура як критерій досконалості людини і суспільства. Гуманізм як критерій всебічного розвитку й удосконалення культури. Норми як регулятивні компоненти культури. Символ. Культурний канон. Звичай і традиції як стійкі системи культурного життя.

Структура культури. Матеріальна і духовна культура. Предметні і особистісні (персональні) форми культури. Релігія, мораль, філософія, мистецтво, право, політика, наука – компоненти духовної культури. Культура як система цінностей.

Культура як ціннісний феномен. Творчий розвиток культури. Психологічні аспекти культурної творчості.

Функції культури: пізнавальна, світоглядна, виховна, регулятивна, аксіологічна, комунікативна, оцінювальна-нормативна, інтегративна. Культура як форма трансляції соціального досвіду. Культура як спосіб соціалізації особистості. Культура як носій видової інформації, колективна пам'ять людства.

Зовнішня і внутрішня детермінація культури. Культура і суспільство, їхнє взаємопроникнення і взаємодія. Соціально-економічні засади культури. Політична організація суспільства. Вплив на культуру тоталітарного і демократичного суспільства.

Духовні засади культури. Суб'єкт культури. Народ та інтелігенція. Масова й елітарна культури. Субкультура та її види.

Динаміка культури. Традиції та новації в культурі. Збереження та репродукування гуманістичних цінностей як закономірність культурного розвитку. Успадкування та наступність як закономірність існування культури. Традиційне суспільство. Засоби збереження та поширення культурних цінностей. Мова і культура.

Етнічна культура. Національна культура. Взаємозв'язок етнічного і національного в культурі. Проблема світової культури. Співвідношення національної і світової культури. Поняття культурної самобутності. Типи культурної взаємодії: інтеграція, акультурація, асиміляція, консолідація.

Проблема співвідношення еволюції та революції у розвитку культури. Природа і культура. Вплив культурної еволюції на природну еволюцію Землі. Соціальний прогрес як специфічна риса культурної еволюції. Єдність космічної, біологічної, соціальної і культурної еволюції. Проблема глобалізації культури.

Головні принципи класифікації "культурної еволюції". Поняття культурної епохи. Часовий та історико-культурний типи систем культурного розвитку. Доосьові та осьові культури (К.Ясперс). Типологія культури: Схід-Захід. Характерні риси східної культури. Особливості західної культури. Гендерний підхід до аналізу культури. Регіональна типологія світової культури.

Частина II. Історія зарубіжної культури

Тема 4. Культура первісного суспільства

Актуальність і складність історії первинної культури. Проблема антропогенезу в історії культури. Проблема періодизації історії первісного суспільства. Гомогенний характер культури первісної доби. Формування фізичного типу сучасної людини. Расова диференціація людини, її головні ознаки. Виникнення мовних сімей. Еволюція знарядь праці та поява нових типів житла первісної людини. Розвиток форм організації первісного суспільства: стадо, праобщина, родова община (рід), плем'я, союз племен. Диференціація первісного суспільства: чоловіки і жінки, вікові категорії і групи, чоловічі і жіночі союзи, старійшини, вожді, провідники релігійних обрядів. Суспільний лад: матріархат і патріархат. Еволюція шлюбних відносин: проміскуїтет, полігамія, моногамія. Матрилінійні і патрілінійні зв'язки. Головні види занять: збиральництво, мисливство, рибальство.

Приручення тварин. Культивування злаків. Становлення двох типів первісної культури: кочове скотарство і землеробська культура. Формування поселень нового типу. Виникнення міст і державних устроїв. Найдавніші центри аграрної культури: Близький Схід, Долина Нілу, Мала Азія, Кавказ. Формування етносів. Велике переселення народів.

Особливості духовного розвитку первісного суспільства. Первісні форми релігійних вірувань: фетишизм, тотемізм, магія, аніматизм, нігілізм. Культ жіночого божества. Солярні, фалічні, землеробські культу. Табу. Формування обрядів і ритуалів. Міфологія та її значення у розвитку первісної культури. Синкретичний характер світогляду первісної людини.

Проблема походження мистецтва. Психофізіологічні фактори становлення мистецтва. Особливості первісного мистецтва: синкретичність, поліфункціональність, символічність. Живопис, скульптура, кераміка, художня обробка металу. Музика. Зародки храмової архітектури: дольмени, менгіри, кромлехи, скіфські могильні кургани, зіккурати. Захисні споруди довкола міських поселень.

Винайдення писемності: піктографія, клинопис, ідіографія, фонографія. Формування системи практичних знань: медицина (фармакологія і токсикологія), математика (калька, кальгауляція), астрономія.

Місце первісної культури в історії світової культури.

Тема 5. Культура давніх цивілізацій

Проблема виникнення давніх цивілізацій, їхнього взаємозв'язку та впливу на формування і розвиток світової культури. Розвиток землеробства, ремесла, торгівлі. Винайдення плуга, колеса, гончарного кола, виплавки металу. Виникнення держави, політичних інституцій та законів. Створення регулярної армії. Особливості релігійних вірувань. Виникнення касти жерців. Міфологія. Космологічний і космогонічний характер міфів давніх цивілізацій. Світові води, світове дерево, світова гора – елементи міфології, спільні для міфів усіх давніх цивілізацій. Поширення писемності й освіти. Виникнення і розвиток наукового знання. Основні наукові досягнення давніх цивілізацій. Монументальний, символічний і синкретичний характер мистецтва. Головні регіони виникнення ранньокласових формацій: Стародавній Схід (Стародавній В'єтнам (7 тис. р. до н.е.), Месопотамія (Шумер, Вавилон, V тис. р. до н.е.), Середня Азія та Кавказ (IV тис. до н.е.), Стародавня Індія (IV тис. до н.е.), Стародавній Китай (II тис. до н.е.), Стародавній Іран (I тис. до н.е. – III ст. н.е.); стародавні цивілізації Африканського континенту [Стародавній Єгипет (VI тис. до н.е.)], Ефіопське і Кушське царства (≈ III тис. до н.е.), Зімбabwe.

Індіанські цивілізації доколумбової Америки. Давня цивілізація в Панамі (15-10 тис. р. тому); культура кокле (= II тис. до н.е.); культура ольмеків (I тис. до н.е.) та тольтеків (I тис. до н.е. - XIII ст.). Імперія ацтеків. Культура майя. Цивілізація інків.

Тема 6. Культура античності

Поняття "антична культура". Взаємозв'язок античної культури з культурами Стародавнього Сходу. Специфічні риси античної культури. Інтерактивний характер античної культури. Полісна організація суспільства. Демократія. Антропоцентризм. Античний гуманізм. Антропоморфізм. Десакралізація політичного і культурного життя. Раціоналізм у філософії. Реалізм в мистецтві. Естетичне начало в усіх сферах життя суспільства.

Культура Стародавньої Греції. Феномен "грецького культурного чуда" та його чинники. Психологічні особливості і риси характеру представника давньогрецького полісного суспільства.

Головні етапи розвитку давньогрецької культури: Крито-Мікенська (Егейська) культура (III – II тис. до н.е.). Зв'язок з культурою Стародавнього Сходу. Самобутність критської культури. Мореплавання, торгівля, ремесла. Палацова культура. Теократична форма правління. Особливості релігійних вірувань. Винайдення лінійного письма. Мистецтво.

Героїчний (гомерівський) період давньогрецької культури (X-IX ст. до н.е.). Дорійці. Криза та нове піднесення культури. Формування міфологічного світогляду. Релігійні вірування.

Культура архаїчного періоду (VIII – VI ст. до н.е.). Епічна поезія: Гомер "Іліада" та "Одіссея"; Гесіод "Теогонія", "Труди і дні". Лірична поезія: Алкей, Архілох, Сафо, Анакреонт. Піднесення образотворчого мистецтва та архітектури. Формування трьох основних архітектурних ордерів: дорійського, іонійського, коринфського. Вазопис: чорнофігурний і червонофігурний. Розквіт філософії та її особливості. Фалес, Анаксимандр, Демокрит, Геракліт, Піфагор.

Класичний період давньогрецької культури (V – IV ст. до н.е.). "Золоте століття" Перикла та афінська демократія. Подальший розвиток філософії. Зенон, софісти, Сократ, Платон, Арістотель. Анаксагор – Коперник античності. Наукові і технічні досягнення. Освіта і виховання. Розквіт архітектури. Ансамбль афінського Акрополя. Скульптура та її особливості. Фідій, Полігнот, Поліклет, Лісіпп. Живопис: Полігнот. Пінакотека. Античний театр: Есхіл, Софокл, Еврипід, Аристофан. Катарсис. Поняття атараксії. Музика. Танець. Слава, добродієність, справедливість як головні теми давньогрецької культури. Спорт, олімпійські ігри.

Гуманістична сутність античної грецької культури та її вплив на становлення європейської цивілізації.

Елліністичний період античної культури (IV-I ст. до н.е.). Криза античного суспільства. Взаємозв'язок і взаємовплив давньогрецької і східних культур. Особливості філософського знання в добу еллінізму. Епікур. Стоїки. Скептики. Неоплатоніки. Еволюція і трансформація релігійних вірувань. Наукові і культурні центри: Александрійська бібліотека. Мусейон. Література: Менандр, Каллімах, Феокрит. Архітектура. Пергамський вівтар. Скульптура. Живопис.

Культура Стародавнього Риму (VIII ст. до н.е. – V ст.н.е.). Вплив давньогрецької культури на культуру Стародавнього Риму. Самобутність давньоримської культури. Воєнізована організація і спосіб життя. Політичні вчення Стародавнього Риму. Римське право. Особливості релігійних вірувань. Наука і філософія. Розвиток давньоримської літератури: Лукрецій, Цицерон, Вергілій, Горацій, Овідій, Апулей. Архітектура. Скульптура. Живопис. Театр і цирк. Побут і звичаї стародавніх римлян. Специфічні риси римського характеру. Громадське життя у Римі.

Виникнення християнства і криза античної культури. Античний світ і Україна. Світове значення античної культури.

Тема 7. Візантійська культура

Утворення Візантійської імперії. Особливості державного ладу. Специфічні риси візантійської культури. Надетнічний, космополітичний характер візантійської культури. Періодизація історії культури Візантії. Античні традиції в культурі Візантії. Християнство як ідеологічна основа візантійської культури. Цезаропапізм. Боротьба античної традиції з християнством. Культура Візантії за імператора Юстиніана I. Іконоборство. Македонське відродження у Візантії. Візантійський художній стиль. Узагальнено-спіритуалістичні принципи візантійської культури. Розквіт візантійської культури за династії Комнінів (XI-XII ст.). Систематизація релігійного і світського знання. Зародження раціоналізму. Особливості візантійської науки, філософії, літератури. Ісихазм як ідеологія чернецтва. Архітектура та образотворче мистецтво. Єдність церковного та світського мистецтва. Гуманістичні риси візантійської культури. Побут і звичаї пізньої Візантії. Причини занепаду візантійської культури. Світове значення візантійської культурної спадщини. Візантійська культура і Київська Русь.

Тема 8. Культура західноєвропейського середньовіччя

Соціокультурна ситуація в середньовічній Західній Європі. Християнська теологія і церква, їхня роль у становленні та розвитку культури середньовіччя. Характерні риси середньовічної "культури" та світогляду: релігійний (християнський) характер; традиціоналізм; ретроспективність; символізм; дидактизм і енциклопедичність, універсальна ерудованість; рефлексивність і самозаглибленість. Ірраціоналістична та раціоналістична традиції середньовічної культури. Взаємодія, взаємовідносини та нормування релігійно-церковної діяльності щодо культури народної, культури міської культури, культури "вчених" (освічених) людей, лицарської культури – основа самобутності й оригінальності західноєвропейської культури доби Середньовіччя. Особливості середньовічної філософії. Патристика і схоластика. "Реалізм" і "номіналізм". Вільнодумство. Містика. Середньовічні школи й університети. Західноєвропейська наука. Алхімія як феномен середньовічної культури. Роджер Бекон і дослідне знання. Становлення єдиної європейської культури. Культурні впливи арабського Сходу у середньовічній Європі.

Література і мистецтво. Середньовічний епос. Лицарський роман.

Куртуазний роман. Поезія трубадурів і менестрелів. Лірика вагантів. Сатиричний епос. Творчість жонглерів і шпільманів. Фабліо, шванки. Романський стиль, його філософська платформа. Готичний стиль, його філософські засади. Особливості середньовічного живопису, скульптури. Вітраж. Жанри середньовічного театру: літургійна драма, міська драма, містерія, фара, інтермедія, мораліте. Розвиток церковної музики і співу. Особливості свідомості і мислення представника середньовічного суспільства. Середньовічна культура в оцінці гуманістів доби Відродження та письменників-романтиків XIX ст.

Тема 9. Культура доби Відродження

Проблема змісту поняття "Відродження". Соціально-економічні передумови становлення культури Відродження та її характерні риси. Міський характер культури Відродження. Посилення світського компоненту культури. Філософсько-світоглядні основи культури Відродження (антропоцентризм, антична гуманістична традиція, неоплатонізм). Новий ідеал людини. Гуманізм, вільнодумство та індивідуалізм - вихідні риси культури Відродження. Особливості ренесансного гуманізму. Естетизація всіх форм суспільного життя.

Італійський Ренесанс. Періодизація та загальна характеристика. Проторенесанс (XIII – XIV ст.) Розвиток літератури: відхід від середньовічного алегоризму, оновлення всіх способів художньої виразності (Данте, Петрарка), поява нових жанрів (новели і психологічна повість -Д.Бокаччо; авантюрний роман - Л.Аріосто; автобіографія - Данте). Реалістична концепція в живописі. Джотто ді Бондоне.

Ранній Ренесанс (Кватроченто; к. 1420-1500 рр.). Живопис Мазаччо. Скульптура. Донателло. Архітектурні експерименти. Ф.Брунеллескі і Л.Б.Альберті. Гуманістична концепція Л.Б.Альберті.

Високе Відродження (кінець XV до 1530 рр.). Особливості філософії. Микола Кузанський, Лоренцо Валла, П'єтро Помпонаці - виразники гуманістичних ідей у філософії Відродження.

„Титанізм Відродження”. Творчість С.Ботічеллі, Леонардо да Вінчі, Мікеланджело Буонаротті, Рафаеля Санті. Пізнє Відродження (з 30-х р. XVI ст.). Криза ренесансної культури. Маньєризм. Творчість Тіціана, Б.Челліні. Пантеїстичні тенденції у філософії: Дж. Бруно, Томазо Кампанелла, Б.Телезіо, Ф.Петріці. Макіавеллізм. Утопізм. Північне Відродження: особливості та загальна характеристика.

Творчість У.Шекспіра, К.Марло, М.Сервантеса, Ф.Рабле. Соціальний утопізм Т.Мора. Гуманістичні тенденції в живописі: Ель-Греко (Іспанія), Ф.Клуе, Ж.Фуке (Франція), А.Дюрер, Г.Гольбейн Молодший, Л.Карнах Старший (Німеччина), Я.Ван Ейк, Г. ван дер Гус, Л.Лейденський, П.Брейгель Старший, І.Босх, Я.Брейгель (Нідерланди). Архітектура. Скульптура. Музика.

Західноєвропейський ренесанс і Україна. Відродження і світовий культурний розвиток.

Тема 10. Становлення культури Нового часу. Доба Просвітництва

Реформація як етап на шляху культурної еволюції людства. М.Лютер. К.Кальвін. Антропоцентризм. Реформація. Гуманістичні ідеї і Реформація. Протестантська етика. Формування засад світської культури і буржуазного світського світогляду. Обґрунтування принципу свободи совісті. Гуманістичне вільнодумство реформаторів лівого крила як провісник просвітницького руху ХУІІІ ст. Народна реформація. Лібертини як явище народної духовної культури. Протестантська ортодоксія та її антинародна спрямованість. Контрреформація.

Соціокультурна ситуація кінця XVI –XVII ст. Революції в Нідерландах і в Англії. Великі географічні відкриття і колонізація Нового Світу. Розповсюдження друкарства. Наукова революція. Розвиток природознавства. Раціоналістичний характер філософії ХУП ст. Ф.Бекон, Б.Спіноза, Т.Гоббс, Б.Паскаль. Формування класичної науки. Особливості розвитку художньої культури XVII ст. Бароко як світоглядна система і мистецький стиль. Теорія афекту. Увага до пристрастей людини. Особливості класицизму XVII ст. Ніколя Буало і його праця "Мистецтво поетичне" (1674). Реалістичні тенденції в європейському малярстві. Караваджизм. П.П.Рубенс, Рембрандт, Я.Рібера, Д.Веласкес, Ф.Гальс, Н.Пуссен, К.Лоррен, Ж. де Латур. Розвиток скульптури та архітектури. Д.Л.Берніні, Ф.Борроміні. Утвердження нових жанрових форм в літературі: Лопе де Вега, Кальдерон, Д.Мільтон, П.Корнель, Ж.Расін. Ж.Б.Мольєр (Поклен), Лафонтен. Еволюція музичної творчості.

Соціально-економічні умови розвитку західноєвропейської культури доби Просвітництва (XVIII ст.). Початок промислової революції. Велика французька буржуазна революція та її місце у світовому культурному процесі. Розум і знання, освіта і моральне удосконалення суспільства - провідні ідеї Просвітництва. Енциклопедизм. Особливості філософії доби Просвітництва. Раціоналізм. Гуманістичні традиції Ренесансу. Етична, естетична, культурологічна проблематика. Ставлення до релігії і церкви. Діячі Просвітництва. Дж.Локк, Дж.Толанд, Вольтер, Дідро, д'Аламбер, Руссо, Монтеск'є, Ламетрі, Гельвецій, Гольбах, Лессінг, Гете, Шіллер, Гердер, Беккарія, Туліні. Особливості Просвітництва у різних країнах Європи.

Зростання ролі літератури в житті суспільства. Реалістичні і демократичні тенденції в літературі XVIII ст.

Особливості розвитку мистецтва. Мистецтво як один з провідних чинників розвитку суспільства. Посилення соціальної, світоглядної та виховної функцій мистецтва в добу Просвітництва. Класицизм. Ампір. Формування літературної мови (Ф.Малерб, Франція). Організація Академії Мистецтва (Франція, Англія). Зародження класичної музики: Люллі, Рамо, Бах, Гендель, Глюк, Моцарт.

Актуальність та світове значення культурної спадщини доби Просвітництва.

Тема 11. Західноєвропейська культура XIX століття

Загальні риси розвитку XIX століття. Зростання темпів промислової революції. Найвидатніші наукові і технічні досягнення. Становлення демократичної інтелігенції та зростання її впливу на духовне життя суспільства. Німецька класична філософія та її роль у самоусвідомленні нової епохи (Кант, Фіхте, Шеллінг, Гегель, Фейєрбах). Розвиток історичної науки та соціально-політичних вчень. Світоглядні основи культури XIX ст. : романтизм, раціоналізм, антропоцентризм, сцієнтизм, європоцентризм, віра в безмежний прогрес і добру природу людини. Розвиток національних культур. Виникнення культурних феноменів світового значення. Гегель. Пушкін. Шевченко. Діалог і взаємопроникнення культур. Початок становлення світової культури. Зародження масової культури.

Особливості розвитку мистецтва XIX ст. Друга половина XIX ст. Збільшення долі світського мистецтва. Відсутність будь-якої єдиної естетичної домінанти - видової, родової, жанрової ("децентралізований" тип художньої культури). Виникнення нових способів художньої творчості, породжених розвитком техніки: фотографія, кіно, реклама. Формування системи інститутів художньої культури. Піднесення фольклору. Посилення ролі мистецтва в духовній культурі XIX ст. Романтизм, реалізм: провідні художні напрями XIX ст. Натуралізм. Розквіт літератури та образотворчого мистецтва.

Завершення класичного етапу у розвитку музики Л. ван Бетховен.

Культурне життя кінця XIX ст. Криза традиційних цінностей. Ірраціоналізм, позитивізм, утилітаризм у філософії. Спенсер, Конт. Імпресіонізм у мистецтві. Еволюція імпресіонізму. Постімпресіонізм і пошуки нових форм у мистецтві XIX ст. Символізм як передчуття кризи XX століття.

Тема 12. Культура новітньої доби світової історії

Специфічні риси та загальні тенденції розвитку світової культури XX ст. Поєднання унікального й універсального. Наявність двох протилежних тенденцій у культурі XX ст.:

1). криза духовності і 2) прагнення частин суспільств повернутися в лоно культури. Індустріалізація культури. Масова культура. Комерціалізація культури. Американізація культури.

Зростання ірраціоналістичних тенденцій у філософії і мистецтві. А.Бергсон, Е.Гуссерль, З.Фрейд, К.Юнг. Модернізм як специфічний феномен XX ст. Еволюція модернізму в художній

культури: експресіонізм, кубізм, футуризм, конструктивізм, імажинізм, авангардизм, абстракціонізм, дадаїзм, сюрреалізм, „концептуальне мистецтво”.

Особливості літературних пошуків. Перегляд літературної форми: Джойс, Кафка, Пруст. Література "втраченого покоління": Ремарк, Хемінгуей. Література антиутопій: О.Хакслі, Дж.Оруел. Демократичні напрями духовної культури початку ХХ ст. Культура в умовах тоталітарного режиму. Друга світова війна і її вплив на духовну культуру людства.

Нова економічна, політична і культурна ситуація у другій половині ХХ - поч. ХХІ ст. Модернізм у другій половині ХХ ст. Постмодернізм. Архітектура, література, кіно, живопис, скульптура, музика, телебачення. Багаторазовий, суперечливий, "конгломеративний" характер сучасної культури.

Феномен рок-культури. Контркультура. Молодіжні субкультури.

Основні особливості розвитку світової культури на межі ХХ – ХХІ ст.

Частина III. Історія української культури

Тема 13. Витоки української культури

Актуальні завдання і методологічні проблеми дослідження української національної культури. Українознавство, головні етапи його становлення та розвитку.

Проблема етногенезу українців у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Міграційна та автохтонна теорії походження українського етносу. Походження етноніма Україна. Історичні передумови формування Українського етносу. Мовні та психологічні особливості українців. Тип української культури. Українська ментальність.

Історико-етнографічне районування України та його вплив на культуру. Етнографічні групи українців. Етнічний склад населення України.

Проблема періодизації історії української культури.

Перші сліди перебування людини на території України. Пам'ятки культури доби палеоліту. Мізинська культура. Неолітична культура на Україні. Трипільська культура. Космополітичний та космогонічний характер міфології трипільців. Чуриंगा. Інформативний характер трипільського мистецтва. Культура доби міді (III тис. до н.е.) та доби бронзи (II тис. до н.е.). Доіндоєвропейці та індоєвропейці (арійці) на території України (II тис. до н.е.). Кіммерійці як продовжувачі трипільської культури (1500-700 р. до н.е.). Залізний вік на Україні. (XII ст. до н.е. - IV ст. н.е.). Культурна спадщина скіфів. Релігійні вірування скіфів. Скіфське мистецтво. Символіка звіриного стилю. Культура сарматів. Грецькі колонії в Північному Причорномор'ї (VII ст. до н.е.). Архітектура і мистецтво. Вплив античних традицій Риму (I-II ст. н.е.).

Україна та велике переселення народів у II-IV ст. Готи.

Проблема генезису східнослов'янських племен (I-II ст.). Державна формація антів (IV- друга половина VII ст.). Зарубинецька (II ст. до н.е. - II ст. н.е.) і черняхівська (II-V ст.) культури як свідчення високої культури антської доби. Аварське завоювання.

Формування міжплемінних союзів у східних слов'ян. Побут та звичаї. Релігійні вірування та усна народна творчість східних слов'ян. Походження етноніма "Русь". Виникнення писемності у древніх русичів. "Велесова книга".

Соціально-економічні та історичні умови виникнення держави у східних слов'ян. Київська Русь. Політичні і військові зв'язки Київської Русі з іншими народами і державами. Розвиток міст, торгівлі, ремесла, землеробства як умови формування киеворуської культури. Пам'ятки матеріальної культури Київської Русі у дохристиянський період. Героїчна міфологія і билинний епос, їхня роль у формуванні давньоруської духовної ментальності.

Запровадження християнства у Київській Русі (988 р.). Взаємозв'язок давньоруської культури з культурою Візантії та інших народів. Розвиток писемності. Церковнослов'янська мова як літературна мова Київської Русі.

Зародження філософських знань. Митрополит Іларіон. "Слово про закон і благодать". Кирило Туровський. К.Смолятич. Д.Заточник. Перекладна і паломницька література. Виникнення оригінальної киеворуської літератури: літописи, ізборники, поучення, житія, слова. "Слово о полку Ігоревім" як шедевр світової літератури. Розвиток і поширення освіти, наукові знання. Народна мудрість. Гуманістичні ідеали - головний зміст усної народної творчості. Розквіт архітектури. Особливості давньоруського малярства. Ювелірне мистецтво. Музика. Історичне значення культури Київської Русі. Наслідки татаро-монгольської навали для культурного розвитку Київської Русі.

Культура Галицько-Волинської Русі. Галицько-Волинська Русь як культурна спадкоємиця Київської держави. Духовна культура. Архітектура. Іконописні традиції. Мініатюра. Декоративне та ужиткове мистецтво. Галицько-Волинський літопис.

Тема 14. Культура періоду становлення української народності (XIV – XV ст.)

Формування українського етносу в умовах польсько-литовського панування. Політико-державний та суспільний лад. Початок козаччини. Особливості релігійного життя. Духовна культура українського народу: усна народна творчість. Звичаї та обряди. Освіта та наука. Олельковецький ренесанс. Перекладна та літописна література. Ідеї раннього гуманізму в українській культурі. Юрій Дрогобич, Павло Русин з Кросна, Станіслав Оріховський-Роксолан, Лукаш з Нового Мяста. Архітектура. Малярство. Початки кириличного друкарства (1491). Швайпольт Фіоль.

Тема 15. Український Ренесанс (кінець XVI – третина XVII ст.)

Розвиток ідей Ренесансу та гуманізму в Україні. Освіта і наукові знання. Острозький культурно-освітній осередок. Братства та їхня роль у розвитку української культури. Учений гурток Києво-Печерської Лаври.

Полемічна література: Іван Вишенський, С.Зизаній, З.Копистенський, Г. і М-Смотрицькі, К. Ставровецький. Книгодрукування. І.Федорів, П.Могила. Києво-Могилянська колегія. Розвиток української філософії та історичної науки: Й.Кононович-Горбацький, І.Гізель, І.Кроковський, С.Яворський. Особливості ренесансної архітектури на Україні: „Золотий вік” Львівського архітектурного ренесансу. Розвиток малярства і формування художніх осередків: жовківська, чернігівська, новгород-сіверська малярські школи. Театральне мистецтво: скоморохи, народна драма, шкільна драма (П.Беринда), віршована драма (І.Волков). Музика. Розвиток пісенної творчості: історичні пісні, думи. Кобзарство. Українська професійна музика. Партесний спів. Музичні цехи.

Тема 16. Розквіт української культури епохи бароко та Просвітництва (друга половина XVII – кінець XVIII ст.)

Соціокультурна ситуація на Україні наприкінці XVII - 80- ті роки XVIII ст. Визвольна війна 1648-1654 рр. та поширення демократичних ідей в українській культурі. Культура козацької держави (1648-1781). „Козацьке бароко”. Самобутні риси культури Запорізької Січі. Побут і звичаї. Освіта. Релігійні вірування запорізьких козаків. Музика. Театр. І.Мазепа та його доба в європейській художній культурі (Вольтер, д'Орвіль, Байрон, Гюго, Меріме, Верне, Шассеріо, Буланже та ін.). І.Сірко, П. і Г.Орлики і європейська політична культура.

Розвиток освіти і наукових знань в Україні. Просвітницька діяльність братств та братських шкіл, її роль в піднесенні національної самосвідомості українців. Роль Києво-Могилянської академії в українській культурі. Філософська думка в Україні. Ф.Прокопович, Г.Кониський, Т.Щербацький. Особливості філософської спадщини Г.Сковороди. Література доби бароко; "курйозні вірші" І.Величковського; твори К.Зінов'єва, І.Галятовського; літописи Г.Граб'янки та С.Величка, драматургія М.Довгалевського. Розвиток книгодрукування. Запровадження громадянського шрифту в книгодрукуванні та його значення. Театр: дальший розвиток шкільної драми (інтермедія, історична драма). Вертеп. Кріпацький театр. Особливості українського архітектурного бароко. Формування національної архітектурної школи: І.Зарудний, І.Григорович-Барський, С. Ковнір. Шедеври Б. Растреллі в Україні. Розквіт дерев'яної архітектури. Скульптура: Й.Пінзель. Живопис: урізноманітнення жанрів. Жовківський художній осередок: Ю.Шиманович, І.Руткович, Й.Кондзелевич, В.Петрахович. Професійна музика. Музична освіта: М.Дилецький. Творчість М.Березовського, А.Веделя, Д.Бортнянського.

Українське Просвітництво та його особливості. Просвітницька діяльність Києво-Могилянської академії. Масонство в Україні.

Тема 17. Українська культура XIX ст. Національно-культурне Відродження

Соціально-політичні та історичні обставини розвитку української культури. Поняття "національно-культурного відродження". Генеза та головні чинники Українського відродження. Проблема періодизації відродженецького процесу.

Дворянський період відродження (1780-1840). Формування української національної ідеї в середовищі дворянства. Зростання інтересу до історичного минулого своєї держави. Праці з історії та географії України "Історія Русів" та її вплив на формування національної свідомості українців. Літературне відродження. І.Котляревський "Енеїда". Формування української літературної мови.

Роль Харківського університету в культурно-національному відродженні. В.Каразін - архітектор відродження.

Початки галицького відродження, його головні чинники і специфічні риси. Творчість М.Шашкевича. "Руська трійця".

Класицизм в українському мистецтві. Архітектура. Особливості містобудування. Палацово-паркові ансамблі. Живопис: Д.Левицький, К.Головачівський, В.Боровиковський. Скульптура: Г.Вітвер, І.Мартос. Декоративне й ужиткове мистецтво. Український романтизм – важливий чинник національного відродження. "Загальний" (М.Петренко) та суб'єктивний (Т.Шевченко) напрями українського романтизму. Сентименталізм та ранній романтизм в українській літературі. Романтизм в музиці.

Народницький період відродження(1840-1880) та його особливості. Київські романтики та Кирило-Мефодіївське товариство. Т.Шевченко як виразник української національної ідеї і провідник відродження. М.Костомаров. "Книга буття українського народу". Розвиток національної самосвідомості українців у 50-60-х роках. "Стара громада" у Києві. Видавничий рух. Значення творчості М.Драгоманова для розвитку визвольних ідей на Україні, піднесення української культури. Дальший розвиток української літературної мови. Українське мовознавство. Українська фольклористика.

Українська філософія XIX ст. та її специфічні риси. П.Лодій, Д.Кавунник-Веланський, О.Гогоцький, О.Новицький, П.Юркевич, В.Лесевич. Філософія мови О.Потебні. Романтизм та реалізм в українській літературі. Формування української літератури. Українське літературознавство.

Феномен українського театрального мистецтва. М.Кропивницький, М.Старицький, І.Карпенко-Карий, П.Саксаганський, М.Садовський. Український професійний театр у Галичині. Тенденції культурно-національного відродження в українській професійній музиці. М.Лисенко та його внесок у світову музичну культуру. Шевченкіана в творах українських композиторів. Розвиток хорового мистецтва. Реалізм в українському малярстві. Архітектура: ампір, еkleктизм, неокласицизм, віденське бароко.

Народницький період на західноукраїнських землях, його головні риси. Товариство "Просвіта".

Модерністський період Українського відродження (1890-1914). Суспільно-політичні, економічні та духовні обставини, формування модерністських тенденцій в українській культурі. Роль І.Франка в національно-культурному русі. Шкільництво й освіта в другій половині XIX ст. Наукове товариство ім. Т.Г.Шевченка та його видавнича діяльність. М.Грушевський та його роль у розвитку української національної культури. Особливості модерністського періоду культурно-національного відродження в Галичині.

Філософська та суспільно-політична думка. І.Франко, Леся Українка, В.Винниченко, В.Зеньковський, Д.Донцов, В.Липинський, Д.Чижевський. Модерністські тенденції в українській літературі: Леся Українка, М.Коцюбинський, О.Кобилянська, В.Стефаник, М.Вороний, В.Винниченко. Музична культура. Подальший розвиток української фольклористики і музикознавства. Ф.Колесса. Українське образотворче мистецтво. Архітектура. Пошуки національного стилю: неоукраїнський стиль, необароко, модерн.

Тема 18. Особливості і тенденції розвитку культурного процесу в Україні у XX ст.

Перша світова війна - поворотний етап в історії української культури. Револуція в Росії і спалах національно-політичного відродження в Україні. Четвертий універсал Центральної Ради від 22.01.1918 р. та проголошення повної самостійності УНР. Культурний рух періоду Центральної Ради. Формування української національної школи.

Гетьманат. Створення української вищої школи. Українська Академія наук. Д.Багалій, А.Кримський, Ст.Смаль-Стоцький, В.Вернадський, М.Туган-Барановський.

Релігійне життя в Україні. Автокефалія Української Православної Церкви. Національно-культурна традиція УГКЦ. Релігійна філософія. А.Шептицький. Й.Сліпий. Г.Костельник. Внесок І.Огієнка в українську культуру.

Видавнича справа. Преса. Театр. Музична культура. Розвиток літературного процесу. "Молода муза". Празька школа. Суперечливість розвитку української культури на поч.20-х років.

Принципи культурної політики радянської влади. Українізація та її значення для культурного процесу. Філософська думка на Україні. Д.Чижевський, М.Шлемкевич, С.Семковський, В.Юринець, П.Демчук, В.Мірчук. Розвиток філософської освіти. Українська історична школа.

Пошкваллення літературного життя в період українізації. Український літературний авангард. М.Вороний. Неоромантизм. Неокласицизм. М.Зеров і М.Хвильовий - видатні теоретики національно-культурного відродження. Особливості українського символізму. Літературні об'єднання. Боротьба О.Шумського проти русифікаторства. Офіційна література.

Новаторські тенденції в музичній культурі: Л.Ревуцький. В.Косенко, Б.Лятошинський, М.Вериківський, В.Барвінський, Д.Січинський, Б.Кудрик, Р.Сімович. Відтворення народних традицій у творчості С.Людкевича. Розвиток хорового мистецтва.

Образотворче мистецтво. Модерністські тенденції в українському малярстві. І.Труш. О.Новаківський. П.Холодний. М.Бойчук та "бойчукізм" у малярстві.

Пошуки нових підходів в архітектурі. Конструктивізм. Модерн. В.Кричевський. К.Жуков. Д.Дяченко, С.Тимошенко, П.Костирко та їхній внесок у розвиток вітчизняної архітектури.

Реформація українського театру. Л.Курбас. Український кінематограф. О.Довженко та його роль в українському культурному процесі. "Розстріляне Відродження". Репресивні акції сталінізму та їхній трагічний вплив на розвиток української культури 20-50-х років.

Пошкваллення культурного життя в Україні під час „хрущовської відлиги” 60-х р. р. XX ст. Відродження філософських традицій. П.Копнін та його школа. Визначення пріоритетних напрямів розвитку філософської думки в Україні.

Нові тенденції в українській літературі. Творчість „шістдесятників”: Л. Костенко, В. Стус, М. Вінграновський, Є.Гуцало, І. Драч, І. Дзюба, В. Дрозд, І. Світличний, В. Симоненко.

Суперечливі процеси розвитку музичної культури. Дві системи в українській музиці 50-60-х років. Б. Лятошинський та його школа. В. Гвоздецький, В. Загорцев, Л. Грабовський. Хорова музика.

Скульптурна пластика О. Архипенка, І. Севери. Відродження фольклорних традицій в українському малярстві 60-х років. Т. Яблонська, В. Зарецький. Народний живопис: К. Білокур, М. Приймаченко.

Продовження традицій Л.Курбаса в театральному мистецтві: Г. Юра, М. Крушельницький, Б. Тягно.

Національно-культурне відродження в Україні в середині 80-х – на початку 90-х років та його особливості. Українська державність як необхідна передумова національно-культурного відродження. Суперечливий характер культурного процесу в сучасних умовах. Демократизація як чинник національно-духовного відродження.

Особливості художньої культури 80-х – 90-х років XX ст. на Україні. Постмодерн в українській культурі.

Українські літературні традиції в творчості сучасних письменників. Історична проблематика: С.Скляренко, О.Гончар, П.Загребельний, Р.Іванчук, Ю.Мушкетик, Р.Федорів. Видання творів літераторів-політв'язнів: М.Руденка, В.Стуса, М.Осадчого, Є.Сверстюка, І.Калинця. Нова генерація в українській літературі: О.Забужко, В. Шевчук, В.Неборак, А.Андрухович, С.Павличко.

Розвиток національних музичних традицій у творчості Л.Дячко, І.Шамо, П.Майбороди, Є.Станковича, В.Губаренка, Л.Колодуба, М.Скорика, Ю.Ланюка. Українська естрада. В.Івасюк. Виконавська майстерність українських музикантів: О.Криса, Ю.Башмет, Ю.Корчинський.

Повернення до фольклорного напрямку в архітектурі та образотворчому мистецтві 90-х років.

Самобутність українського кіномистецтва: С.Параджанов, І.Івченко, Ю.Ілленко, К.Муратова, І.Миколайчук, Р.Балаян.

Новачі і традиції в сучасному українському театральному мистецтві. Р.Віктюк і його школа.

Українізація всіх форм масової культури як характерна ознака культурологічного процесу в Україні на зламі XX і XXI століття.

Посилення взаємозв'язку і взаємовпливів української та інших культур. Традиційних характер культурних взаємин України з іншими слов'янськими народами. Культурні контакти України з країнами Західної Європи й Америки. Особливості культурних зв'язків України з культурою народів Кавказу, Закавказзя, Казахстану і Туреччини.

Творчість представників української еміграції як невід'ємна складова частина процесу національно-культурного відродження. Література і образотворче мистецтво. Архітектура. Розвиток музичної культури. Українська вища школа за кордоном та її творчі здобутки. Науково-культурне життя української діаспори.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Поняття культури, її структура, закономірності культурного розвитку(2 год.)

Поняття сутності культури та її структура. Проблема цивілізації.
Головні напрями світової та вітчизняної культурологічної думки.
Закономірності розвитку культури.
Культура і цивілізація.
Проблема типології культури (регіональний, цивілізаційний, історико-археологічний підходи).

Теми реферативних завдань:

Культура та природа.
Мова та культура.
Структура духовної культури.
Сучасні культурологічні концепції.
Культура та релігія.
Культура в демократичному та тоталітарному суспільствах.
Культура людських взаємин.
М. Бердяєв про цивілізацію.
З. Фройд про підвалини культурного розвитку.
Філософія культури Д. Чижевського.

Рекомендована література

Давидович В.Е., Жданов Ю.А. Сущность культуры. – Ростов-н/Дону,1979.
Ерасов Б.С. Социальная культурология. - М.,1994.
Ильенков З.В. Философия и культура. - М.,1991.
Коган Л.Н. Теория культуры . -Екатеринбург, 1993.
Крымский С.Б., Парахонский В.С., Мейзерский В.М. Эпистемология культуры. - К.,1993.
Лісовий В. Дмитро Іванович Чижевський: онтологія, гносеологія, філософія культури// Філософ. і соціол. думка. - 1994. - №5-6.
Малахов Л.А. Нація в полі культури //Філософ. і соціол. думка. -1991. -№8.
Основы исторической типологии культуры. - М,1989.
Петров М.К. Язык, знак, культура. - М.,1991.
Самосознание европейской культуры XX века. - М. 1991.
Сутність культури та основні культурологічні парадигми // <http://www.djereho.com>
Тойнбі А. Дослідження історії. - К.,1995.
Фан Цзюнь Цзюнь. Модифікації форм спадкоємності культури в контексті сучасних ціннісно-сміслових орієнтацій // Мультиверсум. Філософський альманах. - К.: Центр духовної культури, 2005. - № 47 // http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_47/Fan.htm
Философия. Религия. Культура. - М.,1992.
Швейцер А. Упадок и возвращение культуры. - М.,1993.

Тема 2. Культура первісного суспільства (2 год.)

Проблема історико-археологічної періодизації первісної доби.
Характеристика головних форм матеріальної культури первісних людей.
Особливості духовного розвитку первісного суспільства:

Тематика реферативних завдань

Початки первісної писемності (піктографія, ідеографія, фонографія).
Концепція магії Дж. Фрезера (на підставі праці "Золота гілка").
Побут і поведінка первісної людини.
Архітектура первісного суспільства.
Землеробські культури і шаманізм як форми первісних релігійних вірувань.

Рекомендована література

- Алексеев В. П.* Становление человечества. - М., 1989.
Алексеев В. П. География человеческих рас. - М., 1990.
Алексеев В. П., Першиц А. И. История первобытного общества. – М., 1990.
Голубева Т. „Від рубила до пекторалі”, чи Найдавніші поселення первісної людини в межах України / <http://www.museum-ukraine.org.ua>
Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За ред. проф. А. В. Яртіся та проф. В. П. Мельника. – Львів, 2005.
Маркарьян Э. С. О генезисе человеческой деятельности и культуры. – Ереван, 1997.
Тейлор А. Первобытная культура. -М., 1989.
Фрезер Дж. Золотая ветвь. Исследования магии и религии. – М., 1986.
Чмихов М. О. Давня культура. Навч. посіб. – К., 1994.
Шейко В. Н., Гаврошенко А. А. История художественной культуры. – Ч.1. Первобытность. Древний мир. – Харьков, 1988.
Щолоков В. П. та ін. Світова художня культура. Від первісного суспільства до початку середньовіччя. – К., 2004.

Тема 3. Культура давніх цивілізацій (2 год.)

- Культура Месопотамії.
Культура Стародавнього Єгипту.
Традиційні духовні цінності Стародавніх Індії та Китаю.
Культура народів Східного Середземномор'я.
Духовні цінності арабо-мусульманських народів.

Теми реферативних завдань

- Духовні цінності древніх цивілізацій Близького Сходу (Єгипет, Месопотамія, Вавилон).
Ведична література.
Епічний період в історії індійської культури (Махабхарата і Рамаєна).
Феномен єгипетських пірамід.
Буддизм, індуїзм і джайнізм - релігійно-філософські системи Стародавньої Індії.
Китайські церемонії.
Особливості образотворчого мистецтва Стародавніх Китаю та Японії.

Рекомендована література

- Бонгард-Левин Г. М.* Древнеиндийская цивилизация. - М., 1993.
Васильев Л. С. История религий Востока. - М., 1988.
Вайнтруб И. В. Священные лики цивилизаций. – К., 2001.
Григорьева Г. П. Дао и Логос. - М 1992.
Древние цивилизации. - М., 1990.
Зайцев А., Лантева В., Поряз А. Мировая культура: Шумерское царство. Вавилон. Ассирия. Древний Египет. – М., 2000.
Каганець О. Історія однієї дивовижної знахідки, або Індоевропейські основи цивілізації давнього Китаю <http://www.day.kiev.ua/177825/>
Малявін В. Китайская цивилизация. – М., 2000.
Матье М. Искусство Древнего Египта. - Л., 1991.
Мифы народов мира. - В 2 т. - М., 1991.
Струве А. Культура Древнего Египта. – К., 1997.
Чизхолм Дж., Миллард Э. Ранник цивилизации. – М., 1999.

Тема 4. Культура античного світу (2 год.)

- Поняття "антична культура", її характерні риси та особливості.
Культура Стародавньої Греції:
Культура Стародавнього Риму.

Теми реферативних завдань

Міфологічна система Стародавньої Греції.
Міфологія Стародавнього Риму.
"Іліада" та "Одіссея" як пам'ятки античної культури.
Олімпійські ігри як явище давньогрецької культури.
Театр у Стародавній Греції.
Феномен давньогрецької архітектури.
Філософи Стародавньої Греції (Сократ, Платон, Арістотель).
Вергілій, Овідій, Гораций - представники римського „золотого віку”
Архітектура Стародавнього Риму.
Античні пам'ятки України.

Рекомендована література

Античность как тип культуры. - М.1988.
Боннар А. Греческая цивилизация: В 3-х т. - М.,1992.
Винничук В. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима. - М.,1988.
Гнащенко В. І., Гнащенко В. Н. Антична література. – К., 2001.
Кондзьолка В.В. Антична філософія. - Львів, 1994.
Культура Древнего Рима.-В 2-хт. -М.,1985.
Культура античного світу <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
Куманецкий К. История культуры Древней Греции и Рима. - М.,1990.
Кун М. Легенди та міфи Стародавньої Греції. - К.,1992.
Левек П. Эллинистический мир. - М.,1989.
Мифы народов мира. - В 2 т. - М.,1990.
Пролев С. Античный мир: философия, история, культура. – М., 2000.
Скляр В. В. Великие цивилизации древности. – Краснодар, 2002.
Щолоков В. П. та ін. Світова художня культура. Від первісного суспільства до початку середньовіччя. – К., 2004.

Тема 5. Культура середньовічної Європи (2 год.)

Характерні риси середньовічної культури та світогляду.
Роль релігійно-церковного чинника у становленні та розвитку культури Середньовіччя.
Науково-освітні традиції середньовіччя.
Художня культура. Мистецькі стилі середньовічної доби.

Теми реферативних завдань

Середньовічний світогляд і менталітет.
Університетська освіта у середньовіччі.
Філософські та богословські традиції у середньовіччі.
Середньовічна алхімія.
Лицарство як моральний та естетичний ідеал середньовічної культури.
Готична архітектура.
Традиції романської архітектури.

Рекомендована література

Гуревич А.Я. Культура безмолвующего большинства. - М.,1990.
Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. - М.,1984.
Гофф Ле Ж. Цивилизация средневекового Запада. - М., 1992.
Иванов К.А. Многоликое средневековье. - М., 1996.
Кардит Ф. Истоки средневекового рыцарства. - М.,1989.
Красавин П.Л. Литература средних веков. - К.,1995.
Культура Средневековья и Возрождения: Хрестоматия / Сост. Н. Перская. – Харьков, 1998.
Линч Дж. Средневековая церковь. - К., 1994.
Рубель В. А. История средневекового Востока. – К., 2002.
Френсіс Дворнік. Культурні здобутки слов'ян за середньовіччя// <http://litopys.org.ua/dvornik/dv10.htm>
Хейзинга Г. Осень средневековья. - М.,1988.

Шейко В. Н., Гаврошенко А. А. История художественной культуры. – Ч.3. Средние века. Возрождение. Учеб. для вузов. – Харьков, 1988.

Тема 6. Культура епохи Ренесансу (2 год.)

Філософсько-світоглядні основи культури Відродження, її характерні риси.
Італійський Ренесанс: періодизація та загальна характеристика.
Північне Відродження.

Теми реферативних завдань

Леонардо да Вінчі та його місце в культурі Ренесансу.
Літературна спадщина Петрарки, Данте, Бокаччо.
Мистецький світ І.Босха та П.Брейгеля.
Соціально-політична концепція Н.Макіавеллі.
Соціальний утопізм Т.Мора і Т.Кампанелли.

Рекомендована література

Баткин Л.М. Итальянское Возрождение в поисках индивидуальности. - М.,1989.
Бицилли П. М. Место Ренессанса в истории культуры. – СПб., 1996.
Бенеш Н. Искусство Северного Возрождения. - М.,1973.
Вазари Дж. Жизнеописание наиболее знаменитых живописцев, ваятелей и зодчих. – СПб., 1992.
Гуковский М. А. Итальянское Возрождение. – 2-е изд-е. – Л., 1990.
Доба Відродження // uk.wikipedia.org/wiki/
История искусств. Учеб. пос. – М., 1997.
История мировой культуры. Наследие Запада. Античность. Средневековье. Возрождение: Курс лекций / Под ред. С. Д. Серебряного. – М., 1998.
Культура Средневековья и Возрождения: Хрестоматия / Сост. Н. Перская. – Харьков, 1998
Лосев А. Ф. Эстетика Возрождения. Исторический смысл Возрождения. – М., 1998.
Рутенберг В. И. Титаны Возрождения. – 2-е изд. – СПб., 1991.

Тема 7. Культура нового часу та доби Просвітництва (2 год.)

Реформація в культурі Європи.
Наукова революція XVI – XVII ст.
Витоки та головні засади Просвітництва, його відображення в літературі та філософії.
Розвиток мистецтва у добу Просвітництва (бароко, рококо, класицизм, ампір).

Теми реферативних завдань

Мартін Лютер, Жан Кальвін, Ульріх Цвінглі: життя та діяльність.
Творчість А.Дюрера.
Бароко - світоглядна система і мистецький стиль.
Стиль рококо як явище європейської культури ХУІІІ ст.
Класицизм як художньо-естетичний стиль, його особливості та здобутки.
Становлення європейської класичної музики.

Рекомендована література

Гуревич А. Я. Западноевропейская музыка в лицах и звуках: XVII – первая половина XX века. – М., 1994.
Європейська культура Нового часу // uk.wikipedia.org/wiki/
Европейское просвещение и Французская революция XVIII в. // Сб. ст. / Под ред. Г. С. Кучеренко. – М., 1988.
Культура эпохи Просвещения. – М., 1993.
Мастера классического искусства Запада. – М., 1993.
Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За ред.. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. – Львів, 2005.
Ревуненкова Н.Ф. Ренесансное свободомыслие и идеология Реформации. М.,1988.
Скуратівський В. Історія і культура. – К., 1996.
Татаркевич В. Історія філософії: У 2-х т. Філософія Нового часу до 1830 року. – Львів, 1999. – Т.2.
Хобсбаум Э. Век революции. Европа. 1789 – 1848. – Р.-на-Д., 1999.
Юдін-Ріпун І. М. Культурологія просвітництва: Навч. пос. Культурологія. – К., 1992.

Тема 8. Культура XIX ст. (2 год.)

Характерні риси та особливості культури XIX ст.: вплив політичних і наукових чинників.
Філософська спадщина XIX ст. та її вплив на культуру.
Розвиток художньої культури у Європі в XIX ст.: романтизм, реалізм, натуралізм, символізм, імпресіонізм.

Теми реферативних завдань

Наукова революція XIX століття та її вплив на культуру.
Німецька філософія першої половини XIX ст. як загальноєвропейське культурне надбання.
Романтизм у культурі XIX ст.
Творчість Е.Золя (Ш.Бодлера, Ч. Діккенса, Г. де Мопассана, О. де Бальзака)
Імпресіонізм як художній стиль.
Символізм та його місце в культурі XIX ст.

Рекомендована література

Белый А. Символизм как миропонимание. – М., 1999.
Бичко І.В. Сучасна світова філософія (XIX-XX ст.) // Філософія. Курс лекцій. - К., 1994.
Гардини Р. Конец Нового времени // Вопросы философии. – 1990. - № 4.
Верман Карл. История искусств всех времён и народов. – М.; СПб., 2003.
Дейвис Норман. Европа. История. – К., 2000.
Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. – Львів, 2005.
Ортега-і-Гассет Хосе. Бунт мас. // Ортега-і-Гассет Х. Вибрані твори. – К., 1994.
Пустовит А. В. История европейской культуры. Учеб. пос. – К., 2004.
Ревалд Дж. История импрессионизма. – М., 1994.
Сорокин П. Социокультурная динамика // Человек. Цивилизация. Общество. – М., 1992.
Шейко В. Н., Гаврошенко А. А. История художественной культуры. – Ч.5. Западная Европа XVIII – XX вв. – Харьков, 1988.

Тема 9. Культура XX – поч. XXI ст. (2 год.)

Особливості розвитку культури в XX ст.
Техніка і культура.
Феномен кіно. Еволюція музичних стилів.
Модернізм та його еволюція у художній культурі (від експресіонізму до концептуального мистецтва).
Культура в добу постмодернізму.
Основні тенденції розвитку культури на початку XXI ст.

Теми реферативних завдань

Кіномистецтво як феномен культури XX ст.: історія та здобутки.
Сюрреалізм та його місце в культурі XX ст.
Література "втраченого покоління" (Хемінгуей, Ремарк).
Феномен рок-культури.
Творчість Сальвадора Далі.
Творчість К. Малевича: від імпресіонізму до супрематизму.
Науково-технічна революція та її вплив на культуру XX ст.

Рекомендована література

Библер В. С. От наукоучения к логике культуры. Два философских введения в двадцать первый век. – М., 1991.
Богославский М. Парадоксы культуры XX в. – Харьков, 2000.
Дейвис Н. Европа. История. – К., 2000.
Иббулис В. Л. Модернизм и постмодернизм. – М., 1988.
Краснодембський З. На постмодерністських роздоріжжях культури. – К., 2000.
Куликова И. Философия и искусство модернизма. – М., 1988.
Культура XX століття // uk.wikipedia.org/wiki/
Левченко Н. Эстетосфера художественной культуры XX в. – К., 1998.

Постмодерн в філософії, науке, культурі: Хрестоматія. – Х., 2000.

Петрушенко В. Л. та ін. Культурологія: Навч. посіб. / За ред. проф. В. М. Пічі. – Львів, 2005.

Самосознание европейской культуры XX века. Мыслители и писатели Запада о месте культуры в современном обществе. – М., 1991.

Шумилович Б. Парадигма пізнього модернізму та американське мистецтво 1930-1940 рр. XX ст. // http://www.franko.lviv.ua/faculty/web_kultura/visnyk2003/21.pdf

Тема 10. Витоки української культури (2 год.)

Виникнення українського етносу.

Міфологічні уявлення та релігійні вірування.

Поняття національної культури.

Тип української культури. Українська ментальність.

Теми реферативних завдань

Автохтонна та міграційна теорії походження українського етносу.

Культура антів.

Культура скіфів.

Тип української культури.

Античні пам'ятки на території України.

Рекомендована література

Витоки духовної культури українського народу // <http://www.ukrajinoznavstvo.iatp.org.ua/maindir/chapter3vutyokuduhovnoji/index.html>

Грушевський М.С. Хто такі українці і чого вони хочуть. - К., 1991.

Континент Європа. Наук. зб. - Львів, 2000.

Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За ред. проф. А. Ярися та проф. В. Мельника. – Львів, 2005.

Літопис руський. - К., 1989.

Макаруч С.А. Український етнос. - К., 1992.

Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. - К., 1992.

Повторак І. Українці: звідки ми і наша мова. - К., 1998.

Попович М.В. Нариси з історії української культури. - К., 1998.

Семчишин М. Тисяча років української культури. - К., 1993.

Смолій В.А., Гуржій О.І. Як і коли почала формуватися українська нація. К., 1991.

Універсальні виміри української культури. – Одеса, 2000.

Тема 11. Культура Київської Русі та Галицько-Волинського князівства (4 год.)

Джерела формування культури Київської Русі.

Роль християнства у розвитку культури.

Мистецтво й архітектура.

Освіта, писемність і наукові знання в Київській Русі.

Культура Галицько-Волинського князівства: архітектура і містобудування, ремесла, декоративне та ужиткове мистецтво, освіта та писемність.

Теми реферативних завдань

Мыслители Київської Русі. Древній Галич.

Образ святості в культурі Київської Русі.

Софія Київська як пам'ятка архітектури та символ єднання руських земель.

Літописні пам'ятки Київської Русі.

Галицько-Волинський літопис про культуру та історію Галицько-Волинської землі.

Рекомендована література

Александрович В. Відтворення символу // <http://krytyka.kiev.ua/articles/s8-1-2-2001.html>

Александрович В. Мистецтво Галицько-Волинської держави. -Львів, 1999.

Брайчевський М.Ю. Утверждение христіанства на Русі. - К., 1988.

Горський В.С. Нариси з історії філософської культури Київської Русі. - К.,1993.

Горський В.С. Святі Київської Русі. - К., 1994.
Загадкова Тустань / mpj.lviv.ua/modules.php?name=News&file=print&sid=207
Кралюк П. Роман Мстиславович, князь Волинський і Галицький. - Луцьк, 1999.
Кривач Д. П., Овсійчук С. В., Черепанова С. О. Українське мистецтво. Частина 1. - Львів, 2003.
Культурологія: Українська та зарубіжна культура: Навч. посіб. / За ред.. М. М. Заковича. - К., 2004.
Моця О., Ричка В. Київська Русь: від язичництва до християнства. - К., 1996.
Толочко О. П., Толочко П. Україна крізь віки: У 15 т. - Київська Русь - Т.4. - К., 1998.
Шлемкевич М. Галичанство // Незалежний культурологічний часопис. - 1995.- №1(6)

Тема 12. Культура періоду становлення української народності (2 год.)

Літописи й билини як пам'ятки культури.
Олельковицький Ренесанс.
Перекладна література.
Ідеї раннього гуманізму в українській культурі.

Теми реферативних завдань

Есхатологічні мотиви літописів.
Олельковицький Ренесанс.
Юрій Дрогобич.
Павло Русин з Кросна.
Станіслав Оріховський - Роксолан.

Рекомендована література

Гуманістичні та реформаційні ідеї на Україні. - К., 1990.
Льїн О. Руська ідея у Великому князівстві Литовському // <http://www.haidamaka.org.ua/0092.html>
Історія української культури: У 5-ти т. - /Українська культура XV – першої половини XVII століть. – Т.2. / Гол. ред. Патон Б. Є. – К., 2001.
Історія філософії на Україні. У 3 т. - Т.1.-К.,1987.
Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За ред.. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. – Львів, 2005.
Микитась Д. Українські студенти і професори. -К., 1996.
Рубанець М. Станіслав Оріховський // Людина і світ. - 1996. - № 5.
Семчишин М. Тисяча років української культури. - К., 1993.
Україна, Князівство Литовське та Річ Посполита / http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=45185989&cat_id=44081469
Українська культура. Лекції під редакцією Д. Антоновича. - К., 1993.
Українські гуманісти епохи Відродження (Антологія). – У 2-х т. – К., 1985.
Філософія Відродження на Україні. - К., 1990.

Тема 13. Український культурний ренесанс (2 год.)

Острозький культурно-освітній осередок.
Братства та їхня роль у розвитку культури.
Гурток Києво-Печерської лаври. Книгодрукування.
Полемічна література.
Мистецтво Ренесансу в Україні.

Теми реферативних завдань

Острозька Біблія.
Кирило-Транквіліон Ставровецький.
Іван Вишенський.
"Палинодія" Захарії Копистенського.
"Золотий вік" Львівського архітектурного Ренесансу.

Рекомендована література

Грабович Г. До ідеології Ренесансу в українській літературі // <http://litopys.org.ua/hrabo/hr12.htm>
Гуманістичні та реформаційні ідеї на Україні. - К., 1990.
Запаско Я. Мистецтво книги на Україні в XVI-XVII ст. - К., 1983.
Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI – XVIII ст. – К., 1996.

- Крип'якевич І.П.* Історичні проходи по Львову. - Львів, 1994.
Культурологія: Українська та зарубіжна культура: Навч. посіб. / За ред.. М. М. Заковича. – К., 2004.
Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За ред.. проф. А. Яртия та проф. В. Мельника. – Львів, 2005.
Литвинов В. Д. Ренесансний гуманізм в Україні. – К., 2000.
Матковська О. Львівське братство: культура, традиції. - Львів, 1997.
Мицько З. Острозька академія. - К., 1991.
Філософія Відродження на Україні. – К., 1990.
Шевнюк О. Українська та зарубіжна культура. – К., 2002.

Тема 14. Українська культура епохи бароко та Просвітництва (2 год.)

- Роль Києво-Могилянської академії в розвитку української культури.
Українське бароко. Козацька культура.
Григорій Сковорода.
Українське Просвітництво. Масонство в Україні.

Теми реферативних завдань

- Петро Могила в українській духовній культурі.
Українське бароко в літературі.
Архітектурне бароко в Україні.
Сковорода - композитор і поет.
В.Каразін і Харківський університет.

Рекомендована література

- Антонович В.* Про козацькі часи на Україні. - К.,1991.
Апанович О. Культура козацтва. Деякі аспекти розвитку культури Запорізької Січі // Українська культура. -1991. - №1.
Грипась В. Гетьман Іван Мазепа і ренесанс національної культури. www.vox.com.ua/data/publ/2007/01/25
Кашуба М.В. Георгій Кониський - світогляд і віхи життя. - К.,1999.
Літопис Граб'янки. - К., 1954.
Макаров А. Світло українського бароко. - К., 1994.
Наливайко Д. Козацька християнська республіка. - К.,1992.
Нічик В.М. Петро Могила в духовній культурі України. - К.,1997.
Овсійчук В. Майстри українського бароко. -К., 1991.
Овсійчук В. Українське малярство Х – XVIII століть: проблеми кольору. -Львів, 1996.
Сковорода Г. Пізнай в собі людину. - Львів, 1995.
Українське бароко та європейський контекст. - К.,1991.
Ушкалов Л. Світ українського бароко. - Харків, 1994.
Хижняк З.І. Києво-Могилянська академія. - К.,1987.

Тема 15. Українська культура в ХІХ ст. (2 год.)

- Специфіка українського класицизму, романтизму та реалізму.
"Руська трійця", її роль в українській культурі.
Кирило-Мефодієвське товариство.
Культурне значення громадського руху в Україні.
Іван Франко та його роль в українській культурі.

Теми реферативних завдань

- Маркіян Шашкевич та його роль в культурно-національному відродженні Галичини.
Український романтизм в літературі.
Роль Кирило-Мефодіївського товариства у розвитку національної ідеї.
Тарас Шевченко і Кирило-Мефодіївське товариство.
"Стара громада" у Києві.

Рекомендована література

- Забужко О.* Філософія української ідеї та європейський контекст. - К., 1993.
Забужко О. Шевченків міф України. - К.,1998.

Іван Франко та українська духовна культура // Духовність. Культура. Нація. Зб. наук. ст. – Вип.. 3. – Львів, 2008.

Іваненко О. А. Культурні взаємини Франції та України наприкінці XVIII – у першій половині XIX століття. Автореф...дис. // www.lib.ua-ru.net/inode/28434.html

Кирило-Мефодіївське товариство. У.3-х т. - К.,1990.

Кондратюк К.К. Нариси історії українського національно-визвольного руху - Тернопіль, 1993.

Костомаров М. Закон Божий (Книги буття українського народу). - К., 1996.

Мазепа Г. І. Культуроцентризм світогляду Івана Франка. – К., 2004.

Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. - К.,1994.

"Руська трійця" в історії суспільно-політичного руху та культури України. К.,1987.

Сарбей В. І. Національне відродження України. – К., 1999.

Сергієнко Г.Я. Т.Г. Шевченко і Кирило-Мефодіївське братство. - К.,1983.

Українська культура XIX століття // uk.wikipedia.org/wiki/

Тема 16. Українська культура XX ст. (2 год.)

"Розстріляне відродження"

Українська історична школа.

Модернізм у мистецтві.

Українська музика, малярство і література.

Ситуація постмодерну в українській культурі.

Темати реферативних завдань

Українські поети-символісти.

Новаторство в українському театральному мистецтві (Л.Курбас).

М. Грушевський і його історична школа.

М.Бойчук та його творчість

А.Шептицький, Й.Сліпий, Г.Костельник та їх внесок в українську культуру.

Внесок І.Огієнка в українську культуру.

Рекомендована література

Базилевич А. Введення у твори Митрополита А. Шептицького. - Львів, 1993.

Баран В. Україна 1950- 1960-х років: Еволюція тоталітарної системи. - Львів,1996.

Довженко О. Україна в огні. Щоденник. - К., 1990.

Дорожук Н. Культурницька діяльність українства між двома революціями (1907 – 1917) // Київська старовина. - К.,2000. - № 2.

Ільницький М. Від "Молодої музи" до "Празької школи". - Львів, 1995.

Лавріненко Ю. Минуле України: відновлені сторінки. - К., 1991.

Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. - К.,1997.

Репресоване відродження. - К.,1993.

Ріпко О. У пошуках страченого майбутнього. Ретроспектива мистецької культури Львова XX ст. - Львів, 1996.

Сверстюк Є. Блудні сини України. – К., 1993.

Ткаченко О.С. Микола Вороний як зачинатель українського модернізму//

http://www.bdpu.org/scientific_published/akt_prob1_sl_filol-11/76.doc

Український авангард 1910 – 1930 рр. – К., 1995.

Універсальні виміри української культури. – Одеса, 2000.

Шейко В. М. Історія української культури: Монографія. – Харків, 2001.

Юрчук В. І. Культурне життя України у повоєнні роки: світло й тіні. – К., 1995.

ЕКЗАМЕНАЦІЙНІ ПИТАННЯ З КУРСУ „ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ КУЛЬТУРИ”

1. Поняття культури.
2. Розуміння культури в добу Стародавнього Сходу.
3. Розуміння культури в добу античності.
4. Розуміння культури в добу середньовіччя.
5. Просвітницька концепція культури.
6. Романтична концепція культури.

7. Еволюційна культурологічна концепція.
8. Концепція циклічного розвитку культури.
9. Натуралістична концепція культури.
10. Функціональна концепція культури.
11. Символічна концепція культури.
12. Ігрова концепція культури.
13. Структура культури.
14. Духовна культура: поняття та культура.
15. Матеріальна культура: поняття та культура.
16. Поняття цивілізації.
17. Функції культури.
18. Соціальні детермінанти культури.
19. Світова та національна культури.
20. Традиції та новації в культурі.
21. Закономірності розвитку культури.
22. Проблеми типології культури.
23. Культура первісного суспільства.
24. Культура Стародавнього Єгипту.
25. Культура Межиріччя.
26. Культура Стародавньої Індії.
27. Культура Стародавнього Китаю.
28. Література, філософія та релігія Стародавньої Греції.
29. Література, філософія та релігія Стародавнього Риму.
30. Мистецтво Стародавньої Греції.
31. Мистецтво Стародавнього Риму.
32. Культура Стародавньої Греції: загальна характеристика та періодизація.
33. Культура Стародавнього Риму: загальна характеристика та періодизація.
34. Культура Візантії.
35. Духовна культура арабо-мусульманського світу.
36. Загальна характеристика культури Середньовіччя.
37. Освіта, наука та література в добу Середньовіччя.
38. Мистецькі стилі Середньовіччя.
39. Особливості, загальна характеристика та періодизація культури Відродження.
40. Культура Високого Відродження в Італії.
41. Культура Проторенесансу та Раннього Ренесансу в Італії.
42. Культура Північного Відродження.
43. Духовне життя в добу Реформації.
44. Наукова революція XVI-XVII ст.
45. Культура бароко.
46. Класицизм.
47. Культура Просвітництва.
48. Художні течії в культурі XIX ст.
49. Загальна характеристика культури XX – поч. XXI ст.
50. Література XX ст. і сучасної доби.
51. Мистецькі стилі XX ст.
52. Кіно та музика XX ст. і сучасної доби.
53. Феномен масової культури.
54. Дохристиянська культура Київської Русі.
55. Вплив християнства на культуру Київської Русі.
56. Культура Галицько-Волинської Русі.
57. Український Ренесанс XIV – XVI ст.
58. Українське бароко.
59. Національно-культурне Відродження в Україні кінця XVIII – поч.. XX ст.: періодизація та особливості.
60. Т. Шевченко і українська культура.
61. Українська культура XX ст.: періодизація та особливості.
62. Сучасна українська культура: основні тенденції та перспективи розвитку.

63. І. Франко та його роль в українській культурі.
64. М. Грушевський та його роль у розвитку української національної культури.
65. Основні тенденції розвитку української культури початку XXI ст.

ЕТИКА

Уклали: канд. філос. н., доц. Шендрик С.М.,
канд. філос. н., доц. Ярошенко Т.М.

Комплексна програма для студентів філософського факультету університету

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

<i>Розділ 1. Етика як філософська теорія моралі. Мораль як об'єкт етики</i>	
<i>Тема 1.1. Предмет і завдання етики</i>	2 год.
<i>Тема 1.2. Поняття моралі, її сутність, структура, функції</i>	2 год.
<i>Тема 1.3. Культурно-історичний зміст моралі</i>	2 год.
<i>Розділ 2. Історія етики</i>	
<i>Тема 2.1. Етична думка стародавнього Китаю та Індії</i>	2 год.
<i>Тема 2.2. Антична етика</i>	4 год.
<i>Тема 2.3. Особливості християнської етики та її місце в історії етичних вчень. Етика західноєвропейського середньовіччя</i>	4 год.
<i>Тема 2.4. Європейська етика Нового часу</i>	4 год.
<i>Тема 2.5. Етика ХХ ст.</i>	4 год.
<i>Тема 2.6. Основні лінії розвитку української етичної думки</i>	4 год.
<i>Розділ 3. Загальні моральні поняття</i>	
<i>Тема 3.1. Добро та зло</i>	2 год.
<i>Тема 3.2. Обов'язок та совість</i>	2 год.
<i>Тема 3.3. Справедливість</i>	1 год.
<i>Тема 3.4. Свобода та відповідальність</i>	2 год.
<i>Тема 3.5. Доброчинність</i>	1 год.
<i>Розділ 4. Моральне життя людини</i>	
<i>Тема 4.1. Щастя і страждання людини</i>	2 год.
<i>Тема 4.2. Проблема сенсу людського життя</i>	2 год.
<i>Тема 4.3. Милосердя та любов</i>	2 год.
<i>Тема 4.4. Моральне удосконалення людини</i>	2 год.
<i>Тема 4.5. Моральна культура спілкування</i>	2 год.
<i>Розділ 5. Мораль. Культура. Суспільство</i>	
<i>Тема 5.1. Мораль і національна культура</i>	2 год.
<i>Тема 5.2. Економіка, політика і моральність сучасного цивілізованого суспільства</i>	2 год.
<i>Усього</i>	50 год.

СЕМІНАРИ

<i>Тема 1. Етика як філософська наука</i>	2 год.
<i>Тема 2. Поняття моралі: сутність, структура, функції</i>	2 год.
<i>Тема 3. Особливості морального розвитку людства</i>	
<i>Моральні вчення релігійних учителів людства</i>	2 год.
<i>Історичні типи моральності</i>	2 год.
<i>Тема 4. Європейська етика: особливості становлення та розвитку</i>	6 год.
<i>Тема 5. Українська етична думка: історія та сучасність</i>	2 год.
<i>Тема 6. Основні категорії етики</i>	4 год.
<i>Тема 7. Аксиологічні виміри морального життя людини</i>	2 год.
<i>Тема 8. Культура морального спілкування</i>	2 год.
<i>Усього</i>	24 год.
<i>Разом</i>	74 год.

ПІДРУЧНИКИ ТА НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ

- Адорно Т.* Проблемы философии морали. - М., 2000.
- Блэкберн С.* Этика: краткое введение. - М., 2007.
- Блощинська В.А.* Етика: практикум. Навч. посіб.-К., 2005
- Гусейнов А.А., Апресян Р.* Этика. М.,1998.
- Гусейнов А.А., Иррилиця Г.* Краткая история этики. - М, 1987.
- Єрмоленко А.М.* Комунікативна практична філософія: Підручник. - К., 1999.
- Зеленкова И.Л.* Основы этики. - Минск, 1998.
- Зеленкова И.Л., Беяева Е.В.* Этика. - Минск, 2000.
- Зеленкова И.Л.* Этика: тексты, комментарии, иллюстрации. - Минск, 2001.
- Золотухина-Аболина Е. В.* Современная этика. - М., Р.-на-Д., 2003.
- Иванов В.Г.* История этики древнего мира. - СПб., 1998.
- Иванов В.* История этики средних веков. Л., 1989.
- Канке В. А.* Этика ответственности. Теория морали будущего. - М.: Логос, 2003. - 352 с.
- Лук М.І.* Етичні ідеї в філософії України другої половини ХІХ-поч.ХХ ст. - К., 1993.
- Малахов В.* Етика: Курс лекцій. Навч.посібник. - К., 1999.
- Мовчан В. С.* Етика: Навч. посіб. - 3-тє вид., випр. і доп. - К.: Знання, 2007.
- Сінькевич О.Б.* Етика. Курс лекцій. - Львів, 1999.
- Степаненко В.Ф.* Этика в проблемных и аналитических задачах: Навч. посіб. К., 1998.
- Тофтул М.Г.* Этика. Навч. посіб. - К.,2005.
- Шрейдер Ю.А.* Этика: Введение в предмет. - М., 1998.
- Этика. Навч.посібник / Т.Г.Аболіна, В.В.Єфименко та ін. - К., 1992.
- Этика: Учебник для студентов философских вузов /А.А.Гусейнов, Е.Л.Дубко, С.Ф.Анисимов и др. - М., 1999.
- Этика. Энциклопедический словарь / Под ред. Р.Г. Апресяна и А.А.Гусейнова. - М., 2001.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Розділ 1. Етика як філософська теорія моралі. Мораль як об'єкт етики

Тема 1.1. Предмет і завдання етики

Етимологія термінів "етика" та "мораль". Етика як теорія моралі та компонент духовної культури. Рівні етичного знання: описовий, філософський, нормативний. Еволюція поглядів на предмет етики. Основні функції етики. Проблема класифікації етичних учень.

Етика в системі духовних, філософських та гуманітарних знань. Етика та богословські науки. Етика та філософські науки. Етика та соціологія. Етика та психологія. Етика та педагогіка. Шляхи впливу етики на моральну свідомість людей. Завдання етики в умовах посткомуністичного суспільства. Етика та релігійно-духовне відродження. Етика та національно-державна розбудова України.

Тема 1.2. Поняття моралі, її сутність, структура, функції

Проблема визначення поняття моралі. Дефініції моралі. Мораль як засіб регулювання людського буття. Нормативно-оцінювальні та імперативні властивості моралі. Співвідношення між мораллю та іншими видами соціального регулювання: мораль та звичай, мораль та право. Взаємозв'язок релігії та моралі. Співвідношення понять "мораль" та "моральність". Структура моралі: моральна свідомість, моральна поведінка, моральні відносини. Основні елементи моральної свідомості: норма, принцип, ідеал. Вчинок як елемент моральної поведінки.

Співвідношення абсолютного та відносного в моралі, загальнолюдського, конкретно-історичного та національного.

Тема 1.3. Культурно-історичний зміст моралі

Історизм як один з принципів дослідження моралі. Мораль і духовна культура. Проблема генезису моралі, джерела її виникнення. Архаїчна моральність. Таліон. Табу. Стародавні кодекси законів та моральних обов'язків.

Громадянська мораль та норми права в античну добу. Античний гуманізм. Чому і як виникла етика християнської любові? Моральне життя феодального суспільства. Персоналізм. Принцип станової честі. Лицарський моральний ідеал. Чернецький ідеал. Вплив Відродження та Реформації на

розвиток моральних уявлень. Протестантська мораль та індивідуалізація моральних уявлень. Етос буржуа. Європейський етос та основні моральні типи особистості (героїчний, аристократичний, релігійний, конформістський, споживацький).

Український етос та основні типи української людини, за М.Шлемкевичем.

Демократизація суспільства та мораль. Принципи етики прав людини. Поширення морального скептицизму та релятивізму в безрелігійному суспільстві. Моральна ситуація на початку XXI століття.

Розділ 2. Історія етики

Тема 2.1. Етична думка стародавнього Китаю та Індії

Особливості етичної думки стародавнього Китаю в контексті давньокитайської міфології та релігії: "Ши-цзинь", "І-цзинь". Конфуцій як духовний наставник китайської нації. "Лунь-юй". Основні принципи етики Конфуція: жень (людинолюбство), шу (взаємність), чжун юн (поміркованість), лі (ритуал), вень (вихованість). Цзюнь-цзи (благородна людина) як моральний ідеал конфуціанства. Інші течії давньокитайської етичної думки: даосизм, моїзм, легізм.

Становлення етики в стародавній Індії. Веди. Упанішади як філософська інтерпретація Вед. Основні ідеї Упанішад: Брахман-Атман, майя, сансара та карма, нірвана. Розвиток ведичної моралі у "Бхагаватгіті". Проблема вибору та відповідальності людини. Вчення про гуни. Етика ортодоксальних (астіка) та неортодоксальних (настіка) філософських шкіл. Йога про "восьмиступеневий" шлях духовного та морального сходження людини. Ахімса як фундаментальний принцип післяведичної етики. Вчення Сіддхарті Шак'ямуні (Будди) як найпотужніша течія настіки. "Типітака". Будда про "чотири благородні істини" та "восьмиступеневий шлях" звільнення від зла. Ідеал морально-досконалої особистості (брахмана) у "Дхаммападі". Моральний кодекс прихильників Будди (п'ять заборон).

Тема 2.2. Антична етика

Передумови виникнення античної етики та її особливості. Періодизація історії античної етики, її провідні течії та школи. Давньогрецька передетика: Гомер, "сім мудреців". Етичний аспект піфагореїзму. Античне просвітництво: софісти, Демокрит, Сократ. Сократичні школи: гедонізм кіренаїків та етичний індивідуалізм кініків.

Етичний ідеалізм Платона, його місце в історії світової етичної думки. Систематизація античної етики. Аристотель: "Нікомахова етика", "Евдемова етика", "Велика етика". Вчення про благо. Вчення про добродієність людини. Справедливість. Етика Аристотеля як енциклопедія полісної моральності.

Етика доби еллінізму та Риму. Евдемонізм та індивідуалізм Епікура. Стоїцизм: Зенон, Епіктет, Сенека, Марк Аврелій. Неоплатонізм як форма етичного неприйняття дійсності. Плотін, "Еннеади". Неоплатонізм та раннє Християнство. Значення античної етики для подальшого розвитку етичної думки.

Тема 2.3. Особливості християнської етики та її місце в історії етичних вчень. Етика західноєвропейського середньовіччя

Історичні передумови християнства. Особливості християнського морального вчення. Бог і моральне життя людини. Етика Любові. Основні моральні ідеї Книг Старого Заповіту. Десять Божих заповідей. Євангельське моральне вчення. Проповідь на горі. Моральний ідеал християнства. Християнські етичні ідеї в Посланнях Апостола Павла та Соборних Посланнях.

Етика доби патристики. Св.Августин Блаженний. Схоластика як теоретична інтерпретація християнського віровчення. Ансельм Кентерберійський. Етика П'єра Абеляра як втілення середньовічного номіналізму. Систематизація основних понять християнської етики св.Томою Аквінським. Етичний аспект "Summa Theologica". Вчення про найвище благо. Свобода волі людини та проблема зла. Інтелектуалізм морального життя. Розум та віра. Вчення про чесноти: розумові, моральні, Божественні. Вищість віри, надії, любові.

Етична думка пізнього середньовіччя. Дунс Скот. Вільям Оккам. Мейстер Екхард. Місце середньовічної етики в історії європейської цивілізації.

Тема 2.4. Європейська етика Нового часу

Особливості етики Нового часу, її проблематика та провідні ідеї. Етика "італійського Ренесансу". Зародження гуманізму. Д.Бруно - провісник етики емансипованої людини. Героїчний ентузіазм. Мораль і політика у вченні Н.Макіавеллі. Гуманізм Еразма Роттердамського. Протестантська модель християнської етики: М.Лютер, Ж.Кальвін.

Скептицизм та початок докорінної переорієнтації етичної теорії: М.Монтень, П.Бейль. Етичний раціоналізм: Декарт, Спіноза, Гоббс. Трагічний гуманізм Б.Паскаля.

Сенсуалістична етика Просвітництва. Натуралістичний евідемонізм: Локк, Юм, Сміт. Пантеїстичний евідемонізм: Шефтсбері, Руссо.

Концепція автономної моралі в філософії Канта. Категоричний імператив. Значення етики Канта для подальшого розвитку етичної думки.

Історичне тлумачення моралі у філософії Гегеля. Антропологічна філософія моралі Фейєрбаха. Етика історичного матеріалізму: Маркс, Енгельс, Каутський.

Еволюціоністська етика. Г.Спенсер. Етичний утилітаризм: Є.Бентам, Д.Мілль. Філософія "відчаю" та етика "віри" С.Кіркгофа. Ідея співстраждання в етиці А.Шопенгауера. Ф.Ніцше: етика "по той бік добра та зла". Ідея "смерті Бога".

Тема 2.5. Етика ХХ століття

Основні напрями етичної думки ХХ ст., її особливості та проблематика. Етичні пошуки в екзистенційній філософії: Гайдеггер, Ясперс, Сартр, Камю, Марсель.

Релігійно-етичні концепції. Етична проблематика в протестантській неортодоксії: Барт, Бруннер, Тілліх, Рейнгольд та Річард Нібури. Неотомістична етика: Марітен, Жільсон, Гвардіні, Гільтдебранд. К.Войтила про засади етики. Християнський еволюціонізм Тейяр де Шардена. Етика персоналізму: Бубер, Шелер, Райт, Муньє. Етика в пошуках абсолюту: інтуїтивізм М.Лосського. "Парадоксальна" етика М.Бердяєва.

Етична проблематика в філософії Франкфуртської школи: Хоркхаймер, Адорно, Маркузе, Фромм, Габермас.

Формалістична етика. Дж.Мур. Емотивістська школа формалістичної етики: Айер, Рассел, Карнап. Аналітична метаєтика: Тулмін, Хеар, Ейкен.

Етика прагматизму: Джеме, Дьюї, Тафтс. Універсалістська етика та її форми. Екологізована етика: А.Печчеї, О.Леопольд. Етика "благоговіння перед життям" А.Швейцера. "Жива Етика" М. та О.Реріхів.

"Розбожествлення" світу та моралі у філософії постмодерну: Лакан, Дерріда, Батай, Фуко, Рорті.

Етика в соціально-політичних концепціях: принципи ненасильства та дискурсу.

Морально-етичний вступ до ХХІ ст.: чи відбудеться етизація культури?

Тема 2.6. Основні лінії розвитку української етичної думки

Національно-психологічні та історико-культурні підвалини української етичної думки. Прийняття християнства та зародження етики в Україні-Русі. Перші вітчизняні мислителі-моралісти: Іларіон Київський, Теодосій Печерський, Кирило Туровський. "Повчальне слово" Володимира Мономаха. Києво-Могилянська Академія та її внесок у національну моральну культуру: І. Гізель, С.Яворський, Ф.Прокопович.

Моральна філософія Григорія Сковороди, її провідні ідеї та символіка.

Етика українського романтизму: М.Гоголь, М.Костомаров, П.Куліш. Етичні погляди Тараса Шевченка.

Проблеми етики в "університетській" філософії ХІХ ст.: Новіцький, Міхневич, Гогоцький. "Мир з ближнім" як вихідний етичний принцип "Філософії серця" П.Юркевича. Позитивістські ідеї В.Лесевича та їхнє застосування до моралі. Неокантіанство Г.Челпанова. Морально-етичні аспекти творчості Івана Франка. Леся Українка про трагізм християнського гуманізму. Морально-етична позиція В.Винниченка. Етична концепція В.Короленка. Етичний соціалізм М.Туган-Барановського.

Національно-визвольні змагання та розвиток української етичної думки у ХХ ст.: Д.Донцов, В.Липинський, І.Лисяк-Рудницький, Д.Чижевський, М.Шлемкевич. Ідеї християнської етики в творчості Андрея Шептицького. Іван Огієнко: християнська мораль в контексті української культури.

Українська етична думка та національна культура на початку ХХІ ст.

Розділ 3. Загальні моральні поняття

Тема 3.1. Добро та зло

Добро та зло як найзагальніші моральні оцінки. Аксиологічний статус добра. Проблема визначення добра. Добро та користь. Добро та благо. Взаємовизначеність добра та зла. Співвідносність добра та ідеалу. Втілення добра. Чи існують "абсолютні" вимоги добра? Добро абсолютне та відносне. Види етичного релятивізму.

Сутність зла. Основні протоформи зла. Проблеми джерел зла та його субстанційності. Теодицеї. Чи може бути конструктивною роль зла? Етика ненасилля. "Менше" та "більше" зло. Добро та зло у релігійній і безрелігійній свідомості.

Тема 3.2. Обов'язок та совість

Імперативність моралі та її відображення у деонтологічній етиці. Обов'язок як виявлення імперативності моралі. Обов'язок та моральна необхідність. Обов'язок та свобода вибору. Чи потрібен людині "категоричний імператив"? Добра воля як атрибут морального обов'язку. Проблема автономії обов'язку. Види обов'язку. Суперечності деонтологічної свідомості та шляхи її подолання. Основні версії походження морального обов'язку: 1) вкоріненість обов'язку у Божій волі; 2) космологічне джерело обов'язку; 3) ідеалістичне джерело (Платон); 4) обов'язок як продукт людського розуму; 5) соціологічна природа обов'язку; 6) обов'язок як найвище "Я" (автономність обов'язку).

Обов'язок та совість. Сутність та призначення совісті. Совість та сором. Суд совісті. Провина та розкаяння. Покаяння та спокута. Види сумління. Проблема "чистого сумління". Авторитарна та гуманітарна совість (Фромм). Проблема свободи совісті.

Тема 3.3. Справедливість

Поняття справедливості. Види справедливості. Справедливість зрівнювальна та відплатна. Справедливість у первісному суспільстві. Таліон. Уявлення про справедливість в цивілізаціях стародавнього Сходу: ріта, карма, дао. Сумірність як основа античних уявлень про справедливість. Християнство: справедливість Божої волі. Етика справедливості в європейській цивілізації Нового часу. Справедливість як рівність усіх перед законом. Справедливість як сумірність прав та обов'язків. Принципи справедливості Дж.Ролза. Обурення несправедливістю та його моральна сила. Мораль "подвійних стандартів". Чи справедливою є помста? Моральні витоки справедливості: безкористя, неупередженість, правдивість. Милосердя як основа справедливості.

Тема 3.4. Свобода та відповідальність

Основні принципи філософського аналізу свободи. Взаємозумовленість свободи та необхідності. Волонтаризм та фаталізм. Абсолютна та відносна свобода. Свобода потенційна та актуальна. Заперечувальна та позитивна свобода (свобода "від" та свобода "для"). Благість свободи. М.Бердяев про "трагізм свободи". Свобода громадянська, моральна, духовна. Сутність моральної свободи. Моральна свобода як добровільна інтеріоризація моральної необхідності (обов'язку). Аморалізм свавілля.

Свобода волі як свобода вибору. Передумови свободи вибору: епістемологічна, праксеологічна, психологічна. Відповідальність за вибір. Міра відповідальності. Відповідальність та "втеча від свободи". Дух свободи християнської етики.

Тема 3.5. Добročинність

Добročинність як особистісне визначення моральності. Добročинність як моральна досконалість. Добročинність та цнотливість. Добročинність у традиції моральної філософії: "кардинальні чесноти" (поміркованість, мужність, мудрість, справедливість) у Платона; добročинність як середина між видами надлишку та нестачі (Арістотель); теологічні чесноти (віра, надія, любов) у св.Томи Аквінського. Дві "кардинальні чесноти"

А.Шопенгауера – справедливість та людинолюбство. Сором, жалість, благоговіння як основа добročинності в етиці В.Соловйова. Франклінівські чесноти для підприємця доби ринкової економіки. Громадянські моральні чесноти. Чесноти сімейного життя. Християнська добročинність: етика блаженств.

Розділ 4. Моральне життя людини

Тема 4.1. Щастя та страждання людини

Щастя як одна з найважливіших та глобальних вартостей людського життя. Різноманітність поглядів на щастя. Щастя як емоційне переживання. Щастя і доля. Щастя та насолоди: парадокси гедонізму. Щастя мудреця-філософа: апатія, аскеза, атараксія. Щастя і добробут: реальність та примарність майнового достатку. Щастя і влада. Щастя та свобода. Щастя і самореалізація особистості. Чи можливе щастя без страждання? Необхідність страждань. Парадокс щастя. П.Тілліх про "мужність бути". Щастя як винагорода за справедливість, милосердя, праведність. Самообмеження, лагідність, самопожертва як передумови щастя. Щастя як рівновага та гармонійність (Г.Сковорода).

Тема 4.2. Проблема сенсу людського життя

Проблема сенсу життя: людина перед обличчям смерті. Життя: абсурд чи впорядкованість. Чи можна знайти в житті сенс? В.Франкл: людина в пошуках сенсу. "Мета", "цінність", "ідеал" як дефінітивний простір категорії сенсу життя. Екзистенціалі життя осмисленого та життя безглузого. Екстапизм (втеча від дійсності) та його типи (за З.Фрейдом). Іманентна традиція сенсожиттєвої проблематики в етиці: гедонізм, евдемонізм, утилітаризм. "Натуралістична помилка". Трансцендентна традиція: вихід "за межі" життєвого потоку.

Тема 4.3. Милосердя та любов

Любов як моральний принцип та найвище благо. Заповідь любові Ісуса Христа. Зміст любові: в діяльній турботі про інших, завжди пам'ятай про Вище. Що таке милосердна любов? "Гімн про любов": визначення питомих ознак любові. Чи суперечить "етика любові" "етиці обов'язку" (І.Кант). Простір любові: між оволодінням та безкористям. Ерос та агапе. Любов як почуття. Любов як діяння. "Турбота про себе" (розкання та самопереміна) як передумова "турботи про інших". Етика самозречення. Аскеза: приборкання нижчого заради Вищого. Прагматика милосердної любові: як полюбити ближнього свого? Благодіяння. Милосердя у немилосердному світі. Прощення та примирення. Як любити ворога свого? Шляхи етики не насилля.

Тема 4.4. Моральне удосконалення людини

Поняття досконалості. Досконалість як довершеність (реїтесію). Досконалість як сумірність. Духовне тлумачення міри. Досконалість як самодостатність. Удосконалення як моральний обов'язок (Кант). Християнський перфекціонізм. Ідеал Боголюдини та Боголюдства. Основні принципи перфекціоністської етики: самообмеження та дисципліна, неухильне виконання обов'язку, внутрішня свобода, непохитність на шляху до ідеалу, вірність Абсолюту. Духовність як передумова та шлях морального самовдосконалення. Критерії духовності. Самовдосконалення як творчість. Досконалість як знання про власну недосконалість (парадокс Св. Августина). Страждання як передумова морального удосконалення ("терези Йова"). Жертовність як заперечення наявного заради бажаного та Вищого. Послух. Удосконалення як шлях любові.

Тема 4.5. Моральна культура спілкування

Що таке спілкування? Спілкування як комунікація. Спілкування як взаємодія. Спілкування як життєва цінність та спосіб людського буття. Самотність, її причини та вади. Передумови повноцінного спілкування. "Золоте правило" етики як вихідний моральний принцип спілкування. Моральний простір спілкування: товариськість, дружба, взаємоповага, любов.

Ділове спілкування. Етика ділового спілкування. Основні види ділового спілкування.

Особливості ділового спілкування у західноєвропейській культурній традиції.

Спілкування з природою. Природа як об'єкт морального добра. Екологічна етика та її вимоги.

Етикет як усталений порядок спілкування, єдність етичного та естетичного. Історія етикету.

Щира повага до людини як основа сучасного етикету. Види етикету.

Розділ 5. Мораль. Культура. Суспільство

Тема 5.1. Мораль і національна культура

Етнос як суб'єкт моральності. Етнос та етос. Поняття національної культури, її зміст і структура. Мораль як складник національної культури. Національне та загальнолюдське в моралі.

Моральне ядро національних культурних традицій. Зв'язувальна сила народних традицій. Традиція як дійовий фактор морального виховання. Традиції та новації в галузі моралі.

Моральний зміст українських народних традицій. Християнські релігійні традиції і моральність. Українські національні традиції в їхньому впливі на моральну свідомість сучасної людини.

Моральний зміст національного патріотизму. Національна самосвідомість та гідність. Національна гідність українців; історія та сучасність.

Культура міжнародного спілкування. Проблема переваг: загальнолюдське чи національне? Міжнародне спілкування і сучасна ситуація.

Тема 5.2. Економіка, політика і моральність сучасного цивілізованого суспільства

Мораль для економіки або економіка для моралі? Моральні максими культури праці. Моральні засади підприємницької діяльності в сучасному суспільстві ринкової економіки. Договірні відносини підприємництва. Акуратність, ошадливість, педантизм. Моральні аспекти власності. Колективізм або індивідуалізм? Ринкова економіка та філантропічна діяльність.

Ділові стосунки та ділова поведінка. Що таке "організаційний порядок"? Основні правила розпорядливості. Етика "співробітництва". Керівник та підлеглий. Стельові особливості лідерства. Етика та психологія службового конфлікту. Стимули успішної роботи колективу.

Техніка та мораль, моральні аспекти технізованої праці. "Техносцієнтистський парадокс" ХХ ст. та його моральні наслідки.

Моральні засади демократизму. Мораль та громадянське суспільство. Аморалізм тоталітаризму. Бюрократизм у дзеркалі сучасної етики. Проблеми етизації політики. Новий гуманізм. Етика ненасильства. Етика дискурсу.

Філософські і моральні оцінки війни. Тероризм та мораль. Смертна кара. Проблема евтаназії. Моральна відповідальність людини в умовах сучасної екологічної кризи. Екологічна етика. Біоетика.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Етика як філософська наука (2 год.)

Предмет і завдання етики. Еволюція поглядів на предмет етики.

Філософська природа етики.

Класифікація етичних учень.

Теми наукових доповідей

Проблеми етичного пізнання за М.Бердяєвим.

Дж.Е.Мур про предмет і завдання "нової етики".

К.Войтила (Іоан Павло II) про особливості та проблеми етики.

Кантівське розуміння предмета етики.

Рекомендована література

Адорно Т. Проблемы философии морали. - М., 2000.

Аристотель. Большая этика //Соч. В 4 т. Т.4. - М., 1985. Кн.1.

Бердяев Н.А. О назначении человека. Опыт парадоксальной этики. - М., 1993.

Блэкберн С. Этика: краткое введение. - М., 2007.

Войтила К. Основания этики //Вопр.философии. - 1991. -№ 1.

Гусейнов А. Введение в этику. - М., 1986.

Кант И. Основы метафизики нравственности //Собр.соч.: В 6 т. - Т.4. -Ч.1.- С.228-283.

МурДж.З. Природа моральной философии. - М., 1999.

Сорокин П. Принципу и методы современной науки о нравственности // Этическая мысль. - М., 1990.

Томпсон М. Религия и этика //Философия религии. - М., 2000.

Фромм Э. Психоанализ и этика. - М., 1993. - С. 19-40.

Чижевський Д. Етика і логіка //Історія філософії України. - К., 1993.

Швейцер А. Культура и этика. - М., 1973.

Шопенгауэр А. Свобода воли и Нравственность. - М., 1992. - С.187-260.

Нойман З. Глубинная психология и новая этика. Человек мистический. - СПб., 1999.

Тема 2. Поняття моралі: сутність, структура, функції (2 год)

Мораль як спосіб духовно-практичного освоєння світу людиною.

Структура і функції моралі.

Мораль та інші форми соціальної регуляції.

Співвідношення абсолютного і відносного, загальнолюдського і спільнотного в моралі.

Теми наукових доповідей

Мораль та моральність.

Моральна свідомість: сутність, структура, функції.

Сутність та зміст моральної діяльності.

Нормативно-оцінювальна природа моралі.

Мораль і звичай.

Мораль і право.

Мораль і релігія.

Загальнолюдський зміст "золотого правила" моральності.

Рекомендована література

Адорно Т.В. Проблемы философии морали. - М., 2000.

Амитан Этциони. Новое золотое правило. Сообщество и нравственность в демократическом обществе // Новая постиндустриальная волна на Западе. – Антология. – М., 1999. – С. 309 – 336.

Апель К-О. Дискурсивна етика: політика і право. - К., 1999.

Бергсон А. Два джерела моралі і релігії //Історія світової релігієзнавчої думки: Хрестоматія. Авт. та упор. В.І.Лубський, В М Козленко, Т.Г.Горбаченко. - К., 1999. -С. 14-55.

Гільдебранд Д. Етика. – Львів, 2002.

Гусейнов А.А. Золотое правило нравственности. -М., 1988.

Дробницький ОТ. Моральная философия: Избр. труды. - М., 2002.

Кант І. Моральный принцип релігії //Історія світової релігієзнавчої думки. Хрестоматія. - К., 1999. - С:219-229.

Левінас Е, Касторіадіс К. Політика та етика. - К., 1999.

Лосский Н.О. Условия абсолютного добра: Основы этики - М., 1991

Нерсесянц В.С. Философия права. - М., 1998.

Тайлор З.Б. Первобытная культура. - М., 1989.

Хабермас Ю. Демократизм Разум. Нравственность. - М., 1995.

Фуллер Л.Л. Мораль права. - К., 1999.

Юган Гальтунг, Арне Несе. Політична етика Ганді. -Львів: Місіонер, 2001.

Тема 3. Особливості морального розвитку людства (4 год)

3.1. Моральні вчення видатних релігійних учителів людства.

Лао-цзи.

Конфуцій.

Будда.

Мойсей.

Ісус Христос.

Мухаммед.

Теми наукових доповідей

Проблема традиції та інновацій у конфуціанській етиці.

Моральний зміст Нагірної Проповіді Ісуса Христа.

Моральні ідеї Старого Заповіту.

Моральні цінності ісламу.

"Живе" і "мертве" в традиційній етичній думці Індії.

Вегетаріанство як феномен моральної культури Сходу.

Рекомендована література

- Абу Аля Ал-Маудуді.* Спосіб життя в Ісламі.- Львів, 1995.
Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту: Вихід 20,22,23; Повторення Закону 5-9; Євангеліє від Св.Матвія, 5-9; Послання Св.Апостола Павла до римлян; Перше послання Св.Апостола Павла до коринтян.
Бхагавадгіта (Божественна пісня). - Париж; Львів; Цвікау, 1999.
Дао-Дэ цзин, Ле-цзы, Гуань-цзы: Даосские каноны. – М., 2002.
Древнекитайская философия. Собр.текстов. -Т.1,2. -М., 1972-1973.
Дхаммапада/Пер. с пали В.Н.Топорова. — М., 1998.
Іванов В. Г. История этики Древнего мира. - СПб., 1997.
Индийская философия. Тексты. — М., 1981.
Из книг мудрецов. Проза Древнего Китая. - М., 1987.
Коран. - М., 1986.
Конфуций. Изречение. -К., 2002.
Мень А. Син людський.-Львів, 1994.
От Бытия до Откровения. Пятикнижие Мойсеево /Пер. И.Ш.Шифмана. - М.,1993.
Ланова В.Ф., Вахтин Ю.Б. Жизнь Мухаммеда. - М., 1990.
Вупанішлади. -Львів, 1999.
ЯнгДж. Христианство. -М., 1998.

3.2. Історичні типи моральності

- Архаїчна моральність.
Основні типи моральності античної доби.
Особливості моралі середньовічного суспільства: станова мораль.
Етос буржуа.
Моральні типи особистостей сучасного суспільства.

Теми наукових доповідей

- Історичні метаморфози європейського лицарського етосу.
Героїчний тип моралі.
Етос джентельмена.
Пуританська мораль.
"Бусідо" - моральний кодекс самураїв.
Типологічні особливості українського етосу.
Є.Маланюк про український козацько-лицарський етос.

Рекомендована література

- Анчел Е.* Этос и история. - М., 1988.
Бенедикт Р. Хризантема и меч. Модели японской культуры. – М., 2004.
Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту: Вихід 20, 22, 23; Повторення Закону 5-9; Євангеліє від Св.Матвія 5-9.
Бородай Ю.М. Эротика - смерть - табу: трагедия человеческого сознания. - М., 1996.
Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. - К., 1994.
Вебер М. Хозяйственная этика мировых религий // Религиоведение. Хрестоматия. - М., 2000. - С.542-570.
Порский С. Монастырские нравы. - Л., 1990.
Жак Ле Гофф. Цивилизация средневекового Запада. - М., 1992.
Леви-Строс К. Первобытное мышление. - М., 1994.
Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. - К., 1992.
Оссовская М. Рыцарь и буржуа. Исследование по истории морали. - М, 1987.
Українська душа. - К., 1992.
Хрестоматія по всеобщей истории государства и права. - М., 1994.
Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. - Нью-Йорк, 1991.
Шлемкевич М. Загублена українська людина. -К., 1992.
Ян Гус, Мартин Лютер, Жан Кальвін, Торквемада, Лойола. - М., 1995.
Янг Дж. Христианство.- М., 1998.
Яковенко Н. Чоловік добрий і чоловік злий: з історії ментальних установок в Україні-Русі кінця XVI - середині XVII ст. – К.,1999.

Тема 4. Європейська етика: особливості становлення та розвитку (6 год).

Поняття європейської етики, її сутність та особливості.

Етична думка дохристиянської Європи (Сократ і сократичні школи, Платон, Аристотель, Епікур, стоїки).

Християнська етика середньовіччя (Августин Блаженний, Абельяр, Ф.Аквінський, М.Екхарт). Своєрідність етичної проблематики доби Ренесансу та Реформації (Макіавеллі, М.Лютер, Ж.Кальвін).

Етичні пошуки Нового часу (раціоналістична етика Т.Гоббса; етика "розумного егоїзму" Б.Спінози; "етика обов'язку" І.Канта).

Європейська неklasична етика (етичний ірраціоналізм А.Шопенгауера, С.Кіркєгора, Ф.Ніцше).

Характерні особливості європейської етики ХХ ст.: основні напрями, школи та представники.

Теми наукових доповідей

Сократ, як філософ-мораліст.

Евдемонізм та етичний індивідуалізм Епікура.

Моральна "філософія виживання" стоїцизму.

"Моральні листи до Луцілія", як зразок етичної думки стоїків.

Проблема моральної свободи у творчості Фоми Аквінського.

Етичний скептицизм М.Монтеня.

Персоналістична етика Абсолюту М.Лоського.

Каутський К. Етика та матеріалістичне розуміння історія.

Етичний песимізм А.Шопенгауера.

Трагічний гуманізм в етичному вченні Ф.Ніцше.

Етика християнського еволюціонізму П.Тейяра де Шардена.

А.Швейцер та його етика "благоговіння перед життям".

Етика як "теорія моральних почуттів" А.Сміта.

Психологічні засади "гуманістичної етики" Е.Фрома.

"Жива етика" М. та О.Реріхів.

Формалістична етика ХХ ст. та її основні школи.

Сучасні натуралістичні концепції моралі.

Рекомендована література

Адорно Т. Проблемы философии морали. — М., 2000.

Аристотель. Большая этика //Сочинения: В 4 т. - М., 1989.

Святой Августин Аврелий. Сповідь. - К., 1997.

Аврелий Марк. Роздуми. - К., 1997.

Аквінський Фома. Сумма теології I—II. Вопрос 18. О благе и зле //Вопр.философии. - 1997. -№ 9.

Бердяев Н.А. О назначении человека. - М., 1993.

Бергсон А. Два источника морали и религии. - М., 1994.

Бодрийяр Жан. Система вещей. - М, 1995.

Бубер Мартин. Два образа веры. - М., 1995.

Биоэтика: проблемы и перспективы //Вопр. философии. - 1994. -№ 3.

Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. - К., 1994.

Гегель Г. Философия права. - М., 1990.

Гільдебранд Д. Етика. – Львів, 2002.

Диоген Лаертский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов.-М., 1979.

Живая этика. Избранное. - М, 1992.

Канке В. А. Этика ответственности. Теория морали будущего. – М., 2003.

Кант И. Основы метафизики моральности//Сочинения: В 6 т.-Т.4.-М., 1965.

Кіркєгор Серен. Наслаждение и долг. - К., 1994.

Кропоткин П.А. Этика: Избр. труды . - М., 1991.

Кьєркегор С. Страх и трепет. - М., 1993.

Левінас Е. Етика і безкінечність. – К., 2001.

Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна. - М., 1998.

Лосский Н.О. Условия абсолютного добра: Основы этики. - М., 1991.

- Мунье З. Манифест персоналізму. - М., 1999.
- МурДж.З. Природа моральної філософії. - М., 1999.
- Ницше Ф. По ту сторону добра і зла; Казус Вагнер, Антихрист. – Минск, 1997.
- Після філософії: кінець чи трансформація? - К., 2000.
- Райх В. Характероаналіз. - М., 1999.
- Роулз Дж. Теорія справедливості. - М., 1997.
- Платон. Діалоги. - К., 1992.
- Римські стоїки: Сенека, Зпиктет, Марк Аврелій. - М., 1995.
- Рюс Ж. Поступ сучасних ідей. - К., 1998.
- Сартр Ж.-П. Стена: Избр. произведения. — М., 1992.
- Смит А. Теорія нравственных чувств. - М, 1997.
- Сорокин П. Принципы и методы современной науки о нравственности // Этическая мысль. - М., 1990.
- Спиноза Б. Этика //Избр. Произведения: В 2 т. - Т.1. - М., 1957.
- Соловьев В. Оправдание добра//Сочинения: В 2 т. - Т.1. - М., 1990.
- Паскаль Б. Мысли. - М, 1994.
- Тейяр де Шарден П. Божественная среда. - М., 1992.
- Франк С.Л. Свет во тьме // Духовные основы общества. - М., 1992.
- Фромм З. Душа человека. - М, 1992.
- Фройд З. Психоанализ и этика. - М., 1993.
- Хайдеггер М. Время и бытие. - М, 1993.
- Фуко М. История безумия в классическую эпоху. - СПб., 1997.
- Швейцер А. Культура и этика. - М., 1973.
- Шопенгауэр А. Свобода воли и нравственность. -М, 1992.
- Ясперс К. Смысл и назначение истории. - М., 1991.

Тема 5. Українська етична думка: історія та сучасність

Ментальні та соціально-історичні детермінанти розвитку української моральної філософії.

Українська докласична етична думка:

етичні погляди доби Київської Русі, (перші вітчизняні мислителі-моралісти: Іларіон Київський, Теодосій Печерський, Кирило Туровський); "Повчальне слово" Володимира Мономаха;

етична думка Києво-Могилянської академії: І.Гізель, С.Яворський, Ф.Прокопович.

Українська класична морально-етична думка: основні риси та представники (Г.Сковорода, М.Гоголь, П.Куліш, Т.Шевченко).

Українська етична думка другої половини XIX-XX ст.: основні проблеми та напрями розвитку.

Теми наукових доповідей

Перекладна моралістично-повчальна література Київської Русі.

Ідеали християнського життя у Києво-Печерському патернику.

Моральні цінності руського кодексу лицарської честі у "Слові о полку Ігоревім".

Морально-етична спадщина Івана Вишенського.

Ідеї ренесансного гуманізму в українській етиці ХVI-ХVII ст.

Моральна філософія Григорія Сковороди.

Морально-етичний контекст "Книги буття українського народу".

Моральний світ Тараса Шевченка.

Етичні ідеї в українській академічній філософії XIX ст.

Етичний аспект "філософії серця" Памфіла Юркевича.

Моральна філософія Івана Франка.

Ідеї християнської етики в творчості Андрія Шептицького.

Етична проблематика в творчості деологів українського національно-визвольного руху XX ст.

Іван Огієнко про християнську мораль у контексті української культури.

Рекомендована література

Багалій Д. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. -К., 1992.

Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський А.Г. Історія філософії: Підручник. - К.,2001.

Галатовський І. Гріхи розмаїті (трактат з етики) //Україна: філософський спадок століть. Хроніка-2000. - К., 2000. - Вип. 37-38,- С.263-287.

Гізель І. Метафізичний трактат //Україна: філософський спадок століть. -С.287-304.-Вип.37-38.

Горбачевський В. Засади модерного поступу //Україна: філософський спадок століть. Хроніка-2000. - К., 2000. Вип. 39-40. - С.360-381.

Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст: Франківський період. - К., 1993.

Історія філософії України. Хрестоматія: Навч.посібник. - К., 1993.

Костомаров М.І. Закон Божий. Книга буття українського народу. - К., 1991.

Куташи І. Категорія щастя у філософії Сквороди //Україна: філософський спадок століть. - Хроніка-2000.- К., 2000. - Вип.37-38. - С.332-351.

Липинський В. Націоналізм, патріотизм, шовінізм // Україна: філософський спадок століть.- К., 2000. - Вип.39-40. - С.717-720.

Лук М.І. Етичні ідеї в філософії України другої половини ХІХ-початку ХХст.-К. 1993.

Митрополит Київський Іларіон. Слово про Закон і Благодать //Україна: філософський спадок століть. Вип.37-38. — С. 147-158.

Митрополит Андрій Шептицький. Твори (морально-пасторальні). - Львів, 1999.

Мономах Володимир. Повчання // Україна: філософський спадок століть. К.,2000. - Вип.37-38. – С.158-170.

Оріховський С. Напучення польському королеві (коментар М.Русина)//Україна: філософський спадок століть. Вип.37-38. -С.179-191.

Почаський С. Євхаристиріон, або Вдячність //Україна: філософський спадок століть. - К., 2000. - Вип.37-38. - С.217-223.

Прокопович Ф. Суть, походження та види почуттів//Україна: філософський спадок століть. - К., 2000. - Вип.37-38. - С.310-323.

Сінькевич О.Б. Історія етичної думки в Україні. Текст лекцій. -Львів, ЛНУ,2000.

Скворцов І. Записки про моральну філософію. //Україна: філософський спадок століть. - К., 2000. - Вип.37-38. С.522-547.

Скворода Г. Алфавит, або Буквар світу. - Твори: В 2 т. - К., 1961.

Скворода Г. Розмова п'яти мандрівників про істинне щастя в житті //Україна: філософський спадок століть. Вип.37-38. - С.323-332.

Українська душа. -К., 1992.

Фаров М. Про християнську моральність //Україна: філософський спадок століть. - К., 2000. - Вип.39-40. - С.505-514.

Чижевський Дм. Нариси з історії філософії на Україні. - К., 1992,

Шлемкевич М. Загублена українська людина. - К., 1991.

Юркевич П. Вибране. - К.: Абрис, 1993.

Тема 6. Основні категорії етики (4 год)

Добро та зло.
 Обов'язок та совість.
 Честь та гідність.
 Справедливість.
 Свобода та відповідальність.
 Доброчинність.

Теми наукових доповідей

Виправдання добра як моральна філософія Володимира Соловйова.
 Фрідріх Ніцше: етика по той бік добра і зла.
 Проблема добра і зла в творах Івана Франка.
 Національна самосвідомість та гідність.
 Концепція гідності людини у творах діячів італійського Відродження.
 Теорія справедливості Джона Ролза.
 Проблема свободи вибору у моральному вченні Сьорена Кіркегора.
 Микола Бердяєв про "трагізм свободи".
 Парадокси свободи в праці Еріха Фромма "Втеча від свободи".
 Добро і правда: спільне і відмінне.
 Проблема добросовісної неправди.

Неправда як різновид зла.

Рекомендована література

- Апресян Р.Г.* Добро и польза //Этическая мысль. - М., 1991.
Бадью А. Этика: Очерк о сознании зла. – СПб., 2006.
Бербешикина З.А. Справедливость как социально-философская категория. М., 1993.
Гегель Г.В.Ф. Философия права. - М., 1990. -С.172-198.
Гильдебранд Д. ф. Етика. – Львів, 2002.
Гізель І. Метафізичний трактат //Україна: філософський спадок століть. Хроніка-2000. - К., 2000. - Вип.37-38. - С.287-304.
Дубровский Д.И. Обман. - М, 1994.
Ильин И.А. Путь к очевидности. - М., 1993.
Кант И. О нмимом праве лгать из человеколюбия //Кант И. Трактаты и письма. -М., 1980.
Кант И. Основы метафизики нравственности //Кант И. Соч.в 6 т. –М.,1965.-Т.4.
Канке В. А. Этика ответственности. Теория морали будущего. – М., 2003.
Киркегор С. Наслаждение и долг. - К., 1994.
Лоренц К. Агрессия (так называемое зло) //Вопр.философии. - 1992. -№ 3.
Лосский Н.О. Условия абсолютного добра. - М., 1991.
Милтс А. Совесть//Этическая мысль. Науч.-публицист. чтения. -Л., 1990.
Ницше Ф. Генеалогия морали //Ницше Ф. По ту сторону добра и зла: В 2 кн.-Л., 1990.
Скрипник А.П. Добро и зло. - Воронеж, 1992.
Соловьев В.С. Оправдание добра //Соловьев В.С. Соч.: В 2 т. - М, 1988.
Скрипник А.П. Моральное зло в истории этики и культуры. - М., 1992.
Тульчинський Г.Л. Про чисту совість та безглуздість обох її смислів//Філософ.і соц. думка.- 1995. -№ 3-4.
Фетисов В.П. Добро и зло. - Воронеж, 1982.
Фома Аквинский. Сумма теологии //Вопр.философии. - 1997. -№ 9.
Фромм З. Психоанализ и этика. -М., 1990.
Шопенгауэр А. Свобода воли и нравственности. - М., 1992.
Щербатых Ю. Искусство обмана. - СПб., 1997.

Тема 7. Аксіологічні виміри морального життя людини

- Проблема сенсу людського життя.
Щастя як моральна цінність та категорія етики.
Любов як онтологічна цінність морального життя людини.
Страждання як моральний принцип та атрибут духовного життя людини.
Милосердя і співстраждання.

Теми наукових доповідей

- Проблема щастя в історії європейської етики.
Смертність людини і проблема сенсу життя.
Християнська етика любові.
Проблема страждання в етиці буддизму та християнства (компаративний аналіз).
Моральний зміст патріотизму як любові до вітчизни.
Категорія щастя у філософії Г.Сковороди.
Проблема морального світу людини у творчості Г.Сковороди.
Конкордизм В.Винниченка, або мистецтво бути щасливим.
Етика співстраждання А.Шопенгауера.
Етика любові С.Кіркегора.

Рекомендована література

- Бердяев Н.А.* О назначении человека. - М., 1993.
Войтыла К.Иоан Павел II. Любовь и ответственность. - М., 1993.
Вышеславцев Б.П. Этика преображенного Эроса. - М., 1994.
Гильдебранд Д. ф. Етика. – Львів, 2002.
Киркегор С. Наслаждение и долг. - К., 1994.
Куташ І. Категорія щастя у філософії Сковороди //Україна: філософський спадок століть. - К., 2000. - Вип.37-38. - С.332-351.

- Лосский Н.О.* Условия абсолютного добра. - М., 1991.
- Люис Клайв Стенпл.* Проблема страдания. - Львів, 1998.
- Мур Дж.* 3. Природа моральной философии. - М., 1999.
- Мир и эрос: Антология философских текстов о любви. - М., 1991.
- Платон.* Диалоги. - К., 1992.
- Прокопович Ф.* Суть, походження та види почуттів //Україна: філософський спадок століть. - К., 2000. - Вип.37-38. -С.310-323.
- РужмонДені де.* Любов і західна культура. -Львів, 2000.
- Сиваченко Г.* Конкордизм В.Винниченка, або мистецтво бути щасливим//Україна: філософський спадок століть. - К., 2001. - Вип.39-40. - С.426-441
- Сенека.* О счастливой жизни //Римские стоики: Сенека, Зпиктет, Марк Аврелий. -М., 1995.
- Сковорода Г.* Сад Божественных пісень. - К., 1988.
- Сковорода Г.* Розмова п'яти мандрівників про істинне щастя в житті //Україна: Філософський спадок століть. - К., 2000. - Вип.37-38. - С.332-351.
- Смит А.* Теория нравственных чувств. - М., 1997.
- Соловьев С.* Смысл любви //Соч.: В 2 т. - М., 1990. - Т.2.
- Фаров М.* Про християнську моральність //Україна: філософський спадок століть. - К., 2000. - Вип.39-40. ~ С.505-514.
- Франк С.Л.* Смысл жизни //Духовные основы общества. - М., 1992.
- Франкл В.* Человек в поисках смысла. - М., 1990.
- Философия любви. - М., 1990. Т. 1,2.
- Фромм Э.* Искусство любить //Душа человека. - М., 1992. Трубецкой Е.Н. Смысл жизни. - М., 1994.
- Шопенгауэр А.* Об основе морали. Афоризмы житейской мудрости //Свобода воли и нравственность. - М., 1992.
- Юркевич П.* Серце і його значення в духовному житті людини, за вченням слова Божого // Україна: Філософський спадок століть. - К., 2000. - Вип.39-40. - С.563-574.

Тема 8. Культура морального спілкування

- Спілкування як проблема етики. Функціональне та особистісне спілкування.
 Основні морально-психологічні принципи спілкування.
 Моральна проблема діалогу "батьків і дітей". Сучасна сімейна етика.

Теми наукових доповідей

- Спілкування: маніпуляція та актуалізація.
 Ігровий аспект спілкування.
 Наука спілкування у працях В.Леві.
 Д.Карнегі про мистецтво спілкування.
 Проблема самотності у сучасному світі.
 Поняття етикету: історичні корені і сучасні форми.
 Толерантність як принцип морального спілкування.
 Етика ділового спілкування.
 Природа морального конфлікту.
 Формальні і неформальні аспекти морального спілкування.

Рекомендована література

- Анциупов А.Я., Шитлов А.И.* Конфликтология: Учебник для вузов. - М.1999.
- Бодрийяр Ж.* Система вещей. - М., 1995.
- Батищев Г.С.* Найти и обрести себя. Особенности культуры глубинного общения //Вопр.философии. - 1995. -№3.
- Бубер.* Я и Ты. Диалог //Два образа веры. - М., 1995.
- Каган М.* Мир общения. - М., 1988.
- Карнеги Д.* Как завоевать друзей и оказывать влияние на людей. – Минск,1990.
- Лабиринты одиночества. - М., 1989.
- Лебон Г.* Чувства и нравственность толпы. Вожаки толпы и их способы убеждения //Психология толп. - М., 1998. -С. 138-155; 192-209.
- Левінас Е.* Етика і безкінечність. – К., 2001.
- Нойманн З.* Глубинная психология и новая этика. Человек мистический. - СПб., 1999.

- Одиночество женское и мужское. - К., 1993.
- Психология и этика делового общения /Под ред. В.Н.Лавриненко. - М.,1997.
- Стошкус К. Этикет в развитии общества //Этическая мысль., М., 1988. - С.240-257.
- Тард Г. Мнение и толпа: Общественное мнение и разговоры //Психология толп.-М., 1998.-С.300-408.
- Франкл В. Критика чистого "общения" //Человек в поисках смысла. - М.,1990.-С.321-333.
- Фромм З. Психоанализ и Этика. - М., 1993.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ З КУРСУ "ЕТИКА"

1. Етика як філософська теорія моралі. Предмет етики.
2. Класифікація етичних вчень.
3. Етика в системі гуманітарного знання. Філософський характер етики.
4. Етимологія термінів "етика" та "мораль".
5. Рівні етичного знання: описовий, філософський, нормативний.
6. Основні функції етики.
7. К.Войтила про засади етики.
8. Теодор В.Адорно про проблеми філософії моралі.
9. Поняття моралі, її зміст та структура.
10. Співвідношення понять "мораль" та "моральність".
11. Проблема соціальної детермінації моралі.
12. Походження та історичний розвиток моралі.
13. Проблема співвідношення абсолютного та відносного в моралі.
14. Мораль як складова частина культури.
15. Поняття моральної свідомості та її структура. Норма, принцип, ідеал, оцінка.
16. Історичні типи моральної свідомості. Моральні кодекси.
17. Поняття моральної діяльності. Моральний вчинок: співвідношення мотивів та наслідків, мети та засобів.
18. Основні соціальні функції моралі.
19. Мораль та право як способи соціальної регуляції, співвідношення між ними.
20. Мораль та звичай: спільне та відмінне.
21. Мораль та релігія.
22. Етична думка стародавнього Китаю: особливості, ідеї, течії.
23. Конфуціанська етика.
24. Етика даосизму.
25. Основні етичні ідеї староіндійської філософії.
26. Етика Будди.
27. Загальні особливості античної етики, передумови виникнення та періодизація.
28. Антична передетика: Гомер, Гесіод, "сім мудреців".
29. Етика досократиків.
30. Сократ та сократичні школи в етиці.
31. Етичний ідеалізм Платона.
32. Моральна проблематика в творах Платона "Апологія Сократа", "Бенкет".
33. Арістотель як систематизатор античної етики.
34. Арістотель: "Нікомахова етика".
35. Евдемонізм та індивідуалізм етики Епікура.
36. Етика стоїцизму: Зенон, Епіктет, Сенека, Марк Аврелій.
37. Етика неоплатонізму.
38. Особливості християнського морального вчення та передумови його виникнення.
39. Основні моральні ідеї Книг Старого Заповіту.
40. Євангельське моральне вчення. Проповідь на горі.
41. Морально-етичні аспекти ісламу.
42. Християнська етика доби Патристики. Св. Августин Блаженний.
43. Схоластика як теоретична інтерпретація християнського віровчення (Ансельм Кентерберійський, П'єр Абеляр, Тома Аквінський).
44. Тома Аквінський як систематизатор основних понять середньовічної християнської етики.
45. Етика італійського Ренесансу.
46. Протестантська модель християнської етики: М.Лютер, Ж.Кальвін.
47. Особливості етики Нового часу, її проблематика та провідні ідеї.

48. Етичний раціоналізм: Декарт, Спіноза, Гоббс.
49. Етичний скептицизм: М.Монтень, Б.Бейль.
50. Сенсуалістична етика Просвітництва.
51. Етика І.Канта та її значення для подальшого розвитку етичної думки.
52. Кант: "Основи метафізики моральності".
53. Історичне тлумачення моралі у філософії Гегеля.
54. Еволюціоністська етика Г.Спенсера.
55. Етичний утилітаризм Є.Бентама.
56. Етичний песимізм А.Шопенгауера.
57. Ф.Ніцше: етика "по той бік добра та зла".
58. Основні напрями етичної думки ХХ ст., її особливості та проблематика.
59. Етика екзистенціалізму.
60. Релігійно-етичні концепції ХХ ст.
61. Формалістична етика та її основні школи.
62. Етика прагматизму.
63. Етика у філософії постмодерну: Лакан, Дерріда, Батай, Фуко, Рорті.
64. Етика "благоговіння перед життям" А.Швейцера.
65. Національно-психологічні та історико-культурні підвалини української етичної думки.
66. Прийняття християнства та зародження етичної думки в Україні-Русі. Перші вітчизняні мислителі-моралісти.
67. Києво-Могилянська академія та її внесок в національну моральну культуру.
68. Моральна філософія Григорія Сковороди.
69. Етика українського романтизму: М.Гоголь, М.Костомаров, П.Куліш.
70. Етичні погляди Тараса Шевченка.
71. Проблеми етики в "університетській філософії" ХІХ ст.
72. Етика "філософії серця" П.Юркевича.
73. Морально-етичні аспекти творчості І.Франка.
74. Етика в контексті української національно-визвольної ідеології ХХ ст.
75. Ідеї християнської етики в творчості Андрея Шептицького.
76. Найвищі моральні цінності людини, їхнє походження та зміст.
77. Основні категорії етики: сутність, зміст, система.
78. Категорія морального добра. Добро і благо.
79. Проблема морального зла, його джерела та форми.
80. Обов'язок як моральна цінність. Види обов'язку та його внутрішня суперечливість.
81. Категорія справедливості. Основні види справедливості.
82. Совість як цілісний вияв моральної свідомості. Види совісті.
83. Поняття честі та гідності людини, їхній конкретно-історичний та загальнолюдський зміст.
84. Моральна свобода як категорія етики.
85. Проблема моральної відповідальності. Розкаяння, покаяння, спокута.
86. Доброчинність як особистісне визначення моральності.
87. Проблема щастя людини.
88. Страждання як моральний принцип та атрибут людського буття.
89. Проблема сенсу людського життя.
90. Любов як моральний принцип та найвище благо. Тема любові в історії етики.
91. Моральне удосконалення людини, його передумови та шляхи.
92. Моральне виховання: основні форми та методи.
93. Основні моральні риси людини.
94. Моральна культура спілкування.
95. Етикет як усталений порядок спілкування, його історія та види.
96. Сучасна етика ділового спілкування.
97. Дружба як моральна цінність та форма спілкування.
98. Проблема морального вибору.
99. Проблема моральної оцінки.
100. Мораль та національна культура. Національне та загальнолюдське в моралі.
101. Мораль та економіка. Моральні засади ринкової економіки.
102. Мораль та політика. Проблема етизації політики.
103. Сучасна екологічна етика. Природа як об'єкт морального регулювання.

104. Моральні основи сімейного життя.
105. Моральні вимоги до сучасної культури праці.
106. Моральна ситуація XX – XXI століття. Шляхи подолання моральної кризи.

ЕСТЕТИКА

Уклала канд. філос. н., доц. Сінькевич О. Б.

Комплексна програма для студентів філософського факультету університету

СТРУКТУРА КУРСУ

	Тема	Лекцій	Семінарів
1.	Естетика як наука	2	2
	Історія естетики		
2.	Головні етапи і напрями розвитку світової естетичної думки	18	16
3.	Розвиток естетичних ідей в Україні. Українське мистецтво і світовий культурний процес	8	6
	Теорія естетики		
4.	Структура естетичної свідомості та її основні елементи	6	4
5.	Мистецтво як соціальний і культурний феномен	6	4
6.	Митець: особистість і творчість	6	6
7.	Художньо-естетична культура особистості	2	2
	Усього	48	40
	Разом		88 год.

ПІДРУЧНИКИ ТА ПОСІБНИКИ

Борев Ю. Естетика. В 2 т. Смоленск, 1997.

Борев Ю. Б. Естетика. – М.: "Высшая школа", 2002.

Вандишев В.М. Етика і естетика. – Суми: Вид-во СумДУ, 2005.

Гилберт К., Кун Г. История эстетики. В 2-х т. СПб., 2000.

Каган М.С. Эстетика как философская наука. Университетский курс лекций.– СПб., 1997.

Яковлев Е.Г. Эстетика. М., 1999.

Кривцун О.А. Эстетика. М., 1998.

Кондрашов В.А., Чичина Е.А. Этика. Эстетика. Ростов-н/Д., 1999.

Столочич Л.Н. Красота. Добро. Истина. Очерк истории эстетической аксиологии. М., 1998.

Эстетика: учебное пособие для вузов / Ред. А.А. Радугин. - М.: Центр, 2002.

Адорно Теодор, В. Теорія естетики / Пер. з нім. П. Тарашук. - К. : "Основи", 2002.

История красоты / Под ред. У. Эко. – М., 2005.

Эко У. Эволюция средневековой эстетики. - СПб.: Азбука, 2004.

Дубчак Л.М., Прибутько П.С. Естетика.– К., 2007.

Колесніков М.П., Колеснікова О.В., Лозовой В.О. та ін. Естетика. Навч. посіб. – К., 2003.

Кучерюк Д.Ю., Панченко В.І., Оніщенко О.І., Левчук Л.Т. (ред.) Естетика. Підручник для гуманітарних спеціальностей ВНЗ.- 2-е вид. –К.: Вища школа, 2005.

Сморж Л.О. Естетика. Навчальний посібник для ВНЗ.– К.: Кондор, 2005.

Сухова Н.М., Мокляк Л.І., Козаков В.М. та ін. Етика, естетика: практикум. Навч. посіб.– К., 2005.

Левчук Л. Т. Естетика: Підручник. –К., 2005.

История уродства / Под ред. У. Эко. – М., 2007.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. Естетика як наука

Зміст поняття "естетика". Історична динаміка предмета естетики. Предметне поле сучасної естетики.

Естетика як філософська наука. Естетика в системі наукового знання. Естетика і мистецтвознавство.

Типи і форми естетичної рефлексії. Науково-теоретична, художньо-образна, художньо-публіцистична форми естетичного рефлектування. Онтологічний, гносеологічний, аксіологічний, праксеологічний типи естетичної теорії. Філософсько-культурологічні та методологічні засади сучасної естетики.

Тема 2. Головні етапи і напрями розвитку світової естетичної думки

Принципи і критерії періодизації естетики.

Зародження естетичних уявлень.

Естетичні уявлення стародавнього світу. Естетичні уявлення в культурі Стародавнього Єгипту, Месопотамії, Ірану, Палестини.

Космологічні засади естетичних уявлень Стародавньої Греції та їхнє відображення в мистецтві доби архаїки. Естетика класичної доби: космологічна естетика Піфагора, антропологічна естетика софістів і Сократа, ейдологічна естетика Платона. Арістотель як систематизатор античної естетики. Поняття мімесису та катарсису в естетиці Арістотеля.

Естетика елліністичної доби. Плотін.

Візантійська естетика. Поняття прекрасного у візантійській естетиці. Категорія світла та її зв'язок із ученням ісихазму. Колір як модифікація прекрасного. Теорія символів. Образ-символ-знак. Філософсько-естетичні засади іконописного мистецтва.

Естетика західноєвропейського середньовіччя.

Роль християнства у формуванні естетики середньовіччя. Антична спадщина і середньовічна естетична думка.

Теоцентричний характер середньовічної естетики. Специфіка трактування категорії прекрасного. Мистецтво як видимий образ невидимого світу. Алегоричний і символічний характер середньовічного мистецтва. Митець у розумінні середньовічної естетики.

Романський та готичний стилі середньовічного мистецтва. Вплив естетики середньовіччя на подальший розвиток естетичної думки.

Естетика і мистецтво Відродження. Соціально-історичні та філософські основи естетики Відродження. Вплив гуманістичної ідеології на формування ренесансної естетики.

Категорія прекрасного в естетиці Ренесансу. Мистецтво як найдосконаліший спосіб осягнення світу. Одиначне і загальне в художньому образі. Вплив мистецтва на формування суспільного ідеалу. Культ творчої особистості.

Основні етапи розвитку ренесансного мистецтва.

Криза ренесансу й естетика маньєризму.

Особливості естетики Північного Відродження. Готика та релігійне оновлення як джерело естетичних ідей. Образ "звичайної людини". Побутовий простір живописного мистецтва.

Естетика класицизму. Філософія раціоналізму та її вплив на формування естетичних принципів класицизму. Теорія наперед визначеної гармонії як основа естетики класицизму.

Трактування категорії прекрасного в естетиці класицизму. Роль зразка і канону. Теорія "модусів" Н.Пуссена. Принцип "трьох єдностей" та розділення жанрів. "Поетичне мистецтво" Н.Буало про завдання мистецтва та специфіку художньої творчості. Мистецтво класицизму.

Естетика бароко. Відображення в естетиці бароко принципів ірраціоналістичної філософії та ідей емпіризму. Теорія афектів та її вплив на барокову естетику. Д.Маріно про митця і художню творчість. Роль дотепності. Значення метафори. Рух як категорія барокової естетики. Принцип гри у бароковому мистецтві. Ілюзіонізм.

Естетика доби Просвітництва.

Філософські основи просвітницької естетики. Становлення естетики як самостійної науки. Категорія прекрасного в естетиці Просвітництва. Трактат У.Хогарта "Аналіз краси". Г.Е.Лессінг про види мистецтва (трактат "Лаокоон, або Про межі живопису і поезії"). Проблема художнього смаку в естетичній думці ХУІІІ ст. Аналіз природи і специфіки художньої творчості у трактаті Д.Дідро "Парадокс про актора". Просвітницька концепція людини як основа теорії естетичного виховання.

Німецька класична естетика. Вчення Канта про прекрасне. Творча особистість та художня творчість в естетиці І.Канта. Діалектичний аналіз природи та історичного розвитку мистецтва в естетичній теорії Г.Гегеля.

Розвиток естетичних ідей у ХІХ ст.

Антитеза романтизм-позитивізм у європейській культурі ХІХ ст.

Філософські основи естетики романтизму. Ідейний комплекс романтизму. Особливості романтичного світобачення і світорозуміння. Романтичний індивідуалізм. Романтичний герой. Культ почуттів. Моральний ідеал романтизму. Народ, нація, історія у романтичній інтерпретації.

Виразальні засоби романтичного мистецтва. Іронія і гротеск. Образна система романтизму. Мистецтво європейського романтизму.

Філософія позитивізму та естетична теорія І.Тена. Естетика натуралізму та втілення її засад у творчості Е.Золя, Г. де Мопассана, Г.Флобера, братів Гонкурів.

Естетичні засади імпресіонізму.

Естетична теорія реалізму. Критичний реалізм ХІХ ст.

Естетика ХХ ст.

"Межова ситуація" в культурі ХХ ст. і початок нового перехідного етапу в історії культури.

Модернізм як вияв кризи культури інноваційно-креативного типу. Філософські основи естетики модернізму (артистична метафізика А.Шопенгауера та Ф.Ніцше, інтуїтивізм А.Бергсона, психоаналіз З.Фройда), Х.Ортега-і-Гассет про основні засади мистецтва модернізму: своєрідність розуміння прекрасного, природи художньої творчості, творчої особистості. Провідні тенденції в мистецтві модернізму - "розсудочно-мозкова (церебральна)" та "емоційно-інстинктивна". Основні течії мистецтва модернізму - дадаїзм, експресіонізм, футуризм, кубізм, сюрреалізм, абстракціонізм.

Еволюція модернізму в 50-60-ті роки. Естетика неопозитивізму та поп-арт.

Ознаки становлення нової цивілізації і дискусія про "постмодернізм" у культурології та естетиці. У.Еко про постмодернізм як продовження і заперечення модернізму. Основні засади естетики постмодерної доби: відмова від зображення живих форм; ілюзіонізм; переосмислення елементів культури минулого - від рімейку до пародіювання; "цитуння"; роль іронії; гра як кардинальний прийом; "деконструкція" і демонтаж смислового центру; багаторівнева організація художнього тексту; художній образ як "нон-фініто".

Універсальна діалогічність як принцип перехідного етапу в історії культури на рубежі століть.

Тема 3. Розвиток естетичних ідей в Україні.

Українське мистецтво і світовий культурний процес

Естетична свідомість доби Київської Русі (Х - початок ХІV ст.). Джерела дослідження.

Естетичні уявлення міфологічно-язичницької доби. Роль "земного світу" в естетичних уявленнях. Поняття "ладу". Краса і світло. Краса і добро. Естетичне значення слова.

Естетичні ідеї періоду запровадження й утвердження християнства. Вплив візантійської естетики. Спіритуалізація поняття краси. Проблема образності мистецтва. Символізм художньої мови. Роль канону у давньоруському мистецтві. Мистецтво як аналог божественної творчості та як вияв рефлектуючого духу.

Розвиток естетичних ідей у ХІV — першій половині ХVІІ ст.

Ідеал аскетичного максималізму в естетичних поглядах І.Вишенського.

Вплив гуманістичної ідеології та ренесансної естетики на українську естетичну думку. М.Смотрицький та З.Копистенський про ставлення до культурної спадщини античності та "латинської" культури. Поняття краси в "Зерцалі богословія" К.Транквіліона-Ставровельського. Дослідження суті і специфіки мистецтва (А.Радзивіловський та І.Галятовський). Зростання ролі митця в духовному житті суспільства.

Українська естетична думка другої половини ХVІІ - кінця ХVІІІст.

Вплив просвітницької ідеології на формування української естетичної думки. Прикладні і теоретичні проблеми естетики в трактуванні професорів Києво-Могилянської академії.

Естетичні погляди Г.Сковороди. Ідеал божественної краси. Краса – добро – благо як основа антропології філософа. Заклик до етизації й естетизації душі у "Саді божественних пісень".

Естетичні засади українського бароко. Бароко як вираз духу козацької доби (Д.Чижевський, А.Макаров). Нова картина світу та її вплив на формування барокової естетики. Бароко як втілення ренесансних ідей в українській культурі. Д.Чижевський про типологічні ознаки українського бароко та його художні засоби. "Верхнє" і "низове" бароко.

Розвиток естетичної думки в Україні у ХІХ ст.

Український романтизм та його зв'язок з ідеями національно-культурного відродження. Філософська основа українського романтизму. Ідеї Бога, свободи, нації як основа романтичної естетики.

Естетичні погляди Т.Шевченка. Естетична концепція М.Коцюбинського. Естетична проблематика у творчій спадщині І.Франка.

Українська естетика ХХ ст.

Боротьба ідей в українській естетиці перших десятиліть ХХ ст. Формування теоретичних засад українського модернізму. Естетична програма "Молодої музи" та "Української хати". "Бойчукізм" як специфічний вияв українського авангарду. Засади експресіонізму в інтерпретації О.Сорохтея та Л.Курбаса. Український неоромантизм. Проблеми художньої творчості в естетичній концепції Є.Маланюка. Український футуризм.

Естетична програма М.Хвильового. Критика ідеї "партійності мистецтва" та "масовизму". Специфіка художнього відображення дійсності. Принципи "романтики вітаїзму". Заклик до "психологічної Європи". Ідея "азійського ренесансу".

Третя хвиля національно-культурного відродження в Україні та осмислення проблем і перспектив художнього життя в сучасній українській естетичній думці.

Тема 4. Структура естетичної свідомості та її головні елементи

Поняття естетичної свідомості

Естетична потреба та її співвідношення з іншими сторонами естетичної свідомості. Розвиток естетичної потреби в онтогенезі. Естетичні почуття, оцінки, смак, ідеал. Естетичні погляди й естетична теорія як елементи естетичної свідомості.

Головні категорії естетики. Естетичне як метакатегорія естетики. Міфологічна, утилітарна, моральна форма естетичного. Естетичне і "надчуттєве". Аксіологічне трактування естетичного.

Історичні парадигми осягнення прекрасного (космоцентрична, природнича, формалістична, релігійна, суспільна, суб'єктивістська, діалектична). Онтологічна, гносеологічна, феноменологічна сутність прекрасного. Прекрасне як загальнолюдська цінність. Прекрасне і національна культура.

Діалектика прекрасного і потворного. Зв'язок естетичних категорій прекрасного і потворного з етичними категоріями добра і зла.

Прекрасне і величне. Величне як джерело піднесеного. Історична динаміка уявлень про піднесене. Пафосність і монументальність як вияв піднесеного в мистецтві. Піднесене та нище.

Категорія трагічного як відображення екзистенційних суперечностей людського буття. Діалектика трагічного та її відображення у аристотелівському вченні про катарсис. Проблема трагічного в естетиці екзистенціалізму (Ж.-П.Сартр, А.Камю). Трагічне в сучасному мистецтві.

Історична еволюція розуміння комічного ("Поетика" Арістотеля, проблема комічного в середньовічній філософії; ренесансна теорія комічного; теорія "романтичної іронії"). Категорія комічного у філософії А.Бергсона. Комічне в теорії З.Фрейда. Філософія сміху М.Бахтіна. Комічне як засіб гармонізації буття. Комічне як вияв свободи і творчого потенціалу людини. Комічне в культурі постмодерної доби.

Тема 5. Мистецтво як соціальний і культурний феномен

Проблема походження мистецтва в світлі сучасної естетичної теорії. Процес автономізації мистецтва в культурі стародавнього світу.

Сакральне і профанне в мистецтві (П.Флоренський, М.Бердяєв).

Мистецтво як мімесис. Теорія мімесису у філософії Арістотеля. Проблема художнього відображення дійсності в естетиці Ренесансу. Трактат Д.Дідро "Парадокс про актора": правда життя і правда мистецтва. Сучасна естетика про міметичну природу мистецтва (М.Гайдеггер).

Мистецтво і гра: аналіз проблеми у філософії Геракліта, Платона, Ф.Шіллера, позитивістській філософії ХІХ ст. Аналіз ігрової природи мистецтва у праці Й.Гейзінги "Homo ludens".

Концепція аполлонівського і діонісійського в мистецтві як відображення діалектики хаосу і космосу (Ф.Ніцше). К.Г.Юнг та неофрейдистська інтерпретація ідеї аполлонівського і діонісійського в мистецтві.

Мистецтво як вияв діалектики загальнолюдського та національного. Традиція і новація в мистецтві.

Мистецтво як поліфункціональна система. Функції мистецтва стосовно людини, суспільства, природи. Мистецтво як художня самосвідомість культури.

Морфологія мистецтва.

Поняття виду мистецтва. Головні види мистецтва – література, живопис, графіка, скульптура, архітектура, музика, театр, кіномистецтво. Взаємодія видів, процеси їхньої інтеграції та диференціації в історичному розвитку мистецтва. Актуальний вид мистецтва в історії культури.

Архітектура і скульптура як актуальні види мистецтва Стародавнього світу; живопис у ренесансній культурі; музика і поезія в романтичній культурі. Архітектура як актуальний вид мистецтва постмодерної доби.

Діалектика одиничного і загального в понятті епосу, лірики і драми як родів мистецтва. Жанрова диференціація мистецтва.

Тема 6. Митець: особистість і творчість

Творча особистість: естетичний і психологічний вимір.

Поняття творчості. Художня творчість як вияв творчої потреби людини. Філософські концепції художньої творчості. Свідоме та позасвідоме в художній творчості. Класичний і романтичний тип творчості. Індивідуальне і загальне в художній творчості та їхнє відображення в художньому методі і стилі.

Тема 7. Художньо-естетична культура особистості

Поняття естетичної і художньої культури. Художнє сприйняття як вияв художньої культури особистості.

Естетичне почуття й естетичне переживання в художньому сприйнятті. Культурна зумовленість естетичного почуття та його виховання.

Оволодіння образною мовою мистецтва. Художній образ, символ, архетип.

Особистісні та надособистісні чинники художнього сприйняття. Художнє сприйняття як співтворчість.

Естетичний світ людини доби техногенної цивілізації. Сакрально-гуманістичний смисл мистецтва. Мистецтво і перспективи духовної еволюції людини.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Семінарське заняття 1. Естетика як наука

Предмет естетики: історична динаміка.

Естетика в системі наукового знання.

Типи і форми естетичної рефлексії.

Теми рефератів

Естетика як філософська наука.

Естетична аксіологія: історичний аналіз.

Особливості естетичного рефлектування постмодерної доби.

Рекомендована література

Естетика / За ред. Л.Т.Левчук, 1998.

Каган М.С. Эстетика как философская наука. СПб., 1997.

Яковлев Е.Г. Эстетика. М., 1999.

Кривцун О.А. Эстетика. М., 1998.

Зеленов Л.А., Куликов Г.И. Методологические проблемы эстетики. М., 1982.

Семінарське заняття 2. Естетичні уявлення доби архаїки та Стародавнього світу

Зародження естетичних уявлень.

Естетичні уявлення Стародавнього Єгипту.

Естетичні ідеї в культурі Месопотамії.

Біблія як джерело естетичних уявлень Стародавнього Сходу.

Теми рефератів

Естетичні уявлення міфологічної доби.

Лі-цзин як пам'ятка естетичної думки Стародавнього Китаю.

Естетичні ідеї в культурі Стародавньої Індії.

Рекомендована література

Нойманн З. Происхождение и развитие сознания. М., 1998.

Элиаде М. Священное и мирское. М.: Изд-во МГУ, 1994.

Фрезер Д.Д. Фольклор в Ветхом Завете. М., 1989.

Фрезер Д.Д. Золотая ветвь. М., 1989.

Овсянников М.Ф. История эстетической мысли. М., 1985.

История эстетической мысли. В 6 т. Т.1. М., 1985.
Дмитриева Н.А. Краткая история искусств. Вып.1. М., 1999.

Семінарське заняття 3. Антична естетика

Естетика доби архаїки.
Естетика класичного періоду.
Елліністична естетика.

Теми рефератів

Естетична концепція Сократа.
Естетика Платона.
Арістотель як систематизатор античної естетики.
"Еннеади" Плотіна як пам'ятка естетичної думки доби еллінізму.

Рекомендована література

Лосев А. История античной эстетики. В 3-х т. М., 1963.
Тэн И. Философия искусства. М., 1996.
Кессиди Ф. К проблеме "греческого чуда" //Культурология. Ростов-н/Д.,1995.
Всеобщая история искусства. Т.2. М., 1962.
История эстетической мысли. В 6 т. Т.1. М., 1985.

Семінарське заняття 4. Естетика Середньовіччя.

Візантійська естетика.
Західноєвропейська естетика.

Теми рефератів

Теорія світла у візантійській естетиці.
Проблема символу у візантійській естетиці.
Естетичні засади романського мистецтва.
Релігійно-естетичні основи мистецтва готики.
Метафізичний ландшафт середньовічного міста.
Образна мова християнської ікони.
Музична естетика середньовіччя.

Рекомендована література

Бычков В.В. Краткий очерк византийской эстетики. М, 1996.
Баскин М.П. Об эстетических теориях европейского средневековья и Возрождения// Из истории эстетической мысли древности и средневековья. М.,1991.
Гуревич А.Я. Категория средневековой культуры. М, 1972.
Хейзинга Й. Осень Средневековья. М., 1988.
Всеобщая история искусства. Т.3. М., 1962
История эстетической мысли. В 6 т. Т.3. М., 1985.

Семінарське заняття 5. Естетика Відродження та Нового часу

Естетика Відродження.
Естетика бароко.
Естетика класицизму.

Теми рефератів

Ренесансний платонізм як основа естетики Відродження.
Ідеї гуманізму в ренесансній естетиці.
Символічна естетика Ф.Бекона.
М.Кузанський як теоретик естетики Відродження.
Проблеми теорії мистецтва в інтерпретації А.Дюрера.
Д.Бруно і ренесансна естетика.
С.Ботічеллі як інтерпретатор ідей неоплатонізму.
Образ людини в творчості Джотто.
Творча особистість очима Д.Вазарі.

Л. да Вінчі про природу мистецтва і художню творчість.
Реформаційна ідеологія й естетика Північного Відродження.
Творчість Є.Босха як вияв ідей Північного Відродження.
М.Бердяєв про "таємницю Відродження".
Філософія Б.Паскаля й естетика бароко.
Д.Л.Берніні - митець бароко.
Вияв принципів барокової естетики у творчості П.П.Рубенса.
Бароко у західноєвропейському музичному мистецтві.
Р.Декарт і естетика класицизму.

Рекомендована література

Ренессанс. Барокко. Классицизм. Проблема стилей в западноевропейском искусстве XV-XVIII ст. М., 1980.
Лосева А. Ф. Эстетика Возрождения. М., 1978.
Ортега-и-Гассет Х. Три картины о вине // Ортега-и-Гассет Х. Философия. Культура. Эстетика. М., 1997.
Бердяев Н. Философия свободы. Смысл творчества. М., 1989.
Данилова И. От Средних веков к Возрождению. Сложение художественной картины кватроченто. М., 1976.
Юхвидин П. А. Мировая художественная культура. От истоков до XVII века. М., 1995.

Семінарське заняття 6. Естетика Нового часу (продовження)

Естетика Просвітництва.
Проблеми естетики у філософській спадщині І.Канта.
Естетична концепція Г.Гегеля.

Темі рефератів

Філософія краси доби Просвітництва.
Дослідження художньої творчості в трактаті Д.Дідро "Парадокс про актора".
Г.Е.Лессінг про природу мистецтва.
Естетичні засади мистецтва рококо.
Ж.-Ж.Руссо про естетичні принципи сентименталізму.
Естетичні ідеї Гегеля і сучасність.
Естетична концепція Ф.Шіллера.

Рекомендована література

Лессінг Г. Е. Лаокоон, або Про межі живопису і поезії. К., 1982.
Вінкельман И. Про художній ідеал прекрасного. К., 1990.
Хогарт У. Аналіз краси. К., 1986.
Дідро Д. Парадокс про актора. К., 1981.

Семінарське заняття 7. Розвиток естетичної думки в ХІХ ст.

Естетика романтизму.
Філософія позитивізму й естетична теорія натуралізму.
Естетичні засади імпресіонізму.

Темі рефератів

Філософія І.Канта та її вплив на естетику романтизму.
Жан Поль як теоретик романтизму.
Теорія романтичної іронії Ф. Шлегеля.
Проблема вичерпаності просвітницької антропології і концепція людини в естетиці романтизму.
Філософія художньої творчості Е.По.
В.Гюго про художні засоби романтизму.
Теоретичні засади натуралізму в літературно-критичній спадщині Е.Золя.

Рекомендована література

Бердяев Н. Философия свободы. Смысл творчества. М., 1989.

Коллизина Л.Г. История эстетической мысли Европы и Америки. Конец XVIII – первая половина XIX в. М., 1986.

Тэн И. Философия искусства. М., 1996.

Литературные манифесты европейского романтизма. М., 1986.

Семінарське заняття 8. Естетика модернізму

Філософські основи модернізму.

Головні засади модернізму.

Мистецтво модернізму.

Темі рефератів

Х.Ортега-і-Гассет про філософсько-естетичні засади мистецтва модернізму.

В.Кандінський про духовне в мистецтві XX ст.

Творчі шукання К.Малевича.

Д.Бурлюк і мистецтво світового авангарду.

Сальвадор Далі: особистість і творчість.

Естетичні засади театру абсурду.

Естетична концепція А.Бергсона.

Ф.Ніцше як предтеча естетики модернізму.

Естетичні ідеї З.Фрейда.

Рекомендована література

Куликова И.С. Философия и искусство модернизма. М., 1980.

Рожин А.И. Сальвадор Дали. М., 1989.

Дали С. Дневник одного гения. М., 1991.

Западноевропейская эстетика. В 2 ч. М., 1991.

Малахов Н. О модернизме. М., 1975.

Егоров И.М. Казимир Малевич. М., 1990.

Куликова И.С. Экспрессионизм в искусстве. М., 1978.

Бердяев Н. Кризис искусства. М., 1990.

Крючкова В. Авангард и бунт // Философия искусства в прошлом и настоящем. М., 1981.

Образ человека и индивидуальность художника в западном искусстве XX века. М., 1984.

Личкова В.А. Авангард - постмодерн: зміна парадигм неklasичної естетики // Філософ. і соціол. думка. 1996. № 5, 6.

Личкова В.А. Леверкюнівська душа авангарду // Філософ. і соціол. думка. 1992. № 9.

Семінарське заняття 9. Естетичний вимір постмодерної доби

Дискусія про "постмодерний стан" у культурології та естетиці.

Філософсько-світоглядні засади неklasичної естетики.

Мистецтво постмодерної доби як відображення сучасної естетичної свідомості.

Темі рефератів

Ю.Габермас про естетичну свідомість постмодерної доби.

Засади естетики постмодернізму в тлумаченні У.Еко.

Концептуальне мистецтво в контексті культури постмодерної доби.

Художній образ у мистецтві постмодернізму.

Рекомендована література

Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры. М., 1991.

Эко У. Имя розы. М., 1989.

Маккена Т. Пища богов. М., 1995.

Личкова В.А. Авангард - постмодерн: зміна парадигм неklasичної естетики // Філософ. і соціол. думка. 1992. № 9.

Козловски П. Современность постмодерна // Вопр. философии. 1995. № 10. Козловски П. Культура постмодерна. М., 1997.

Курицын В. О постмодернизме. Свердловск, 1992.

Зыбайлов Л.К., Шапинский В.А. Постмодернизм: Учебн. пособие, М, 1993.

Ильин И.П. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм. М, 1996.

Генис А. Вавилонская башня: Искусство настоящего времени //Иностр. литература. 1996. № 9.
После времени. Французские философы постсовременности. Ж.-Лиотар. Заметка о смыслах "пост."
Ж.Бодрийар. Фрагменты из книги "О соблазне"// Иностр.литература, 1994. № 1.
Халипов В. Постмодернизм в системе мировой культуры // Иностр. литература. 1994. № 1.
Якимович А. О лучах Просвещения и других световых явлениях //Культурная парадигма авангарда и
постмодерна. //Иностр.литература.№1.
Хабермас Ю. Незавершенный проект модерна//Вопр.философии. 1994.

Семінарське заняття 10. Головні етапи розвитку української естетичної думки

Естетична свідомість доби Київської Русі.
Розвиток естетичних ідей у XIV-першій половині XVII ст.
Розвиток естетичної теорії в українській філософії другої половини XVII-XVIII ст.

Темі рефератів

Софія Київська: образ неба на землі.
Картина світу в українському бароковому мистецтві.
Образ людини в мистецтві українського бароко.
Музика українського бароко як відображення духовного життя епохи.
Естетичні погляди Г.Сковороди.

Рекомендована література

Свенціцька В.І., Сидор О.Ф. Спадщина віків. Українське малярство XIV-XVIII століть у музейних
колекціях Львова. Львів, 1990.
Жолтовський П.М. Художнє життя на Україні в XVI-XVIII ст. К., 1983.
Миляева Л.С. Росписи Потельчы. М., 1970.
Любченко В.Ф. Львівська скульптура XIV-XVII ст. К., 1986.
Юрченко С. Катедральна готика України //Пам'ятки України. 1993. №№ 1-6.
Олеский замок: Путівник. Львів, 1981.
Шпідлик Т., Рупник І.М. Про що розповідає ікона. Львів, 1999.
Білецький П.О. Українське мистецтво другої пол.XVII-XVIII ст. К., 1981.
Українське бароко та європейський контекст. К., 1991.
Овсійчук В.А. Майстри українського бароко. К., 1991.
Макаров А. Світло українського бароко. К., 1994.
Українське літературне бароко. К., 1987.
Чижевський Д. До проблем бароко //Сучасність. 1974. 4.4.
Чепелик В. Триумф і трагедія Київського бароко //Українська культура. 1994. №1.С.8-11.
Степовик Д. Історія української ікони. К., 1999.
Крива Б. Пересотворення світу. Українська поезія XVII-XVIII ст. Львів, 1997
Ушкалов Л. Світ українського бароко. Харків, 1994.

Семінарське заняття 11. Розвиток української естетичної думки у XIX ст.

Становлення української естетики як науки.
Естетичні погляди Т.Шевченка.
Естетика українського романтизму.
Розвиток української естетичної думки в другій половині XIX-на початку XX ст.

Темі рефератів

Проблеми естетики у повістях Т.Шевченка "Художник" та "Музикант".
Естетичні погляди П.Куліша,
Ідейний комплекс українського романтизму.
Національно-культурне відродження в Україні та українська естетична думка XIX ст.
Ідеї романтичної естетики в інтерпретації "Руської трійці".
Естетичні ідеї у філософії українського народництва.
Естетична концепція О.Потебні.
Естетичні погляди І.Франка.

Рекомендована література

- Асеева Н.Ю. Украинское искусство и европейские художественные центры (к.ХІХ - нач.ХХ в.). К., 1989.
- Лобановський Б.Б., Говдя П.І. Українське мистецтво другої половини ХІХ-початку ХХ ст. К., 1989.
- Шерех Ю. Третя сторожа. К., 1993.
- Кирилюк Є. Український романтизм у типологічному зіставленні з літературами західно- і південнослов'янських народів. К., 1973.

Семінарське заняття 12. Розвиток української естетичної думки у ХХ ст.

Боротьба ідей в українській естетиці перших десятиліть ХХ ст.

Естетичні засади українського модернізму.

Естетична концепція М.Хвильового.

Українська естетична думка ХХ ст. та світовий контекст.

Теми рефератів

Естетичні засади експресіонізму в творчості Л.Курбаса.

Бойчук і "бойчукізм" як феномен українського модернізму.

Український неоромантизм.

О.Довженко: естетична програма нового кіно.

С.Гординський: ідеї естетичного універсалізму.

Творчі шукання О.Архипенка.

Я.Гніздовський - митець-новатор.

Давид Бурлюк: особистість і творчість.

О.Сорохтей – митець-експресіоніст.

Творчі шукання О.Новаківського.

Естетична платформа групи Бу-ба-бу в світлі культури постмодерної доби.

Рекомендована література

- Шкандрій М. Микола Хвильовий. У п'ятдесяті роковини смерті //Сучасність. 1982. 4.5(265). С.7-14.
- Павловський В. Футурист з України - Давид Бурлюк //Сучасність. 1982. 4.6 (266). С.15-27.
- Нога О. Давид Бурлюк і мистецтво всесвітнього авангарду. Львів. 1993.
- Черниш Г. До історії українського футуризму //Українська література ХХ ст.: Навч. посіб. К., 1993.
- Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн. Кн. 1/1910-1930-ті роки //За ред. В.Г.Дончака. К., 1994.
- Попович М. Нариси з історії української культури. К., 1998.

Семінарське заняття 13. Структура естетичної свідомості

Естетична потреба.

Естетичне почуття.

Естетичні оцінки та естетичний смак.

Естетичний ідеал.

Теми рефератів

Категорія смаку в естетиці Просвітництва.

Г.Гегель про художній ідеал прекрасного.

Роль ідеалу в мистецтві Стародавньої Греції.

Естетика класицизму про роль ідеалу в мистецтві.

Рекомендована література

- Калинкін А.Т. Эстетический идеал, искусство, познание. М, 1983.
- Вінкельман Й. Про художній ідеал прекрасного. К., 1990.
- Эстетическое сознание и процесс его формирования. М, 1991.
- Ортега-и-Гассет Х. Эстетика в трамвае //Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры. М., 1991.

Семінарське заняття 14. Головні естетичні категорії

Естетичне як метакатегорія естетики.

Категорія прекрасного.

Категорія трагічного.

Категорія комічного.

Тема рефератів

Естетичне як цінність.
Головні парадигми осягнення прекрасного в історії естетичної думки.
Сакральнo-гуманістичний сенс прекрасного.
Прекрасне і світові релігії.
Потворне – негативна загальнолюдська цінність у сфері свободи.
Трагічне в естетиці екзистенціалізму.
Концепція трагічного у філософії А.Шопенгауера.
Трагічне в мистецтві.
Концепція комічного в естетиці А.Бергсона.
Проблема комічного в культурологічній концепції З.Фрейда.
Філософія сміху М.Бахтіна.

Рекомендована література

Бахтин М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. М., 1989.
Гадамер Г.Г. Герменевтика і поетика. К., 2001.
Гадамер Г.Г. Актуальность прекрасного. М., 1991.
Бергсон А. Избранные труды. М., 1991.
Шопенгауер А. О теории смешного // Мир как воля и представление. Т.2.– С.181-190.
Новиков А.В. От позитивизма к интуитивизму. М., 1976. ("Теория комического и проблема "чистого искусства". С.165-182).
Любимова Т.Г. Трагическое как эстетическая категория. М, 1985.
Любимова Т.Г. Комическое, его виды и жанры. М, 1989.
Кьеркегор С. Страх и трепет. М, 1993.
Бахтин М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. М, 1985.
Мартынов В. Философия красоты. Минск, 1991.

Семінарське заняття 15. Мистецтво як соціальний і культурний феномен

Походження мистецтва.
Мистецтво як мімесис.
Мистецтво як гра.
Аполлонівське і діонісійське в мистецтві.
Соціальні функції мистецтва.

Тема рефератів

Сакральні витоки мистецтва.
Мистецтво і соціальна утопія.
Мистецтво як засіб гармонізації стосунків натура-культура.
Мистецтво як вияв діалектики хаосу і порядку.
Теорія мімесису в історії естетичної думки.
Ігрова концепція мистецтва: історико-філософський аналіз.

Рекомендована література

Тэн И. Философия искусства. М., 1996.
Хайдеггер М. Вопрос о технике // Время и бытие. М., 1993.
Гейзінга Й. Homo ludens. К., 1994.
Ницше Ф. Рождение трагедии из духа музыки // Соч.: В 2 т. Т.2. М., 1990.
Ауэрбах А. Мимесис. М., 1986.
Самосознание европейской культуры XX в. М., 1991.
Батракова С.П. Искусство и утопия. Из истории западной живописи и архитектуры XX в. М., 1990.
Лихачев Д. Поэзия садов. К семантике садово-парковых стилей. Л., 1982.
Феноменология искусства. М., 1996.
Тасалов В.И. Хаос и порядок: социально-художественная диалектика. М., 1990.

Семінарське заняття 16. Види, роди і жанри мистецтва в їхній історичній динаміці

Види мистецтва та принципи їх класифікації.

Проблема актуального виду мистецтва в історії естетики.
Поняття роду мистецтва.
Жанрова різноманітність мистецтва та її історична динаміка.

Темі рефератів

Базова особистість культурної епохи та актуальний вид мистецтва.
Г.Гегель про історичну динаміку художнього розвитку.
Пейзаж у європейському мистецтві.
Автопортрет у мистецтві романтизму.
Світ натюрморту.
Музика як вид мистецтва.
Мистецтво архітектури.
Живопис як актуальний вид мистецтва доби Відродження.
Кіно - мистецтво десятої музи.

Рекомендована література

Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие. М., 1974.
Арнхейм Р. Динамика архитектурных форм. М., 1984.
Кузнецов Ю. Западноевропейский натюрморт. М., 1968.
Ритм, пространство и время в литературе. М., 1976.
Щукин В.Л. Социокультурное пространство и проблема жанров / Вопр. философии. 1997. № 6.
Еремеев А.Ф. Границы искусства. М., 1987.
Игнатенко М.А. Генезис сучасного художнього мислення. К., 1986.
Михалев В.Г. Видовая специфика и синтез искусств. К., 1984.
Даниэль С. Искусство видеть. Л., 1990.
Овчаренко С.В. Інформаційність жанру. Одеса, 1998.

Семінарське заняття 17. Індивідуальне, особливе, загальне у художній творчості

Творчий метод.
Художня система. Поняття художньої течії, напрямку, стилю.
Взаємодія традиції і новаторства у художній творчості.

Темі рефератів

Традиція як естетико-філософська категорія.
Взаємодія традицій і новацій у світлі сучасної соціокультурної кризи.
Бунт проти традиції в мистецтві авангарду.
М.Бердяєв про творчий метод.
Філософія особистості К.Г.Юнга і поняття творчого методу.
В.Вейдле про проблему стилю в історії мистецтва.
Стиль як категорія естетики.

Рекомендована література

Волков И.Ф. Творческие методы и художественные системы. М., 1989.
Лармин О.Б. Художественный метод и стиль. М., 1994.
Ренессанс. Барокко. Классицизм. Проблема стилей в западноевропейском искусстве XV-XVII веков. М., 1966.
Шушарин А.С., Шушарина О.П. Диалектика традиций и новаций (философский аспект). //Традиции и инновации в жизни общества. Сб.науч.статей. М. 1986.
Власова В. Традиция как социально-философская категория //Филос.науки. 1980. №4.
Традиции в истории культуры. М. 1998.
Крючкова В.А. Авангард и бунт //Философия искусства в прошлом и настоящем. М., 1981.
Куликова И. Философия и искусство модернизма. М, 1980.
Бердяев Н. Философия свободы: Смысл творчества. М.. 1989.
Банфи А. Философия искусства. М., 1989.
Устюгова Е.Н. Стиль как явление культуры. СПб., 1994.
Самосознание европейской культуры XX века. М., 1991.
Лосев А.Ф. Проблема художественного стиля. К., 1994.

Семінарське заняття 18. Митець: особистість і творчість

Творча особистість: людська доля і творче покликання.
Сучасна естетика про психофізіологічні риси творчої особистості.
Ієрархія художньої обдарованості.

Теми рефератів

Творча особистість у концепції психоаналізу.
К.Г.Юнг про творчу особистість.
Мікеланджело очима Р.Роллана.
Загадка Моцарта.
Т.Шевченко: дискусії і домисли.
Митець і фантазія.
Талант і геній.
Творча особистість у "Щоденнику одного генія" С.Далі.

Рекомендована література

Фрейд З. Леонардо да Винчи. М., 1912 (Репринт).
Ламброзо Ч. Гениальность и помешательство. Параллель между великими людьми и помешанными. К., 1995.
Юнг К. Об отношении аналитической психологии к поэтико-художественному творчеству. М., 1990.
Юнг К. Психология и поэтическое творчество //Самосознание европейской культуры XX в. М., 1991.
Парандовский Я. Алхимия слова. М., 1990.
Бердяев Н. Философия свободы. Смысл творчества. М, 1989.
Шопенгауер А. Мир как воля и представление. Т.2. М., 1990. /р.31 - "О гении"
Даниэль С. Искусство видеть. Л., 1990.
Басин Е.Я. "Двуликий Янус" (О природе творческой личности). М, 1996.

Семінарське заняття 19. Художня творчість як стан і процес

Філософські концепції художньої творчості.
Структура художньо-творчого процесу.
Свідоме та позасвідоме у художній творчості.

Теми рефератів

Концепції художньої творчості в історії естетики.
Проблема художньої творчості у філософії постмодернізму.
І.Франко як дослідник художньої творчості.
Є.Маланюк про таїну творчості.
Художня творчість і науково-технічний прогрес.
Осмилення художньої творчості у релігійній філософії.

Рекомендована література

Афасижев М.Н. Западные концепции художественного творчества. М., 1990.
Ігнатенко М.А. Генезис сучасного художнього мислення. К., 1986.
Клепиков О.І. Творчість: істина, краса, благо. К., 1991.
Левчук Л. Психоанализ и художественное творчество. К., 1990.
Левчук Л. Психоанализ: от бессознательного к "усталости сознания". К.,1989.
Творчість і самореалізація особи. К.. 1992.
Юнг К.Г. Психология и поэтическое творчество //Самосознание европейской культуры XX века. М., 1991.
Образ человека и индивидуальность художника в западном искусстве XX в. М., 1984.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ З КУРСУ "ЕСТЕТИКА"

1. Предмет естетики.
2. Естетика в системі наукового знання.
3. Типи і форми естетичної рефлексії.
4. Зародження естетичних уявлень.

5. Естетичні уявлення Стародавнього світу.
6. Естетичні уявлення Стародавньої Греції в добу архаїки.
7. Давньогрецька естетика класичної доби.
8. Естетика доби еллінізму.
9. Візантійська естетика.
10. Естетика західноєвропейського Середньовіччя.
11. Естетика Відродження.
12. Естетика класицизму.
13. Естетика бароко.
14. Естетика Просвітництва.
15. Німецька класична естетика.
16. Естетика романтизму.
17. Естетичні засади імпресіонізму.
18. Естетична теорія реалізму.
19. Естетика модернізму.
20. Естетика постмодернізму.
21. Естетична свідомість доби Київської Русі.
22. Розвиток естетичних ідей в Україні у XIV – перш. пол. XVII ст.
23. Прикладні і теоретичні проблеми в українській естетичній думці другої половини XVII-XVIII ст.
24. Естетика українського бароко.
25. Розвиток естетичної думки в Україні в XIX ст.
26. Естетичні погляди Т.Шевченка.
27. Естетика українського романтизму.
28. Естетичні засади українського модернізму.
29. Естетична проблематика в спадщині М.Хвильового.
30. Естетична потреба.
31. Естетичні почуття.
32. Естетичний смак.
33. Естетичний ідеал.
34. Естетичне як метакатегорія естетики.
35. Естетична категорія прекрасного.
36. Категорія трагічного.
37. Комічне як естетична категорія.
38. Походження мистецтва.
39. Мистецтво як вид людської діяльності.
40. Мистецтво як мімесис.
41. Аполлонівське і діонісійське в мистецтві.
42. Мистецтво і гра.
43. Соціальні функції мистецтва.
44. Види мистецтва та принципи їх класифікації.
45. Роди мистецтва.
46. Жанри мистецтва та їх історична еволюція.
47. Творча особистість: соціально-психологічний портрет.
48. Філософські концепції художньої творчості.
49. Свідоме та позасвідоме в художній творчості.
50. Поняття творчого методу.
51. Художній стиль як єдність індивідуального і загального.
52. Структура художньо-творчого процесу.
53. Психологічний механізм художнього сприйняття.
54. Структура процесу художньої рецепції.
55. Особистісні та надособистісні фактори художнього сприйняття.
56. Культура сприйняття образної мови мистецтва.
57. Художній образ, символ, архетип.
58. Естетичний світ людини доби техногенної цивілізації.

КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ

Уклала: канд. філос. н., доц. Сінкевич О.Б.

Комплексна програма з навчального курсу

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

Тема 1. Культурологія як наука	2 год.
Тема 2. Сутність культури	2 год.
Тема 3. Структура культури	2 год.
Тема 4. Функції культури	2 год.
Тема 5. Соціокультурна стратифікація	2 год.
Тема 6. Культури і народи	2 год.
Тема 7. Динаміка розвитку культури	2 год.
Тема 8. Динаміка розвитку культури (продовження)	2 год.
Тема 9. Культура і цивілізація	2 год.
Усього	18 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Предмет і завдання культурології	2 год.
Тема 2. Сутність культури	2 год.
Тема 3. Морфологія культури	2 год.
Тема 4. Функції культури	2 год.
Тема 5. Соціокультурна стратифікація	2 год.
Тема 6. Етнічна, національна, світова культура	2 год.
Тема 7. Проблеми культурної динаміки в історичній ретроспективі	2 год.
Тема 8. Механізми та закономірності розвитку культури	2 год.
Тема 9. Культура і цивілізація	2 год.
Усього	18 год.
Разом	36 год.

СПИСОК ПІДРУЧНИКІВ, НАВЧАЛЬНИХ ПОСІБНИКІВ ТА ДОВІДКОВИХ ВИДАНЬ ДО КУРСУ “ОСНОВИ КУЛЬТУРОЛОГІЇ”

Підручники та навчальні посібники

- Бокань В. Культурологія: Навч. посіб. для вищих навчальних закладів. – К., 2000.
- Гуревич П. Культурологія: Учебник. – М.: Гардарики, 2003.
- Кармин А., Новикова Е. Культурологія. – СПб.: Питер, 2004.
- Кравченко А. Культурологія: Учеб. пособие для вузов. – М., 2001.
- Культурологія. Курс лекцій / За ред. А. Баканурського, Г. Краснокутського, Л. Спуленко. – К., 2004.
- Культурологія: Учебник / Под ред. Ю. Солонина, М. Кагана. – М.: Юрайт-Издат, 2005.
- Культурологія / Під заг. ред. Н Горбача. – Львів, 2005.
- Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. посібник. Вид.2-ге. / За ред. А. Яртися, В. Мельника. – Львів: Світ, 2005.
- Оганов А., Хангельдієва И. Теорія культури: Учеб. пособие для вузов. – М., 2001.
- Петрова М. Культурологія. Конспект лекцій. – СПб., 2000.
- Подольська Є., Лихвар В., Іванова І. Культурологія: Навч. посібник. – К.: Центр навч. л-ри, 2003.

Хрестоматії

- Культурологія. Хрестоматія / Сост. П.Гуревич. – М., 2000.

Хрестоматія по культурології. Учеб. посібник / Под. ред. А.Радугина. – М., 1998.

Енциклопедії. Словники

Короткий енциклопедичний словник з культури / За ред. М.Корінного, В. Шевченка. – К., 2003.

Культурологія. XX век. Словарь. – СПб., 1997.

Культурологія. XX век. Энциклопедия. В 2 т. – СПб., 1998.

Энциклопедический словарь по культурологии / Под. ред. А.Радугина. – М., 1997.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. Культурологія як наука

Історичний розвиток уявлень про культуру. Становлення культурології як науки.

Предмет культурології. Ізоляціоністський та інтеграційний підходи до визначення предметного поля культурології.

Структура культурологічної науки.

Визначальні принципи культурологічного дослідження: науковість, об'єктивність, історизм, плюралізм, інтегративність.

Методи культурології: описово-емпіричний, порівняльно-історичний, структурно-функціональний, системно-синергетичний.

Головні напрями і школи в культурології.

Актуальні проблеми сучасної культурологічної науки: виявлення внутрішнього потенціалу культури як засобу самореалізації людини; гармонізація самовідчуття індивіда з потоком культурної творчості; дослідження соціальних цінностей сучасної культури; культура і науково-технічний прогрес; культура і природа.

Тема 2 Сутність культури

Сучасні підходи до визначення культури: антропологічний, соціологічний, філософський.

Поняття “сутність культури”.

Культура і природа. Перехід від природного до культурного буття в історії антропогенезу. Діалектичний зв'язок культури і природи. Історична еволюція сприйняття природи в культурі. Природа як цінність сучасної культури.

Діяльнісна основа культури. Поняття діяльності. Різноманітність видів діяльності. Діяльність і творчість. Культура як продукт людської діяльності.

Культура і суспільство. Культура як результат взаємодії індивіда з “актуальним іншим”. Соціум як передумова культури. Соціальні спільності та інститути в горизонталі та вертикалі буття культури.

Культура і релігія. Сакральне як “пуп’янок культури”. Священні лики культур.

Тема 3. Структура культури

Поняття морфології культури.

Артефакт як структурний першоелемент культури. Культурні патерни.

Морфологічна модель культури в сучасній культурологічній науці.

Повсякденна культура. Специфічні риси повсякденної культури: стабільність, нерозчленованість, суб'єктивна укоріненість. Повсякденне знання. Звичай та обряд як форми регуляції в сфері повсякденної культури. Традиція як засіб трансляції культурного надбання.

Спеціалізована культура. Її зв'язок з соціокультурною диференціацією, інституційний характер. Діалектика індивідуального та загального у спеціалізованій культурі. Структура спеціалізованої культури: сфера пізнання та відображення світу (наука, релігія, мистецтво), сфера соціальної організації та регуляції (мораль, право, політика, ідеологія), сфера накопичення та трансляції досягнень культури (виховання, освіта, інформація).

Тема 4. Функції культури

Культурний поліморфізм та багатоманітність функцій культури.

Адаптивна функція культури. Культура як засіб пристосування людини до зовнішніх умов свого буття. Культура як перетворення природи.

Комунікативна функція культури. Культура як колективна пам'ять. Системи трансляції надбань культури у традиційних і сучасних суспільствах. Види соціокультурної комунікації: інноваційна, орієнтаційна, стимуляційна, кореляційна.

Сигніфікаційна функція культури. Природні, функціональні, іконічні, конвенційні, вербальні знаки культури та знакові системи запису.

Соціалізуюча функція культури. Поняття інкультурації. Соціалізація як становлення особистості та включення її в соціальну структуру суспільства.

Регулятивно-нормативна функція культури. Поняття культурної норми. Загальнокультурні, групові та оказіональні норми. Механізм соціального контролю за поведінкою людей. Девіантна поведінка. Ступінь інтенсивності насичення нормами різних культур. Небезпека аномії.

Ціннісно-орієнтаційна функція культури. Поняття культурної цінності. Інструментальні, похідні, фінальні цінності культури. Діалектика абсолютного і відносного, загального й індивідуального в ціннісних орієнтаціях людини.

Тема 5. Соціокультурна стратифікація

Внутрішньокультурна ієрархія та форми культури.

Поняття субкультури. Види субкультур. Роль субкультури в системі культури. Субкультура та контркультура.

Молодіжна субкультура та її специфічні риси. Історична еволюція молодіжної субкультури. Особливості сучасної молодіжної субкультури. Молодіжна субкультура в Україні. Студентська субкультура як різновид молодіжної субкультури.

Елітарна (висока) культура. Специфіка та роль елітарної культури. Особливості історичного розвитку елітарної культури в Україні.

Народна культура та її діалектичний зв'язок з елітарною культурою.

Масова культура як феномен індустріальної та постіндустріальної доби.

Тема 6. Культури і народи

Культура та етнос. Визначальні риси етнічної культури.

Нація як етносоціальна спільнота. Ознаки національної культури. Етнокультурні стереотипи та культурна самобутність. Типологічні ознаки української національної культури. Національно-культурне відродження в Україні.

Поняття світової культури. Єдність і багатоманітність світової культури. Універсалізм та партикуляризм в сучасному культурному процесі.

Тема 7. Динаміка розвитку культури

Проблема культурної динаміки в історичній ретроспективі. Міфологічний образ героя як творця культури. Креаціоністське тлумачення буття культури. Теорія катастроф як відповідь на питання про механізм культурної динаміки. Концепція Л.Гумільова в контексті проблеми динаміки культури. Теорія Виклику-і-Відповіді А.Дж.Гойнбі. Ідея циклічності розвитку культури. Еволюціоністська концепція закономірностей культурної динаміки та її сучасна інтерпретація. П.Сорокін про механізм соціокультурного розвитку.

Поняття культурної динаміки в сучасній культурології.

Ендогенні (внутрішні) джерела та чинники динаміки культури. Дихотомічність культури як джерело її розвитку. Аполлонічне та діонісійське начала в культурі та їхній вплив на культурну динаміку. Маскулінні та фемінінні доміанти культури. Традиція та інновація як чинники культурної динаміки. Фундаменталізм як реакція на дисгармонію між традицією та інновацією в культурі.

Тема 8. Динаміка розвитку культури (продовження)

Взаємодія культур як екзогенний (зовнішній) чинник розвитку культури. Структура взаємодії культур та її рівні: етнічний, національний, цивілізаційний. Механізм взаємодії культур: симбіоз, синтез, акультурація, асиміляція, експансія.

Поліморфізм культурної динаміки. Типи культурних змін: процвітання, трансформація, застій, занепад, криза, інверсія, відродження.

Особливості соціокультурної динаміки в сучасну епоху. Модернізація як провідна тенденція розвитку культури індустріальної та постіндустріальної доби. Органічна та неорганічна модернізація. Особливості модернізаційних процесів в українській культурі.

Тема 9. Культура і цивілізація

Виникнення поняття “цивілізація” та його історичний розвиток.
Еволюціоністське розуміння цивілізації як вищого рівня культурного буття.
Концепція цивілізації як вияву занепаду культури в працях О.Шпенглера та М.Бердяєва.
Тлумачення цивілізації як культурно-історичної спільності. Концепція культурно-історичних типів М.Данилевського. Теорія локальних цивілізацій А.Дж. Тойнбі.
Аналіз перспектив формування універсальної цивілізації та соціокультурного аспекту глобалізації в працях сучасних дослідників культури. “Культурний імперіалізм” та “вестернізація” як “одновимірна глобалізація”. Футурологічний прогноз перспектив формування єдиного культурного простору.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Семінар 1. Предмет і завдання культурології

Предметне поле культурології.
Структура культурологічного знання.
Принципи та методи культурології.
Актуальні проблеми сучасної культурології.

Теми рефератів

Історико-генетичний метод дослідження культури (за розділами III, IV “Пережитки в культурі” праці Е.Тайлора “Первісна культура”).
Порівняльно-історичний підхід до вивчення культури (за працею Д.Фрезера “Золота гілка”).

Рекомендована література

Гуревич П.С. Культурология. – М., 2003.
Ерасов Б.С. Социальная культурология. – М., 1997.
Кармин А.С., Новикова Е.С. Культурология. – СПб., 2004.
Кравченко А.И. Культурология. – М., 2001.
Культурология. – Львів, 2003.
Культурология: Учебник /Под ред. Ю.Н.Солоницына, М.С.Кагана. – М., 2005.
Культурология. XX век. Словарь. В 2 т. – СПб., 1997.
Оганов А.А., Хангельдиева И.Г. Теория культуры: Учебное пособие для вузов. – М., 2001.
Подольська С.А., Лихвар В.Д., Иванова К.А. Культурология: Навч.посіб. – К., 2003.

Семінар 2. Сутність культури

Культура і природа.
Діяльнісна основа культури.
Культура і соціум.
Культура і релігія.

Теми рефератів

Природа як цінність культури: історичний аналіз.
Священне в культурі (за книгою М.Еліаде «Священне та світське»)
Діяльність як основа культури: культурологічний аналіз роману Д.Дефо «Робінзон Крузо».
Соціальна структура Стародавньої Індії та її вплив на культурне життя (за книгою «Боги. Брахмани. Люди»).

Рекомендована література

Вайнтруб І.В. Священні лики цивілізацій. – К., 2001.
Гумилев Л.Н. Этносфера. История людей и история природы. – М., 1993.
Гуревич П.С. Культурология. – М., 2003.
Зиммель Г. О сущности культуры //Избранное. Философия культуры. В 2 т. Т.1. – М., 1995.
Флоренский П. Культ, религия, культура. – М., 1991.
Элиаде М. Священное и мирское. – М., 1991.

Семінар 3. Функції культури

Адаптивна функція культури.

Комунікативна та сигніфікативна функції культури та особливості їхнього вияву в сучасну епоху.

Функції культури по відношенню до суспільства (соціалізуюча, рогулятивно-нормативна, ціннісно-орієнтаційна).

Теми рефератів

В. Вернадський про культуру як космічне явище.

Норма та аномія: діалектика культурного життя.

Ціннісна ієрархія культури в тлумаченні А.Маслоу (за книгою А.Маслоу “Новые рубежи в развитии человека”. – М., 1995).

Рекомендована література

Бердяев Н.А. О назначении человека. – М., 1993.

Библер В.С. От наукоучения к логике культуры. Два философских введения в двадцать первый век. – М., 1991.

Оссовская М. Рыцарь и буржуа. Исследование по истории морали. – М., 1987.

Печчеи А. Человеческие качества. Изменившееся положение человека в мире. – М., 1991.

Самосознание европейской культуры XX века. Мыслители и писатели Запада о месте культуры в современном обществе. – М., 1991.

Фукс Э. Иллюстрированная история нравов. Эпоха Ренессанса. – М., 1993.

Фукс Э. Иллюстрированная история нравов. Галантный век. – М., 1994.

Фукс Э. Иллюстрированная история нравов. Буржуазный век. – М., 1994.

Семінар 4. Морфологія культури

Поняття артефакту.

Повсякденна культура.

Спеціалізована культура.

Теми рефератів

Людське тіло як артефакт культури.

Повсякденна культура античної доби (за книгою: Винничук Л. Люди, нравы, обычаи Древней Греции и Рима. – М., 1980.

Картина світу у повсякденній культурі (за матеріалами наукової збірки “Одиссей. Человек в истории”). – М., 1990.

Повсякденна культура Львова (за книгами Ю.Винничука “Кнайпи Львова” Львів, 2000 та “Таємниці львівської кави” Львів, 2001.)

Українські студенти у західноєвропейських університетах доби середньовіччя (за книгою Г.Нудьги “На літературних шляхах”. – К., 1990).

Рекомендована література

Бродель Ж. Структура повсякденності. Возможное и невозможное. – К., 1999.

Вебер М. Политика как призвание и профессия //Избр. произведения. – М., 1990.

Гуревич А.Я. Культура безмолвствующего большинства. – М., 1990.

Золотухина-Аболина Е.В. Философия обыденной жизни: экзистенциальные проблемы. – Ростов-н/Д., 1994.

Кравец В.С. Идеалы и идолы науки. – Воронеж, 1993.

Культура, традиции, образование. Вып.І. – М., 1990.

Малерб М. Религии человечества: миф, религия, культура. – М.-СПб, 1997.

Маркузе Г. Одномерный человек. Исследование идеологии развитого индустриального общества. – М., 1994.

Морфология культуры. Структура и динамика. – М., 1994.

Народные знания, фольклор, народное искусство. – М., 1991.

Одиссей. Человек в истории. – М., 1990.

Пушкинский Б.Л. Обыденное знание. – Л., 1989.

Рюс Ж. Поступ сучасних ідей. Панорама сучасної науки. – К., 1998.
Саймон Б. Общество и образование. – М., 1989.

Семінар 5. Соціокультурна стратифікація

Поняття субкультури.
Молодіжна субкультура.
Елітарна культура.
Масова культура.

Темі рефератів

Дослідження української народної культури в працях Ф.Вовка.
Аналіз особливостей вітчизняної елітарної культури в працях українських вчених.
Сучасна молодіжна субкультура (за матеріалами культурологічного часопису “І”).

Рекомендована література

Вовк Х.К. Студії з української етнографії та антропології. – К., 1995.
Донцов Д. Дух нашої давнини. – Львів, 1991.
І. Незалежний культурологічний часопис. Число 24. Покоління і молодіжні субкультури. – Львів, 2002. / <http://www.imagine.lviv.ua/n24texts/>.
Ортега-і-Гасет Х. Повстання мас //Вибране. – К., 1997.
Разлогов К. Феномен массовой культуры //Культура. Традиции. Образование. Вып I. – М., 1990.
Разлогов К. и др. Дар или проклятие? Проблемы массовой культуры. – М., 1994.
Фромм Э. Бегство от свободы. – М., 1990.

Семінар 6. Етнічна, національна, світова культура

Етнічна культура та її визначальні ознаки.
Поняття національної культури в сучасній культурології.
Світова культура та особливості сучасного культурного процесу.

Темі рефератів

Етнічна та національна культура: порівняльна характеристика.
Етнічне та національне в українській культурі.
“Захід” і “схід” як характеристики культури.

Рекомендована література

Арутюнов С.А. Народы и культуры. – М., 1989.
Дейвіс Н. Європа. Історія. – К., 2000.
Конрад Н.И. Запад и Восток. – М., 1972.
Мистецтво і епос. Культурологічний аспект. – К., 1991.
Чебоксаров Н.Н., Чебоксарова И.А. Народы, расы, культуры. – М., 1985.
Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой культуры. – М., 1993.
Шубарт В. Европа и душа Востока //Культурология: Хрестоматия. – М., 2000.
Этнокультурные процессы в национально-смешанной среде. – М., 1989.

Семінар 7. Проблема культурної динаміки в історичній ретроспективі

Історична еволюція уявлень про динаміку культури.
Еволюціоністська концепція закономірностей культурної динаміки.
Поняття культурної динаміки в сучасній культурології.

Темі рефератів

П.Сорокін про механізм соціокультурного розвитку.
Теорія Виклику-і-Відповіді А. Дж.Гойнбі.
О.Шпенглер про закономірності культурної динаміки.

Рекомендована література

Вико Дж. Основания новой науки об общей природе наций. – М., 1994.
Данилевский Н.Я. Россия и Европа. – М., 1991.
Динамика культуры: теоретико-методологические аспекты. – М., 1989.
Тойнби А. Дж. Дослідження історії. У 2 т. – К., 1995.
Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой культуры. – М., 1993.
Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. – М., 1992.

Семинар 8. Механізми та закономірності розвитку культури

Ендогенні джерела та чинники культурної динаміки.
Взаємодія культур як рушійна сила їхнього розвитку.
Механізм культурної динаміки та типи культурних змін.
Особливості культурної динаміки в сучасну епоху.

Темі рефератів

Особливості культурної динаміки в сучасну епоху.
Соціальні умови культурної динаміки.
Модернізаційні процеси в сучасній українській культурі.

Рекомендована література

Динамика культуры: теоретико-методологические аспекты. – М., 1989.
Каиров В.М. Традиции и исторический процесс. – М., 1994.
Карнаух В.К. Волны цивилизации. – СПб, 1998.
Маркарян Э.С. Науки о культуре и императивы эпохи. – М., 2000.
Моисеев Н.Н. Судьба цивилизации. Путь разума. – М., 2000.
Тавризян Г.М., О.Шпенглер, Й.Хейзинга: две концепции кризиса культуры. – М., 1989.
Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М., 2003.

Семинар 9. Культура і цивілізація

Еволюціоністське розуміння цивілізації.
Тлумачення цивілізації як культурно-історичної спільності.
Соціокультурний аспект глобалізації.

Темі рефератів

Концепція цивілізації Е.Тайлора (за працею “Первісна культура”).
Поняття цивілізації у культурологічній концепції М.Бердяєва.
С.Хантингтон про перспективи зіткнення цивілізацій.

Рекомендована література

Аникеева Е.Н., Семушкин А.Б. Диалог цивилизаций: Восток-Запад //Вопросы философии. 1999. № 2.
Библер В.С. Цивилизация и культура. – М., 1993.
Бжезінський З. Велика шахівниця. Америка: її провідна роль та геостратегічні імперативи //Всесвіт. 1992. № 2.
Джеджора О. Історія Європейської цивілізації. Ч.І. – Львів, 1999.
Людина і культура в умовах глобалізації. Зб.наук., статей. – К., 2003.
Сравнительное изучение цивилизаций. – М., 1999.
Степин В.С. Эпоха перемен и сценарии будущего. - М., 1996.
Удовин С.П. Глобализация: семиотические подходы. – М.-К., 2002.
Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М., 2003.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО КУРСУ

1. Історичний розвиток уявлень про культуру та становлення культурології як науки.
2. Предмет культурології.
3. Структура культурології.
4. Методи культурології.
5. Сучасні підходи до визначення культури.

6. Культура і природа.
7. Діяльнісна основа культури.
8. Культура і суспільство.
9. Культура і релігія.
10. Поняття артефакту.
11. Повсякденна культура.
12. Сфера пізнання та відображення світу в спеціалізованій культурі.
13. Сфера соціальної організації та регуляції у спеціалізованій культурі.
14. Сфера накопичення та трансляції культурних досягнень у спеціалізованій культурі.
15. Адаптивна функція культури.
16. Комунікативна функція культури.
17. Сигніфікативна функція культури.
18. Соціалізуюча функція культури.
19. Регулятивно-нормативна функція культури.
20. Ціннісно-орієнтаційна функція культури.
21. Поняття субкультури.
22. Види субкультур.
23. Субкультура та контркультура.
24. Молодіжна субкультура.
25. Студентська субкультура як різновид молодіжної субкультури.
26. Елітарна культура.
27. Масова культура.
28. Етнічна культура.
29. Національна культура.
30. Поняття світової культури.
31. Головні концепції закономірностей розвитку культури.
32. Ендогенні джерела та чинники розвитку культури.
33. Рівні та механізм взаємодії культур.
34. Поліморфізм культурної динаміки та типи культурних змін.
35. Модернізація як провідна тенденція розвитку сучасної культури.
36. Виникнення поняття “цивілізація” та його історична еволюція.
37. Концепція цивілізації як вищого етапу розвитку культури.
38. Концепція цивілізації як вияву занепаду культури.
39. Тлумачення цивілізації як культурно-історичної спільності.
40. Соціокультурний аспект глобалізації.

ІСТОРІЯ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ

Уклала: канд. філос. н., доц. Ліщинська-Мілян О.І.

Комплексна програма для студентів філософського факультету
(спеціальність „Культурологія”)

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

<i>Тема 1.</i> Предмет та завдання курсу “Історія світової культури”	2 год.
<i>Тема 2.</i> Первісна культурно-історична епоха	2 год.
<i>Тема 3.</i> Стародавній Схід як культурно-історична епоха	2 год.
<i>Тема 4.</i> Історія культури Стародавнього Єгипту	2 год.
<i>Тема 5.</i> Розвиток культури Месопотамії	2 год.
<i>Тема 6.</i> Особливості культури Східного Середземномор’я	2 год.
<i>Тема 7.</i> Етапи становлення та розвитку культури Стародавнього Ірану	2 год.
<i>Тема 8.</i> Типові риси історії культури Стародавньої Індії	2 год.
<i>Тема 9.</i> Історична своєрідність культури Стародавнього Китаю	2 год.
<i>Тема 10.</i> Формування та особливості культурного розвитку Давньої Америки	2 год.
<i>Тема 11.</i> Античність як культурно-історична епоха	2 год.
<i>Тема 12.</i> Історія культури Стародавньої Греції	4 год.
<i>Тема 13.</i> Розвиток культури Стародавнього Риму	2 год.
<i>Тема 14.</i> Середньовіччя як культурно-історична епоха	2 год.
<i>Тема 15.</i> Історія культури західноєвропейського Середньовіччя	4 год.
<i>Тема 16.</i> Особливості історії культури Візантії	2 год.
<i>Тема 17.</i> Історія середньовічної культури арабського Сходу	2 год.
<i>Тема 18.</i> Розвиток середньовічної культури Індії та Далекого Сходу	2 год.
<i>Тема 19.</i> Ренесанс як культурно-історична епоха	2 год.
<i>Тема 20.</i> Історія культури італійського Ренесансу	4 год.
<i>Тема 21.</i> Основні тенденції історії культури Північного Відродження	2 год.
<i>Тема 22.</i> Реформація в культурі Європи	2 год.
<i>Тема 23.</i> Новий час як культурно-історична епоха	2 год.
<i>Тема 24.</i> Художні напрями XVII століття	2 год.
<i>Тема 25.</i> Особливості розвитку культури доби Просвітництва	2 год.
<i>Тема 26.</i> Історія культури XIX століття	2 год.
<i>Тема 27.</i> Мистецькі напрями XIX століття	4 год.
<i>Тема 28.</i> Новітня культурно-історична епоха	2 год.
<i>Тема 29.</i> Модернізм як культурний феномен	2 год.
<i>Тема 30.</i> Історія культури доби постмодернізму	2 год.
<i>Тема 31.</i> Основні тенденції сучасної культури народів світу	2 год.
<i>Разом:</i>	70 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

<i>Тема 1.</i> Поняття та історична типологія культури	2 год.
<i>Тема 2.</i> Первісна культурно-історична епоха	2 год.
<i>Тема 3.</i> Старосхідна культурно-історична епоха	2 год.
<i>Тема 4.</i> Стародавній Єгипет як культурно-історичний феномен	2 год.
<i>Тема 5.</i> Історична своєрідність культури Месопотамії	2 год.
<i>Тема 6.</i> Історія культури Східного Середземномор’я	2 год.
<i>Тема 7.</i> Головні етапи розвитку давньоіранської культури	2 год.

Тема 8. Основні віхи розвитку культури Стародавньої Індії.....	2 год.
Тема 9. Культурно-історичний феномен Стародавнього Китаю	2 год.
Тема 10. Історія культури доколумбової Америки.....	2 год.
Тема 11. Античність як культурно-історична епоха	2 год.
Тема 12. Культура Стародавньої Греції: основні періоди та здобутки.....	4 год.
Тема 13. Історія культури Стародавнього Риму	2 год.
Тема 14. Середньовіччя як культурно-історична епоха	2 год.
Тема 15. Історична своєрідність культури західноєвропейського Середньовіччя.....	4 год.
Тема 16. Культура Візантії: особливості розвитку та історичне значення.....	2 год.
Тема 17. Арабо-мусульманська культура середньовічного періоду.....	2 год.
Тема 18. Історія середньовічної культури народів Азії та Африки	2 год.
Тема 19. Культурно-історична епоха Ренесансу.	2 год.
Тема 20. Основні періоди та досягнення культури італійського Ренесансу.....	4 год.
Тема 21. Особливості історії культури Північного Ренесансу.....	2 год.
Тема 22. Реформація: ідейні витoki, представники, культурно-історичне значення	2 год.
Тема 23. Новочасна культурно-історична епоха	2 год.
Тема 24. Доба бароко та класицизму	2 год.
Тема 25. Історія культури доби Просвітництва	2 год.
Тема 26. Особливості культурного життя у ХІХ столітті	2 год.
Тема 27. Розвиток художньої культури ХІХ століття.....	4 год.
Тема 28. Новітній час як культурно-історична епоха	2 год.
Тема 29. Модернізм в історії світової культури	2 год.
Тема 30. Постмодернізм в історії світової культури	2 год.
Тема 31. Особливості сучасної культури народів світу	2 год.
Разом:	70 год.
Усього:	140 год.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / За ред. Яртіся А. В., Мельника В. П. – Львів, 2005.
- Історія світової культури. Культурні регіони: Навч. посіб. / Кер. авт. колективу Л. Левчук. – К., 1997.
- Культурологія. Учебное пособие для студ. высших учебных заведений. – Ростов-на-Дону, 1999.
- Історія світової культури: Навч. посіб. / Кер. авт. колективу Л. Левчук. – К., 2000.
- Греченко В., Чорний І., Кушнерук В., Режко В. Історія світової та української культури: Підруч. для вищ. закл. освіти. – К., 2000.
- Бичко А. Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Курс лекцій. – К., 1992.
- Художня культура світу: Європейський культурний регіон: Навч. посіб. / За ред. Н. Миропольської, Е. Белкіної, Л. Масол, О. Оніщенко. – К., 2001.
- Дмитрієва Н. Краткая история искусств. Вып.2. – М., 1991.
- Полікарпов В.С. Лекції з історії світової культури // readbookz.com/books/209.html
- Заблоцька К.В. Українська і зарубіжна культура // [http:// vesna.org.ua/txt/zablotkv/istkul/part2.html](http://vesna.org.ua/txt/zablotkv/istkul/part2.html)
- Історія світової культури. Культурні регіони // [http:// www.djerelo.com/](http://www.djerelo.com/)
- История мировой культуры (мировых цивилизаций) / <http://yanko.lib.ru>

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. Предмет та завдання курсу „історія світової культури”

Актуальність культурологічного знання в умовах сучасної техногенної цивілізації. Поняття світової культури. Типологія культури в часі (історичний підхід) і проблема періодизації. Завдання історії світової культури.

Тема 2. Первісна культурно-історична епоха

Первісна культура як культурологічне поняття. Особливості первісної культурно-історичної епохи: синкретизм, однорідність, „сапієнтність”. Антропосоціокультурогенез як культурна домінанта епохи. Первісна епоха як основа культури людства.

Тема 3. Стародавній Схід як культурно-історична епоха

Проблема методологічних засад вивчення історії культури Стародавнього Сходу. Особливості епохи: традиційність, консерватизм, життєздатність, синкретизм. Релігійна та екологічна свідомість як культурні доміанти епохи. Старосхідні цивілізації як частина сучасної культури.

Тема 4. Історія культури Стародавнього Єгипту

Династичний критерій періодизації історії культури Стародавнього Єгипту. Релігійно-міфологічні уявлення. Писемність, освіта та розвиток наукових знань в Стародавньому Єгипті. Монументальне будівництво: піраміди, сфінкси, храми. Всесвітньо-історичне значення культури.

Тема 5. Розвиток культури Месопотамії

Періодизація історії культури Межиріччя. Релігійно-міфологічні уявлення. Клинописна писемність, розвиток освіти, бібліотечна справа, здобутки науково-практичних знань. „Епос про Гільгамеша” як літературний шедевр. Внесок Межиріччя у розвиток світової культури.

Тема 6. Особливості культури Східного Середземномор'я

Хронологічні рамки та періодизація історії культури Фінікії та Іудеї. Висока культура фінікійських ремесел і торгівлі. Винайдення алфавітного письма.

Монотеїстична релігія іудаїзму. Старий Завіт – священна книга іудеїв та християн. Біблія як джерело історії і пам'ятка культури.

Тема 7. Етапи становлення та розвитку культури Стародавнього Ірану

Періодизація історії культури Стародавнього Ірану. Еламська культура. Мідійська культура як основа культурного розвитку персів. Культура періоду Ахеменідів. Релігія зороастризму. „Імперський ахеменідський стиль” як канон архітектури. Вплив Стародавнього Ірану на світову культуру.

Тема 8. Типові риси історії культури Стародавньої Індії

Релігійний критерій періодизації історії культури Стародавньої Індії. Протоіндійська цивілізація та міграція індоарійців. Соціальний устрій індійського населення. Ведизм, індуїзм, буддизм. Писемність, освіта та наукові знання. Всесвітньо-історичне значення давньоіндійської культури.

Тема 9. Історична своєрідність культури Стародавнього Китаю

Династичний критерій періодизації історії культури Стародавнього Китаю. Конфуціанство, моїзм, легізм, даосизм. Ієрогліфічна писемність та розвиток природничонаукових знань. Китайські винаходи. Старокитайська література. Всесвітньо-історичне значення давньої китайської культури.

Тема 10. Формування та особливості культурного розвитку Давньої Америки

Періодизація історії культури Давньої Америки. Культура ольмеків, Теотіуакана, тольтеків, ацтекська цивілізація та культура майя. Давні цивілізації в Андській області, культура інків. Релігійно-міфологічні уявлення та розвиток наукових знань, календарі. Пірамідальна забудова. Історичне значення культури Давньої Америки.

Тема 11. Античність як культурно-історична епоха

Проблема методологічних засад вивчення історії античної культури. Інтерактивний характер культури, новаторство, агональний культурний тип. Антропоморфізм, космологізм, міфологізм як культурні доміанти античності. Проблема періодизації. Універсалізм античної культури.

Тема 12. Історія культури Стародавньої Греції

Крито-мікенська культура. Героїчний період, становлення релігійно-міфологічних уявлень. Культура архаїчного періоду. Класичний період давньогрецької культури: література, філософія,

мистецтво, наука. Період еллінізму: містобудівництво, філософія, скульптура. Всесвітньо-історичне значення давньогрецької культури.

Тема 13. Розвиток культури Стародавнього Риму

Етруська культура. Культура Стародавнього Риму за правління царів. Період римської республіки, „Закони XII таблиць”. „Золотий вік” правління Октавіана Августа: розвиток літератури, філософії, архітектури. Всесвітньо-історичне значення культури.

Тема 14. Середньовіччя як культурно-історична епоха

„Середньовіччя” як культурологічне поняття. Проблема періодизації середньовічної культури. Типові риси історії культури: теоцентризм, догматизм, канонічність, дидактизм, самозаглибленість, аскетизм, символізм, алегоризм. Релігійність як домінанта культурно-історичної епохи.

Тема 15. Історія культури західноєвропейського Середньовіччя

Християнство та його вплив на культуру західноєвропейського Середньовіччя: патристика та схоластика, чернечі ордени. Середньовічне місто. Університет як якісно новий тип навчального закладу. Середньовічне мистецтво: романський стиль і готика. Значення культури.

Тема 16. Особливості історії культури Візантії

Періодизація візантійської культури. Константинопольський університет. Візантійська імперія за правління Юстиніана. Архітектурний та іконографічний канони. Вселенські собори і розкол християнства. Грецькі отці церкви. Вплив візантійської культури на давньоукраїнську.

Тема 17. Історія середньовічної культури арабського Сходу

Періодизація та особливості середньовічної культури арабського Сходу. Іслам як домінанта культури і основний консолідуючий чинник. Розвиток наукових знань. Догматизм, канонічність, символізм арабського мистецтва. Значення середньовічної арабської культури.

Тема 18. Розвиток середньовічної культури Індії та Далекого Сходу

Періодизація та особливості середньовічної культури Індії, Китаю та Японії. Раджпутський період середньовічної Індії, епохи Делійського султанату та Могольської імперії. Культура Середньовіччя в Китаї та Японії. Історичне значення середньовічної культури народів Азії.

Тема 19. Ренесанс як культурно-історична епоха

„Ренесанс” як культурологічне поняття. Періодизація італійського Ренесансу. Антропоцентризм як домінанта культурної епохи. Типові риси культури Відродження. Особливості італійського Ренесансу і Північного Відродження.

Тема 20. Історія культури італійського Ренесансу

Раннє Відродження: флорентійська Платонівська Академія та розвиток літератури. Високий Ренесанс – вершина титанізму і антропоцентризму. Творчість Леонардо да Вінчі, Рафаеля Санті, Мікеланджело Буонарроті. Пізнє Відродження. Всесвітньо-історичне значення італійського Ренесансу.

Тема 21. Основні тенденції історії культури Північного Відродження

„Північне Відродження” як культурологічне поняття. Особливості Північного Відродження у Нідерландах, Німеччині, Франції, Англії. Значення культури Північного Відродження. Культурна взаємодія ренесансних ідей в різних частинах Європи, їх вплив на українські землі.

Тема 22. Реформація в культурі Європи

Особливості культури доби Реформації. Діяльність Мартіна Лютера. Жан Кальвін і кальвінізм. Протестантизм як наслідок Реформації (лютеранство, кальвінізм, англіканство). М. Вебер про роль Реформації. Контрреформаційний рух.

Тема 23. Новий час як культурно-історична епоха

Хронологічні рамки та періоди історії культури Нового часу. Типові риси історії культури: антропоцентризм, сциєнтизм, європоцентризм. Раціоналізм як домінанта новочасної культури. Науково-філософська революція „віку геніїв”.

Тема 24. Художні напрями XVII століття

Бароко як світорозуміння і напрям художньої культури. Класицизм та його вияви у культурі Європи. Реалістична тенденція у мистецтві XVII ст. Культурна комунікація, поширення бароко і класицизму в українській культурі.

Тема 25. Особливості розвитку культури доби Просвітництва

Доба Просвітництва: культ розуму як домінанта культури. Англійське та німецьке Просвітництво. Особливості французького Просвітництва. Художні напрями Просвітництва. Значення доби Просвітництва і вплив просвітницьких ідей на українську духовність.

Тема 26. Історія культури XIX століття

Традиційні новочасні цінності культури XIX ст.: антропоцентризм, раціоналізм, сцієнтизм, європоцентризм. Формування світової культури як єдності багатоманіття. Науково-технічний прогрес. Розвиток філософії. Історичне значення досягнень культури XIX ст.

Тема 27. Мистецькі напрями XIX століття

Мистецький плюралізм XIX ст. Романтизм як ідейний, художньо-естетичний напрям та тип світогляду. Особливості та вияви реалізму. Натуралізм як художньо-естетичний стиль. Імпресіонізм як альтернативний мистецький напрям. Особливості та течії постімпресіонізму. Символізм та еклектизм у мистецтві XIX ст.

Тема 28. Новітня культурно-історична епоха

Особливості історії культури XX ст.: занепад традиційних засад, духовна криза, поширення маскультури. Культурологічна думка про XX століття. Протистояння сцієнтизму і антисцієнтизму. Проблема формування нової філософсько-світоглядної парадигми.

Тема 29. Модернізм як культурний феномен

Особливості мистецького життя XX століття: реалістична та модерністська тенденції. Модернізм як культурне новаторство. Культурна взаємодія народів світу в XX столітті і вплив модернізму на українську культуру.

Тема 30. Історія культури доби постмодернізму

„Постмодернізм” як культурологічне поняття. Реалістична тенденція в культурі другої половини XX століття. Особливості постмодернізму: заперечення традицій, норм, цінностей, прагнення до необмеженої свободи. Мистецтво постмодернізму як грандіозний художній експеримент, перехід до нової епохи.

Тема 31. Основні тенденції сучасної культури народів світу

Сучасна культура як вияв тенденції діалогізму і плюралізму. Культурні феномени XX століття: Японія, Китай, арабський Схід, Африка, Латинська Америка. Сучасний світ як культурна єдність в багатоманітті. Моральні, інтелектуальні, естетичні цінності – духовна вісь історії світової культури.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Поняття та історична типологія культури (2год.)

Культура як ціннісний феномен. Поняття світової культури.

Історична типологія культури та її критерії.

Проблема періодизації культури. Поняття культурно-історичної епохи.

Завдання курсу „Історія світової культури”.

Тематика наукових есе

Культура як система духовних цінностей

Взаємозв'язок традиції і новації в культурі

Феномен світової культури

Рекомендована література

Історія світової культури. Культурні регіони: Навч. посіб. / Кер. авт. колективу Л. Левчук. – К., 1997.
Романов В. Историческое развитие культуры. Проблемы типологии. – М., 1991.
Основы исторической типологии культуры. – М., 1991.

Тема 2. Первісна культурно-історична епоха (2год.)

Історично-археологічна періодизація первісної культури. Поняття археологічної культури.
Особливості первісної культурно-історичної епохи.
Проблема антропосоціогенезу.
Культурогенез: матеріальна культура, мова, мистецтво, релігійні вірування.

Тематика наукових есе

Проблема расогенезу
„Сікстинські капели палеоліту” (Альтаміра, Ляско)
Мегаліти як таємничі пам’ятки первісної культури

Рекомендована література

Тайлор Э. Первобытная культура. – М., 1989.
Фрезер Дж. Золотая ветвь. Исследование магии и религии. – М., 1986.
Алексеев В. Становление человечества. – М., 1984.
Першиц А., Монгайт А., Алексеев В. История первобытного общества. – М., 1982.

Тема 3. Старосхідна культурно-історична епоха (2год.)

Стародавній Схід як культурологічне поняття.
Концепції історії культури Стародавнього Сходу. Періодизація старосхідних культур.
Особливості Стародавнього Сходу як культурно-історичної епохи.

Тематика наукових есе

„Захід є Захід, Схід є Схід, не зустрітись їм ніколи”
Екологічна свідомість як культурна домінанта Стародавнього Сходу
Феномен „східного типу мислення”

Рекомендована література

Полікарпов В. Лекції з історії світової культури. – Харків, 1990.
Крижанівський О. Історія Стародавнього Сходу. – К., 2002.
Древние цивилизации. – М., 1989.
Конрад Н. Запад и Восток. – М., 1972.

Тема 4. Стародавній Єгипет як культурно-історичний феномен (2год.)

Джерельна база єгиптології. Основні віхи історії Стародавнього Єгипту.
Періодизація та особливості історії культури Стародавнього Єгипту.
Давньоєгипетська релігія та міфологія.
Наукові знання, розвиток техніки та архітектурне будівництво.
Писемність, література та образотворче мистецтво у Стародавньому Єгипті.

Тематика наукових есе

„Розеттський камінь” і мистецтво ієрогліфів
Феномен єгипетських пірамід
Культ мертвих і його місце в культурі Стародавнього Єгипту

Рекомендована література

Культура Древнего Египта. – М., 1976.
Целлар К. Архитектура страны фараонов. – М., 1990.
Бадж У. Египетская религия. Египетская магия. – М., 1996.

Тема 5. Історична своєрідність культури Месопотамії (2год.)

Джерельна база вивчення культури Межиріччя. Короткі відомості з історії Шумеру, Аккаду, Вавилону.

Періодизація та характерні риси історії культури Месопотамії.

Релігійно-міфологічні уявлення.

Писемність, наукові знання, освіта та література в Межиріччі.

Архітектура та образотворче мистецтво.

Тематика наукових есе

Месопотамія – батьківщина бібліотечної та архівної справи

Епос про Гільгамеша – вавилонська художня перлина

Зіккурат як культова споруда Давнього Межиріччя

Рекомендована література

Краммер С. История начинается в Шумере. – М., 1991.

Оппенгейм А. Древняя Месопотамия. Портрет погибшей цивилизации. – М., 1990.

Вайнтрауб И. Священные лики цивилизаций. – К., 2001.

Тема 6. Історія культури Східного Середземномор'я (2год.)

Джерельна база, історія та особливості культури Східного Середземномор'я.

Культурні здобутки стародавньої Сирії та Фінікії.

Староєврейська культура та її всесвітньо-історичне значення.

Старий завіт – священна книга іудеїв. Бібліологія.

Тематика наукових есе

Алфавіт – найвидатніше досягнення фінікійців

Старий завіт – пам'ятка історії та літератури

Єрусалим – духовна столиця іудеїв, християн, мусульман

Рекомендована література

Циркин Ю. Карфаген и его культура. – М., 1986.

Грант М. История древнего Израиля. – М., 1998.

Шифман И. Ветхий завет и его мир. – М., 1987.

Тема 7. Головні етапи розвитку давньоіранської культури (2год.)

Джерела та основні віхи історії Стародавнього Ірану.

Характерні риси культурного розвитку стародавнього Еламу, Мідії, Персії.

Релігійно-міфологічні уявлення давніх іранців. Зороастризм.

Давньоіранське мистецтво.

Тематика наукових есе

Феномен зороастризму

Торевтика – мистецтво Стародавнього Ірану

Тасмниця Персеполя, столиці ахеменідського Ірану

Рекомендована література

Крижанівський О. История Стародавнего Востока. – К., 2002.

Бойс М. Зороастрийцы: верования и обычаи. – М., 1993.

Грантовский Э. Иран и иранцы до Ахеменидов. – М., 1998.

Тема 8. Основні віхи розвитку культури Стародавньої Індії (2год.)

Періодизація та характерні риси староіндійської культури. Основні віхи історії.

Соціальний устрій індійського населення та його вплив на розвиток культури.
Релігійні вірування в Стародавній Індії.
Писемність, освіта та наукові знання.
Давньоіндійське мистецтво.

Тематика наукових есе

Хараппа і Мохенджо-Даро – центри протоіндійської культури
Міфологія давньої Індії
Давньоіндійські наукові знання

Рекомендована література

История и культура древней Индии: тексты. – М., 1990.
Бонгард-Левин Г. Древнеиндийская цивилизация. – М., 1993.
Кудрявцев М. Кастовая система в Индии. – М., 1992.

Тема 9. Культурно-історичний феномен Стародавнього Китаю (2год.)

Періодизація давньокитайської культури. Найдавніші китайські держави.
Типові риси культури Стародавнього Китаю та ментальність населення.
Суспільно-політичні та релігійні вчення. Конфуціанство. Даосизм. Легізм.
Писемність, література та наукові знання.
Мистецтво Давнього Китаю.

Тематика наукових есе

Конфуцій – „Вчитель десяти тисяч поколінь”
Давньокитайські винаходи
Велика Китайська стіна

Рекомендована література

Васильев Л. Культы, религии, традиции в Китае. – М., 1970.
Малявин В. Конфуций. – М., 1992.
Фицджеральд С. Китай: краткая история культуры. – СПб., 1998.

Тема 10. Історія культури доколумбової Америки (2год.)

Періодизація та особливості давніх культур Америки.
Найдавніші культурні феномени Мезоамерики.
Історія культури ацтеків та майя.
Історія культури інків.

Тематика наукових есе

Календар майя – велике досягнення культури
Піраміди ацтеків
Мачу-Пікчу – шедевр будівельного мистецтва інків

Рекомендована література

Стеценко В., Пітусь Л. Культура давніх цивілізацій доколумбової Америки: текст лекції. – Львів, 2002.
Ламберг-Карловски К., Саблов Д. Древние цивилизации. Ближний Восток и Мезоамерика. – М., 1992.
Конрад Н. Латинская Америка: традиции и современность. – М., 1987.

Тема 11. Античність як культурно-історична епоха (2год.)

Античність як культурологічне поняття.
Типові риси античної культури.
Періодизація давньогрецької та давньоримської культур.
Актуальність та всесвітньо-історичне значення античності.

Тематика наукових есе

Античність – колыска європейської культури
Агональний характер античної культури

Політика, війна, управління – головні чесноти Риму

Рекомендована література

Винничук Л. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима. – М., 1988.
Античность как тип культуры. – М., 1988.
Зелинский Ф. История античной культуры. – С.-Пб., 1995.
Куманецкий К. История культуры Древней Греции и Рима. – М., 1990.

Тема 12. Культура Стародавньої Греції: основні періоди та здобутки (4год.)

Егейський (крито-мікенський) період.
Героїчний (гомерівський) період.
Архаїчний період.
Класичний період.
Елліністичний період.

Тематика наукових есе

Епічні поеми Гомера
Афінський Акрополь як високий взірць грецької архітектури
Музейон – науковий і мистецький осередок елліністичної культури
Александрійська бібліотека

Рекомендована література

Античная цивилизация / Под ред. В. Блаватской. – М., 1973.
Боннар А. Греческая цивилизация. – М., 1992.
Кун М. Легенди та міфи Стародавньої Греції. – К., 1992.

Тема 13. Історія культури Стародавнього Риму (2год.)

Етрусський період.
Царський період.
Період Римської республіки.
Період Римської імперії.

Тематика наукових есе

Етрусські портрети і „персонни”
Дві школи латинського красномовства
Колізей і гладіаторські бої

Рекомендована література

Культура Древнего Рима: в 2 т. / Под ред. Голубцова. – М., 1985.
Куманецкий К. История культуры Древней Греции и Рима. – М., 1990.
Боннар А. Культура Древнего Рима. – М., 1985.

Тема 14. Середньовіччя як культурно-історична епоха (2год.)

Середньовіччя як культурологічне поняття. Проблема періодизації середньовічної культури європейців та народів Азії.
Особливості культури західноєвропейського Середньовіччя.
Характерні риси середньовічної культури Візантії, арабського Сходу, Індії, Китаю, Японії.

Тематика наукових есе

Релігійність як культурна домінанта духовного життя Середньовіччя
Символізм в культурі Середньовіччя
Середньовіччя як доба становлення світових релігій

Рекомендована література

Гуревич А. Культура и общество средневековой Европы глазами современников. – М., 1989.

Иванов К. Многоликое средневековье. – М., 1996.
Карсавин Л. Культура средних веков. – К., 1995.

Тема 15. Історична своєрідність культури західноєвропейського Середньовіччя (4год.)

Періодизація культури західноєвропейського Середньовіччя. Основні віхи історії.
Культура раннього Середньовіччя.
Період зрілого Середньовіччя.

Тематика наукових есе

Чотири субкультури Середньовіччя: релігійна, бюргерська, рицарська та народна
Перші європейські університети
Готика як символ християнства, втілення нескінченності та ідеї прекрасного

Рекомендована література

Добиаш-Рождественская О. Культура западноевропейского средневековья. – М., 1987.
Гуревич А. Категории средневековой культуры. – М., 1984.
Иванов К. Многоликое средневековье. – М., 1996.

Тема 16. Культура Візантії: особливості розвитку та історичне значення (2год.)

Періодизація та особливості культури Візантії.
Ранньовізантійський період.
Центральний період візантійської культури.
Пізнєовізантійський період.

Тематика наукових есе

Візантія – міст між західною і східною цивілізаціями
Храм святої Софії – диво візантійської культури
Візантійська мозаїка

Рекомендована література

Каждан А. Византийская культура. – М., 1968.
Курбатов Г. История Византии: от античности к феодализму. – М., 1984.
Бычков В. Малая история византийской эстетики. – К., 1991.

Тема 17. Арабо-мусульманська культура середньовічного періоду (2год.)

Арабський Схід як культурологічне поняття. Основні віхи історії арабів.
Іслам і його вплив на культуру арабського Сходу.
Розвиток наукових знань.
Мистецтво арабо-мусульманського світу.

Тематика наукових есе

Роль ісламу в культурі арабського Сходу
Омар Хайям – великий вчений і поет Сходу
Авіцена – арабський лікар і мислитель

Рекомендована література

Еремеев Д. Ислам: образ жизни и стиль мышления. – М., 1990.
Бартольд В. Ислам и культура мусульманства. – М., 1992.

Тема 18. Історія середньовічної культури народів Азії та Африки (2год.)

Середньовічна культура Індії.
Культура середньовічного Китаю.
Традиційна культура Японії.
Особливості культури народів Африки

Тематика наукових есе

„Махабхарата” і „Рамаяна” – пам’ятки індійської літератури
Здобутки китайської науки і техніки
Танка – традиційний японський п’ятивірш
Музично-танцювальна магія африканців

Рекомендована література

Ольденбург С. Культура Індії. – М., 1991.
Малявін В. Китайська цивілізація. – М., 2000.
Конрад Н. Очерки історії культури середньовікової Японії. – М., 1980.
Африка: Культура і суспільство. – М., 1989.

Тема 19. Культурно-історична епоха Ренесансу (2 год.)

Ренесанс як культурологічне поняття.
Періодизація культури епохи Відродження. Основні віхи історії Європи XIII-XVI ст.
Характерні риси історії культури італійського Відродження.
Особливості Північного Відродження

Тематика наукових есе

Антропоцентризм – провідна ідея Ренесансу
Титанізм італійського Відродження
Північне Відродження – дослідження дійсності та пошук істини

Рекомендована література

Баткин Л. Італійські гуманісти: стиль життя, стиль мислення. – М., 1978.
Буркхардт Я. Культура Возрождения в Італії. – М., 1996.
Маккай Л. Мир Ренессанса. – Будапешт, 1984.

Тема 20. Основні періоди та досягнення культури італійського Ренесансу (4 год.)

Особливості Проторенесансу.
Антропоцентризм Ранняго Відродження.
Титани Високого Ренесансу.
Пізнє Відродження.

Тематика наукових есе

Данте – співець людини Ренесансу
Мистецтво і наука – два крила творчості Леонардо да Вінчі
Творчість Рафаеля Санті – синтез античності і духу християнства
Мікеланджело Буонарроті – кульмінація Високого Ренесансу

Рекомендована література

Арган Дж. К. Історія італійського мистецтва. – Т.1-2. – М., 1990.
Буркхардт Я. Культура Возрождения в Італії. – М., 1996.

Тема 21. Особливості історії культури Північного Ренесансу (2 год.)

Порівняльна характеристика особливостей Південного і Північного Відродження.
Ренесанс у Нідерландах.
Німецьке Відродження.
Відродження у Франції.
Ренесанс у Англії.

Тематика наукових есе

„Сліпі”: відчай Брейгеля-людини і велич Брейгеля-художника
Альбрехт Дюрер – гордість німецького мистецтва

Вільям Шекспір – титан англійського Ренесансу

Рекомендована література

Культура епохи Возрождения и Реформации. – М., 1981.

Маккаи Л. Мир Ренессанса. – Будапешт, 1984.

Бицилли П. Место Ренессанса в истории культуры. – СПб., 1996.

Тема 22. Реформація: ідейні витoki, представники, культурно-історичне значення (2год.)

Реформація як культурологічне поняття. Історичні передумови та ідейні витoki Реформації.

Реформація і її вплив на культуру народів Європи.

Наслідки Реформації та її культурно-історичне значення.

Контрреформація і її наслідки для культурного розвитку.

Тематика наукових есе

Реформація – основа новоєвропейської ментальності

Ділова людина – ідеал протестантизму

Ігнатій Лойола і орден єзуїтів

Рекомендована література

Ян Гус. Мартин Лютер. Жан Кальвін. Торквемада. Лойола. – М., 1995.

Ревуненкова Н. Ренессансная свобода мысли и идеология Реформации. – М., 1988.

Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. К., 1994.

Тема 23. Новочасна культурно-історична епоха (2год.)

Поняття „культура Нового часу”. Основні віхи історії Європи XVII-XVIII ст.

Характерні риси новочасної культури.

Філософсько-світоглядна революція XVII ст.

Наукова революція XVI-XVII ст.

Тематика наукових есе

Користь – ідол Нового часу

„Мислю, отже, існую”: домінуюча роль розуму в новочасній культурі

Ньютон і тріумф науки

Рекомендована література

Оссовская М. Рыцарь и буржуа. – М., 1987.

Тарнас Р. История западного мышления. – М., 1995.

Азархін В., Горський В. Копернік, Бруно, Галілей. – К., 1974.

Тема 24. Доба бароко та класицизму (2год.)

Новий час як епоха мистецького плюралізму. Типові риси естетики бароко.

Бароко в літературі, архітектурі, живописі.

Характерні риси та принципи класицизму.

Класицизм у драматургії, архітектурі, живописі.

Реалізм у мистецтві XVII століття.

Тематика наукових есе

Духовно-естетичний пафос бароко

Нікола Буало і теорія класицизму

Творчість Рембрандта – вершина голландського реалізму

Рекомендована література

Наливайко Д. Искусство: направления, течения, стили. – Кн.1. – К., 1981. –Кн.2. – К., 1985.

Западноевропейская художественная культура 17 века. – М., 1980.

Тема 25. Історія культури доби Просвітництва (4 год.)

„Просвітництво” як культурологічне поняття. Головні засади культури Просвітництва.
Особливості англійського Просвітництва.
Французьке Просвітництво. Енциклопедизм.
Німецьке Просвітництво.
Художньо-естетичні напрями доби Просвітництва.

Тематика наукових есе

Теорії суспільного договору
Французький енциклопедизм
Гурток віденських класиків

Рекомендована література

Момджян Х. Французское Просвещение 18 века. – М., 1983.
Григорович В. Великие музыканты Западной Европы: Бах, Гайдн, Моцарт, Бетховен. – М., 1982.
Фукс Э. Иллюстрированная история нравов: Буржуазный век. – М., 1994.

Тема 26. Особливості культурного життя у ХІХ столітті (2 год.)

Основні віхи історії та характерні риси культури ХІХ ст.
Суспільно-політичні чинники культури Європи та Америки.
Роль науки та техніки в культурі ХІХ ст.
Розвиток філософії.

Тематика наукових есе

Індустріальна цивілізація
Статуя свободи – політичний символ Америки
Епохальні відкриття в науці ХІХ ст.

Рекомендована література

Дейвіс Н. Європа: Історія. – К., 2000.
Гулыга А. Немецкая классическая философия. – М., 1986.
Лауреаты Нобелевской премии: Энциклопедия. – М., 1992.

Тема 27. Розвиток художньої культури ХІХ століття (4 год.)

Особливості мистецького життя ХІХ ст.
Романтизм. Реалізм. Натуралізм. Імпресіонізм. Постімпресіонізм. Символізм. Еклектизм.

Тематика наукових есе

Творчість Делакруа – вершина французького живописного романтизму
Ч. Діккенс і реалістична картина життя Англії
Творчість Вінсента Ван Гога

Рекомендована література

Дмитриева Н. Краткая история искусств. – Вып.2. – М., 1991.
Европейский романтизм. – М., 1973.
Андреев Л. Импрессионизм. – М., 1980.

Тема 28. Новітній час як культурно-історична епоха (2 год.)

Основні віхи всесвітньої історії ХХ ст.
Характерні риси історії культури ХХ ст.
Культурологічна думка про культуру ХХ ст. Футурологічні концепції.

Тематика наукових есе

Техногенний характер цивілізації ХХ ст.
Проблема маскультури
ХХ століття – примітивізація і „варваризація” культури?

Рекомендована література

Самосознание европейской культуры ХХ в. – М., 1991.
Ортега-і-Гасет Х. Бунт мас / Ортега-і-Гасет, Х. Вибрані твори.– К., 1994.
Швейцер А. Упадок и возрождение культуры. – М., 1993.

Тема 29. Модернізм в історії світової культури (2год.)

Особливості мистецтва ХХ ст. Модерністська та реалістична тенденції в культурі ХХ ст.
Течії модернізму.

Тематика наукових есе

Література „втраченого покоління”
Феномен кіномистецтва
Архітектурна містика Антоніо Гауді

Рекомендована література

Полевой В. Малая история искусств. Искусство ХХ века. – М., 1991.
Куликова И. Философия и искусство модернизма. – М., 1980.
Малахов Н. О модернизме. – М., 1975.
Модернізм / uk.wikipedia.org/wiki

Тема 30. Постмодернізм в історії світової культури (2год.)

Реалістичні тенденції у мистецтві др. пол. ХХ ст.
Феномен постмодернізму.

Тематика наукових есе

Магічний реалізм Габрієля Маркеса і латиноамериканський колорит
Постмодернізм як „заперечення заперечення”
Феномен рок-культури

Рекомендована література

Лук'янець В., Соболев О. Філософський постмодерн: Навч. посіб. – К., 1998.
Енциклопедія постмодернізму / За ред. В. Тейлора. – К., 2003.
Козловски П. Культура постмодернизма: Общественно-культурные последствия технического развития. – М., 1997.

Тема 31. Особливості сучасної культури народів світу (2год.)

Особливості культури народів Азії у ХХ ст.: Японія, Китай, арабський Схід.
Сучасна культура Латинської Америки.
Культура сучасної Африки.
Історія світової культури як єдність у множинності, цілісність у багатоманітності.

Тематика наукових есе

Японія – „музей азіатських культур”
Китай: поєднання культурних традицій і новацій
ХХІ століття – „вік Тихого океану”

Рекомендована література

Художня культура світу: Арабо-мусульманський культурний регіон. Африканський культурний регіон. Індійський культурний регіон. Далекосхідний культурний регіон. Латиноамериканський

культурний регіон. Північноамериканський культурний регіон / За ред. Н. Миропольської, Е. Белкіної, Л. Масол та ін. – К., 2003.
Ислам на порозі ХХІ века. – М., 1986.
Кулик С. Черный феникс: африканские сафари. – М., 1989.

ЕКЗАМЕНАЦІЙНІ ПИТАННЯ З КУРСУ „ІСТОРІЯ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ”

1. Поняття світової культури.
2. Історична типологія культури та проблема її критеріїв.
3. Особливості Первісної культурно-історичної епохи.
4. Здобутки Первісної культури: палеоліт, мезоліт, неоліт.
5. Особливості Стародавнього Сходу як культурно-історичної епохи.
6. Давньоєгипетська релігія та міфологія.
7. Наукові знання, розвиток техніки та архітектурне будівництво Стародавнього Єгипту.
8. Релігійно-міфологічні уявлення жителів Месопотамії.
9. Писемність, наукові знання, освіта та література Межиріччя.
10. Культурні здобутки стародавньої Фінікії.
11. Староєврейська культура та її всесвітньо-історичне значення.
12. Релігійно-міфологічні уявлення давніх іранців. Зороастризм.
13. Соціальний устрій індійського населення та його вплив на розвиток культури.
14. Релігійні вірування Стародавньої Індії.
15. Типові риси давньокитайської культури та ментальність населення.
16. Суспільно-політичні та релігійні вчення у Стародавньому Китаї.
17. Писемність, література та наукові знання Стародавнього Китаю.
18. Найдавніші культурні феномени Мезоамерики.
19. Історія культури інків.
20. Типові риси Античної культури.
21. Періодизація давньогрецької та давньоримської культур.
22. Егейський (крито-мікенський) період давньогрецької культури.
23. Героїчний (гомерівський) період давньогрецької культури.
24. Архаїчний період давньогрецької культури.
25. Класичний період давньогрецької культури.
26. Елліністичний період давньогрецької культури.
27. Особливості культури Стародавнього Риму.
28. Етрусський період давньоримської культури.
29. Царський період давньоримської культури.
30. Культура періоду Римської республіки.
31. Культура періоду Римської імперії.
32. Особливості середньовічної культурно-історичної епохи.
33. Культура західноєвропейського Середньовіччя.
34. Здобутки візантійської культури.
35. Іслам і його вплив на культуру арабського Сходу.
36. Розвиток наукових знань в культурі арабського Сходу.
37. Традиційна культура Японії.
38. Ренесанс як культурологічне поняття.
39. Характерні риси історії культури італійського Відродження.
40. Антропоцентризм Раннього Відродження.
41. Титанізм Високого Ренесансу.
42. Порівняльна характеристика особливостей Південного і Північного Відродження.
43. Північне Відродження.
44. Реформація і її вплив на культуру народів Європи.
45. Контрреформація і її наслідки для культурного розвитку.
46. Характерні риси новочасної культури.
47. Філософсько-світоглядна революція ХVІІ ст.
48. Наукова революція ХVІ-ХVІІ ст.
49. Типові риси естетики бароко.
50. Бароко в літературі, архітектурі, живописі.
51. Характерні риси та принципи класицизму.

52. Класицизм у драматургії, архітектурі, живописі.
53. Реалізм у мистецтві XVII століття.
54. „Просвітництво” як культурологічне поняття. Головні засади культури Просвітництва.
55. Художньо-естетичні напрями доби Просвітництва: класицизм, ампір, реалізм, сентименталізм.
56. Рококо як художньо-естетичний напрям.
57. Музична культура VIII століття.
58. Основні віхи історії та характерні риси культури XIX ст.
59. Епохальні відкриття в науці і техніці XIX ст.
60. Поняття індустріальної цивілізації.
61. Розвиток філософії у XIX ст.
62. Особливості мистецького життя XIX ст.
63. Особливості історії культури Новітньої доби.
64. Культурологічна думка про культуру XX ст.
65. Особливості мистецтва XX ст. Модерністська та реалістична тенденції в культурі XX ст.
66. Феномен постмодернізму.
67. Особливості сучасної культури народів Азії, Африки, Латинської Америки.

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Уклала: канд. іст. н., доц. Мадей Н.М.

Комплексна програма для студентів філософського факультету
(спеціальність „Культурологія”)

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

<i>Тема 1. Феномен та витоки української культури</i>	
Актуальні завдання і методологічні проблеми дослідження української національної культури	2 год.
Етногенез українського народу	2 год.
Кам'яний вік на території України. Трипільська культури	2 год.
Кочові племена та їхня роль у формуванні української культури.	
Античні колонії Північного Причорномор'я	2 год.
Культура східних слов'ян: міфологічний простір та релігійні вірування	2 год.
<i>Тема 2. Середньовічна українська культура</i>	
Культура Київської Русі	4 год.
Культура Галицько-Волинського князівства	2 год.
<i>Тема 3. Український Ренесанс</i>	
Феномен українського Ренесансу: умови формування, специфіка та періодизація	2 год.
Соціокультурні світи українського Ренесансу	2 год.
Культурні здобутки українського Ренесансу	2 год.
<i>Тема 4. Українська культура козацької доби</i>	
Суспільно-політичні передумови формування козацького типу української культури	2 год.
Соціокультурний світ України другої половини XVII–XVIII століття:	
зміна світоглядних парадигм	2 год.
Культура українського бароко	2 год.
<i>Тема 5. Формування модерної української культури</i>	
Проблема періодизації української культури	
кінця XVIII – початку XX століття. Новий „культурний ландшафт” України	2 год.
Дворянський період національно-культурного відродження	
та його культурні здобутки.....	2 год.
Українська культура другої половини XIX століття	2 год.
Особливості формування модерної української культури в Галичині	2 год.
<i>Усього</i>	36 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

<i>Тема 1. Історіографія та джерельна база курсу „Історія української культури”</i>	2 год.
<i>Тема 2. Тип української культури</i>	2 год.
<i>Тема 3. Давня культура України</i>	2 год.
<i>Тема 4. Північне Причорномор'я у давній українській культурі</i>	2 год.
<i>Тема 5. Культура давніх слов'ян на території України</i>	2 год.
<i>Тема 6. Вплив християнства на культуру Київської Русі</i>	2 год.
<i>Тема 7. Соціокультурний феномен Київської Русі</i>	2 год.
<i>Тема 8. Культура Галицько-Волинського князівства</i>	2 год.
<i>Тема 9. Ренесансний гуманізм в Україні</i>	2 год.
<i>Тема 10. Особистісний вимір культури українського ренесансу</i>	2 год.

Тема 11. Львів у культурі українського ренесансу	2 год.
Тема 12. Феномен українського бароко	4 год.
Тема 14. Просвітництво в українській культурі	2 год.
Тема 15. Класицизм в українській культурі	2 год.
Тема 16. Український романтизм як чинник національного відродження	2 год.
Тема 17. Реалізм в українській культурі	2 год.
Тема 18. Витоки українського модернізму	2 год.
Усього	36 год.
Разом	72 год.

ПІДРУЧНИКИ ТА ПОСІБНИКИ ДО КУРСУ „ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ”

- Історія української культури: Побут, письменство, мистецтво, театр, музика / За заг. ред. І.Крип'якевича. — К., 1994.
- Історія української культури у 5 т. — К., 2001.
- Культура і побут населення України: Навч. посіб./ За ред. В.І.Наулко, Л.Ф.Артюх. — Київ: Либідь, 1993.
- Культура і побут населення України. — К., 1991.
- Культура українського народу: Навч. посіб. / Русанівський В.М., Вервес Г.Д., М.В.Гончаренко та ін. — К., 1994.
- Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. — К., 1992.
- Огієнко І. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу. — К., 1992
- Основи художньої культури: Теорія та історія української художньої культури: Навч. посіб. Ч. 2 / Л. В. Анучина, В. Г. Грицаненко, Н. О. Карпова та ін./ За ред. В.О.Лозового, Л.В.Анучиної. — Х.: Основа, 1999.
- Попович М. В. Нарис історії культури України. — К., 1998.
- Семчишин М. Тисяча років української культури. — К., 1993.
- Словник символів культури України: Навч. посіб./ За ред. В.П.Коцура; О.І.Потапенко, М.К.Дмитренка. — К.: Міленіум, 2002.
- Українська культура: Історія і сучасність: Навч. посіб. для студентів ун-тів та пед. ін-тів / С. О. Черепанова, В. Г. Скотний, І. В. Бичко та ін. — Львів: Світ, 1994.
- Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича /Упор. С.В.Ульяновська. — К.: Либідь, 1993.
- Українська художня культура. — К., 1996.
- Українське мистецтво у полікультурному просторі: Навч. посіб. / О. П. Рудницька, Л. А. Кондрацька, В. О. Смікал та ін.— К.: ЕксОб, 2000.
- Черепанова С.О. Проблема людини в українському мистецтві. Навч. посіб. — Львів: Світ, 2001.
- Шейко, В.М., Тишевська, Л.Г. Історія української художньої культури: підручник. — Харків: ХДАК, 1999.
- Українська культура: історія та сучасність: Навч. посіб./ За ред. С.О.Черепанової — Львів: Світ, 1994.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. Феномен та витоки української культури. Актуальні завдання і методологічні проблеми дослідження української національної культури

Історія української культури як предмет культурології та українознавства. Історіографія досліджень української культури: етапи та сучасний стан. Джерельна база курсу „Історія української культури”: проблема класифікації джерел.

Методологічна проблема типології української культури. Виокремлення української культури в світовому культурному процесі.

Періодизація історії української культури. Проблема критеріїв періодизації історії української культури (Дм. Чижевський, М. Семчишин). Українська ментальність. Архетипи української культури.

Етногенез українського народу

Проблема етногенезу українців у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Міграційна та автохтонна концепції походження східних слов'ян. Етнічний розвиток як просторова експансія (Шахматов О.О.). Ареали прабатьківщини слов'ян (Рибаків Б.Є.). Роль писемних, лінгвістичних, антропологічних та археологічних джерел у формуванні концепцій походження слов'ян. Антропогенетичні аспекти процесу формування української нації. Самобутність соматологічно-психологічного українського етнічного типу.

Кам'яний вік на території України. Трипільська культура

Періодизація кам'яного віку на території України. Найдавніші палеолітичні поселення. Мізинська культура. Культурні досягнення населення епохи мезоліту. Неолітична революція. Формування культурно-господарських зон у межах України. Феномен Дніпро-Донецької культури. В. Хвойко та відкриття. Трипільської культури. Розвиток матеріальної культури трипільських племен. Духовна культура трипільців. Мистецтво. Культура доби халколіту (III тис. до н.е.).

Кочові племена та їхня роль у формуванні української культури. Античні колонії Північного Причорномор'я

Культурні досягнення киммерійців. Скіфи в давній українській культурі. „Звіриний стиль”. Проблема соціокультурної еволюції скіфів. Сармати на території Північного Причорномор'я. Сарматська міфологема у світогляді польсько-української шляхти (роксолани).

Грецька колонізація та виникнення колоній у Північному Причорномор'ї. Духовна культура античних колоній. Релігійні культури, розвиток наукових знань. Особливості розвитку мистецтва. Значення грецьких колоній у формуванні культури тубільного населення Північного Причорномор'я. Римські впливи у давньоукраїнській культурі.

Культура східних слов'ян міфологічний простір та релігійні вірування

Перші згадки про слов'ян у письмових джерелах. Індоевропейська міфологія в світогляді давніх слов'ян. Проблема структуризації та сакралізації простору буття у міфології давніх слов'ян. Антський союз племен. Зарубинецька (II ст. до н.е. – II ст. н.е.) та черняхівська (III – V ст.) культури. Формування літописних племен : поляни, древляни, уличі, тиверці, білі хорвати, дуліби. Матеріальна культура. Релігійні вірування: пандемонізм та політеїзм. Особливості релігійного культу східнослов'янських племен. Проблема походження етноніму „Русь”.

Тема 2. Середньовічна українська культура Культура Київської Русі

Перспектива „схід-захід” та її екстраполяція на культуру Київської Русі. Кочові племена та їхній вплив на соціокультурну ситуацію руських територій.

Походження християнства на українських землях. Вплив християнства на формування нового типу руської культури. Феномен двовір'я в українській культурі.

Розвиток писемності та освіти в Київській Русі. Проблема протокириличної писемності у слов'ян (графіті Софійського собору). Старослов'янська та церковнослов'янська мова в богослужбовій літературі. Система початкової та вищої освіти у Київській Русі. Державні школи. Кафедральні та монастирські школи.

Наукові знання у Київській Русі. Прикладний характер розвитку наукових знань. Спадщина античної натурфілософії. Юридична система Київської Русі. „Руська правда” як пам'ятка давньоруського звичаєвого права. Церковні устави та їхнє місце в законодавчій системі Київської Русі.

Перекладна та оригінальна література Київської Русі. Ізборники як киеворуський літературний феномен. Релігійний та світський компоненти в оригінальній руській літературі. Літописання.

Розвиток мистецтва в Київській Русі. Архітектура та містобудування. Особливості районування руських міст. Сакральна архітектура Київської Русі. Давньоруське малярство. Фрески та мозаїки Софії Київської. Історичне значення культури Київської Русі.

Культура Галицько-Волинського князівства

Характерні риси культурного феномену Галицько-Волинського князівства. Специфіка релігійного життя у Галицько-Волинській державі. Європейські тенденції в розвитку культури Галичини та Волині.

Архітектурні традиції західноукраїнських земель. Міста та містобудування. Галицька архітектурна школа. Сакральна архітектура Львова. Початки української скульптури. Розвиток малярства у Галицько-Волинській Русі: мініатюри та іконопис. Розвиток освіти та літератури. Галицько-Волинський літопис як історична та літературна пам'ятка.

Тема 3. Український Ренесанс. Феномен українського ренесансу: умови формування, специфіка та періодизація

Суспільно-політичні умови формування нового (ренесансного) типу української культури. Зміна зовнішньополітичних обставин як профільний чинник трансформування української культури. Проблема існування українського етносу в Речі Посполитій: народження „старожитнього народу руського”.

Інтерпретація феномену ренесансу в українській культурі. Специфіка поєднання ренесансних італійських та реформаційних впливів в українській культурі. Періодизація українського ренесансу. Омельковичський ренесанс як зародження гуманістичних ідей в українській культурі. Ранній гуманізм в українській культурі.

Соціокультурні світи українського Ренесансу

Шляхта як провідна суспільна верства на територіях Корони польської та Речі Посполитої. Проблема трансформації „територіальних русинів” у ментальний стереотип шляхтича „руського племені польської нації” (*gente Ruthenus, natione Polonus*). Руські магнати (Острозькі, Сангушки, Збараські) та їхній вплив на розвиток української культури.

Козацтво. Витоки українського козацтва. Проблема синкретизму козацької культури. Виникнення Запорізької Січі.

Світ міста. Конфесійна та етнічна строкатість міст. Запровадження магдебурзького права як „урбанізаційна революція”. Соціо-економічна диференціація міського населення: патриціат та громада. Релігійний чинник у житті міщан-русинів. Братства як соціокультурний феномен.

Селянство. Процес поступового закріпачення селян. Переплетення козацького та селянського суспільних класів. Традиційна селянська культура. Феномен змішаної соціальної мікроструктури України на основі етнічного компоненту.

Релігійний чинник в еволюції української культури XV — першої половини XVII ст. Унійні тенденції в середовищі українського духовенства та магнатів. Констянтин Острозький. Протестанти в українській культурі XVI—першої половини XVII ст. Берестейська унія 1596 року та її наслідки. Інтеграція українського козацтва в національно-релігійні процеси. Українська православна церква як елемент національної ідентичності.

Культурні здобутки українського Ренесансу

Освіта і наука. Діяльність культурно-освітніх осередків. Острозький вчений гурток. Вчений гурток Києво-Печерської Лаври. Петро Могила та його внесок у розвиток української культури. Розвиток освіти на українських землях в XV – першої половини XVII ст. Єзуїтські колегіуми на Україні. Протестантські школи. Особливості функціонування братських шкіл. Острозька академія. Виникнення Києво-Могилянського колегіуму.

Література. Перші переклади на староукраїнську мову. Релігійна література. Полемічна література як елемент української ренесансної культури. Початки книгодрукування. Острозька біблія.

Мистецтво. Ренесанс в українській архітектурі. „Золотий вік” львівського архітектурного Ренесансу: світські та сакральні споруди. Львівські здічі: Петро Барбон, Павло Римлянин, Петро Красовський, Амвросій Прихильний. Український іконопис доби Ренесансу. Розвиток української музичної культури.

Тема 4. Українська культура козацької доби. Суспільно-політичні передумови формування козацького типу української культури.

Визвольна війна під проводом Б. Хмельницького як передумова формування нового типу української культури. Козацтво як головний чинник українського суспільно-політичного та

культурного життя. Доба Руїни в українській історії та культурі. Московська експансія в Україні та її наслідки. Київ у духовній культурі України. Києво-Могилянська академія. Запорізька Січ як соціокультурний феномен.

Іван Мазепа та розквіт української барокової культури. Правобережна Україна в складі Речі Посполитої: особливості культурного розвитку. Нові геополітичні умови існування українських територій кінця XVIII ст. та витоки модерної української культури.

Соціокультурний світ України другої половини XVII – XVIII століття: зміна світоглядних парадигм

Формування моделі української культури Нового часу. Процес формування української нації: феномен „п'яти поколінь”. Зміна історичного стереотипу: ідея історії „Великої, Малої і Білої Росії як неподільної династичної спадщини московського скіпетра”. Образ української історії в творчості козацької інтелектуальної еліти. Ідея Запорізької Січі як еталону та квінтесенції народовладдя у творах „козацьких канцеляристів”. Січ-символ в українському культурному просторі. Розмивання бар'єру між Військом Запорізьким та Запорізькою Січчю в націокультурній свідомості XIX століття.

Культура українського бароко

Світоглядно-естетичні засади українського бароко. Формування нового ідеалу людини – „людина національна”. Інтерпретація бароко як національно-органічного стилю в українській культурі (Дм. Чижевський).

Києво-Могилянська академія: історія виникнення та розвитку. Ректори Києво-Могилянської академії. Перетворення „культури в Україні” на „українську культуру”. Напрями розвитку архітектури: єзуїтське бароко, перехідний стиль, українське бароко. Розвиток української барокової скульптури: Йоган Пінзель. Головні напрями розвитку живопису: іконопис, батальний та портретний жанри.

Напрямки розвитку письменства: світський розповідно-публіцистичний (В.Григорович-Барський), світський панегіричний та емблематичний (К.Сакович, С.Дівович), духовний (І.Галятовський, Дм.Ростовський, С.Яворський). Розвиток драми: релігійна, шкільна, історична драма. Інтермедії. Вертеп. Думи як пам'ятка козацької культури. Літописи як історико-літературний жанр (літопис Самовидця, літопис Гр. Граб'янки, літопис Самійла Величка). Виникнення ліричного жанру (М. Чурай). Нові здобутки українського барокового музичного мистецтва: Д. Бортнянський, М. Березовський, А. Ведель. Формування національної української культури бароко як стильова домінанта епохи.

Тема 5. Формування модерної української культури. Проблема періодизації української культури кінця XVIII – початку XX століття. Новий „культурний ландшафт” України

Поняття модерної української культури як культури нового часу (Н.Яковенко, З.Когут, Я.Грицак). Суспільно-політичні обставини формування модерної української культури.

Проблема формування української нації. М.Грох і поняття національно-культурного відродження. Академічний, культурний і політичний етапи національно-культурного відродження.

Проблема трансформації структури українського культурного життя. „Культурний ландшафт” як географія культурних центрів, їхній характер та способи взаємозв'язку. Формування нового типу української еліти (новгород-сіверський гурток). Нові вищі навчальні заклади як центри культури.

Дворянський період національно-культурного відродження та його культурні здобутки

Формування української національної ідеї в середовищі українського дворянства (козацької старшини). Поява перших загальних праць з історії України. Формування української етнографічної науки. Започаткування українського мовознавства. Формування нової української літератури. „Енеїда” І. Котляревського та народна мова в українській літературі. Витоки українського романтизму. Г.Квітка-Основ'яненко, Є.Гребінка, Л.Боровиковський, М.Костомаров, А. Метлинський. Початки українського професійного театру. Архітектурне мистецтво України : класицизм, ампір, псевдовізантійський стиль. Класицизм в українській скульптурі. Розвиток українського живопису: Т.Шевченко, К. Трутовський, Л. Жемчужников.

Українська культура другої половини XIX століття

Кирило-Мефодіївське товариство та формування української національної ідеї. Значення М.Драгоманова для розвитку української культури.

Реформа 1861 року та зміна соціокультурної ситуації в Україні. Наука в системі культури: поширення раціоналістичного світогляду. Позитивізм. Розвиток фізики (І. Пуллой), медицини (М.І. Пирогов, І.І. Мечников), хімії (М.М. Бекетов), етнографії (Ф.Вовк) та мовознавства (О.О. Потебня).

Реалізм в українському мистецтві. Родина обілевиців та виникнення українського професійного театру. Розвиток української драматургії. Еволюція українського музичного мистецтва. Виникнення української опери: М.Гулак-Артемівський („Запорожець за Дунаєм”), М. Аркас, П. Сокальський. Пісенний репертуар у музичному мистецтві: М. Леонтович, М. Лисенко. Внесок М. Лисенка в світову музичну культуру.

Реалізм в українському живописі. Творчість І. Сошенка, В. Орловського, К. Трутовського, С.Васильківського. Скульптура українського реалізму: Л. Позен, П. Забіла, М. Микешин.

Витоки українського модернізму. Еволюція архітектурних стилів: інтерпретація стильової спадщини (неоготика, неоренесанс, неокласицизм), виникнення еkleктизму. Модернізм в українській літературі.

Особливості формування модерної української культури в Галичині

Особливості та періодизація національно-культурного відродження у Галичині. Протистояння української та польської націй як один із важливих чинників формування української культури. „Руська трійця” в національно-культурному відродженні Галичини. ”Весна народів” та другий етап національно-культурного відродження у Галичині. Проблема орієнтації національно-визвольного руху: москвофіли та народовці. Поєднання культурно-просвітницьких та політичних ідей. І. Франко та його місце в історії української культури. Феномен формування української нації: українці Галичини та Наддніпрянщини. М. Грушевський як політичний та культурний діяч. Наукове товариство ім. Т. Шевченка як центр розвитку української науки.

Витоки модернізму в українському малярстві: І. Труш, О. Новаківський.

Політичний етап національно-культурного відродження як передумова формування української культури ХХ століття.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема1. Історіографія та джерельна база курсу ”Історія української культури”

Історія української культури як наука та навчальна дисципліна.

Методологічні проблеми дослідження історії української культури.

Джерела з історії української культури.

Історіографічна база курсу „Історія української культури”.

Тематика наукових есе

Українські дослідники культури.

Українська культура в світовому контексті.

Археологічні джерела з історії української культури: інтердисциплінарний аналіз.

Літописи як джерело з історії української культури.

Проблема періодизації історії української культури.

Рекомендована література

Гузар І. Україна в орбіті європейської мислі. – Торонто-Львів, 1995.

Драгоманов М.П. Мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні // Вибране. — К., 1991.

Історія української культури у п'яти томах.— К.: Наукова думка, 2001// litopys.org.ua/istkult2/ikult2.htm

Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. — К.: АТ „Обереги”, 1992.

Огієнко І. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу. — К.: Фірма „Довіра”, 1992

Попович М.В. Нарис історії культури України. – К.,1998.

Семчишин М. Тисяча років української культури. – К., 1993.

Чижевський Д.І. Культурно-історичні епохи // Хроніка-2000.— № 35-36.— 2000. Культура і наука віту: внесок України.

Kardash, Peter. Ukraine: Its History and Its Art/ With a Foreword by Professor Michael L. Lawriwsky. — Melbourne: Fortuna, 1991.

Тема 2. Тип української культури

Критерії типології культур та українська культура.
Поняття національного характеру. Менталітет українців.
Детермінанти та етапи формування української нації.

Тематика наукових есе

Мова і ментальність : особливості взаємозв'язку (український контекст).
Формування українського етносу та чинники ментальності.
Феномен „Великого кордону” у формуванні української культури.
Дилема „Схід-Захід” в історичному розвитку української нації.
Проблема національної ідентичності українців.

Рекомендована література

Гонський В.О. Український патріотизм і формування менталітету нації // Розбудова держави. — 1993. — № 11. — С. 55.
Карцев А.С. Формування української особистості: духовно-ментальні фактори в контексті сучасності. // http://www.iaj.donetsk.ua/_u/iaj/dtp/CONF/1
Слюсаревський М.М. Український менталітет: ретроспективи і перспектива // Слюсаревський М.М. Ілюзії і колізії. — К.: Гнозис, 1998.
Шевченко І.І. Україна між Сходом і Заходом. — Львів, 2001.
Шлемкевич М. Загублена українська людина. — К.: МП „Фенікс”, 1992.
Явір В. Бо такий у нас менталітет // <http://www.wz.lviv.ua/pages.php?ac>

Тема 3. Давня культура України

Проблеми та особливості формування українського етносу.
Палеоліт та мезоліт на території України.
Неолітична революція на території України.
Феномен трипільської культури.

Тематика наукових есе

Духовна культура трипільців.
Поява Homo Sapiens на території України.
Феномен трипільських протоміст.
Мистецтво кам'яного віку: український контекст.
Проблеми досліджень духовної культури давнього населення України.

Рекомендована література

Віденко М.Ю. Причини виникнення і розвитку трипільських протоміст // Археологія. — 1998. — №4.
Гуменна Д. Минуле пливе в теперішнє // Розповіді про Трипілля. — Нью-Йорк, 1978
Історико-археологічний музей “Прадавня Аратта – Україна” в с.Трипілля // www.aratta-ukraine.com/sacred_ua.php?id=41
Залізник Л.Л. Первісна історія України. — К., 1999.
Ткачук Т. М. Знакова система трипільської культури // Археологія.— 1993.—№ 3.—С.91—100.
Чмихов М.О. Давня культура. Навч. посіб. — К.: Либідь, 1994.

Тема 4. Північне Причорномор'я в давній українській культурі

Кочові народи як чинник формування української культури.
Скіфські племена Північного Причорномор'я.
Сармати та їхній внесок у розвиток української культури.
Германські племена в українській культурі: готи.
Тюркомовні кочові племена як детермінанта української культури.
Культура античних колоній Північного Причорномор'я.

Тематика наукових есе

Кочові племена Північного Причорномор'я та античний світ: проблема культурних впливів.
Кіммерійці в українській культурі.
Звіриний стиль як вершина скіфського мистецтва.
Архітектура античних колоній північного Причорномор'я: особливості розвитку.

Рекомендована література

Геродот. Історії в дев'яти книгах.— К.: Наукова думка, 1993.
Греки на українських теренах Нариси з етнічної історії. – К.:Либідь, 2000.
Зубар В.М., Ліньова Є.А., Сон Н.О. Античний світ Північного Надчорномор'я. – К., 1999.
Зубар В.М. Херсонес — Херсон: від Іфігенії до Христа (перші християни в Криму). //Хроніка-2000 № 33 2000. Крим — кризь тисячоліття.
Палій О. Українці: скіфи, сармати, руси // observer.sd.org.ua
Покровський О.С. Як ідеалізовано скіфів у грецькому та римському письменстві// Хроніка-2000 № 35-36 2000. Культура і наука світу: внесок України.

Тема 5. Культура давніх слов'ян на території України

Проблема походження слов'янського населення України.
Літописні племена та їхні історико-культурні здобутки.
Матеріальна культура східнослов'янських племен.
Релігійні вірування давніх слов'ян.

Тематика наукових есе

Слов'янська першооснова та іншоетнічні впливи у давньоруській культурі.
Склавини та анти за даними археологічних досліджень.
Номади раннього середньовіччя: гуни, авари, болгари, хозари.
Літописні племена Південної Русі.
Коли і як виник Київ.

Рекомендована література

Боровський Я.В. Світогляд давніх киян.— К., 1992
Бунятян К.П. Давнє населення України. – К., 1999.
Василенко Г.К. Русь. – К., 1990.
Залізняк Л.Л. Від склавинів до української нації. – К., 1997.
Матюхіна О. Солярний культ у віруваннях давніх слов'ян // www.franko.lviv.ua/page/n50/025.pdf
Павленко Ю.В. Передісторія давніх русів у світовому контексті. – К., 1994.
Попович М.В. Мироззрение древних славян. – К., 1985.
Уманцев Ф.С. Мистецтво давньої України : історичний нарис. — К.: Либідь, 2002.

Тема 6. Вплив християнства на культуру Київської Русі

Проблема походження християнства на українських землях.
Феномен двовір'я в Київській Русі.
Розвиток науки та освіти в Київській Русі.
Вплив християнства на мистецтво Київської Русі.

Тематика наукових есе

Пам'ятки сакральної архітектури Києва.
Кирило-мефодіївські традиції в киеворуському християнстві.
Апостольська традиція в українському християнстві.
Традиції іконописання в Київській Русі.
Мозаїки і фрески Софії Київської.

Рекомендована література

Асеев Ю.С. Мистецтво Київської Русі : альбом / Автор-упорядник Ю.С.Асеев. — К.: Мистецтво, 1989. — 60 с.

Брайчевський М.Ю. Запровадження християнства на Русі. – К., 1988.
Горський В.С. Нариси з історії філософської культури Київської Русі. – К., 1993.
Кресальний, М.І. Софійський заповідник у Києві : архітектурно-історичний нарис – К., 1960.
Нікітенко Н. М. Собор святої Софії в Києві. – К.: Техніка, 2000.

Тема 7. Соціокультурний феномен Київської Русі

Проблема феодального устрою руського суспільства.
Інтеграція церковних інституцій в суспільно-культурне життя Київської Русі.
Соціокультурні світи Київської Русі.
Проблема співвідношення сакральної та позасакральної культури.

Тематика наукових есе

Київська Русь в етнокультурному вимірі „Схід-Захід”.
Візантійські впливи в культурі Київської Русі.
Соціальні світи Київської Русі: світ села.
Соціальні світи Київської Русі: світ міста.

Рекомендована література

Брайчевський М.Ю. Походження Русі. – К., 1968.
Наливайко Д.С. Україна очима Заходу. Рецепція України в Західній Європі XI—XVIII ст. – К., 1998
Ричка В.М. Церква Київської Русі (соціальний та етнокультурний аспект). – К., 1997.
Рыбаков Б.А. Киевская Русь и Русские княжества XII—XIII вв. — М., 1982.
Толочко О.П., Толочко П.П. Київська Русь. – К., 1998.
Шостак Г. Розуміння опозиції „своє” та „чуже” населенням Київської Русі//
<http://www.risu.org.ua/ukr/wap/article;15399/>

Тема 8. Культура Галицько-Волинського князівства

Культура Галицько-Волинського князівства та Київської Русі: спільне та відмінне.
Релігійний чинник у розвитку культури. Галицького-Волинського князівства.
Розвиток містобудування та архітектури в Галицько-Волинській Русі.
Декоративно-прикладне та ужиткове мистецтво. Галицько-Волинського князівства.

Тематика наукових есе

Архітектурні пам'ятки Древнього Галича.
Стилі та напрями в архітектурі Галицько-Волинського князівства.
Сакральна архітектура Львова княжої доби.
Культурна цінність Галицько-Волинського літопису.
Галицька малярська школа в польському середньовічному мистецтві.

Рекомендована література

Александрович В. Мистецтво Галицько-Волинської держави. – Львів, 1999.
Галицько-Волинська держава XII – XIV ст. Зб. наук. праць. Книга перша. Упорядник О.С. Кучерук. – Львів: Світ, 2002.
Грабовський С. „Країна інкогніта”: Галицько-Волинське князівство//
<http://www.vox.com.ua/data/osnovy/2005/07/05/kraina-inkognita-galytsko-volynske-knyazivstvo.html>
Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. – К., 1989.
Котляр М.Ф. Галицько-Волинський літопис XIII ст. – К., 1993.
Фіголь М.П. Мистецтво стародавнього Галича. — Київ : Мистецтво, 1997.

Тема 9. Ренесансний гуманізм в Україні

Соціополітичні умови формування ренесансної української культури.
Український ренесанс : особливості та періодизація.
Омельковецький культурний ренесанс.
Релігійний чинник у культурі українського Ренесансу.

Тематика наукових есе

Гуманістична ідеологія в українській культурі: шляхи проникнення.
Духовна генеза першого українського відродження.
Реформаційні ідеї в українській ренесансній культурі.
Київ як духовний центр української культури другої половини XIV – XVII ст.

Рекомендована література

Грабович Г. До ідеології ренесансу в українській літературі // До історії української літератури: дослідження, есе, полеміка // <http://www.litopys.org.ua>
Горський В.С., Стратій Я.М., Тихолаз А.Г. Ткачук М.Л. Київ в історії філософії України.—К., 2000.
Гусев В.І. Філософія доби Відродження. — К., 1993.
Зілинський О.І. Духова генеза першого українського відродження // Європейське відродження та українська література. – С. 286-287.
Литвинов В.Д. Ренесансний гуманізм в Україні.— К., 2000.
Українські гуманісти епохи Відродження (Антологія). У 2 т. Упор. В. Литвинов. – К., 1995.

Тема 10. Особистісний вимір культури українського Ренесансу

Витоки українського Ренесансу

Юрій Дрогобич
Павло Русин
Станіслав Оріховський

Острозький культурно-освітній осередок

Герасим Смотрицький
Ян Лятос
Христофор Філалет
Дем'ян Наливайко

Роль братств у розвитку української культури XV – першої половини XVII ст.

Арсеній Еласонський
Стефан Куколь (Зизаній Тустановський)
Кирило Транквіліон-Ставровецький
Павмо Беринда
Юрій Рогатинець
Єлисей Плетенецький
Константин Корнякт

Мистецькі здобутки українського Ренесансу.

Тематика наукових есе

Живопис українського Ренесансу: розвиток жанрів та колористики.
Проблема формування української скульптури.
Етнічні тенденції в малярстві українського Ренесансу.
Початки книгодрукування на Україні.

Рекомендована література

Александрович В. Західноукраїнські малярі XVI століття : шляхи розвитку професійного середовища / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2000.
Дяченко І.М. Ренесансний світогляд: гуманістична традиція в українському суспільстві XVI –XVII ст. – Автореф. дис.– К., 1999 // <http://disser.com.ua/contents/8673.html>
Любченко В.Ф. Львівська скульптура XIV–XVII століть. – К., 1981.
Матковська О.В. Львівське братство: культура, традиції. – Львів, 1997.
Овсійчук В.А. Українське мистецтво XVI – першої половини XVIII ст. – К., 1985.

Тема 11. Львів у культурі українського Ренесансу

Міста та їх вплив на формування ренесансної культури України.
Львів XV –XVII ст. як поліетнічний соціум: проблеми і здобутки.

Львівське братство як соціокультурний феномен.
Львівський архітектурний Ренесанс.

Тематика наукових есе

Роль міст у формуванні ренесансної культури України.
Львівське Успенське братство: історія виникнення та розвитку.
Храми Львова: історія і сучасність (один для детального розгляду).
Історія львівських вулиць (однієї на вибір дослідника)

Рекомендована література

Шишка О. Наше місто – Львів.– Львів: Центр Європи, 1999.
Овсійчук В.А. Архітектурні пам'ятки Львова. – Львів: Каменярь, 1969.–
Вуйцик В.С. Державний історико-архітектурний заповідник у Львові. Вид. 2-ге / Львів: Каменярь, 1991.
Крип'якевич І.П. Історичні проходи по Львову. – Львів, 1994.
Січинський В. Львівський ренесанс // <http://www.ji.lviv.ua/ji-library/lviv2/sichynskij.htm>

Тема 12. Феномен українського бароко

Україна в другій половині XVII – XVIII ст. та формування нової моделі культури.
Світоглядні засади українського бароко.
Розвиток освіти і наукових знань в Україні другої половини XVII – XVIII ст. Києво-Могилянська академія.
Бароко в українській архітектурі.
Розвиток українського барокового живопису та скульптури.
Українська література другої половини XVII – XVIII ст.
Драма та розвиток театру в Україні другої половини XVII – XVIII ст.
Музика в українській бароковій культурі.

Тематика наукових есе

Художньо-естетичні особливості української барокової літератури.
Український іконопис епохи бароко.
Архетипи українського народного живопису : козак Мамай.
Формування нових світоглядних парадигм в Україні другої половини XVII – XVIII ст.
Митці українського музичного бароко: М. Березовський, Д. Бортнянський, А. Ведель (на вибір дослідника).
Феномен Богородиці-Покрови в мистецтві і легендах козацької України.

Рекомендована література

Білецький П.О. „Козак Мамай” – українська народна картина. – Львів: В-во Львівського університету, 1979.
Жолтовський П.М. Художнє життя на Україні в XVI – XVII ст. – К.: Наукова думка, 1983.
Овсійчук В.А. Майстри українського бароко. Жовківський художній осередок. – К.: Наукова думка, 1991.
Степаненко М.І. Про творчість Д. Бортнянського, М. Березовського, О. Лизогуба. – К., 1982.
Українське бароко // <http://istoriaukraina.narod.ru/baroko.htm>
Українське бароко та європейський контекст / Відп. редактор А. К. Федорук.– К.: Наукова думка, 1991.
Ушкалов Л.В. Світ українського бароко. Філологічні етюди. – Харків: Око, 1994.

Тема 13. Просвітництво в українській культурі

Етико-політичні засади Просвітництва та їхня українська інтерпретація.
Ідеї Просвітництва в українській освіті та науці.
Г. Сковорода та просвітницька ідеологія.

Тематика наукових есе

Витоки українського Просвітництва: європейська та українська філософська думки.
Організаційні форми українського Просвітництва („Зібрання”, „Попівська академія”).
В. Каразін – „український Ломоносов”.
Ідея суспільного прогресу в творах українських просвітників.

Рекомендована література

Києво-Могилянська академія в іменах. XVII–XVIII ст. (Енциклопедичне видання.). – К., 2001.
Лімборський І.В. Європейське та українське Просвітництво: незавершений проект? Реінтерпретація канону і спроба компаративного аналізу літературних парадигм. — Черкаси: ЧДТУ, 2006.– № 3—4.
Наливайко Д. Очима Заходу: доба Просвітництва // litopys.org.ua/ochyma/ochrus5
Сковорода Г. Пізнай в собі людину. – Львів, 1995.
Торбаков І.Б. Києво-Могилянська академія і російське просвітництво: літературно-видавнича діяльність вихованців Києво-Могилянської академії у Петербурзі та Москві в другій половині XVIII ст. Автореф. канд. дис., К., 1997.

Тема 14. Класицизм в українській культурі

Проблема філософсько-естетичних впливів класицизму в українському суспільстві.
Класицизм в українській архітектурі.
Український живопис доби класицизму.
Розвиток української скульптури доби класицизму.

Тематика наукових есе

Класицизм як елемент російської імперської ідеології.
Український внесок у російську культуру (перша половина XIX ст.)
Розквіт класичної архітектури на Україні.
Софіївка як видатна пам’ятка садово-паркового мистецтва.
Архітектура Батурина: історія і сучасний стан.

Рекомендована література

Голубець М.А. Рококо і класицизм // Історія української культури. – К., 1994.– С. 520-537.
Дроботько В.Г. „Коханий дарує Софії...” // Українська культура.–1996.– № 9 –10.– С.39–41.
Лімборський І.В. Теоретичний дискурс літературного класицизму в Україні та західноєвропейська естетична традиція (перша половина XIX ст.) // http://www.library.ukma.kiev.ua/elib/NZ/NZV21_2003_philol/03_limborsskyu_iv.pdf
Овсіїчук В.А. Класицизм і романтизм в українському мистецтві / Національна академія наук України, Інститут народознавства. – К.: Дніпро, 2001.

Тема 15. Український романтизм як чинник національного відродження

Особливості та напрями українського романтизму.
Романтизм та сентименталізм в українській літературі.
Український живопис першої половини XIX століття.
Романтизм в українському музичному мистецтві.

Тематика наукових есе

Проблема протистояння класицизму та романтизму: український контекст.
Романтизм у творчості М. Костомарова (Г.Квітки-Основ’яненка, Є.Гребінки та ін. – на вибір дослідника).
Засади українського романтизму як підгрунтя української національної ідеї.
Т. Шевченко як творець міфологізованої національної свідомості.
Месіанство України в „Книзі буття українського народу”.

Рекомендована література

Айзениток І.Я. Українські поети-романтики// Українські поети-романтики 20–40-х років XIX ст. – К., 1968
Грабович Г. Шевченко як міфотворець. – К., 1991.
Забужко О.С. Шевченків міф України. – К., 1998.

Затенацький Я.П. Українське мистецтво першої половини XIX століття. – К., 1965.
Кирило-Мефодіївське товариство. – К., 1990. – Т. 1–3.
Костомаров М. Закон Божий (Книга Буття українського народу). – К., 1996.
Овсійчук В.А. Класицизм і романтизм в українському мистецтві / Національна академія наук України, Інститут народознавства. – К.: Дніпро, 2001.

Тема 16. Реалізм в українській культурі

Розвиток національної свідомості українців у середині XIX ст.
Реалізм в українській літературі.
Розвиток української науки у другій половині XIX ст.
Українське мистецтво доби реалізму.

Тематика наукових есе

Українські імена у світовій науці: І. Пулюй (І. Мечников, І. Пирогов та ін.– на вибір дослідника)
Реалізм у творчості Л. Українки (І. Нечуй-Левицького, П. Мирного і т.п.)
Тенденції демократизму у філософській думці та мистецтві України.
Сергій Васильківський як найяскравіший представник українського реалістичного живопису.

Рекомендована література

Аксиоми для нащадків. Українські імена у світовій науці // Упорядник О.К. Романчик. – Львів, 1992.
Сергій Васильківський. Альбом. Автор-упорядник М.М. Безхутрий. – К.: Мистецтво, 1987.
Чижевський Д. Реалізм в українській літературі. — Тернопіль, 1994.

Тема 17. Витоки українського модернізму

Ідейні витоки українського модернізму.
Модерністський період національно-культурного відродження та його особливості в Галичині.
Модернізм в українській літературі.
Феномен українського театрального мистецтва.
Розвиток українського мистецтва кінця XIX – поч. XX ст.

Тематика наукових есе

Дискурсивно-декларативний етап українського модернізму: Л. Українка та О.Кобилянська.
Ідейно-теоретичні передумови формування вітчизняних модерністичних тенденцій.
Чинники та характер модернізації вітчизняного соціокультурного простору.
Напрями розвитку архітектури на Україні кінця XIX століття.

Рекомендована література

Гундорова Т.І. Проявлення слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. – Львів, 1997.
Максимович О.В. Соціально-філософські аспекти модернізму в контексті українського соціокультурного дискурсу кінця XIX – першої половини XX ст. (Рукопис дисертації).
Павличко С.Д. Дискурс модернізму в українській літературі. — К., 1997.
Українське мистецтво і архітектура кінця XIX – початку XX ст. – К., 2000.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Історія української культури: історіографія та джерела.
2. Проблема періодизації української культури.
3. Етапи формування української нації.
4. Феномен українського менталітету: чинники та особливості.
5. Проблема етногенезу української нації.
6. Кам'яний вік на території України.
7. Трипільська культура.

8. Антропогенетичні особливості українців.
9. Культурна спадщина кочових племен Північного Причорномор'я.
10. Скіфи в історії української культури.
11. Грецькі колонії Північного Причорномор'я.
12. Генезис східнослов'янських племен.
13. Міфологічний простір слов'янського язичництва.
14. Релігійні уявлення давніх слов'ян.
15. Перше велике переселення народів: індоевропейці на території України.
16. Походження християнства на українських землях.
17. Вплив християнства на культуру Київської Русі.
18. Розвиток писемності у Київській Русі.
19. Наукові знання на Русі.
20. Розвиток літератури часів Київської Русі.
21. Архітектура і живопис у Київській Русі.
22. Право і законодавство Київської Русі.
23. Освіта у Київській Русі.
24. Суспільно-політичні та економічні передумови розвитку культури Галицько-Волинського князівства.
25. Архітектура та містобудування у Галицько-Волинському князівстві.
26. Ремесла, декоративне та ужиткове мистецтво Галицько-Волинської Русі.
27. Писемність та література у Галицько-Волинському князівстві.
28. Культура Київської Русі та Галицько-Волинського князівства: спільне та відмінне.
29. Руська та західноєвропейська середньовічна культура: спільне та відмінне.
30. Соціокультурні особливості культури Київської Русі.
31. Структура та діяльність Острозького культурно-освітнього осередку.
32. Культурно-освітній осередок при Києво-Печерській Лаврі: виникнення та напрями діяльності.
33. П. Могила та його вклад у розвиток української культури.
34. Феномен братств на Україні в XVI – першій половині XVII століть.
35. Полемічна література XVI – першій половині XVII століть.
36. Живопис українського ренесансу.
37. Львівський архітектурний ренесанс.
38. Музична культура і театральне мистецтво на Україні в XVI – першій половині XVII століть.
39. Гуманістичні та реформаційні ідеї у філософській думці України.
40. Зодчі Львівського Ренесансу.
41. Особливості та періодизація Українського ренесансу.
42. Які три етапи національно-культурного відродження виділяє М. Грох?
43. Які етапи українського національно-культурного відродження виділяє І. Лисяк-Рудницький?
44. Охарактеризуйте політичний етап національно-культурного відродження.
45. Охарактеризуйте культурний етап національно-культурного відродження.
46. Що означає поняття "національно-культурне відродження"?
47. Охарактеризуйте академічний етап національно-культурного відродження.
48. Запоріжжя як український суспільно-культурний феномен.
49. Розвиток українського православ'я в другій пол. XVII – XVIII ст.
50. Світоглядні засади українського бароко.
51. Охарактеризуйте особливості будівлі козацького собору.
52. Перелічіть характерні риси української літератури нового часу.
53. Охарактеризуйте особливості українського барокового живопису.

ІСТОРІЯ РЕЛІГІЇ

Уклав: канд. іст. н., доц. Васьків А.Ю.

Програма навчального курсу для студентів філософського факультету
(спеціальність „Культурологія”)

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

<i>Тема 1.</i> “Історія релігії” як наука та навчальна дисципліна	2 год.
<i>Тема 2.</i> Релігійні традиції Стародавнього Єгипту та Межиріччя	2 год.
<i>Тема 3.</i> Релігійні вчення Стародавніх Індії та Китаю	2 год.
<i>Тема 4.</i> Релігійні вчення греко-римського світу	2 год.
<i>Тема 5.</i> Конфуціанство як релігійно-філософська система	2 год.
<i>Тема 6.</i> Релігійне вчення даосизму	2 год.
<i>Тема 7.</i> Індійські релігійні вчення (індуїзм, джайнізм, сикхізм)	2 год.
<i>Тема 8.</i> Іранські релігійні вчення (зороастризм, мітраїзм, маніхейство)	2 год.
<i>Тема 9.</i> Синтоїзм – японське релігійне вчення	2 год.
<i>Тема 10.</i> Релігійне вчення та етапи історичного розвитку іудаїзму	2 год.
<i>Тема 11.</i> Релігійне вчення та етапи історичного розвитку буддизму	2 год.
<i>Тема 12.</i> Історія християнства та його конфесійних різновидів	6 год.
<i>Тема 13.</i> Релігійна доктрина та традиції ісламу	2 год.
<i>Тема 14.</i> Новітні релігійні течії та рухи	2 год.
<i>Тема 15.</i> Релігійні вірування праукраїнців	2 год.
<i>Тема 16.</i> Поширення та утвердження християнського вчення на українських землях. Феномен двоєвір’я в українському християнстві	2 год.
<i>Усього</i>	36 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

<i>Тема 1.</i> Форми ранніх релігійних уявлень	2 год.
<i>Тема 2.</i> Релігійні традиції Стародавнього Сходу	2 год.
<i>Тема 3.</i> Давні релігії Євразії	2 год.
<i>Тема 4.</i> Релігії Африки, Австралії та Океанії	2 год.
<i>Тема 5.</i> Релігійні вірування Доколумбової Америки	2 год.
<i>Тема 6.</i> Китайські релігійні системи	2 год.
<i>Тема 7.</i> Іранські релігійні вчення	2 год.
<i>Тема 8.</i> Релігійне вчення та етапи історичного розвитку буддизму	4 год.
<i>Тема 9.</i> Витоки християнської традиції	2 год.
<i>Тема 10.</i> Історія конфесійних різновидів християнства	4 год.
<i>Тема 11.</i> Релігійна доктрина та традиції ісламу	2 год.
<i>Тема 12.</i> Новітні релігійні течії та рухи	2 год.
<i>Тема 13.</i> Релігійні вірування давніх українців та запровадження християнства у Київській Русі	2 год.
<i>Тема 14.</i> Особливості історичного розвитку релігії в Україні (XII-XX ст.)	4 год.
<i>Усього</i>	36 год.
<i>Разом</i>	72 год.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- Брайчевський М.Ю.* Утвердження християнства на Русі. - К.1 988.
- Власовський І.Ф.* Нарис історії Української православної церкви: У 4 т. Нью-Йорк-Київ, 1990.
- Воропай О.* Звичаї нашого народу. - К.,1996.
- Грушевський М.* З історії релігійної думки в Україні. - К.,1992.
- Моця О.Л., Ричка В.М.* Київська Русь: від язичництва до християнства.-К.,1996.
- Библейская энциклопедия. - М., 1998.
- Федоров Ю.* Історія церкви в Україні. - Торонто, 1990.
- Історія релігії в Україні /За ред. А.М.Колодного і Т.М.Яроцького. - К.,1999.
- Огієнко І.* Дохристиянські вірування українського народу. - К.,1992.
- Степовик Д.* Релігії світу. - К.,1993.
- Степовик Д.* Релігії, культу та секти світу.- К., 1997.
- Массе А.* Ислам. - М., 1961.
- Корнилов Г.М.* Шариат и его социальная сущность.
- Фаррар Ф.* Жизнь и труды св.Апостола Павла. - К., 1994.
- Христианство. Энциклопедический словарь. Т.1-3. М., 1993-1995.
- Мауриттсон М.* Католицьке віровчення.-К.,1988.
- Классики мирового религиоведения.- М.,1996.
- История Византии. - М., 1987. Т.1-3.
- Климович Л.И.* Книга о Коране, его происхождении и мифологии.- М.,1986.
- Ислам. Краткий справочник. - М., 1983.
- Ислам. Энциклопедический словарь. - М., 1991.
- Боги. Брахманы. Люди. Четыре тысячи лет индуизма. - М., 1969.
- Бонгард-Левин Г.М.* Индия эпохи Маурьев. - М., 1973.
- Гегель Г.В.Ф.* Философия религии. - Т.1-2. - М., 1976-1977.
- Зеньков В.* Основы христианской философии. - М., 1992.
- Кун Н.А.* Легенды и мифы Древней Греции.
- Лосский В.Н.* Очерк мистического богословия Восточной церкви. М.,1991.
- Матье М.* Древнеегипетские мифы. - М., 1956.
- Хрестоматия по истории Древнего Рима.- М., 1962.
- Хрестоматия по истории Древней Греции.-М., 1964.
- Церен З.* Библиейские холми. - М., 1986.
- Генрі Г.* Геллей. Біблійний довідник Геллея. -Торонто, 1985.
- Кривелев М.А.* Библия: историко-критический анализ.- К.,1985.
- Косідовський З.* Оповідання євангелістів.-К.,1986.
- Беленький М.С.* О мифологии и философии Библии.- М.,1977
- Эпос о Гильгамеше. - М., 1901
- Чайлд Г.* Древний Восток при свете новых раскопок. - М., 1956.
- Панов В.Ф., Бахнин Ю.Б.* Жизнь Махмуда. - М., 1990.

ІНТЕРНЕТ - ДЖЕРЕЛА

- <http://www/ay.ru/japan/htm>(Буддизм, Індуїзм)
- <http://www/israland.com/judaic/input> (Іудаїзм)
- <http://www/taoystore.org/> (Даосизм)
- <http://www/vatican.va/> (офіційний сайт Ватикану)
- <http://www/pravoslavie.ru/> (православний сайт)
- <http://www/adventist.org.ua/> (сайт адвентистів)
- <http://www/protestant.newmail.ru/>(протестантські сайти)
- <http://www/islam.boom.ru/> (мусульманський сайт)

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. “Історія релігії” як наука та навчальна дисципліна

Релігієзнавство як базова дисципліна курсу “Історія релігії”. Основні концепції походження релігії. Предмет та структура, методологічні засади та принципи курсу “Історія релігії”. Історія релігії як складова релігієзнавства і означення реального процесу розвитку релігійного феномену. Історіософія та феноменологія релігії. Поняття сутності та смислу історії релігії. Проблеми історичної типології релігії. Класифікації релігії Гегеля, Гартмана, Зібера. Генеалогічний та морфологічний підходи до класифікації релігії. Понятійне осмислення історії релігії в богословському релігієзнавстві. Богословське трактування явищ релігійної множинності.

Тема 2. Релігійні традиції Стародавнього Єгипту та Межиріччя

Єгипетський пантеон богів, піднесення авторитету бога Амона-Ра. Релігійна реформа Аменхотепа-Ехнатона. Еволюція уявлень про потойбічне життя та загробний світ. Єгипетська космологія та уявлення про людину.

Релігійні традиції шумерської та акадської цивілізацій. Космологія. Пантеон та демонологія. Межиріччя. Храми-зіккурати. Жрецтво. Релігія і моральна система. Есхатологія, уявлення про потойбіччя. Кур – царство мертвих.

Тема 3. Релігійні вчення Стародавніх Індії та Китаю

Давньоарійська релігія. Ведична традиція. Веди – священні книги давньоіндійської релігійної традиції Упанішади. Ранньоведичний пантеон. Кама, карма, сансара, мокша. Пуруша. Брахманізм і традиція кастового поділу. Брахманізм.

Релігія в давньому Китаї. Ін і Янь. Культ Шанді. Культ Неба (Тянь). Церемоніалізм. Жерці-чиновники. Давньокитайська релігійна філософія.

Тема 4. Релігійні вчення греко-римського світу

Джерела з історії давньогрецької релігійної традиції.

Боги мінойського і ахейського Криту. Цар – маг. Формування олімпійського пантеону. Антропоморфізм. Міфологія. Грецькі храми. Жрецтво, оракули.

Етруська релігія. Книги Тога. Космологія та міфологічна система.

Жрецтво у Стародавньому Римі. Колегія понтифіків. Вчення стоїків і римська релігійна традиція. Марновірство Імператорський культ. Реформи Цезаря, Октавіана. Давньоримська космологія і уявлення про потойбіччя. Криза релігійної системи в епоху пізньої імперії. Еклектизм давньоримського релігійного вчення.

Тема 5. Конфуціанство як релігійно-філософська система

Конфуцій, його духовний, особистісний та соціальний ідеал. П’ятикнижжя Конфуція.

Чиновництво та його роль у релігійній системі. Вчення неоконфуціанства. Чжу Сі. Лінь Бяо. Поклоніння духам і богам. Поклоніння духу Кун-ци. Конфуціанський ритуал. Храми конфуціанців. Релігізація філософської системи. Конфуціанці в історії Китаю.

Тема 6. Релігійне вчення даосизму

Лао - цзи та його вчення. Ян та інь. “Книга змін”. “Дао де цзин”. Традиція раннього даосизму. Чжуан – цзи. Принцип бездіючої дії. Пантеон даських богів.

Даоські школи. Вчення сучасного даосизму.

Даоська практика. Храм і молитва. Вчення про безсмертя. 1200 добрих справ як заповідь безсмертя. Народний даосизм. Даоський спосіб життя.

Тема 7. Індійські релігійні вчення (індуїзм, джайнізм, сикхізм)

Пантеон індуїзму. Індуїстська тріада. Жіночі індуїстські божества. Релігійно-філософські основи індуїзму. Вчення про дхарму. Напрямки індуїзму: шактізм, вішнуїзм та шиваїзм. Космологія. Міфологія. Махабхарата і Рамаєна. Пурани. Уявлення про смерть та потойбіччя. Тантричне вчення індуїзму.

Історичні етапи розвитку індуїзму. Індуїзм як державна релігія Індії в IV-VI ст. Реформа індуїстського вчення у XVII – XVIII ст. Рамакрішна. Бхагаватизм. Вівекапанда. Неоіндуїзм і сучасність.

Культово-обрядові традиції індуїзму. Пуджі – ритуали поклоніння. Храми та храмові ритуали. Феномен медитації. Календар індуїстських свят. Домашні ритуали. Обряди життєвого циклу.

Махавіра Вардхамана – засновник джайнізму. Теорія та етика джайнізму. Напрямки в джайнізмі. Космологія. Уявлення джайнів про час. Вчення про ахімсе. Джайністський ритуал. Світське та чернече життя джайнів.

Сикхізм. Вчення гуру Нанака. “Гранд Сахиб”. Течії та групи в сикхізмі (рамараї, нірмала, ніхангі). Сикхістська реформація у ХУІІІ ст. Політичні традиції сикхізму. Сикхістська культово-обрядова традиція.

Тема 8. Іранські релігійні вчення (зороастризм, мітраїзм, маніхейство)

Витоки зороастризму. Заратустра та його вчення. Зороастрійський пантеон. Релігійний дуалізм. Анріман та Ахурамазда. Деви. Авеста.

Космологія зороастризму. Міфологічна традиція. Зороастрійська община. Жерці. Обряд очищення. Культ предків. Зороастрійські храми. Мітраїзм як витокова традиція зороастризму. Молитовна практика мітраїзму. Етика мітраїзму. Християнство і мітраїзм.

Маніхейство – вчення про царство світу. Проповідник Мані. Маніхейська космогонія.

Тема 9. Синтоїзм – японське релігійне вчення

“Шлях богів”. Синтоїстський пантеон. Камі. Пантеон богів. “Кодзікі” та “Ніхонгі” як джерела синтоїстського вчення. Міфологія. Космологія. Уявлення про потойбіччя, життя та смерть людини. Кодекс честі у синтоїзмі. Камікадзе і релігійна традиція синто.

Храмова традиція синтоїзму. Етапи культової церемонії. Чайна традиція японців та синтоїзм.

Синто та політична традиція Японії. Етапи розвитку синтоїзму. Буддійські впливи у синтоїстській традиції.

Тема 10. Релігійне вчення та етапи історичного розвитку іудаїзму

Історія іудейської релігійної традиції. Яків. Земля обітованна. Мойсей. Саул, Самуїл. Давид, Соломон. Історія Єрусалимського храму.

Бог Ягве та межі його пізнання. Монотеїзм та креативність Бога.

Танах – священна збірка іудеїв. Талмуд та його структура. Каббалістичне вчення.

Міфологічна та космологічна традиції іудаїзму. Етика іудаїзму. Декалог. Напрямки і течії в іудаїзмі Голокост. Іудаїзм і сіонізм. Держава Ізраїль. Єврейська діаспора. Обрядово-культова система. Синагога і молитва. Система свят.

Тема 11. Релігійне вчення та етапи історичного розвитку буддизму

Сіддхартха Гаутама та його життя.

Вчення Будди. Дхарма. Чотири благородні істини. Панчашила. Восьмеричний шлях. Нірвана. Опозиційність вчення Гаутами.

Весвіт та його будова. Шляхи досягнення нірвани. Буддизм тхеравади, махаяни, ваджраяни. Пантеон та культ. Вчення тантричного буддизму.

Перші общини буддистів в Індії. Монастирі та сангха. Трипітака. Буддійські собори.

Національні форми буддизму: історичний аспект. Буддизм в історії Індії. Поширення буддизму в Китаї та Японії. Чань (дзен) буддизм. Медитативні практики.

Буддизм і синтоїзм в Японії.

Північний буддизм (ламаїзм). “Ганджур” і “Данджур”. Далай-лама і теорія втілень. Особливості вчення тибетського буддизму. Основні школи тибетського буддизму. Ламаїзм і сучасність. Вчення Далай-лами XIV.

Тема 12. Історія християнства та його конфесійних різновидів

Витоки християнства. Джерела християнського віровчення. Біблія. Богословська, міфологічна та історична концепції трактування особи Ісуса Христа. Новий Завіт про особу Христа.

Формування церковної організації та віровчення перших християн. Поширення та еволюція християнства. Вселенські собори. Засади християнського віровчення. Культ в системі християнської релігії. Утворення самостійних церков. Перші патріархати. Схизма Михайла Керуларія і Великий розкол.

Католицизм. Віросповідні, обрядово-культові та організаційні особливості. Католицька філософія. Папство і Ватикан. Чернечі ордени в католицькій церкві. Східні католицькі та уніатські церкви.

Еволюція соціальної доктрини і соціальної політики католицької церкви. XXI Вселенський (II Ватиканський) собор і політика "аджорнаменто". Католицько-православний діалог і проблеми екуменізму.

Православ'я. Загальна характеристика віросповідних та культових особливостей. Православне чернецтво. Організаційна структура світового православ'я. Помісні церкви. Етнопонаціональна специфіка православ'я. Необхідність зміни парадигм у сучасному православ'ї.

Протестантизм. Ранній протестантизм: причини появи та характерні особливості. Догматика, культ та обряди лютеранства, кальвінізму, англіканства. Особливості ранньопротестантської теології. Традиції пізнього протестантизму. Баптизм, методизм, квакерський рух, адвентизм, організація Свідків Єгови, п'ятидесятництво: догматика, віровчення, культ, всесвітні релігійні центри.

Тема 13. Релігійна доктрина та традиції ісламу

Аравія в доісламський час. Мухамед. Хіджра. Халіфат. Праведні халіфи. Поширення ісламу. Коран. Сунна. Хадиси. Коран та мистецтво ісламу. Шаріат: божественне законодавство. Факх.

Доктринальні основи ісламу. Стовпи ісламу. Традиції ісламського богослужіння. Духовенство. Кааба – святина ісламу.

Мусульманський життєвий цикл: обряди та порцеси. Уявлення про потойбіччя. Есхатологія. Ісламська соціальна етика. Релігійно-політичні течії та групи в ісламі. Проблема ісламського фундаменталізму.

Тема 14. Новітні релігійні течії та рухи

Новітні релігійні течії та рухи: проблема методології. Соціально-психологічні чинники виникнення неорелігій.

Неохристиянська релігійна традиція та її характерні ознаки. Церква Ісуса Христа Святих Останніх Днів. Джозеф Сміт. "Книга Мормона".

Свідки Єгови як неохристиянський феномен.

Богородична церква. Бреславський – Янкельман про спасительну роль Богородиці. Літургічна традиція. Християнська наука та вчення М. Беккер Едді. Всесвітня церква Бога. Вчення Г. Армстронга. "Сім'я". "Діти Бога". Девід Берг. Християнське місіонерство. Церква Останнього заповіту.

Неорелігії орієнталістського напрямку. Міжнародне товариство Свідомості Крішні. Абхай Ширан Де. "Бахавадгіта. Яка вона є". Трансцедентальна медитація. Вчення Махаріші Махеш Йогі. Сахаджа-йога. Нірмала Деві. Вчення про кундаліні. Культ Сатья Саї Баби. Аум Сінрікьо. Вчення Сьоко Асахари

Синкретичні релігії. Бахаїзм. Баха-Улла. Декларація Баб. Церква єднання. Вчення Муна. Велике Біле Братство. Вчення ЮСМАЛОС.

Сайєнтологічна традиція в НРТ. Вчення Р. Хаббарда. "Діанетика і сучасна наука про душевне здоров'я". Вчення К. Кастанеди. "Дитятко" П. Іванова.

Неоязичництво у світі та Україні. Рунвіра, Рідна віра. Собор Рідної віри. Вчення Л. Силенка та В. Шаяна.

Сатанізм. Е. Кроулі, Е. Ла Вей.

Тема 15. Релігійні вірування праукраїнців

Релігії стародавніх праукраїнських спільнот. Демоністичні вірування давніх українців. Пандемоніум. Політеїстичні традиції. Образи богів – духів.

Давньоукраїнська міфологія. Релігійна термінологія. Дуалізм дохристиянських вірувань українців. Джерела вивчення релігійності праукраїнців. "Велесова книга". Релігійна святково-обрядова культура давніх українців.

Уявлення про потойбіччя. Вчення про душу. Похоронні обряди. Голосіння. Тризна. Вчення про митарства.

**Тема 16. Поширення та утвердження християнського вчення на українських землях.
Феномен двоєвір'я в українському християнстві**

Початки християнства на українських землях. “Андрієва легенда.”

Християнські впливи у Херсонесі Таврійському та інших грецьких колоніях Північного Причорномор'я. Святий Климент. Від язичництва до християнства: еволюція релігійного життя в Київській Русі в IX-X ст. Брати – просвітителі Кирило і Мефодій.

Аскольдове хрещення 860 р.: причини та наслідки. Релігійна реформа Володимира 980 р. Версії та інтерпретації хрещення Русі. Акт хрещення Русі 14 серпня 988 р. Заснування Київської митрополії. Перші київські митрополити. Богословсько-філософська традиція. Феномен двоєвір'я.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Форми ранніх релігійних уявлень

Загальні особливості та характеристика ранніх релігійних форм.

Первісна магія.

Фетишизм.

Тотемізм

Анімізм

Землеробські культури.

Шаманізм.

Тематика есеїстичних робіт

Історія талісманів та амулетів

Психотехніка шаманізму

Первісна магія та її релікти в сучасності

Землеробські культури праукраїнців

Рекомендована література

Релігієзнавство/ під ред Лубського. – К., 2000 (для всіх тем курсу)

Калінін Ю.А., Харьковщенко Є.А. Релігієзнавство. – К., 2000 (для всіх тем курсу)

Фрезер Дж. Золотая ветвь. – М., 1986.

Тейлор Е. Первісна культура. – К., 2000.

Элиаде М. Трактат по истории религий.: В 2 т. – Т.2. – СПб, 1990. – С. 85 – 190.

Энциклопедия обрядов и обычаев. – СПб, 1996.

Энциклопедия “Религии мира”. – М., 1997.

Лубський В., Лубська М. Та ін. Історія релігій. – К., 2002.

Торчинов Е. А. Религии мира. Опыт запредельного. – СПб, 1998.

Мень А. История религии: В 7 т. – Т.1,2. –М., 1991

Крывелев И.А. История религий. – М., 1975.

Токарев С.А. Ранние формы религии. – М., 1985.

Тема 2. Релігійні традиції Стародавнього Сходу

Релігійна система Стародавнього Єгипту.

Релігії Межиріччя.

Релігійно-філософські системи Стародавньої Індії.

Релігійна система Стародавнього Китаю.

Тематика есеїстичних робіт

Уявлення про потойбіччя у Межиріччі та Стародавньому Єгипті: порівняльний аналіз.

Епос про Гільгамеша: основні міфологеми

Єгипетська “Книга мертвих”

Релігійна реформа Аменхотепа

Рекомендована література

- Фрезер Дж.* Золотая ветвь. – М., 1986.
Элиаде М. Трактат по истории религий.: В 2 т. – Т.2. – СПб, 1990. – С. 85 – 190.
Матье М. Древнеегипетские мифы. – М., 1956.
Редер Д. Мифы и легенды Древнего Двуречья. – М., 1965
Эпос о Гильгамеше. – М., 1961.
Клочков И.С. Духовная культура Вавилонии: Человек, судьба, время. – М., 1983.
Коростовцев М.А. Религия Древнего Египта. – М., 1976.

Тема 3. Давні релігії Євразії

- Скіфська релігія.
Релігійні традиції сарматів.
Віровизнальні традиції германо-скандинавського світу.
Релігія та вірування кельтів.

Тематика есеїстичних робіт

- Скіфський пантеон
Германо-скандинавська міфологія
Міфологія кельтів

Рекомендована література

- Бессонова С.С.* Религиозные представления скифов. – К., 1983.
Вайнтриб И.В. Священные лики цивилизаций. – К., 2001
Полонська-Василенко Н. Історія України: В 2 т. – К.,1993. – Т.1.
Грушевський М. Історія України – Руси.: В 11 т. – Т.1. – К., 1991
Мурзин В.Ю. Происхождение скифов. – К., 1990.
Павленко Ю.В. Передісторія давніх русів у світовому контексті. – К.,1994.
Раевский Д.С. Очерки идеологии скифо-сарматских племен. – М., 1977.
Эпос о короле Артуре. – М., 2002
Толкін Дж. Володар кілець. – К.2003.

Тема 4. Релігії Африки, Австралії та Океанії

- Загальна характеристика та особливості релігій Африки, Австралії та Океанії.
Релігії Африки.
Релігійні системи та культові практики релігій Австралії та Океанії.

Тематика есеїстичних робіт

- Культ вуду
Традиція африканської магії
Родоплемінні вірування папуасів Нової Гвінеї

Рекомендована література

- Энциклопедия “Религии мира”. – М., 1997.
Лубський В., Лубська М. Та ін. Історія релігій. – К., 2002.
Элиаде М. Трактат по истории религий.: В 2 т. – СПб, 1999.
Фрезер Дж. Золотая ветвь. – М., 1986.
Торчинов Е. А. Религии мира. Опыт запредельного. – СПб, 1998.
Энциклопедия обрядов и обычаев. – СПб, 1996.
Мизун Ю.В., Мизун Ю.Г. Тайны богов и религий. – М., 1999.
Африка и Австралия. Глобус. – М.1999.

Тема 5. Релігійні вірування Доколумбової Америки

Релігійні уявлення ацтеків.
Релігія майя.
Релігійна система інків.
Релігійна система чібча-муїсків.

Тематика есеїстичних робіт

Культурна традиція ацтеків
Пантеон інків
Уявлення про потойбіччя у релігійних традиціях Мезоамерики (порівняльний аналіз)

Рекомендована література

Березкин Ю.Э. Инки: исторический опыт империи. – Л., 1991.
Галич М. История доколумбовых цивилизаций. – М., 1990.
Гуляев В.И. Древнейшие цивилизации Мезоамерики. – М., 1972.
Гуляев В.И. Древние майя. Загадки погибшей цивилизации. – М., 1983.
Соди Д. Великие культуры Мезоамерики. – М., 1985.
Энциклопедия “Религии мира”. – М., 1997.
Лубський В., Лубська М. Та ін. Історія релігій. – К., 2002.
Элиаде М. Трактат по истории религий.: В 2 т. – СПб, 1999.

Тема 6. Китайські релігійні системи

Конфуціанство як релігійно-філософська система.
Конфуціанський церемоніал.
Релігійне вчення даосизму.
Даоські культові практики.

Тематика есеїстичних робіт

П'ятикнижжя Конфуція
Даоська алхімія
Китайські церемонії часів Конфуція

Рекомендована література

Васильев Л.С. Культы, религии, традиции в Китае. – М., 1970.
Куликов В.С. Китайцы о себе. – М., 1989.
Религии Древнего Востока. – М., 1985.
Вайнтруб І.В. Конфуціанство // Людина і світ. - 1999. - №1.
Religie Wschodu i Zachodu. Wybór textow. – Warszawa, 1991. – S. 74 – 82.
Вайнтруб І.В. Даосизм // Людина і світ. - 1999. - №2.
Монзельер Г.О. Религии в Китае // Китай. – Л., 1990.
Померанцева Л.Е. Поздние даосы о природе, обществе и искусстве. – М., 1979.
Религиозные традиции мира: В 2 т. – Т.2. – М., 1996.
Сима Цянь. Исторические записки: В 5 т. – Т.1. – М., 1975.
Religie Wschodu i Zachodu. Wybór textow. – Warszawa, 1991. – S. 82 – 96.

Тема 7. Іранські релігійні вчення

Доктринальні основи зороастризму.
Зороастрійські культові практики.
Мітраїзм.
Маніхейство.

Тематика есеїстичних робіт

Авеста- священна книга зороастризму
Есхатологічна традиція зороастризму
Маніхейство і християнство.

Рекомендована література

Васильев Л.С. История религий Востока. – М., 1988.
Мизун Ю.В., Мизун Ю.Г. Тайны богов и религий. – М., 1999.
Торчинов Е. А. Религии мира. Опыт запредельного. – СПб, 1998.
Энциклопедия обрядов и обычаев. – СПб, 1996.
Энциклопедия “Религии мира”. – М., 1997.
Тексты Авесты. – М., 2002.
Хома І. Нарис історії Вселенської церкви. – Львів, 1998.

Тема 8. Релігійне вчення та етапи історичного розвитку буддизму

Вчення Сіддхартхи Гаутама.
Формування буддизму як релігійної системи.
Буддійські культові практики.
Течії та напрямки в буддизмі.

Тематика есеїстичних робіт

Трипітака – священна збірка буддизму
Нірвана: способи досягнення і психотехніка
Буддійське чернецтво
Буддійські ритуали

Рекомендована література

Васильев Л.С. История религий Востока. – М., 1988.
Васильев Л.С. Культы, религии, традиции в Китае. – М., 1970.
Религии Древнего Востока. – М., 1985.
Вайнтриб І.В. Буддизм // Людина і світ. - 1998. - №2.
Кочетов А.Н. Буддизм. – М., 1983.
Кочетов А.Н. Ламаизм. – М., 1985.
Юань Ке Мифы Древнего Китая. – М., 1987.
Religie Wschodu i Zachodu. Wybór textow. – Warszawa, 1991. – S. 82 – 96.

Тема 9. Витоки християнської традиції

Початки християнства. Постать Ісуса Христа.
Джерела з історії християнства. Біблія.
Легалізація християнства.
Формування віровчення та догматики. Вселенські собори.

Тематика есеїстичних робіт

Морально-філософська система Нового Завіту
Рукописи Мертвого моря
Історичність особи Ісуса Христа
Зв’язок раннього християнства із філософськими системами античності

Рекомендована література

Фаррар Ф. Жизнь и труды св.Апостола Павла. - К., 1994.
Христианство. Энциклопедический словарь. Т.1-3. М., 1993-1995.
Мауриттсон М. Католицьке віровчення.-К.,1988.
Классики мирового религиоведения.-М.,1996.
История Византии. - М., 1987. Т.1-3.
Академічне релігієзнавство/ Під ред. Проф. А.М. Колодного. -К.,2000.
Амусин І.Д. Рукописи Мертвого Моря. - М., 1960.
Амусин І.Д. Находки у Мертвого моря. - М., 1964.
Ранович А.Б. Первоисточники по истории раннего христианства. - М.,1990.
Свенцицкая И.С. Раннее христианство: страницы истории. - М.,1988.
Церен З. Библиейские холмы. - М., 1986.

Генрі Г. Геллей. Біблійний довідник Геллея.-Торонто, 1985.

Мень А. История религии. - Т.1-2. - М., 1989-90.

Тема 10. Історія конфесійних різновидів християнства

Розкол 1054 р.: причини та наслідки.

Православ'я: особливості віровчення, культу та церковної організації.

Етапи історичного розвитку католицизму.

Ранній та пізній протестантизм.

Тематика есеїстичних робіт

Хрестові походи.

Інквізиція

Православне сектантство

Доктрина наперед визначення Ж. Кальвіна

Російське православ'я і концепція "третього Риму"

Екуменічний рух

Рекомендована література

Фаррар Ф. Жизнь и труды св. Апостола Павла. - К., 1994.

Християнство. Знциклопедич.словарь. Т.1-3. М., 1993-1995.

Мауриттсон М. Католицьке віровчення.-К.,1988.

Класики мирового релігієзнавства.-М.,1996.

История Византии. - М., 1987. Т.1-3.

Академічне релігієзнавство/ Під ред. Проф. А.М. Колодного. - К.,2000.

Амусин И.Д. Рукописи Мертвого Моря. - М., 1960.

Тема 11. Релігійна доктрина та традиції ісламу

Постать пророка Мухамеда.

Формування ісламської общини.

Доктрина ісламу.

"П'ять стовпів" ісламу – основа культових практик.

Віровизнальні особливості течій та напрямків в ісламі.

Тематика есеїстичних робіт

Мухамед – засновник ісламу

Основи шаріату

Сакральна культура ісламу

Рекомендована література

Абу Аля аль Маудуді. Принципи ісламу. – Львів, 1995.

Васильев Л.С. История религий Востока. – М., 1988.

Басилов В.Н. Культ святых в исламе. – М., 1970

Беляев Е.А. Арбы, ислам и арабский халифат в раннее средневековье. – М., 1965.

Вайнтруб І. Кааба і мечеті // Людина і світ. – 1999. - №6.

Бертельс Е.Э. Суфизм и суфийская литература. – М., 1965.

Грюненбаум Г.З. Классический ислам. – М., 1988.

Тема 12 .Новітні релігійні течії та рухи

Методологічні проблеми класифікації та дефініювання неорелігій.

Неохристиянська релігійна традиція.

Орієнталістські неорелігії.

Синкретичні релігійні культури.

Неоязичництво.

Сатанізм.

Тематика есеїстичних робіт

Деструктивні неорелігії: криєрії та оцінка
Церква уніфікації
Вчення Порфирія Іванова
Феномен Рун віри

Рекомендована література

Успенский П. Новая модель Вселенной. – СПб., 1993.
Дудар Н. Филипович Л. Нові релігійні течії в Україні. – К., 2000.
Баркер А. Новые религиозные движения. – СПб, 1997.
Митрохин Л. Религии Нового века. – М., 1985.
Энциклопедия „Религии мира”. – М., 1997.
Нові релігійні течії та організації в Україні. Довідник. – К., 1997.
Кривоногов Ю. Ключи от Царства Небесного: цикл лекцій по высшей йоге. К., 1990
Прабхупада Бхактиведанта Свами. Бхагавадгита как она есть. – 1990.
Трагедия красной церкви. Богородичный центр. – М., 1992.
Шаян В. Віра предків наших. – Гамільтон, 1987.
Мага Віра (Лева Силенка). – К., 1997.
Шри Матаджи Нирмала Деви. Книга мантр сахараджа йоги. – К., 1993.
Шри Чин Мой. Медитация. Совершенствование в Боге. – М., 1992.
Шріла Прабхупада. Наука самоусвідомлення. – К., 1991.

Тема 13. Релігійні вірування давніх українців та запровадження християнства в Київській Русі

Давньоукраїнська міфологія.
Пандемоніум та пантеон праукраїнців.
Перші кроки християнства на українських землях.
Володимирова реформа та її наслідки. Феномен двоєвір'я.

Тематика есеїстичних робіт

Давні українські релігійні звичаї та традиції
Уявлення про потойбічний світ в давньоукраїнській міфології
“Андрієва легенда”
Аскольдове хрещення Русі
Наслідки запровадження християнства у Київській Русі

Рекомендована література

Боровський Я. Світогляд давніх киян. – К., 1992.
Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні. – К., 1992.
Дохристиянські вірування. Прийняття християнства // Історія релігій в Україні.: В 10 т. – Т. 1. – К., 1996.
Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. – К., 1992.
Велесова книга. – К., 1999.
Канигін Ю. Шлях аріїв. – К., 1999.

Тема 14. Особливості історичного розвитку релігії в Україні (XIII-XX ст.)

Середньовічне християнство в Україні.
Православ'я в польсько-литовську добу:
Рим і Україна (до Берестя)
Православ'я в Могілянську добу
Берестейська унія і релігійно-церковне життя в Україні.
Ранній і пізній протестантизм в Україні

Православна і греко-католицька церкви у ХУІІ-пер.Пол. ХХ ст.. (основні етапи історичного розвитку)
Особливості сучасної релігійної ситуації в Україні

Тематика есеїстичних робіт

Неорелігії в Україні
Українське неоязичництво
Етапи становлення в незалежній Україні помісної православної церкви
Сучасне становище УГКЦ

Рекомендована література

- Великий А.С.* З літопису християнської України.- Рим, 1968-88.
Історія православної церкви в Україні/ За ред. А. Колодного і П. Яроцького.-К., 1996.
Власовський Нарис історії Української православної церкви. – В 4-х т. К., 1990.
Харьковеценко Є.А. Софійністськ українського християнства.- К., 1996.
Пащенко В. Православ'я в новітній історії України.-Полтава, 1997.
Любащенко В. Історія протестантизму в Україні.-К., 1996.
Васьків А.Ю. Історія УГКЦ. Текст лекції.- Львів, 1999.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Релігієзнавство як галузь гуманітарного та соціального знання.
2. Особливості історичного, філософського, соціологічного, психологічного, феноменологічного аналізу релігії.
3. Релігієзнавство і теологія: предмет, методологія, структура.
4. Релігійна віра.
5. Релігійні уявлення, ідеї та доктрини.
6. Релігійний культ.
7. Релігійні організації.
8. Структура релігійної свідомості.
9. Функції релігії.
10. Ранні форми релігії, родоплемінні культури.
11. Ранні національні релігії: особливості та загальна характеристика.
12. Релігії Стародавнього Єгипту.
13. Релігії Межиріччя.
14. Релігії Стародавньої Індії.
15. Релігії Стародавнього Китаю.
16. Античні релігії.
17. Пізні національно-державні релігії: особливості та загальна характеристика.
18. Національні релігії Індії: індуїзм, джайнізм, сикхізм.
19. Національні релігії Китаю: даосизм, конфуціанство.
20. Іудаїзм - національна релігія євреїв.
21. Синто - японська національна релігійна система.
22. Зороастризм - іранська національна релігія.
23. Типологічні особливості світових релігій.
24. Релігійне та етичне вчення буддизму.
25. Основні напрями буддизму.
26. Традиція раннього християнства.
27. Джерела християнського віровчення.
28. Формування християнського Символу віри.
29. Християнський культ.
30. Християнська моральна доктрина.
31. Православ'я: особливості віровчення та культури.
32. Моральні засади Нагірної проповіді Ісуса Христа.
33. Біблійні мотиви в образотворчому мистецтві.
34. Розкол у християнстві 1054 р.: його причини та наслідки

35. Історія Вселенських церковних соборів (4-8 ст.)
36. Жебрачі ордени католицької церкви.
37. Хрестові походи.
38. Православне сектанство.
39. Культурно - обрядова практика православ'я
40. Культурно-обрядова практика католицизму 41 .Папа Іван Павло II як видатний церковний та громадський діяч.
41. Російське православ'я і концепція "третього Риму".
42. Екуменічний рух.
43. Релігійно-духовні традиції пізнього протестантизму (баптизм, адвентизм, п'ятидесятництво, мормони, методисти. Свідки Єгови) /на вибір/
44. Коран і Сунна - священні книги ісламу.
45. Культурно - обрядові традиції ісламу
46. Давні українські релігійні звичаї та традиції.
47. Уявлення про потойбічний світ в давньоукраїнській міфології
48. Аскольдове хрещення Русі.
49. Наслідки запровадження християнства в Київській Русі.
50. Митрополит А.Шепитцький - видатний релігійно-церковний діяч.
51. Митрополит Йосиф Сліпий: особистість та діяч церкви.
52. Митрополит Іларіон (Огієнко) - визначний релігійний і культурний діяч України.
53. Неорелігії в Україні.
54. Українське неозячництво. Феномен РУНвіри.
55. Етапи становлення в незалежній Україні помісної православної церкви.
56. Сучасне становище УГКЦ.

Уклала: канд. флос. н, доц. Дарморіз О.В.

**Комплексна програма для студентів філософського факультету
(спеціальність “Культурологія”)**

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

<i>Вступ: Міфологія як наука</i>	4 год.
<i>Частина I. Міфологія в системі культури</i>	
<i>Тема 1. Міфологія та релігія</i>	2 год.
<i>Тема 2. Міфологія та ідеологія</i>	2 год.
<i>Тема 3. Міфологія та художня творчість</i>	2 год.
<i>Частина II. Міф як феномен</i>	
<i>Тема 1. Міф як найдавніша форма духовної культури людства</i>	2 год.
<i>Тема 2. Особливості міфологічного освоєння світу</i>	4 год.
<i>Тема 3. Символізм міфологічної свідомості</i>	2 год.
<i>Тема 4. Ритуал як найменша одиниця міфологічної свідомості</i>	2 год.
<i>Частина III. Міфологічні системи в історії європейської культури</i>	
<i>Тема 1. Антична міфологія як основа європейської науки та культури</i>	4 год.
<i>Тема 2. Міфологічність західноєвропейської середньовічної культури</i>	4 год.
<i>Тема 3. Українська міфологія</i>	4 год.
<i>Тема 4. Соціальна міфологія Нового часу</i>	4 год.
<i>Усього</i>	36 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

<i>Тема 1. Міфологія як вчення про міфи</i>	2 год.
<i>Тема 2. Сучасні міфологічні теорії</i>	2 год.
<i>Тема 3. Міфологія та релігія</i>	2 год.
<i>Тема 4. Міфологія та ідеологія</i>	2 год.
<i>Тема 5. Міфологія та художня творчість</i>	2 год.
<i>Тема 6. Міф як найдавніша форма духовної культури людства</i>	2 год.
<i>Тема 7. Основні форми міфологічної свідомості</i>	2 год.
<i>Тема 8. Міф і символ</i>	2 год.
<i>Тема 9. Міфи та ритуали</i>	2 год.
<i>Тема 10. Міфологія Стародавньої Греції</i>	2 год.
<i>Тема 11. Римська міфологія</i>	2 год.
<i>Тема 12. Міфологічні системи народів західної Європи в середні віки</i>	2 год.
<i>Тема 13. Міфологічні елементи у християнізованій європейській культурі</i>	2 год.
<i>Тема 14. Українська міфологія</i>	4 год.
<i>Тема 15. Особливості існування міфів в Новий час</i>	2 год.
<i>Тема 16. Соціальна міфологія та сучасна культура</i>	4 год.
<i>Усього</i>	36 год.
<i>Разом</i>	72 год.

ПІДРУЧНИКИ ТА НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ

- Барт Р.* Міфології. – М.: Изд-во им. Сабашниковых, 2000.
Голосовкер Я. Э. Логика мифа. – М.: Наука, 1987.
Гуревич П. С. Социальная мифология. – М.: Прогресс, 1983.

- Лосев А. Ф. Философия. Мифология. Культура. – М.: Республика, 1991.
 Лотман Ю. М. Семиосфера. – СПб.: Искусство – СПб, 2000.
 Лосев А. Ф. Миф – число – сущность. – М.: Мысль, 1994.
 Мелетинский Е. М. Поэтика мифа. – М.: Наука, 1976.
 Пивовев В. М. Мифологическое сознание как способ освоения мира. – Петрозаводск: Карелия, 1991.
 Потебня А. А. Слово и миф. – М.: Правда, 1989.
 Стеблин-Каменский М. И. Миф. – Л., 1976.
 Шеллинг Ф. В. Й. Введение в философию мифологии // Шеллинг Ф. В. Й. Соч.: В 2-х т. – Т. 2. – М.: Мысль, 1993-1998.
 Элиаде М. Аспекты мифа. – М.: Инвест-ППП, 1996.
 Мифологии древнего мира. – М., 1977.
 Мифы народов мира. Энциклопедия. – М., 1982.
 Успенский Б. Миф – имя – культура / [http :// www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Ysp/19.php](http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Ysp/19.php)

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Вступ: Міфологія як наука

Міфологія як вчення про міфи. Основні значення міфу в сучасній культурі. Теорії міфу. Спроби класифікації міфологічних теорій: (Вундт, С. Токарев, А. Лосев). Вивчення міфу представниками психоаналізу (З. Фройд, К.-Г. Юнг). Семіотичне дослідження міфу Е. Кассіра. Міф у структуралістських дослідженнях (К. Леві-Стросс, Л. Леві-Брюль, Р.Барт). Феноменологічний аналіз міфу у А.Ф.Лосева. (Праця "Діалектика міфу").

Частина I. МІФОЛОГІЯ В СИСТЕМІ КУЛЬТУРИ

Тема 1. Міфологія та релігія

Міфологія та релігія як два споріднені способи практично-духовного осягнення світу. Взаємозв'язок міфології та релігії в первісній культурі. Фетишизм, тотемізм, анімізм та магія як первісні форми релігійного життя в межах міфологічних систем. Релігійна та міфологічна свідомість. Роль віри в релігії та міфології. Сакралізація в міфології та релігії. Поняття сакрального.

Тема 2. Міфологія та ідеологія

Ідеологія як вчення про ідеї. Ідеологія як міф Нового та новітнього часу. Соціальний міф як предмет вивчення соціальної міфології. Теорії соціального міфу (А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, Ж. Сорель, В. Парето, З. Фройд, К.-Г. Юнг). Міфологічне обґрунтування соціальної позиції сучасної людини. Соціальний міф та проблема свободи. Свобода творчості та соціальна міфотворчість.

Тема 3. Міфологія та художня творчість

Естетизм міфологічної свідомості. Використання мистецьких засобів у міфі та міфотворчості. Міфи художньої діяльності. Міф "незрозумілої геніальності". Міф та література. Міф та музичне мистецтво. Міф та пластичні мистецтва. Міфологічність народного мистецтва.

Частина II. МІФ ЯК ФЕНОМЕН

Тема 1. Міф як найдавніша форма духовної культури людства

Первісні міфи як особливий спосіб світобачення та світовідчуття. Структура міфу. Логіка міфу. Семіотика міфу. Полісимволізм міфу. Функції міфу. Особливості побудови міфологічних сюжетів. Основні сюжетні мотиви. Міфологічні персонажі. Основні міфологічні моделі.

Тема 2. Особливості міфологічного освоєння світу

Особливості міфологічного світосприйняття. Способи освоєння світу первісною людиною. Денна та нічна картини освоєного світу. Простір як форма міфологічного осягнення світу. Міфологічний час як час першотворення. Слово як форма міфологічної свідомості. Міфологічне ім'я. Найменування як сакральний акт.

Тема 3. Символізм міфологічної свідомості

Поняття символу. Символ як основний елемент міфологічної свідомості. Символ та знак. Творення символів. Проблема типологізації символів. Основні класифікації символів. Міф як символ. Міфологічний символ. Основні характеристики міфологічного символу. Ритуальний символ. Ознаки семантичної структури ритуального символу.

Тема 4. Ритуал як найменша одиниця міфологічної свідомості

Ритуальність міфологічної свідомості. Ритуал як найдавніша форма духовної активності. Основні види первісних ритуалів. Основні етапи здійснення ритуалу. Священнодійство та жертвоприношення як основні складові ритуалу. Ритуал, обряд, традиція. Ритуали в житті сучасної людини.

Частина III. МІФОЛОГІЧНІ СИСТЕМИ В ІСТОРІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Тема 1. Антична міфологія як основа європейської науки та культури

Єдність середземноморської міфології. Антична міфологія як міфологія Стародавньої Греції і Стародавнього Риму. Джерела з античної міфології.

Грецька міфологія. Архаїчні уявлення стародавніх греків. “Тератоморфізм”, фетишизм, тотемізм та анімізм як принципи архаїчної міфології. Фетишизм в системі архаїчної грецької міфології. Антропоморфізація божеств. Грецький пантеон богів. Вшанування небесних, водяних, земних і підземних богів. Дацювеї (демони) – нижчі божества, посередники між людьми і богами. Героїзм давньогрецької класичної міфології. Ритуальність старогрецької міфології.

Міфологічна система Стародавнього Риму. Особливості розвитку римської міфології. Анімізм як основа архаїчної римської міфології. Етрусський пантеон богів як праобраз римського пантеону. Елліністичні впливи на розвиток римської міфологічної системи. Соціальний характер міфології Стародавнього Риму. “Римський міф”. Обрядовий характер римської міфології.

Тема 2. Міфологічність західноєвропейської середньовічної культури

Дохристиянські традиції європейських народів у житті середньовічної людини. Грецька, римська, кельтська та германо-скандинавська міфологічні системи як складові європейської культури.

Основні риси кельтської міфології.

Особливості германо-скандинавської міфології.

Християнство та язичницькі вірування. Поняття “двовір’я”.

Магія в середньовічній Європі. Священні речі як визнання можливості магічного в середовищі християнської церкви в середні віки. Чаклуни та відьми як протиставлення до святих, наділених особливими властивостями.

Зародження соціальної міфології. “Міф про походження”. Турнір як нове військове та рицарське свято. “Урбанізація” селянських свят.

Тема 3. Українська міфологія як виразник слов’янського типу європейської культури

Українська міфологія як частина слов’янської міфології та основа національного світогляду українців. Основні джерела з української міфології. Основні поняття східно-слов’янської міфології. Світове дерево як відображення картини світу давніх українців. Культ предків.

Нижча міфологія. Обоження природи як основа язичницьких вірувань давніх українців. Основні духи природи, дому, злі духи: їх функції та ознаки.

Вища міфологія давніх українців як різновид землеробської міфологічної системи. Пантеон князя Володимира.

Найдавніші обряди та ритуали.

Двовір’я в українській культурі.

Тема 4. Соціальна міфологія Нового часу та новітньої доби

Соціальні міфи в ідеології. “Міф про героя” як основа соціальної міфології. Міфологізація національної свідомості у формі авторського міфу. Ритуалізованість ідеології. Виникнення “священих місць”. Ювілеї як соціально оформлені ідеологічні ритуали.

Найзначніші міфи в ідеології ХХ ст. “Міф повернення до джерел” як приклад міфу Нового часу. “Міф про благородне походження” як основа націоналістичних ідеологій. Радикалізація “міфу про благородне походження” в нацистській Німеччині. Соціалістичний міф як підґрунтя радянської ідеології. Міфологізованість демократичної ідеології. Розповсюдження соціального міфу на сучасному етапі.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Міфологія як вчення про міфи

Міфологія як галузь філософського знання.
Основні принципи дослідження міфів.
Міф в історії культури.

Теми реферативних доповідей

Міфологія – вчення про міфи.
Міф в античній культурі.
Міф як явище первісної культури.
Ф. В. Й. Шеллінг. “Вступ до філософії міфології”.

Рекомендована література

Голосовкер Я. Э. Логика мифа. – М., 1987.
Кессиди Ф.Х. От мифа к логосу. – М., 1994.
Косарев А. Философия мифа. – М., 2000.
Лосев А.Ф. Философия. Мифология. Культура. – М., 1991.
Мелетинский Е. М. Поэтика мифа. – М.: Наука, 1976.
Пятигорский А.М. Мифологические размышления. Лекции по феноменологии мифа // www.teneta.ru/rus/sema/sema.htm
Стеблин-Каменский М.И. Миф. – Л., 1976.

Тема 2. Сучасні міфологічні теорії

Проблема міфу у психоаналізі.
Семіотичне дослідження міфу Е. Кассіра.
Міф у структуралістських дослідженнях.
Феноменологічний аналіз міфу у А.Ф.Лосева. (Праця "Діалектика міфу")

Теми реферативних доповідей

Міфологічна школа у фольклористиці.
Натурміфологія як галузь міфологічних досліджень.
Соціологічний напрям у міфології.
Архетипічний аналіз міфу К.-Г. Юнга.
Міф у філософії постструктуралізму.

Рекомендована література

Мелетинский Е.М. Мифологические теории на Западе // Вопросы философии. – 1971. – № 7.
Лосев А. Ф. Диалектика мифа // Лосев А. Ф. Философия. Мифология. Культура. – М.: Республика, 1991.
Леві-Строс К. Структурна антропологія. – К.: Основи, 2000.
Юнг К. Архетипи колективного несвідомого...//Зарубіжна філософія ХХ ст. – Л., 1993.
Фрєзер Дж. Золотая ветвь. – М., 1983.

Тема 3. Міфологія та релігія

Міфологія та релігія як форми свідомості.
Міфологія та релігія в первісній культурі.
Священне, святе, сакральне в релігії та міфології.
Міфологія та релігія в сучасності.

Теми реферативних доповідей

“Первісні форми релігійного життя” в дослідженнях Е. Дюркгайма.
Анімістична теорія релігії Е. Тайлора.
Дж. Фрезер про магію, релігію та науку.
Міфологізм релігійної свідомості.
Роль міфу в світових релігіях (або на вибір у християнстві, буддизмі чи ісламі).

Рекомендована література

Лосева И.Н. Миф и религия в отношении к рациональному познанию // Вопросы философии.– 1992. №7.
Дюркгайм Е. Первісні форми релігійного життя. – К., 2002.
Тайлор Э. Первобытная культура. – М., 1989.
Фрезер Дж. Золотая ветвь. – М., 1983.

Тема 4. Міфологія та ідеологія

Міф як елемент ідеологічної свідомості.
Теорія соціального міфу Ж. Сореля.
Міфи у політиці.

Теми реферативних доповідей

Взаємозв’язок ідеології та міфології у Стародавній Греції.
Критика ідеології у творчості А. Шопенгауера.
Архетипний аналіз соціального міфу.
Політичний міф в ідеологічній системі.
Імідж політика як складова політичного міфу.

Рекомендована література

Гуревич П. С. Социальная мифология. – М., 1983.
Ортега-і-Гассет Х. Бунт мас // Ортега-і-Гассет Х. Вибрані твори. – К., 1994.
Осинов Г.В. Социальное мифотворчество и социальная практика. – М., 2000.
Поппер К. Відкрите суспільство і його вороги. В 2 т. – К., 1994, Т 1.
Еко У. Риторика та ідеологія // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Л., 1996.
Фромм Е. Втеча від свободи // Зарубіжна філософія ХХ ст. –Л., 1993.

Тема 5. Міфологія та художня творчість

Міф як основа мистецтва.
Міф та література.
Міф та музичне мистецтво.
Міф та пластичні мистецтва.

Теми реферативних доповідей

Казка: міф у літературному оформленні.
Символіка храму в міфологічній системі.
Музика та поезія в міфі.
Міфологія сучасного мистецтва.
Міфи та мистецтво первісної культури.

Рекомендована література

Искусство в системе культуры. – Л., 1987.
Каган М. С. Морфология искусства. – Л. – М., 1972.
Лосев А.Ф. Проблема символа и реалистическое искусство. – М., 1976.
Матимонов В. Б. Первобытное искусство. – М., 1981.
Топоров В. Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ: Исследования в области мифопоэтического. Избранное. – М., 1995.

Фрейдберг О. М. Миф и литература древности. – М., 1998.

Тема 6. Міф як найдавніша форма духовної культури людства

Міф як особливий спосіб світовідчуття первісної людини.
Структура архаїчного міфу.
Функції міфу в первісних суспільствах.
Основні міфологічні моделі.

Теми реферативних доповідей

Б. Маліновський про особливості функціонування первісних міфів.
Міфологічні конструкції в культурі первісних народів.
Міф як феномен первісної культури.
Архаїчні міфи як первісна наука.
М. Еліаде про аспекти міфу.

Рекомендована література

Леви-Брюль Л. Первобытное мышление. – М., 1994.
Леви-Стросс К. Первобытное мышление. – М., 1994.
Тайлор Э. Первобытная культура. – М., 1989.
Фрэзер Дж. Золотая ветвь. – М., 1983.
Элиаде М. Аспекты мифа. – М., 1996.
Malinowski B. Magic, Wissenschaft und Religion. – Frankfurt, 1973.

Тема 7. Основні форми міфологічної свідомості

Простір в міфологічному сприйнятті світу первісною людиною.
Міфологічне сприйняття часу.
Слово як форма міфологічної свідомості.
Міфологічне ім'я.

Теми реферативних доповідей

Міф як форма свідомості.
Світове дерево як центр світу для міфологічної свідомості.
Аксіологічність міфологічної свідомості.
Міфологічний час як час першотворення.
Міфологічна картина світу первісної людини.
Слово та міф у концепції О. О. Потебні.

Рекомендована література

Пивовев В.М. Мифологическое сознание как способ освоения мира. – Петрозаводск, 1991.
Потебня А.А. Слово и миф. – М., 1989.
Савельева М. Ю. Лекции по мифологии культуры. – К., 2003.
Лотман Ю. М. Миф – имя – культура // Лотман Ю. М. Семиосфера. – СПб., 2000.
Хюбнер К. Истина мифа. – М., 1996.

Тема 8. Міф і символ

Символізм людського життя.
Класифікація символів.
Символи в міфі. Міф як символ.
Міфологічний та ритуальний символи.

Теми реферативних доповідей

Філософія символічних форм Е. Кассіра.
Дослідження символів В. Тернером.
Символи в житті сучасної людини.
Символ в історії культури.
Основні символи східної та західної культури: порівняльний аналіз.

Рекомендована література

- Тодоров Ц. Теорії символу. – М., 1999.
Тэрнер В. Символ и ритуал. – М., 1983.
Хендерсен Дж. Древние мифы и современный человек. // Юнг К. Человек и его символы. – С.-П., 1996.
Юнг К. Архетипи колективного несвідомого... // Зарубіжна філософія ХХ ст. – Л., 1993.
Юнг К. Подход к бессознательному. // Юнг К. Человек и его символы. – СПб., 1996.
Яффе А. Символизм в изобразительном искусстве. // Юнг К. Человек и его символы. – СПб., 1996.

Тема 9. Міфи та ритуали

- Поняття ритуалу.
Обряд, ритуал, традиція.
Традиція та новація в міфології.

Теми реферативних доповідей

- Календарні ритуали.
Ініціаційні ритуали.
Жертвоприношення як особливий вид ритуальності.
Ритуальність професійної діяльності.
Ритуали в житті сучасної людини.

Рекомендована література

- Леви-Стросс К. Первобытное мышление. – М., 1994.
Лосев А. Ф. Диалектика мифа. // Лосев А. Ф. Миф. Число. Сущность. – М., 1994.
Фрэзер Дж. Золотая ветвь. – М., 1980.
Гейзінга Й. Homo ludens. – К., 1994
Тэрнер В. Символ и ритуал. – М., 1983.
Дюркгайм Е. Первісні форми релігійного життя. – К., 2001.

Тема 10. Міфологія Стародавньої Греції

- Специфіка грецької міфології.
Антична космогонія.
Олімпійський пантеон богів.
Героїзм як характеристика грецької міфології.
Обряди Давньої Греції.

Теми реферативних доповідей

- Олімпійські боги, титани та гіганти.
Жертвоприношення в Стародавній Греції.
Символи грецької міфології.
Храм як елемент давньогрецької обрядовості.
Містерії як феномен грецької міфології.
Головні давньогрецькі святкування.

Рекомендована література

- Білецький А. О. Міфологія і міфи античного світу // litopys.org.ua/slovmith/slov02.htm - 52k
Античная мифология. Энциклопедия / Под общ. ред. Королева К. – М.: Эксмо, Мидгард, 2004. – 767 с.
Грейвс Р. Мифы древней Греции. – М., 1992.
Кун М. А. Легенды і міфи Стародавньої Греції. – Тернопіль, 1993.
Лосев А. Античная мифология в ее историческом развитии. – М., 1957.
Нельсон М. Греческая народная религия. – СПб., 1999.
Парандовський Я. Міфологія. – К., 1977.
Тахо-Годи А. А. Греческая мифология. – М., 2002.

Тема 11. Римська міфологія

- Особливості розвитку римської міфології.

Соціальний характер міфології Стародавнього Риму. “Римський міф”.
Обрядовість римської міфології.

Темі реферативних доповідей

Список римських божеств у Indigitamenta (давніх книгах понтифіків).
Основні культи в Стародавньому Римі.
Формалізм ритуальної діяльності давніх римлян.
Ворожіння як елемент давньоримської міфології.
Міф про Вічне місто як зразок космогонії.

Рекомендована література

Античная мифология. Энциклопедия / Под общей ред. Королева К. – М.: Эксмо, Мидгард, 2004. – 767с.
Гиро П. Частная и общественная жизнь римлян. – СПб., 1995.
Куманецкий К. История культуры Древней Греции и Древнего Рима. – М., 1990.
Нейхардт А. Легенды и сказания Древнего Рима. – М., 1987.
Парандовський Я. Міфологія. – К., 1977.
Ферреро Г. Величие и падение Рима. – СПб., 1998.

Тема 12. Міфологічні системи народів західної Європи в середні віки

Уявлення кельтської міфології.
Основні обряди та ритуали кельтів.
Головні божества германо-скандинавської міфології.
Нижча міфологія германо-скандинавських народів.
Космологія та есхатологія германо-скандинавської міфологічної системи.

Темі наукових рефератів

Релігійні вірування давніх британців.
Друїдизм як феномен кельтської міфології.
“Старша Едда” та “Молодша Едда” як джерела зі скандинавської міфології.
Войовничі божества германо-скандинавської міфологічної системи.
“Рагнарьок” – вірець своєрідності скандинавської есхатології.

Рекомендована література

Кельтская мифология: Энциклопедия. – М., 2005.
Корни Иггдрасиля. – М., 1997.
Мифы народов мира. – тт. 1-2. – М., 1982.
Младшая Эдда. – М., 1970.
Найдыш В. М. Философия мифологии. От античности до эпохи романтизма. – М., 2002.
Скандинавская мифология. Энциклопедия // www.my-shop.ru/shop/books/115389.html - 19k
Старшая Эдда. Древнеирландские песни о богах и героях. – М.-Л., 1963.
Энциклопедия: Кельтская мифология // www.lib.ru/MIFS/kelty.txt - 977k

Тема 13. Міфологічні елементи у християнізованій європейській культурі

Християнство та язичницькі вірування.
Магія в середньовічній Європі.
Зародження соціальної міфології.

Темі реферативних доповідей

Основні християнізовані символи середземноморської культури.
Карнавали та маскаради як складові міфологічного світогляду європейської людини.
Відьомство як магічний феномен середньовічної культури.
“Молот відьом” – доленосна книга середньовіччя.
Рицарський турнір як ініціаційний ритуал.

Рекомендована література

- Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры. – М., 1992.
Історія європейської ментальності / За ред. П. Дінцельбахера. – Львів: Літопис, 2004.
Кардини Ф. Истоки средневекового рыцарства. – М., 1987.
Ле Гофф Ж. Цивілізація середньовічного Запада. – М., 1992.
Уотс А. Миф и ритуал в христианстве. – К., 2003.
Шпренгер Я., Инститорис Г. Молот ведьм. – М., 1990.

Тема 14. Українська міфологія

- Основні джерела з української міфології.
Основні поняття східно-слов'янської міфології.
“Вища міфологія” давніх українців.
Найдавніші обряди та ритуали.
Двовір'я як синтез язичницьких та християнських елементів в українській ментальності.
Вплив дохристиянських уявлень українців на формування національної культури.

Теми реферативних доповідей

- Міфологічні уявлення українців про людину.
Космогонічні українські народні погляди та вірування.
Флора та фауна в українській міфології.
Уособлення днів тижня в міфології українців.
Астральні міфи українців.
Основні символи української міфології.
Демонологія українців.
Календарна міфологія стародавніх слов'ян.
Українські міфологічні уявлення про людей з надприродними властивостями.

Рекомендована література

- Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. – К., 1992.
Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнограф. Нарис: В 2т. – К., 1991.
Грушевський М. С. Історія України-Руси. – Т. 1. – К., 2000.
Історія української культури: В 5 тт. – Т. 1. – К., 1994.
Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. – Вінніпег, 1965р.
Міфи України. – К., 2006.
Петров В. Передхристиянські релігійно-світоглядові елементи. Генеза народних звичаїв і обрядів // Енциклопедія українознавства.
Попович М. В. Мирозрєненіє древних славян. – К., 1986.
Рыбаков Б. А. Язычество древних славян. – К., 1984.
Славянская мифология // greek.h11.ru/ - 24k
Українська міфологія // podil.com/nation/mythology01.htm - 14k
Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К., 1991.

Тема 15. Особливості існування міфів в Новий час

- “Міф про героя” як основа соціальної міфології Нового часу.
Нація як суб'єкт міфотворчості.
Авторський міф на прикладі міфологізації української національної свідомості.
Основні соціальнооформлені ідеологічні обряди та ритуали.

Теми реферативних доповідей

- Національні визвольні рухи та міфологія.
“Міф повернення до джерел” як приклад соціального міфу.
“Міф про благородне походження” в ідеології націоналізму.
Культурний герой в соціальній міфології Нового часу.

Рекомендована література

- Донцов Д. Дух нашої давнини. – Дрогобич, 1991.

- Забужко О.* Філософія української ідеї та європейський контекст. – К., 1993.
Забужко О. Шевченків міф України. – К., 1997.
Найдыш В. М. Філософія міфології: ХІХ – начало ХХ в. – М., 2004.
Тихолаз А. Тирановбивці Гармодій та Арістогон: народження політичного міфу // Філософська і соціологічна думка. – 1994. – №3-4.

Тема 16. Сучасна соціальна міфологія

- Основні міфи тоталітарного суспільства:
Соціальна міфологія фашизму;
Соціальні міфи в ідеології марксизму-ленінізму;
Міфологія сучасних тоталітарних систем.
Міфи та міфологеми демократичної ідеології.
Засоби розповсюдження соціального міфу на сучасному етапі:
Телебачення;
Друковані ЗМІ;
Комікси;
Інтернет.

Теми реферативних доповідей

- “Міф про супермена” в сучасній соціальній міфології.
Міфологізація особистостей у мас-медіа.
Реклама як засіб розповсюдження соціального міфу.
Глянцевий журнал як елемент міфологізації в сучасному суспільстві.
Теорія мас як основа сучасної соціальної міфології.
Міф та сучасна масова культура.
Особливості сучасної міфотворчості.

Рекомендована література

- Багинський В.* Влада міфа: онтологія проникаючої трагедії // Філософська і соціологічна думка. – № 3. – 1993.
Гульга А. Миф и современность // Иностранная литература. – 1984. – № 2.
Гуревич П. С. Социальная мифология. – М., 1983.
Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием. – М., 2000.
Мифология и сознание современного человека. Лекция Александра Пятигорского // www.polit.ru/lectures/2006/03/02/pjatigorsky.html - 116k
Ортега-и-Гассет Х. Бунт мас. // Ортега-и-Гассет Х. Вибрані твори. – К., 1994
Осинов Г. В. Социальное мифотворчество и социальная практика. – М., 2000.
Усов Д. В. Масовість як фактор тоталітарної міфологізації суспільної свідомості // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. – К., 2000.
Усов Д. В. Міфологізація свідомості в сучасному суспільстві // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. – К., 2000.
Цуладзе А. Политические манипуляции, или покорение толпы. – М., 1999.
Шестаков В. В. Мифология XX века. – М., 1988.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Міф як феномен первісної культури.
2. Особливості побудови міфологічних сюжетів. Персонажі міфу.
3. Основні міфологічні моделі.
4. Функції міфу в первісній культурі.
5. Основні характеристики міфологічної свідомості.
6. Простір як форма міфологічного світосприйняття.
7. Світове дерево як космологічна модель первісної міфології.
8. Час як форма міфологічної свідомості.
9. Ритуальність міфологічної свідомості.
10. Основні види первісних ритуалів.

11. Священнодійство та жертвоприношення як основні складові ритуалу.
12. Ритуали в житті сучасної людини.
13. Основні теорії міфу.
14. Теорія міфу А.Ф.Лосева.
15. Основні форми міфологічного освоєння світу.
16. Символ як основний елемент міфологічної свідомості.
17. Класифікація символів у К.-Г.Юнга.
18. Ритуал як найдавніша форма духовної активності.
19. Сакральність ритуалів міфологічної свідомості.
20. Традиція та новація в генезі міфологічного мислення.
21. Функції традиції як засобу соціальної регуляції.
22. Слово як форма міфологічного освоєння світу. Міфічне ім'я.
23. Ритуал, обряд, традиція.
24. Аксиологіка міфу.
25. Первісні релігійні вірування як елементи міфологічної свідомості.
26. Анімістична теорія релігії Е. Тейлора.
27. Ідея преанімізму (анімізм) Р. Маррета.
28. Магія як складова частина міфологічної системи.
29. Міфологія та релігія як засоби соціальної регуляції.
30. Міфологія як частина релігійного світогляду.
31. Ідеологія як міф Нового часу.
32. Міфологізм основних соціальних позицій сучасної людини
33. Соціальний міф в структурі культури.
34. Авторський міф.
35. Література та міфологія.
36. Міфологія та зображальні мистецтва.
37. Міф та музичне мистецтво.
38. Міфологічність народного мистецтва.
39. Вираження міфів засобами масової комунікації.
40. Символіка образотворчих мистецтв у міфологічному світогляді.
41. Колористична символіка міфу.
42. Орнаментальні, зооморфні та рослинні мотиви в міфологічній символіці.
43. Антична міфологія як основа європейської науки та культури
44. Архаїчні міфологічні уявлення стародавніх греків.
45. Антропоморфізація божеств у грецькій міфології. Олімпійський пантеон богів.
46. Ритуальність грецької міфології.
47. Культ героїв у Стародавній Греції.
48. Уявлення про душу у стародавніх греків.
49. Пантеон богів давньоримської міфології. Капітолійська трійця.
50. Ритуалізм давніх римлян як специфічна характеристика римської міфології.
51. Особливості розвитку римської міфології.
52. Соціальний характер міфології Стародавнього Риму. "Римський міф".
53. Кельтська міфологія.
54. Германо-скандинавська міфологія.
55. Християнство та язичницькі вірування в західноєвропейській середньовічній культурі.
56. Магія в середньовічній Європі.
57. Зародження соціальної міфології в культурі західно-європейського середньовіччя.
58. Основні джерела з української міфології.
59. Основні поняття східно-слов'янської міфології.
60. "Вища міфологія" давніх українців.
61. Обряди та жертвоприношення давніх слов'ян.
62. Слов'янські божества. Пантеон Володимира Великого.
63. Сімейна обрядовість українців.
64. "Двоєвір'я" українців: синтез язичництва та християнства.
65. "Міф про героя" як основа соціальної міфології.
66. Тайлор Е. "Первісна культура".
67. Фрезер Дж. "Золота гілка".

68. Дюркгайм Е. “Первісні форми релігійного життя”.
69. Лосєв А. Ф. “Діалектика міфу”.
70. Воропай О. “Звичаї нашого народу”.
71. Огієнко І. (митрополит Іларіон) “Дохристиянські вірування українського народу”.
72. Леві-Стросс К. “Структурна антропологія ” (“Первісне мислення”).
73. Потебня А.А. “Слово і міф”.
74. І. Нечуй-Левицький “Світогляд українського народу”.
75. Барт Р. “Міфології”.
76. Основні спроби класифікації міфологічних теорій: (Вундт, С. Токарєв, А. Лосєв).
77. Вивчення міфу представниками психоаналізу (З. Фройд, К.-Г. Юнг).
78. Семіотичне дослідження міфу Е. Кассіра.
79. Міф у структуралістських дослідженнях (К. Леві-Стросс, Л. Леві-Брюль, Р.Барт).
80. “Міф про благородне походження” в ідеології ХІХ – ХХ ст..
81. Міфи марксистської ідеології.
82. Міфи та міфологеми демократичної ідеології.
83. Сучасні засоби розповсюдження соціального міфу.

РЕГІОНАЛЬНА ТИПОЛОГІЯ КУЛЬТУРИ

Уклала: канд. філос. н., доц. Ярошенко Т.М.

Тематичний план нормативного навчального курсу

ЛЕКЦІЇ

<i>Тема 1.</i> Теоретико-методологічні засади курсу „Регіональна типологія культури”	1 год.
<i>Тема 2.</i> Регіональне буття культури; феномен регіональної культурної самобутності	1 год.
<i>Тема 3.</i> Регіональна морфологія світової культури	1 год.
<i>Тема 4.1.</i> Європейсько-північноамериканський культурний регіон: європейська специфіка	3 год.
<i>Тема 4.2.</i> Європейсько-північноамериканський культурний регіон: північноамериканський складник	1 год.
<i>Тема 5.1.</i> Далекосхідний культурний регіон; китайський компонент	2 год.
<i>Тема 5.2.</i> Далекосхідний культурний регіон; японський складник	1 год.
<i>Тема 6.</i> Індійський культурний регіон	2 год.
<i>Тема 7.</i> Арабо-мусульманський культурний регіон	2 год.
<i>Тема 8.</i> Тропічноафриканський культурний регіон	1 год.
<i>Тема 9.</i> Латиноамериканський культурний регіон	1 год.
<i>Тема 10.</i> Регіональні особливості української культури	2 год.
<i>Усього</i>	18 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

<i>Тема 1.</i> Специфіка, предмет, завдання навчальної дисципліни і наукового напрямку „Регіональна типологія культури”	1 год.
<i>Тема 2.</i> Поняття „регіональний тип культури”	1 год.
<i>Тема 3.</i> Основні підходи до регіональної класифікації світової культури	1 год.
<i>Тема 4.1.</i> Європейсько-північноамериканський культурний регіон; європейські культурні ідентичності	3 год.
<i>Тема 4.2.</i> Європейсько-північноамериканський культурний регіон; північноамериканська специфіка	1 год.
<i>Тема 5.1.</i> Культура далекосхідного регіону; китайський складник	2 год.
<i>Тема 5.2.</i> Культура далекосхідного регіону; японська своєрідність	1 год.
<i>Тема 6.</i> Регіональні особливості індійської культури	2 год.
<i>Тема 7.</i> Арабо-мусульманський культурний регіон	2 год.
<i>Тема 8.</i> Тропічноафриканський культурний регіон	1 год.
<i>Тема 9.</i> Культура латиноамериканського регіону	1 год.
<i>Тема 10.</i> Регіональна своєрідність української культури	2 год.
<i>Усього</i>	18 год.
<i>Разом</i>	36 год.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- Альтерматт* У. Етнонаціоналізм в Європе. – М.: Рос. Гос. Гуманит. Ун-т, 2000. – 367 с.
Антология исследований культуры. Т.1. Интерпретация культуры. – СПб.: Университетская книга, 1997. 728 с. Культурология XX век.
Антология культурологической мысли. – М., 1996.
Афро-азиатский мир: региональные исторические системы и капитализм: Проблем.-темат. сб. / Сост. А.И. Фурсов. – М.: ИНИОН РАН, 1999. – 150 с.

- Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества / Пер. с англ. – М.: Издательство “Весь Мир”, 2004. – 188 с.
- Безуглий В.В., Козинець С.В. Регіональна економічна та соціальна географія світу: Посіб. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2003. – С. 13 – 42.
- Бек У. Что такое глобализация? / Пер. с нем. А. Григорьева и В. Седелника; Общая редакция и послесл. А. Филиппова. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
- Бенедикт Р. Хризантема и меч: Модели японской культуры. – М., 2004. – 256 с.
- Берриан М. Туризм, культура и развитие в Арабском регионе. – М.: Изд. Дом Магистр-Пресс, 2000. – 75 с.
- Боков Х. Х. Национальные и региональные отношения. – М.: Изд-во ВИУ, 2000. – 66 с.
- Вайнтруб І.В. Священні лики цивілізацій. – К., 2001.
- Васильев Л.С. История религий Востока. – М., 1988.
- Вебер М. Хозяйственная этика мировых религий // Религиоведение. Хрестоматия / Пер. с англ., нем., фр. Сост. и общ. ред. А. Н. Красникова. – М.: “Книжный дом “Университет”, 2000. – 800 с.
- Вейс Г. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь. Иллюстрированная энциклопедия в 3-х томах. – М., 1998.
- Володин А.В. Региональный сепаратизм: проблемы теории и практики.–М.:Диалог-МГУ, 1999. - 103 с.
- Гантінгтон С. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку. – Львів: Кальварія, 2006. - 474 с.
- Гатальська С.М. Тип культури та її цивілізаційні форми як предмет філософії культури. // Гатальська С.М. Філософія культури. Підручник. - К., 2005. – С. 44-74.
- Гердер И.Г. Идеи к философии истории человечества // Культурология: Учеб. для студ. техн. вузов. – М.: Высшая школа, 1999. – С.244-246.
- Гидденс Э. Ускользящий мир: как глобализация меняет нашу жизнь / Пер. с англ. – М.: Издательство “Весь Мир”, 2004. – 120 с.
- Гладкий Ю.Н., Чистобаев А.И. Регионоведение: Учеб. для студентов вузов. – М.: Гардарики, 2000. – 382 с.
- Гойтейн Ш. Евреи и арабы (Их связи на протяжении веков) / Пер. с англ. – Гешарим Иерусалим 5762; М.: Мосты культуры, 2001. – 286 с.
- Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли. 3-е изд., стереотипное.–Л.: Гидрометеоздат, 1990. - 528 с.
- Данилевский Н.Я. Россия и Европа. – М., 1992.
- Денисов Н.Г. Субъекты социокультурного развития для XXI века: региональные аспекты. – Краснодар, 1999. – 225 с.
- Иванов И.Д. Европа регионов. – М.: Междунар. Отношения, 1998. – 192 с.
- Индия: страна и ее регионы / Отв. ред. Е.Ю. Ванина. – М.: УРСС, 2000. – 358 с.
- Історія європейської ментальності / За ред. П. Дінцельбахера. Перекл. з нім. В. Кам’янець. – Львів: Літопис, 2004. – 720 с.
- Історія світової культури. Культурні регіони: Навч. посіб. – К., 2000.
- Кант И. Опыт введения в философию понятия отрицательных величин; о национальных характерах // Культурология: Хрестоматія. – М.: Гардарики, 2000. – С.421-430.
- Кармин А.С. Основы культурологии: морфология культуры. – СПб., 1997.
- Кацаев В.Е. Национальный характер: опыт философского исследования. – Иваново, 2000. – 141 с.
- Ковалев А. П. На пути к ноосфере: регионализация в свете концепции экологизированного геопространства // Регион: проблемы и перспективы. – 1998. – №2-3. – С.28-32.
- Ковалев А.П. На пути к ноосфере: регионализация и возникновение когнитивизированных геосистем // Регіональні перспективи. – 1998. – Вип.. 1 (2). – С. 3-6.
- Кребер А.Л. Избранное: Природа культуры / Пер. с англ. – М.: “Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2004. – 1008 с.
- Культурология. Краткий тематический словарь. – Ростов на Дону, 2001.
- Культурология: Учеб. для студ. техн. вузов / Колл. Авт.; Под ред. Н.Г. Багдасарьян. – М.: Высш. шк., 1999. – С. 56-88. (511 с.)
- Культурология: Хрестоматия / Сост. проф. П.С.Гуревич. – М.: Гардарики, 2000. – 592 с.
- Культчицький О. Основи філософії і філософічних наук. – Мюнхен-Львів. Український Вільний Університет, 1995. – 164 с.
- Момани З. Арабская региональная система и современное международное право. – М.: Палея, 1994. – 174 с.
- Мурын В.Б. Становление системы категорий национальных и региональных отношений. – М.:Граница, 2001. – 344 с.

- Поръяз А.* Мировая культура: Средневековье. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2001. – 479 с.
- Прибыткова И.* В поисках новых идентичностей: Украина в этнорегиональном измерении // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2001. – № 3. – С. 93-108.
- Проблемы региональной культурологии: история, современное состояние, перспективы: Материалы Всерос. науч.-практ. конф., (г. Тюмень, 30-31 марта 1999 г.) / Отв. ред. С.И. Черноморченко и др. – Тюмень: Изд-во Тюм. гос. ун-та, 1999. – 237 с.
- Рибчин І.* Геопсихічні реакції і вдача українця. – Мюнхен: Наукове товариство ім. Шевченка в Австралії. Видання “Дніпрової хвилі”, 1966. – 38 с.
- Рижкова С. А.* Типологія релігій: Навч. посіб. – К., 2005.
- Семенов С.* Ибероамериканская и восточноевропейская общности как пограничные культуры // Общественные науки и современность. – 1994. – № 2. – С.159-169.
- Семенов Ю.И.* Социально-исторические организмы, этносы, нации // Этнографическое обозрение. – 1996. – №3. – С. 3-13.
- Сенгор Л.С.* Негритюд: психология африканского негра // Культурология: Хрестоматія. – М.: Гардарики, 2000. – С.528-539.
- Сорокин П.* Социокультурная динамика // Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. – М.: Политиздат, 1992. – С.425-505.
- Стосунки Сходу та Заходу України: минуле, сьогодні та майбутнє: Матеріали Всеукраїнської конференції, Луганськ, 25-26 травня 2006 р. /Наук.ред. І.Ф. Кононов.- Луганськ: Знання, 2006. - 368 с.
- Сурдель Д., Сурдель Ж.* Цивилизация классического ислама.–Екатеринбург:У-Фактория, 2006. - 544 с.
- Теоретическая культурология. – М.: Академический Проект, Екатеринбург: Деловая книга; РИК, 2005. – 624 с.
- Тойнби А.* Постигание истории. – М., 1991.
- Українська душа. – К., “Фенікс”, 1992. – 128 с.
- Философия культуры. Становление и развитие. – СПб.: Издательство „Лань”, 1998. – 448 с.
- Художня культура світу: Арабо-мусульманський культурний регіон. Африканський культурний регіон. Індійський культурний регіон. Далекосхідний культурний регіон. Латиноамериканський культурний регіон. Північноамериканський культурний регіон: Навч. посіб. / Н. Є. Миропольська, Е. В. Белкіна, Л. М. Масол та ін.; За ред. Н. Є. Миропольської. – К., 2003.
- Художня культура світу: Європейський культурний регіон./ Н. Є. Миропольська, Е. В. Белкіна та ін.; Навч. посіб. – К., 2001.
- Чижевський Д.* Культурно-історичні епохи. - Авгсбург:Українська Вільна Академія Наук, 1948.- 16 с.
- Чижевський Д.* Нариси з історії філософії на Україні.–К.:Вид-во “Орія”,1992.–230 с.
- Шлемкевич М.* Галичанство. – Нью-Йорк – Торонто: Вид. “Ключі”, 1956. – 117 с.
- Шпенглер О.* Закат Европы. – М., 1993.
- Шубарт В.* Европа и душа Востока / Пер. с нем. З.Г. Антипенко и М.В. Назарова. – 2-е изд., испр. – М.: Рус. Идея, 2000. – 446 с.
- Янів В.* Нариси до історії української етнопсихології. – Мюнхен: Український Вільний Університет, 1993. – 217 с.
- Ярошенко Т.М.* Регіональна типологія культури: Навч. посіб. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 236 с.

ЛЕКЦІЇ

Тема 1. Теоретико-методологічні засади курсу “Регіональна типологія культури” (1 год.)

Мета, предмет і завдання нормативного навчального курсу “Регіональна типологія культури”. “Регіональна типологія культури” як філософська і культурологічна сфера наукового знання. “Типологія культури” як основа для вивчення і дослідження “Регіональної типології культури”; поняття “типологія”, “типологія культури”, “тип культури” і “культурна ідентифікація”. Різноманітність підходів до типологізації культури: можливі принципи системної побудови або проблема критеріїв класифікації; методи дослідження. Специфіка “Регіональної типології культури” в загальній схемі “Типології культури”.

Базові категорії, поняття і терміни: “регіон”, “простір”, “середовище”, “територія”, “ареал” та їх культурологічне навантаження. Поняття “регіональна культура” та “культурний регіон”. Значення “межі”, кордонів при визначенні поняття культурного регіону.

“Філософія життєвого простору” як методологічна основа “Регіональної типології культури”. Антропологія, аксіологія, морфологія, семантика, соціологія як системоутворюючі елементи культурологічного знання “Регіональної типології культури”.

Роль і значення географії та етнології для вивчення питань “Регіональної типології культури”. “Регіональна типологія культури” і культурна компаративістика. “Регіональна типологія культури” в філософсько-наукових дослідженнях: головні концепції, напрямки, представники.

Тема 2. Регіональне буття культури. Феномен регіональної культурної самобутності (1 год.)

Поняття “регіональна культурна самобутність” та регіональна цілісність культури: єдність території, людей, цінностей.

Просторово-територіальні чинники регіонального типу культури (природно-територіальні, кліматичні, ландшафтні).

Проблема суб’єкту в регіональній культурології; расовий, етнічний, національний аспекти. Мікро- і макро-суб’єкти в регіональній типології культури: поняття етнос, нація, людство.

Проблема взаємодії суб’єкту і середовища в регіональній культурі: адаптаційна і креативна функції регіональної культури. Співвідношення понять “суб’єкт культури” і “культурна одиниця”; регіональна історико-культурна спільнота та культурний регіон. Поняття регіональної свідомості і культурного простору: “спосіб життя, мислення”, стереотипи переживання, мислення, мови, поведінки; поняття ментальності, етосу, характеру. Значення лінгвістичних, релігійних, господарсько-економічних, політичних факторів у формуванні культурного обличчя і єдності регіону.

Одиниці соціомасштабного виміру культурного регіону: “район культури”, “область культури”.

Проблема культурної території як проблема “межі” (кордон, границя) і “між”, середовища і сусідства; поняття “межовість”, феномен “пограниччя” в регіональній типології культури.

Сутність та основні форми регіональної міжкультурної взаємодії: діалог, комунікація. Типи внутрішньорегіональної і міжрегіональної культурної взаємодії: зближення і конфронтація; акультурація і асиміляція; синкретизм, симбіоз, синтез.

Основні моделі культурного розвитку: циклічна (теорія “колообігу” в історії Дж.Віко, рух культурно-історичних типів М. Данилевського, життя “культурних організмів” О.Шпенглера, колообіг “локальних цивілізацій” А.Тойнбі, теорія “етногенезу” Л.М.Гумільова); теорія хвиль (П.Сорокін, Дм.Чижевський); еволюційна (Г.Спенсер, П.Тейяр де Шарден); синергетика (культура як система відкритого типу).

Українська вітчизняна школа етно- і геопсихологічних досліджень (О. Кульчицький, І. Рибчин, В. Янів).

Тема 3. Регіональна морфологія світової культури

Багатоманітність системних підходів, критеріїв, класифікацій (1 год.)

Світова культура як регіональна макросистема; планетарна єдність і територіальна багатоманітність (життя, людина, мислення, цінності, проблеми). Проблема регіонального критерію світової культури: космічний (планетарний), полюсний, материковий (історико-континентальний), цивілізаційний, релігійний, етно-національний, мовний (лінгвістичний). Широкомасштабна, середньомасштабна і дрібномасштабна регіональна типологія світової культури.

Патерналістський, авторитарний підхід до регіоналізації світової культури; проблема культурної вертикалі, верху і низу, центру і периферії. Гуманістичний підхід до регіоналізації світової культури; індивідуалізація, плюралізм, поліфонія; мирне, ненасильницьке співіснування. Сучасні глобалізаційні процеси в світі; пошук універсальних основ і критеріїв цінностей; феномен “вестернізації” (плюси і мінуси).

Географічний підхід до регіоналізації світової культури; поняття “географічний полюс” та “географічна широта” в регіональній культурології: Північ і Південь; Схід і Захід. Веберівський, європоцентристський підхід до проблеми “Схід-Захід” в культурології. Порівняльний аналіз культурних ідентичностей Сходу і Заходу (за сучасними науковими дослідженнями).

Материковий (історико-континентальний) підхід: європейсько-північноамериканський, далекосхідний, індійський, арабо-мусульманський, тропічно-африканський, латиноамериканський регіони.

Цивілізаційний підхід: європейський, тибетський, яванський, японський регіони.

Антропологічний (етно-національний, расовий) підхід: угро-фінський, елліністичний, слов'янський, єврейський, арабський, негритянський тощо регіони.

Етно-конфесійний (за релігійним суб'єктом і областю його щільного, компактного поширення) підхід: романо-католицький, слов'яно-православний, германо-протестантський, арабомусульманський, індуський тощо регіони.

Лінгвістичний підхід: латиномовний, франкомовний, англослов'янський, слов'яномовний, україномовний тощо регіони.

Тема 4.1. Європейсько-північноамериканський культурний регіон: європейська специфіка (2 год.)

Поняття європейсько-північноамериканського культурного регіону (територія, суб'єкт). Поняття європейсько-північноамериканського і західного типів культури.

Європейський складник як основа культурної самобутності Західного регіону. Поняття європейський регіон як географічне утворення: територія; природні і кліматичні особливості. Антропологічні характеристики європейського культурного регіону: расовий, етно-національний склад. Особливості міграційних процесів у регіоні. Зовнішня і внутрішньо-регіональна своєрідність Європи; макро- і мікросистемний аналіз.

“Європа” як культурологічне поняття: історія смислових метаморфоз поняття “Європа”. Культурна ідентифікація Європи (за суб'єктом, територією, історією); поняття європейської культурної самобутності. Етно-конфесійна своєрідність європейського культурного регіону: романо-католицький, слов'яно-православний та германо-протестантський світи. Соціальна, цивілізаційна ідентифікація Європи.

Регіональні аспекти європейської історії. Античність як історична передумова європейського культурного регіону. Басейн Середземномор'я як природне середовище античної культури. Поняття античної історико-культурної спільноти; етно-національний склад. Античний тип культури та цивілізації: грецька і римська моделі. О.Шпенглер і Й. Гойзінга про характер, ментальні особливості античних народів. Культурні здобутки античних народів європейського і світового значення.

Історичне значення періоду Середніх віків для Європи. Велике переселення народів в добу Середньовіччя; зіткнення, взаємодія і синтез римського і варварського компонентів. Формування етнологічного обличчя класичної Європи, суб'єкту європейської історії та культури. Вузлові моменти середньовічної соціальної, політичної і релігійної історії. Спроба германців сформувати Каролінгський світ (союз). Роль і значення релігії (середньовічного християнства) у формуванні європейського культурного кола; християнська епоха, “темні віки”. Регіональні особливості середньовічного християнства; поняття західного і східного християнства. Середньовічний тип європейської культури. Поняття християнської культури. Символізм у культурі європейського Середньовіччя. Суспільство. Церква. Освіта. Романський і готичний художні стилі та їх національна своєрідність. Середньовічна література.

Відродження, Реформація і Контрреформація в історії європейського культурного регіону; великі наукові відкриття, гуманізм, протестантизм.

Доба Нового часу як історична модель типowo європейської культури: антропоцентризм, персоналізм, раціоналізм, сциєнтизм. Ідеологія європоцентризму. Демократизм і лібералізм як основа європейської політичної культури. Просвітництво та його національні різновиди (французьке, англійське, німецьке). Модернізм як цивілізаційне спрямування культури Нового часу. Бароко, рококо, класицизм як художнє обличчя європейської культури Нового часу.

Генеральні тенденції розвитку європейської історії та культури у XIX ст.: класицизм і романтизм. Некласична європейська культура; взаємодія Заходу і Сходу. Сполучені Штати Америки в європейській історії та культурі; американська філософія життя; прагматизм.

Модернізм і постмодернізм як сучасна метаморфоза європейського культурного розвитку; мутація і трансмутація. Феномен технокультури в модерній Європі. Сучасна Європа і глобалізаційні процеси.

Тема 4.2. Європейсько-північноамериканський культурний регіон: північноамериканський складник (1 год.)

Поняття “Новий світ”. Географічне розташування північноамериканського субрегіону. Зовнішнє сусідство, внутрішні складники. Етапи історичного становлення Північної Америки; особливості та значення міграційних процесів у регіоні. Головні суб'єкти культурної історії Північної

Америци. Північноамериканська модель культури; прагматизм, індивідуалізм. Ментальні і ціннісні особливості північноамериканців. Північна Америка і Європа. Північна Америка і Західний тип цивілізації.

Тема 5.1. Далекосхідний культурний регіон: китайський компонент (2 год.)

Географічна, антропологічна характеристики далекосхідного регіону (поняття Азії, Далекого Сходу, монголоїдної раси, азійства). Далекосхідний культурний регіон як цілісна культурнотериторіальна система і самобутній духовний простір; історико-культурні ідентичності. Внутрішньо-регіональна структура і зовнішньо-регіональне сусідство; проблеми культурної взаємодії і впливів. Далекосхідний культурний регіон у контексті типології світової культури “Схід-Захід”.

Етимологічні версії поняття Китаю (етноніми). Особливості китайської національної історії; природня, соціально-політична, культурно-цивілізаційна детермінанти. Самобутні риси китайської культури; особливості менталітету, національного характеру. Даосизм, конфуціанство і легізм як традиційні духовні системи Китаю. Роль буддизму в історії китайської культури; феномен чань-буддизму.

Китайська схема культурного простору (Земля-Небо-Пустота-Дао) та місце людини у ній (Тріада Трьох начал).

Основи китайської мудрості: моральні принципи духовної практики; поняття “мудрець”, “вчитель”, “духовний шлях” (“жень”, “вень”, “дао”, “у-вей”, “лі”, “ї”, “ці”). Гімнастика духу; робота з життєвою енергією; гармонія “їнь” і “ян”. Ритуал і церемонія; нумерологія і символізм в китайській культурі. Елементи китайської геософії: вода, гори, вітер. Філософія китайського саду. Секрети життєвого успіху (за китайським воєнним каноном “Сунь-цзи”).

Особливості художньої культури Китаю: музика, поезія, живопис, каліграфія. Традиційні архітектурні форми Китаю.

Цивілізаційні здобутки Китаю.

Тема 5.2. Далекосхідний культурний регіон: японський складник (1 год.)

Загальна історична, геокультурологічна характеристика поняття Японії (Ніхон; острівна країна Далекого Сходу; “країна, де сходить Сонце”). Китай в японській національній історії. Особливості японського національного характеру; стереотипи поведінки та мислення.

Духовні складники японської культури: синтоїзм, конфуціанство, буддизм (дзен-буддизм, ребу-сінто). Синтоїзм як основа японської культурної самобутності. Головні міфологеми японської виключності: культ Сонця (Аматерасу), культ імператора (мікадо). Національні символи та цінності японської культури.

Японська культурна самобутність крізь призму міжнародних і міжрегіональних контактів (Китай, Індія, Західна Європа, Північна Америка). Конфуціанство і японська моральна культура (кодекси честі “бусідо” і “гірі”). Метафізика японської духовності: буддизм в культурі Японії (“дзен-буддизм”, “ребу-сінто”). Цивілізаційна специфіка Японії; феномен “японського чуда”. Японія і Захід; сучасні глобалізаційні процеси.

Домінанти японської духовності; пантеїстичний естетизм як визначальна риса. Японська філософія прекрасного: сабі, вабі, сібуй, юген.

Феномени японської культурної самобутності: самураї, сумо, дзюдо, чайна церемонія, ікебана, поезія (хайку, танки), театр “но” і “кабукі”.

Тема 6. Індійський культурний регіон (2 год.)

Загальна географічна характеристика індійського регіону. Історія етнонімів індійського культурного регіону. Етнонаціональний склад та мовна своєрідність. Складники індійської культурної самобутності: спадщина дравідів та арійів; впливи мусульманської та європейської культур.

Домінанти індійської культурної специфіки і комунікації: літературна мова санскрит та релігія. Священні літературні тексти індійської культури: Веди, Закони Ману, Махабхарата, Рамаїана, Бхагаватгіта.

Основні релігійно-філософські системи Індії (ведизм, брагманізм, буддизм, джайнізм, індуїзм, сикхізм) та особливості їхнього характеру (синкретизм), символіки, ціннісного наповнення.

Індійська духовність: головні ідеї, принципи, норми, цінності (карма, каста, дхарма, артха, кама, мокша, ахімса, сансара, агман, нірвана, брагман, майя, асана, мудра). Медитація як засіб духовного вдосконалення. Вегетаріанство – феномен індійської моральної культури.

Співвідношення понять “індійська” та “індуська” культури; ідентифікація понять “індієць”, “індус” та “індуїст”. Традиційна система життєвих цінностей індуської культури: кама, артха, дхарма, мокша.

Цивілізаційна особливість Індії та її головні принципи. Каста як соціальний феномен індійської культури.

Сакральне мистецтво: архітектурні форми (ступа/пагода), стамбхи, чайтья, віхара і вімана), скульптура. Феномен індійського танцю.

Тема 7. Арабо-мусульманський культурний регіон (2 год.)

Географічна та етнологічна характеристика арабо-мусульманського регіону. Аравія як ареал зародження і епіцентр поширення арабо-мусульманської культури.

Головні ідентитети арабо-мусульманського культурного світу: релігія іслам і арабська мова. Історія становлення та розвитку арабо-мусульманської культури: ранній доісламський період; мусульманська доба.

Культура доісламського періоду: кочове, землеробське населення; політеїзм, поезія бедуїнів; давньо-йемєнські, сірійсько-елліністичні, іудейські, іранські культурні впливи.

Іслам як система духовно-ціннісних орієнтирів: релігійний, соціальний, моральний, політико-правовий аспекти (віра, обов'язки і заборони; Аллах, Мухамед, Коран, Суна, халіфат, шариат). Іудаїзм і християнство в культурі ісламу. Символіка ісламу. Священні міста та матеріальні святині ісламу.

Філософсько-містична течія в ісламі: суфізм. Поняття “духовний шлях” і “духовне вдосконалення” за суфізмом (Любов-Краса-Велич-Божественне).

Особливості художньої культури арабо-мусульманського світу: характерні риси (антиантропоморфізм, декоративність, символізм та містицизм); провідні жанри (орнаментальне декоративне мистецтво, каліграфія, поезія). Головні архітектурні форми в культурі мусульманства (мечеть). Арабески як феномен арабо-мусульманської культури.

Релігійно-побутова культура арабо-мусульманського світу: звичаї, обряди. Місце і роль жінки у суспільстві.

Тема 8. Тропічноафриканський культурний регіон (1 год.)

Тропічна Африка як географічний континент; природні і кліматичні особливості. Проблема суб'єкта тропічноафриканського регіону: расовий та етнографічний склад населення; особливості історичних та міграційних процесів в регіоні (негроїдна раса; африканери, південноафриканці, індійці, араби). Своєрідність міжкультурних і міжцивілізаційних контактів у регіоні. Особливості мовної культури. Внутрішня дискретність тропічноафриканського культурного регіону.

Значення світових соціально-політичних та економічних процесів у формування історико-культурного обличчя регіону: колонізація, політика апартеїду, деколонізація. Концепція негритуду Л.Сенгора.

Проблема культурної цілісності і самотності тропічноафриканського регіону. Традиційне африканське суспільство: організаційна модель; сім'я; звичаї і характер. Міфологія і релігія народів тропічноафриканського регіону; фольклор і ритуал. Християнство та іслам у релігійній культурі регіону. Художня та естетична самотність регіону: африканські маски, музика, ритми, танці, символіка.

Світове і загальнолюдське значення культурних здобутків народів тропічноафриканського регіону.

Тема 9. Латиноамериканський культурний регіон (1 год.)

Історія етнонімів латиноамериканського регіону. Етимологічне значення терміну “Латинська Америка”.

Латинська Америка як географічний простір: природні, ландшафтні, кліматичні особливості.

Антропологічна ідентичність латиноамериканського культурного регіону: расова, етнологічна специфіка. Процеси міграції та їх наслідки; тубільне і прийшло населення.

Історична своєрідність латиноамериканського культурного регіону: доколумбів і післяколумбів періоди.

Поняття латиноамериканського культурного регіону. Проблема культурної самотності і цілісності латиноамериканського культурного регіону. Особливості культуротворчих процесів в

латиноамериканському регіоні; феномен метисації. Історико-культурна і цивілізаційна своєрідність латиноамериканського регіону: спадщина цивілізацій майя, ацтеків, інків; європейські впливи (іспанці, португальці).

Міфологічна, релігійна культура. Морально-етична своєрідність латиноамериканського регіону. Естетична і мистецька культура латиноамериканського регіону: головні ідеї, провідні види і мистецькі жанри художньої культури. Латиноамериканська музика і танок. Феномен бразильського карнавалу.

Історико-етнографічне районування латиноамериканського культурного регіону: Мезоамерика та Андська область. Сучасний підхід до регіоналізації латиноамериканської культури: Середня Америка (Мексика, Центральна Америка і Вест-Індія), Південна Америка (Андські країни, країни Амазоніт та Ла-Плати).

Тема 10. Особливості українського типу культури (2 год.)

Проблема етногенезу українців: основні концепції походження українського народу. Історичні версії етноніму “Україна”. Мовні та психологічні особливості українців.

Своєрідність геокультурного становища України; європейські ідентичності. Українська культура між Заходом і Сходом. Особливості українського національного характеру; межовий, екзистенційно-бароковий тип духовності.

Проблема критерію історичної періодизації української культури; теорія культурних хвиль та культурно-історичних епох Дм.Чижевського та її ремінісценція на українському ґрунті. Історичні складники української культурної самобутності: староруський, візантійський, германський, польсько-литовський, угорський, слов'янський. Проблема російських впливів в українському культурному просторі.

Визначальні сфери української культури: релігія, мораль, мистецтво. Релігійна своєрідність української культури: язичництво і християнство. Українська культура як елемент православно-слов'янського духовного світу.

Бароко і романтизм як типові епохи української самобутності. Запорізька Січ в історії культури України. Козацтво - лицарський ідеал української моральної культури. Ідеал жінки в історії української культури. Танок і пісня як вияв української духовності.

СЕМІНАРИ

Тема 1. Специфіка, предмет, завдання навчальної дисципліни і наукового напрямку “Регіональна типологія культури” (2 год.)

Предмет і завдання курсу “Регіональна типологія культури”.

Базові поняття і категорії.

Проблема методології та методів дослідження регіональної типології культури в іменах, напрямках, школах.

Теми наукових доповідей

Простір як базова категорія курсу “Регіональна типологія культури”.

Теорії географічного детермінізму в регіональній культурології.

Теорії локальних цивілізацій А. Тойнбі.

Теорія культурно-історичних типів М. Данилевського.

Антропологічні методи дослідження регіональної типології культури.

Етнопсихологія як складник регіонально-культурологічного знання

Література

Безуглий В.В., Козинець С.В. Регіональна економічна та соціальна географія світу: Посібник. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2003. – С. 13-42.

Гатальська С.М. Тип культури та її цивілізаційні форми як предмет філософії культури // Гатальська С.М. Філософія культури. Підручник. – К., 2005. – С. 44-74.

Гладкий Ю.Н., Чистобаєв А.И. Регионоведение: Учеб. для студентов вузов. – М.: Гардарики, 2000. – 382 с.

Данилевский Н.Я. Россия и Европа / Сост., послесловие и комментарии С.А. Вайгачева. М.: Книга, 1991. – С. 87-90.

Зарицький Т. Теоретичні засади вивчення диференціації суспільно-політичного простору // Глобалізація. Регіоналізація. Регіональна політика. Хрестоматія з сучасної зарубіжної соціології регіонів. /Укладачі Кононов І. Ф. (наук. ред.), Бородачів В.П., Топольськов Д.М. – Луганськ: Альма матер-Знання, 2002. – С. 112-130.

Кребер А.Л. Избранное: Природа культуры / Пер. с англ. – М.: “Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2004. – С. 841-894; 911-976.

Культурология. Краткий тематический словарь. - Ростов-на-Дону. - 2001. - С.83-103;114-117; 120-121.

Культурология: Учеб. для студ. техн. вузов / Колл. авт. Под ред. Н.Г. Багдасарьян. – М.: Высш. шк., 1999. – С. 56-88.

Проблемы региональной культурологии: история, современное состояние, перспективы: Материалы Всерос. науч.-практ. конф. (г. Тюмень, 30-31 марта 1999 г.) / Отв. Ред.. С.И. Черноморченко и др. – Тюмень: Изд-во Тюм. гос. ун-та, 1999. – 237 с.

Теоретическая культурология. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга; РИК, 2005. – 624 с.

Теории культурно-исторического процесса // Кармин А.С. Основы культурологии: морфология культуры. – СПб., 1997. – С.328-329; 372-426.

Типология культуры // Антология исследований культуры. Т.1. Интерпретация культуры. – СПб.: Университетская книга, 1997. – С. 203-340.

Философия культуры. Становление и развитие. – СПб.: Издательство “Лань”, 1998. – 448 с.

Чижевський Д. Культурно-історичні епохи. – Авгсбург, 1948.

Ярошенко Т.М. Регіональна типологія світової культури. 1. Суть і характерні особливості регіонального підходу до типології світової культури // Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч.посібник. Вид.2-ге, перероб. і доп. / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. Львів: Світ, 2005. – С.21-24.

Тема 2. Антропологічні виміри регіональної культури. Проблема регіонального суб'єкта (1 год.)

Етнічний компонент в регіональній культурі.
Націотворчий чинник регіональної культури.
Расові характеристики культури людства та регіону.
Регіональна історико-культурна спільнота.

Теми наукових доповідей

Етнопсихологічні дослідження О.Кульчицького.
Концепція етногенезу Л.Гумільова.
Національний характер і ментальність як поняття і як проблема.

Література

Данилевский Н.Я. Россия и Европа. – М., 1991. – С. 85-90, 91-106, 471-472, 477-492, 500, 508-509.

Кашаев В.Е. Национальный характер: опыт философского исследования.– Иваново: Иван. Гос. Ун-т, 2000. – 141 с.

Кребер А.Л. Избранное: Природа культуры / Пер. с англ. – М.: “Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2004. – С. 703-783; 911-925.

Культурология. Краткий тематический словарь. – Ростов-на-Дону. – 2001. – С. 91-92; 92-93; 97- 103.

Кульчицький О. Основы філософії і філософічних наук. – Мюнхен-Львів, 1995. – С. 147-162.

Мурин В.Б. Становление системы категорий национальных и региональных отношений. – М.: Граница, 2001. – 344 с.

Национальные культуры. Этнокультурные стереотипы. Существует ли национальный характер? Региональные культуры // Кармин А.С. Основы культурологии: морфология культуры. – СПб., 1997. – С. 135-152; 253 – 270; 328-329.

Оганов А.А., Хангельдиева И.Г. Теория культуры: Учебное пособие для вузов. – М., 2001. – С.85-98.

Раса и история // Леви-Строс К. Путь масок. – М.: Республика, 2000. – С. 323-356.

Рибчин І. Геопсихічні реакції і вдача українця. – Мюнхен: Наукове товариство ім. Шевченка в Австралії. Видання “Дніпрової хвилі”, 1966. – 38 с.

Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. – М., 1992. – С. 428-433.

Теоретическая культурология. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга; РИК, 2005. – С. 66-72.

- Философия культуры. Становление и развитие. – СПб.: Издательство “Лань”, 1998. – 448 с.
- Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – К.: Вид-во “Орія” при УКСП “Кобза”, 1992. – 230 с.
- Шпенглер О. Закат Європи / Пер. с нем. Под ред. А.А.Франковского. – М.: Искусство, 1993. – С.26-27; 33-37; 41-48; 69-73.
- Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. – Мюнхен: Український Вільний Університет, 1993. – 217 с.
- Ярошенко Т. Категорія “душа” у контексті самотності української культури // Діалог культур: Україна у світовому контексті: Матеріали перших міжнарод. філософ.-культуролог. читань. – Львів: Каменяр, 1996. – С. 114-119.
- Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1991. – С. 32-36, 51-53.

Тема 3. Типологічні особливості культурної динаміки регіонів (1 год.)

Особливості становлення та розвитку культурних регіонів.

Типи міжкультурної регіональної взаємодії.

Регіональні особливості міжцивілізаційної взаємодії.

Регіональні культури і сучасні глобалізаційні процеси.

Теми наукових доповідей

Традиція і новація в історичному розвитку культури.

Теорія культурного вибуху Ю.Лотмана.

Еволюційна модель культурного розвитку.

Теорія хвиль культурного розвитку у праці Дм. Чижевського “Культурно-історичні епохи”.

Європейський тип цивілізаційного розвитку.

Японський тип цивілізаційного розвитку.

Антропологічні аспекти міжкультурної регіональної взаємодії.

Лінгвістичні проблеми регіональних культурних контактів.

Література

- Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества / Пер. с англ. – М.: Издательство “Весь Мир”, 2004. – 188 с.
- Безуглий В.В., Козинець С.В. Регіональна економічна та соціальна географія світу: Посібник. – К., 2003. – С.13-35.
- Бек У. Что такое глобализация? / Пер. с нем. А. Григорьева и В. Седелника; Общая редакция и послесл. А.Филиппова. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
- Боков Х.Х. Национальные и региональные отношения. – М.: Изд.-во ВИУ, 2000. – 66 с.
- Вебер А. Избранное: Кризис европейской культуры. – СПб., 1998. – С.7-40.
- Володин А.В. Региональный сепаратизм: проблемы теории и практики.-М.:Диалог-МГУ, 1999. - 103 с.
- Гантінгтон С. Зіткнення цивілізацій та зміна світового порядку. – Львів: Кальварія, 2006. - 474 с.
- Гидденс Э. Ускользающий мир: как глобализация меняет нашу жизнь / Пер. с англ. – М.: Издательство “Весь Мир”, 2004. – 120 с.
- Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности.- М., 1990.
- Данилевский Н.Я. Россия и Европа. – М., 1991. – С. 85-90, 91-106, 471-472, 477-492, 500, 508-509.
- Динамика культуры // Антология исследований культуры. Т.1. Интерпретация культуры. – СПб.: Университетская книга, 1997. – С.343 – 496.
- Ерасов Б.С. Социальная культурология. – М., 1997.
- Кармин А.С. Основы культурологии: морфология культуры. – СПб., 1997. – С. 135-152; 253 – 270; 350-495.
- Ковалев А.П. На пути к ноосфере: регионализация в свете концепции экологизированного геопространства // Регион: проблемы и перспективы. – 1998. – №2-3. – С.28-32.
- Ковалев А.П. На пути к ноосфере: регионализация и возникновение когнитивизированных геосистем // Региональные перспективы. – Вып. 1 (2). – С. 3-6.
- Кребер А.Л. Избранное: Природа культуры / Пер. с англ. – М.: “Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2004. – С. 703-783; 911-925.
- Культурология: Учеб. для студ. техн. вузов / Колл. авт. Под ред. Н.Г. Багдасарьян. – М.: Высш. шк., 1999. – С. 57-70; 74-82.
- Лотман Ю.М. Культура и взрыв. – М., 1992.

- Мурин В.Б.* Становление системы категорий национальных и региональных отношений. – М.: Граница, 2001. – 344 с.
- Оганов А.А., Хангельдиева И.Г.* Теория культуры: Учебное пособие для вузов. – М., 2001. – С.85-98.
- Раса и история // Леви-Строс К.* Путь масок. – М.: Республика, 2000. – С. 323-356.
- Сорокин П.* Человек. Цивилизация. Общество. – М., 1992. – С. 428-433.
- Тойнби Дж.А.* Постижение истории // Культурология. – М., 1999. – С. 38-40, 45-47, 77-81, 119-121, 259-261, 284-294, 536-540.
- Философия культуры. Становление и развитие. – СПб.: Издательство “Лань”, 1998. – 448 с.
- Шпенглер О.* Закат Европы / Пер. с нем. Под ред. А.А.Франковского. – М.: Искусство, 1993. – С.26-27; 33-37; 41-48; 69-73.
- Ярошенко Т.М.* Регіональна типологія культури. 1. Суть і характерні особливості регіонального підходу до типології світової культури // Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. посібник. Вид.2-ге, перероб. і доп. / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. Львів: Світ, 2005. – С.21-24.
- Ясперс К.* Смысл и назначение истории. – М., 1991. – С. 32-36, 51-53.

Тема 4. Основні підходи до регіональної морфології світової культури (2 год.)

Світова культура як складна регіональна макроструктура; масштаби і рівні.

Регіональна єдність і багатоманітність світової культури.

Східний і Західний типи культури і культурні регіони.

Північ і Південь як культурні регіони світу.

Теми наукових доповідей

М. Вебер про відмінності Заходу і Сходу.

Азія як простір зародження і територія розвитку Східного типу культури.

Культурні ідентичності європейського Заходу.

Поняття Заходу і Сходу, Півночі і Півдня в європейському масштабі.

Література

- Васильев Л.С.* История религий Востока. – М., 1988.
- Вебер М.* Хозяйственная этика мировых религий // Религиоведение. Хрестоматия. – М., 2000. – С. 542-570.
- Восток. Запад. Энциклопедический словарь по культурологии. – М., 1997. – С.88; 151.
- Гантінгтон С.* Зіткнення цивілізацій та зміна світового порядку. – Львів: Кальварія
- Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности. – М., 1990.
- Економіко-географічна характеристика Азії // Безуглий В.В., Козинець С.В. Регіональна економічна та соціальна географія світу. – С. 241-245.
- Запад и Восток. Культурология. XX век. Словарь. – СПб., 1997. – С.118-124.
- Конрад Н.И.* Запад и Восток. – М., 1972.
- Кребер А.Л.* Избранное: Природа культуры / Пер. с англ. – М.: “Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2004. – С. 43-63; 129-160; 263-287; 320-321; 393- 409; 492-493; 645-680; 685-703.
- Практика глобализации: игры и правила новой эпохи. – М., 2000.
- Региональные культуры. Запад и Восток. Север и Юг // Кармин А.С. Основы культурологии: морфология культуры. – СПб., 1997. Глава 4. – С. 328 – 343.
- Хамітов Н.В., Гармаш Л.Н., Крилова С.А.* Історія філософії. Проблема людини та її меж. – К., 2000.
- Человек как философская проблема: Восток-Запад. – М.: Изд-во УДН, 1991. – 279 с.
- Ярошенко Т.М.* Регіональна типологія світової культури. 1. Суть і характерні особливості регіонального підходу до типології світової культури; Схід-Захід // Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. посібник. Вид.2-ге, перероб. і доп. / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. Львів: Світ, 2005. – С.21-26.

Тема 5.1. Сутнісна основа європейсько-північноамериканського культурного регіону (5 год.)

Загальна характеристика європейсько-північноамериканського культурного регіону.

Поняття “Європа”; історія смислових перетворень.

Географічно-просторові виміри Європи.

Європейський культурний код і культурні ідентичності.
Історичні особливості європейського типу культури.
Етно-конфесійна своєрідність європейського культурного регіону.
Художня своєрідність європейської культури.
Європейський тип цивілізації.

Тема наукових доповідей

Лінгвістична історія європейського культурного регіону.
І. Кант про національно-культурні особливості європейців.
Національний поліморфізм європейської культури за С. Мадаріагою.
Внутрішнє районування європейського культурного простору.
Західноєвропейський культурний регіон.
Культурно-регіональні особливості Східної Європи.
Північна Європа як культурний субрегіон.
Південно-європейська регіональна культура.

Тема 5.2. Північноамериканська культурна специфіка (1 год.)

Географічно-територіальна характеристика Північної Америки
Історична, антропологічна, лінгвістична своєрідність північноамериканського субрегіону.
Північноамериканська модель культури.

Тема наукових доповідей

Культура корінного населення Північної Америки.
Етнонаціональна своєрідність Північної Америки.
Північноамериканська філософія життя: прагматизм.
Ментальні особливості американців.

Література

- Альтерматт У.* Етнонаціоналізм в Європе. – М.: Рос. Гос. Гуманит. Ун-т, 2000. – 367 с.
Вайнтрауб І.В. Священні лики цивілізацій. – К., 2001.
Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. – К., 1994.
Вебер М. Хозяйственная этика мировых религий // Религиоведение. Хрестоматія / Пер. с англ., нем., фр. Сост. и общ. ред. А.Н.Красникова. – М.: “Книжный дом “Университет”, 2000. – С. 542-570.
Європейці // Кармін А.С. Основи культурології: морфологія культури. – СПб., 1997. – С. 153–162; 276–327.
Живоглядова І.В. Культура північноамериканського регіону // Історія світової культури. Культурні регіони. – С. 337-380.
Західна Європа. Північна Європа. Південна Європа. Східна (Центральна) Європа. Південно-Східна Європа // Безуглий В.В., Козинець С.В. Регіональна економічна та соціальна географія світу: Посібник. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2003. – С. 102-241.
Іванов І.Д. Європа регіонів. – М.: Междунар. отношения, 1998. – 192 с.
Історія європейської ментальності / За ред. П. Дінцельбахера / Переклав з нім. В. Кам’янець. – Львів: Літопис, 2004. – 720 с.
Кант І. Опыт введения в философию понятия отрицательных величин // Культурология: Хрестоматія. – М., 2000. – С.421-431.
Кессиди Ф. К проблеме греческого чуда // Культурология. – Ростов-на-Дону, 1997. – С.562-573.
Кребер А.Л. Избранное: Природа культуры / Пер. с англ. – М.: “Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2004. – С. 97-118; 160-165; 206-210; 230-236; 297-304; 321-377; 378-383; 449-477; 492-611; 634.
Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. – М., 1992.
Левчук Л.Т. Європейський культурний регіон // Історія світової культури. Культурні регіони. – С. 296-336.
Лекції з історії світової та вітчизняної культури. – Львів, 1994.
Оссовская М. Рыцарь и буржуа. Исследование по истории морали. – М., 1987.
Петрухинцев Н.Н. XX лекций по истории мировой культуры. – М., 2001.
Північноамериканський культурний регіон // Художня культура світу: Арабо-мусульманський культурний регіон. Африканський культурний регіон. Індійський культурний регіон. Далекосхідний

культурний регіон. Латиноамериканський культурний регіон. Північноамериканський культурний регіон. – С.146-189.

Порьяз А. Мировая культура: Средневековье. – М., 2001.

Розанов В. В. О легенде “Великий инквизитор”. Из писем К.Н. Леонтьева В.В. Розанову // О великом инквизиторе: Достоевский и последующие. – М.: Мол. Гвардия, 1992. – С. 172-181.

Тэн И. Философия искусства. – М., 1996.

Уотс А. Миф и ритуал в христианстве. – К., 2003.

Хамітов Н.В., Гармаш Л.Н., Крилова С.А. Історія філософії. Проблема людини та її меж. – К., 2000.

Шубарт В. Европа и душа Востока // Пер. с нем. З.Г. Антипенко и М.В. Назарова. – 2-е изд., испр. – М.: Рус. Идея, 2000. – 446 с.

Ярошенко Т. Регіональна типологія світової культури. 2. Європейський культурний регіон // Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. посібник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / За ред. проф. А.Яртіся та проф. В.Мельника. Львів: Світ, 2005. – Лекції з історії світової та вітчизняної культури. – С. 27-33.

Тема 6.1. Китайський складник далекосхідного культурного регіону (4 год.)

Далекосхідний регіон як географічне і культурологічне поняття.

Антропологічна характеристика далекосхідного регіону.

Історична своєрідність далекосхідного регіону.

Духовні детермінанти китайської культурної самобутності (даосизм, конфуціанство, буддизм, легізм).

Традиції і звичаї китайців; китайський національний характер.

Тема наукових доповідей

Китайські церемонії.

Китайські бойові мистецтва.

Китайський календар.

Китайський гороскоп як феномен культури.

Китайська кухня.

Китайська опера.

Китайська медицина.

Великий китайський мур в історії Китаю.

Традиційна китайська архітектура.

Традиційний китайський живопис.

Література

Вайнтрауб І.В. Священні лики цивілізацій. – К., 2001.

Вонг Е. Даосизм. – М., 2001.

Гриценко В.С. Далекосхідний культурний регіон // Історія світової культури. Культурні регіони. – С.42-126.

Далекосхідний культурний регіон // Художня культура світу: Арабо-мусульманський культурний регіон. Африканський культурний регіон. Індійський культурний регіон. Далекосхідний культурний регіон. Латиноамериканський культурний регіон. Північноамериканський культурний регіон. – С.72-92.

Дао-Дэ цзин, Ле-цзы, Гуань-цзы: Даосские каноны. – М., 2002.

Даосская алхимия. – СПб., 2001.

Китай // Вейс Г. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь: Иллюстрированная энциклопедия в 3-х томах. Классическая древность (до IV в). Т.1., Разд.2. Глава 7. – М.: ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 1998. – С. 341-342.

Китайцы // Кармин А.С.. Основы культурологии: морфология культуры. – СПб., 1997. – С. 172-191.

Конрад Н.И. Запад и Восток. – М., 1972.

Кребер А.Л. Избранное: Природа культуры / Пер. с англ. – М.: “Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2004. – С. 67-75; 173-192; 210-212; 250-261; 306-320; 388-393; 417-438; 616-628.

Малявин В.В. Китайская цивилизация. – М., 2000.

Малявин В.В. Сумерки Дао. Культура Китая на пороге Нового времени. – М., 2000.

Мудрость китайского быта: Успех. Здоровье. – М., 2003.

Східна Азія // Безуглий В.В., Козинець С.В. Регіональна економічна та соціальна географія світу: Посібник. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2003. – С. 355-386.
Торчинов Е.А. Даосизм: опыт историко-религиозного описания. – СПб., 1998.
Энциклопедия нового Китая: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1989. – 509 с.
Ярошенко Т.М. Регіональна типологія світової культури. 2. Далекосхідний культурний регіон. Китай // Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. посібник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / За ред. проф. А.Яртіся та проф. В.Мельника. Львів: Світ, 2005. – С.33-44.

Тема 6.2. Японська своєрідність далекосхідного типу культури (2 год.)

Японія як географічна територія.
Особливості японської культури та історії.
Традиційні основи японської культури: синтоїзм, дзен-буддизм.
Японський тип цивілізації (феномен “японського дива”).

Теми наукових доповідей

Чайна церемонія як феномен японської культурної самобутності.
Мистецтво композиції квітів: ікебана.
Культ імператора в історії японської культури.
Японська поезія.
Традиційний японський одяг.
Символізм в японській культурі.
Естетизм як характерна риса японської культурної самобутності.
Національні святині японців.
Традиційні японські святкування.
Японський національний характер.
Японська культура в міжнародних контактах.

Література

Бенедикт Р. Хризантема и меч: Модели японской культуры. – М., 2004. – 256 с.
Вайнтруб І.В. Священні лики цивілізацій. – К., 2001.
Гриценко В.С. Далекосхідний культурний регіон // Історія світової культури. Культурні регіони. – С.42-126.
Далекосхідний культурний регіон // Художня культура світу. – С. 72-92.
Конрад Н.И. Очерки истории культуры средневековой Японии. – М., 1980.
Кребер А.Л. Избранное: Природа культуры /Пер. с англ. – М.: “Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2004. – С. 67-75; 173-192; 210-212; 250-261; 306-320; 388-393; 417-438; 616-628.
Мещеряков А.Н. Древняя Япония: буддизм и синтоизм (проблема синкретизма). – М., 1987.
Східна Азія // Безуглий В.В., Козинець С.В. Регіональна економічна та соціальна географія світу: Посібник. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2003. – С. 355-386.
Японская мифология: энциклопедия. – М.: Эксмо; СПб.: Мидгард, 2006. – 464 с.
Японцы // Кармин А.С. Основы культурологии: морфология культуры. – СПб., 1997. – С. 172-191.
Ярошенко Т.М. Регіональна типологія світової культури. 2. Далекосхідний культурний регіон. Японія // Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. посібник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / За ред. проф. А. Яртіся та проф. В. Мельника. Львів: Світ, 2005. – С.33-44.

Тема 7. Регіональні особливості індійської культури (4 год.)

Півострів Гіндустан як природно-географічна територія індійської культури.
Антропологічний склад населення.
Основи культурної самобутності індійського регіону.
Мовні особливості індійського культурного регіону.
Традиційні релігії індійського культурного регіону (ведизм, брахманізм, буддизм, джайнізм, індуїзм).
Цивілізаційні своєрідності індійського культурного регіону: каста.
Особливості художньої культури Індії.

Теми наукових рефератів

Ведичний період в історії індійського культурного регіону.
Староіндійський епос (Махабхарата і Рамаїяна).
Традиційний індійський танець.
Традиційний індійський одяг.
Храмове мистецтво індійського культурного регіону.
Арабо-мусульманські впливи в культурі індійського регіону; сикхізм.
Індійський культурний регіон через призму міжрегіональних контактів.

Література

- Безуглий В.В., Козинець С.В.* Регіональна економічна та соціальна географія світу: Посібник. – К., 2003. – С.102 – 240.
- Бонгард-Левин Г.М.* Древнеиндийская цивилизация. – М., 1993.
- Бхагавадгіта (Божественна пісня). – Париж-Львів-Цвікау, 1999.
- Быстрова А.Н.* Мир культуры (Основы культурологии). Учебное пособие. – М., 2002.
- Вайнтруб І.В.* Священні лики цивілізацій. – К., 2001.
- Вупанішади. – Львів, 1999.
- Дюмон Л.* Ното hiерarchicus: опыт описания системы каст / Пер. с франц. Под ред. Краснодарской Н.Г. Вступит. статья Краснодарской Н.Г. – СПб.: Издательская группа “Евразия”, 2001. – 480 с.
- Индусы // Вейс Г. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь: Иллюстрированная энциклопедия в 3-х томах. Классическая древность (до IV в). Т.1., Разд.2. Глава 7. – М.: ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 1998. – С. 305-340.
- Індійський культурний регіон // Художня культура світу. – С.50-71.
- Кребер А.Л.* Избранное: Природа культуры / Пер. с англ. – М.: “Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2004. – 63-67; 169-173; 204-206; 236-250; 304-306; 383-388; 438-443; 628-634.
- Ольденбург С.Ф.* Культура Индии. – М.,1991.
- Шинкаренко О.В.* Культура Індії // Історія світової культури. Культурні регіони.- С.127-167.
- Ярошенко Т.М.* Регіональна типологія світової культури. 2. Індійський культурний регіон // Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч.посібник. Вид.2-ге, перероб. і доп. / За ред. проф. А.Яртіся та проф. В. Мельника. Львів: Світ, 2005. – С.44-54.

Тема 8. Культура арабо-мусульманського світу (4 год.)

Арабо-мусульманський регіон як географічний і етнонаціональний простір.
Лінгвістичні особливості регіону; арабська мова.
Іслам як основа арабо-мусульманської культурної самобутності.
Арабо-мусульманське літочислення.
Особливості державотворчих процесів в регіоні; Арабський Халіфат.

Теми наукових доповідей

Єврейська традиція в культурі арабо-мусульманського регіону.
Перський компонент в культурі регіону.
Арабська поезія.
Арабська каліграфія.
Мечеть як архітектурне обличчя арабо-мусульманського світу.
Шаріат і правова культура мусульманського світу.
Коран як культурна пам'ятка арабо-мусульманського регіону.
Суфізм - містичний напрямок в культурі ісламу.
Релігійно-побутова культура арабо-мусульманського світу.
Головні святині арабо-мусульманського культурного світу.

Література

- Аравитяне. Арабы // Вейс Г. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь: Иллюстрированная энциклопедия в 3-х томах. – Т.1., разд.2., гл.1., с. 108-123; Т. 2., разд.1., гл.2-3., С.111-209.
- Арабо-мусульманський культурний регіон // Художня культура світу: Арабо-мусульманський культурний регіон. Африканський культурний регіон. Індійський культурний регіон. Далекосхідний

- культурний регіон. Латиноамериканський культурний регіон. Північноамериканський культурний регіон. – С.8-31.
- Бартольд В.В.* Ислам и культура мусульманства. – М., 1992. – С. 105-106, 107-110.
- Берриан М.* Туризм, культура и развитие в Арабском регионе. – М.: Изд. Дом Магистр-Пресс, 2000. – 75 с.
- Гойтман Ш.Д.* Евреи и арабы (Их связи на протяжении веков). – Гешарим, Иерусалим, 5762; Мосты культуры, Москва, 2001. – 286 с.
- Еремеев Д.В.* Ислам: образ жизни и стиль мышления. – М., 1990.
- Єфименко В.В.* Арабо-мусульманський культурний регіон // Історія світової культури. Культурні регіони. – С. 7-41.
- Исламская интеллектуальная инициатива XX века / Под общ. ред. Г.Д. Джемалея. – М.: Издат. Дом “ИММАН”, Изд-во “Социально-политическая Мысль”, 2005. – 336 с.
- Климович Л.И.* Книга о Коране, его происхождении и мифологии. – 2-е изд., доп. – М.: Политиздат, 1988. – 286 с.
- Коран. – К., 2002.
- Кребер А.Л.* Избранное: Природа культуры / Пер. с англ. – М.: “Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2004. – С. 42-48; 118-129; 212-215; 443-449; 477-492; 641-645; 680-685.
- Кучер О.Н., Семотюк О.П.* Ислам. – Ростов-на-Дону: “Феникс”, Харьков: “Торсинг”, 2004. – 288 с.
- Массэ А.* Ислам: очерк истории. – М., 1982.
- Милерб М.* Религии человечества: миф, религия, культура. – Москва-СПб., 1997.
- Мудрость суфиев. – СПб., 2001.
- Сурдель Д., Сурдель Ж.* Цивилизация классического ислама. – Екатеринбург, 2006. – 544 с.
- Хрестоматия по исламу. – М., 1994.
- Яковлев Е.Г.* Искусство и мировые религии. – М., 1977.
- Яковлев Е.Г.* Эстетика. – М., 1999.
- Ярошенко Т.* Регіональна типологія світової культури. 2. Арабо-мусульманський культурний регіон // Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. посібник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. Львів: Світ, 2005. – С.54-62.

Тема 9. Культурна самобутність тропічноафриканського регіону (2 год.)

- Географічна та антропологічна характеристика Африки.
 Проблема культурної самобутності африканського регіону; традиція і новація.
 Особливості міжкультурних контактів африканського регіону.
 Сучасне регіонування африканського культурного регіону.

Теми наукових доповідей

- Концепція негритюду Л. Сенгора.
 Міфологія африканських народів.
 Традиційна африканська сім'я.
 Естетична своєрідність африканської культури.
 Релігійні особливості тропічноафриканського регіону.
 Ритуали і звичаї в культурі народів африканського континенту.
 Маска як феномен африканської культури.

Література

- Африка: Культура и общество. – М., 1989.
- Африканський культурний регіон // Художня культура світу: Арабо-мусульманський культурний регіон. Африканський культурний регіон. Індійський культурний регіон. Далекосхідний культурний регіон. Латиноамериканський культурний регіон. Північноамериканський культурний регіон. – С.32-49.
- Древние народы Африки // Вейс Г. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь: Иллюстрированная энциклопедия в 3-х томах.
- Классическая древность (до IV в). Т.1., Разд.1. – С. 20 – 108.
- Афро-азиатский мир: региональные исторические системы и капитализм: Проблем.-темат. сб. /Сост. А.И. Фурсов. – М.: ИНИОН РАН, 1999. – 150 с.

Північна Африка. Західна Африка. Центральна Африка. Східна Африка. Південна Африка // Безуглий В.В., Козинець С.В. Регіональна економічна та соціальна географія світу: Посібник. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2003. – С. 467 – 581.

Сенгор Л.С. Негритюд: психологія африканського негра // Культурологія: Хрестоматія / Сост. проф. П.С. Гуревич. – М.: Гардарики, 2000. – С. 528-540.

Традиционные и синкретические религии Африки. – М., 1986.

Ярошенко Т. Регіональна типологія світової культури. 2. Тропічноафриканський культурний регіон // Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. посібник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / За ред.

проф. А. Яртиса та проф. В. Мельника. Львів: Світ, 2005. – 62-66.

Тема 10. Культурне життя латиноамериканського регіону (2 год.)

Латинська Америка як географічний простір: природні, ландшафтні, кліматичні особливості. Антропологічна ідентичність латиноамериканського культурного регіону: расова, етнонаціональна специфіка.

Історико-культурна і цивілізаційна своєрідність латиноамериканського регіону.

Теми наукових доповідей

Культура майя.

Культура ацтеків.

Культура інків.

Особливості релігійної культури латиноамериканського регіону.

Художня культура латиноамериканського регіону.

Латиноамериканська музика і танок.

Карнавальна культура Латинської Америки.

Світові досягнення латиноамериканського культурного регіону.

Сучасне історико-етнографічне районування латиноамериканського культурного регіону.

Латиноамериканський культурний регіон і Західна культура.

Література

Кребер А.Л. Избранное: Природа культуры / Пер. с англ. – М.: “Российская политическая энциклопедия” (РОССПЭН), 2004. – С.261-263; 669.

Латиноамериканський культурний регіон // Художня культура світу: Арабо-мусульманський культурний регіон. Африканський культурний регіон. Індійський культурний регіон. Далекосхідний культурний регіон. Латиноамериканський культурний регіон. Північноамериканський культурний регіон. – С. 126-145.

Латинская Америка: Справочник. – М., 1990. – 339 с.

Латинская Америка: традиции и современность. – М., 1987.

Латинська Америка // Безуглий В.В., Козинець С.В. Регіональна економічна та соціальна географія світу: Посібник. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2003. – С. 415 -466.

Леви-Строс К. Путь масок. – М.: Республика, 2000. – 399 с.

Панченко В.І. Культура Латинської Америки // Історія світової культури. Культурні регіони. – С.221-295.

Релігії світу: Пер. з франц. – К.: Махаон-Україна, 2005. – С.108-118; 245.

Семенов С. Ибероамериканская и восточноевропейская общности как пограничные культуры // Общественные науки и современность. – 1994. – № 2. – С.159-169.

Томас А.Б. История Латинской Америки. – М., 1960.

Ярошенко Т. Регіональна типологія світової культури. 2. Латиноамериканський культурний регіон // Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. посібник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / За ред.

проф. А. Яртиса та проф. В. Мельника. Львів: Світ, 2005. – С. 66-70.

Тема 11. Регіональна своєрідність української культури (4 год.)

Поняття “Україна” як географічна територія; загальна характеристика.

Етнонаціональний склад населення.

Мовні, психологічні та ментальні особливості українців.

Духовна своєрідність та головні складники української культури.

Історична типологізація української культури.

Особливості релігійної історії культури України.

Українська культура як системний складник європейського культурного кола.
Україна і православно-слов'янський культурний світ.
Українська культура між Заходом і Сходом.

Тема наукових доповідей

Основні концепції походження українців.
Історія етноніму Україна.
Автохтони України.
Особливості мовної культури українців.
Українське бароко.
Г.Сковорода як типовий представник української культури.
Типологія соціальних характерів українців в культурологічних поглядах М.Шлемкевича.
Внутрішньо-регіональні аспекти культурного буття України.
Українська культура в міжнародних контактах.

Література

- Багалій Д. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. – К., 1992.
Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії: Підручник. – К., 2001.
Вівчарик М.М. Україна від етносу до нації: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2004. – 239 с.
Войтович В. Українська міфологія. – К., 2002.
Глобалізація. Регіоналізація. Регіональна політика. Хрестоматія з сучасної зарубіжної соціології регіонів / Укладачі Кононов І.Ф. (наук. ред.), Бородачів В.П., Топольський Д.М. – Луганськ: Альма матер-Знання, 2002. – 664 с.
Гончаренко І. Про національний характер // Україна: філософський спадок століть. Хроніка 2000. – Випуск 37-38. – К., 2000. – С. 66-76.
Гуманітарна політика Української держави в новітній період: Монографія / за ред. С. І. Здіюка. – К.: НІС, 2006. – 403 с.
Енциклопедія Українознавства. Загальна частина. – Київ, 1995.
Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст: Франківський період. – К., 1993.
Кульчицький О. Основи філософії і філософічних наук. – Мюнхен-Львів, 1995. – С. 147-162.
Кузьмін Н.Н. Воображая регион: анализ возможных оснований региональной идентичности // Стосунки Сходу і Заходу України: минуле, сьогодення та майбутнє: Матеріали Всеукраїнської конференції, Луганськ, 25-26 травня 2006 р./ Наук. ред. І.Ф. Кононов. – Луганськ: Знання, 2006. – С. 149-156.
Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч.посібник. Вид.2-ге, перероб. і доп. / За ред. проф. А.Яртіся та проф. В.Мельника. Львів: Світ, 2005. – 568 с.
Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. – К., 1992.
Митр. Іларіон (Огієнко І.). Візантійська культура й Україна. // Україна: філософський спадок століть. Хроніка-2000. – Випуск 37-38. – К., 2000. – С. 117-128.
Мірчук І. Історія української культури. – Мюнхен-Львів, 1994.
Огієнко І. Українська культура. – К., 1991.
Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. – Київ, 1999.
Паишук А. Українська церква і незалежність України. – Львів, 2003.
Попович М. Нарис історії культури України. – К., 1998.
Прибыткова И. В поисках новых идентичностей: Украина в этнорегиональном измерении // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2001. – №3. – С. 93-108.
Рибчин І. Геопсихічні реакції і вдача українця. – Мюнхен: Видання “Дніпрової хвилі”, 1966. – 38 с.
Скотна Н.В. Українська регіональна розколота цивілізація: філософсько-історичний дискурс // Стосунки Сходу та заходу України: минуле, сьогодення та майбутнє: Матеріали Всеукраїнської конференції, Луганськ, 25-26 травня 2006 р. / Наук. ред. І.Ф. Кононов. – Луганськ: Знання, 2006. – С.99-108.
Стебельський Б. Християнство і українська культура // Україна: філософський спадок століть. Хроніка-2000. – Вип. 39-40. – С. 11-31.
Стосунки Сходу та Заходу України: минуле, сьогодення та майбутнє: Матеріали Всеукраїнської конференції, Луганськ, 25-26 травня 2006р. / Наук.ред. І.Ф. Кононов. - Луганськ: Знання, 2006.– 368 с.
Українська душа. – К., 1992.
Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. – К., 1993.

- Чижевський Д.* Культурно-історичні епохи. – Авгсбург, 1948.
- Чижевський Д.* Нариси з історії філософії на Україні. – Нью-Йорк, 1991.
- Шлемкевич М.* Загублена українська людина. – К., 1992. – С. 5-51, 111-114.
- Шлемкевич М.* Галичанство. – Нью-Йорк – Торонто, 1956. – 117 с.
- Янів В.* Нариси до історії української етнопсихології. – Мюнхен, 1993.
- Ярошенко Т.* Категорія “душа” у контексті самобутності української культури // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Матеріали перших міжнарод. філософ.-культуролог. читань. – Львів: Каменяр, 1996. – С. 114-119.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Розкрийте зміст понять “типологія” і “тип культури”.
2. Охарактеризуйте основні підходи до типологізації культури.
3. Визначте особливості регіонального підходу до типології світової культури.
4. Розкрийте зміст понять “географічний простір”, “ментальний простір”.
5. Розкрийте зміст та специфіку понять “культурний регіон” і “регіональна культура”.
6. Розкрийте культурологічний зміст понять “політичний регіон”, “економічний регіон”, “релігійний регіон”.
7. Охарактеризуйте основні підходи до регіоналізації світової культури.
8. Назвіть і коротко охарактеризуйте головні чинники формування регіональної культури.
9. З’ясуйте роль і значення географічного чинника у формуванні регіональної культури.
10. Обґрунтуйте роль міграції у формуванні культурного регіону.
11. Розкрийте зміст і роль етнопсихологічного чинника у формуванні регіональної культури.
12. Визначте зміст поняття “ментальність”.
13. Дайте визначення поняття “регіональна культурна самобутність”.
14. Поясніть, що таке “регіональна культурна одиниця”.
15. Розкрийте регіональний аспект понять “традиція”, “новація”, “спадкоємність” та характер їх співвідношення.
16. Дайте загальну характеристику основних регіональних суб’єктів культури.
17. Розкрийте специфіку етнічного типу культури.
18. З’ясуйте зміст і роль етнічних стереотипів у національній і регіональній культурі.
19. Назвіть особливості національного типу культури.
20. Охарактеризуйте національний характер як поняття і проблему.
21. Розкрийте питання єдності і багатоманітності світової культури під кутом зору регіонального підходу.
22. Дайте загальну характеристику системного підходу до проблеми регіональної культури.
23. Розкрийте поняття цілісності культури (традиція і новація; культурна спадщина і культурна спадкоємність).
24. Назвіть типи міжкультурної взаємодії.
25. Виділіть і охарактеризуйте типи міжцивілізаційної взаємодії.
26. Розкрийте зміст та регіональні особливості глобалізації як сучасного культурного феномену.
27. Розкрийте поняття “Схід” і “Захід” в регіональній географії культури.
28. Розкрийте зміст і визначте основні характеристики Східного типу регіональної культури.
29. Охарактеризуйте внутрішньо-регіональні особливості культури Сходу.
30. Розкрийте зміст і визначте основні характеристики Західного типу регіональної культури.
31. Охарактеризуйте аксіологічні відмінності Східного і Західного культурного регіонів.
32. Вкажіть, у чому полягає релігійна своєрідність Східного і Західного культурних регіонів.
33. Вкажіть, у чому полягає художня своєрідність Східного і Західного культурних регіонів.
34. Визначте місце і роль європейського регіону в контексті Західного типу культури.
35. Розкрийте північноамериканську аксіологічну специфіку в понятті Західного типу культури.
36. Порівняйте ціннісні установки американського і китайського типів культур.
37. Здійсніть компаративний аналіз Західного і Східного типу культури.
38. Розкрийте полярну типологію регіональної культури.
39. Дайте загальну характеристику Південного типу культури.
40. Розкрийте особливості Північного культурного регіону.
41. Охарактеризуйте Європу як географічний регіон.

42. Поясніть, в чому полягає внутрішньо-регіональна своєрідність Європи.
43. Охарактеризуйте особливості західноєвропейського культурного регіону.
44. Дайте характеристику східноєвропейського культурного регіону.
45. Поясніть, що таке північноєвропейський культурний регіон.
46. Розкрийте культурно-регіональні особливості Південної Європи.
47. Визначте Європу як культурологічне поняття і культурний регіон.
48. Визначте культурний код і культурні ідентичності Європи.
49. Вкажіть, як визначав національний поліморфізм європейської культури С. Мадаріага.
50. Розкрийте національно-культурні особливості європейського регіону за І.Кантом.
51. Визначте і охарактеризуйте етно-конфесійну своєрідність європейського культурного регіону.
52. Розкрийте особливості римо-католицької форми Європейської культури.
53. Дайте характеристику слов'яно-православної моделі Європейського культурного регіону.
54. Поясніть, у чому полягає германо-протестантська своєрідність Європейського культурного регіону.
55. Визначте соціальні ідентичності європейського культурного регіону.
56. Поясніть, у чому полягає етно-національна та регіональна своєрідність європейської історії культури.
57. Визначте етно-національну та внутрішньо-регіональну особливість
58. Античного типу культури.
59. Розкрийте особливості грецького типу Античної культури.
60. Охарактеризуйте римську своєрідність Античної моделі культури.
61. Визначте особливості римського компонента Античної культури за працями О. Шпенглера "Присмерки Європи" та Й. Гойзінгі "Homo ludens".
62. Розкрийте етно-національну та регіональну своєрідність європейської культури доби Середньовіччя.
63. Охарактеризуйте національно-регіональну своєрідність Ренесансного типу культури в Європі.
64. Розкрийте географічні особливості далекосхідного культурного регіону.
65. Визначте регіональні суб'єкти далекосхідної культури.
66. Розкрийте внутрішньо-регіональну своєрідність культури Далекого Сходу.
67. Визначте регіональні особливості китайської історії культури.
68. З'ясуйте роль конфуціанства у формуванні китайського національного характеру.
69. Визначте місце даосизму в системі цінностей далекосхідного регіону.
70. Назвіть і коротко охарактеризуйте феномени китайської культурноїсамобутності.
71. Розкрийте своєрідність китайського календаря.
72. З'ясуйте значення нумерології і символізму в китайській культурі.
73. Розкрийте своєрідність традиційного китайського одягу та кухні.
74. Висвітліть особливості художньої культури Китаю.
75. Розкрийте цивілізаційну своєрідність далекосхідного культурного регіону.
76. Визначте і охарактеризуйте релігійну своєрідність далекосхідного культурного регіону.
77. Розкрийте специфіку моральної культури далекосхідного регіону.
78. Визначте і охарактеризуйте японський компонент в культурі далекосхідного регіону.
79. Розкрийте особливості японського національного характеру.
80. Розкрийте регіональні аспекти японських міфологем.
81. З'ясуйте вузлові моменти японського культурного становлення.
82. Визначте і коротко охарактеризуйте традиційні феномени японської культури.
83. Розкрийте китайські культурні впливи на японському ґрунті.
84. Охарактеризуйте далекосхідний регіон як територію міжнародних культурних контактів.
85. Визначте індійський компонент в культурі далекосхідного регіону.
86. З'ясуйте роль буддизму в культурі народів Східного регіону.
87. Розкрийте природно-географічну своєрідність Індії.
88. Дайте загальну характеристику індійського культурного регіону.
89. Розкрийте своєрідність релігійної культури індійського регіону.
90. Розкрийте зміст і значення ведичної культури в індійському регіоні.
91. Охарактеризуйте буддизм як явище індійського культурного регіону.
92. Розкрийте особливості джайнізму як субкультури індійського регіону.

93. Розкрийте зміст і роль індуїзму у формуванні індійської культурної самобутності.
94. З'ясуйте особливості та наслідки міжкультурної взаємодії в межах індійського регіону.
95. Визначте мусульманські впливи в культурі індійського регіону.
96. Розкрийте своєрідність індійського сакрального мистецтва.
97. Висвітліть особливості індійської храмової архітектури.
98. Визначте цивілізаційну своєрідність індійського регіону.
99. Дайте загальну характеристику арабо-мусульманського культурного регіону.
100. Охарактеризуйте Аравію як природну територію арабо-мусульманської культури.
101. Розкрийте систему культурних ідентичностей арабо-мусульманського регіону.
102. Розкрийте зміст і роль ісламу в культурі арабо-мусульманського світу.
103. З'ясуйте особливості морально-правової культури арабо-мусульманського світу.
104. Назвіть і охарактеризуйте типові архітектурні форми арабо-мусульманського регіону.
105. Розкрийте особливості регіональної історії арабо-мусульманської культури.
106. Розкрийте феномен мусульманського календаря.
107. Висвітліть етнокультурні стереотипи арабо-мусульманського світу.
108. Розкрийте художню своєрідність арабо-мусульманського культурного регіону.
109. Охарактеризуйте специфіку мовної культури арабо-мусульманського регіону.
110. З'ясуйте культурні контакти арабо-мусульманського регіону.
111. Розкрийте географічну своєрідність тропічно-африканського культурного регіону.
112. Розкрийте особливості регіональної історії Африканського континенту.
113. Дайте антропологічну характеристику тропічно-африканського культурного регіону.
114. Назвіть і коротко охарактеризуйте культурні субрегіони Африки.
115. Розкрийте зміст концепції негритюду.
116. Розкрийте своєрідність художньої культури тропічно-африканського регіону.
117. Визначте релігійну своєрідність тропічно-африканського культурного регіону.
118. Розкрийте особливості мовної і звичаєвої культури африканського континенту.
119. Охарактеризуйте історію і культуру тропічно-африканського регіону крізь призму міжнародних контактів.
120. Дайте географічну характеристику латиноамериканського культурного регіону.
121. Розкрийте своєрідність регіональної історії Латинської Америки.
122. Дайте антропологічну характеристику латиноамериканського культурного регіону.
123. Розкрийте лінгвістичну своєрідність латиноамериканської культури.
124. З'ясуйте і охарактеризуйте історичні складники культури латиноамериканського регіону.
125. Назвіть і коротко охарактеризуйте стародавні цивілізації Латинської Америки.
126. Визначте типи міжсуб'єктної взаємодії в культурі латиноамериканського регіону.
127. Розкрийте релігійну своєрідність латиноамериканського культурного регіону.
128. Визначте специфіку естетичної та художньої культури латиноамериканського регіону.
129. Назвіть цивілізаційні здобутки латиноамериканського регіону.
130. Розкрийте географічну своєрідність України.
131. Охарактеризуйте український тип культури.
132. Розкрийте особливості геополітичної історії української культури.
133. З'ясуйте значення етноніму "Україна".
134. Визначте лінгвістичну своєрідність української культури.
135. Проаналізуйте український тип культури в контексті регіональної типології "Схід-Захід".
136. Розгляньте українську культуру в системі європейського культурного регіону.
137. Розкрийте регіональні особливості української історії культури за працею Дм. Чижевського "Культурно-історичні епохи".
138. Назвіть автохтони української культурної території.
139. Розкрийте особливості української ментальності.
140. Назвіть головні складники української культурної самобутності.
141. Визначте роль геопсихічних та расових чинників у формуванні характеру культури за працею О. Кульчицького "Основи філософії і філософічних наук".
142. Розкрийте типологію соціальних характерів українців за творами М. Шлемкевича.
143. Розкрийте своєрідність української ментальності за науковими дослідженнями Дм. Чижевського.
144. Визначте особливості українського типу духовності за компаративним дослідженням М. Костомарова у праці "Дві руські народності".

145. Виділіть проблеми регіональної типології культури у праці М. Данилевського “Росія і Європа”.
146. Визначте регіональну проблематику культури у праці О.Шпенглера “Присмерки Європи”.
147. Розкрийте зміст поняття “етнос” у праці Л.Гумільова “Етногенез і біосфера Землі”.

ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ

1. Проблеми регіональної типології культури у творчому доробку А.Кребера.
2. Регіоналізм як метод історичної типології культури.
3. Межовість як філософська проблема “Регіональної типології культури”.
4. Проблема національного характеру в регіональній культурології.
5. Етнокультурні стереотипи як явище регіональної культури.
6. Проблема співвідношення етнічного та національного чинників в регіональній культурі.
7. Проблема національних і етнічних ідентичностей в регіональній культурології.
8. Регіональний діалог культур: сучасні особливості.
9. Культурний регіоналізм в контексті сучасних глобалізаційних процесів.
10. Проблема пограниччя в культурному житті регіонів.
11. Американська своєрідність Західного типу культури: ментальні ідентичності.
12. Вестернізація як явище сучасної світової культури.
13. Адміністративно-територіальна своєрідність китайського регіону.
14. Індійські культурні впливи в китайській культурі.
15. Китай в міжнародних і міжрегіональних культурних контактах.
16. Китайці в історії культури Японії.
17. Садово-паркове мистецтво в Японії і Китаї: порівняльний аналіз.
18. Культ імператора в історії китайської і японської культури: порівняльний аналіз.
19. Особливості китайського і японського буддизму.
20. Буддизм в історії японської культури.
21. Закон карми і реінкарнації як визначальні світоглядні принципи індійської духовності.
22. Касти як феномен індійського культурного регіону.
23. Мова символів індійської культури.
24. Індуська система життєвих цінностей.
25. Вегетаріанство як феномен індійської моральної культури.
26. Європейці в історії індійського культурного регіону.
27. Ісламський фундаменталізм в історії арабо-мусульманського Сходу.
28. Любов як моральний принцип арабо-мусульманського містицизму.
29. Арабески як феномен арабо-мусульманської культурної самобутності.
30. Морально-правові аспекти арабо-мусульманської культури.
31. Особливості естетичної культури арабо-мусульманського регіону.
32. Особливості американського національного характеру.
33. Етно-національний поліморфізм європейської культури.
34. Етно-конфесійна своєрідність європейського культурного регіону.
35. Художня своєрідність європейської культури.
36. Слов’яно-православна модель європейського культурного світу.
37. Романо-католицька форма буття європейської культури.
38. Германо-протестантська своєрідність європейського культурного регіону.
39. Прагматизм як філософія життя американців.
40. Особливості східноєвропейського культурного розвитку.
41. Проблема української ментальності в культурологічній думці України.
42. Проблеми регіональної культурології у праці І. Рибчина
43. “Геопсихічні реакції і вдача українця”.
44. Культ землі в історії української культури.
45. Процес християнізації в культурно-регіональному визначенні України.
46. Політико-правова своєрідність українського культурного регіону.
47. Козацтво як український феномен європейської лицарської культури.
48. Роль і значення Києво-Могилянської академії в історії європейського оформлення української культури.
49. Регіональні особливості сучасного розвитку української культури.

50. Українське бароко як феномен європейської культури.
51. Роль і значення УГКЦ в регіональній історії української культури.
52. Проблема культурної самобутності африканського регіону; традиція і новація.
53. Арабо-мусульманські культурні впливи в тропічно-африканському регіоні.
54. Культура Заходу в тропічно-африканському культурному регіоні.
55. Метисація як феномен латиноамериканського культурного регіону.
56. Західні впливи в латиноамериканському культурному регіоні.

Уклала: канд. іст. н, доц. Мадей Н.М.

**Комплексна програма для студентів філософського факультету
(спеціальність „Культурологія”)**

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

<i>Тема 1.</i> Сучасна українська культура: предмет та завдання курсу	2 год.
<i>Тема 2.</i> Формування модерної української культури	4 год.
<i>Тема 3.</i> Культура західноукраїнських земель в міжвоєнний період (1919-1939).....	2 год.
<i>Тема 4.</i> Радянська українська культура	2 год.
<i>Тема 5.</i> Культура української діаспори.....	2 год.
<i>Тема 6.</i> Особливості розвитку української культури в пострадянський період	5 год.
<i>Усього</i>	17 год.

СЕМІНАРИ

<i>Тема 1.</i> Формування модерної української культури (кінець XIX – поч. XX століття)	4 год.
<i>Тема 2.</i> Феномен українського авангарду	2 год.
<i>Тема 3.</i> Культура західноукраїнських земель в міжвоєнний період	2 год.
<i>Тема 4.</i> Українська радянська культура	4 год.
<i>Тема 5.</i> Духовна культура України в умовах нової соціальної реальності.....	5 год.
<i>Усього</i>	17 год.
<i>Разом</i>	34 год.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. Сучасна українська культура: предмет та завдання курсу

Сучасна українська культура як об'єкт наукових досліджень. Інтердисциплінарність предмету: культурологічний, історичний, соціологічний та філософський підходи у вивченні сучасної української культури. Головні етапи розвитку сучасної української культури. Територіальний вимір сучасної української культури: вклад діаспори в культурний розвиток. Актуальні завдання сучасної української культури.

Тема 2. Формування модерної української культури

Поч. XX ст. і розвиток української культури в контексті європейського та світового культурного процесу. Дискурс європейського модернізму в українській літературі: символізм, неоромантизм, неокласика, експресіонізм, психологізм. Модерн в українській архітектурі (В.Городецький). Імпресіонізм, символізм, постімпресіонізм, сецесія в українському живописі. Творчість О.Кульчицької, І.Труша, О.Новаківського, П.Холодного, О.Мурашка. Феномен українського авангарду. Найвідоміші постаті українського авангардного мистецтва: брати Бурлюки, К. Малевич, О.Богомазов, О. Екстер, В. Меллер, Соня Делоне.

Нові форми розвитку української культури доби визвольних змагань(1917-1920р.р.). Центральна Рада і українізація освітньої системи. Доба Гетьманату та формування інституційної

структури української культури. Українське культурне відродження в умовах радянської системи. „Коренізація” та „українізація”.

Новий етап розвитку української літератури: „Пролеткульт”, „Плуг”, „Гарт”, неокласицизм, неосимволізм, панфутуризм. Український театр: проблема трансформацій і напрямків (класичний, модерний, соціалістичний). Початки українського кіномистецтва. Розвиток українського художнього кіно і творчість О. Довженка („Звенигора”, „Арсенал”, „Земля”). Нові здобутки українського живопису. М. Самокиш, І. Їжакевич. Конструктивізм в українській архітектурі (С. Серафимов). Монументальна у українська скульптура (І. Кавалерідзе).

Тема 3. Культура західноукраїнських земель в міжвоєнний період (1919-1939 рр.)

Трансформація суспільного і культурного життя українців. Розвиток освіти в Галичині. Український таємний університет: історія виникнення, структура і функціонування. Греко-католицька богословська академія. НТШ і діяльність його структурних підрозділів. Культурно-освітня діяльність „Просвіти”.

Головні тенденції літературного процесу в Галичині. Основні літературні напрями: націоналістичний (Д. Донців, Є. Маланюк, О. Ольжич); католицький (Гр. Лужницький), естетизм (Св. Гординський); про- радянський (Я. Галан, А. Крушельницький). Українське мистецтво Галичини. Творчість П.Ковжуна, С. Гординського, О. Новаківського, І. Труша, П. Холодного. Розвиток музичного мистецтва: Ст. Людкевич, В. Барвінський, Ф. Колеса, С. Крушельницька, О. Мишуга.

Тема 4. Радянська українська культура

Неоміфологізм тоталітарної радянської культури. Остаточне формування „соціалістичного” устрою та трансформація української культури. Індустріалізація, колективізація, ідеологічний монополізм та культ особи як соціокультурний контекст.

Реформи в системі освіти. Ідеологізація наукової сфери. Постанова ЦК ВКП(б) „Про перебудову літературно-художніх організацій” (1932р.) і примусова організація мистецьких спілок. „Розстріляне відродження”.

Друга світова війна та зміна ідеологічного курсу. Заміна історичної науки на ідеологічні кліше: „Короткий курс історії України”, „Нарис історії України”. Лисенківщина як формат аграрних наук. 1953-1964 роки і часткова лібералізація режиму. Реформування шкільної освіти. Розвиток науки. С.Корольов і розвиток ракетобудування. Нові імена в українській літературі: М.Стельмах, О.Гончар, Гр.Тютюнник. Рух „шестидесятників” (В. Симоненко, М. Руденко, В. Стус, І. Світличний, Л. Костенко, В. Чорновіл) та його роль в подальшій еволюції української культури. Розвиток театрального та кіномистецтва. А. Роговцева, Б. Ступка, І. Миколайчук. Феномен авторської народної пісні в українському музичному мистецтві: „Пісня про рушник”, „Два кольори”, „Чорнобривці”. Український живопис (Т. Яблонська, К. Білокур, М. Приймаченко).

1964-1989 роки та епоха „застою” в українській культурі. Ідеологічна концепція „радянського народу” і заходи щодо її реалізації. Наростання кризових явищ в соціокультурній сфері.

Тема 5. Культура української діаспори

Друга еміграційна хвиля і розвиток української діаспорної культури в США. Світове значення творчості О. Архипенка. Українські літературні процеси та створення об’єднання українських письменників-емігрантів „Слово” (В. Барка, І. Багряний, Б. Бойчук, Є. Маланюк, Т. Осьмачка, У. Самчук). Українська спілка образотворчого мистецтва (Торонто) та її здобутки. В. Курилик, Лео Моложанін. Українські музеї в діаспорі.

Культурні здобутки української діаспори в Англії та Франції.

Тема 6. Особливості розвитку української культури в пострадянський період

Специфіка соціокультурної ситуації в незалежній Україні (О. Семашко). Мовна проблема та її соціокультурний контекст. Національна ідея та спроби її дефініції. Три культурні середовища в сучасній Україні (Н. Черниш).

Український андерграунд як ідейний фундамент сучасного українського мистецтва: Ф.Манайло, Р. Сельський, М. Трубецька, Г.Кочур.

Постмодернізм в сучасному українському мистецтві. А. Савадов і український трансавангард. О. Гнилицький і виникнення „кучерявого стилю”. Особливості розвитку української архітектури пострадянського періоду (1991-2001рр.)

Постмодернізм в українській літературі. „Бу-Ба-Бу” , „Пропала грамота”, „Нова дегенерація”. Ю. Андрухович („Московіада”, „Перверзії”). Галицька прозова школа (Ю. Іздрик, Ю. Єшкілев)

Проблеми і досягнення українського кіно. О.Янчук, О. Бійма, Ю.Ілленко. Українська мультиплікація: В. Дахно, Д.Черкаський. Українське кіно на світовій арені. Сучасний український театр. Р. Віктюк, А. Жолдак. Проблема зв'язку театру і суспільно-політичної ситуації: театр Л.Українки. Розвиток української музики. Наука і освіта в Україні 1991-2007р.р.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Формування модерної української культури (кінець XIX – поч. XX ст.)

Суспільно-історичні передумови соціокультурних трансформацій на території України початку XX століття.

Традиції і новації в українському малярстві.

Основні напрямки розвитку української архітектури.

Українська література: течії та постаті.

Еволюція українського театру.

Тематика наукових есе

Модернізм як феномен XX століття: український контекст.

Творчість С. Васильківського.

В. Городецький і український архітектурний модерн.

О. Мурашко і модернізм в українському малярстві.

Брати Кричевські і виникнення українського модерну.

Рекомендована література

Гундорова Т. Проявлення слова. Дискурс ранняго українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. – Львів, 1997.

Донцов Д. Криза європейської культури й Україна // Хроніка 2000. Україна: філософський спадок століть» (ч.2) № 39–40.

Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. К.,1997.

Лобановський Б.Б., Говдя П.І. Українське мистецтво др. пол. XIX – поч. XX ст. – К.,1989

Обрії українського модерного мистецтва // <http://who-is-who.com.ua/bookmaket/olimp2006/6/63.html>

Українське мистецтво та архітектура кінця XIX - початку XX ст. – К.: Наукова думка, 2000.

Тема 2. Феномен українського авангарду

Історичні передумови виникнення українського авангарду.

Декоративізм та фольклоризм як особливості українського авангардного мистецтва.

Головні напрями українського авангарду.

Тематика наукових есе

Симультан в творчості С. Делоне.

О. Богомазов та український футуризм.

Брати Бурлюки як корифеї українського авангарду.

Портретний жанр в творчості А. Петрицького.

М. Бойчук і бойчукізм в українському живописі.

Рекомендована література

Горбачов Д. Український авангард 1910-1930 років : альбом. – К.: Мистецтво, 1996. - 400 с.

Нога О. Малярство українського авангарду 1905-1918 р.р. – К.,2000.

Нога О. Скульптура українського авангарду. – Львів, 2005.

Українські художники-авангардисти // Нова генерація.- 1992.- Спец. вип.- 57 с.

Тема 3. Культура західноукраїнських земель в міжвоєнний період

Національне питання в культурних процесах західноукраїнських територій.

Мистецьке середовище міжвоєнного Львова.

Література: напрями та представники.

Проблеми функціонування українських освітніх напрямів.

Тематика наукових есе

Ідеологія українського націоналізму в літературному середовищі Галичини.

О. Новаківський: життя і творчість.

Український таємний університет.

Діяльність наукового товариства ім. Т. Шевченка в 1919-1939 р.р.

Життєвий і творчий шлях І. Труша.

Рекомендована література

Рубльов О. С. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914-1939):/ <http://ualib.net/07-04.htm>

Овсійчук В. Олекса Новаківський. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 1998.

Ріпка О. У пошуках страченого минулого. Ретроспектива мистецької культури Львова ХХ століття. Львів: Каменяр, 1996.

Тема 4. Українська радянська культура

Основні тенденції культурного розвитку України в 20-і роки.

Трагедія української культури у період сталінізму.

Протиріччя культурного процесу в Україні 60-80-х років

Україна в радянській тоталітарній системі: значення і становище (проблема геноциду).

Свобода творчої особистості в умовах тоталітаризму.

Українське радянське мистецтво (напрями та постаті).

Тематика наукових есе

Із забуття – в безсмертя: творча спадщина М. Хвильового (будь-кого на вибір)

Соцреалізм в архітектурі України.

Життя і творчість І. Кавалерідзе.

Тетяна Яблонська і проблема свободи творчості митця в радянській державі.

Феномен українського народного живопису (К. Білокур)

Рекомендована література

Голубченко П. Трагедія Миколи Хвильового / Хроніка 2000. „Україна: філософський спадок століть”(ч.2) № 39–40.

Жулинський М. Із забуття – в безсмертя. Сторінки призабутої спадщини. – К., 1990.

Касьянов Г. Українська інтелігенція 1920-30 р.р. Соціальний портрет та історична доля. – К., 1993

Катерина Білокур очима сучасників : спогади, есеї, розвідки з архіву художниці / спогади записав, упорядкував, листи опрацював, матеріали з архіву художниці прокоментував Микола Кагарлицький. - Київ : Томіріс, 2000. -

Соцреалистический канон. СПб., 2000

Юрчук В.І. Культурне життя в Україні у повоєнні роки: світло й тіні. – К., 1995.

Тема 5. Духовна культура України в умовах нової соціальної реальності

„Неофіційна культура” радянської доби як передумова формування сучасної української культури.

Специфіка соціокультурної ситуації в Україні.

Особливості сучасного українського мистецтва: зміна парадигми.

Український театр: проблеми та постаті.

Розвиток телебачення на Україні (1991-2007).

Тематика наукових есе

Традиції та новації в сучасному українському театральному мистецтві (на прикладі театрів Львова).

Маркетинг в сучасному українському живописі: В. Поярков.

Життєвий і творчий шлях Р. Сельського.

Дискурс постмодернізму в сучасному українському мистецтві.

Сучасні українські письменники: проблема світового визнання.

Рекомендована література

Ллєнко Ю. Парадигма кіно. – К.,1999

Роман Сельський : живопис; графіка : альбом / авт. - упоряд. Г.С. Островський. - Київ : Мистецтво, 1988.

Корнієнко Н. Український театр у переддень третього тисячоліття. Пошук.— К.,2000.

Національна культура в сучасній Україні. — К.: Асоціація "Україна", 1995.

Забужко О. Дві культури. — К.,1990

Краснодембський О. На постмодерністських роздоріжжях культури. — К.,2000

Грабович Г. Україна — підсумки століття. — Критика.— 2001. —№11.

Історія української літератури ХХ століття. У 2-х кн.. / За ред.. В.Г.Дончика. — К.:Либідь, 1994
Totallogy. Постнеокласичні дослідження. — К.: ЦГО НАН України, 1995.

Іванова-Георгієвська Н.А. Сучасна українська культура в світовому контексті пошуків справжності: мода на традицію // <http://www.myslenedrevo.com.ua/studies/uvuk/23.html>

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Політичний період національно-культурного відродження і умови формування модерної української культури
2. Тенденції розвитку українського малярства та літератури (1890-1914).
3. Модерн в архітектурі України.
4. Історичний розвиток українського авангарду.
5. Стильові течії та напрямки українського авангарду.
6. Українська культура доби національного відродження.
7. Шляхи розвитку української літератури в 1914 – 1932 р. р.
8. Українська діаспора: процес формування світового українства (довоєнний період).
9. Особливості розвитку культури української діаспори в 2-ій пол. ХХ ст.
10. Історичні обставини розвитку культури Західної України (1918-1945).
11. Українські освіта та наука в ІІ Речі Посполитій.
12. Тенденції розвитку західноукраїнської літератури.
13. Мистецтво західноукраїнських земель міжвоєнного періоду.
14. Радянський період в українській культурі: періодизація та особливості.
15. Українська радянська література.
16. Українське малярство радянської доби.
17. Розвиток освіти на Україні в радянський період.
18. Проблема дисидентства в українській культурі 2-ої пол. ХХ ст.
19. Специфіка сучасної культурної ситуації в Україні.
20. Розвиток української освіти та науки в пострадянський період.
21. Постмодернізм та традиціоналізм в сучасній українській культурі.
22. Розвиток кіномистецтва та телебачення на Україні в 1991-2005 р. р.
23. Сучасна українська музика: стилі та напрямки.
24. Проблеми розвитку сучасної української культури: напрями та постаті.
25. Сучасне українське мистецтво.

Уклала: канд. філос. н., доц. Дарморіз О.В.

**Комплексна програма для студентів філософського факультету
(спеціальність "Культурологія")**

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

<i>Вступ: Культура як предмет філософського дослідження</i>	2 год.
<i>Частина I. Культура в системі буття</i>	
<i>Тема 1. Проблема буття та онтологічний статус культури</i>	2 год.
<i>Тема 2. Культура і природа: екологічні проблеми теорії культури</i>	2 год.
<i>Тема 3. Культура і суспільство: соціологічні проблеми теорії культури</i>	2 год.
<i>Тема 4. Культура і людина: антропологічні проблеми теорії культури</i>	2 год.
<i>Частина II. Внутрішні аспекти буття культури</i>	
<i>Тема 1. Культура як феномен: проблема самобуття культури</i>	2 год.
<i>Тема 2. Предметне буття культури</i>	4 год.
<i>Тема 3. Культура як знакова система</i>	2 год.
<i>Тема 4. Ціннісна природа культури</i>	2 год.
<i>Частина III. Проблеми онтогенезу культури</i>	
<i>Тема 1. Проблема множинності культур</i>	2 год.
<i>Тема 2. Елітарна та демократична культура</i>	2 год.
<i>Тема 3. Проблема ідентичності в культурі</i>	2 год.
<i>Тема 4. Криза культури</i>	2 год.
<i>Частина IV. Філософські проблеми вивчення історії культури</i>	
<i>Тема 1. Методологічні принципи вивчення історії культури</i>	2 год.
<i>Тема 2. Закономірності історичного розвитку культури.</i>	
<i>Перші історичні типи культури</i>	2 год.
<i>Тема 3. Особливості історіогенезу європейської культури:</i> <i>від традиційної культури до культури креативної</i>	2 год.
<i>Тема 4. Сучасна культурна ситуація: тенденції подальшого розвитку культури</i>	2 год.
<i>Усього</i>	36 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

<i>Тема 1. Культура як предмет філософського дослідження</i>	2 год.
<i>Тема 2. Культура в системі буття</i>	2 год.
<i>Тема 3. Екологічні проблеми теорії культури</i>	2 год.
<i>Тема 4. Соціологічні проблеми теорії культури</i>	2 год.
<i>Тема 5. Антропологічні проблеми теорії культури</i>	4 год.
<i>Людина як об'єкт культури</i>	2 год.
<i>Людина як суб'єкт культурного розвитку</i>	2 год.
<i>Тема 6. Культура як феномен</i>	2 год.
<i>Тема 7. Матеріальна предметність культури</i>	2 год.
<i>Тема 8. Духовна предметність культури</i>	2 год.
<i>Тема 9. Знакова природа культури</i>	2 год.

Тема 10. Аксиологія культури	2 год.
Тема 11. Типологія культур	2 год.
Тема 12. Елітарна та демократична культура	2 год.
Тема 13. Проблема культурної ідентичності	2 год.
Тема 14. Кризові процеси в культурі	2 год.
Тема 15. Традиційність та креативність в культурному розвитку	2 год.
Тема 16. Сучасна культурна ситуація як проблема філософії культури	4 год.
Усього	36 год.
Разом	72 год.

ПІДРУЧНИКИ ТА НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ

- Арнольдov А.М.* Введение в культурологию. – М., 1994.
Бытие человека в культуре (опыт онтологического подхода). – К., 1992.
Гатальська С. М. Філософія культури. – К., 2005.
Губман Б.Л. Западная философия культуры XX века. – Тверь, 1997.
Гуревич П.С. Философия культуры. – СПб., 1994.
Динамика культуры: теоретико-методологические аспекты. – СПб.-М., 1989.
Ерасов Б.С. Социальная культурология. Ч.1,2. – М., 1994.
Зиммель Г. Философия культуры. – М., 1989.
История философии и культура. – К., 1991.
Каган М.С. Философия культуры. – СПб., 1996.
Коган Л.Н. Теория культуры. – Екатеринбург, 1993.
Общество и культура: проблемы множественности культур. Ч.II. – М., 1988.
Общество и культура: философское осмысление культуры. Ч.1. – М., 1988.
Проблема человека в западной философии. СПб. – М., 1988.
Проблемы культурного исследования в философской теории и практике современного Запада. – М., 1989.
Философия культуры. Сб. – Самара, 1993.
Философия культуры. Становление и развитие. – СПб., 1998.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Вступ: Культура як предмет філософського дослідження

Етимологія терміну “культура”. Багатоманітність дефініцій культури. Класифікації концепцій культури. Культура як об’єкт дослідження в етнології, етнографії, культурній і соціальній антропології, культурології, соціології культури. Поняття культурфілософії. Специфіка філософії культури. Філософія та культурологія. Філософія культури та соціологія.

Частина II. Культура в системі буття

Тема 1. Структура буття та онтологічний статус культури

Буття як філософська категорія. Реальне буття (існування). Ідеальне буття (сутність). Модуси буття: можливість, дійсність, необхідність. Природне буття. Суспільне буття. Людина як центральна ланка буття. Культура як особлива форма буття. Форми культури як модусу буття. Екстракультурний та інтракультурний аспекти буття культури. Часова координата буття культури та історичні типи культури.

Тема 2. Культура і природа: екологічні проблеми теорії культури

Взаємодія “природи” і “культури” на практичному, практично-духовному та духовно-теоритичному рівнях. Зміна уявлень про систему “природа-культура” в духовній історії людства. Поняття “другої природи”. Цивілізація та природа. Техніка як феномен. Екологічна криза як наслідок протиріччя розвитку техніки та природи. Екологія та екологічна культура. Принципи екологічної культури.

Тема 3. Культура та суспільство: соціальні проблеми теорії культури

Відмінність між системами “культура - природа” та “культура - суспільство”. Способи

теоретичного осмислення проблеми “культура - суспільство”. Культура в системі суспільного виробництва. Культура та суспільство у вигляді соціокультурної реальності. Інтеріоризація культури та суспільства в людині. Соціалізація та окультурнення індивіда. Взаємодія суспільства і культури в історичному процесі.

Тема 4. Культура та людина: антропологічні проблеми теорії культури

Людина як біосоціокультурна істота. Проблема “культура - людина” в контексті різних масштабних планів існування людини. Людина як творіння культури. Культура як спосіб творчої діяльності людини. Свобода як передумова творчості. Праця та гра як феномени культури. Культура як колективна діяльність. Еволюція відносин між “культурою” та “людиною” в історії мистецтв.

Частина II. Внутрішні аспекти буття культури

Тема 1. Культура як феномен: проблема самобуття культури

Особлива модальність культури в порівнянні з природою, суспільством, людиною. Культура як багатовимірний цілісний феномен. Основні елементи в системі культури. Матеріальна, духовна та художня культура, їх взаємозв'язок. Структурні компоненти духовної культури: міфологія, релігія, ідеологія, мораль, наука, філософія. Художня творчість як особливий елемент культури.

Тема 2. Предметне буття культури

Поняття предметності культури. Матеріальна, духовна та художня предметність культури. Основні форми матеріальної предметності культури: людське тіло, технічна річ, соціальна організація. Людське тіло як біосоціокультурний феномен. Форми існування речі в культурі. Організація як опредмечене буття суспільних відносин.

Основні форми духовної предметності культури: знання, цінність, проект. Знання як опредмечена пізнавальна діяльність людини. Цінність як форма духовної предметності культури. Проект як наслідок духовно-перетворювальної діяльності. Втілений художній образ як форма предметності художньої культури.

Тема 3. Культура як семіотична система

Семіотика – вчення про знакові системи. Семіотика та семіологія. Мови культури (знакові системи) як засоби об'єктивації ідеальної предметності культури. Мова як феномен. Роль символів в культурі. Семіотика міфу. Знакові системи культури в сфері життєво-практичних (побутових та ділових) контактів. Семіотика художньої культури. Загальна морфологічна структура семіозису культури.

Тема 4. Ціннісна природа культури

Ціннісна теорія культури (В.Віндельбанд, Г.Ріккерт). Поняття цінності. Сучасні філософські підходи до визначення цінності. Аксиологія як філософська теорія цінностей. Ієрархія цінностей. Ідея вищих духовних цінностей людини: істина, добро, краса, віра, надія, любов. Цінність життя через виявлення сенсу життя та ідею безсмертя. Ідея свободи як універсальної цінності.

Частина III. Проблеми онтогенезу культури

Тема 1. Проблема множинності культур

Ідея множинності культур. Поняття типу культури. Проблема типологізації культур в сучасній філософсько-культурологічній думці. Ідея форумності культур. Проблема егалітаризму (рівності) культур. Партикуляризм та універсалізм культури.

Тема 2. Елітарна та масова культура

Поняття елітарної та масової культури. Еліта та культура. Концепція елітарної культури. Масова культура як феномен. Критика масової культури в сучасній філософії. Конформізм як вияв маскультури. Розповсюдження і сприйняття культури засобом тиражування. Поняття “індустрія культури”. Механізм сублімації. Механізм проєкції.

Тема 3. Проблема ідентичності в культурі

Поняття ідентичності. Ідентичність як прагнення людини до уподіблення. Культурна ідентифікація як самовідчуття людини всередині конкретної культури. Культура, субкультура, контркультура. Роль ментальності в процесі культурної ідентифікації. Маргінали як опозиція традиційній (“нормальній”) культурній ідентичності.

Тема 4. Криза культури

Тема кризи культури в історії філософської думки. Кризові процеси в культурі як переоцінка ціннісних орієнтацій. Самовідчуття людини в культурі як визначальний фактор кризи в культурі. Криза в культурі як критерій самовизначення культури. Криза культури як наслідок внутрішніх протиріч між складовими культури. Криза культури як наслідок дії зовнішніх факторів. Криза культури в контексті проблеми взаємозв'язку культури та цивілізації.

Частина IV. Філософські проблеми вивчення історії культури

Тема 1. Методологічні принципи вивчення історії культури

Головні проблеми дослідження історії культури: багатоманіття поглядів на культуру та її історичний розвиток, проблеми історичної типології культур, багатоманіття культурних форм. Синергетика як основний метод дослідження історії культури в сучасній філософсько-культурологічній думці. Основні принципи синергетики у філософії культури.

Тема 2. Закономірності історичного розвитку культури

Особливості становлення людини як соціо-культурної істоти та зародження культури. Особливості історіогенезу європейської культури: від традиційної культури до культури креативної. Поява нових елементів культури. Креаціонізм та символізм. Програма культивування розуму та раціоналізація культури. Трагедія гуманістичної культури як гасло Новітньої доби. Модернізм як вияв нової культурної парадигми.

Тема 4. Сучасна культурна ситуація: тенденції подальшого розвитку культури

Поняття “постмодернізму”. Філософське осмислення культурної ситуації постмодернізму в працях П. Клоссовські, Ж. Бодріяра, Ж. Дельоза, Ж. Дерріда, М. Фуко, Ю. Крістевої, Ж. Лакана, Ж.-Ф. Ліотара. Поява нових галузей наукового дослідження: культурних студій, семіотичних студій, жіночих студій, гендерних студій, постколоніальної теорії тощо.

Всепроникність постмодерну: постмодерн в галузі психології, права, мистецтва, політики... Критика постмодернізму: В. Фарія, П. де Ман, М. Ліла, К. Норіс, Н. Хомський.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Культура як предмет філософського дослідження

Поняття культури. Багатоманіття дефініцій культури.

Основні концепції культури.

Місце філософії культури в системі філософського знання. Філософія культури та культурологія.

Теми реферативних доповідей

Специфічні підходи до визначення культури.

Дослідження культури філософською антропологією.

Філософсько-історичне обґрунтування культури.

Соціальна природа культури.

Рекомендована література

История философии и культура. – К., 1991.

Коган Л.Н. Теория культуры. – Екатеринбург, 1993.

Культура в свете философии. – Тбилиси, 1979.

Проблемы философии культуры: опыт историко-материалистического анализа. СПб. - М., 1984.

Соловьев Э.Ю. Прошлое толкует нас: Очерки по истории и философии культуры. – М., 1991.
Філософські аспекти сучасної культури //www.refine.org.ua/pageid-2523-1.html - 22k

Тема 2. Культура в структурі буття

Буття як філософська категорія.
Культура як особливий модус буття.
Форми культури як модусу буття.

Теми реферативних доповідей

Культура та людина.
Культура та природа.
Культура та суспільство.
Онтологічний статус культури.

Рекомендована література

Булатов М.А. Диалектика и культура. - К., 1984.
Природа и дух: мир философских проблем. Человек в мире и мир человека. - СПб., 1995.
Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. - М., 1992.
Человек и культура: Индивидуальность в истории культуры. - М., 1990.
Человек и общество: Основы современной цивилизации. Хрестоматия. - М., 1992.

Тема 3. Екологічні проблеми теорії культури

Органіка природи і техніцизм. Концепції М.Бердяєва та Л.Мамфорда.
Філософія техніки: “технологічні перевороти” та культурні мутації.
Техніка та цивілізація.
Екологічна криза та екологічна культура.

Теми реферативних доповідей

Техніка як феномен.
Природа і техніка.
Людина як косміург.
Техніка і людське буття.
Культурні цикли і технічний прогрес.

Рекомендована література

Атфилд Р. Этика экологической ответственности // Глобальные проблемы и общечеловеческие символы. – М., 1990. – С. 188 – 202.
Ахутин А.В. Понятие “природа” в античности и в Новое время. – М., 1988.
Бердяев Н.А. Человек и машина (Проблема социологии и метафизики техники) // Вопросы философии. – 1989. - №2. – С.143-163.
Лаврус В. Техника и культура средневековья // n-t.ru/tp/it/tks.htm - 19k
Печчеи А. Человеческие качества. – М., 1985.
Социальные проблемы современной техники. /Сб. текстов по ред. В.Н. Поруса – М., 1986.
Тавризян Т.М. Техника, культура, человек. – М., 1989.
Швейцер А. Культура и этика // psylib.org.ua/books/shvei01/txt06.htm - 37k

Тема 5. Соціологічні проблеми теорії культури

Культура в системі суспільного виробництва.
Особливості культурного способу існування людської спільноти.
Інтеріоризація соціокультурної реальності в людині.
Основні історичні фази взаємодії суспільства та культури.

Теми реферативних доповідей

Культура та політика.

Принцип свободи як основа відносин культури і суспільства.
Поняття соціокультурної реальності.
Сім'я та школа в процесі окультурення людини.
Окультурення та цивілізація.

Рекомендована література

Общество и культура: философское осмысление культуры. – Ч.1. – М., 1991.
Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. – М., 1992.
Лобань Т. Особливості розвитку сучасного суспільства в умовах глобалізації // Людина і політика. – 2004. – № 2. – С. 68-73.
Маркузе Г. Одномерный человек: Исследования идеологии развитого индустриального общества. – М., 1994.
Общество и культура: проблемы множественности культур. Ч.II. – М., 1988.
Общество и культура: философское осмысление культуры. Ч.1. – М., 1988.
Человек и общество: Основы современной цивилизации. Хрестоматия. – М., 1992.

Тема 6. Людина як об'єкт культури

Людина як біосоціокультурна істота.
Окультурення людини в процесі творчої діяльності.
Проблема взаємозв'язку культури і окремої особистості.
Вплив культури на людство.

Теми реферативних доповідей

Культура особистості.
Ідея безсмертя в філософії культури.
Людина як культурогенний суб'єкт.
Основні етапи окультурення людини.
Сім'я як модель людської спільноти.

Рекомендована література

Безсмертя як предмет соціально-філософського дискурсу // experts.in.ua/baza/analytic
Бытие человека в культуре (опыт онтологического подхода). – К., 1992.
Гуревич П.С. Философская антропология. – М., 1997.
Кассирер Э. Опыт о человеке: Введение в философию человеческой культуры // Проблема человека в западной философии. – М., 1988.
Людина в есенційних та екзистенційних вимірах. – К., 2004.
Мид И. Культура и мир детства. – М., 1988.
Очерки по социальной антропологии. – СПб., 1995.
Проблема человека в западной философии. – М., 1988.

Тема 7. Людина як суб'єкт культурного розвитку

Творчість як культурна діяльність.
Свобода та творчість.
Праця та гра як феномени культури. “Homo ludens” Й. Гейзінги.

Теми реферативних доповідей

Спілкування і комунікація.
Феномен гри в “Homo ludens” Й. Гейзінги.
Феномен свободи в філософії культури.
Мистецтво як культурний феномен.
Мистецтво як гра.

Рекомендована література

Бердяев Н.А. Философия свободы. Смысл творчества. – М., 1989.
Внутренний мир человека и культура общества // www.nkj.ru/interview/6861/

- Гейзінга Й. Homo ludens. – К., 1993.
Иванов В.П. Человеческая деятельность – познание – искусство. – К., 1977.
Йон Э. Проблемы культуры и культурная деятельность. – М., 1969.
Культурная деятельность: Опыт системного исследования. – М., 1981.
Фромм Э. Бегство от свободы. – М., 1990.

Тема 8. Культура як феномен

- Культура як форма буття.
Культура як результат матеріально-практичної діяльності людини.
Культура як духовна активність.
Культура як сфера спілкування.

Теми реферативних доповідей

- Мистецтво як форма самосвідомості культури.
Культура і культ.
Художня творчість як елемент культури.
Міфологія, релігія, ідеологія як форми світогляду.
Наука та філософія.

Рекомендована література

- Каган М.С., Холстова Т.В. Культура – философия – искусство. Диалог. – М., 1988.
Латицкий В. В. Наука в системе культуры. – Псков, 1994.
Лосев А. Ф. Философия, мифология, культура. – М., 1991.
Библер В. С. Нравственность. Культура. Современность. – М., 1990.
Флоренский П. Культ, религия и культура. // Русская философия. Конец XIX – начало XX века. Антология. – СПб., 1993.
Швейцер А. Культура и этика. – М., 1973.

Тема 8. Матеріальна предметність культури

- Людське тіло як предмет вивчення філософії культури.
Технічна річ як “окультурнена речовина”. Феномен іграшки.
Опредмечення соціального явища культури в соціальній організації.

Теми реферативних доповідей

- Співвідношення культурного і біологічного в людській тілесності.
Проблема престижності речей.
Життя речей в мистецтві.
Тіло як носій інформації.
Людина як творіння культури.
Родова організація як перша форма соціальної організації.

Рекомендована література

- Бодрийяр Ж. Система вещей. – М., 1995.
Быховская И.М. Человеческая телесность в социокультурном измерении. – М., 1993.
Липс Ю. Происхождение вещей: Из истории культуры человечества. – М., 1954.
Столович Л. Красота. Добро. Истина. – М., 1994.
Подорога В. Феноменология тела. – М., 1995.
Хайдеггер М. Вещь // Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления. – М., 1993.

Тема 9. Духовна предметність культури

- Знання як духовна предметність культури.
Цінність як форма духовної предметності культури.
Проект як духовна предметність культури.
Предметність художньої культури.

Теми реферативних доповідей

Наука як об'єктивно істинне знання.
Місце знання в творчій діяльності.
Первісний міф як модель.
Футурологія: за і проти.
Художній образ в культурі.

Рекомендована література

Кримський С. Наука як феномен цивілізації // Вісн. НАН України. – 2003. – № 3. – С. 7-20.
Лапицький В.В. Наука в системі культури. – Псков, 1994.
Мамардашвили М. Наука и культура // Методологические проблемы историко-научных исследований. – М., 1982.
Фукуяма Ф. Конец истории? // Вопросы философии. – 1990. – №3.
Шрадер Г. Глобализация, цивилизация и мораль // Ї. – 2000. – № 19. – С.138-151.
Элиаде М. Космос и история. – М., 1987.
Элиаде М. Аспекты мифа. – М., 1994.

Тема 10. Семіотика культури

Культура як знакова система.
Мова як феномен.
Природа символів. Філософія символічних форм Е.Кассіра.
Культурософія Ю.Лотмана.
Концепція Р.Барта.

Теми реферативних доповідей

Слово, знак, символ.
Проблема мови в структуралізмі.
Семіотична модель культури.
Знакові системи в культурі.
Проблема мови та мовлення в філософії культури ХХ ст.

Рекомендована література

Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика. – М., 1989.
Гумбольдт В. Язык и философия культуры. – М., 1985.
де Соссюр Ф. Курс общей лингвистики. Извлечения / www.gramma.ru
Лотман Ю.М. Семиотика // Культурология. ХХ век. Словарь. – СПб., 1997.
Лотман Ю.М. Избранные статьи. // genderland.ru/modules
Успенский Б.А. Избр. труды. Т.1.: Семиотика истории. Семиотика культуры. – М., 1996.
Петров М.К. Язык, знак, культура. – М., 1991.

Тема 11. Ціннісна природа культури

Ціннісна теорія культури (В.Віндельбанд, Г.Ріккерт).
Цінність в філософії та історії культури.
Ієрархія цінностей.

Теми реферативних доповідей

Культура як система цінностей.
Філософія як аксіологічна форма свідомості.
Цінності релігійної свідомості.
Цінності буденної свідомості.
Художня цінність мистецького твору.

Рекомендована література

- Бавико О.Є., Чичановський І.О., Букрєєва І.В., Орлов А.В. Формування ціннісних орієнтацій особистості // www.conference.mdpu.org.ua
- Виндельбанд В. Философия в немецкой духовной жизни XX столетия. – М., 1993.
- Выжлевец Г.П. Аксиология культуры. – СПб., 1996.
- Гуревич П.С. Человек и его ценности // Человек и его ценности. – М., 1988.
- Ільїн В.В. Екзистенція смерті. Вітальні можливості небуття // Апологія ірраціонального. Філософія для тебе. – К.: В-во Європ. ун-ту. –2005. – С. 150 - 186.
- Крилова С. Безсмертя особистості: ілюзія чи реальність? – К., 1999.
- Марсель Г. Homo viator. – К., 1999.
- Риккерт Г. Естествоведение и культуроведение. – СПб., 1993.
- Столлович Л. Красота. Добро. Истина. – М., 1994.

Тема 12. Проблема культурної ідентичності

- Поняття ідентичності. Культурна ідентифікація.
Расова, етнічна та національна ідентичність.
Проблема маргіналізації культури.

Теми реферативних доповідей

- Концепція маргінальності А.Фаржа.
Особливості сучасних форм маргінальності.
Ідентичність, ідентифікація та ідентизація.
Механізм персоніфікації.
Етноцентризм як форма культурної ідентичності.

Рекомендована література

- Артановский С.Н. Историческое единство человечества и взаимовлияние культур. – Л., 1968.
- Бердяев Н.А. Философия свободного духа. – М., 1994.
- Гуревич П.С. Приключения имиджа. – М., 1991.
- Донкіс Л. Націоналізм і глобалізація: виклики ХХІ століття // Визвольний шлях. – 2005. – № 1. – С.38-47.
- Зернецька О. Культурна ідентичність і глобальна культура в добу глобалізації // Політика і час. – 2003. – № 11. – С. 83-88.
- Крымский С. Б. Контуры духовности: Новые контексты идентификации // Вопросы философии. – 1992. – № 12.
- Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху. — К.: Ніка-Центр, 2006. // litorys.org.ua/smith/msg03.htm - 48k
- Фромм Э. Человеческая ситуация. – М., 1995.

Тема 13. Типологія культур

- Ідея множинності культур. Культурно-історичні типи.
Егалітаристські та антиегалітаристські концепції.
Проблема “Захід - Схід”.
Партикуляризм.
Універсалізм.

Теми реферативних доповідей

- Концепція “осьового часу” К.Ясперса.
Універсальність історії.
Проблема глобалізму в культурі.
Концепція космополітизму.
Ідея форумності культур.

Рекомендована література

- Андреев Д.Л. Роза мира. Метафилософия истории. – М., 1991.

Архипович Д. Глобалізація як явище: позитивні та негативні риси // *І.* – 2000. – № 19. – С. 222-225.
Бердяев Н.А. Смысл истории. – М., 1994.
Вальденфельс Б. Своя культура и чужая культура. Парадокс науки о “чужом” // *Логос.* – 1994. – №6.
Гердер И.Г. Идеи философии истории человечества. – М., 1977.
Горський В. Глобалізація як проблема сучасного українського культурного життя // *Мандрівець.* – 2003. – № 3. – С. 11-18.
Шпаєман Р. Універсалізм чи європоцентризм // www.ji.lviv.ua/nbtexts/shpaeman
Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1994.
Philip Bonner. Afrocentricism and eurocentricism in the politics of the south africa's black elite between the wars // africana.ru/biblio/afrocentrism

Тема 14. Елітарна та демократична культура

Еліта та культура.
Масова культура як феномен.
Тиражування культури.

Теми реферативних доповідей

Механізми елітарної культури.
Феномен масової культури.
Проблема масовості в культурі.
Концепція елітарної культури Х.Ортеги-і-Гасета.
Проблема елітарного мистецтва.

Рекомендована література

Борев В.Ю., Коваленко А.В. Культура и массовая коммуникация. – М., 1986.
Зоркая Н.М. Уникальное и тиражированное. – М., 1980.
Лотман Ю.М. Культура и взрыв. – М., 1992.
Массовая культура: иллюзии и действительность / Под ред. Э.Ю. Соловьева. – М., 1975.
Сенченко М. Національна еліта в умовах глобалізації // *Персонал.* – 2003. - № 9. – С.136-141.
Ортега-і-Гасет Х. Бунт мас // Ортега-і-Гасет Х. Вибране.– К., 1994.
Бідзіля Ю. Масова комунікація і проблема насилля над масовою свідомістю // www.lnu.edu.ua/mediaeco

Тема 15. Кризові процеси в культурі

Кризові явища в культурі як закономірність культурного розвитку. Критерії кризового стану в культурі.
Тема кризи культури у К.Ясперса.
“Криза європейського людства і філософії” Е.Гуссерля.
“Примерк Європи” О.Шпенглера.

Теми реферативних доповідей

Християнство як відображення кризи античної куультури.
Європейська культура як наслідок кризового стану.
Шляхи подолання сучасної кризи.
Кризові явища та народження нової культури.
Загибель культури чи її криза.

Рекомендована література

Швейцар А. Криза культури та її духовна причина // www.epochtimes.com.ua/articles
Гуссерль Э. Кризис европейского человечества и философия // *Культурология, XX век: Антология.* – М., 1994.
Зиммель Г. Изменение форм культуры // Зиммель Г. Избранное: В 2-х т. – Т.1. Философия культуры. – М., 1996.
Кризис современной цивилизации. Сб. обзоров. – М., 1992.
Ницше Ф. Антихрист. Проклятие христианству // Ницше Ф. Соч.: В 2т. – М., 1990. – Т.2.

Стасенко С.О. Постмодерн як криза та оздоровлення культури // www.iai.gov.ua/_u/iai/dtp
Смотрецкий Е.Ю., Шубин В.И. Диалектика самоотрицания культуры // zhurnal.lib.ru/s/smotrickij
Шпенглер О. Закат Европы. – М., 1993.
Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1991.

Тема 16. Традиційність та креативність в культурному розвитку

Традиція та новація в культурі.
Основні ознаки традиційної культури.
Креативність в культурному розвитку, її основні прояви.
Особистість як рушійна сила розвитку культури.

Теми реферативних доповідей

Феномен елліністичної вченості як ставлення до культури в епоху Античності.
Письмо як рушій культурного розвитку.
Урбаністична культура як прояв європейської культури.
Несхожість, оригінальність та новизна як риси модерністичного світогляду.
Східна та Західна культури як втілення традиційності та креаціонізму.

Рекомендована література

Мак-Люен М. Галактика Гуттенберга. Становлення людини друкованої книги. – К., 2001.
Человек и культура: Индивидуальность в истории культуры. – М., 1990.
Семенцов В. С. Проблема трансляции традиционной культуры... // Восток – Запад. – М., 1988.
Стиль и традиция в развитии культуры. – Л., 1989.
Эко У. Инновация и повторение // Философия эпохи постмодерна. – Минск, 1996.

Тема 17. Сучасна культурна ситуація як проблема філософії культури

Сучасна культура як культура постмодерна.
Культурні студії як галузь наукового дослідження в постмодернізмі.
Новаторство та традиціоналізм в сучасній культурі.
Сучасна культурна ситуація: діалог культур чи їх протистояння.
Критика постмодернізму: що далі?

Теми реферативних доповідей

Сучасне мистецтво як образна самосвідомість культури.
“Шизоаналіз” як метод дослідження культури.
Бриколаж як практика постмодерністського театру.
Кіно в постмодерних дослідженнях.
Постмодернізм та комунікаційні студії.

Рекомендована література

Андрущенко В. Соціокультурна динаміка ХХІ століття: пошук пріоритетів // Пам'ять століть. – 2003. – № 4. – С. 4-22.
Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція. – К., 2004.
Делез Ж., Гваттари Ф. Анти-Едип: Капіталізм і шизофренія. – Екатеринбург, 2007.
Козловски П. Современность постмодернизма // Вопросы философии. – 1995. - №10.
Кристева Ю. Самі собі чужі. – К., 2004.
Ліотар Ж.-Ф. Ситуація постмодерну // Філософ. і соц. думка. – 1995. – № 5-6.
Попович М. Модерн і постмодерн: філософія і політика // Дух і Літера. – №9-10. – К., 2002.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Культура як особлива форма буття.
2. Екстракультурний та інтракультурний аспекти буття культури.
3. Поняття “другої природи”.

4. Цивілізація та природа.
5. Техніка як феномен.
6. Екологічна криза як наслідок протиріччя розвитку техніки та природи.
7. Предметно-практичний та предметно-духовний аспекти взаємозв'язку суспільства та культури.
8. Проблема "культура - людина" в контексті різних масштабних планів існування людини.
9. Людина як творіння культури.
10. Сім'я та школа як основні ланки в формуванні культурної людини.
11. Культура як спосіб творчої діяльності людини.
12. Мотиватори людської творчості.
13. Свобода як передумова творчості.
14. Еволюція відносин між "культурою" та "людиною" в історії мистецтв.
15. Сутність, структура та функції культури.
16. Людина як творчий суб'єкт культури. Моделювання світу як процес культуротворення.
17. Культура в структурі буття.
18. Основні модальності культури: людська, процесуальна, предметна.
19. Культура та природа: екологічні проблеми філософії культури.
20. Предметно-практичні та предметно-духовні аспекти взаємодії суспільства та культури.
21. Культура, субкультура, контркультура.
22. Інтеріоризація соціокультурної діяльності в людині.
23. Основні історичні фази взаємодії суспільства та культури.
24. Культура та людина: антропологічні проблеми філософії культури.
25. Особливості самобуття культури. Багатовимірність культури.
26. Основні елементи в структурі культури. Закономірності їх взаємодії.
27. Матеріальна предметність культури та її основні форми.
28. Людське тіло як форма матеріальної предметності культури.
29. Технічна річ як форма матеріальної предметності культури.
30. Соціальна організація як форма матеріальної предметності культури.
31. Духовна предметність культури та її основні форми.
32. Знання як форма духовної предметності культури.
33. Цінність як форма духовної предметності культури.
34. Проект як форма духовної предметності культури.
35. Образ як форма предметності художньої культури.
36. Теорія цивілізацій. С.Хантінгтон про "зіткнення цивілізацій".
37. Семіотика як вчення про знакові системи культури.
38. Семіологічні дослідження Ю.Лотмана.
39. Семіотика культури М.Кагана.
40. Ціннісна теорія культури (В.Віндельбанд, Г.Ріккерт).
41. Поняття цінності в філософії культури.
42. Ієрархія цінностей в культурі.
43. Тема кризи культури в філософії культури.
44. Проблема кризи у філософії Ф.Ніцше.
45. Виявлення кризи культури у О.Шпенглера.
46. Криза культури у Е.Гуссерля.
47. К.Ясперс про кризу культури.
48. Елітарна та демократична культура.
49. Масова культура як феномен.
50. Х.Ортега-і-Гасет про взаємозв'язок масової та елітарної культури.
51. Проблема типологізації культур в сучасній філософії культури.
52. Проблема егалітаризму (рівності) культур.
53. Антиегалітаристські концепції в філософії культури.
54. Партикуляризм та універсалізм в культурі.
55. Поняття ідентичності у філософії культури.
56. Поняття культурної ідентичності.

57. Проблема маргіальності в культурі.
58. Расова, етнічна та національна ідентичність.
59. Дослідження національної ментальності як основи культурної ідентичності в українській філософській думці.
60. Роль ментальності в процесі культурної ідентифікації.

СОЦІАЛЬНА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Уклала: канд. іст. н., доц. **Мадей Н.М.**

**Комплексна програма для студентів філософського факультету
(спеціальність “Культурологія”)**

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

Розділ 1. Теоретичні засади соціальної культурології

Тема 1. Соціальна культурологія як особлива наука про роль та місце культури в регулюванні життєдіяльності суспільства, групи та індивіда..... 2 год.

Тема 2. Становлення соціальної культурології як наукової дисципліни..... 2 год.

Розділ 2. Культура в системі функціонування суспільства

Тема 1. Культура як засіб соціального регулювання.

Змістовні елементи духовного життя суспільства..... 2 год.

Тема 2. Структурні компоненти духовної діяльності – міфологія, релігія, ідеологія, художня культура, наука та їхнє місце в суспільстві ..... 2 год.

Тема 3. Соціокультурна сутність особистості ..... 2 год.

Тема 4. Соціокультурна стратифікація та функції культури в суспільстві ..... 2 год.

Тема 5. Динаміка культури в соціумі ..... 2 год.

Розділ 3. Типи соціокультурного регулювання

Тема 1. Доіндустріальний тип соціальності і культурне регулювання ..... 2 год.

Тема 2. Соціокультурні характеристики індустріального та постіндустріального суспільства ..... 2 год.

Усього ..... 18 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Соціальна культурологія в системі соціальних та гуманітарних наук ..... 2 год.

Тема 2. Проблеми взаємодії суспільства і культури в працях М. Вебера ..... 2 год.

Тема 3. Суб'єкт культури. Соціокультурна детермінація особистості..... 2 год.

Тема 4. Рольові уявлення в культурі ..... 2 год.

Тема 5. Проблема культурної ідентичності ..... 2 год.

Тема 6. Соціокультурна стратифікація суспільства ..... 2 год.

Тема 7. Соціокультурні інститути і проблема управління культурою ..... 2 год.

Тема 8. Соціальна культурологія Франкфуртської школи (Т.Адорно, Г.Маркузе, Е.Фромм та ін.) ..... 2 год.

Тема 9. Проблема „культура-суспільство” в спадщині західного постмодернізму (М. Фуко, Р. Барт, Ж. Бодрійяр, У. Еко та ін.)..... 2 год.

Усього ..... 18 год.

Разом ..... 36 год.

ПІДРУЧНИКИ ТА НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ

Ерасов Б. Социальная культурология. – М., 2000.

Життя етносу: соціокультурні нариси. Навч. посібн. – К.,1997.

Иконникова С.Н. История культурологии : идеи и судьбы. – СПб., 1996.

Ионин Л.Г. Социология культуры: путь в новое тысячелетие. Учеб. пособ. – М.,2000.

- Маркарян Э. Теория культуры и современная наука: Логико-методологический анализ. – М., 1983.
Соціологія культури в новому тисячолітті: Навч.-метод. посібн. для викладачів та студентів. – Харків, 2002.
Спеціальні та галузеві соціології / За ред. В.Є. Пилипенка. – К.: Каравела, 2003.
Погорілий О. Соціологічна думка ХХ століття. – К., 1996.
Скурацівський В. Етносоціальна культура як саморегульована система. – К., 1993.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Розділ I. Теоретичні засади соціальної культурології

Лекція 1. Соціальна культурологія як особлива наука про роль та місце культури в регулюванні життєдіяльності суспільства, групи та індивіда

Роль і місце соціальної культурології в системі соціологічних та культурологічних дисциплін. Суперечливі стосунки соціуму і культури як проблематика соціальної культу-рології.

Становлення соціальної культурології. Соціологічний аналіз як вивчення реального функціонування культурних норм, цінностей і смислів у суспільному середовищі. Розширення сфери соціального аналізу духовної культури. Аналогія понять „соціологічного еквіваленту культури” та „культурологічного еквіваленту соціуму” (Кондаков І.В.)

Лекція 2. Становлення соціальної культурології як наукової дисципліни

Зародження соціальної культурології як науки. Значення М.Вебера для соціальної культурології. Е. Дюркгейм та його роль в становленні соціології культури.

Структурно-функціональний підхід до культури та суспільства. Концепції А.Радкліф-Брауна, Б.Маліновського, М.Мід. Символічний інтеракціонізм. Принципи класового аналізу мистецтва і літератури. Сенс теорії „двох культур в кожній нації”. Ліворадикальний і авангардистський напрямки в сучасній соціальній культурології. Ліворадикальний соціологічний гіперкритицизм (Ю.Габермас).

Структуралізм і постструктуралізм в соціальній культурології (К.Леві-Строс, Р.Барт, Ю.Кристева, М.Фуко). Екзистенціалістські ідеї в соціальній культурології (А.Камю, Ж.-П.Сартр). Теорія постіндустріального інформаційного суспільства (Д.Белл, Е.Тоффлер). Неопсихологізм у соціальній культурології (С.Московічі, А.Маслоу).

Розділ II. Культура в системі функціонування суспільства

Лекція 3. Культура як засіб соціального регулювання.

Змістовні елементи духовного життя суспільства

Культура як особлива, спеціально вироблена система регулювання діяльності і поведінки. Змістовні елементи духовного життя суспільства. Звичаї як загальноприйняті і не підвладні рефлексії зразки поведінки. Норми як засіб добровільної та усвідомленої співпраці людей. Порушення норм і зміна стереотипів. Цінності як вибір об’єкта або стану, наділеного особливим позитивним значенням, що виходить а межі буденності. Окремі типи цінностей у різних культурах: сім’я, міжособистісні стосунки, багатство, праця, краса.

Знання як елемент культури, фіксує результат пізнавальної діяльності людини. Типи знань: практичне, духовне, емпіричне і теоретичне. Соціальні і культурні чинники, які впливають на формування свідомості і функціонування знань.

Лекція 4. Структурні компоненти духовної діяльності : міфологія, релігія, ідеологія, художня культура, наука

Культура і міфологія. Міфологічна організація культурних змістів. Культура і релігія. Культурологічний підхід до сутності релігії. Зв’язок релігії з культурним середовищем.

Культура та ідеологія. Антропологічний і соціологічний підходи до ідеології. Соціо-культурний підхід до функцій ідеології.

Художня культура як сукупна сфера різних форм мистецтва. Співвідношення соціальних і естетичних сторін у художній творчості. Структура художньої діяльності: творча еліта, критика, виконавці, публіка.

Соціокультурні передумови науки. Наука в різному соціальному і культурному контексті.

Лекція 5. Соціокультурна сутність особистості

Детермінація особистості соціокультурною системою і місце особистості в системі культурного регулювання. Рольові структури особистості. Особистість як об'єкт і як суб'єкт культурної діяльності.

Особистість у різних культурах. Типи соціалізації особистості. Індивідуалізм і сфери його проявів.

Модернізація і особистість. Маргінальна особистість на межі культур: внутрішній розлад чи розширення духовних горизонтів? Показники відчуження і культурні канали його подолання.

Лекція 6. Соціокультурна стратифікація та функції культури в суспільстві

Концепції та підходи щодо інтерпретації детермінант соціокультурної нерівності. Функціоналістські теорії (Т.Парсонс). Марксистська школа. Конфліктний підхід як чинник стратифікації в теорії М. Вебера. П.Сорокін та ідея багатомірної стратифікації. Соціокультурна мобільність і феномен маргінальності. Системи соціокультурної стратифікації: замкнута, жорстка і відкрита. Проблема типології соціальних груп.

Поліфункціональність культури. Духовне виробництво як сукупність функцій, необхідних для регулювання суспільства і діяльності людини. Класифікація функцій культури відповідно до структури духовного виробництва.

Лекція 7. Динаміка культури в соціумі

Динаміка культури. Різноманітність підходів до пояснення динаміки культури. Типи культурних змін суспільства.

Джерела і чинники культурної динаміки. Проблема динаміки в різних світових цивілізаціях. Роль субкультур, національних меншин і соціальних конфліктів у динаміці культури.

Розділ III. Типи соціокультурного регулювання

Лекція 8. Доіндустріальний тип соціальності і культурне регулювання

Соціокультурна різноманітність традиційних суспільств. Духовне виробництво в доіндустріальному суспільстві. Структура і цінності традиційної культури. Особливості сприйняття світу в традиційній свідомості. Синкретизм функцій традиційних культур.

Держава в доіндустріальній системі стосунків. Ставлення до влади в традиційній масовій свідомості. Культ влади і правителя. Феномен „східного деспотизму”.

Лекція 9. Соціокультурні характеристики індустріального та постіндустріального суспільства

Соціокультурні характеристики індустріального суспільства. Ціннісні мотивації підприємництва і трудової діяльності. Секуляризація, ріст освіти та розвиток масової освіти.

Соціокультурні характеристики зрілого індустріального суспільства. Масовість виробництва. Поділ людського буття на “працю” і “дозвілля”. Споживання енергії як критерій рівня життя. Світ як функціональна предметність. Постійний розрив з традицією. Нові засоби комунікації (мас-медіа). Моделі мислення. Функціональні цінності індустріального суспільства: орієнтація на досягнення, активність, право, прогрес, індивідуалізм, універсалізм, повага до науки та спеціальних знань.

Соціокультурні характеристики постіндустріального суспільства. Зміни в соціальних структурах: роль професіоналізації у виробництві і плюралізму в споживанні.

Підвищення ролі духовного виробництва. “Книжна” та “екранна” культури і роль аудіовізуальних засобів та інформаційних систем. Інтернаціональність, компактність, різноманітність інформації. Орієнтація на майбутнє. Постмодернізм в культурі.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Соціальна культурологія в системі соціальних та гуманітарних наук

Виникнення соціальної культурології та її місце в системі соціологічних та культу-рологічних дисциплін.
Предмет і завдання соціальної культурології як науки.
Рівні функціонування соціальної культурології.
Соціологічні концепції культури.

Теми наукових есе

Захід і Схід як соціокультурні парадигми у XVIII, XIX, XX століттях.
Еволюція соціокультурної картини світу в українській (західноєвропейській, американській, будь-якій східній) культурі.
Культурна революція і культурна еволюція.
Соціокультурний прогрес: критерії та умови.
Циклічність культурно-історичного розвитку в світлі соціальної культурології.

Рекомендована література

Ерасов Б. Социальная культурология. – М., 2000.
Ионин Л.Г. Социология культуры: путь в новое тысячелетие. Учеб. пособ. – М., 2000.
Культурология. XX век. Энциклопедия. В 2-х т. – СПб.: Университетская книга, 1997.
Маркарян Э. Теория культуры и современная наука: Логико-методологический анализ. – М., 1983.
Погорілий О. Соціологічна думка XX століття. – К., 1996.
Філософський словник соціальних термінів / під загальною редакцією В.П. Андрущенка. – К.; Харків, 2002.

Тема 2. Проблеми взаємодії суспільства і культури в працях М. Вебера

Принципи розуміючої соціології М. Вебера.
Соціологія культури М. Вебера.
Поняття типу раціональності у М. Вебера.
Логіка наук про культуру з точки зору соціології.
Принцип свободи від оцінки в соціальній культурології.

Теми наукових есе

Покликання і професія вченого, політика, релігійного діяча (за М. Вебером).
Картина світу в різних культурах (за М. Вебером).
Цінності і ціннісні орієнтації в стабільні і перехідні (кризові) епохи.
Культурологічна верифікація в різні історичні епохи. Соціокультурний релятивізм.
Принципи розуміючої соціології М. Вебера в застосуванні до культури XIX – XX ст.

Інтернет-джерела

Вебер М. Критические исследования в области логики наук о культуре / www.gorod.org.ru/biblio.shtml
Вебер М. Основные социологические понятия / www.gorod.org.ru/biblio.shtml
Вебер М. Политика как призвание и профессия / www.gorod.org.ru/biblio.shtml
Вебер М. Про деякі категорії розуміючої соціології. <http://www.philsci.uni.w.kiev.ua>
Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма / www.gorod.org.ru/biblio.shtml
Вебер М. Смысл „свободы от оценки” в социологической и экономической науке / www.gorod.org.ru/biblio.shtml

Рекомендована література

Гайденко П.П., Давыдов Ю.Н. История и рациональность: Социология Макса Вебера и Веберовский ренессанс. – М., 1991.
Ионин Л.Г. Понимающая социология. – М., 1984.
Патрушев А.И. Расколдованный мир Макса Вебера. – М., 1992.

Степаненко В. Суспільна трансформація у соціокультурній моделі інтерпретації / Соціологія: теорія, методи, маркетинг.– 2003. №2.– С.131-137.

Kolipiński J. Człowiek. Środowisko. Gospodarka. Przestrzeń.– Warszawa, PWN, 1978.– 149 s.

Тема 3. Суб'єкт культури. Соціокультурна детермінація особистості

Поняття і типологія суб'єкта культури.

Соціокультурні закономірності поведінки і мислення індивідуальних та колективних суб'єктів культури.

Соціокультурні процеси та їхня класифікація стосовно суб'єкта культури.

Тріада „особистість-суспільство-культура” як узагальнений предмет культури.

Поняття соціокультурної парадигми.

Особистість і культурна творчість.

Темі наукових есе

Лідерство в культурі : критерії оцінки та способи інтерпретації.

Особистість і творча індивідуальність в культурі.

Рекомендована література

Злобіна О. Особистість як суб'єкт соціальних змін. – К.,2004.

Злобіна О., Тихонович В. Суспільна криза і життєві стратегії особистості.–К.: СтилоС, 2001.

Ларцев В.С. Соціокультурний генезис особистості: соціально-філософський аналіз.– К.,2002.

Муляр В.І. Проблема становлення особистості в системі „індивід-суспільство”(філософсько-культурологічний аналіз).– Житомир, 2005.

Człowiek wobec świata / Pod red. Hulla.– Olsztyn,1996.

Mendoza Patrick M. Extraordinary people in extraordinary times: heroes, sheroes, and villains. - Englewood : Libraries Unlimited, Inc., 1999.

Rodziński, Adam. Osoba i kultura. – Warszawa : Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, 1985.

Тема 4. Рольові уявлення в культурі

Рольові структури суспільства та їхній культурно-семантичний зміст.

Серйозна і сміхова культури як рольова диференціація суб'єкта і об'єкта культури.

Стилі життя і поведінки з позицій рольового підходу до культури.

Морфологія кольору як оптимальна модель рольового підходу до вивчення культури (Й.-В. Гете, В. Кандинський, К. Малевич, М. Люшер).

Соціально-психологічна методологія Е. Берна з аналізу та інтерпретації рольових ігор.

Темі наукових есе

Культурний конформізм у різних регіонах та історичних парадигмах.

Культурний плюралізм і монізм у класичну і некласичну епохи.

Аналіз рольових ігор особистості в поведінці, одязі, інтер'єрі, моді.

Рекомендована література

Берн С. Игры, в которые играют люди: Психология человеческих взаимоотношений. Люди, которые играют в игры: Психология человеческой судьбы. – Л.,1992.

Гейзінга Й. Homo ludens. – К.: Основи, 1996.

Корабльова Н.С. Багатомірність рольової реальності: ролі і маски: лик та личина.– Харків, Харківський національний університет імені Василя Каразіна, 2000.

Кравченко Е.И. Эрвин Гофман. Социология лицедейства.– М.,1997.

Лобанова А. Індивідуально-особистісний і соціально-груповий рівні соціальної мімікрії: теоретико-методологічний аспект / Соціологія : теорія, методи, маркетинг.– 2003, №4.– С.139-150.

Люшер М. Сигналы личности: ролевые игры и их мотивы.– Воронеж,1995.

Тема 5. Проблема культурної ідентичності

Поняття ідентичності: психологічний, соціологічний та культурологічний контексти.

Механізми ідентифікації та її прояви.

Історична еволюція розвитку форм культурної ідентичності.

Вияви та типологія сучасних форм культурної ідентичності.

Теми наукових есе

Проблема соціокультурної адекватності особистості.
Проблема цивілізаційної ідентичності в концепції С. Хантінгтона.
Етнічна та релігійна ідентичність: форми вияву.
Гетерогенність сучасних форм ідентичності.

Рекомендована література

Игнатенко В.П., Павленко И.О. Идентичность: философский и психологический анализ. – Харьков, 1995.
Николаев В.Г. Идентичность / Культурология. XX век. Энциклопедия. Т.1. – СПб.: Университетская книга, 1997.
Савоскул С. Суверенізація України: етнічна ідентичність українського та російського населення / Соціологія: теорія, методи, маркетинг.– 2003, №4.– С.44-49.
Соціокультурні ідентичності та практики / За ред. А. Ручки. К.: Інститут соціології НАН України, 2002. – 315с.

Тема 6. Соціокультурна стратифікація суспільства

Горизонтальний і вертикальний зрізи культури.
Соціокультурна стратифікація в традиційному, авторитарному, тоталітарному і демократичному суспільствах.
Критерії стратифікації Т. Парсонса застосовані для вивчення культури.
Типи соціокультурних структур.
Види соціальної стратифікації.
Багатовимірність соціокультурної диференціації.

Теми наукових есе

Т. Парсонс і його методологія соціокультурного аналізу.
П.Сорокін як класик американської соціології культури.
Стратифікація дореволюційної, радянської та пострадянської культури в Україні (порівняльний аналіз).
Андеграунд як соціокультурний феномен.

Рекомендована література

Заборовський В. Еволюція соціальної структури: перспектива генерацій / Соціологія: теорія, методи, маркетинг. –2005, №1.– С.8-36.
Костенко Н. Медіа-класи або коди нерівності / Соціологія: теорія, методи, маркетинг.– 2003, №2.– С.16-27
Куценко О.Д. Суспільства нерівних: класовий аналіз нерівностей в сучасному суспільстві : Спроби західної соціології.– Харків,2000.
Оксамитна С., Бродська С. Соціальний клас як чинник диференціації життєвих шансів / Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2004, №2.–С.28-40.
Парсонс Т. Понятие общества: компоненты и их взаимоотношения / Russian URL: <http://sociologi.narod.ru/lib/Parsons.html>

Тема 7. Соціокультурні інститути і проблема управління культурою

Головні чинники та аспекти соціальної інституціоналізації культури.
Проблема держави і церкви як соціокультурних інституцій: історичний аспект і сучасні прояви.
Роль освіти та виховання у формуванні та функціонуванні соціуму.
Інституційні структури науки, мистецтва, ЗМІ та їхній вплив на суспільство.
Проблема управління культурою в тоталітарному, авторитарному та демократичному суспільствах.

Теми наукових есе

Співвідношення функцій культури та її інститутів.
Освіта та виховання як соціокультурні інститути.
Церква як соціокультурний інститут.
Шоу-бізнес у сучасній Україні: соціокультурні і компаративістські моделі.
Менеджмент в сфері культури і сучасні культурні технології.

Рекомендована література

Кучма І. Медіа і влада. Сучасні концептуалізації / Соціологія: теорія, методи, маркетинг.– 2004, №2.– С.78-90.
Матусевич В. Соціальний інститут : функція, генеза, структура/ Соціологія: теорія, методи, маркетинг.– 2004, №4.– С.43-55.
Щокін Г.В. Теорія соціального управління.– К.:МАУП, 1996.
Яценко А.М. Організаційно-культурні ресурси і механізми соціального управління (соціологічний аналіз).– Одеса: Астропринт,2003.

Тема 8. Соціальна культурологія Франкфуртської школи (Т. Адорно, Г. Маркузе, Е. Фромм та ін.)

Критика суспільства представниками Франкфуртської школи.
Позитивна програма франкфуртської соціології культури.
Ідеологія травня 1968 р. Теорія контркультури у франкфуртців.
Поняття одномірної людини в суспільстві і культурі.
Ерос і цивілізація в аналізі Г. Маркузе та Е. Фромма. Неофрейдизм.
Неомарксизм соціології культури Франкфуртської школи.

Теми наукових есе

Спільне і відмінне у трактуванні проблеми “соціум-культура” представниками Франкфуртської школи та ідеологами марксизму.
Бунт і бунтарство як найбільша цінність в культурі.
Відмінності між цивілізацією і культурою в тлумаченні представників Франкфуртської школи.
Просвітництво як обман населення (в теорії Франкфуртської школи).

Рекомендована література

Адорно Т. Теорія естетики.– К.: Основи, 2002. – 518с.
Маркузе Г. Одномерный человек. Исследование идеологии развитого индустриального общества / Пер. с англ. М.: REFL-book, 1994.
Маркузе Г. Ерос і цивілізація. – К.,1995.– 320с.
Фром Э. Иметь или быть? / www.lib.ru/PSIHO/FROMM/haveorbe.txt
Фром Э. Бегство от свободы / www.avtonom.org/lib/theory/fromm/begstvo
Хабермас Ю. Демократия, разум, нравственность: Московские лекции и интервью.– М., 1995.
Хоркхаймер М., Адорно Т.В. Диалектика Просвещения. Философские фрагменты.– М.,СПб., 1997.
www.auditorium.ru/books/2278/Themes/theme11.htm - 8к

Рекомендована література

Давыдов Ю.Н. Критика социально-философских воззрений Франкфуртской школы.– М.,1977.
Неомарксизм и проблемы социологии культуры.– М.,1980.
Попова І. Доля однієї соціологічної парадигми (до 120-ї річниці від дня смерті К. Маркса) / Соціологія: теорія, методи, маркетинг.– 2003. №2.
Соловьева Г.Г. Негативная диалектика: (Два образа критич. теории Т.В. Адорно). –Алма-Ата, 1990.

Тема 9. Проблема „культура-суспільство” в спадщині західного постмодернізму (М. Фуко, Р. Барт, Ж. Бодрійяр, У. Еко та ін.)

Загальне та особливе в постмодерністських соціологічних концепціях.
Полеміка постмодерну з модерном : зміст і сенс.
Маргінальні проблеми суспільства як предмет соціології культури постмодерну.
Ціннісно-смісловий релятивізм постмодерністської соціології культури.

Теми наукових доповідей

Парадоксальність тематики постмодерністської соціології культури з точки зору класичної соціології.
Співвідношення соціуму і культури в трактуванні постмодерністів.
Сенс полеміки постмодерністів з представниками модернізму.
Постмодерністські концепції культури: спільне і відмінне.

Інтернет-джерела

Бауман З. Життя у фрагментах / <http://www.volunteering.org.ua/wordstown/library.html>
Бауман З. Ессе про постмодерністську мораль (там само).
Еко У. Інновація та повторення (між естетикою модернізму та постмодернізму) / <http://www.volunteering.org.ua/wordstown/library.html>
Ліотар Ж.-Фр. Стан постмодерн / <http://www.volunteering.org.ua/wordstown/library.html>
Еко У. Інтерпретація та історія / <http://www.volunteering.org.ua/wordstown/library.html>
Фуко М. Слова і речі : археологія гуманітарних наук / <http://www.volunteering.org.ua/wordstown/library.html>
Фуко М. Що таке автор? / <http://www.volunteering.org.ua/wordstown/library.html>

Рекомендована література

Бурлачук В. Жан Бодрійяр, маси і “кінець соціології” / Соціологія: теорія, методи, маркетинг. –2003. №2. – С.46-58.
Льїн П. Постмодернізм від витоків до кінця століття: еволюція наукового міфу / <http://www.volunteering.org.ua/wordstown/library.html>
Королько В., Танчер В. Основні напрями сучасного соціологічного теоретизування // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999, №1.–С.17-23.
Лук'янець В.С., Соболев О.М. Філософський постмодернізм. – Київ: Абрис, 1998.
Постмодернисты о посткультуре: Интервью с современными писателями и критиками. –М.,1996.– 320с.
Соколов Б.Г. Маргинальный дискурс Деррида.– СПб.,1996.
Социологические теории модерна, радикализованного модерна и постмодерна / Ю.А. Кимелев, Н.Л. Полякова.–М.,1996.
Чернієнко В.О., Кузнєцов А.Ю. Постмодернізм і марксизм у контексті сучасної соціальної філософії // Науковий вісник. Серія „Філософія” / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків: „ОВС”, 2002. – Вип. 10. – С. 48-54.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Соціальна культурологія як особлива наука про роль та місце культури в суспільстві.
2. Предмет і завдання соціальної культурології як науки.
3. Проблема співвідношення соціальної культурології з іншими гуманітарними науками.
4. Структура соціальної культурології як науки.
5. Просвітництво про культуру та суспільство.
6. Витоки суспільства та культури в теорії катастроф (Л.Гумільов, А. Дж. Тойнбі).
7. Теорія еволюціонізму про соціокультурний розвиток.
8. Концепція дифузійнізму в соціальній культурології.
9. Символічний інтеракціонізм у соціальній культурології.
10. Значення М. Вебера для соціальної культурології.
11. Принцип свободи від оцінки в соціальній культурології.
12. Е.Дюркгейм та його роль в становленні соціології культури.
13. „Присмерк Європи” О. Шпенглера як досвід соціокультурного аналізу.
14. Структурно-функціональний підхід до культури та суспільства.
15. Соціокультурна різноманітність традиційних суспільств.
16. Соціокультурні характеристики індустріального суспільства.
17. Соціокультурні характеристики зрілого індустріального суспільства.
18. Соціокультурні характеристики постіндустріального суспільства.

19. П.Сорокін як класик американської соціології культури.
20. Молодіжна субкультура сучасної України в контексті інших субкультур.
21. Поняття соціокультурної парадигми.
22. Проблема культурної ідентичності.
23. Соціальна культурологія Франкфуртської школи (Т. Адорно, Г. Маркузе, Е. Фромм та ін.)
24. Проблема „культура-суспільство” в спадщині західного постмодернізму (М. Фуко, Р. Барт, Ж. Бодрійяр, У. Еко та ін).
25. Змістовні елементи духовного життя суспільства: звичаї як зразки поведінки.
26. Норми як засіб добровільної та усвідомленої співпраці людей.
27. Цінності як засіб соціокультурного регулювання.
28. Знання як елемент культури.
29. Значення (сенси) як елемент культури.
30. Структурні компоненти духовної діяльності: міфологія.
31. Релігія в системі соціокультурного регулювання.
32. Ідеологія і культура.
33. Художня культура і наука як види духовної діяльності.
34. Соціокультурна сутність особистості.
35. Функції культури в суспільстві.
36. Соціокультурна стратифікація і субкультури.
37. Багатовимірний характер соціокультурної диференціації.
38. Динаміка культури. Різноманітність підходів до пояснення динаміки культури.
39. Типи культурних змін суспільства.
40. Джерела і фактори культурної динаміки.
41. Поняття соціокультурного інституту.
42. Держава і культура. Поняття культурної політики.
43. Культура і ринок.
44. Структура саморегулювання культури.
45. Інтелігенція як провідна верства в духовному виробництві.
46. Рольові уявлення в соціокультурних системах.

СОЦІОЛОГІЯ КУЛЬТУРИ

Уклала: канд. іст. н., доц. Мадей Н.М.

Комплексна програма з курсу для студентів філософського факультету (спеціальність “Культурологія”)

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

Тема 1. Соціологічна інтерпретація культури	4 год.
Тема 2. Соціологія міста	2 год.
Тема 3. Соціологія освіти	2 год.
Тема 4. Соціологія науки	2 год.
Тема 5. Соціологія книги і читання	2 год.
Тема 6. Соціологія мистецтва	2 год.
Тема 7. Соціологія театру	3 год.
Усього	17 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Соціологія культури в системі культурологічного та соціологічного знання	2 год.
Тема 2. Культура як об'єкт соціологічного аналізу	2 год.
Тема 3. Місто як соціокультурний феномен	2 год.
Тема 4. Соціологія освіти	2 год.
Тема 5. Соціологія науки	2 год.
Тема 6. Соціологія книги і читання	2 год.
Тема 7. Соціологія мистецтва	2 год.
Тема 8. Соціологія театр	3 год.
Усього	17 год.
Разом	34 год.

ПІДРУЧНИКИ ТА ПОСІБНИКИ

- Ионин Л.Г. Социология культуры: путь в новое тысячелетие. — М.: Логос, 2000.
Коган Л.М. Социология культуры. — Екатеринбург, 1992.
Матецкая А.В., Самыгин С.И. Социология культуры. — М.: Феникс, 2007
Михайлова Л. И. Социология культуры: учеб. пособ. для вузов. — М.: ИТК Дашков и К., 2007.
Соціологія культури / За ред. О.М. Семашка. — К.: Каравела, 2002.
Юрій М.Ф. Соціологія культури: Навч. посіб. — К.: Кондор, 2006.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. Соціологічна інтерпретація культури

Культура як предмет дослідження в соціогуманітарних науках. Соціологічний підхід до вивчення культури. Головні сфери прояву культури. Рівні соціології культури: теоретична загальна соціологія культури, соціологічна теорія культури та її основних напрямів (соціологія мистецтва, соціологія освіт, соціологія науки), емпіричні дослідження функціонування культури в різних сферах життєдіяльності суспільства.

Основні категорії соціології культури. Складові культури. Система норм і цінностей. Поняття цінностей в інтерпретації Н. Смелзера та У. Гуденау.

Методологічні засади соціологічного аналізу культури. Французька (Е. Дюркгейм) і німецька (М.Вебер) школи в соціології культури. Конфліктологічний підхід в соціокультурних дослідженнях (Н.Смелзер). Синтезовані підходи до вивчення культури (Р.Мертон, П.Штомпка). Соціокультурна проблематика в працях українських вчених.

Тема 2. Соціологія міста

Місто як соціокультурний феномен. Історія сучасних наукових уявлень про місто, про процес урбанізації, про історію пізнання економічних, політичних, соціальних чинників формування міського соціуму. Історія виникнення, розвитку, конституціонування соціології міста в США, Західній Європі, СРСР, в сучасних Росії та Україні. Головні теорії та концепції соціології міста: еволюціоністська, типологічна, економічна.

Тема 3. Соціологія освіти

Науковий і суспільний статус соціології освіти. Предмет досліджень соціології освіти. Освіта як найдавніший соціальний інститут, сфера передачі, освоєння і перероблення знань, умінь, навиків і соціального досвіду. Метод соціометричного аналізу в соціології освіти.

Е. Дюркгейм і виникнення соціології освіти. Американська школа соціології освіти (Дж. Дьюї, Т. Верлен). Формування масової середньої школи і нові інтерпретації освіти в концепціях структурного функціоналізму. А. Турен та інтерпретація освіти як фактора соціальних змін. Теорія „двох шкіл” та концепція дешколяризації. Концепція освітньої реконверсії соціального становища П. Бурдьє. Концепція безпервної освіти.

Тема 4. Соціологія науки

Соціологія науки як один із галузевих соціологічних напрямів. Наука як соціальний інститут та сфера діяльності, пов'язана із системою освіти і складовий компонент досягнень культури.

Основні напрями соціологічного дослідження сфери науки. Р. Мертон та уявлення про ціннісну структуру в науці („етос”): безкорисливість, емоційна нейтральність. Суб'єкт науки як соціокультурний феномен. Ефект пасіонарності в концепції Л. Гумільова.

Проблема співвідношення держави та науки.

Тема 5. Соціологія книги і читання

Методологічні та соціально-історичні аспекти становлення предмета соціології книги і соціології читання. Функціонування книги як соціокультурного феномена. Книга як приклад системи комунікації. Виникнення соціології книги. Головні напрями розвитку соціології книги: мотиви читання і читацькі інтереси (М. Харвей), книги і соціально-демографічний контекст (Р. Бамбергер); проблема поширення книг в суспільстві (маркетинг книжкового ринку). Електронні тексти та перспективи розвитку друкованої продукції. Читання як процес активної взаємодії між комунікатором та реципієнтом.

Головні напрями досліджень соціології читання: читач як об'єкт соціологічного аналізу, соціально-демографічні, етнокультурні та соціополітичні чинники, які опосередковано впливають на читацькі інтереси; особливості читацької поведінки. Взаємодія книги, читання та бібліотеки як соціокультурний та історичний процес.

Тема 6. Соціологія мистецтва

Виникнення соціології мистецтва та етапи її розвитку: „соціологічний редукціонізм”— мистецтво як результат соціоекономічного замовлення (В. Гаузенштейн), залежність художніх форм від соціальної структури суспільства (Т.Адорно); інституціональний підхід(Л.Шюкінг) — вплив соціальних інститутів (реклама, критика, засоби масової інформації) на формування художніх смаків і розвиток мистецтва; емпірична соціологія мистецтва, структурно-функціональний аналіз мистецтва(Дж.Дікі).

Теоретичні та емпіричні дослідження соціального функціонування мистецтва в Україні (С. Безклубенко, Н. Яранцева, О.Семашко).

Предмет і сфери соціології мистецтва. Художня культура як соціологічний феномен. Структуризація соціології мистецтва: соціальна філософія мистецтва, теоретична соціологія мистецтва, соціологія мистецтва як теорія середнього рівня, галузеві соціології окремих видів

мистецтва та сфер соціального буття мистецтва, емпіричні соціологічні дослідження художньої діяльності.

Тема 7. Соціологія театру

Синтетичність художніх засобів театру як детермінанта його соціокультурних функцій. Проблема соціальної заангажованості театру.

Європейська традиція соціологічного вивчення театру. Англійська традиція та ідеї ритуальності в кембріджській культурній антропології (В. Браун, Ф. Фергюсон). Французька школа та жанр соціально-історичного та філософського-мистецтвознавчого соціального контексту функціонування театру (Г.Гуревич, І.Дювіньо). Німецький напрямок та теоретико-методологічний аналіз театру в структурі загальної теорії мистецтва на базі соціальної філософії.

Складові соціології театру: соціальний та соціологічний рівні. Статус, функції та комунікативно-соціологічний аналіз публіки. Соціологія акторства. Подвійність соціального статусу акторів, проблема субкультури. Український театр у період соціокультурних трансформацій.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Соціологія культури в системі культурологічного та соціологічного знання

Виникнення, становлення, об'єкт, предмет і завдання соціології культури.

Соціологія культури в системі культурологічних дисциплін.

Місце соціології культури в структурі соціологічного знання.

Головні теорії соціокультурного розвитку суспільств.

Тематика наукових есе

Механізми впливу культури на суспільне життя.

Соціалізація та інкультурація як основні механізми впливу культури на формування особистості.

Соціокультурне середовище як джерело ідентичностей, ідентифікацій та ціннісних орієнтацій.

Вплив мас-медіа на культурну активність.

Рекомендована література

Сорокіна В.Н. Социология культуры в структуре культурологического знания

http://anthropology.ru/ru/texts/sorokina_v/culturology_35.html

Соціологія культури // <http://www.djereho.com/>

[index.php?option=com_content&task=view&id=3515&Itemid=164](http://www.djereho.com/index.php?option=com_content&task=view&id=3515&Itemid=164)

Соціокультурні ідентичності та практики /Під ред. А.О.Ручки.– К.,2002.

Ручка А. О., Танчер В. В., Сорока Ю. Г. Соціологія культури в новому тисячолітті: Навч. посіб. - Х., 2002.

Тема 2. Культура як об'єкт соціологічного аналізу

Культура як соціологічний концепт і як система.

Культура і соціальні практики.

Інститути культури, їхня спеціалізація та функції.

Методи соціологічних досліджень культури.

Тематика наукових есе

Концепція культурних практик в соціологічних науках.

Культура і соціологія повсякденності.

Методи аналізу соціокультурних явищ.

Мода як соціокультурний феномен.

Рекомендована література

Дюркгейм Э. О разделении общественного труда: Метод в социологии. М., 1990.

Козлова О.Н. О методах анализа социокультурных явлений // Социс. – 1993.– № 11.

Малес Л.В. Соціокультурний аналіз: всеохопність vs обмеженість //

http://www.sociology.kharkov.ua/rus/chten_06_vol_1.php

Паніна К.Д. Технологія соціологічного дослідження. – К., 1996.

Цимбалюк Н. М. Організація та методика культурнодозвілєвої діяльності. — Ч.1. Теоретичні основи культурнодозвілєвої діяльності. — К., 2000.

Тема 3. Місто як соціокультурний феномен

Місто як соціально-просторовий феномен. Урбанізація та міські агломерації.

Соціально-демографічна підсистема міста: культурний контекст.

Формування міського соціуму .: проблема субкультур.

Соціальна мобільність та маргінальні прошарки міських мешканців.

Тематика наукових есе

Репродуктивне відтворення та міграційні процеси в містах: соціокультурний аспект.

Умови та спосіб життя в місті як один з проявів повсякденної культури.

Міста як наукові та освітні центри.

Соціальні відносини та культурні конфлікти в містах.

Функціонування художньої культури і міське середовище.

Рекомендована література

Вєрман Р.К. Міграція в місто та соціальна мобільність // Філософ. думка. – 1983. – №4. – С.98-102.

Зеленов Л.А. Социология города. – М., 2000.

Зиммель Г. Больших города и духовная жизнь // Логос. — 2002. — №3.

Соболевська М.О. Методологічні аспекти дослідження соціальної пам'яті в контексті формування міської ідентичності // www.sociology.kharkov.ua/rus/chten_06_vol_1.php

Соціологія міста: наукові проблеми та соціальні технології. Зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2001.

Hall T. Urban Geography. – London & New York: Routledge, 1998.

Тема 4. Соціологія освіти

Теоретичні засади соціологічного аналізу освіти.

Предметна сфера соціології освіти.

Історія розвитку соціології освіти.

Освіта як соціальний інститут.

Тематика наукових есе

Вдосконалення механізмів управління освітою.

Сучасна ситуація в освітній сфері України.

Головні концепції сучасної соціології освіти (за Е. Гіденсом).

Прагматизм американської школи в соціології освіти.

Роль освітніх чинників в соціокультурному розвитку України (XX ст.).

Рекомендована література

Войтович С. О. Соціологія освіти // Соціологія: короткий енциклопедичний словник / Під заг. ред. В.І. Воловича — К., 1998.

Лукашевич М.П. Соціологія освіти / Лукашевич М.П., Туленков В.М. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: навч. посіб. — К., 1999.

Навроцький О.І. Вища школа України в умовах трансформації суспільства. — Харків, 2000.

Сундуков Р.В. Обучение становится делом всей жизни // nv21.nn.ru/lastNumber/MainTheme/?id=420

Kauchak D.P. Eggen P.D. Learning and teaching: research-based methods. — Boston, 1993.

Тема 5. Соціологія науки

Р. Мертон і виникнення соціології науки.

Категоріальний вимір соціології науки.

Наука як соціокультурний інститут.

Функції науки.

Тематика наукових есе

Наука і система освіти: аспекти взаємодії.
Знання як детермінанта соціального конструювання реальності.
Наукові революції в історії людства.
Проблема інтелектуальної власності в країнах третього світу.
Способи класифікації наукового знання.

Рекомендована література

Зиман Дж. Не-інструментальні функції науки // http://www.v-lab.unn.ru/texts/Ziman_Roles_of_Science.htm
Піча В. М. Соціологія науки. – Львів, 1995.
Пинч Т. Культура учених и дисциплінарна риторика // http://www.v-lab.unn.ru/texts/Pinch_Culture_of_Scientists.htm
Спеціальні та галузеві соціології / За ред. Пилипенка В. Є.- К.: Вища освіта, 2003.

Тема 6. Соціологія книги і читання

Соціально-історичний аспект становлення соціології читання.
Методологічні проблеми соціології читання.
Читання як процес комунікації.
Історична еволюція інформаційних джерел.

Тематика наукових есе

Особливості розвитку соціології читання в світовій соціологічній думці.
Читання і процес комп'ютеризації.
Сучасні комунікативні технології.

Рекомендована література

Вусатий С. А. Включення людини в інформаційно-цифрові комунікації: рівень, форми, фактори і перспективи // www.sociology.kharkov.ua/rus/chten_06_vol_1.php
Корнев С. "Сетевая література" и завершение постмодерна. Интернет как место обитания литературы // Новое літературне обозрение. №32 (4/1998).
Тягло К. О. Соціальні стереотипи у сучасному українському романі: аспект соціального конструювання // www.sociology.kharkov.ua/rus/chten_06_vol_1.php
Чудовська–Кандиба І. А. Зміни в сфері суспільних відносин, пов'язані з інтернет комунікацією // www.sociology.kharkov.ua/rus/chten_06_vol_1.php
Умберто Эко. От Интернета к Гутенбергу // Новое літературне обозрение. №32 (4/1998).

Тема 7. Соціологія мистецтва

Виникнення соціології мистецтва та етапи її розвитку.
Сучасна західна соціологія мистецтва та її напрями.
Теоретичні та емпіричні дослідження соціального функціонування мистецтва в Україні.
Структуризація соціології мистецтва.

Тематика наукових есе

Публіка як учасник творчого процесу.
Інституціональний підхід (Л.Шюкінг) в соціології мистецтва.
Французька соціологія мистецтва і поняття „стиль життя”.
Критика як соціохудожній суб'єкт.

Рекомендована література

Безгін І.Д. Мистецтво і ринок. Нариси. – К., 2005.
Беньямин В. Производство искусства в эпоху его технической воспроизводимости.– М.: Медиум, 1996.
Генис А. Вавилонская башня: искусство настоящего времени. Эссе. М., 1997.
Глаголев А.И., Пискотина Р.М. О маркетинге в культуре // Социально-экономические проблемы художественной культуры. М., 1987.

Тема 8. Соціологія театру

Синтетичність художніх засобів театру як детермінанта його соціокультурних функцій.
Європейська традиція соціологічного вивчення театру.
Комунікативно-соціологічний аналіз публіки.
Український театр у період соціокультурних трансформацій.

Тематика наукових есе

Театр в системі художньої культури.
Суб'єкти театральної діяльності.
Сучасний український театральний глядач.
Традиції і новаторські пошуки в сучасному українському театрі.
Леся Курбас і соціологічні пошуки .

Рекомендована література

Безгін І.Д., Семашко О.М., Ковтуненко В.І. Театр і глядач в сучасній соціокультурній реальності. – К., 2003.
Корнієнко Н.. Український театр у переддень третього тисячоліття. Пошук картини світу. Ціннісні орієнтації. Мова. Прогноз.— К.: Факт, 2000.
Ковтуненко В.І. Театр у соціокультурному просторі // Мистецькі обрії'99: Альманах. – К.: Академія мистецтв України, 2000. – С. 192-200.
Ленглі С. Театральний менеджмент і продюсерство. Американський досвід. За ред. І.Д. Безгіна. – К., 2000.
Семашко О.М Соціологія театру // Семашко О.М Соціологія мистецтва. – Львів, 2005.
Соколова К.О. Соціокультурні виміри театрального менеджменту // http://www.culturalstudies.in.ua/sekcia_s_s3_7.php

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Соціологія культури в системі культурологічного та соціологічного знання.
2. Виникнення, становлення, об'єкт, предмет і завдання соціології культури.
3. Соціологія культури в системі культурологічних дисциплін.
4. Місце соціології культури в структурі соціологічного знання.
5. Головні теорії соціокультурного розвитку суспільств. Механізми впливу культури на суспільне життя.
6. Соціалізація та інкультурація як основні механізми впливу культури на формування особистості.
7. Соціокультурне середовище як джерело ідентичностей, ідентифікацій та ціннісних орієнтацій.
8. Вплив мас-медіа на культурну активність.
9. Культура як соціологічний концепт і як система.
10. Культура і соціальні практики.
11. Інститути культури, їхня спеціалізація та функції.
12. Методи соціологічних досліджень культури.
13. Місто як соціально-просторовий феномен. Урбанізація та міські агломерації.
14. Соціально-демографічна підсистема міста: культурний контекст.
15. Формування міського соціуму. і проблема субкультур.
16. Соціальна мобільність та маргінальні прошарки міських мешканців.
17. Теоретичні засади соціологічного аналізу освіти.
18. Предметна сфера соціології освіти.
19. Історія розвитку соціології освіти.
20. Освіта як соціальний інститут.
21. Р. Мертон і виникнення соціології науки.
22. Категоріальний вимір соціології науки.
23. Етос науки.

24. Наука як соціокультурний інститут.
25. Функції науки.
26. Наука і система освіти: аспекти взаємодії.
27. Знання як детермінанта соціального конструювання реальності.
28. Наукові революції в історії людства.
29. Проблема інтелектуальної власності в країнах третього світу.
30. Способи класифікації наукового знання.
31. Соціально-історичний аспект становлення соціології читання.
32. Методологічні проблеми соціології читання.
33. Читання як процес комунікації.
34. Історична еволюція інформаційних джерел.
35. Особливості розвитку соціології читання в світовій соціологічній думці.
36. Читання і процес комп'ютеризації.
37. Інтернет як джерело літератури.
38. Сучасні комунікативні технології.
39. Виникнення соціології мистецтва та етапи її розвитку.
40. Сучасна західна соціологія мистецтва та її напрями.
41. Теоретичні та емпіричні дослідження соціального функціонування мистецтва в Україні.
42. Структуризація соціології мистецтва.
43. Синтетичність художніх засобів театру як детермінанта його соціокультурних функцій.
44. Європейська традиція соціологічного вивчення театру.
45. Комунікативно-соціологічний аналіз публіки.
46. Український театр у період соціокультурних трансформацій.

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Уклала: канд. філос. н., доцент Пітусь Л.М.

Програма курсу для студентів III-го курсу філософського факультету
(спеціальність “Культурологія”)

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

<i>Розділ 1. Генеза та історичний розвиток уявлень про культуру. Становлення культурологічної думки.</i>	
<i>Тема 1.1. Історія культурології як галузь культурологічного знання і навчальна дисципліна.</i>	2 год.
<i>Тема 1.2. Формування перших уявлень про культуру в Стародавньому світі. Розуміння культури в дробу античності.</i>	2 год.
<i>Тема 1.3. Особливості культурологічних уявлень в епоху Середньовіччя та в добу Відродження.</i>	2 год.
<i>Тема 1.4. Культурологічні ідеї в творчій спадщині мислителів-раціоналістів XVII ст.</i>	2 год.
<i>Тема 1.5. Основні риси і проблематика культурологічної думки доби Просвітництва. Виникнення перших культурологічних концепцій (XVIII ст.).</i>	2 год.
<i>Тема 1.6. Проблеми культури в німецькій класичній філософії.</i>	2 год.
<i>Тема 1.7. Культурологічна думка XIX – початку XX ст.</i>	4 год.
<i>Розділ 2. Головні напрями світової культурологічної думки. Сучасні концепції культури.</i>	
<i>Тема 2.1.</i>	1 год.
<i>Тема 2.2. Еволюціоністський напрям культурології та його особливості. Неоеволюціонізм.</i>	2 год.
<i>Тема 2.3. Циклічний напрям культурології (концепції “культурних коловоротів”).</i>	2 год.
<i>Тема 2.4. Антропологічна школа та функціональний напрям Культурології. Дифузійонізм.</i>	2 год.
<i>Тема 2.5. Психологічний напрям в культурології. Фройдизм та неофройдизм.</i>	2 год.
<i>Тема 2.6. Структуралістська парадигма культури.</i>	2 год.
<i>Тема 2.7. Соціологічні концепції культури.</i>	2 год.
<i>Тема 2.8. Семіотичний напрям культурології. “Символічна” концепція культури.</i>	2 год.
<i>Тема 2.9. Діалогічний напрям культурології. Ігрові концепції культури.</i>	2 год.
<i>Тема 2.10. Теологічне розуміння культури.</i>	2 год.
<i>Усього</i>	35 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

<i>Тема 1. Специфіка, предмет і завдання курсу “Історія культурології”.</i>	2 год.
<i>Тема 2. Витоки культурологічної думки. Античні та середньовічні уявлення про культуру.</i>	2 год.
<i>Тема 3. Подальший розвиток поглядів на культуру в творчій</i>	

спадщині мислителів-раціоналістів. Просвітницька парадигма культури.	4 год.
<i>Тема 4.</i> Місце і роль німецької класичної філософії у розвитку світової культурологічної думки.	2 год.
<i>Тема 5.</i> Культурологічна проблематика у контексті філософії пізнього романтизму.	4 год.
<i>Тема 6.</i> Концепції культурних змін. Еволюціонізм. Неоеволюціонізм. Циклічні концепції культури.	3 год.
<i>Тема 7.</i> Особливості становлення та основні напрями (фройдизм, неофройдизм) психологічної парадигми культури.	2 год.
<i>Тема 8.</i> Структуралізм та його характерні риси. Постструктуралістські концепції культури.	4 год.
<i>Тема 9.</i> Соціологічний напрям культурології. Інтегральна модель культури П.Сорокіна.	2 год.
<i>Тема 10.</i> Антропо-соціальна концепція М.С.Кагана та її роль у розумінні соціокультурних явищ.	2 год.
<i>Тема 11.</i> Семіотичний напрям культурології: символічні концепції культури.	2 год.
<i>Тема 12.</i> Ігрові концепції культури.	2 год.
<i>Тема 13.</i> Проблема міжкультурної взаємодії в сучасній культурологічній думці. Діалогічні концепції культури.	2 год.
<i>Тема 14.</i> Теологічні концепції культури.	2 год.
<i>Усього</i>	35 год.
<i>Разом</i>	70 год.

СПИСОК ПІДРУЧНИКІВ, НАВЧАЛЬНИХ ПОСІБНИКІВ ТА ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Белик А.А.* Культурология. Антропологические теории культур. – М., 1998.
- Гуревич П.С.* Культурология: Учеб. пос. – 3-е изд., перераб. и доп. – М., 2002.
- Исламгалиева С.К.* и др. Культурология: Курс лекций: Учеб. пособ. – М., 2005.
- Каган М.С.* Философия культуры. – СПб., 1996.
- Кармин А.С.* Культурология. – СПб., 2000.
- Кармин А.С., Новикова Е.С.* Культурология. – СПб., 2005.
- Кондзьолка В.В.* Історія середньовічної філософії. – Львів, 2001.
- Кравець М.С., Семашко О.М., Піча В.М.* та ін. Культурология: Навч. посіб. / За заг. ред. В.М.Пічі. – Львів, 2003.
- Кузнецов В.Н.* Немечкая классическая философия второй половины XVIII – начала XIX века: Учеб. пособ. – М., 1989.
- Культурология. XX век: Словарь. – СПб., 1997. – Т.1, 2.
- Культурология. XX век: Энциклопедия. – СПб., 1998. – Т.1,2.
- Культурология: Учеб. пособ. для студентов ВУЗов / Под ред. Г.В.Драча. – Изд. 10-е. – Ростов-на-Дону, 2006.
- Культурология: теорія та історія культури: Навч. посіб. / За ред. І.І.Тюрменко, О.Д.Горбула. – К., 2004.
- Матвеева Л.Л.* Культурология: Курс лекций: Навч. посіб. – К., 2005.
- Петрова М.М.* Культурология: Конспект лекций: Учеб. пособ. – СПб., 2000.
- Садохин А.П.* Межкультурная коммуникация: Учеб. пособ. – М., 2006.
- Современная западная философия: Словарь. – М., 1991.
- Соколов В.В.* Европейская философия XV-XVII вв.: Учеб. пособ. М., 1994.
- Философия культуры. Становление и развитие / Под ред. М.С.Кагана. – СПб., 1998.
- Хрестоматия по культурологии: Учеб. пособ. / Под ред. А.А.Радугина. – М., 1998.
- Хрестоматия по культурологии: Учеб. пособ. / Под ред. Г.В.Драча. – Ростов-на-Дону, 2004.
- Ярошевец В.І.* Історія філософії від структуралізму до постмодернізму: Підручник. – К., 2004.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Антология исследований культуры. – СПб, 1997. – Т.1: Интерпретация культуры.

- Антология культурологической мысли. – М., 1996.
- Антология Средневековой мысли (Теология и философия европейского Средневековья): В 2-х т. – СПб., 2001.
- Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М., 1979.
- Библер В.С. Школа диалога культур. – М., 1992.
- Вебер М. Хозяйственная этика мировых религий // Вебер М. Избранное. Образ общества. – М., 1994.
- Виндельбанд В. От Канта до Ницше. – М., 1988.
- Габитова Р.М. Философия немецкого романтизма. – М., 1989.
- Гадамер Г.-Г. Актуальність прекрасного. Мистецтво як гра, символ і свято // Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика. – К., 2001.
- Гегель Г.В.Ф. Феноменологія духу. – К., 2004.
- Гофф Ж.Ле. Цивілізація середньовікового Запада. – М., 1991.
- Гуменюк Т.К. Жак Деррида і постмодерністське мислення. – К., 1999.
- Данилевський Н.Я. Росія і Європа. – М., 1991.
- Деррида Ж. Позиції. Бесіди з Анрі Райсом, Юлією Крістєвою, Жаном Луї Удбіном, Гі Скарпетта. – К., 1994.
- Камю А. Бунтующий человек. – М., 1990.
- Культурология. XX век. Антология. – М., 1995.
- Леви-Строс К. Структурна антропологія. – К., 1997.
- Лотман Ю. Семиосфера. – СПб., 2001.
- Ницше Ф. По той бік добра і зла. Генеалогія моралі. – Львів, 2002.
- Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс // Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры. – М., 1991.
- Ортега-и-Гассет Х. Дегуманизация искусства и другие работы. – М., 1991.
- Реале Д., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. – СПб., 1997. – Т.4: От романтизма до наших дней.
- Сорокин П. Социальная и культурная динамика. – СПб., 2000.
- Тойнби А.Дж. Дослідження історії: В 2-х т. – К., 1995.
- Фрейд З. Тотем и табу. М., 2001.
- Фромм Э. Душа человека. – М., 1992.
- Хейзинга Й. Homo ludens. Статьи по истории культуры. – М., 1997.
- Хайдеггер М. Бытие и время. – М., 1997.
- Хайдеггер М. Европейский нигилизм // Хадеггер М. Время и бытие: Ст. и выст. – М., 1995.
- Христианство й проблеми сучасності. – К., 2000.
- Шелер М. Положение человека в космосе // Избран. произв. – М., 1994.
- Шептицький А., м-т. Твори морально-пасторальні. – Львів, 1994.
- Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории: В 2-х т. – М., 1998.
- Юнг К.Г. Архетип и символ. – М., 1994.
- Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1991.
- Deleuze G. Desir et plaisir // Magazine litt. – 1994. – October. – №325. – P.5-65.
- Derrida J. Of grammatology. – Baltimore and London, 1976.
- Geertz C. The interpretation of Cultures. – N.Y., 1993.
- Marcel G. Le mistere de h'etre. – P., 1951.
- Mounier E. La pensee de Charles Peguy // Eevres (1931-1939). – P., 1961.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Розділ I. Генеза та історичний розвиток уявлень про культуру.

Становлення культурологічної думки.

Тема 1.1. Історія культурології як галузь культурологічного знання і навчальна дисципліна (2 год.)

Місце і специфіка історії культурології в загальній системі культурологічного знання. Предмет історії культурології.

Філософія історії і філософія культури як методологічна основа історії культурології. Методи та принципи дослідження історії культурології. Основні системоутворюючі елементи історії культурології.

Поняття “культурологічна концепція”, “культурологічна парадигма”, “культурологічна школа”, “напрямок культурології”. Проблема періодизації історії культурології. Соціально-економічні, культурно-історичні, хронологічні та стильові [за М.С.Кравцем] критерії періодизації історії культурології. Основні етапи становлення і розвитку культурологічної думки.

Мета, завдання і структура навчального курсу “Історія культурології”, його теоретико-методологічне та практичне значення.

Тема 1.2. Формування перших уявлень про культуру в Стародавньому світі. Розуміння культури в дробу античності (2 год.)

Узагальнений характер уявлень про культуру в Стародавньому світі. Відображення в міфологічних системах, в усній народній творчості та в епічних творах набуття людиною культурного стану як позабіологічного процесу її творення. Формування образу культурного героя.

Перші спроби осмислити закономірності культурно-історичного процесу. Розмежування народів на диких, темних та таких, що вже опанували дарами цивілізації.

Плекання, обробка, догляд, піклування, удосконалення, шанування як визначальний зміст античних уявлень про культуру. Особливості розуміння культури в Стародавній Греції. Нові культурні цінності еліністичної доби.

Виникнення терміну “культура” в Стародавньому Римі. Культурний ідеал римської античності. Формування критеріїв визначення ступеню культурного розвитку народів (варвари і римляни), окремої людини.

Теоретичне осмислення античними філософами людської діяльності та її наслідків: Сократ, софісти, кініки, епікурейці, стоїки. Платон про ідеальну державу. Перші критики культури та цивілізації (кініки).

Тема 1.3. Особливості культурологічних уявлень в епоху Середньовіччя та в добу Відродження (2 год.)

Трансцендентизм та персоналізм як основні критерії середньовічних поглядів на культуру. Повернення до розуміння культури як плекання, культивування здібностей людини, в тому числі й розуму (“природнього” розуму, доповненого вірою). Християнські морально-етичні виміри особистості. Любов як вищий моральний принцип та головний мотив культуротворчої діяльності. Християнський культурний ідеал. Августин. Боецій. Абельяр. Тома Аквінський. Світський аспект у поглядах на культуру доби Середньовіччя. Осмислення закономірностей культурно-історичного процесу. Ібн Халдун та його “культурний натуралізм”.

Відтворення античних уявлень про зміст культурно-виховного процесу в добу Ренесансу. Антропоцентризм та гуманізм у поглядах на культуру. Культура як результат вільної і творчої діяльності універсальної особистості. Культ людини та виникнення опозиції “культура – природа”. Культурні ідеали доби Відродження. Становлення та особливості класичної моделі культури.

Тема 1.4. Культурологічні ідеї в творчій спадщині мислителів-раціоналістів XVII ст. (2 год.)

Соціокультурна ситуація XVII ст.: становлення культури Нового часу. Основні умови і чинники впливу на формування культурологічної думки доби Раціоналізму. Раціоналістичний характер культурологічних ідей та пошуків XVII ст.

Формування основ категоріального апарату теорії мислення та його значення для складання понятійно-сміслового поля науки про культуру (“знак”, “символ”, “форма”; “природна людина”, “природа людини”, “докази розуму”, “докази серця”, “картина світу” тощо). Культурологічний аспект філософських, антропологічних та соціологічних пошуків мислителів XVII ст.

Ф.Бекон, Р.Декарт, П.Гассенді, Т.Гоббс, Б.Спіноза, Б.Паскаль, Г.Лейбніц, Н.Мальбранш та їх внесок у розвиток культурологічної думки доби Раціоналізму.

Тема 1.5. Основні риси і проблематика культурологічної думки доби Просвітництва (XVIII ст.). Виникнення перших культурологічних концепцій (XVIII ст.) (2 год.)

Загальна характеристика соціокультурних феноменів та процесів доби Просвітництва та їх вплив на формування комплексу власне культурологічних проблем. Становлення культурології як самостійної галузі знання.

Протиставлення природного і надприродного, природного і штучного. Співвідношення “природності” та “штучності” в людині та суспільстві. Уявлення про відмінність культурної європейської людини від “природної людини минулого”. Розум як вихідне джерело розвитку культури. Усвідомлення сутності “нового середовища життя”, створеного людиною на противагу природі-суспільства. Формування поняття “культура” як самостійної лексичної одиниці, що виступає в опозиції до поняття “натура”. Розуміння культури як духовного феномену, заперечення її матеріальної складової. Ототожнення культури з моральними та інтелектуальними навичками людини.

Д.Дідро та його “Енциклопедія мистецтв, наук та ремесел”. Включення до складу культури ремесел, технічних засобів та винаходів. Мірабо про культуру як про гречність, ввічливість, знання правил пристойної поведінки.

Дж. Віко про історію культури як об’єктивний процес. Критика уявлень про поступальний характер руху історичного процесу. Концепція культурних коловоротів. М.Ф.Вольтер про філософію культури як універсальний історичний огляд культури.

Концепція історичного процесу (М.Ф.Вольтер, А.Тюрго, М.Ж.А. де Кондорсе). Культура як результат лінійного прогресу і показник рівня розумних і гуманних суспільних відносин. Формування концепції європоцентризму.

Ж.-Ж.Руссо: критика існуючої культури та її носіїв. Ш.-Л.Д’Монтеск’є: визначення системи детермінант розвитку культури і суспільства. Культурологічна концепція Й.-Г.Гердера. Контр-Просвітництво і романтична концепція культури. Загальні положення щодо культури у філософії романтизму. Мова і культура. Культура як соціально-громадянське буття людини. Освіта як всеохоплюючий процес формування культури особистості.

Погляди на культуру Ф.Шіллера, Ф. і А.Шлегелів, Г.-Е.Лессінга, В.Гумбольдта, Ф.Гарденберга (Новалиса), Г.К.Аделунга, Й.Г.Форстера. Герменевтичний метод розуміння творів культури Ф.Шлейєрмахера.

Тема 1.6. Проблеми культури в німецькій класичній філософії (2 год.)

Соціальні, економічні та політичні перетворення в Західній Європі і в Німеччині як об’єктивна передумова становлення і розвитку німецької класичної філософії. Вплив ідей Просвітництва та романтизму на формування німецької класичної філософії, в т.ч. її поглядів на культуру. Розуміння культури як світу вільного цілепокладення та об’єктивації духу.

Культурологічні аспекти філософії І.Канта. *Г.В.Ф.Гегель* про культуру. Місце розуму в світовому (і культурному) прогресі. Гегель про європейську культуру. Схід в історико-культурологічній схемі Гегеля.

Ф.Шеллінг та його філософія мистецтва. *Й.Г.Фіхте*: “практична філософія” (філософія діяльності) та її значення для культурології. *Л.Фейєрбах* про співвідношення культури і релігії.

Тема 1.7. Культурологічна думка XIX – початку XX ст. (4 год.)

Історичні чинники, соціальні детермінанти та теоретичні передумови еволюції поглядів на культуру в XIX – на початку XX ст. Плюралізм підходів до розуміння культури. Подолання класичної моделі культури.

Історико-культурний напрям досліджень (Я.Буркхардт, Е.Готейн, К.Шнаає, А.Шпрінгер) та його значення для формування культурології XX ст.

Розвиток культурологічного знання в контексті філософської науки. Філософія культури як один з основних напрямів філософських досліджень другої половини XIX – поч. XX ст. Виникнення наукових шкіл в галузі філософії культури. Трансформація філософії культури в теорію культури.

Культурологічні ідеї у філософії А.Шопенгауера та їх вплив на розвиток культурологічної думки пізнього романтизму. Проблема суб’єкта культурної діяльності, особистісного та спільного буття культури у філософії С.К’єркегора. Школа “філософії життя” та тлумачення нею проблем філософії культури. Ф.Ніцше. В.Дільтей, Г.Зіммель, А.Бергсон та інші представниками “філософії життя”.

Філософія культури неокантіанства (Г.Коган, П.Наторн, Е.Кассіер, В.Вільдебанд, Г.Ріккерт, В.Дільтей): від “наук про дух” до “наук про культуру”. Аксиологія як основа неокантіанівської філософії культури. Формування поняття “культурологія” в контексті неокантіанівської філософії культури.

Вивчення культури в соціальній та культурній антропології кінця XIX – поч. XX ст. Культурологічні ідеї в позитивістській філософії та соціології: О.Конт і проблема культурної

еволюції людства. Г.Спенсер про утилітаристське призначення культури. Роль позитивізму у формуванні науково-світоглядних засад культури другої половини XIX ст.

Теорія культурно-історичних типів М.Я.Данилевського як заперечення лінійного прогресу культури. Вчення про джерела культури, її самобутність та циклічність розвитку.

Проблема кризи культури у філософії 2-ї пол. XIX – поч. XX ст.

Розділ 2. Головні напрями світової культурологічної думки. Сучасні концепції культури.

Тема 2.1. Проблеми культури у феноменології, екзистенціалізмі, персоналізмі (1 год.)

Урізноманітнення проблематики та конкретизація форм, методів і засобів культурологічних досліджень в XX ст. Виокремлення культурології в самостійну галузь наукового знання (середина XX ст.). Науково-концептуальні напрями аналізу феномена культури як фундаментальна основа культурології. Формування культурологічних шкіл та центрів культурологічної думки. Сучасні культурологічні теорії.

Е. Гуссерль про “телос” європейської культури як особливу форму духовної культури; про кризу європейської культури та шляхи її подолання. М. Шелер. Культурологічне значення феноменологічного методу М. Гайдеггера.

Відображення проблем культури у екзистенціалістських концепціях. М. Гайдеггер. К. Ясперс. Ж.-П. Сартр. А. Камю. Н. Аббаньяно.

Персоналізм про матеріальну і духовну культуру. Проблема людини та її культурної діяльності в персоналізмі Е. Муні та Ж. Лякруа.

Тема 2.2. Еволюціоністський напрям культурології та його особливості. Неоеволюціонізм (2 год.)

Еволюціоністський напрям в культурології. Історичні чинники а теоретичні передумови виникнення еволюціонізму. Основний зміст еволюціоністської концепції культури.

Еволюціоністські погляди А.Бастіана, Ю.Ліпперта, Г.Спенсера, Дж.Лебока, Е.Тайлора, Дж.Фрезера, Ш.Летурно, Л.Г.Моргана.

Значення еволюціонізму для становлення культурології як самостійної галузі знання (ідея створення спільної науки про людину і культуру), для формування предметного поля культури.

Неоеволюціонізм. Дж.Стюарт (Стьюард). М.Салінс. Дж.Мердок. Культурно-еволюційна школа Л.Уайта.

Тема 2.3. Циклічний напрям культурологічної думки (концепції “культурних коловоротів”) (2 год.)

Витоки циклічної парадигми культури. Основні ідеї циклічної концепції культури.

О. Шпенглер та його циклічна концепція культури. Теорія локальних культур і локальних цивілізацій А. Тойнбі. Значення концепцій О. Шпенглера та А. Тойнбі для формування сучасної культурологічної традиції.

Тема 2.4. Антропологічна школа та функціональний напрям культурології. Концепція дифузійнізму (2 год.)

Формування антропологічної школи в культурології та її особливості. Головні напрями досліджень. Етнопсихологічні концепції культури. Дослідження національного характеру. Р.Бенедикт та її типологія культур. проблема етнічної ідентичності. Спільне і відмінне в загально-людській культурі.

Інтераціоналізм як метод аналізу культури. Символічний інтераціоналізм Дж.Міда. Феномен національного екстремізму. Фундаменталізм. Концепція культурного плюралізму. М.Мід. В.М.Вундт та його “психологія народів”. Акультурація та її психологічні аспекти. Дж.Херсковіц (Гершкович).

Розуміння Л.Уайтом культури як системи. Визначення адаптаційної функції культури. Роль Л.Уайта у становленні культурології як самостійної науки. Формування етнолінгвістики: Е.Сенір та Б.Уорф та ін.

Функціоналістський напрям у вивченні культур. *Б.Малиновський* та його функціональний метод вивчення культури. Основні принципи функціонального аналізу культури.

Структурно-функціональна теорія культури *Радкліфа-Брауна*. Погляди на взаємодію та взаємозв'язок функціональних елементів *Т.Парсонса*, *К.Леві-Стросса*, *А.Крюбера*.

Диффузіонізм як спосіб вивчення культур. *Ф.Ратцель* як один з основоположників диффузіонізму. Культурна міфологія *А.Фробеніуса*. Теорія культурних кіл *Ф.Гребнера*. Диффузіонізм *К.Уіслера*. *У.Самнер*: культура “як сукупність пристосувань людини до її життєвих умов”.

Тема 2.5. Психологічний напрям в культурології. Фройдизм та неофройдизм. (2 год.)

Зростання уваги до внутрішнього, психологічного стану людини, мотивів її поведінки. Виникнення психоаналітичного напрямку в культурології (поч. ХХ ст.), в центрі якого було вивчення не свідомості, а підсвідомого.

Психоаналітична концепція *З.Фрейда* та її особливості. Фройдівське тлумачення культури. Поняття несвідомого, лібідо, сублімації та їх значення для розуміння культури та культуротворчих процесів. Сутність та мета культури. Творчість як різновид сублімації.

К.Юнг: відмова від пансексуалізму фройдівського вчення; розробка поняття про “колективне несвідоме”. Психоаналітичні дослідження культур *Г.Рохейма*.

Особливості неофройдизму. *Еріх Фромм* та культурологічні аспекти його творчості.

Тема 2.6. Структуралістська парадигма культури (2 год.)

Структуралізм як реакція на кризу антропоцентристських концепцій культури та людини (передусім, екзистенціалізму). Докорінна зміна парадигми дослідження людини і культури. Використання методології природничих наук, в т.ч. формалізації, комп'ютеризації, математичного моделювання.

К.Леві-Стросс та його “структурна антропологія”. *Ф. де Сосюр* про методологічні принципи дослідження культури, запозичені з мовознавства та математики. *Ю.Лотман* та його семіотичний підхід до дослідження культурних феноменів. “Археологія знання” *М.Фуко*. Інтерпретація як прийом дослідження. “Структурний психоаналіз” *Ж.Лакана*. *Р.Барт* та його “структурна людина”. Структуралістична концепція *Ж.Делеза*.

Ж.Деріда як основоположник постструктуралізму. Деструкція – реконструкція – універсальний прийом освоєння культурного тексту. Концепція кризи метанаративів *Ж.-Ф.Ліотара*. Теорія симулякрів *Ж.Бодрияра*. Проблема зла в постструктуралістській концепції *Ж.Батая*. Реабілітація можливостей об'єктивного пізнання в культурології – головна заслуга структуралізму.

Тема 2.7. Соціологічні концепції культури (2 год.)

Особливості формування соціологічного напрямку культурології. основні ідеї: Культура розглядається як цілісне утворення та складна ієрархія соціокультурних систем. Детальне вивчення конкретних культурних феноменів у їхньому соціальному контексті.

Соціальна філософія *М.Вебера*. Інтегральна модель культури *П.Сорокіна*. *Г.Маркузе*, *Т.Адорно*, *Х.Ортега-і-Гассет* про причини і особливості прояву кризи культури. Критика сучасної культури. *Т.Парсонс*: культура як один з типів теоретичних систем (концепція соціальних систем). *Х.Ортега-і-Гассет* і *Г.Маркузе* про суспільні норми, звичаї, традиції, спадковість поколінь.

Тема 2.8. Семіотичний напрям культурології.

“Символічна” концепція культури (2 год.)

Головні детермінанти формування семіотичного напрямку культурології. основний зміст: дослідження соціокультурних процесів і явищ як системи культурних текстів та культурних мов на основі, передусім, лінгвістичних методів.

Ч.Пірс та його типологія знаків. *Ф. де Сосюр* про використання в семіотиці лінгвістичних методів вивчення. *Ю.Лотман*: “семіосфера” як аналог культури; функціональна роль семіотики. *Е.Кассіпер* “Філософія символічних форм”. *М.М.Бахтін*. Інтерпретація культурного тексту.

Тема 2.9. Діалогічний напрям культурології. Ігрові концепції культури (2 год.)

Актуальність проблеми діалогу в сучасній філософії та теорії культури. Діалогічна концепція *М.М.Бахтіна*. Діалог як спосіб буття культури і особистості у великому часово-просторовому вимірі.

Ігрові концепції культури. Основні ідеї: гра, як форма вираження і основа функціонування культури; гра, як культурна універсалія. *Й.Хойзинга* “*Homo ludens*”. *Х.Ортега-і-Гассет*. *Г.Гессе*.

Глобальна критика сучасної буржуазної культури. Актуалізація класичної культурної спадщини. Ігрові концепції культури *Г.-Г.Гадамера* і *Ж.Дерріди*.

Тема 2.10. Теологічне розуміння культури (2 год.)

Теологічні концепції культури. Католицька культурологія. Неотомізм – філософська основа католицької інтерпретації культури.

Пастирська конституція “Радість і надія”. *Іван Павло II*. Енцикліка “Віра і розум”. *Ж.Марітен*. *Е.Вінтер*. *П.Тейяр де Шарден*.

Критичний аналіз культури *Р.Гвардіні*. Протестантська традиція. *П.Тілліх*. *Г.-Р.Нібур*.

Православна традиція. *М.Бердяєв*. *П.О.Флоренський*. *Л.Карсавін*.

Греко-католицька традиція. *А.Шептицький*, *Й. Сліпий*.

Мусульманська традиція.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Специфіка, предмет і завдання курсу “Історія культурології” (2 год.)

Місце історії культурології в системі культурологічного знання.

Мета, предмет і завдання навчального курсу “Історія культурології”.

Основні критерії періодизації історії культурології.

Теми наукових доповідей

Роль філософії в історичному розвитку культурологічної думки.

Проблема початку історії культурології.

Хронологічні критерії періодизації історії культурології.

Принципи історизму та додатковості як базові начала дослідження історії культурології.

Рекомендована література

Антология исследований культуры. – СПб., 1997. – Т.1: Интерпретация культуры.

Антология культурологической мысли. – М., 1996.

Кравець М.С., Семашко О.П., Піча В.М. та ін. Культурологія / За ред. *В.М.Пічі*. – Львів, 2003.

Культурология. XX век. Антология. – М., 1995.

Культурология: Учеб. пособ. / Под ред. *Г.В.Драча*. – Ростов-на-Дону, 1999; 2006.

Матвеева Л.Л. Культурология: Курс лекцій. – К., 2005.

Философия культуры. Становление и развитие / Под ред. *М.С.Кагана*. – СПб., 1998.

Чижевський Д. Культурно-історичні епохи. – Авсбург, 1948.

Яцук Т.І. Філософія історії: Курс лекцій: Навч. пос. – К., 2003.

Тема 2. Витоки культурологічної думки. Античні та середньовічні уявлення про культуру (2 год.)

Перші уявлення про початок культурної еволюції людства.

Особливості розуміння культури в Стародавній Греції та в Стародавньому Римі.

Культурологічні уявлення в епоху Середньовіччя.

Теми наукових доповідей

Формування образу культурного героя в прадавніх цивілізаціях.

Спартанська і афінська системи виховання культурної людини.

Культурний ідеал римської античності.

Освіта душі як мета християнства.

Лицарські культ доблесті і культ Прекрасної Дами.

Рекомендована література

Антична культура і вітчизняна філософська думка. – К., 1990.

Антропология Средневековой мысли (Теология и философия европейского Средневековья): В 2-х т. – Спб., 2001.
Арьес Ф. История ментальностей // История ментальностей, историческая антропология. – М., 1996.
Гофф Ж.Ле. Цивилизация средневекового Запада. – М., 1991.
Йегер В. Пайдеа. Воспитание античного грека. – М., 1997.
Матвеева Л.Л. Культурология: Курс лекций: Навч. посіб. – К., 2005. – С.30-35.
Немировский А.П. Мифы и легенды Древнего Востока. – М., 1994.
Хрестоматия по культурологии / Под ред. Г.В.Драча. – Ростов-на-Дону, 2004.

Тема 3. Подальший розвиток поглядів на культуру в творчій спадщині мислителів-раціоналістів. Просвітницька парадигма культури (2 год.)

Культурологічний аспект творчості мислителів-раціоналістів XVII ст. (Ф.Бекон. Р.Декарт. Т.Гоббс. Б.Паскаль. Б.Спіноза. Г.Лейбніц).
Перші культурологічні концепції. Формування просвітницької парадигми культури (XVIII ст.).
Контрпросвітництво. Романтичні концепції культури.

Теми наукових доповідей

Г.Лейбніц про зв'язок культури з універсумом.
Д.Дідро про культуру.
Еволюція поняття культури в добу Просвітництва.
Музика і література в культурології німецького романтизму.
Ідея естетичного виховання у Ф.Шіллера як шлях подолання антиномій культури.

Рекомендована література

Антология исследований культуры. – Спб., 1997. – Т.1: Интерпретация культуры.
Вико Дж. Основания новой науки об общей природе наций. – М., 1994.
Гердер Й.Г. Идеи к философии истории человечества. – М., 1977.
Культурология / Под ред. Г.В.Драча. – Ростов-на-Дону, 2006.
Матвеева Л.Л. Культурология: Курс лекций: Навч. посіб. – К., 2005.
Соколов В.В. Европейская философия XV – XVII вв. – М., 1994.
Философия культуры. Становление и развитие / Под ред. М.С.Кагана. – Спб., 1998.
Хрестоматия по культурологии / Под ред. Г.В.Драча. – Ростов-на-Дону, 2004.

Тема 4. Місце і роль німецької класичної філософії у розвитку світової культурологічної думки

Погляди І.Канта на культуру.
Розуміння культури Г.В.Ф.Гегелем.
Культурологічне значення філософії мистецтва Ф.Шеллінга.
“Практична філософія” Й.Г.Фіхте: культурологічний аспект.
Проблеми співвідношення культури і релігії в філософії Л.Фейербаха.

Теми наукових доповідей

І.Кант про роль моральності у розвитку культури.
Дух як суб'єкт і субстанція культури в філософії Г.В.Ф.Гегеля.
Критика сучасної культури та ідеал культури майбутньої у філософії Ф.Шлегеля.
Л.Фейербах про сутність і соціальну роль релігії.

Рекомендована література

Антология исследований культуры. – Спб., 1997. – Т.1. Интерпретация культуры.
Виндельбанд В. От Канта до Ницше. – М., 1998.
Гегель Г.В.Ф. Феноменология духу. – К., 2004.
Гегель Г.В.Ф. Лекции по философии истории. – Спб., 2000.
Кант И. Критика практического разума // Кант И. Сочинения: В 8-и т. – Т.3. – М., 1994.
Философия культуры. Становление и развитие / Под ред. М.С.Кагана. – Спб., 1998.

Фихте Й.Г. Назначение человека // Сочинения: В 2-х т. – СПб., 1993. – Т.1.
Хрестоматия по культурологии // Под ред. Г.В.Драча. – Ростов-на-Дону, 2004.
Шеллинг Ф.В.Й. Философия искусства. – М., 1966.

Тема 5. Культурологічна проблематика у контексті філософії пізнього романтизму (4 год.)

Частина I (2 год.)

Соціокультурна ситуація першої половини XIX ст. та її вплив на еволюцію культурологічного знання.

Особистісне і спільнотне буття культури у філософії С.К'єркегора.
Культурологічні аспекти у "життєвій" філософії А.Шопенгауера.
"Філософія життя" Ф.Ніцше і культура.

Теми наукових доповідей

Криза природознавства та її вплив на виникнення ірраціоналізму у філософії XIX ст.
Концепція "Одиначного" С.К'єркегора та її культурологічне значення.
"Світова Воля" А.Шопенгауера як рушійний фактор історико-культурного процесу.
Відношення Ф.Ніцше до релігії і моралі.
Концепція "світового коловороту" Ф.Ніцше.

Рекомендована література

Антологія досліджень культури. – СПб., 1998. – Т.1: Інтерпретація культури.
Бичко І.В. К'єркегор і Гоголь: екзистенційні паралелі мислення // Українська К'єркегоріана. – Львів, 1998.
Гусейнов А. Пессимистический гуманизм Артура Шопенгауэра // Шопенгауэр А. Свобода воли и нравственность. – М., 1992.
К'єркегор С. Наслаждение и долг. – К., 1994.
Ніцше Ф. Сочинения: В 2-х т. – М., 1990. – Т.1.
Ніцше Ф. По той бік добра і зла. Генеалогія моралі. – Львів, 2002.
Філософія культури. Становление и развитие / Под ред. М.С.Кагана. – СПб., 1998.
Шопенгауэр А. Мир как воля и представление. – М., 1992.
Шопенгауэр А. Об интересном. – М., 1997.

Частина II (2 год.)

В.Дільтай: інтерпретація явищ історії культури.
Філософія культури Г.Зіммеля.
О.Шпенглер про душу культури.
А.Бергсон та його концепція культури.

Теми наукових доповідей

Культура як прояв буття за Г.Зіммелем.
В.Дільтай та Г.Зіммель про кризу культури.
А.Бергсон про "замкнуті" і "відкриті" культури.
Аполлонійська та діонісійська засади європейської культури (за Ф.Ніцше та О.Шпенглером).

Рекомендована література

Бергсон А. Два источника морали и религии. – М., 1994.
Бергсон А. Творческая эволюция. – М., 1988.
Дильтей В. Введение в науки о духе // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX-XX вв. Трактаты, статьи. Эссе. – К., 1987.
Зиммель Г. Избранное. – М., 1996. – Т.: Философия культуры.
Культурология: теория та історія культури: Навч. посіб. / За ред. І.І.Тюрменко, О.Д.Горбула. – К., 2004.

Реале Д., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. – СПб., 1997. – Т.4: От романтизма.

Хрестоматия по культурологии / Под ред. Г.В.Драча. – Ростов-на-Дону, 2004.

Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории: В 2-х т. – М., 1998.

Тема 6. Концепції культурних змін. Еволюціонізм. Неоеволюціонізм.

Циклічні концепції культури (2 год.)

Становлення еволюційного напрямку культурології (Е.Тайлор. Г.Спенсер. Дж.Фрезер. Я.Морган).

Неоеволюціонізм (Дж.Стюарт. Дж.Мердок. Л.Уайт).

Локальні культури як модель розвитку людства (О.Шпенглер).

Теорія локальних цивілізацій А.Тойнбі.

Теми наукових доповідей

Поняття “душа” в працях Е.Тайлора і Дж.Фрезера.

Еволюційна концепція А.Бастіана.

Еволюційна (етапна, фазова) та циклічна моделі соціокультурної динаміки.

Значення культурологічних теорій еволюціонізму і циклічного розвитку культури у боротьбі проти євроцентризму.

Рекомендована література

Белик А.А. Культурология. Антропологические теории культур. – М., 1998.

Данилевский Н.Я. Россия и Европа. – М., 1991.

Петрова М.М. Культурология: курс лекций. – СПб., 2000.

Тайлор Э. Первобытная культура. – М., 1989.

Тойнби А.Дж. Дослідження історії: В 2-х т. – К., 1995.

Философия культуры. Становление и развитие / Под ред. М.С.Кагана. – СПб., 1998.

Франко І.Я. Що таке поступ? // Твори: У 50-ти т. – К., 1976-1986. – Т.45.

Фрезер Дж. Золотая ветвь. Исследование магии и религии. – М., 1980.

Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории: В 2-х т. – М., 1998.

Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1991.

Тема 7. Особливості становлення та основні напрями (фрейдизм та неофрейдизм) психологічної парадигми культури (2 год.)

Концепція культури З.Фрейда.

Психоаналітичне дослідження культур Г.Рохейма.

Концепція культурних архетипів К.Юнга.

Неофрейдистські погляди на культуру (Е.Фромм. Г.Маркузе).

Теми наукових доповідей

Походження культури у вченні З.Фрейда.

З.Фрейд про культуру і особистість.

Тотальний психоаналіз культури Г.Рохейма.

К.Юнг про творчий процес.

Г.Маркузе про трансформацію сексуальності в Ерос.

Рекомендована література

Антология исследований культуры. – СПб., 1997. – Т.1: Интерпретация культуры.

Белик А.А. Культурология. Антропологические теории культур. – М., 1998.

Маркузе Г. Эрос и цивилизация. Философское исследование учения Фрейда. – К., 1995.

Петрова М.М. Культурология. Конспект лекций. – СПб., 2000.

Фрейд З. Недовольство культурой. – М., 1997.

Фрейд З. Психоанализ и культура. Леонардо да Винчи. – СПб., 1997.

Фрейд З. Тотем и табу. – М., 2001.

Фромм Э. Душа человека. – М., 1992.

Юнг К.Г. Понятие коллективного бессознательного // Юнг К.Г. Структура психики и процесс индивидуализации. – М., 1996.

Тема 8. Структуралізм та його характерні риси. Постструктуралістські концепції культури (4 год.)

Структуралізм як реакція на кризу антропоцентричних концепцій культури та людини.
“Структурна антропологія” К.Леві-Страсса.
Ф. де Соссюр: формування методологічних принципів структуралізму.
Дослідження культурно-історичних епох М.Фуко. Метод “археології знання”.
“Структурна людина” Р.Барта.
Ж.Дельоз: нові підходи до розуміння смислів культури.
Метод деконструкції Ж.Дерріди та його застосування в культурології.

Темі наукових доповідей

Місце “епістем” в дослідженні М.Фуко культурно-історичних епох.
Культуротворчі аспекти структуралізму Р.Барта.
Ж.Дерріда – основоположник постструктуралізму.
Поняття “бріколажа” та “бінарної опозиції” в структурантропології К.Леві-Страсса.
Людина і “машина” в концепції культури Ж.Лакана.

Рекомендована література

Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика. – М., 1989.
Гуменюк Т.К. Жан Деррида и постмодернистское мышление. – К., 1999.
Делез Ж. Логика смысла. – М., 1995.
Деррида Ж. Позитивизм. Социология и грамматология. Беседа с Ю.Кристевой. – К., 1996.
Леві-Стросс К. Міф і значення // Слово. Знак, Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки. – Львів, 1996.
Леві-Стросс К. Структурная антропология. – М., 1983.
Лук'янець В.С., Соболев О.М. Філософський постмодерн. К., 1998.
Фуко М. Археология знания. – К., 1996.
Ярошевец В.І. Історія філософії: від структуралізму до постмодернізму. Підручник. – К., 2004.

Тема 9. Соціологічний напрям культурології.

Інтегральна модель культури П.Сорокіна (2 год.)

Культурологічні погляди М.Вебера. Раціоналізація як провідна риса соціокультурних процесів.
Інтегральна модель культури П.Сорокіна.
Г.Маркузе. Т.Адорно. Х.Ортега-і-Гассет про принципи і особливості кризи сучасної культури.
Місце культури в теорії соціальних систем Т.Парсонса.

Темі наукових доповідей

Дослідження етики й релігії М.Вебером.
Культурологічний аспект концепції соціальної дії Т.Парсоном.
Т.Адорно: критика сучасної культури.
Техніка як результат і чинник соціальних змін.
Еліта й маси в контексті соціологічних концепцій культури.

Рекомендована література

Адорно Т. Исследование авторитарной личности. – М., 2001.
Антологія досліджень культури. – М., 1997. – Т.1. Інтерпретація культури.
Арон Н. Этапы развития социологической мысли. – М., 1993.
Вебер М. Основные социологические понятия // Избр. произв. – М., 1990.
Культурологія: теорія та історія культури / За ред. І.І.Тюрменко, О.Д.Горбула. – К., 2004.
Парсонс П. О структуре социального действия. – М., 2000.
Сорокин П. Социальная и культурная динамика. – СПб., 2000.
Философия культуры. Становление и развитие / Под ред. М.С.Кагана. – СПб., 1998.

Тема 10. Антропо-соціальна концепція М.С.Кагана та її роль у розумінні соціокультурних явищ (2 год.)

Методологічні підходи М.С.Кагана до аналізу феномену культури та культуротворчих процесів.

Антропо-соціо-культурогенез за М.С.Каганом.

Культурно-історичний процес. Системоутворюючі чинники культури.

Сучасний стан культури.

Теми наукових доповідей

Застосування М.С.Каганом принципів синергетики до аналізу історії культури.

М.С.Каган про основні напрями культурної еволюції.

М.Каган: від традиційної культури до креативної.

М.Каган про постмодернізм – як новий тип культури.

Культурні універсали та їх роль у формуванні єдиної світової культури за М.Каганом.

Рекомендована література

Антология исследований культуры. – СПб., 1995. – Т.1.

Антология исследований культуры. – СПб., 1995. – Т.1: Интерпретация культуры.

Ионин Л.Г. Социология культуры: путь в новое тысячелетие. – М., 2000.

Каган М.С. Введение в историю мировой культуры. – СПб., 2000.

Каган М.С. Философия культуры. – СПб., 1996.

Кармин А.С., Новикова Е.С. Культурология. – СПб., 2005. – Ч.III, гл.14, §7.

Козлова Н.Н. Введение в социальную антропологию. – М., 1996.

Леви-Стросс К. Структурная антропология. – М., 1983.

Философия культуры. Становление и развитие / Под ред. М.С.Кагана. – СПб., 1998.

Тема 11. Семіотичний напрям культурології. Символічні концепції культури (2 год.)

Формування семіотичного напрямку культурології.

Філософія символу Е.Кассіра: культурологічний аспект.

Типологія знаків(Ч.Пірс) та типологія символів (О.Лосев).

Ю.Лотман про семіотичний механізм культури.

Теми наукових доповідей

Знак, символ і образ в культурі.

Ієрархія символів культури.

Іконологічні системи в культурі.

Символ і архетип (К.Юнг).

Страх як прасимвол культури (О.Шпенглер).

Рекомендована література

Гуревич П.С., Султанова М.А. Первооткрыватель философии символизма // Философские науки. – 1993. – №4-6.

Кассирер Э. Философия символических форм: введение и постановка проблемы // Культурология. XX век. Антология. – М., 1995.

Лосев А.Ф. Проблема символа и реалистическое искусство. – М., 1995.

Лотман Ю. Символ в системе культуры // Лотман Ю. Избранные статьи в 3-х т. – Таллин, 1992. – Т.1.

Лотман Ю.М. Семиосфера. – СПб., 2001.

Семиотика: Антология / Сост. Ю.С.Степанов. Изд. 2-е, испр. и доп. – М., Екатеринбург, 2001.

Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию. – СПб., 1998.

Юнг К. Архетип и символ. – М., 1991.

Тема 12. Ігрові концепції культури (2 год.)

Й.Хойзинга про гру як джерело, внутрішній зміст і рушійну силу культури.

Проблеми культури в ігровій концепції Х.Ортеги-і-Гассета.

Глобальна критика сучасної буржуазної культури Г.Гессе.
Ігрова концепція культури Г.-Г.Гадамера.

Теми наукових доповідей

Гра як культурна універсалія.
Спорт в ігрових концепціях культури Й.Хойзинги та Х.Ортеги-і-Гассета.
Актуалізація класичної культурної спадщини людства в романі Г.Гессе «Гра в бісер».
Х.Ортега-і-Гассет про сучасну соціокультурну кризу (за твором «Тема нашого часу»)
Ігрові аспекти культури в філософії Ж.Дерріди.

Рекомендована література

Гадамер Г.-Г. Актуальність прекрасного. Мистецтво як гра, символ і свято // Гадамер Г.Г. Герменевтика і поетика. – К., 2001.
Гессе Г. Гра в бісер. К., 1983.
Деріда Ж. Структура, знак і гра в дискурсі гуманітарних наук // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки. – Львів, 1996.
Культурологія. XX век. Антологія. – М., 1995.
Культурологія. XX век. Енциклопедія. – СПб., 1998. – Т.1, 2.
Матвеева Л.М. Культурологія: Курс лекцій: Навч. пос. – К., 2005.
Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс // Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры. – М., 1991.
Ортега-и-Гассет Х. Дегуманизация искусства и др. работы. – М., 1991.
Хейзинга Й. Задачи истории культуры // Хейзинга Й. Homo ludens. Статьи по истории культуры. – М., 1997.
Хейзинга Й. Опыт определения игрового элемента культуры. – М., 1992.

Тема 13. Проблема міжкультурної взаємодії в сучасній культурологічній думці.

Діалогічні концепції культури (2 год.)

К.Ясперс про одвічну діалогічність культур.
Проблема діалогізму культури в концепціях М.Бубера та М.Бахтіна.
Проблема “іншого” в культурософській рефлексії (П.Рікер та Е.Левінас).
Традиція як діалог культур (Г.-Г.Гадамер).

Теми наукових доповідей

Діалог як принцип людського буття.
В.С.Біблер: культура як діалог культур.
Діалог культур і етнічна самобутність.
Проблема діалогу культур в сучасному католицизмі.

Рекомендована література

Артановский С.Н. На перекрестке идей и цивилизаций. – СПб., 1994.
Белик А.А. Культурология. Антропологические теории культур. – М., 1998.
Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М., 1979.
Бубер М. Я и Ты. – М., 1993.
Библер В.С. Школа диалога культур. – М., 1992.
Иван Павло II. Віра і розум. Енцикліка. – Київ-Львів, 2000.
Садохин А.П. Межкультурная коммуникация: Учеб. пособ. – М., 2006.
Библер В.С. Диалог. Сознание. Культура (идея культуры в работах М.М.Бахтина // Одиссей 1989. – М., 1989.

Тема 14. Теологічні концепції культури (2 год.)

Вихідні принципи та базова основа теологічної парадигми культури (загальна характеристика).
Католицькі уявлення про джерела і зміст культури. Культурна політика сучасного католицизму.
Протестантська “теологія культури”.
Православна культурософська традиція.

Теми наукових доповідей

Іван Павло II про політику інкультурації.
Ж.Марітен про культуротворчу місію сучасної людини.
Проблеми культури в концепції майбутнього П.Тейера де Шардена.
“Теологія культури” П.Тілліха.
Концепція «Христос і культура» Г.-Р.Нібура.
Теорія культури М.Бердяєва.
Л.Карсавін про завдання православної культури.

Рекомендована література

Академічне релігієзнавство. Підручник / За ред. А.Колодного. – К., 2000.
Бердяєв Н.А. Смысл истории. – М., 1990.
Іван Павло II. Віра і розум (Енцикліка). – Київ-Львів, 2000.
Карсавин Л.П. Философия истории. – СПб, 1993.
Мень А. Культура и духовное возрождение. – М., 1992.
Митрополит Андрей Шептицький. Твори морально-пасторальні. – Львів, 1994.
Пунар П. Церковь и культура. – М., 1993.
Тейяр де Шарден П. Феномен человека. – М., 1987.
Тилліх П. Теология культуры. – М., 1950.
Флоренский П.А. У водоразделов мысли // Сочинения: В 2-х т. – М., 1989. – Т.2. – Разделы III, V.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ З КУРСУ “ІСТОРІЯ КУЛЬТУРОЛОГІЇ”

1. Історія культурології як специфічна галузь культурологічного знання.
2. Мета, предмет і завдання нормативного курсу “Історія культурології”.
3. Проблема періодизації історії культурології. Основні критерії періодизації.
4. Методологічна основа вивчення історії культурології.
5. Роль філософії в історичному розвитку культурологічної думки.
6. Перші уявлення про початок культурної еволюції людства.
7. Античні уявлення про культуру.
8. Розуміння культури в добу Середньовіччя.
9. Гуманістичний характер культурологічних ідей ренесансної епохи.
10. Становлення класичної моделі культури в добу Ренесансу та її особливості.
11. Розвиток поглядів на культуру в добу Раціоналізму (XVII ст.). Ф.Бекон. Р.Декарт. Т.Гоббс. Б.Паскаль. Б.Спіноза. Г.Лейбніц.
12. Особливості просвітницької парадигми культури. Становлення культурології.
13. Циклічна концепція історії Дж.Віко: культурологічний аспект.
14. Критика Ж.-Ж.Руссо сучасної йому культури.
15. Розширення змісту поняття культура мислителями XVIII ст. (Віко, Дідро, Мірабо).
16. Формування концепту “цивілізація” у XVIII ст. – поч. XIX ст.
17. Контр-Просвітництво і романтичні концепції культури (загальна проблематика).
18. Культурологічна концепція Й.Г.Гердера.
19. Ф.Шіллер про шляхи подолання антиномій культури.
20. Мистецтво і мова в культурології німецького романтизму.
21. Німецький романтизм і національна культура.
22. Роль німецької класичної філософії у розвитку культурологічної думки. Культурологічні аспекти філософії І.Канта.
23. Г.В.Ф.Гегель про культуру.
24. Філософія мистецтва Ф.Шлегеля та її культурологічне значення.
25. Культурологічні аспекти філософської спадщини Й.Г.Фіхте.
26. Проблеми співвідношення культури і релігії в філософії Л.Фейєрбаха.
27. Розвиток культурологічної думки у XIX столітті (особливості, основні тенденції і напрями).
28. Особистісне і спільнотне буття культури у філософії С.К’еркегора.
29. Культурологічні ідеї у філософії А.Шопенгауера.
30. Проблеми культури у “філософії життя” Ф.Ніцше.

31. Інтерпретація явищ історії культури у “філософії життя” В.Дільтая.
32. Філософія культури Г.Зіммеля.
33. Концепція культури А.Бергсона.
34. Історико-культурний напрям досліджень та його значення для формування культурології. Я.Брукхардт, К.Шнаазе. А.Шпрінгер.
35. Формування еволюціоністської парадигми (еволюціоністського напрямку) культурології. Е.Тайлор. Г.Спенсер. Дж.Фрезер. Л.Морган.
36. Неоеволюціонізм Дж.Стюарт. Дж.Мердок. Л.Уайт.
37. Культурологічна проблематика у філософії позитивізму О.Конт. Г.Спенсер.
38. Неокантіанство та його вплив на формування аксіологічного напрямку в культурології В.Віндельбанд. В.Дільтай. Г.Ріккерт.
39. Циклічний напрям в культурології (зеркальна характеристика). Дж. Віко. М.Данилевський. О.Шпенглер. А.Дж.Гойнбі.
40. Теорія культурно-історичних типів М.Я.Данилевського.
41. Морфологія культур О.Шпенглера.
42. Теорія локальних цивілізацій А.Дж.Гойнбі.
43. Психологічні дослідження культури. М.Лацарус Х.Штейнталь. М.Вундт. Г.Лебон. Р.Бенедикт. Дж.Мід. М.Мід.
44. Функціоналістська парадигма культури.
45. Функціоналізм Б.Малиновського як метод вивчення культури.
46. Структурно-функціональна теорія культур А.Радкліффа-Брауна.
47. Проблеми гуманізму в культурантропології К.Леві-Стросса.
48. Антропологічна концепція Л.Уайта.
49. Диффузіонізм як напрям культурологічної думки. Ф.Боас. Ф.Гребнер. Ф.Ратцель. Л.Фробеніус.
50. Особливості становлення психоаналітичного напрямку культурології. Фройдизм. Неофройдизм.
51. Розуміння культури З.Фройдом.
52. Психоаналітичне дослідження культур Г.Рохеймом.
53. К.Юнг про культурні архетипи.
54. Концепція гуманістичного психоаналізу Е.Фромма.
55. Структуралістська парадигма культури: особливості та основні положення.
56. Формування методологічних принципів структуралізму Ф. де Соссюром.
57. Структуралістські погляди М.Фуко.
58. Проблема людини в структурологічних концепціях Р.Барта і Ж.Лакана.
59. Нові підходи до розуміння смислів культури Ж.Дельоза.
60. Постструктуралістична концепція культури Ж.Дерріди.
61. Структурна антропологія К.Леві-Стросса.
62. Соціологічний напрям культурології та його основні риси.
63. Культурологічні погляди М.Вебера.
64. Інтегральна модель культури П.Сорокіна.
65. Місце культури в концепції соціальних систем Т.Парсонса.
66. Причини і особливості кризи сучасної культури (за Г.Маркузе, П.Адорно, Х.Ортега-і-Гассетом).
67. Антропо-соціальна концепція М.С.Кагана та її культурологічний контекст.
68. Семіотичний напрям культурології (загальна характеристика).
69. Е.Кассіер та його філософія символу: культурологічний аспект.
70. Семіотична концепція культури Ю.Лотмана.
71. Ігрові концепції культури та їх значення у розумінні феномену культури і сучасних культурологічних процесів.
72. Й.Хойзинга про гру як джерело і рушійну силу культури.
73. Проблеми культури в ігрових концепціях Х.Ортега-і-Гассета та Г.Гессе.
74. Ігрова концепція культури Г.-Г.Гадамера.
75. Діалогічний напрям культурології. К.Ясперс. М.Бахтін. М.Бубер. В.Біблер.
76. Теологічні концепції культури (православна, католицька, протестантська, греко-католицька традиції).
77. Особливості розвитку сучасної культурологічної думки.

78. Культурологічна проблематика у феноменології Е. Гуссерля, М. Гайдеггера.
79. Проблеми культурної творчості в екзистенціалізмі. М. Гайдеггер. К. Ясперс. Ж.-П. Сартр. А. Камю. Н. Аббаньяно.
80. Людина як суб'єкт культурної творчості в персоналізмі Е. Мунье, Ж. Лякруа, М. Недоксея.
81. Герменевтичний метод П. Рікера та його значення для вивчення проблем культурології.
82. Герменевтичний метод Г.-Г. Гадамера (культурологічний аспект).

МОРФОЛОГІЯ КУЛЬТУРИ

Уклала: канд. філос. н., доц. Ярошенко Т.М.

Тематичний план нормативного навчального курсу

ЛЕКЦІЇ

Тема 1. Морфологія культури як сфера філософсько-гуманітарного і культурологічного знання	2 год.
Тема 1. Культура як система; структурні компоненти і принципи побудови	2 год.
Тема 3. Культура як феномен; типологія культури	2 год.
Тема 4. Аксиологічна класифікація культури	2 год.
Тема 5. Антропологічне моделювання культури	2 год.
Тема 6. Дуалістична класифікація культури	2 год.
Тема 7. Часові форми буття культури	2 год.
Тема 8. Регіональні моделі культури	2 год.
Тема 9. Цивілізаційні моделі культури	2 год.
Усього	18 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Предмет і завдання морфології культури	2 год.
Тема 2. Структура культури; поняття „зміст” і „форма” культури	2 год.
Тема 3. Культурне моделювання; поняття „типу”, „моделі” культури	2 год.
Тема 4. Аксиологічна своєрідність культури	2 год.
Тема 5. Суб’єктні форми буття культури	2 год.
Тема 6. Дуалістична типологія культури	2 год.
Тема 7. Історична класифікація культури	2 год.
Тема 8. Просторові моделі культури	2 год.
Тема 9. Культура і цивілізація	2 год.
Усього	18 год.
Разом	36 год.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ “МОРФОЛОГІЯ КУЛЬТУРИ”

Список підручників, навчальних посібників та довідниково-енциклопедичної літератури

- Гатальська С.М. Морфологічний розділ. // Гатальська С.М. Філософія культури. Підручник. - К., 2005. – С. 44-100.
- Ерасов Б.С. Социальная культурология. М., 1997. – 591с.
- Каган М.С. Философия культуры. СПб., 1996. – 416с.
- Кармин А.С. Основы культурологии: морфология культуры. – СПб., 1997. - 512с.
- Культурология: Навч. посіб. – К.: Вид. Дім “КМ Академія”, 2003. – 316с.
- Культурология XX век. Словарь. СПб., 1997.
- Культурология XX век. Энциклопедия. – В 2-х тт.- С-Пб.,- 1998.
- Культурология. Краткий тематический словарь. – Ростов на Дону. – 2001.
- Марков Б.В. Философская антропология: очерки истории и теории. – СПб., 1997. – 384с.
- Морфология культуры. Структура и динамика. М., 1994.
- Оганов А.А., Хангельдиева И.Г. Теория культуры: Учебное пособие для вузов.–М.,2001.
- Теоретическая культурология. – М.: Академический Пр-пект; Екатеринбург: Деловая книга; РИК, 2005. – С. 34-44; 265-267. (624 с).
- Философия культуры. Становление и развитие. – СПб., 1998. – 448 с.
- Хоруженко К.М. Культурология. Энциклопедический словарь. – Ростов на Дону, 1997.
- Шаронов В.В. Основы социальной антропологии. – СПб., 1997. – 192 с.

Ярошенко Т.М. Регіональна типологія культури: Навч. посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 236 с.

Список рекомендованої літератури

- Антология исследований культуры. Т.1. Интерпретация культуры. – СПб., 1997. – 728с.
- Бенедикт Рут.* Хризантема и меч: Модели японской культуры. – М., 2004.
- Бодрияр Ж.* Система вещей. – М., 1995. – С. 22-25; 38-41; 48-55.
- Витгенштейн Л.* Культура и ценность // Витгенштейн Л. Философские работы. – Ч. 1. – М., 1994.
- Гатальська С.М.* Філософія культури. Підручник. - К., 2005. – 328 с.
- Гірц К.* Интерпретация культур. – К., 2001. – 542с.
- Кребер А.Л.* Избранное: Природа культуры / Пер. с англ. – М.: РОССПЭН, 2004. – 1008 с.
- Кребер А.* Стиль и цивилизация. // Антология исследования культуры. – Т. 1. – М., 1997.
- Леві-Строс К.* Структурна антропологія. – К., 1997. – 387с.
- Лисий І.* Філософська і мистецька культура. – К., 2004. – С.8-39; 140-178.
- Личность, культура, этнос: современная психологическая антропология. - М., 2001. – С. 51-79.
- Лотман Ю. М.* К проблеме типологии культуры // Лотман Ю. М. Избр. Статьи: В 3 т. – Т.1. – Таллин, 1992.
- Поздняков Э.А.* Философия культуры. – М., 1999. – 576 с.
- Сорокин П.* Социальная и культурная динамика. – СПб., 2000. – С. 40-65; 83-84; 701-708.
- Сорокин П.* Человек. Цивилизация. Общество. – М., 1992.
- Столович Л.Н.* Красота. Добро. Истина: Очерк истории эстетической аксиологии. – М., 1994. – 464с.
- Тейлор Ч.* Джерела себе. – К., 2005. – 696с.
- Тойнбі А. Дж.* Дослідження історії. – К.:Основи, 1995.
- Шпенглер О.* Закат Европы. – М., 1993.
- Швейцер А.* Культура и этика. – М., 1973. – С. 51-67; 78-97; 106-112; 119-123.
- Фейблман Дж.* Типы культуры // Антология исследования культуры. – Т. 1. – М., 1997.
- Фромм Э.* Психоанализ и этика. – М., 1993. – С. 25-29; 45-61; 223-230; 285-289.
- Хантингтон С.* Столкновение цивилизаций. – М., 2003.

СЕМІОТИКА КУЛЬТУРИ

Уклала: канд. філос. н., доц. Дарморіз О.В.

Комплексна програма з курсу для студентів філософського факультету (спеціальність “Культурологія”)

ЛЕКЦІЇ

Тема 1. Семіотика як галузь філософського знання.....	2 год.
Тема 2. Семіотика як вчення про знаки	2 год.
Тема 3. Культура як символічно-знакова система.....	2 год.
Тема 4. Філософія знакових систем	2 год.
Тема 5. Метамови знакових систем.....	2 год.
Тема 6. Мова як знакова система	2 год.
Тема 7. Текст як семіотична проблема.....	2 год.
Тема 8. Проблема семіозису	2 год.
Тема 9. Семіотика повсякденності	2 год.
Усього	18 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Семіотика як наука.....	2 год.
Тема 2. Знак як основне поняття семіотики.....	2 год.
Тема 3. Символ в знаковій системі культури.....	2 год.
Тема 4. Знакові системи як предмет дослідження семіотики	2 год.
Тема 5. Метамови знакових систем.....	2 год.
Тема 6. Мова як знакова система	2 год.
Тема 7. Текст як семіотична проблема.....	2 год.
Тема 8. Семіозис як діяльність знаків та знакових систем.....	2 год.
Тема 9. Семіотика повсякденності	2 год.
Усього	18 год.
Разом	36 год.

ПІДРУЧНИКИ ТА НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ

- Ветров А. А. Семіотика и ее основные проблемы. – М., 1968.
Ділі Дж. Основи семіотики. – Львів, 2000.
Енциклопедія постмодернізму / За ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора. – К., 2003.
Лотман Ю. М. Избр. статьи: В 3 т. – Т.1. Статьи по семиотике и топологии культуры. – Таллин, 1992.
Онтологическая проблематика языка в современной западной философии. – Ч. 2. – М., 1975.
Попович М. В. Философские вопросы семантики. – К., 1975.
Проблема знака и значения / Под. ред. И. С. Нарского – М., 1969.
Рациональность и семиотика дискурса. – К., 1994.
Соломоник А. Позитивная семиотика. – Минск, 2004.
Соломоник А. Философия знаковых систем и язык. – Минск, 2002.
Степанов Ю.С. В трехмерном пространстве языка: Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства. – М., 1985.
Французская семиотика: От структурализма к постструктурализму. – М., 2000.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. Семіотика як галузь філософського знання

Семіотика як наукова дисципліна. Розділи семіотики: синтактика, семантика, прагматика. Основні напрями семіотичних досліджень: біосеміотика, етносеміотика, лінгвосеміотика. Особливості досліджень семіотики культури.

Тема 2. Семіотика як вчення про знаки

Поняття “знак”. Ч. Морріс про природу знака. Проблема класифікації знаків. Форма і зміст знака. Форма як матеріальне втілення знака. Поняття денотації та конотації. Різноманітність знаків в середині знакової системи. Парадигматичні та синтагматичні зміни знаків в системі. Нові знаки системи, їх прозорість та мотивованість. Засоби переносу знаків із системи в систему. Смісл і втілення знаків.

Тема 3. Культура як знаково-символічна система

Знак, символ, образ як культурні універсалії. Поняття символу. Філософія символу. Зосередженість на символі як прикмета філософії ХХ ст.. Ідея символізації. Культура як система символічних форм: науки, мови, міфу, релігії та мистецтва. Роль символів у логічному обґрунтуванні типологічних форм культури. Символізм та проблема візуалізації культури.

Тема 4. Філософія знакових систем

Філософське обґрунтування позитивної семіотики. Онтологічні і знакові системи. Принципи дій зі знаковими системами. Основні принципи побудови знакових систем. Відкриті та закриті знакові системи. Поняття ентропії як ступені невизначеності системи. Принцип відкритості в сучасній культурі.

Тема 5. Метамови знакових систем

Метамова знакової системи як правила її побудови та функціонування. Метамови образних систем, мовних систем та систем запису. Записи в знакових системах. Казка як проформа первісності, що дозволяє реконструювати ранні форми побуту та релігії (В. Пропп). Розвиток системи через збільшення рівня абстрактності основних знаків.

Тема 6. Мова як знакова система

Мови та мовні знаки. Дослідження природи мови в філософських дослідженнях. Мовний знак як одиниця мови. Слово як мовна одиниця. Основні соціокультурні функції мовних знаків. Природні та штучні (формалізовані) мови. Структура природної мови. Рівні та форми функціонування природних мов. Система мов культури.

Тема 7. Текст як семіотична проблема

Культура як надіндивідуальний механізм творення, збереження та трансляції текстів. Поняття тексту в семіотиці культури. Текстоцентризм як ознака сучасності. Текст як ціле. Текст як творіння мови. Твір та текст. Контекстуальний характер тлумачення тексту. Універсум культури як інтертекст. Теорія інтертекстуальності у культурології – виявлення усіх можливих підтекстів визначеного тексту.

Тема 8. Проблема семіозису

Поняття семіозису. Рівні знакового процесу: синтаксичний, семантичний та прагматичний. Основні напрями семіотичної діяльності. Основні семантичні категорії: висловлювання, ім'я, смисл, значення та референція. Мова та мовлення як елементи семіозису. Поняття розповіді та дискурсу. Суперечка про дискурс (Е. Бенвеніст, П. Рікер, Ц. Тодоров).

Тема 9. Семіотика повсякденності

Поняття “повсякденність” та “культура повсякденності”. Буденний світ як соціокультурний феномен. Семіотика повсякденності як система мов повсякденної культури. Взаємовпливи мистецтва та мов культури повсякденності. Діалог культур на рівні повсякденного.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Семіотика як наука

Зародження семіотики. Семіотичні дослідження Ч. Пірса та Ф. де Соссюра.
Структуралістські семіотичні дослідження.
Семіотичні студії у постмодернізмі.
Московсько-Тартська школа семіотики.

Теми реферативних доповідей

Глосематика Л. Ельмслева.
Міф як семиологічна система у філософії Р. Барта.
Празький лінгвістичний гурток.
Етносемиотика як напрям семиотичних студій.
Основи біосемиотики.

Рекомендована література

Барт Р. Основы семиологии // Структурализм: “за” и “против”. – М., 1975.
de Соссюр Ф. Курс общей лингвистики. Извлечения / www.gramma.ru
Енциклопедія постмодернізму / За ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора. – К., 2003.
Лотман Ю.М. Семиотика культуры и понятие текста / www.durov.com/literature1lotman
Рикер П. Конфликт интерпретаций: Очерки о герменевтике. – М., 1995.
Derrida J. Introduction et Traduction de L’Origine de la geometrie de Husserl. – Paris, 1974.
Kristeva J. Sémiotikè. Recheches pour une sémanalyse: Essais. – Paris: Seul, 1974.

Тема 2. Знак як основне поняття семиотики

Основні класифікації знаків.
Форма і зміст знака.
Різноманітність знаків в знаковій системі.
Смисл і втілення знаків.

Теми реферативних доповідей

Концепт, значення, смисл.
Знак, означник, означуване.
Теорія знака Ф. де Соссюра.
Ж.Дерріда про співвідношення знаку та гри.

Рекомендована література

Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція. – К., 2004.
de Соссюр Ф. Курс общей лингвистики. Извлечения / www.gramma.ru
Деріда Ж. Письмо та відмінність. – К., 2004.
Попович М. В. Философские вопросы семантики. – К., 1975.
Проблема знака и значения / Под. ред. И. С. Нарского – М., 1969.
Соломоник А. Позитивная семиотика. – Минск, 2004.

Тема 3. Символ в знаковій системі культури

Символ як культурна універсалія.
Символ як найважливіший механізм пам’яті культури.
Культура як система символічних форм.

Теми реферативних доповідей

Філософія символічних форм Е. Кассіра.
Проблема символу у психоаналізі.
Символ та символізм в культурі.
Культура як символічна система.
Проблема взаємодії символів при міжкультурній комунікації.

Рекомендована література

Кассирер Э. Философия символических форм. – М., СПб., 2002.
Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство. – М., 1976.
Лотман Ю. М. Символ в системе культуры // Лотман Ю. М. Избранные статьи. – Т. 1. – Таллин, 1992.
Лотман Ю.М. Избранные статьи. / genderland.ru/modules
Мамардашвили М., Пятигорский А. Символ и культура. (Метафизические рассуждения о сознании, символикe и языке). – Иерусалим, 1982.
Юнг К.-Г. Человек и его символы. – СПб., 1991.

Todorov T. Theories du symbole. – Paris, 1977.

Тема 4. Знакові системи як предмет дослідження семіотики

Основні типи знакових систем. Принципи їх побудови.

Культура як знакова система.

Відкриті та закриті знакові системи.

Теми реферативних доповідей

Феномен “відкритості” в семіотиці У. Еко.

Діалог культур як взаємодія на знаковому рівні.

Принцип відкритості в сучасній культурі.

Традиційна культура як закрита знакова система.

Рекомендована література

Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція. – К., 2004.

Бубер М. Диалог // Бубер М. Два образа веры. – М., 1995.

Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості. – Львів, 2000.

Рикер П. Время и рассказ. Конфигурации в вымышленном рассказе. – М., 1995.

Соломоник А. Философия знаковых систем и язык. – Минск, 2002.

Эко У. Открытое произведение. – СПб., 2006.

Тема 5. Метамови знакових систем

Метамова знакової системи як семіотичне поняття.

Метамова образних систем.

Метамова мовних систем.

Метамова систем запису.

Теми реферативних доповідей

Казка як метамова первісної культури.

Міф як метамова культури в семіотиці Р. Барта.

Записи в знакових системах.

Метамова знакової системи як принцип її впорядкування.

Рекомендована література

Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. – М., 1989.

Барт Р. Нулевая степень письма // Французская семиотика: От структурализма к постструктурализму. – М., 2000.

Хайдеггер М. Исток художественного творения // Хайдеггер М. Работы и размышления разных лет. – М., 1993.

Розениток-Хюсси О. Язык рода человеческого. – М.; СПб., 2000.

Ситченко Л. Першоджерела комунікативної філософії. – К., 1996.

Тема 6. Мова як знакова система

Мови та мовні знаки.

Природні та штучні (формалізовані) мови.

Система мов культури.

Теми реферативних доповідей

Філософія мови В. Гумбольдта.

Мова та мовлення.

Проблема мови в філософії М. Гайдеггера.

Мовний знак як культурний феномен.

Мова як обґрунтування культури.

Рекомендована література

Гумбольдт В. Философия языка // Язык и философия культуры. – М., 1985.

Дерида Ж. Письмо та відмінність. – К., 2004.

Крістева Ю. Полілог. – К., 2004.

Михайлов А. В. Языки культуры. – М., 1997.

Ортега-и-Гассет Х. Нищета и блеск перевода // Онтологическая проблематика языка в современной западной философии. – Ч. 2. – М., 1975.

Соломоник А. Язык как знаковая система. – М., 1992.

Тема 7. Текст як семіотична проблема

Текст як культурний феномен.

Культура як текст.

Текст та інтертекстуальність.

Проблеми прочитання (розкриття смислу) тексту.

Теми реферативних доповідей

Інтертекстуальність та інтерсуб'єктивність.

Феномен тексту та феномен твору.

Деконструкція як метод читання текстів.

Текстоцентризм як ознака сучасної культури.

Герменевтика як метод прочитання текстів.

Рекомендована література

Бахтин М. М. Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках: Опыт философского анализа // Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. – М., 1979.

Гадамер Х.-Г. Истина и метод. Основы философской герменевтики. – М., 1988.

Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров: Человек - текст – семиосфера – история. – М., 1996.

Лотман Ю.М. Текст как семиотическая система / genderland.ru/modules

Рикер П. Конфликт интерпретаций: Очерки о герменевтике. – М., 1995.

Уваров М. С. Оппозиции языка и текста в культуре XX века // anthropology.ru/ru/texts/uvarov

Эко У. От Интернета к Гуттенбергу: текст и интертекст // Независимый филолог. Журнал. – М., 1988. – № 32.

Bart R. Texte // Encyclopaedia universalis. – Vol. 15. – Paris, 1978.

Тема 8. Семіозис як діяльність знаків та знакових систем

Рівні знакового процесу.

Основні напрями семіотичної діяльності.

Дискурс як поняття семіозису.

Теми реферативних доповідей

Семіотична хора як вид семіотичної діяльності.

Практика означування в процесі сигніфікації.

Концепція “незавершеного” М. Бахтіна.

Мова та мовлення як елементи семіозису.

Рекомендована література

Библер М. Михаил Михайлович Бахтин, или Поэтика культуры. – М., 1991.

Женнет Ж. Повествовательный дискурс // Женнет Ж. Фигуры. – Т. 2. – М., 1998.

Лотман Ю. М. О двух моделях коммуникации в системе культуры // Лотман Ю. М. Избр. статьи: В 3 т. – Т. 1. – Таллинн, 1992.

Мерло-Понти М. Феноменология восприятия. – СПб., 1999.

Сартр Ж.-П. Воображаемое. Феноменологическая психология воображения. – СПб., 2001.

Тема 9. Семіотика повсякденності

Знаковість буденного світу як соціокультурного феномену.

Семіотика повсякденності як система мов повсякденної культури.

Діалог культур на рівні повсякденного.

Теми реферативних доповідей

Мова буденної поведінки.
Знаковість буденного мовлення.
Житло в системі мов повсякденної культури.
Одяг як вияв культури повсякденності.
Мова домашнього виховання.

Рекомендована література

- Барт Р.* “Система Моди. Статті по семиотике культури”. // www.e-motion.com.ua/review/7948.html - 79к
- Бродель Ф.* Матеріальна цивілізація, економіка, капіталізм, XV-XVIII ст.. – Т.1. Структури повсякденності: можливе і неможливе. – К., 1995.
- Золотухина-Аболина Е.В.* Філософія обыденной жизни: Экзистенциальные проблемы. – Ростов-на-Дону, 1994.
- Лотман Ю.М.* Динамическая модель семиотической системы // Статті по семиотике и топологии культуры. – Т.1. – Таллинн, 1992.
- Пукшанский В. Л.* Обыденное знание. – Л., 1989.
- Шюц А.* Избранное: Мир, светящийся смыслом. – М., 2004.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Семіотика як філософська дисципліна.
2. Семіотичні дослідження Ч. Пірса.
3. Семіологія Ф. де Соссюра.
4. Семіотичні дослідження у французькому структуралізмі.
5. Московсько-Тартська школа семіотики.
6. Семіотичні проблеми та постмодерністична філософія.
7. Семіотика як наука про знаки.
8. Мова як знакова система.
9. Семіотичні дослідження Ю. Лотмана.
10. Міф як семіотична система.
11. Роль символу в культурі.
12. Ритуали як знаки культури.
13. Семіотичні студії Ю. Крістевой.
14. Деконструкція як основне поняття семіотики постмодернізму.
15. Знаковість соціального міфу.
16. Глосематика Л. Ельмслева.
17. Філософія символу Е. Кассірера.
18. Семіотика Ц. Тодорова.
19. Семіотичні дослідження Р. Барта.
20. Семіотика У. Еко.
21. Проблема семіозису в семіотиці.
22. Проаналізувати основні типи знаків.
23. Символ як механізм пам'яті культури.
24. Поняття “знак”. Класифікація знаків.
25. Знаки в базових знакових системах: природні знаки, образи, ієрогліфи, символи та слова.
26. Форма і зміст знака.
27. Поняття денотації та конотації.
28. Парадигматичні та синтагматичні зміни знаків в системі.
29. Основні принципи побудови знакових систем.
30. Відкриті та закриті знакові системи.
31. Поняття ентропії як ступені невизначеності системи.
32. Природні та штучні (формалізовані) мови.
33. Система мов культури.
34. Поняття тексту в семіотиці культури Ю. Лотмана.
35. Універсум культури як інтертекст.
36. Текст як творіння культури. Проблема інтерпретації тексту.
37. Основні семантичні категорії: висловлювання, ім'я, смисл, значення та референція.

38. Рівні знакового процесу: синтаксичний, семантичний та прагматичний.
39. Дискурс як поняття семіозису.
40. Основні напрями семіотичної діяльності.
41. Семіотика повсякденності.

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРОЛОГІЧНА ДУМКА

Уклала канд. філос. н., доц. Пітусь Л. М.

Програма курсу для студентів філософського факультету (спеціальність „Культурологія”)

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

<i>Тема 1.</i> Українська культурологічна думка як самобутня складова історії культурології і навчальна дисципліна	2 год.
<i>Тема 2.</i> Культурологічні ідеї в світоглядних уявленнях Давньої Русі та в період становлення української народності	2 год.
<i>Тема 3.</i> Українська культурологічна думка ренесансної доби	2 год.
<i>Тема 4.</i> Культурологічна проблематика в творах українських мислителів XVII-XVIII ст. .	2 год.
<i>Тема 5.</i> Розвиток культурологічних ідей в контексті становлення української національної свідомості (перша половина. XIX ст.)	2 год.
<i>Тема 6.</i> Культурологічні ідеї в українській академічній філософії XIX ст.	2 год.
<i>Тема 7.</i> Основні напрями розвитку української культурологічної думки к. XIX – першої половини XX ст.	3 год.
<i>Тема 8.</i> Сучасна українська культурологічна думка: реальний стан та перспективи	2 год.
<i>Усього</i>	17 год.

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

<i>Тема 1.</i> Місце української культурологічної думки в історії культурології	2 год.
<i>Тема 2.</i> Витоки української культурологічної думки. Культурологічні ідеї та уявлення в Давній Русі	2 год.
<i>Тема 3.</i> Культурологічні погляди діячів українського Ренесансу (XV – перша половина XVII ст.)	4 год.
<i>Тема 4.</i> Культурологічна проблематика в творах українських мислителів XVII- XVIII ст. Г.Сковорода та його внесок у розвиток української культурології	2 год.
<i>Тема 5.</i> Культурологічна думка в контексті ідейних пошуків українського романтизму (перша половина XIX ст.)	4 год.
<i>Тема 6.</i> Культурологічні аспекти в українській академічній філософії XIX ст.	2 год.
<i>Тема 7.</i> Плюралізм культурологічних уявлень та ідей в українському соціокультурному дискурсі к. XIX – першої половини XX століття	3 год.
<i>Тема 8.</i> Проблеми культури в розвідках сучасних українських дослідників	2 год.
<i>Усього</i>	17 год.
<i>Разом</i>	34 год.

СПИСОК ПІДРУЧНИКІВ, НАВЧАЛЬНИХ ПОСІБНИКІВ ТА ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії: Підручник. – К., 2001.
Горський В.І. Історія української філософії. Курс лекцій. – К., 1996.
Горбач Н.Я., Гелей С.Д., Росінська З.П. Теорія та історія світової та вітчизняної культури / За ред. Н.Я.Горбача. – Львів, 2000.
Дзюба О., Павленко Г. Літопис найважливіших подій культурного життя в Україні (X – середина XVI ст.): Посібник-довідник. – К., 1998.
Енциклопедія українознавства: У 10-и т. – Львів, 1993.
Історія української філософії: Хрестоматія / Упоряд. М.Кашуба. – Львів, 2004.
Історія філософії на Україні: В 3-х т. – К., 1987-1988.

- Історія філософії України. Хрестоматія. Навч. посіб. / Упоряд. М.Ф.Тарасенко, М.Ю.Русин, А.К.Бичко та ін. – К., 1993.
- Кравець М.С., Семашко О.М., Піча В.М. та ін.* Культурологія: Навч. посіб. / За ред. В.М.Пічі. – Львів, 2003.
- Культурологія: теорія та історія культури: Навч. посіб. / За ред. І.І.Тюрменко, О.Д.Горбула. – К., 2004.
- Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. посіб. – Вид. 2-е, переробл. і доп. / За ред. проф. А.Яртіся та проф. В.Мельника. – Львів, 2005.
- Матвєєва Л.Л.* Культурологія: Курс лекцій: Навч. посіб. – К., 2005.
- Попович М.* Нарис історії культури України: Навч. посіб. – К., 2001.
- Українська культура: Лекції / За ред. Д.Антоновича. – К., 1993.
- Культурологія: українська та зарубіжна культура: Навч. посіб. / За ред. М.М.Заковича. – К., 2004.
- Корінний М.М., Шевченко В.Ф.* Короткий енциклопедичний словник з культури. – К., 2003.
- Українська культура: історія і сучасність. Навч. посіб. / За ред. С.О.Черепанової. – Львів, 1994.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бичко А.К.* Народная мудрость Руси (анализ философа). – К., 1988.
- Вигovskyий М., Філоненко С.* Києво-Могилянська академія в XVII ст.//Київська старовина. - 1993. - №3.
- Вовк Х.* Студії з української етнографії та антропології. – К., 1995.
- Горський В.С.* Нарис з історії філософської культури Київської Русі. – К., 1993.
- Горський В.С.* Філософія в українській культурі. – К., 2001.
- Грабовська І.* Проблема засад дослідження українського менталітету та національного характеру // Сучасність. – 1998. - №5
- Грабович Г.* До питання про критичне самоусвідомлення в українській думці XIX століття.: Шевченко, Куліш, Драгоманов // Сучасність. – 1996. - №12.
- Григорій Сковорода – український мислитель. Ювілейні читання до 270-річчя від дня народження. – Львів, 1992.
- Гуманістичні та реформаційні ідеї на Україні. – К., 1990.
- Грушевський М.С.* Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991.
- Голубченко П.* Хвильовий і Шпенглер // Хроніка. – 2000. – К., 2000. – №37-38.
- Дзюба І.* Між культурою і політикою. – К., 1998.
- Донцов Д.* Дух нашої давнини. – Дрогобич, 1991.
- Драгоманов М.П.* Вибране. – К., 1991.
- Ісаєвич Я.Д.* Братства та їх роль у розвитку української культури XV – XVIII ст. – К., 1996.
- Ісаєвич Я.Д.* Перші українські академії // Київська старовина. – 1998. – №6.
- Кашуба М.* Український преромантизм і романтизм як філософська проблема // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації україністів: Соціально-гуманітарні науки. – Чернівці, 2004.
- Комаров Р.Ф.* Українська філософська традиція в контексті національно-культурної рефлексії: аналіз головних символів // Людина. – Світ. – Культура. Актуальні проблеми філософських, політичних та релігієзнавчих досліджень. Матеріали міжнарод. науков. конференції. – К., 2004.
- Костомаров М.Г.* Закон божий (Книга буття українського народу). – К., 1996.
- Куліш П.* Вибрані твори. – К., 1968.
- Литвинов В.Д.* Ренесансний гуманізм в Україні. – К., 2000.
- Лісовий В.* Дмитро Чижевський: антологія, гносеологія, філософія культури // Філософська і соціологічна думка. – 1994. - №5-6.
- Маланюк Є.* Нариси з історії нашої культури. – К., 1992.
- Мірчук І.* Історія нашої культури. – Мюнхен-Львів, 1994.
- Нічик В.П.* Петро Могила і українська культура. – К., 1997.
- Огієнко І.* Візантійська культура й Україна. До першоджерел української віри і культури // Хроніка. – 2000. – К., 2000. – Вип.39-40.
- Петров В.* Куліш-хуторянин // Хроніка. – 2000. – К., 2000. – №37-38.
- Пашук А.І.* Проблема “істинного чоловіка” у філософській концепції Григорія Сковороди // НТШ. – Львів, 1991. – Т.СХХІІ.
- Розумний Я.* Маркіян Шашкевич – символ національного відродження // Сучасність. – 1992. - №6.
- Сковорода Г.* Твори: У 2-х т. – К., 1994.

Сиваченко Г. Конкордизм В. Винниченка або мистецтво бути щасливим // Хроніка. – 2000. – №39-40.
Спадщина Памфіла Юркевича: світовий і вітчизняний контекст. – К., 1995.
Качук М.Л. Київська академічна філософія XIX – початку XX ст. Методологічні проблеми дослідження. – К., 2000.
Франко І. Зібрання творів: У 50-и т. – К., 1986. – Т.45.
Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – К., 1992.
Шевченко Т. Твори. – К., 1978-1979. – Т.1-5.
Шлемкевич М. Галичанство // Хроніка. – 2000. – К., 2000. – Вип.39-40.
Янів В. Ідеал української людини на підставі першоджерел літератури // Хроніка. – 2000. – К., 2000. – Вип.39-40.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. Українська культурологічна думка як самотня складова історії культурології і навчальна дисципліна(2 год.)

Українська культурологічна думка – самотня складова історії культурології. Етнічне (національне) підґрунтя культурологічних парадигм. Народ, як суб'єкт культури і носій етнічної (національної) свідомості. Предмет української культурологічної думки.

Проблема початку формування та періодизації історії української культурології. Принципи і методи дослідження історії української культурології.

Локально-побутовий рівень та науковий рівень в дослідженні проблем історії української культурології (за М.С.Кравцем). Українська філософія і українська культурологічна думка та особливості їх взаємодії в процесі історичного розвитку.

Проблеми та перспективи розвитку сучасної української культурологічної думки. Предмет, мета та завдання навчального курсу “Українська культурологічна думка”.

Тема 2. Культурологічні ідеї в світоглядних уявленнях Давньої Русі та в період становлення української народності(2 год.)

Витоки української культурологічної думки. Світобачення прадавніх українців. Космологічні ідеї давньослов'янської міфології. Героїчна міфологія та героїчний епос. Формування образу культурного героя. Тісний взаємозв'язок світобачення прадавніх українців з культурою інших народів. Умови та джерела формування культурологічних ідей Київської Русі. Роль християнства у становленні культурологічних ідей та уявлень Київської Русі. Питання сенсу і мети культурно-історичного процесу, закономірностей його розвитку у літописній літературі. Філософсько-культурологічне осмислення історичних подій, світоглядних і суспільних проблем в “словах” і “повчаннях”. Іларіон Київський: “Слово про Закон і Благодать”. Культурно-світоглядна позиція Данила Заточеника (“Слова”). Культурологічне значення агіографічної літератури Київської Русі.

Специфіка соціокультурної ситуації та умов розвитку культурологічної думки в період становлення української народності (XIV-XV ст.). Проблемне поле української культурології XIV-XV ст. Відображення культурологічних уявлень в перлинах народної творчості. Культурологічні ідеї в літописних творах. Галицько-Волинський літопис та його культурологічне значення. Формування культурологічних ідей в богословській літературі. Еволюція образу культурного героя в агіографічній літературі. Поширення ідей неоплатонізму (ісихазм) та вчення Псевдо-Діонісія Ареопігита (культурологічний аспект).

Тема 3. Українська культурологічна думка ренесансної доби(2 год.)

Поширення ідей західноєвропейського гуманізму в Україні. Відхід від візантійської традиції. Формування нового культурного ідеалу. Ю.Дрогобич як провісник ренесансних ідей на Україні. Культурологічне значення його творчої спадщини. Культурологічні аспекти творчості представників раннього гуманізму на Україні: Павло Русин з Кросна, Лукаш з Нового М'яста, Григорій Чуй, Іван Туробінський-Рутенець, Анонім. Культурологічні погляди Станіслава Оріховського-Роксоляна; його ідея рівності народів. Й.Верещинський та Шимон Шимонівч.

Культурологічне значення Олельковецького ренесансу.

Культурно-освітні осередки (Острозький; при Києво-Печерській Лаврі) та їх культуротворча діяльність. Культурологічні ідеї в творах письменників-полемістів. І.Вишенський. Культурологічна думка в братських школах. Касіян Сакович як один з засновників концепції культурного розвитку України. Ю.Рогатинець та його концепція суспільно-активної людини. Культурологічні погляди К.-

Т.Ставровецького, Л.Зизанія, С.Зизанія, З.Копистенського, М.Смотрицького, І.Борецького. Формування системи поглядів на українську культуру і її подальший розвиток.

Тема 4. Культурологічна проблематика в творах українських мислителів XVII-XVIII ст. (2 год.)

Основні чинники та умови розвитку української культурологічної думки в XVII-XVIII ст. Критичне осмислення вітчизняної історії та місця в ній людини. Л.Баранович, І.Гізель, І.Галятовський. Становлення на побутовому рівні соціально-політичної думки та її роль у формуванні концепції власного культурного розвитку. Вплив раціоналістських та просвітницьких ідей та тенденцій на українську культурологічну думку та їх специфічна екстраполяція в українському філософсько-культурологічному дискурсі XVII-XVIII ст. Культурологічна проблематика в наукових розвідках та просвітницькій діяльності вчених Києво-Могилянської академії. П.Могила та його роль у розвитку української культури. І.Гізель. Багатогранність культурологічної спадщини Ф.Прокоповича, відображення в ній ідей Просвітництва. Культурологічні ідеї в працях Й.Коновича-Горбацького, С.Яворського, Г.Кониського.

Г.Сковорода як найбільш яскравий представник культурологічної думки XVIII ст.

Суспільно-політичні проекти українських діячів культури. Демократична концепція Пилипа Орлика та її культурологічне значення.

Ідеї самобутнього та незалежного розвитку української культури в працях М.Полетики та С.Десницького.

Тема 5. Розвиток культурологічних ідей в контексті становлення української національної свідомості (перша половина XIX ст.) (2 год.)

Становлення української культурології в умовах національно-культурного відродження XIX ст. Продовження традицій національної філософської думки (пізнання людини та світу). Звернення до ідей романтизму та раціоналізму. Український романтизм як особлива епоха культурологічних пошуків першої половини XIX століття. М.Шашкевич про роль української мови в українській національній культурі. Ідея кордоцентризму в культурологічній спадщині українського романтизму: М.Максимович, М.Гоголь, М.Костомаров, Д.Велланський, П.Куліш, Т.Шевченко. Виникнення концепції культурно-історичного розвитку України. М.Костомаров. “Закон Божий” (“Книга буття українського народу”) та її культурологічне значення. “Хутірська філософія” П.Куліша. Культурологічні ідеї у світоглядно-філософських поглядах Т.Г.Шевченка, провідних діячів Кирило-Мефодіївського товариства.

Тема 6. Культурологічні ідеї в українській академічній філософії XIX ст. (2 год.)

Особливості української академічної філософії. Академічна філософія як специфічний етап у розвитку культурологічної думки на Україні. Філософське осмислення українськими вченими проблем культури. Культурологічні аспекти філософських праць Й.Михневича, О.Новицького, Г.Челпанова, С.Гогоцького. Історико-культурологічна концепція В.Лесевича. В.Липинський як історик філософії. Співвідношення розуму і віри в філософії П.Ліницького. Філософія серця П.Юркевича та її культурологічне значення. О.Потебня та його концепція філософії мови. Значення академічної філософії для формування методологічних засад аналізу явищ культури.

Тема 7. Основні напрями розвитку української культурологічної думки кінця XIX – першої половини XX ст. (3 год.)

Соціокультурна ситуація в Україні на межі XIX-XX століть. Формування численних напрямів української культурології. Осмислення проблем культури в контексті філософії, соціології, антропології, літературно-мистецької творчості та політичного життя суспільства – характерна риса розвитку культурологічної думки даної доби. Культурологічна концепція М.Драгоманова. Цілісна концепція культури І.Франка. Націоналістична концепція культури Д.Донцова. Історична школа в українській культурології. Історія української культури в працях М.Грушевського, М.Петрова, І.Огієнка, І.Крип'якевича, Д.Антоновича, Д.Яворницького, Д.Дорошенка. Культурологічна проблематика в творчій спадщині українських філософів: О.Кульчицького, І.Мірчука, Д.Чижевського. Є.Маланюк та його погляди щодо дослідження національної культури. Культурологічне значення творчості В.Лісового, М.Шлемкевича, В.Яніва, Я.Яреми. Концепція

конкордизму В.Винниченка та її культурологічний аспект. М.Хвильовий та його концепція “азійського ренесансу” культури. В.Перетц та становлення української культурологічної школи.

Тема 8. Сучасна українська культурологічна думка: реальний стан та перспективи (2 год.)

Антропологічний характер культурологічних досліджень другої полов. ХХ ст. П.Копнін, В.Шинкарук, М.Попович, С.Кримський, В.Табачковський, І.Бичко та ін. Отримання Україною статусу незалежної держави і початок нового етапу у розвитку української культурологічної думки. Завдання і основні напрями досліджень феномену культури в українській культурології в сучасних умовах.

Викладання культурології у вищій школі як розширення можливостей розвитку української культурологічної думки. Навчально-методична література та її значення для розвитку культурологічної думки. Визначальні чинники подальшого розвитку української культурологічної думки.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Місце української культурологічної думки в історії культурології (2 год.)

Українська культурологічна думка в контексті історії культурології.
Світоглядно-ментальні особливості української культурологічної думки.
Локально-побутовий та науковий рівні аналізу розвитку культурологічної думки.
Предмет, мета та завдання навчального курсу “Українська культурологічна думка”.

Теми наукових доповідей

Українська ментальність та духовна культура.
Екзистенціальні та антеїстичні аспекти української культурологічної думки.
Кордоцентризм як одна з провідних домінант в українській культурології.
Філософські засади української культурологічної думки.

Рекомендована література

- Боровський М.* Любов до природи як психологічний чинник окремішності українців // Хроніка. – 2000. – К., 2000. – № 37-38.
Горський В.С. Філософія в українській культурі. – К., 2001.
Грабовецька І. Проблема засад дослідження українського менталітету та національного характеру // Сучасність. – 1998. - № 5.
Кравець М.С., Семашко О.М., Піча В.М. та ін. Культурологія: Навч. посіб. / За заг. ред. В.М.Пічі. – Львів, 2003. – С.30-38, 50-53.
Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. К., 1992.
Мірчук І. Історія нашої культури. – Мюнхен – Львів, 1994.
Чечель Н. До історії стилістичної парадигми української культури//Практична філософія. - 2002.-№ 2.
Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – К., 1992.

Тема 2. Витоки української культурологічної думки. Культурологічні ідеї та уявлення в Давній Русі (2 год.)

Умови та чинники формування культурологічної думки Давньої Русі.
Локально-побутовий рівень культурологічної думки Давньої Русі (вірування, міфи, легенди, епос).
Розвиток культурологічних ідей та поглядів в контексті духовної культури християнської Русі.
Загальні висновки щодо витоків та особливостей культурологічної думки Давньої Русі.

Теми наукових доповідей

Світоглядні основи духовної культури Давньої Русі дохристиянської доби.
Образ культурного героя в усній народній творчості Київської Русі
Християнство як культурологічна концепція киево-руської спільноти.
Культурогенез слов'ян у трактуванні авторів “Повісті временних літ” (чернець Нестор, ігумен Сильвестр).

Рекомендована література

- Бычко А.К. Народная мудрость Руси (анализ философа). – К., 1988.
Горский В.С. Философские идеи в культуре Киевской Руси XI – начала XII в. – К., 1988. – Р. I, II.
Горський В.С. та ін. Антична культура і вітчизняна філософська думка. – К., 1990.
Дзюба О., Павленко Г. Літопис найважливіших подій культурного життя в Україні (X – середина XVII ст.): Посібник-довідник. – К., 1998.
Ісаєвич Я.Д. Україна давня і нова: народ, релігія, культура. – Львів, 1996.
Культура Київської Русі (IX – середина XIV ст.) // Історія української культури: Зб. матеріалів і документів / За ред. С.М.Клапчука, В.Ф.Остафійчука. – К., 2000. – С.35-102.
Семчишин М. Тисяча років української культури. – К., 1998.
Янченко В.Ф. Про розвиток духовності українського етносу дохристиянської доби. – К., 1998.

Тема 3. Культурологічні погляди діячів українського Ренесансу (XV – перша половина XVII ст.) (4 год.)

Культурологічні ідеї та погляди періоду становлення української народності (народна творчість, літописи, агіографічна література).
Ранньоренесансна культурологічна думка на Україні.
Розвиток культурологічних ідей в культурно-освітніх осередках та братських школах.
Відображення культурологічних уявлень та поглядів в полемічній літературі.

Теми наукових доповідей

Культуротворчі аспекти Галицько-Волинського літопису.
Ю.Дрогобич та його роль у становленні культурологічної думки в Україні.
Острозький культурно-освітній центр та його значення в духовному житті України.
Львівська братська школа та її роль у розвитку культурологічних ідей на Україні.
Касіян Сакович як один з перших засновників концепції культурного розвитку України.

Рекомендована література

- Дзюба О., Павленко Г. Літопис найважливіших подій культурного життя в Україні (X – середина XVII ст.): Посібник-довідник. – К., 1998.
Дмитриев М.В. Влияние Реформации на общественную мысль украинско-белорусских земель Речи Посполитой во второй половине XVI – первой половине XVII вв. // Отечественная общественная мысль эпохи средневековья. – К., 1998.
Історія української культури: Зб. матеріалів і документів / За ред. С.М.Клапчука, В.Ф.Остафійчука. – К., 2006.
Історія української філософії. Хрестоматія / Упоряд. М.Кашуба. – Львів, 2004.
Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. посіб. – Вид. 2-е, перероб. і доп. / За ред. Проф. А.В.Яртися та проф. В.Мельника. – Львів, 2005. – Лекції 16, 17.
Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні. – К., 2000.
Філософія Відродження на Україні. – К., 1990.
Франко І. Іван Вишенський // Повне збір. тв.: У 50-и т. – Т.3.

Тема 4. Культурологічна проблематика в творах українських мислителів XVII-XVIII ст.

Г.Сковорода та його внесок у розвиток української культурології (2 год.)

Особливості розвитку української культурологічної думки XVII-XVIII ст.
Культурологічна проблематика у творчості вчених Києво-Могилянської академії. І.Гізель.
Ф.Прокопович. Й.Кононович-Горбацький. Г.Кониський.
Культурологічне значення демократичної концепції Пилипа Орлика.
Внесок Г.С.Сковороди у розвиток культурологічної думки доби українського Просвітництва.
Символічна концепція. Кордоцентризм.

Теми наукових доповідей

Культуротворча діяльність П.Могили.
І.Гізель про роль душі, інтелекту, мислення, потягів у формуванні культурних феноменів.
Філософсько-етичні погляди М.Козачинського.

Ідеї самобутнього та незалежного розвитку української культури в працях М.Полетики та С.Десницького.

Символічна концепція культури Г.Сковороди.

Рекомендована література

Виговський М., Філоненко С. Києво-Могилянська академія в XVII ст. // Київ. Старовина. – 1993. - № 3. Від Вишенського до Сковороди / За ред. В.Нічик. – К., 1983.

Григорій Сковорода – український мислитель. Ювілейні читання до 270-річчя від дня народження. – Львів, 1992.

Нічик В.М. Феофан Прокопович. – М., 1977.

Нічик В.М. Петро Могила і українська культура. – К., 1997.

Прокопович Ф. Філософські твори: У 3-х т. – К., 1979-1981. – Т.1.

Сковорода Г. Твори: У 2-х т. – К., 1994.

Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – К., 1992.

Тема 5. Культурологічна думка в контексті ідейних пошуків українського романтизму (перша половина XIX ст.) (4 год.)

Специфіка та умови розповсюдження українського романтизму.

М.Шашкевич про мову як першорядний чинник розвитку української національної культури.

Виникнення концепції культурно-історичного розвитку України.

Значення творчої спадщини Т.Шевченка для розвитку культурологічної думки в Україні.

Теми наукових доповідей

Культурологічні аспекти історіософії М.Костомарова.

Кордоцентричні ідеї в культурологічних поглядах М.Максимовича.

Моральні виміри суспільства і людини в творчості М.Гоголя.

“Хутірська філософія” П.Куліша: культурологічний аналіз.

Культурологічні концепції українського романтизму.

Рекомендована література

Гузар І. Україна в орбіті європейської мислі: від Григорія Сковороди до Тараса Шевченка. – Торонто – Львів, 1995.

Костомаров М.І. “Книга буття українського народу” (“Закон Божий”). – К., 1991.

Куліш П.О. Вибрані твори. – К., 1968.

Культурологія / М.С.Кравець та ін. За ред. В.М.Пічі. – Львів, 2003.

Матвеева Л. Культурологія: Курс лекцій. – К., 2005.

Петров В. Естетична доктрина Шевченка // Хроніка. – 2000. – К., 2000. – Вип.39-40.

Петров В. Куліш – хуторянин // Хроніка. – 2000. – К., 2000. - № 37-38.

Розумний Я. Маркіян Шашкевич – символ національного відродження // Сучасність. – 1992. - №6.

Шевченко Т.Г. Твори. – К., 1978-1979. – Т. 1-5.

Тема 6. Культурологічні аспекти в українській академічній філософії XIX ст. (2 год.)

Особливості української академічної філософії. Філософське осмислення українськими вченими проблем культури.

В.Липинський та його філософське дослідження історії української культури. В.Липинський як історик філософії.

Філософія серця П.Юркевича.

Філософія мови О.Потебні та її культурологічне значення.

В.Лесевич та його історія культури XIX ст.

Теми наукових доповідей

С.Гогоцький як історик філософії.

Проблема співвідношення розуму і віри у творчості П.Ліницького.

Розуміння душі і психічних явищ Г.І.Челпановим: культурологічний аспект.

Рекомендована література

- Горський В.С. Філософія в українській культурі. – К., 2001.
Історія української філософії: Хрестоматія / Упорд. М.В.Кашуба. – Львів, 2004.
Історія філософії на Україні. – В 3-х т. – К., 1987-1989.
Культурологія: Навч. посіб. / М.С.Кравець та ін. За ред. В.М.Пічі. – Львів, 2003.
Спадщина Памфіла Юркевича: світовий і вітчизняний контекст. – К., 1995.
Ткачук М.Л. Київська академічна філософія ХІХ – початку ХХ ст. Методологічні проблеми дослідження. – К., 2000.
Чижевський Д. Нарис з історії філософії на Україні. – К., 1992.

Тема 7. Пліуралізм культурологічних уявлень та ідей в українському соціокультурному дискурсі к. ХІХ – першої половини ХХ століття (2 год.)

- Культурологічні погляди М.Драгоманова.
Цілісна концепція культури І.Франка.
Культурологічна концепція Д.Донцова.
Історико-культурна традиція української культурології. М.Грушевський. І.Огієнко. І.Крип'якевич. Д.Антонович.
Культурологічна проблематика в українській філософії межі ХІХ-ХХ ст. О.Кульчицький. І.Мірчук. Д.Чижевський.
Розвиток української культурологічної думки в межах літературно-мистецького середовища 20-30-х років ХХ ст.

Теми наукових доповідей

- Теорія світової культури та ноосфери В.Вернадського.
Антропологічна концепція Ф.Вовка.
Є.Маланюк про національну культуру.
Концепція “азійського ренесансу культури” М.Хвильового.
Б.Стебельський про роль християнства в культурному розвитку України.

Рекомендована література

- Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста. – М., 1988.
Вовк Х. Студії української етнографії та антропології. – К., 1995.
Голубенко П. Хвильовий і Шпенглер // Хроніка. – 2000. – К., 2000. - № 37-38.
Грушевський М.С. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991.
Донцов Д. Дух нашої давнини. – Дрогобич, 1991.
Драгоманов М.П. Вибране. – К., 1991.
Кульчицький О. Іван Мірчук – дослідник української духовності // Хроніка. – 2000. – К., 2000. – Вип. 39-40.
Мазепа В.І. Культуроцентризм світогляду І.Франка. – К., 2004.
Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. – К., 1992.
Огієнко І. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу. – К., 1991.
Франко І. Зібрання творів: У 50-и т. – К., 1986. – Т.45.
Чижевський Д. Філософія і національність // Хроніка. – 2000. – К., 2000. – Вип. 39-40.
Шлемкевич М. Галичанство // Хроніка. – 2000. – К., 2000. – Вип. 39-40.

Тема 8. Проблеми культури в розвідках сучасних українських дослідників (2 год.)

- Формування наукових шкіл українських культурологів (Київська, Львівська, Харківська школи).
Основні напрями досліджень феномену культури в сучасній українській культурології.
Викладання культурологічних дисциплін у вищій школі: українська культурологічна думка в навчально-методичній літературі.

Теми наукових доповідей

- Історико-культурна проблематика у розвідках українських науковців.
Філософський дискурс феномену культури.

Соціологія культури як один з напрямів української культурології.
Вивчення феномену культури вченими Львівської культурологічної школи.

Рекомендована література

- Дзюба І. Між культурою і політикою. – К., 1998.
Забужко О. Дві культури. – К., 1990.
Культурологія: Навч. посіб. / Кравець М.С., Семашко О.М., Піча В.М. та ін. / За ред. В.М.Пічі. – Львів, 2003.
Леонтьєва В.Н. Культурологический процесс. – Харьков, 2002.
Попович М. Нарис історії культури України: Навч. посіб. – К., 2001.
Семчишин М. Тисяча років української культури. – К., 1998.
Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. – К., 1994.
Універсальні виміри української культури. – Одеса, 2000.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Предмет, мета і завдання курсу “Українська культурологічна думка”.
2. Українська культурологічна думка як самобутня складова історії культурології.
3. Національний характер як один з визначальних чинників специфіки культурологічної думки того чи іншого народу.
4. Світоглядно-ментальна специфіка української культурологічної думки.
5. Основні риси й особливості української культурологічної думки.
6. Проблема періодизації історії української культурології.
7. Методологічна основа дослідження історії української культурологічної думки.
8. Локально-побутовий та науковий рівні дослідження проблем історії української культурології.
9. Українська філософія та її роль у становленні і розвитку української культурологічної думки.
10. Витоки української культурологічної думки.
11. Відображення уявлень про культуру в героїчній міфології та в героїчному епосі прадавніх українців.
12. Умови та джерела формування культурологічних ідей Київської Русі.
13. Роль християнства у становленні культурологічної думки Київської Русі.
14. Філософсько-культурологічне осмислення історичних подій, світоглядних і суспільних проблем в літературі Київської Русі.
15. Християнство як культурологічна концепція киеворуської спільноти.
16. Особливості культурологічних ідей та поглядів періоду становлення української народності (XIV-XV ст.).
17. Відображення культурологічних уявлень в народній творчості XIV-XV ст.
18. Галицько-Волинський літопис та його культурологічне значення.
19. Еволюція образу культурного героя в агіографічній літературі.
20. Українська культурологічна думка ренесансної доби (загальна характеристика).
21. Ю.Дрогобич як провісник ренесансних ідей на Україні.
22. Культурологічні ідеї в творчості представників раннього гуманізму на Україні. Павло Русин з Кросна, Лукаш з Нового М'яста, Григорій Чуй, Іван Туробінський-Рутенець, Анонім.
23. Культурологічне значення Омельковецького ренесансу.
24. Культурологічні погляди Станіслава Оріховського-Роксоляна.
25. Національно-культурне піднесення на Україні к. XVI – п.XVII ст. та його значення для розвитку культурологічної думки.
26. Культурно-освітні осередки та їх культуротворча діяльність.
27. Культурологічні ідеї в творах письменників-полемістів.
28. Культурологічна думка в братських школах.
29. Філософсько-гуманістичний контекст розвитку культурологічної думки на Україні ренесансної доби.
30. Касіян Сакович як один з засновників концепції культурного розвитку в Україні.
31. Ю.Рогатинець та його концепція суспільно-активної людини.
32. З.Копистянський про розвиток і взаємодію слов'янських культур.
33. Культурологічні ідеї в творчості К.-Т.Ставровецького, Л.Зизанія, С.Зизанія, З.Копистенського, М.Смотрицького, І.Борецького.

34. Основні чинники та умови розвитку української культурологічної думки в XVII-XVIII ст.
35. Критичне осмислення вітчизняної історії. Л.Баранович, І.Гізель, І.Галятовський.
36. Вплив раціоналістичних та просвітницьких ідей на українську культурологічну думку.
37. Культурологічна проблематика в наукових розвідках та в просвітницькій діяльності вчених Києво-Могилянської академії.
38. І.Гізель про значення душі, розуму, мислення, потягів у формуванні культурних феноменів.
39. Відображення ідей Просвітництва в культурологічній спадщині Ф.Прокоповича.
40. Внесок Й.Кононовича-Горбацького, С.Яворського, Г.Кониського у розвиток культурологічної думки на Україні.
41. Символічна концепція Г.Сковороди.
42. Концепція кордоцентризму Г.Сковороди та її роль в еволюції української культурологічної думки.
43. Культурологічне значення соціально-політичних ідей П.Орлика.
44. Культурологічні ідеї українського Просвітництва. Г.Полетика. С.Десницький. В.Каразін.
45. Становлення української культурології в умовах національно-культурного відродження XIX ст.
46. Розвиток культурологічної думки в контексті українського романтизму.
47. М.Шашкевич про роль української мови в національній культурі.
48. Харківський гурток романтиків та їх роль в пробудженні національної свідомості. В.Каразін. А.Метлинський. Є.Гребінка.
49. Ідея кордоцентризму в культурологічній спадщині українського романтизму (М.Максимович. М.Гоголь. М.Костомаров. Д.Велланський. П.Куліш. Т.Шевченко).
50. Виникнення концепції культурно-історичного розвитку України. М.Максимович. М.Костомаров. М.Гулак. М.Білозерський. П.Куліш. Т.Шевченко.
51. Культурологічне значення твору М.Костомарова “Закон Божий” (“Книга буття українського народу”).
52. “Хутірська філософія” П.Куліша та її культурологічний аспект.
53. Культурологічні ідеї у світоглядно-філософських поглядах Т.Г.Шевченка.
54. Культурологічні ідеї в українській академічній філософії XIX ст. (загальний огляд).
55. Академічна філософія як специфічний етап у розвитку культурологічної думки на Україні.
56. Культурологічні аспекти філософських праць П.Лодія, Й.Михневича, О.Новицького, Г.Челпанова, С.Гогоцького.
57. Історико-культурологічна концепція В.Лесевича.
58. В.Липинський як історик філософії.
59. “Філософія серця” П.Юркевича та її культурологічне значення.
60. “Філософія мови” О.Потебні та її культурологічне значення.
61. Особливості розвитку культурологічної думки в Україні на межі XIX-XX століть.
62. Культурологічна концепція М.Драгоманова.
63. Цілісна концепція культури І.Франка.
64. М.Драгоманов та І.Франко про суб’єкти культурної творчості.
65. Націоналістична концепція культури Д.Донцова.
66. Історична школа в українській культурології.
67. С.Подолінський та його погляди на закономірності культурно-історичного процесу.
68. Культурологічна проблематика в творчій спадщині українських філософів першої половини XX ст. О.Кульчицький. І.Мірчук. Д.Чижевський.
69. Філософія культури Д.Чижевського
70. Історія української культури в працях М.С.Грушевського.
71. Внесок Г.Лисяк-Рудницького у розвиток української культурологічної думки.
72. Культурологічні ідеї в українській суспільно-політичній думці першої половини XIX ст. В.Янів. М.Шлемкевич. Д.Донцов. Я.Ярема. В.Лісовий.
73. Антропологічна концепція Ф.Вовка.
74. Євген Маланюк про українську національну культуру.
75. Іван Огієнко як історик української культури.
76. М.Янів та етно-психологічні дослідження культури.
77. Теорія світової культури та ноосфери В.Вернадського.
78. Концепція конкордизму В.Винниченка та її культурологічний аспект.
79. Концепція “азійського ренесансу” М.Хвильового.

80. В.Перетц та становлення української культурологічної школи.
81. Культурологічна проблематика в наукових розвідках українських дослідників 60-х років ХХ ст. та її антропологічна спрямованість. П.Копнін, В.Шинкарук, М.Попович, С.Кримський, В.Табачковський, І.Бичко.
82. Основні тенденції розвитку української культурологічної думки на межі ХХ-ХХІ ст.
83. Формування наукових шкіл української культурологічної думки.
84. Основні напрями сучасного культурологічного дискурсу в Україні.

МАСОВА КУЛЬТУРА

Уклала: канд. філос. н., доц.. Сінькевич О.Б.

Комплексна програма спеціального курсу для студентів філософського факультету (спеціальність “Культурологія”)

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

Тема 1. Соціально-економічні чинники формування масової культури	2 год.
Тема 2. Маскульт як феномен масового суспільства	2 год.
Тема 3. Загальна характеристика масової культури	2 год.
Тема 4. Функції маскульту	2 год.
Тема 5. Форми масової культури	2 год.
Тема 6. Кітч як форма побутування масової культури.....	2 год.
Тема 7. Масове мистецтво	2 год.
Тема 8. Маскульт і засоби масової інформації	2 год.
Тема 9. Самовідчуття масової культури початку ХХІ ст	2 год.
Усього	18 год.

СЕМІНАРИ

Тема 1. Соціально-економічні чинники формування масової культури	2 год.
Тема 2. Маскульт як феномен масового суспільства	2 год.
Тема 3. Загальна характеристика масової культури	2 год.
Тема 4. Функції маскульту	2 год.
Тема 5. Форми масової культури	2 год.
Тема 6. Кітч як форма побутування масової культури.....	2 год.
Тема 7. Масове мистецтво	2 год.
Тема 8. Маскульт і засоби масової інформації	2 год.
Тема 9. Самовідчуття масової культури початку ХХІ ст	2 год.
Усього	18 год.
Разом	36 год.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- Абдеев Р.Ф. Философия информационной цивилизации. М., 1994.
Барт Р. Мифологии. М.1996.
Барт Р. Система моды. Статьи по семиотике культуры. М., 2003.
Беньямин В. Произведение искусства в эпоху его технической воспроизводимости. М., 1996.
Бодрийяр Ж. Система вещей. М., 1995.
Бурдые П. О телевидении и журналистике. М., 2002.
Ваганов А.Г. Краткая феноменология Всемирной паутины // Общество кризиса: от Гутенберга до Интернета. М., 2000.
Гриндстафф Л. “Реальное телевидение” и политика социального контроля // Массовая культура: современные западные исследования. М., 2003.
Гундорова Т. Слідами Адорно: масова культура й кітч / http://krytyka.kiev.ua/articles/s/13_1-22005.htm
Дебор Ги. Общество спектакля. М., 2000.
Зверева В.В. Репрезентация и реальность//Отечественные записки. 2003. №4.
Золотухина-Аболина Е.В. Философия обыденной жизни: экзистенциальные проблемы. Р.-н.-Д., 1994.
Лики массовой литературы США. М., 1991.
Маркузе Г. Одномерный человек: Исследование идеологии развитого индустриального общества. М., 1994.
Массовая культура: современные западные исследования. М.,2003.

- Моль А. Социодинамика культуры. М., 2005.
- Московичи С. Век толп. Исторический трактат по психологии масс. М., 1998.
- Назаров Н.Н. Массовая коммуникация в современном мире: методология анализа и практика исследований. М., 2000.
- Разлогов К. Феномен массовой культуры // Культура. Традиции. Образование. Вып I. – М., 1990.
- Разлогов К. и др. Дар или проклятие? Проблемы массовой культуры. – М., 1994. / <http://www.library.cjes.ru>
- Рашкофф Д. Медиавирус. Как поп-культура тайно воздействует на ваше сознание. М., 2003. / http://www/gumer.info/bibliotek_Buks/Gurn/Rashk/06.php?show_comments
- Теплиц К.Т. Все для всех. Массовая культура и современный человек. М., 1996.
- Семенов В.Л. Массовая культура в современном мире. СПб., 1992.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. Соціально-економічні чинники формування масової культури

Предмет і завдання курсу.

Походження терміна “масова культура”. Проблема часу та місця виникнення масової культури. Теорії масової культури (теорія масової культури як культури масового суспільства; теорія Франкфуртської школи; теорія Д.Белла).

Д.Белл про постіндустріальну добу людської історії. Роль науково-технічного прогресу в становленні культури сучасної епохи.

Соціокультурні наслідки індустріалізації: урбанізація, культурна маргіналізація, прискорення темпів життя та відчуття його ефемерності, фрагментація суспільства, девальвація традиційних цінностей.

Глобалізація як чинник становлення масової культури. Культурний імперіалізм та вестернізація як одновимірна глобалізація. Чотири сценарії можливого розвитку процесу глобалізації.

Тема 2. Маскульт як феномен масового суспільства

Становлення масового суспільства як передумова формування масової культури. Ідеологічні засади суспільства споживання. Зміни в соціальній стратифікації. Вплив нової техніки комунікацій на становлення маскульту.

Маса як феномен індустріальної та постіндустріальної доби. Аналіз психології маси у працях Г.Лебона та З.Фрейда.

Людина маси у праці Х.Ортеги-і-Гасета “Бунт мас”.

Тема 3. Загальна характеристика масової культури

Маскульт в контексті аналізу типологічних ознак сучасної культури.

Маскульт як вияв мозаїчної культури (за книгою А.Моля “Соціодинаміка культури”). Масова культура як культура аудіовізуальна (за концепцією М.Маклюена).

Спосіб виробництва продуктів маскульту. Комерційний характер масової культури. Роль маркетологів у виробництві продуктів маскульту.

Реклама як спосіб поширення та запровадження продуктів маскульту на споживчий ринок.

Тиражована річ як артефакт маскульту.

Соціально-психологічний механізм трансляції маскульту – маніпуляція, сублимація, проекція.

Мейнстрім масової культури. Етика та філософія прагматизму як основа установок маскульту на досягнення, успіх, володіння матеріальними благами.

Гламур як вияв гедоністичної установки маскульту. Концепція суспільства видовищ та споживання Гі Дебора.

Вплив ідеології ескейпізму на характер масової культури. Кік та екстрим в маскультурі.

Моральний релятивізм маскульту та політкоректність як його вияв.

Ідол як сурогат морального ідеалу в маскультурі.

Тема 4. Функції маскульту

Масова та елітарна культура. У.Еко про їх взаємодію. Масова культура та буденна свідомість.

Суб’єкт та об’єкт маскульту.

Маскульт як засіб первинної (неспеціалізованої) інкультурації особистості.

Здійснення маскульту функції соціальної стабілізації, адаптації до нової форми соціального життя – масового суспільства.

Регулятивна функція масової культури.

Ціннісно-орієнтаційна роль маскульту: підкріплення існуючих ціннісних установок, зняття “конфлікту інтересів”, дослідження межі між дозволеним та забороненим, включення змін у традиційні ціннісні конструкти.

Масова культура як засіб релаксації. Дж. Кавелті про психологічний механізм ескейпістської установки маскульту.

Тема 5. Форми масової культури

Індустрія формування іміджу. Видовищна культура та вимоги спеціалізації тіл. Культурні смисли трансформації тіла у спортивних шоу. Боді-арт. Конкурси краси.

Індустрія розваг. Лас-Вегас як символ вічного свята.

Рольова гра. Польові, павільйонні, настольні, словесні рольові ігри. Комп’ютерні ігри та їх різновиди.

Туризм в контексті індустрії розваг.

Ідеологія та технологія флешмоба.

Індустрія свідомості маскульту. Поширення радикальних політичних ідей, квазірелігійної інформації, паранаукових гіпотез.

Тема 6. Масове мистецтво

Формульність масового мистецтва в концепції Дж. Кавелті.

Літературний маскульт. Поняття бестселера. Методика створення бестселера. Жанри масової літератури – детектив, трилер, пригодницько-авантурний роман, фентезі, психологічний роман.

Комікс та його різновиди.

Музична попса. Методика розкрутки виконавців. Хіт. Сюжети попсових пісень.

Кіно як “фабрика мрій” та “парк екранних розваг”. “Попкорн” як феномен сучасного розважального кіно.

Театральна арт-акція сучасного маскульту.

Тема 7. Кітч як форма побутування масової культури

Поняття кітчу. Кітч як породження процесів урбанізації та демократизації культури. Етапи історичної еволюції кітчу. Треш як сучасна репрезентація кітчу.

Типові артефакти кітчевого мистецтва, його формальні та змістовні ознаки.

Взаємодія кітчу з класичним мистецтвом: переробка та зведення класичних зразків до більш низького рівня; трансформація морфології класичних художніх творів; імітація класики.

Тема 8. Маскульт і засоби масової комунікації

Роль засобів масової інформації у формуванні культурного досвіду сучасної людини.

“Жовта преса” та “глянець”. “Сітература” у віртуальному просторі сучасної масової культури. Веб-альманах Ю.Андруховича “Потяг-76”.

Способи репрезентації реальності на ТБ. Новини як “вбивство реальності”. Форма та зміст новин.

Феномен треш-телебачення. ТБ у повсякденному житті. Мова телепошань та способи комунікації з глядачем. “Реальне ТБ”: проблема дійсного та правдоподібного. “Негативне ТБ”: скандали емоції, викриття. Ток-шоу: “така-як-усі людина” на телебаченні.

Тема 9. Самовідчуття масової культури початку XXI ст.

Трансформація масової культури в постмодерну добу. “Високолоба низьколобість” та “низьколоба високолобість”.

Сучасні підходи до вивчення масової культури. Масова культура у працях представників “Франкфуртської школи” (М.Хоркхаймер, Т.Адорно). семіотичний підхід до вивчення масової культури (Р.Барт, П.Серіо). Критика сучасної масової культури у працях Ж.Бодрійяра.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Соціально-економічні чинники становлення масової культури

Соціокультурні наслідки процесу індустріалізації.

Науково-технічний прогрес та його вплив на становлення масової культури.

Глобалізація як чинник становлення масової культури.

Тема рефератів

Новизна як ознака культури постіндустріальної доби. (За Тоффлером).
Ефемерність світу сучасної культури. (За Тоффлером)
Темп життя в сучасному світі (За Тоффлером).
Глобалізація та її вплив на становлення масової культури (за С.Удовиком).

Рекомендована література

Аблеев С.Р., Кузьминская С.И. Массовая культура современного общества: теоретический анализ и практические выводы / http://aie.roerich.com/russian/mas_kult.htm
Биричевская О.Ю., Стрельченко В.И. Массовая культура: онтологический смысл и тенденции концептуальной революции / http://www.orenburg.ru/culture/credo/03_2006/5.html
Гаспаров М.Л. Историзм, массовая культура и наш завтрашний день / http://ec-dejavu.ru/m-2/Mass_culture.html
Культурологія: Культурологічні концепції масової та елітарної культури / <http://www.readbookz.com/book/187/6764.html>
Кукаркин А.В. Буржуазная массовая культура. М., 1985.
Удовик С.Л. Глобализация: семиотические подходы. М., 2002.
Разлогов К. Феномен массовой культуры// Культура, традиции, образование. Вып.1. М., 1990
Разлогов К.Э. и др. Дар или проклятие? Проблемы массовой культуры. М., 1994.
(<http://www.library.cjes.ru/online/?a>)
Козловски П. Культура постмодерна. М., 1997.
Тоффлер А. Футурошок. СПб., 1997.

Тема 2. Маскульт як феномен масового суспільства

Становлення масового суспільства як передумова формування масової культури.
Масове суспільство: визначальні ознаки.
Людина маси.

Тема рефератів

“Модульна людина” у праці О.Тоффлера “Футурошок”.
Людина маси в праці Г.Маркузе “Одновимірна людина”.

Рекомендована література

Лебон Г. Психология народов и масс. СПб., 1995.
Фрейд З. Психология мас і аналіз людського Я. К., 2001.
Ортега-и-Гасет Х. Бунт мас// Вибрані твори. К., 1994.
Маркузе Г. Одномерный человек . М., 1994.
Московичи С. Век толп. Исторический трактат по психологии масс. М., 1998.
Тоффлер А. Футурошок. СПб., 1997.
Полисаев О.П. Міфологічна складова українського маргіналізму / http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_51Polisaev.htm

Тема 3. Загальна характеристика масової культури

Маскульт в контексті аналізу типологічних ознак сучасної культури.
Спосіб виробництва продуктів маскульту.
Соціально-психологічний механізм трансляції маскульту.
Мейнстрім маскульту.

Тема наукових доповідей та рефератів

Концепція суспільства видовищ та споживання Гі Дебора. (Общество спектакля. М., 2000).
Критика сучасної масової культури у працях Ж.Бодрійяра. (Прозрачность зла. М., 2000).

Теми есеїв

Ідоли маскульту.
Кік та екстрім як вияв ескейпістського характеру маскульту.
Гламур як стиль життя.
Артефакти масової культури.

Рекомендована література

Десятерик Д. Мейнстрим // Альтернативная культура. Энциклопедия. Екатеринбург. 2005.
Моль А. Социодинамика культуры. М., 2005. С. 43-46.
Рашкофф Д. Медиавирус. Как поп-культура тайно воздействует на наше сознание. М., 2003.
Дебор Ги. Общество спектакля. М., 2000.
Хорхмайер М., Адорно Т.В. Культуриндустрия. Просвещение как обман масс // *Хорхмайер М., Адорно Т.В.* Диалектика просвещения. Философские фрагменты. М.:СПб., 1997. С.149-209.
Бодрийяр Ж. Прозрачность зла. М., 2000.
Массовая культура: современные западные исследования / Пер. с англ. Отв. ред. и предисл. В.В.Зверевой. Послесл. В.А.Подороги. М., 2003.
Вирилио П. Информационная бомба. Стратегия обмана. М., 2002.

Тема 4. Функції маскульту

Маскульт як засіб первинної інкультурації.
Здійснення маскультом функції соціальної стабілізації.
Регулятивна та ціннісно-орієнтаційна функції маскульту.
Релаксаційна функція масової культури.

Теми есеїв

Масова культура та буденна свідомість.
Ескейпістська спрямованість масової культури.

Рекомендована література

Эко У. “Низколобая высоколобость, высоколобая низколобость”. М., 1987.
Разлогов К.Э. и др. Дар или проклятие? Проблемы массовой культуры. М., 1994. / <http://www.library.cjes.ru/online/?a>
Кавелти Дж. Приключение, тайна и любовная история: формульное повествование как искусство и популярная культура / <http://littera.websib.ru/volsky/text.htm>
Ерасов В. Социальная культурология. М., 1998.
Хренов Н.А. Культура в эпоху социального хаоса / www.humanities.edu.ru/db/msg/29487
Милосердова Е.Н. Культурологические аспекты современной массовой культуры в ценностно-нравственном измерении. / <http://www.anal.../index.php?module>
Капусцинский Р. Иной в глобальной деревне / <http://www.novpol.ru/sndex.php?id>

Тема 5. Форми масової культури

Індустрія іміджу у масовій культурі.
Індустрія розваг як форма маскульту.
Індустрія свідомості: ідеологія і практика.

Теми есеїв

Боді-арт: історія та сучасні художні ідеї.
Конкурси краси як вияв маскульту.
Індустрія свідомості в системі маскульту.

Рекомендована література

Бодрийяр Ж. Система вещей. М., 1995.
Золотухина-Аболина Е.В. Философия обыденной жизни: экзистенциальные проблемы. Р.-н.-Д., 1994.
Лики массовой литературы США. М., 1991.
Массовая культура: современные западные исследования. М., 2003.

Теплиц К.Т. Все для всех. Массовая культура и современный человек. М., 1996.
Семенов В.Л. Массовая культура в современном мире. СПб., 1992.
Костина А.В. Массовая культура как феномен постиндустриального общества. М., 2003.
Хренов Н.А. Культура в эпоху социального хаоса / www.humanities.edu.ru/db/msg/29487
Разлогов К. Феномен массовой культуры // Культура. Традиции. Образование. Вып. I. – М., 1990.
Разлогов К. и др. Дар или проклятие? Проблемы массовой культуры. – М., 1994 /
<http://www.library.cjes.ru/online/?a>

Тема 6. Масове мистецтво

Формульність масового мистецтва в концепції Дж. Кавелті.
Літературний маскульт.
Музична попса як форма масового мистецтва.

Темі есеїв

Комікс як жанр масового мистецтва.
Трансформація детективного жанру в сучасній літературі.
Музичний хіт: образи, герої, сюжети.

Рекомендована література

Ортега-і-Гасет Х. Дегуманізація мистецтва//Вибрані твори. К., 1994.
Уорнер У. Живые и мертвые. М.-СПб., 2000.
Кавелті Дж. Изучение литературных формул//Новое литературное обозрение. 1996. №22. /
<http://littera.websib.ru/volsky/text.htm?240>
Бочарова О. Формула женского счастья. Заметки о любовном романе// Новое литературное
обозрение. 1996. №22.
Смирнов И.П. Порождение интертекста. СПб., 1995.
Беньямин В. Произведение искусства в эпоху его технической воспроизводимости. М., 1996.

Тема 7. Форми масового мистецтва (продовження)

Кіно в системі масової культури.
Театр та маскульт.
Кітч як форма побутування масового мистецтва.

Темі есеїв

Міф супермена в масовому кіно.

Рекомендована література

Ортега-і-Гасет. Дегуманізація мистецтва // Вибрані твори. К., 1994.
Уорнер У. Живые и мертвые. М.-СПб., 2000.
Кавелті Дж. Изучение литературных формул // Новое литературное обозрение. 1996. №22. /
<http://www.library.cjes.ru/online/?a>
Бочарова О. Формула женского счастья. Заметки о любовном Романе // Новое литературное
обозрение. 1996. №22.
Смирнов И.П. Порождение интертекста. СПб., 1995.
Беньямин В. Произведение искусства в эпоху его технической воспроизводимости. М., 1996.
Гундорова Т. Слідами Адорно: масова культура й кіч / http://krytyka.kiev.ua/articles/s/13_1-22005.htm
“Сітература” у віртуальному просторі сучасної масової культури. Веб-альманах Ю.Андруховича
“Потяг-76”.

Тема 8. Роль засобів масової інформації у формуванні культурного досвіду сучасної людини

“Жовта преса” та “глянець”.
Способи репрезентації реальності на ТБ.
Феномен треш-телебачення.

Теми есеїв

Репрезентація реальності в інформаційних програмах ТБ.
Цінності та смисли “реального” та “негативного” ТБ.
Способи комунікації ТБ з глядачем ток-шоу.
Програма на тиждень: художньо-розважальні передачі на ТБ.

Рекомендована література

Назаров М.М. Массовая коммуникация в современном мире: методология анализа и практика исследований. М., 2000.
Гриндстафф Л. “Реальное телевидение” и политика социального контроля//Массовая культура: современные западные исследования. М., 2003.
Рашкофф Д. Медиавирус. Как поп-культура тайно воздействует на ваше сознание. М., 2003 http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Gurn/Rashk/06.php?show_comments
Зверева В.В. Репрезентация и реальность//Отечественные записки. 2003. №4.

Тема 9. Трансформація масової культури в постмодерну добу

Масова та елітарна культура: проблеми взаємодії.
Масова культура у працях представників “Франкфуртської школи” (М.Хоркхаймер, Т. Адорно).
Семіотичний підхід до вивчення масової культури (Р.Барт, П.Серіо).
Критика сучасної масової культури у працях Ж.Бодрійяра.

Рекомендована література

Бодрийяр Ж. Система вешей. М., 1995.
Хоркхаймер М., Адорно Т. Диалектика просвещения. Философские фрагменты. М.-СПб., 1997.
Барт Р. Мифологии. М., 1996.
Серіо П. как читают тексты во Франции//Квадратура смысла. Французская школа анализа дискурса. М., 1999.
Эко У. “Низколобая высоколобость, високолобая низколобость”. М., 1987.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Соціокультурні наслідки процесу індустріалізації.
2. Науково-технічний прогрес та його вплив на становлення масової культури.
3. Глобалізація як чинник становлення масової культури.
4. Становлення масового суспільства як передумова становлення масової культури.
5. Ідеологічні засади суспільства споживання та їхній вплив на ідеологію маскульту.
6. Маса як феномен індустріальної та постіндустріальної доби.
7. Людина маси у праці Х.Ортеги-і-Гасета “Бунт мас”.
8. Маскульт як вияв “мозаїчної культури”.
9. Масова культура як культура аудіовізуальна.
10. Комерційний характер масової культури.
11. Реклама як рушійна сила маскульту.
12. Тиражування як засіб продукування артефактів маскульту.
13. Специфіка артефактів масової культури.
14. Соціально-психологічний механізм трансляції масової культури (маніпуляція, сублімація, проекція).
15. Мейнстрім маскульту.
16. Гламур як вияв гедоністичної установки масової культури.
17. Вплив ідеології ескейпізму на характер масової культури.
18. Ідол як сурогат морального ідеалу в маскультурі.
19. Моральний релятивізм маскульту.
20. Соціальні функції масової культури.
21. Роль масової культури як засобу соціальної стабілізації та адаптації.
22. Регулятивна функція маскульту.
23. Ціннісно-орієнтаційна роль масової культури.

24. Масова культура як засіб релаксації.
25. Індустрія формування іміджу в маскульті.
26. Індустрія розваг як форма маскульту.
27. Туризм в індустрії розваг маскульту.
28. Індустрія свідомості як складова маскульту.
29. Формульність масового мистецтва в концепції Дж.Кавелті.
30. Літературний маскульт.
31. Жанри масової літератури.
32. Музичний маскульт.
33. Музичний хіт: образи, теми, сюжети.
34. Театр в добу маскульту.
35. Кіно як “фабрика мрій” маскульту.
36. Кітч як форма побутування масової культури.
37. Кітч та класичне мистецтво: специфіка взаємодії.
38. “Жовта преса” та “глянець” в сучасній масовій культурі.
39. Феномен треш-ТБ.
40. Способи репрезентації реальності та ТБ.
41. “Сітература” у віртуальному просторі масової культури.
42. Трансформація масової культури в постіндустріальну добу.
43. Масова культура в дослідженнях представників Франкфуртської школи.
44. Семіотичний підхід до вивчення масової культури.
45. Аналіз масової культури у працях Ж. Бодрійяра.

ТЕМИ ЕСЕЇВ ЗІ СПЕЦКУРСУ “МАСОВА КУЛЬТУРА”

1. Чи несе в собі небезпеку “мідкульт”?
2. Як маскульт взаємодіє з “високою культурою”?
3. Чи можна вважати маскульт сучасним варіантом “народної культури”?
4. Яка людина є “базовою особистістю” маскульту?
5. Чи є правомірною постановка питання про масову культуру як про “дар” або “прокляття”?
6. Як масова культура формує імідж сучасної людини?
7. Що пропонує сучасній людині індустрія розваг масової культури?
8. Якою постає масова культура у творах сучасної літератури (Ч.Паланіка, Д.Коупленда та інш.)
9. “Перемикаючи канали”. Як програма телепередач відображає найбільш характерні риси масової культури?
10. У чому полягає причина популярності “глянцевих” видань?
11. Кого можна вважати “ідолами” маскульту?
12. У чому полягає привабливість телевізійних ток-шоу?
13. Яку “стратегію бажань” формує реклама?
14. Як масова культура маніпулює свідомістю?
15. Як маскульт відзеркалює процес глобалізації?
16. Чи існує український варіант маскульту?
17. Хто є найтипівішою зіркою масового мистецтва?
18. Який образ дійсності представляють глядацькій аудиторії теленовини?
19. Чи можна назвати “чтивом” твори літературного маскульту?
20. Чи заслуговує кіно-варіант сучасного маскульту на визначення “фабрика мрій”?

Уклала: канд. філос. н., ас. Лазарович Н.В.

**Комплексна програма для студентів філософського факультету
(спеціальності “Культурологія”)**

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

<i>Тема 1.</i> Передумови становлення нової соціокультурної реальності в Україні.....	2 год.
<i>Тема 2.</i> Україна і постмодерна сучасність	2 год.
<i>Тема 3.</i> Етнонаціональні риси української ментальності в контексті нових соціокультурних умов	2 год.
<i>Тема 4.</i> Особливості формування української національно-культурної ідентичності.....	2 год.
<i>Тема 5.</i> Національна ідея як вияв буттєвого самоусвідомлення української нації в сучасних соціокультурних умовах	2 год.
<i>Тема 6.</i> Аксиологічні аспекти творення нового соціокультурного простору в Україні	2 год.
<i>Тема 7.</i> Екологічна складова у контексті сучасного українського соціокультурного розвитку.....	2 год.
<i>Тема 8.</i> Становлення громадянського суспільства у нових соціокультурних умовах	2 год.
<i>Тема 9.</i> Геополітичні та культурно-національні сценарії розвитку українського суспільства	2 год.
<i>Усього</i>	18 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

<i>Тема 1.</i> Історичні віхи формування соціокультурної ситуації сьогодення	2 год.
<i>Тема 2.</i> Постмодернізм чи „пострадянїзм”, „посттоталітаризм”: український варіант	2 год.
<i>Тема 3.</i> Специфіка характерології та світосприйняття українців в умовах творення нової соціокультурної реальності	2 год.
<i>Тема 4.</i> Проблема соціально-культурної маргіналізації та формування національної ідентичності	2 год.
<i>Тема 5.</i> Соціально-культурологічний та іманентно-ментальний зміст української національної ідеї	2 год.
<i>Тема 6.</i> Світоглядно-ціннісні орієнтації української людини та їх екстраполяція на національне буття.....	2 год.
<i>Тема 7.</i> Втілення принципів „етики відповідальності” на українському ґрунті (біологічний та соціокультурний контекст).....	2 год.
<i>Тема 8.</i> Громадянське суспільство та проблемні сфери його розвитку в Україні.....	2 год.
<i>Тема 9.</i> Втілення проєктів розвитку українського майбутнього (на основі аналізу сучасного стану соціокультурної ситуації в Україні).....	2 год.
<i>Усього</i>	18 год.
<i>Разом</i>	36 год.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

***Тема 1.* Передумови становлення нової соціокультурної реальності в Україні**

Історичний екскурс: кін. XVIII – сер. XIX. Піднесення національної свідомості: винятковість національної мови („Енеїда” І.Котляревського), відкриття закладів освіти, посилення інтересу до

історії, літератури, звичаїв, традицій, фольклору як основа усвідомлення української етнічної спільності.

Національно-культурна діяльність Кирило-Мефодіївського товариства (Т.Шевченко, М.Костомаров, П.Куліш) та „Руської Трійці” (М.Шашкевич, І.Вагилевич, Я.Головацький).

Особливості соціокультурної ситуації в Україні кін. XIX – поч. XX ст. Світоглядні й ідейно-теоретичні засади українського модерністичного руху: М.Драгоманов, І.Франко, Ю.Бачинський, М.Міхновський, Леся Українка, О.Кобилянська, Н.Кобринська, О.Луцький, М.Павлик, М.Рудницький, А.Товкачевський, С.Балей. Діяльність літературних угруповань „Українська Хата”, „Молода муза”.

Українська інтелігенція в революційних кризах 1905–1917 рр., у першій світовій та громадянській війнах. Ідеї українського лібералізму та націоналізму. Осмислення трансформаційних інтенцій соціокультурного простору у вітчизняній традиції: В.Липинський, В.Винниченко, М.Грушевський, Д.Донцов.

„Розстріляне Відродження”: М.Хвильовий, Є.Плужник, Г.Косинка, М.Куліш, Микола Зеров, Остап Вишня, Тодось Осьмачка, Кость Буревій, О.Влизько, Г.Шкуру пій, О.Слісаренко, В.Яловий, М.Йогансен, Г.Коцюба, П.Панч, М.Майський, Г.Епик, О.Копиленко, І.Сенченко, Ю.Смолич, О.Досвітній, І.Дніпровський, Г.Чупринка, Д.Фальківський, Лада Могилянська, Марія Галич, В.Свідзинський, М.Терещенко, М.Івченко, В.Підмогильний, Б.Антоненко-Давидович, Б.Тенета, В.Ярошенко, Г.Брасюк, Дмитро Тась (Могилянський), В.Поліщук, Д.Бузько, І.Коляда, П.Колесник, М.Семенко, М.Драй-Хмара, П.Пилипович, М.Вороний. Уніфіковані: П.Тичина, М.Рильський, М.Бажан, Ю.Яновський, О.Корнійчук, П.Панч, Ю.Смолич, І.Сенченко, О.Копиленко, І.Ле, В.Сосюра, А.Головко, А.Малишко.

Дисидентський рух в Україні: феномен дисидентів – „шістдесятників”: Л.Костенко, В.Симоненко, І.Драч, І.Світличний, Є.Сверстюк, М.Вінграновський, І.Дзюба, В.Стус, М.Осадчий, І.Калинець, І.Гель, І.Сокульський, В.Шевчук, Г.Тютюнник.

Екстраполяція на український соціокультурний простір ідей представників діаспори: Є.Маланюк, Д.Чижевський, О.Шумило фон Кульчицький, І.Лисяк-Рудницький, М.Шлемкевич.

Тема 2. Україна і постмодерна сучасність

Постмодерн і постмодернізм: термінологічна дефініція. Модерністична традиція раціоналізованого Просвітництва та поліваріативність, полікультуральність, плюралістичність, багатовекторність, діалогічність постмодерного соціокультурного простору („плюралізм дискурсів”): глобалізаційно-цивілізаційні процеси, універсальний гуманізм, відмова від „центризмів”, абсолютизація феномену гри, руйнування усталених ієрархій, принцип іронії, відсутність цілісності текстуальних утворень.

Основоположні концепти постмодернізму: „різома” та концепція „культурного номадизму” Ж.Дельоза та Ф.Гватарі; положення „завершення метанаративів” Ж.-Ф.Ліотара; концепція „покірливого постмодерну” Ж.Ліповецького; постструктуралізм М.Фуко, Ж.Лакана; концепція „симулякра” Ж.Бодріяра, теорія деконструкції та текстуальності Ж.Дерріда.

Позаконтекстуальність теорії і практики постмодернізму на українському соціокультурному ґрунті. Особливості „постмодерних трансформацій” в Україні: постмодернізм та соцреалізм. Постсоціалістичний контекст української культури: посттоталітаризм, пострадянське. Культурно-політичні зміни в процесі посткомуністичної трансформації українського суспільства.

Соціокультурний контекст дослідження української реальності у вимірі „пост”: „клонування” західноєвропейських взірців. Відмова від історії та аксіологічна індиферентність – доміанти української „постмодерністсько-культурницької практики”.

Тема 3. Етнонаціональні риси української ментальності в контексті нових соціокультурних умов

Поняття ментальності. Специфіка української ментальності. Етнонаціональні особливості українського народу та їх прояви в умовах творення нової соціокультурної реальності: інтровертність, сентиментальність, емоційність, естетизм, кордоцентризм, індивідуалізм як світоглядні доміанти українців; перевага рефлексивної світоглядної уставки над предметно-перетворюючою.

Риси характерології українців. Особливості національного характеру: працелюбність, гостинність, потяг до освіти, статичність сімейних стосунків, повага до старших, мужність, здоровий оптимізм. Аналіз негативних рис національного характеру: взаємне непорозуміння, неузгодженість

між словом і ділом, відсутність чіткої визначеності, соціальна відмежованість, мрійливість, імпульсивність.

Соціально-адаптивні характеристики ментальності як основа національної єдності. Структура етнічної ментальності: міфологія, фольклор, архетипи (родюча Земля, матір, родина). Релігійно-духовні виміри українського суспільства. Етнокультура українського суспільства у динаміці зовнішніх та внутрішніх тенденцій.

Тема 4. Особливості формування української національно-культурної ідентичності

Перспективи розвитку українського соціуму в контексті „кризи ідентичностей”: проблематичність державної, соціальної, ідеологічної та національно-культурної ідентичностей. Національно-культурна ідентичність та два типи соціальних практик: консервативно-ретроспективна модель (ідентифікація зі власною історією, народною культурою) і практика орієнтації „на інших” (самоототожнення з демократичними, „розвинутими” країнами Заходу). Прояви національно-культурної ідентичності в Україні: автентичність чи універсальність.

Проблема ідентичності та національна держава. Національна ідентичність як квінтесенція формування української нації. Суть національної ідентичності: усвідомлення причетності до локально-просторової, демографічної, громадсько-суспільної, мовної, культурної, релігійної спільності.

Формування національно-культурної ідентичності сучасних українців: самоусвідомлення на рівні етносу, народу чи нації. Соціокультурні механізми націєтворення.

Можливість переходу моноетнічного, традиційного українського суспільства у постнаціональне, мультикультурне. Проблема збереження етнонаціональних традицій.

Соціальна маргіналізація як форма деструкції національно-культурної ідентичності. „Манкуртизм” як соціальний вияв кризи національної ідентичності.

Тема 5. Національна ідея як вияв буттєвого самоусвідомлення українців у сучасних соціокультурних умовах

Національна ідея – репрезентанта національної свідомості, духовної єдності та самобутності народу, основа національної спільності. Національна ідея – невід’ємний атрибут, інтегратор нації, чинник її життєствердження.

Національна ідея як мисленнєво-буттєва форма сприйняття глибинної сутності народу. Теоретико-історичні засади осмислення національної ідеї: Т.Шевченко, І.Франко, М.Драгоманов, Ю.Бачинський, М.Грушевський, В.Винниченко, Д.Донцов, В.Липинський.

Національна ідея та національна свідомість. Поняття національної самосвідомості. Змістове співвіднесення національної ідеї, національного ідеалу, національного менталітету, національного характеру та національної мови. Феномен націоналізму: pro et contra.

Національна ідея як внутрішній чинник нації, державність – як зовнішній. Українська національна ідея та побудова української самостійної соборної держави – національної, незалежної, вільної, демократичної і правової: пріоритет української державної мови; наявність української національної влади, легітимних законів; прагнення українців до рівноправного з буття у світовій спільноті; розвиток національних українських пріоритетів у політиці, економіці, культурі, освіті, науці, літературі, мистецтві.

Тема 6. Аксіологічні аспекти творення нового соціокультурного простору в Україні

Цінності як нормативно-телеологічні виміри суспільного буття, форма існування соціальних смислів. Виміри аксіологічної проблематики: соціальні, економічні, політичні, моральні, етичні, філософські, релігійні, які відображають особливості життєдіяльності особи, спільноти, нації. Національні та загальнолюдські цінності.

Бачення цінностей у радянській традиції: здатність явищ чи процесів виступати засобом задоволення потреб та інтересів; значимість речей, явищ, процесів для життєдіяльності соціальних об’єктів. Розуміння західної моделі цінностей: прагматизм, утилітаризм, індивідуалізм.

Буття українського соціуму в контексті кризи системи цінностей та можливість побудови нових аксіологічних орієнтирів. Українська духовна традиція як основа формування ціннісної системи сучасного українського суспільства.

Тема 7. Екологічна складова у контексті сучасного українського соціокультурного розвитку

Екологія та науково-технічний прогрес. Глобальні проблеми сучасності та український контекст. Необхідність звернення до засадничих принципів „етики відповідальності” („екологічна етика”, „біоетика”, „біосферна етика”, „етика живого”). Подолання імперативів інструментальної, предметно-перетворюючої діяльності та віри у всеохопність категорії „мета – засіб – результат”. Нівелювання споживацько-варварського відношення до навколишнього середовища: людина – тільки частина, репрезентант живого.

Ствердження відповідальності як принципу самозбереження та здійснення гуманності на основі справедливості, толерантності та взаємоповаги. Обґрунтування світоглядних засад „нової екологічної парадигми”.

Екологічна криза в контексті сучасного розвитку українського соціуму. Проблема збереження біогенетичної основи українського суспільства (Чорнобильська катастрофа). Шляхи вирішення екологічних проблем в Україні.

Тема 8. Становлення громадянського суспільства у нових соціокультурних умовах

Поняття „громадянське суспільство”. Ліберально-демократичні засади формування громадянського суспільства. Громадянське суспільство як здійснення свободи. Громадянське суспільство як сукупність громадських інститутів, які сформовані на добровільній основі та діють на самоврядних засадах у межах Конституції та законів. Громадянське суспільство та реалізація прав і свобод людини.

Ідейні засади громадянського суспільства: концепція індивідуалізму, принцип непорушності приватної власності, ідея місцевого самоврядування.

Трансформаційне українське суспільство: корпоративний диктат держави, а не пріоритет її правового статусу; реалізація вузькокорпоративних, а не національних інтересів; соціально-моральна деградація громадян.

Загальні засадничі пріоритети побудови громадянського суспільства в Україні: наявність розвинутої соціальної структури; створення на ініціативній основі підприємств недержавного сектору (економічна сфера); існування недержавних засобів масової інформації (соціальна сфера); функціонування різноманітних суспільно-політичних об’єднань, партій, діяльність яких спрямована на захист прав та свобод громадян, на збереження базових принципів демократії (політична сфера); свобода думки, слова, совісті, існування механізмів для їх реалізації, для забезпечення можливостей самовираження особи, її духовного розвитку (духовна сфера).

Тема 9. Геополітичні та культурно-національні сценарії розвитку українського суспільства

Особливості геополітичного становища України. Україна як місток „між Сходом і Заходом”. Україна на шляху вибору стратегічних пріоритетів у контексті структурування пострадянського простору.

Інтеграційні процеси сьогодення як титульні концепти української соціокультурної дійсності (ЄС чи ЄП?). Основні геополітичні сценарії розвитку: „атлантичний”, „євразійський”, „федералістський”, „національний”.

Умови самобутнього розвитку українського суспільства в культурних і соціальних вимірах. Гуманізація українського соціокультурного простору.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Історичні віхи формування соціокультурної ситуації сьогодення

Український модерністичний рух кін XIX. – поч. XX ст.: зміна світоглядної домінанти традиційно-народницької парадигми.

Національний духовний ренесанс 20-х–30-х рр. XX ст.: „Розстріляне Відродження”.

„Друге відродження” в Україні: феномен дисидентів – „шістдесятників”.

Внесок діячів діаспори у формування нової соціокультурної матриці України.

Національне відродження кінця 1980 – 1990-х рр. Період „перебудови” в Україні.

Тематика есе

Формування ліберальної думки серед інтелігенції наприкінці XIX ст.

“Український комунізм” та політика українізації у 20-і роки XX ст.

Поворот до тоталітаризму в державній та культурній політиці СРСР. Ідеологія “соцреалізму” в державній політиці.
Осмилення феномену „Розстріляного Відродження” (перервана культурно-модерністська традиція) у контексті формування нового соціокультурного простору.
Український феміністичний рух кін. ХІХ – поч. ХХ ст. (Леся Українка, О. Кобилянська, Н. Кобринська).
М. Драгоманов: ідеологія громадівства.
Ідеї українського лібералізму та націоналізму.
“Шістдесятники” та дисидентський рух.
Українська радянська культура. “Соцреалізм”.
Роль української діаспори у процесах формування нової соціокультурної реальності.

Рекомендована література

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ-ХХст. – К., 1996.
Гундорова Т. Проявлення слова. Дискусія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. – Львів: Центр гуманітарн. досліджень Львів. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 1997.
Жіночий простір: феміністичний дискурс українського модернізму. – К.: Факт, 2003.
Льницький О. Український футуризм (1914-1930) / Перекл. з англ. Р. Тхорук. – Львів: Літопис, 2003.
Карманський П. Українська богема. – Львів: Олір, 1996.
Костомаров М.І. Закон Божий (Книга буття українського народу). – К.: Либідь, 1991.
Лавриненко Ю. Розстріляне відродження. Антологія 1917-1933. Поезія - проза - драма - есей. - К., 2001.
Лисяк-Рудницький І. Україна між Сходом і Заходом//Історія філософії України: Хрестоматія. - К., 1993.
Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія. – 2-ге вид., К.: Либідь, 1999.
Петров В. Діячі української культури – жертви більшовицького терору (1920 - 1940). – К.: Воскресіння, 1992.

Тема 2. Постмодернізм і/чи пострадянське, посттоталітаризм: український варіант

Модернізм – модерн, постмодернізм – постмодерн. Термінологічна диференціація. Західна традиція та основні концепти постмодернізму.
Позаконтекстуальність теорії і практики постмодернізму на українському соціокультурному ґрунті.
Особливості „постмодерних трансформацій” в Україні: глобалізаційні зміни, формування інформаційного суспільства та мультикультуральної парадигми.
Українське суспільство в контексті соціокультурної ситуації пострадянського, посттоталітаризму.

Тематика есе

Глобалізаційні процеси сучасності та їх вплив на український соціокультурний розвиток
Український соціум на шляху подолання вимірів „пост тоталітаризму”
Україна в контексті постмодерного дискурсу
Україна у вимірах “пост”: “постмодернізм” і/чи “пострадянське”?
Віртуальна реальність як сучасний варіант реальності соціокультурної
Масова культура як маніфестант сучасної соціокультурної реальності в Україні
Мережа Internet та її вплив на сучасний український соціокультурний простір
Мас-медіа та їх роль у соціокультурних трансформаційних процесах сьогодення
Нова соціокультурна реальність в Україні та її особливості у сфері мистецтва (*кіно, театру, архітектурного, художнього, музичного, літературного – на вибір*)

Рекомендована література

Андрухович Ю. Повернення літератури? // ПЛЕРОМА. – 1998. – №3.
Бірюкова М. А. Глобалізація: інтеграція и диференціація культур // Філософские науки. – 2001. – № 1. – С. 33–42.
Білорус О.Г. Глобалізація і національна стратегія. – К.: ВО “Батьківщина”, 2001.

- Грабовський С.* Постмодерний дискурс і кризове буття людини // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2002. – №26.
- Гундорова Т.* Ностальгія та реванш. Український постмодернізм у лабіринтах національної ідентичності // Кур'єр Кривбасу. – 2001. – №44. – С.165-172.
- Катаєв С.* Трансформація сучасного українського суспільства: постмодерністський контекст // Український соціально-гуманітарний журнал. – 1999. – № 3. – С. 29-40.
- Кримський С. Б.* Запити філософських смислів. – Київ: Парапан, 2003.
- Лук'янець В. С, Соболев О. М.* Філософський постмодерн. – К.: Абрис, 1998.
- Пахльовська О.* Українська культура у вимірі “пост”: посткомунізм, постмодернізм, поствандалізм // Сучасність. – 2003. – №10. – С. 70-85.

Тема 3. Специфіка характерології та світосприйняття українців в умовах творення нової соціокультурної реальності

Світогляд українського народу в контексті трансформаційних процесів сьогодення.
 Етнонаціональні особливості українців та їх прояви в умовах творення нової соціокультурної реальності.
 Риси характерології українців. Особливості національного характеру.
 Поняття, зміст та характеристики української ментальності.

Тематика есе

Соціокультурні архетипи у контексті світобачення українського народу.
 Риси характерології та етнопсихологічні особливості українців у контексті формування нового соціокультурного простору.
 Релігія як етноформулюючий та культурно-утверджуючий чинник соціокультурної інтеграції у перехідних умовах.
 Звичай та традиції як константа буття самодостатності української культури.
 Особливості геополітичного розташування України в контексті формування нової соціокультурної ситуації.
 Українська мова як чинник буттєвої вкоріненості української людини

Рекомендована література

- Антонович В. Б.* Три національні типи народні // Антонович В. Б. Твори. – Т.1. – К., 1932.
- Грушевський М.* Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991.
- Костомаров М.* Дві руські народности. – Київ-Ляйпціг, 1906.
- Кульчицький О.* Риси характерології українського народу // Енциклопедія українознавства. Загальна частина. – К., 1993. – Т. 1.
- Мірчук І.* Світогляд українського народу // Науковий збірник УВУ. – Вип. 3. – Прага, 1942.
- Нечуй-Левицький І.* Світогляд українського народу. – К., 1993.
- Пірен М.* Етнополітичні процеси в сучасній Україні. – К., 1999.
- Старовойт, І.С.* Західноєвропейська та українська ментальність. Компаративний аналіз. – Львів-Тернопіль, 1995.
- Чижевський Д.* Головні риси українського світогляду в українській культурі. – Подєбради, 1940.
- Янів В.* Нариси до історії української етнопсихології. – К.: Знання, 2006.

Тема 4. Проблема соціально-культурної маргіналізації та формування національної ідентичності

Перспективи розвитку українського соціуму в контексті „кризи ідентичностей”.
 Маргіналізація як чинник сучасної української соціокультурної реальності.
 Національно-культурна ідентичність як квінтесенція формування української нації. Риси національно-культурної ідентичності.
 Національна ідентичність та проблема її збереження.

Тематика есе

Український: народ – нація – етнос?
 Схід і Захід разом: від диференціації до соціокультурної інтеграції.
 Вплив візців західної культури на етнонаціональне буття українського народу.

Соціально-культурна маргіналізація та проблема збереження етнонаціональних традицій.
Манкуртизм як соціальний вияв кризи національної ідентичності.
Етноінтегративна функція національної мови (О.Потебня).
Проблема ідентичності та національна держава.

Рекомендована література

- Вілсон Е.* Національна ідентичність в Україні // Політична думка. – 1999. – № 3.
Власюк О. С., Крисаченко В. С., Степико М. Т. та ін. Український соціум. // За ред. В. С. Крисаченка. – К.: Знання, 2005.
Габермас Юрген. Громадянство і національна ідентичність // Умови громадянства. - К., 2005. - С. 49-70.
Крисаченко В. С., Степико М. Т., Власюк О. С. та ін. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / За ред. В. С. Крисаченка. – К.: НІСД, 2004.
Мнацаканян М.О. Нации и национализм. Социология и психология национальной жизни: Учеб. пособ. для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004.
Нагорна Л.П. Українська етнонація: криза ідентичності // Національна інтеграція в полікультурному суспільстві: український досвід 1991-2000 років. - К., 2002.
Розумний М. Покоління національної контрреволюції // Сучасність. -1999. - № 4.
Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / Пер. з англійської П. Тарашука. - К.: Основи, 1994.
Титаренко Т. Національна політична ідентичність в Європі та Україні // Нова політика. - 2001. - № 4.
Феномен нації: основи життєдіяльності / За ред. Б.В.Попова. – К., 1998.

Тема 5. Соціально-культурологічний та іманентно-ментальний зміст української національної ідеї

Основний зміст поняття „українська національна ідея”.

Українська національна ідея як теоретичний вияв самоусвідомлення народу права на самобутність: Т.Шевченко, І.Франко, М.Драгоманов, Ю.Бачинський, М.Грушевський, В.Винниченко, Д.Донцов, В.Липинський.

Феномен українського націоналізму: pro et contra.

Зміст національної ідеї на сучасному етапі формування нової соціокультурної реальності.

Українська національна ідея та розбудова української державності.

Національна ідея як вияв національного самоусвідомлення українців

Тематика есе

Українська еліта, інтелігенція та її роль у становленні нових соціокультурних реалій

Національна свідомість як вияв національної самобутності та атрибут національної ідеї

Соціокультурний зміст української національної ідеї

Феномен українського націоналізму та його прояви у сучасних процесах формування нового соціокультурного простору

Рекомендована література

- Багряний І.* Національна ідея та націоналізм // Сучасність. – 1992. – № 4.
Винниченко В. Відродження нації // Винниченко Володимир. Твори. У трьох томах. Т.3.- Київ-Відень, 1920.
Грушевський М. На порозі нової України // Гадки і мрії. – Репринт. вид. – К., 1991.
Донцов Д. Націоналізм. – Лондон: Українська видавнича спілка, 1966.
Драгоманов М.П. Чудацькі думки про українську національну справу // Драгоманов М.П. Вибране. – К., 1991.
Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. – К.: Наукова думка, 1992.
Липинський В'ячеслав. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. – К.: Київ-Філадельфія, 1995.
Панчук М. Футурологічний підхід до національної ідеї // Українська думка. – 1999. – 20 травня.
Попович М. Що таке “українська національна ідея”? // Культура і життя. – 2006. – 27 листопада.
Розумний М. Національна ідея : етапи розвитку // Наука і суспільство. – 1996. – №1, 2.

Тема 6. Світоглядно-ціннісні орієнтації української людини та їх екстраполяція на національне буття

Вартості, цінності як основа буттєвого самовизначення особи, нації.
Соціокультурний контекст формування ціннісних орієнтацій сучасного українського суспільства. Зв'язок цінностей з українською духовною традицією.
Особливості ціннісних орієнтації пострадянської доби.
Ціннісні моделі Заходу та їх екстраполяція на український ґрунт.

Тематика есе

Соціальні міфологеми сучасності та їх роль у формуванні нової соціокультурної реальності.
Світоглядно-ціннісні орієнтири сучасного українського соціуму.
Ціннісні орієнтири та ідеали сучасної української людини в умовах перехідного суспільства.
Культурна політика держави як невід'ємний фактор формування нової соціокультурної реальності.
Духовні цінності у бутті української людини та суспільства

Рекомендована література

Андрос Є. І. Буття української людини у світі: антропокультурний вимір проблеми // Наукові і освітянські методології та практики. – К.: Центр гуманітарної освіти НАН України, 2003. – С. 57 – 72.
Культура. Ідеологія Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. – К.: Знання України, 2002.
Мельник В. П. Розвиток науки і цінності людського буття // Духовність. Культура. Нація. Збірник наукових статей. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка. – Вип. 1. – 2005. – С. 20-30.
Мовчан В. С. Моральні цінності діяльності самопізнання // Проблеми гуманітарних наук (наукові записки ДДПУ). – Вип. п'ятнадцятий. – Дрогобич: Вимір, 2005. – С. 44 – 53.
Новіков Б. В. Гуманізм, духовність в сучасному інформаційному суспільстві // Вісник НТУУ „КПІ”. Філософія. Психологія. Педагогіка. – Вип. 1. – 2001. – С. 7 – 14.
Рогожа М. М. Моральні засади сучасності // Людина в лабіринті перспектив. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2004. – С. 119-139.
Ситник Г. Національні цінності як основа прогресивного розвитку особистості, суспільства і держави // Вісн. НАДУ. – 2004. – Вип. 2.
Скотна Н. Особа в розколотій цивілізації: освіта, світогляд, дії. – Львів: Українські технології, 2005.
Сурмін Ю. П. Ціннісні процеси пострадянського суспільства: методологічний аспект: Зб. наук. праць НАДУ. – К., 2003.

Тема 7. Втілення принципів „етики відповідальності” на українському ґрунті (біологічний та соціокультурний контекст)

Україна у контексті глобальних проблем сучасності.
Подолання „суб'єкт – об'єктної” дихотомії предметно-перетворювальної діяльності та втілення принципів „етики відповідальності”.
Проблема збереження біогенетичної основи українського суспільства.
Шляхи вирішення екологічних проблем в Україні.

Тематика есе

Філософсько-культурологічний аналіз системи „людина – природа” у сучасних соціокультурних умовах України.
Ера „неоварварства”: проблема збереження природного середовища в Україні.
Україна у світлі глобальних проблем сучасності (парниковий ефект, глобальне потепління).
Соціально-біологічні наслідки Чорнобильської катастрофи.

Рекомендована література

Апель К.-О. Обґрунтування етики відповідальності // Ситниченко Л. А. Першоджерела комунікативної філософії. – К.: Либідь, 1996. – С. 46-60.
Булатов М. О., Загороднюк В. П., Малєєв К. С., Солонько Л. А. Філософія ноосфери: Філософський зміст і сучасний смисл феномена ноосфери. – К.: Наукова думка, 1995.

- Дорогунцов С., Ральчук О.* Сталий розвиток – цивілізаційний діалог природи і культури // Вісник НАНУ. – 2001. – №10.
- Йонас Ганс.* Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Пер. з нім. А.Єрмоленка. – К.: Лібра, 2001.
- Кисельов М. М., Гардашук Т. В., Зарубицький К. Є.* та ін. Екологічні виміри глобалізації. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2006.
- Крисаченко В.С., Хилько М.І.* Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку. – К.: Знання України, 2001.
- Перова О.Є.* Біофілософія як форма аксіолого-пізнавальної орієнтації постнекласичної науки // Людина в лабіринті перспектив. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2004. – С.24-44.
- Рубанець О.М.* Біологічні основи буття у світлі сучасних наукових досліджень // Людина в лабіринті перспектив. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2004. – С.45-70.
- Толстоухов А.В.* Постіндустріальний світ: обриси еко-майбутнього // Людина в лабіринті перспектив. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2004. – С. 6-23.

Тема 8. Громадянське суспільство та проблемні сфери його розвитку в Україні

Громадянське суспільство як здійснення свободи.
 Реалії посткомуністичного світу: перехід від „закритого” до „відкритого” типу суспільства.
 Особливості побудови демократичного громадянського суспільства в Україні.
 Політико-правові підвалини розбудови громадянського суспільства в Україні.

Тематика есе

Громадянське суспільство та реалізація прав і свобод людини.
 Станове, застигле та відкрите, громадське суспільства (за Ю.Габермасом).
 Українське суспільство сучасної доби: парадокси та рішення.
 Соціальні інституції громадянського суспільства в Україні.
 Посткомунізм як „іррелевантна демократія”.
 Соціокультурні виміри громадянського суспільства в Україні.

Рекомендована література

- Бистрицький Є.К.* Передчуття громадянського суспільства // Дзеркало тижня. – 2007. – № 42 (671) – 11-18 листопада.
- Власюк О. С., Крисаченко В. С., Степико М. Т.* та ін. Український соціум. // За ред. В. С. Крисаченка. – К.: Знання, 2005.
- Громадянське суспільство - Україна 2001. Незалежний культурологічний часопис „І”. – № 21. – 2001.
- Демократія: Антологія / Упорядник Олег Проценко. – К.: Смолоскип, 2005.

Тема 9. Втілення проектів розвитку українського майбутнього (на основі аналізу сучасного стану соціокультурної ситуації в Україні)

Особливості геополітичного становища України.
 Українське суспільство у пошуку нових соціокультурних парадигм розвитку.
 Сценарії розвитку українського суспільства: „східно-візантійський”, „західно-атлантичний” та „національний” варіант.

Тематика есе

Цивілізаційний вибір України: європейський, євразійський чи національний?
 Концептуальні засади визначення геополітичних пріоритетів України.
 Інтеграція України у європейський соціокультурний простір: реалії та міфи.
 Україна: між Сходом та Заходом.

Рекомендована література

- Бжезинський З.* Велика шахівниця: Американська першість та її стратегічні імперативи. – Львів – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000.
- Булгаков В.А.* Проблеми вибору геополітичної стратегії України // Трибуна. – К., 2000. – № 9.-10.
- Гальчинський А.* Геополітичні аспекти євроінтеграційного курсу України // Політика і культура . – 2002. – № 42.

Глобалізація, Європейський Союз та Україна. Незалежний культурологічний часопис „І”.-2001.-№ 19.
 Європейський вимір України. Незалежний культурологічний часопис „І”.- 1995. – № 6.
 Мельник В.П. Наука та гуманістичні виміри цивілізаційного процесу // Вісник Львівського університету. Філософські науки. – Вип.5. – Львів. –2003. – С.17-24.
 Орел А. Геополітичний вибір України – чи є вихід із глухого кута? // Щоденна всеукраїнська газета „День”. – №197. – 27 жовтня 2005.
 Соціальна перспектива (філософсько-методологічний аналіз сучасних зарубіжних концепцій). – К.: Наукова думка, 1992.
 Україна як суб’єкт геополітичної гри. Незалежний культурологічний часопис „І”.- 2005. – № 39.
 Шмаленко Ю.І. Геополітичні пріоритети України в сучасному світі. Автореф. дис. – Одеса, 2002.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Український модерністичний рух кін XIX. – поч. XX ст.: зміна світоглядної домінанти традиційно-народницької парадигми.
2. Національний духовний ренесанс 20-х–30-х рр. XX ст.: „Розстріляне Відродження”.
3. „Друге відродження” в Україні: феномен дисидентів – „шістдесятників”.
4. Внесок діячів діаспори у формування нової соціокультурної матриці України.
5. Національне відродження кінця 1980 – 1990-х рр. Період „перебудови” в Україні.
6. Модернізм – модерн, постмодернізм – постмодерн. Термінологічна диференціація.
7. Західна традиція та основні концепти постмодернізму.
8. Позаконтекстуальність теорії і практики постмодернізму на українському соціокультурному ґрунті.
9. Особливості „постмодерних трансформацій” в Україні: глобалізаційні зміни, інформаційне суспільство, мультикультуральність.
10. Українське суспільство в контексті соціокультурної ситуації пострадянського, посттоталітаризму.
11. Мас-медіа та їх роль у соціокультурних трансформаційних процесах сьогодення.
12. Віртуальна реальність як сучасний варіант реальності соціокультурної.
13. Мережа Internet та її вплив на сучасний український соціокультурний простір.
14. Масова культура як маніфестант сучасної соціокультурної реальності в Україні.
15. Специфіка світогляду українського народу.
16. Етнонаціональні особливості українців та їх прояви в умовах творення нової соціокультурної реальності.
17. Риси характерології українців. Особливості національного характеру.
18. Поняття, зміст та характеристики української ментальності.
19. Українська мова як чинник буттєвої вкоріненості української людини.
20. Соціокультурні архетипи у контексті світобачення українського народу.
21. Релігія як етноформуючий та культурно-утверджуючий чинник соціокультурної інтеграції у перехідних умовах.
22. Перспективи розвитку українського соціуму в контексті „кризи ідентичностей”.
23. Маргіналізація як чинник сучасної української соціокультурної реальності.
24. Національно-культурна ідентичність як квінтесенція формування української нації та її риси.
25. Вплив взірців західної культури на етнонаціональне буття українського народу.
26. Соціально-культурна маргіналізація та проблема збереження етнонаціональних традицій.
27. Етноінтегративна функція національної мови (О.Потебня).
28. Основний зміст поняття „українська національна ідея”.
29. Українська національна ідея як теоретичний вияв самоусвідомлення народу права на самобутність: Т.Шевченко, І.Франко, М.Драгоманов.
30. Вплив ідей В.Липинського на зростання національної спрямованості соціокультурного буття українців.
31. Соціокультурне та ідейне підґрунтя праці Ю.Бачинського „Україна irredenta”.
32. Концепція „інтегрального націоналізму Д.Донцова та її роль у осмисленні української нації.
33. Ідея відродження нації (В.Винниченко) та її вплив на становлення сучасного соціокультурного простору.
34. Феномен українського націоналізму та його прояви у сучасних процесах формування нового соціокультурного простору.
35. Українська еліта, інтелігенція та її роль у становленні нових соціокультурних реалій.
36. Зміст національної ідеї на сучасному етапі формування нової соціокультурної реальності.

37. Вартості, цінності як основа буттєвого самовизначення особи, нації.
38. Соціокультурний контекст формування ціннісних орієнтацій сучасного українського суспільства.
39. Ціннісні моделі Заходу та їх екстраполяція на український ґрунт.
40. Соціальні міфологеми сучасності та їх роль у формуванні нової соціокультурної реальності.
41. Духовні цінності у бутті української людини та суспільства.
42. Культурна політика держави як невід'ємний фактор формування нової соціокультурної реальності.
43. Україна у контексті глобальних проблем сучасності. Шляхи вирішення екологічних проблем в Україні.
44. Філософсько-культурологічний аналіз системи „людина – природа” у сучасних соціокультурних умовах України.
45. Ідейні засади громадянського суспільства.
46. Реалії посткомуністичного світу: перехід від „закритого” до „відкритого” типу суспільства.
47. Особливості побудови демократичного громадянського суспільства в Україні.
48. Цивілізаційний вибір України: європейський, євразійський чи національний?
49. Проблеми інтеграції України у європейський соціокультурний простір.
50. Концептуальні засади визначення геополітичних пріоритетів України.

ПОЛІТИКА І РЕЛІГІЯ

Уклав канд. іст. наук, доц. Васьків А.Ю.

Навчальна програма

СТРУКТУРА

ЛЕКЦІЇ

<i>Частина 1. Теоретичні проблеми взаємодії політики і релігії</i>	
<i>Тема 1. Предмет і завдання курсу "політика і релігія" .....</i>	2 год.
<i>Тема 2. Теоретичні засади єдності політичного і конфесійного .....</i>	4 год.
<i>Тема 3. Релігійна ситуація в сучасному світі (геоконфесійний та геополітичний аспекти) .....</i>	2 год.
<i>Тема 4. Проблеми взаємозв'язку релігії та політики в історії політичної думки (загальний огляд) .....</i>	4 год.
<i>Частина 2. Політико-релігійні взаємовпливи у системі функціонування світових та національних релігій, політичному розвитку світу (доктринально-історичний аспект)</i>	
<i>Тема 1. Буддизм і проблеми політики .....</i>	4 год.
<i>Тема 2. Політичні традиції християнства .....</i>	6 год.
<i>Тема 3. Іслам в системі світової політик .....</i>	4 год.
<i>Тема 4. Політичні традиції національних релігій .....</i>	4 год.
<i>Тема 5. Зв'язок політики і релігії в історії України (конфесійний огляд) .....</i>	2 год.
<i>Тема 6. Взаємозумовленість політичного і конфесійного на сучасному етапі політичного розвитку України .....</i>	4 год.
<i>Усього .....</i>	36 год.

СЕМІНАРИ

<i>Тема 1. Предмет і завдання курсу "політика і релігія" .....</i>	2 год.
<i>Тема 2. Теоретико-категоріальні аспекти взаємозв'язку політики та релігії .....</i>	4 год.
<i>Тема 3. Сучасна геоконфесійна ситуація та проблеми геополітики .....</i>	2 год.
<i>Тема 4. Проблеми співвідношення політики та релігій в історії політичної думки .....</i>	4 год.
<i>Тема 5. Буддизм у системі політичних відносин країн Азії та Далекого Сходу .....</i>	4 год.
<i>Тема 6. Витоки християнства і політична традиція .....</i>	2 год.
<i>Тема 7. Християнство і світовий політичний процес (конфесійно - історичний огляд) .....</i>	4 год.
<i>Тема 8. Політичні концепції ісламу .....</i>	2 год.
<i>Тема 9. Ісламський фактор у сучасному політичному розвитку .....</i>	2 год.
<i>Тема 10. Національні релігії як фактор політичного розвитку .....</i>	4 год.
<i>Тема 11. Історичні аспекти взаємозв'язку політичної та релігійної традицій в Україні .....</i>	2 год.
<i>Тема 12. Політико-конфесійні процеси в сучасній Україні .....</i>	4 год.
<i>Усього .....</i>	36 год.
<i>Разом .....</i>	72 год.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Митрохин Л.Н. Религия и политика. - М., 1991.
Гараджа В.И Социология религии. - М., 1996.

- Ястребов И.Б. Социальная программа католицизма: Ватикан, Литва. - М.,1990.
 Григулевич Й.Р. Папство. Століття XX. - К.,1988.
 Ковальский Я.В. Папы и папство: I-XX вв.М., 1991.
 Григулевич И.Р. Инквизиция. - М., 1985.
 Цвейг С. Совесть против насилия. - К.,1989.
 Джонсон Х. Христиане и коммунизм. - М.,1957.
 Кудин А. Христианский социализм: истоки, пути развития, современность. -К., 1993.
 Тулюк-Кульчицький Д. Суспільне питання в науці католицької церкви. -Мюнхен, 1963.
 Соціальна доктрина церкви. Зб. ст. - Львів, 1998.
 Корнев В.И. Буддизм и его роль в общественной жизни стран Азии. - М., 1983.
 Светлов Г.Е. Путь богов: Синто в истории Японии. - М., 1985.
 Ислам. Проблемы идеологии, права, политики и экономики. Сб. ст. - М., 1989.

ІНТЕРНЕТ-ДЖРЕЛА

- <http://www/ay.ru/japan/htm>(Буддизм, Індуїзм)
<http://www/israland.com/judaic/input> (Іудаїзм)
<http://www/taoestore.org/> (Даосизм)
<http://www/vatican.va/> (офіційний сайт Ватикану)
<http://www/pravoslavie.ru/> (православний сайт)
<http://www/adventist.org.ua/> (сайт адвентистів)
<http://www/protestant.newmail.ru/>(протестантські сайти)
<http://www/islam.boom.ru/> (мусульманський сайт)

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Частина 1. Теоретичні проблеми взаємодії політики і релігії

Тема 1. Предмет і завдання курсу "Політика і релігія" (2год.)

Релігія і політика – дві сфери людської життєдіяльності: походження, суть і значення понять. Взаємодія політики і релігії як проекція багатопланових взаємин людини і суспільства. Проблема вивчення релігії в контексті політичного життя. З'ясування політичних орієнтирів релігійних доктрин як засіб вивчення релігійного впливу на політичний процес.

Методологічні засади та принципи вивчення взаємозв'язку політики і релігії.

Тема 2. Теоретичні засади єдності політичного і конфесійного (4 год.)

Варіанти взаємодії політики і релігії (соціологічний аспект). Соціологія релігії про взаємозв'язок суспільно-державних інституцій і релігії та церкви. Релігія як невід'ємний елемент соціальної системи. Соціальні функції релігії.

Релігія як фактор політичної стабілізації. Роль релігії в розв'язанні глобальних проблем сучасності. Церква і державно-правове регулювання соціальних відносин.

Політика та релігія: точки дотику і розбіжності. Державна влада як фактор взаємодії політики і релігії. Вплив релігії на політичне лідерство. Секуляризація і сакралізація суспільного життя: теоретичні аспекти проблеми. Поняття теократії, релігійної влади, релігійного фанатизму, клерикалізму. Політичні аспекти релігійних доктрин як засіб впливу релігії на церкви на політичне життя.

Етноконфесійні аспекти взаємовпливу релігії та політики. Релігія і національно-політичні рухи.

Держава і церковна етнополітика. Види правового статусу церкви в системі державно-правових режимів. Політико-правовий зміст поняття "свобода совісті".

Тема 3. Релігійна ситуація в сучасному світі (геоконфесійний та геополітичний аспекти) (2 год.)

Геоконфесійні та геополітичні чинники у вивченні проблеми політики і релігії. Теорія "геополітичного язичництва" (Ратцель, Спайкмен).

Географія релігій як суспільно-географічна наука, методологія її вивчення. Релігійне макрорайонування світу. Політико-географічні аспекти поширення релігій.

Сучасна георелігійна ситуація в Україні, її поєднаність із політичними процесами. Конфесійна структура населення України, її зв'язок із політичними факторами.

Тема 4. Проблеми взаємозв'язку релігії та політики в історії політичної думки (загальний огляд) (4 год.)

Політична думка Стародавнього Сходу про єдність політичного і релігійного. Античне бачення проблеми взаємодії релігії і суспільства.

Політико-правова думка середньовіччя і формування християнської доктрини (Августин, Фома Аквінський). Візантійська традиція про єдність конфесійного і політичного. Політико-релігійна взаємодія в політичній думці Нового часу.

Українська політична думка про взаємодію політики і релігії.

Частина 2. Політико-релігійні взаємовпливи у системі функціонування світових та національних релігій, політичному розвитку світу (доктринально-історичний аспект)

Тема 1. Буддизм і проблеми політики (4 год.)

Виникнення, священні книги буддизму. Буддійська теологічна доктрина про ставлення до світської влади. Соціальна доктрина буддизму.

Політико-історичні аспекти розвитку буддизму в країнах Азії, Далекого Сходу. Роль буддизму в політичному житті Китаю і Японії. Буддійський фактор в політичному розвитку країн Індокитаю (Бірма, Непал, Шрі-Ланка, Таїланд). Політика і сангха.

Буддизм про питання війни і миру. Діяльність Всесвітнього братства буддистів, інших буддійських суспільно-релігійних організацій. Тибетська держава лам. Політичні традиції буддійської теократії. Релігійні війни і політичні конфлікти у буддійському світі. Соціально-політичні концепції сучасного буддизму.

Тема 2. Політичні традиції християнства (6 год.)

Виникнення християнства: історико-політичний контекст. Політико-ідеологічні чинники поширення і утвердження християнства у Римській імперії. Християнство у соціально-політичній інфраструктурі Стародавнього Риму. Політичні концепції Старого і Нового Завітів.

Еволюція християнських поглядів на державно-політичну систему. Соціально-церковна інституалізація християнства. Процес "одержавлення" церкви в Римській імперії.

Політичні аспекти становлення середньовічної церкви. Політико-конфесійні підгрунття церковних розколів у християнстві.

Сучасний стан світового православ'я і політика. Православ'я у посткомуністичній Європі. Російське православ'я і політика. Концепція "третього Риму".

Західна християнська традиція і політика. Християнська концепція теократії. Папство і політика. Середньовічна теологія про державу і церкву (Августин, Тома).

Соціально-політична доктрина сучасного католицизму. Понтифікат Іоана Павла II і світовий політичний процес. Роль Святого Престолу у падінні комуністичних режимів у країнах Східної Європи. Християнство у посткомуністичному суспільстві: політичний аспект. Релігійно-суспільні зміни у посткомуністичній Європі. Католицизм і захист прав людини. Планетаризм і нові підходи до проблеми війни і миру. "Теологія звільнення".

Сучасні політичні традиції християнської Африки та Латинської Америки. Політичні традиції протестантизму. Протестантський чинник у політичному житті США та країн Європи. Вплив протестантизму на президентські кампанії в США у XX ст. Протестантський фактор у визначенні зовнішньої політики США та ряду європейських країн.

Проблема міжконфесійних конфліктів у християнстві, їх політичне та теологічне підгрунття (Ірландія, Кіпр тощо). Релігійний фанатизм у християнській традиції. Християнство і антисемітизм: політичний аспект. М.Бердяєв про антисемітизм християн.

Тема 3. Іслам в системі світової політики (4 год.)

Ісламські канони про основи суспільного устрою та державно-церковні взаємини (Коран, шаріат). Політико-конфесійні засади творення мусульманських общин. Концепції імамату та халіфату. Доктрина "усуль-аль-фікх". Соціально-політична доктрина ісламу. Поняття "джихаду". Ставлення ісламу до проблем війни і миру, визвольних рухів. Течії в ісламі та політика. Суфійські братства.

Іслам в політичному розвитку арабських держав. Іслам та проблема арабської єдності. Традиції ісламського соціалізму. "Третя світова війна" як одна із теорій ісламського соціалізму.

Секуляризаційні тенденції в мусульманському світі (Єгипет, Туреччина, Іран). Релігійно-етнічні та політичні конфлікти в сучасному мусульманському світі

Міжнародні ісламські політичні організації.

Тема 4. Політичні традиції національних релігій (4 год.)

Політичні аспекти язичницьких релігійних систем. Язичництво як націоідентифікуючий фактор у політичному розвитку. Неоязичництво і політика (досвід Латвії, Литви, Вірменії, України і Абхазії). Новітні релігійні системи в політичній інфраструктурі сучасного суспільства.

Даосизм і конфуціанство в системі політичних відносин Китаю.

Синтоїзм як політико-релігійна ідеологія Японії. Паназійська політична доктрина синтоїзму.

Джайнізм як вияв конфесійно-політичної опозиції до буддизму.

Індуїзм і соціальна структура суспільства в Індії. Проблема релігійно-етнічних конфліктів в Індії у XIX-XX ст.

Сикхізм і релігійно-політична традиція. Хальса.

Іудаїзм: тотожність етнічного і конфесійного як основа політичної доктрини релігії єврейського народу. Історія та релігійне підгрунтя арабо-ізраїльського конфлікту.

Тема 5. Зв'язок політики і релігії в історії України (конфесійний огляд) (2 год.)

Язичництво і політичні утворення давніх слов'ян. Політичне підгрунтя релігійної реформи 988 р. Геополітичний аспект розвитку українського християнства (візантійська та римська орієнтації).

Українське православ'я як етнонаціональний феномен (історичний аспект).

Політичні аспекти унійної традиції в Україні. Берестейська унія - церковно-політична оцінка. Державотворчі позиції українського греко-католицизму.

Тема 6. Взаємозумовленість політичного і конфесійного на сучасному етапі політичного розвитку України (4 год.)

Політико-конфесійні процеси в сучасній Україні. Проблема автентичності (політичної, канонічно-неканонічної) українського християнства. Етнотворчі, націконсолідуючі традиції Української церкви.

Сучасний український політичний процес і релігійно-церковні чинники. Політичні орієнтації українського релігійно-церковного світу. Проблема "державної", "національної" чи помісної церкви. Діяльність громадського об'єднання "За єдину Українську помісну церкву."

Християнські традиції в діяльності сучасного українського політикуму. Історія української християнської демократії.

Релігійні аспекти в програмах сучасних політичних партій. Релігійно-церковний фактор у політичних передвиборних баталіях в Україні.

Характер і типи взаємин між державою і церковними організаціями. Діяльність Державного комітету у справах релігій як регулюючого державно-церковні взаємини чинника. Українське законодавство про свободу совісті та релігійні організації.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Предмет і завдання курсу "політика і релігія" (2 год.)

Релігія і політика : сутність, спільність та відмінність понять.

Актуальність вивчення політичності релігійних інтересів та впливу політики на релігію.

Методологічні засади у вивченні взаємозв'язку політики та релігії.

Теми реферативних завдань

Практичне значення курсу "Політика і релігія"

Релігія і політика - категоріально-структурний аналіз понять.

Компаративістський підхід у вивченні взаємозв'язку політики і релігії.

Рекомендована література

- Митрохин Л.Н.* Религия и политика. - М., 1991.
Воронцов Г.В. Политика и религия в современном обществе// Вестник ЛГУ. - 1991. - Вип. 4. - С.23-27.
Лубський В.І. Релігієзнавство. - К., 1997.
Релігієзнавство / за ред. С.А. Бублика. - К., 1998.
Калінін Ю.А., Харьковщенко Є.А. Релігієзнавство. - К., 1997.
Павлов С.В., Мезенцев К.В., Любіцева О.О. Географія релігій. - К., 1999.
Основи політичної науки. Політична свідомість і культура / Курс лекцій за редакцією Б. Кухти. - Львів, 1998. - Ч.3.

Тема 2. Теоретико-категоріальні аспекти взаємозв'язку політики та релігії (4 год.)

Канали взаємодії політики і релігії.
Проблема соціальних функцій релігії.
Політичні спекти релігійних доктрин як засіб впливу релігії на політичне життя.
З'ясування категоріальної сутності факторів взаємозв'язку політики і релігії (секуляризація, сакралізація суспільно-політичного життя, теократія, релігійна влада, релігійний фанатизм, релігійний фундаменталізм, клерикалізм, прозелітизм, цезаропапізм).
Єдність етнічного і конфесійного як вияв взаємозв'язку політики і релігії.

Теми реферативних завдань

Взаємодетермінація політичного і конфесійного.
Соціальність релігії як фактор її політичності.
Секуляризація та сакралізація суспільного життя як дві моделі взаємодії політичного і конфесійного.
Соціальні функції релігії та можливості її впливу на політичний процес.
Етнос і релігія: співвідношення та специфіка взаємодії.
Етнонаціональна зумовленість міжконфесійних відносин.

Рекомендована література

- Митрохин Л.Н.* Религия и политика. - М., 1991.
Воронцов Г.В. Политика и религия в современном обществе//Вестник ЛГУ.-1991.-Вьш. 4.-С.23-27.
Левада Ю.А. Социальная природа религии. - М., 1965.
Релігієзнавчий словник/ Під ред А.М. Колодного і Б.О. Лобовика. - К., 1996.

Тема 3. Сучасна геоконфесійна ситуація та проблеми геополітики (2 год.)

Георайонування сучасних релігій. Чисельність віруючих.
Геополітика про релігійні чинники у політичних процесах сьогодення.
Сучасна георелігійна ситуація в Україні та політичний фактор.

Теми реферативних завдань

Політичний та геоконфесійний простір: проблеми взаємодії.
Геополітична та етноконфесійна самосвідомість: точки перетину.
Проблема типології релігій в контексті геополітики.
Теорія "геополітичного язичництва".

Рекомендована література

- Дружинин А.И.* География культуры: теоретико-методологический аспект. Ростов на Дону, 1989.
Гумилев Л. География этноса в исторический период. - Л., 1990.

Павлов С.В., Мезенцев К.В., Любіцева О.О. Географія релігій. - К., 1999.
Здіорук С.І. Етноконфесійна ситуація в Україні та міжцерковні конфлікти. К., 1993.
Здіорук С. Україна у геоконфесійному вимірі / Православний вісник. – 1993.-№12.

Тема 4. Проблеми співвідношення політики та релігій в історії політичної думки (4 год.)

Політико-правові концепції стародавнього світу про взаємодію політики і релігії (схід, античність).

Аналіз політико-релігійної взаємодії в історії політичної думки середньовіччя та Нового часу. Політичні доктрини лібералізму та Новітнього часу (комунізм, соціалізм, анархізм) про співвідношення політики і релігії.

Українська політична думка про місце релігії в політичному процесі.

Теми реферативних завдань

Політико-правова думка стародавнього сходу про місце релігійно-міфологічних систем у політичному житті.

Проблеми політико-релігійної взаємодії у працях мислителів античності. Концепції середньовічного теократизму.

Концепція "сильної релігії" у вченні Н.Макіавеллі

Соціально-політичні функції релігії в оцінці теоретиків марксизму.

Світова філософська думка кін. XIX – поч. XX ст. про взаємодію політичного і конфесійного.

Давньоруські мислителі про взаємовідносини церкви і держави. Українські просвітники про роль церкви у політичному розвитку. Політологічна концепція митрополита А.Шептицького.

Рекомендована література

История политических и правовых учений / Под ред. Нерсесянца В.С. - М., 1995.
Августин Аврелий. Сповідь. - Львів, 2008.
Гуревич А.Я. Средневековый мир: культура безмолвующего большинства. - М., 1990.
Константин Багрянородный. Об управлении империей. - М., 1989.
Рассел Б. История западноевропейской философии. - К., 1995.
Соколов К. Средневековая философия. - М., 1979
Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. — М., 1984.
Кухта Б. З історії української політичної думки.-К.,1994.

Тема 5. Буддизм у системі політичних відносин країн Азії та Далекого Сходу (4 год)

Буддійська теологічна доктрина про ставлення до світської влади та політики.

Соціальна доктрина буддизму.

Політико-теократичні традиції ламаїзму. Тибетська держава лам.

Буддизм у політичному житті Китаю та Японії (історичний екскурс та сучасність).

Буддійський фактор у політичному розвитку країн Індокитаю в XX ст. (Шрі-Ланка, Бірма, Непал, Таїланд).

Діяльність буддійських суспільно-релігійних організацій (Всесвітнє братство буддистів, Азіатська буддистська конференція за мир).

Теми реферативних завдань

"Трипітака" та інші буддійські канони про проблеми політики.

Проблеми політичності у соціальній доктрині буддизму.

Історія ламаїстської теократії.

Буддизм у поліконфесійній системі сучасного Індокитаю.

Буддійський принцип "непротивлення злу" у системі політичних відносин.

Рекомендована література

Корнев В.И. Буддизм и его роль в общественной жизни стран Азии. - М., 1983.
Ерасов Б.С. Культура, религия и цивилизация на Востоке. — М., 1990.

Всеволодов И.В. Бирма: религия и политика (буддийская сангха и государство).-М., 1978.
Религия и секуляризм на Востоке. - М., 1983.
Современный национализм и общественное развитие зарубежного Востока. Сб. ст. - М., 1978.
Буддизм и государство на Дальнем Востоке. Сб. ст. - М.,1987.
Шпажников Г.А. Религий стран Юго-Восточной Азии: Справочник. - М.,1980.
Шпажников Г.А. Религий стран Западной Азии: Справочник. - М.,1976.

Тема 6. Витоки християнства і політична традиція (2 год.)

Політико-історичний контекст появи та розвитку християнства у Римській імперії.
Політика в системі цінностей раннього християнства. Політичні концепції Старого і Нового Завітів.
Квазікомуністичність ранньохристиянської общини.
Легітимізація християнської церкви у IV ст.
Політичні причини і наслідки розколу 1054 р.

Темі реферативних завдань

Політичне середовище раннього християнства.
Біблія про можливості взаємодії політики та релігії.
Ранньохристиянські концепції влади і власності.
"Комуністичність" раннього християнства.
Політичне підґрунтя Міланських едиктів імператора Костянтина.
"Схизма Михайла Керуларія".

Рекомендована література

Біблія (будь-яке видання).
Шифман И.Ш., Ветхий завет и его мир. - М., 1985.
Поснов М.З. История христианской церкви. - К., 1991.
Ковальский Я.В. Папы и папство: I-XX вв.М, 1991.
Джонсон Х. Христиане и коммунизм. - М.,1957.
Ранович А.Б. Первоисточники по истории раннего христианства.
Античные критики христианства - М., 1990.
Гергей Ене. История папства. - М., 1996
Брайович С.М. Карл Каутский. Эволюция его воззрений. - М.,1982.
Амусин И.Д. Кумранская община. - М.,1983.
Ренан Э. Жизнь Иисуса. - М., 1990.
Юраш А.В. Політичні концепції раннього християнства//Ставропігон:
Щорічник політичного центру "Генеза". - 1995. — № 1.

Тема 7. Християнство і світовий політичний процес (конфесійно-історичний огляд) (4 год.)

Політичні традиції католицизму: соціальна доктрина католицької церкви; політична доктрина папства.
Понтифікат Івана Павла II: політична характеристика; католицизм у посткомуністичній Європі; католицизм у політичному житті Американського континенту та ряду африканських країн.
Православ'я і політика: політичні традиції візантійського православ'я. Цезаропапізм; православ'я і політичний розвиток посткомуністичної Європи; російське православ'я і політика.
Політичні концепції протестантизму. Протестантський чинник у політичному житті США і країн Європи: історія та сучасність.
Традиції християнсько-демократичного руху і світова політика. Релігійний фундаменталізм у християнській традиції. Політичні наслідки релігійних конфліктів у сучасному християнстві (Ірландія, Кіпр тощо).

Теми реферативних завдань

Католицькі чернечі ордени і політика: історія і сучасність.
Політичність діяльності ордену єзуїтів.
Політичний портрет папи Івана Павла II.
Традиції візантійського цезаропапізму (IV-XV ст.)
Російське православ'я і концепція "третього Риму".
Реформація як наслідок конфлікту церковної і світської влади.
М. Вебер про політико-економічне підґрунтя Реформації.
Сучасний християнсько-демократичний рух: криза чи відродження?

Рекомендована література

Енцикліки Вселенського Архірея Івана Павла II. - Торонто-Рим, 1989.
Исаев С.А. Теология смерти. Очерки протестантского модернизма. - М., 1991.
Вебер М. Избранные произведения. - М.,1990.
Церква і соціальні проблеми. Енцикліка "Сотий рік".- Львів, 1993.
Папство в современном мире. Реф. сб. - М.,1989.
Линч Д. Середньовічна церква. — К.,1997.
Революция в церкви? Теология освобождения: Документа и материалы. -М.,1991.
Тонди А. Иезуиты. - М.,1955.
Григулевич И.Р. Папство. Століття XX. - К.,1988.
Ковальский Я.В. Папы и папство: I-XX вв.М., 1991.
Григулевич И.Р. Инквизиция. - М., 1985.
Кудин А. Христианский социализм: истоки, пути развития, современность. - К., 1993.
Тулук-Кульчицкий Д. Суспільне питання в науці католицької церкви. - Мюнхен, 1963.
Соціальна доктрина церкви. 36. ст. - Львів, 1998.
Роне А. Релігія в Румунії: посттоталітарний ландшафт / Людина і світ. - 1999.- №7.
Єленський В. Релігійно-суспільні зміни в посттоталітарній Європі // Людина і світ. - 1999. - №7.
Єленський В.А. Сучасний протестантизм: динаміка, процеси, тенденції. - К.,1989.
Базів В. Три зустрічі з папою // Спецвипуск газети "Український шлях". -1994.

Тема 8. Політичні концепції ісламу (2 год)

Коран та шаріат про основи політичного устрою. Доктрина "усуль-аль-фіхх".
Концепції імамату та халіфату.
Соціальна доктрина ісламу.
Концепції ісламського фундаменталізму, панісламізму, мусульманського соціалізму.

Теми реферативних завдань

Аналіз 67 сури Корану ("Влада").
Політична спрямованість шаріату.
Концепції імамату та халіфату про релігійне підґрунтя політичної влади.
Поняття "джихад" у теологічній доктрині ісламу.

Рекомендована література

Коран (будь-яке видання).
Ерасов Б.С. Культура, релігія и цивилизация на Востоке. - М.,1990.
Индия: религия и политика в общественном сознании. Сб. ст. - М., 1988. Религия и секуляризм на Востоке. - М.,1993.
Васильев Л.С. История религий Востока. - М.,1987.
Ахмедов А. Социальная доктрина ислама. - М.,1982.
Ислам. Проблемы идеологии, права, политики и экономики. Сб. ст. - М., 1985.
Кныш А.Д. Суфизм. Ислам: историографические очерки. - М., 1991.
Ислам. Краткий справочник. - М.,1986.
Плешов О. Исламский фундаментализм в борьбе за власть//Азия и Африка сегодня.-1998.-№ 12.
Нова ідентичність для нового Азербайджану // Людина і світ. - 1998.№11.
Ярош О. Суфії: два шляхи до Бога // Людина і світ. - 1999. - №3-4.
Грюннебаум Г.Е. Классический ислам: очерки истории. - М.,1988.

Тема 9. Ісламський фактор у сучасному політичному розвитку (2 год)

Іслам як політико-консолідуєчий чинник. Міжнародні ісламські політичні організації.
Секуляризаційні тенденції в сучасному мусульманському світі (Єгипет, Туреччина, Іран).
Світ ісламу та релігійно-етнічні конфлікти сучасності (Близький Схід, Єгипет, Туреччина, Індія, Пакистан, Афганістан).
Спроби встановлення фундаменталістського режиму у пострадянських республіках Середньої Азії.
Іслам в контексті російської політики. Чеченська проблема: політико-релігійне підґрунтя.

Теми реферативних завдань

Секуляризм у сучасному мусульманському світі.
Феномен ісламського фундаменталізму у сучасній світовій політиці.
Рух ваххабітів: політико-релігійне підґрунтя.
Іслам у політичному житті посткомуністичної середньої Азії.

Рекомендована література

Індія: релігія и политика в общественном сознании. Сб. ст. - М., 1988.
Ислам. Проблемы идеологии, права, политики и экономики. Сб. ст. - М., 1985.
Медведко Л.И., Германович А.В. Именем Аллаха. Политизация ислама и исламизация политики. - М., 1984
Ионова А.И., Султангалиева А.К., Юсупов П.С. Современный ислам, человек и общество. - М., 1991.

Тема 10. Національні релігії як фактор політичного розвитку (4 год.)

Язичництво як націоідентифікуючий чинник. Неоязичництво і політика.
Даосизм і конфуціанство в системі політичного розвитку Китаю.
Політичні традиції Японії і синтоїзм. Паназійська політична доктрина.
Політичні проблеми сучасної японської поліконфесійності. Феномен "Аум Синрікьо".
Етноконфесійний спектр у політичному розвитку Індії (індуїстська, джайністська, сикхистська традиції). Релігійно-етнічні конфлікти в сучасній Індії.
Політична доктрина іудаїзму. Релігійний чинник у боротьбі за державність. Арабо-ізраїльський конфлікт.

Теми реферативних завдань

Даосизм і конфуціанство у сучасному Китаї: проблема традицій і новацій. Синто в політичній ідеології японського суспільства (1868-1945 рр.)
Держава сикхів - політико- релігійне підґрунтя.
Політико-конфесійна ситуація в сучасній Індії.
Тотожність етнічного і конфесійного в іудейській традиції.
Талмуд про основи політичного співіснування з "невірними".
Політичний феномен сіонізму.

Рекомендована література

Шифман И.Ш. Ветхий завет и его мир. - М, 1985.
Ерасов Б.С. Культура, религия и цивилизация на Востоке. - М., 1990.
Индия: религия и политика в общественном сознании. Сб. ст. - М., 1988.
Религия и секуляризм на Востоке. - М., 1993.
Васильев Л.С. История религий Востока. - М., 1987.
В поисках утраченного времени // Азия и Африка сегодня. - 1998. - № 10.
Китай: социалистичні ідеали та релігійні вірування // Людина і світ. - 1998. - № 4.
Вайнтрауб І. Конфуціанство // Людина і світ. - 1999. - №1.

Тема 11. Історичні аспекти взаємозв'язку політичної та релігійної традицій в Україні (2 год.)

Язичництво і політичні утворення давніх слов'ян.
Політичне підґрунтя релігійної реформи 988 р.
Політичні аспекти історичного розвитку українського православ'я.
Політичні традиції українського греко-католицизму.

Теми реферативних завдань

До питання про політичність чи аполітичність міфологічних уявлень давніх слов'ян.
Етнонаціональні та етнополітичні аспекти запровадження християнства на Русі.
Політичний підтекст русифікації православ'я в Україні.
Східна політика Апостольської столиці.
Державотворчі традиції УГКЦ (XIX - XX ст.)

Рекомендована література

Історія християнської церкви в Україні. Довідковий релігієзнавчий нарис. - К.,1992.
Історія релігій в Україні: У 10 т // редкол. А.Колодний та ін.
Дохристиянські вірування. Прийняття християнства. - К.,1996. - Т.1.
Історія релігій в Україні: У 10 т. / Ред. кол. А.Колодний та ін. Українське православ'я.-К.,1997.- Т.2.
Історія релігій в Україні: У 10-и т./ Редкол. А.Колодний, В.Климов.
Православ'я в Україні.- К., 1999. - Т.3.
Шептицький А. Твори (морально-пасторальні). - Львів, 1994.
Шептицький А. Церква і суспільне питання. Документи і матеріали. 1899-1944.-Львів, 1999. -Т.2.
Шуба О. Релігія в етнонаціональному розвитку України (політологічний аналіз).-К., 1999.
Пащенко В. Православ'я в новітній історії України. - Полтава, 1997.
Красівський О. За українську державу і церкву. Громадська та суспільно-політична діяльність митрополита А. Шептицького в 1918-1923 рр. — Львів, 1996.
Васьків А. Церква і радикали // Людина і світ. - 1997. - № 3-4.

Тема 12. Політико-конфесійні процеси в сучасній Україні (4 год.)

Сучасне релігійне життя в Україні. Релігійні чинники в процесах сучасного національно-політичного відродження.
Політичні орієнтації сучасного українського церковно-релігійного світу. Проблема єдиної національної "помісної" церкви.
Неорелігійний рух в Україні та проблеми політики.
Політичне підґрунтя конфесійних конфліктів в Україні.
Християнські традиції в діяльності сучасного українського політикуму: історія української християнської демократії; релігійні аспекти в програмах сучасних політичних партій; релігійно-церковний фактор у передвиборчих баталіях в Україні.
Національно-державні інтереси України у релігійно-церковній сфері.

Теми реферативних завдань

РУНВіра - неорелігія чи неоідеологія?
Політичні причини розколів у сучасному українському православ'ї.
Християнські засади в діяльності сучасного українського політикуму.
Політичні аспекти сучасного міжцерковного діалогу в Україні.
Шляхи і методи політичного врегулювання міжцерковних конфліктів в Україні.
Українське законодавство про свободу совісті та релігійні організації.

Рекомендована література

Степовик Д. Людина, церква і держава: питання статусу // Права людини в Україні.-К.,1996.
Кремень В., Ткаченко В. Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації. - К.,1988.
Шуба О. Релігія в етнонаціональному розвитку України (політологічний аналіз).-К.,1999.
Неправда московських анафем. 36. ст. - К.,1999.
Здіорук С. Етноконфесійна ситуація в Україні і міжцерковні конфлікти. - К.,1993.

Смирнов С.А. На перехресті політики і релігії// Віче. - 1998. - №9.
Фещенко П. Геополітичне тло релігійних процесів в Україні // Історія релігій в Україні. Праці X-ої міжнародної наукової конференції.- Львів, 2000.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Теоретичні аспекти взаємозв'язку релігії та політики
2. Шляхи взаємодії релігії та політики.
3. Соціальні функції релігії
4. Методологічні засади у вивченні взаємозв'язку політики і релігії.
5. Політичні аспекти релігійних доктрин.
6. Категоріальна сутність взаємозв'язку релігії та політики.
7. Політичне і конфесійне.
8. Сучасна географія релігій.
9. Геополітика про взаємозв'язок конфесійного і політичного.
10. Сучасна георелігійна ситуація в Україні.
11. Політико-правові стародавнього світу про взаємозв'язок політики і релігії.
12. Середньовічні концепції взаємозв'язку політики та релігії.
13. Українська політична думка про місце релігії в політичному процесі.
14. Буддизм та політика: теоретико-доктринальний аспект.
15. Соціальна доктрина буддизму.
16. Ламаїзм: політичний контекст.
17. Буддійський фактор у політичному розвитку країн Індокитаю.
18. Раннє християнство і політика.
19. Політичні концепції Старого і Нового Заповітів.
20. Політичні причини та наслідки розколу 1054 р.
21. Політичні традиції католицизму.
22. Політичні традиції православ'я.
23. Протестантизм і політика.
24. Політичні концепції ісламу.
25. Політичні традиції національних релігій.
26. Політика і релігія в сучасній Україні.

БІБЛІЄЗНАВСТВО

Уклав: канд. іст. н., доц. Васьків А.Ю.

Навчальна програма курсу для студентів філософського факультету (спеціальність “Культурологія”)

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

<i>Тема 1.</i> Вступ до курсу “Біблієзнавство”	2 год.
<i>Тема 2.</i> Соціально-історичний та філософсько-світоглядний контекст формування Біблійних текстів.	2 год.
<i>Тема 3.</i> Склад та структура Біблії: канон Старого Завіту	6 год.
<i>Тема 4.</i> Склад та структура Біблії: канон Нового Завіту	6 год.
<i>Тема 5.</i> Апокрифічні тексти Біблійної традиції.....	4 год.
<i>Тема 6.</i> Моральна концепція Біблії	4 год.
<i>Тема 7.</i> Переклади Біблії мовами народів світу: історія і сучасність	4 год.
<i>Тема 8.</i> Переклади Біблії українською мовою	4 год.
<i>Тема 9.</i> Збереження тексту Біблії: манускрипти та видання.....	2 год.
<i>Тема 10.</i> Принципи інтерпретації Біблії. Біблійна Герменевтика	4 год.
<i>Тема 11.</i> Історичні напрями дослідження і тлумачення Біблії	2 год.
<i>Тема 12.</i> Біблія в системі іудейського та християнського Богослужіння.....	2 год.
<i>Тема 13.</i> Біблія як культурний феномен	4 год.
<i>Тема 14.</i> Антропологічні виміри трансцендентного у Біблії (філософсько-теологічний аспект)	2 год.
<i>Тема 15.</i> Світ Біблії у соціально-побутовому, культурологічному та природознавчому аспектах	4 год.
<i>Усього</i>	53 год.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

<i>Тема 1.</i> Структурний аналіз біблійних текстів	4 год.
<i>Тема 2.</i> Біблійна герменевтика і принципи інтерпретації Святого Письма	2 год.
<i>Тема 3.</i> Біблійна моральна доктрина.....	2 год.
<i>Тема 4.</i> Порівняльний аналіз синоптичних Євангелій	2 год.
<i>Тема 5.</i> Біблія в системі світової культури	4 год.
<i>Тема 6.</i> Біблія та українська духовна культура.....	3 год.
<i>Усього</i>	17 год.
<i>Разом</i>	70 год.

ЛІТЕРАТУРА

Біблійні тексти, інші релігійні тексти та джерела

Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена. United Bible Societies, 1991; Українське Біблійне Товариство, Київ, 1993.

Довідкова література та коментарі

Атлас библейской истории. С географическим указателем. Российское Библейское общество, 1995.

Большой путеводитель по Библии. М.,1993.
Библийская енциклопедия. М.,1991.
Геллей Г. Біблійний довідник Геллея. Торонто,1985.
Релігієзнавчий словник. К., Четверта хвиля, 1996.

Вступні твори

Грив Фред Дж. Обзор Ветхого Завета. "Духовное возрождение", М., 1997
Как возникла Библия. Christische Literatur-Verbreitung, Bielefeld, 1992.
Косидовський З. Біблійні оповіді. К.,1978.
Косидовський З. Сказання евангелистов. М.,1979. Мицкевич В.А. Библиология. в 2-х тт.
Свенцицкая И. Тайные писания древних христиан. М.,1981.
Тенни, Мерілл К. Мир Нового Завета. Б.м.: International Correspondence Institute. 1990.
An Introduction to the Bible: A Journey into Three Worlds. 2nd ed. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1990.
Koester, Helmut. Introduction to the New Testament. Berlin, 1982.
Prickett, Stephen and Barnes, Robert. The Bible. Cambridge Univ. Press,1991
Renfold, Rolf. The Old Testament: an Introduction. London,1985.

Додаткова література до курсу

Література, рекомендована до окремих розділів та подана в розділі "Бібліографія" підручника "Біблієзнавство. Вступний курс".
Велику бібліографію біблієзнавчої літ-ри кирилицею та латиницею див. також в: Мень А. История религии в 7 тт.; т. 5, с. 383-418.; т. 7, с. 346-370/
Джош Мак Дауелл. Нові незаперечні свідчення, що потребують вироку.-Львів, 2005.

Інтернет-джерела

Кинематограф и Библия // Мень А. Словарь по библиологии <http://bpc056-1/psy/msu.ru/fam/books/dict/dict0.html/>
Музыка и Библия// Мень А. Словарь по библиологии
<http://bpc056-1/psy/msu.ru/fam/books/dict/dict0.html>
<http://www.wco.ru/biblio/books/>(біблієзнавчий сайт)

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. Вступ до курсу “Біблієзнавство” (2 год.)

Загальна анотація. Методологічні засади і принципи курсу. Принципи об’єктивності, конфесійного плюралізму і толерантності, історизму та дуальності. Загальна характеристика богословського та світського (науково-академічного) підходів до Біблії.

Ознайомлення із структурою та загальним змістом курсу. Методика роботи з біблійними текстами. Міждисциплінарність курсу “Біблієзнавство”. Біблійна історія, біблійна археологія, біблійна географія, біблійна етнологія.

Загальний огляд історіографії курсу: богословський та світський (науково-академічний) бібліографічні блоки. Методика роботи з біблійними текстами.

Тема 2. Соціально-історичний та філософсько-світоглядний контекст формування Біблійних текстів. (2 год.)

Доба виникнення Старозавітніх текстів. Загальні етапи іудейської історії. Становлення держави в Землі обітованій. Формування релігійної системи іудаїзму. Іудейське та Ізраїльське царства. Історія Храму. Завоювання Іудеї Римом. Статус Іудейської провінції в Римській імперії. Палестина в елліністичному світі.

Початки християнства і формування Новозавітньої традиції. Елліністичний світогляд та його впливи на іудейство та раннє християнство. Стоїцизм, епікурейство, скептицизм, еkleктизм, неопіфагорейство. Платонізм, неоплатонізм. Релігійні культу та масовий світогляд в Римській імперії. Релігійні вірування, месіанські, есхатологічні сподівання та інтелектуальні пошуки в іудейському середовищі. Ранньохристиянська традиція: есхатологічний та соціальний вимір формування Новозавітнього канону: еволюція і трансформація.

Тема 3. Склад та структура Біблії: канон Старого Завіту (6 год.)

Поняття Біблійного канону. Формування канону. Визначення “правильності” текстів та їхнього складу. Роль Переказу. Історико-культурні підстави для формування канонічного тексту.

Традиційні погляди на природу Біблійного канону. Богонантхненність як критерій канонічності. Інші критерії канонічності. Історичний характер текстуальних джерел Біблії. Богословське розуміння богодухновенності Біблійних текстів.

Традиція “усного права” як джерело Старозавітного канону. Писемні джерела Старозавітного тексту. Давньоєврейська релігійна поезія.

Тора. Становлення Старозавітних текстів, їх канонізація. “Александрійський канон: традиція Септуагінти та Вульгати”. Палестинська версія: Ямнійський канон, масоретська традиція. Іудейський ТаНаХ (Тора – П’ятикнижжя, Небїїм - Пророки, Хетувім - Писання). Упорядник ТаНаХу Раббі Акіба.

Старий завіт у християнській традиції: православна, католицька та протестантські редакції.

Структурний аналіз (філософсько-богословський контекст) Старозавітного канону: П’ятикнижжя (Буття, Вихід, Левит, Числа, Повторення Закону), Девтерономічний твір, твір Хроніста, поетичні книги, книги пророків (“великі” та “малі” пророки).

Тема 4. Склад та структура Біблії: канон Нового Завіту (6 год.)

Новий завіт як нова парадигма зв’язку людей з Богом. Становлення Новозавітного тексту. Усні джерела Новозавітної традиції. Аграфи. Писемні джерела Нового Завіту. Новозавітні парафрази Старозавітних текстів. Євангельська традиція. Євангелісти. Формування корпусу апостольських послань. Діяння як літописна традиція опису подій. Візіонерська література (література Одкровенень) як джерело Новозавітних текстів.

Формування Новозавітного канону – роль церковної традиції. Етапи канонізації Нового Завіту. Перші згадки у отців Церкви: Климентія Римського, Ігнатія Антіохійського, Полікарпа Смирнського, Юстина Філософа, Татіана, Іринія Ліонського, Климента Александрійського та Тертуліана. Новозавітні списки (редакції) перших століть нашої ери. Свідчення Орігена. Корекції Евсевія Александрійського. “Африканський список”. Канон Афанасія Александрійського. Рішення церковних соборів щодо канонізації Новозавітних текстів. Лаодікейський та “африканські собори”. Проблемні аспекти канонічності окремих Новозавітних текстів.

Склад та структура християнського Нового Завіту: Євангелія, Книги Діянь, Послання Святих Апостолів, Книги Одкровення (Об’явлення) Св. Іоанна богослова (Апокаліпсис)

Тема 5. Апокрифічні тексти Біблійної традиції (4 год.)

“Псевдоєпіграфи” – як апокрифічна традиція. Причини появи апокрифів. “Сумнівність” та “спірність”: “антилегомени”. Відносність термінів “апокрифи” та “псевдоєпіграфи”.

Апокрифічні тексти Старозавітної традиції. Апокрифи канону Септуагінти. Псевдоєпіграфи – твори, яких немає в жодному з канонічних текстів. Легендарні перекази. Твори апокаліптичного жанру. Апокрифічні тексти “писань мудрих”. Гімнографічні тексти

“Новозавітні апокрифи”. Апокрифічні Євангелія: Євангелія ебіонітів, Євангеліє євреїв, Євангеліє назорейів, “Євангелія дитинства”. Гностичні Євангелія: апокриф Іоанна, Євангеліє від Фоми, Євангеліє від Пилипа. Апокрифічні версії Діянь Апостольських. Апокрифічні послання. Апокрифічні Апокаліпсиси. Ісотрична доля та значення апокрифічних текстів.

Тема 6. Моральна концепція Біблії (4 год.)

Біблійні джерела християнської етики.

Моральні принципи Старозавітної традиції. Філософсько-богословський аналіз Десяти Заповідей Божих. Характерні особливості Старозавітної моральної концепції: категоричність, імперативність, структурованість, алегоризм. Джерела моральних принципів Старого Завіту.

Новозавітня мораль – логічне продовження і розвиток Декалогу. Екстраполяція Десяти Заповідей через алгоритм любові. Моральний Євангельський закон. Нагірна проповідь Ісуса Христа – квінтесенція моральної концепції християнства. Блаженства як моральні категорії. Декалог і Нагірна проповідь – спільне і відмінне. Етичні категорії у Біблійній традиції та вченні отців Церкви: сутність та класифікація.

Тема 7. Переклади Біблії мовами народів світу: історія і сучасність (4 год.)

Переклади Біблії як засіб релігійної комунікації. Святість Біблійних мов: іудейський та християнський підходи. Богословсько-канонічний та культурологічний підходи до перекладів Біблії. Проблеми інтерпретації Біблійних текстів у процесі перекладу.

Переклади Старозавітного тексту. Септуагінта. Проблема другоканонічних текстів.

Переклади Біблії європейськими мовами. Вульгата. Середньовічні переклади. Переклади XII-XV ст. Переклади доби Реформації (XVI-XVII ст.). Переклади Лютера та Еразма Ротердамського, Дж. Уїкліфа. Шведсько-датські переклади. Женевська Біблія. Біблія короля Якова. Переклади XVIII ст. Краліцький переклад. Переклади Сан-Мігеля, А. Мартіні, Р. Сімоне, А.О. Кальме. Переклади XIX-XX ст. “Екуменічні” або інтерденомінаційні переклади. Традиції перекладу Святого Письма в США, Англії та Німеччині.

Переклади Біблії мовами народів Близького та Далекого Сходу, Передньої та Центральної Азії, Індії.

Церковнослов’янські переклади російською мовою. Геннадіївська Біблія. Російське Біблійне товариство. Переклади Г. Павського, архимандрита Макарія (Глухарєва). Синодальний переклад. Російські переклади XIX-XX ст. Білоруські переклади Біблії.

Переклади Біблії у світі: сучасна статистика. Екуменічні переклади як явище новітнього часу.

Тема 8. Переклади Біблії українською мовою (4 год.)

Кирило-Мефодіївська традиція перекладу Біблії та Києво-руська традиція.

Крехівський Апостол. Острозька Біблія. Окремі (часткові) переклади Святого Письма. Переклади М. Шашкевича, О.Бачинського, Я. Левицького, П. Морачевського. Біблійні інтерпретації Г. Сковороди.

Перший повний переклад Біблії українською літературною мовою П.Куліша, І. Нечуя-Левицького та І. Пулюя.

Переклад І.Огієнка. Василянський переклад (І. Хоменко, І.Костецький), В.Барка. Створення Українського Біблійного товариства та четвертий повний переклад Біблії українською літературною мовою. Р. Турконяк та його бачення теорії перекладу Святого Письма.

Тема 9. Збереження тексту Біблії: манускрипти та видання (2 год.)

Глиняні таблички – “остраconi”, папірус – “біблос” як засоби збереження сакральних текстів стародавнього світу. Пергамент. Форма книг: сувої та зшитки. Біблійні абетки. Структура тексту та спосіб його фіксації. Книжники. Правила переписування Тори. Школи масоретів. Християнські переписувачі Біблії. Палімпсести – “реліктові сховища” давніх текстів Біблії. Біблійні знахідки новітнього часу. Манускрипти ТаНаХу. Найдавніші рукописи Нового Завіту: папіруси, унціали, мінускули, лекціонарії. Цитати отців Церкви. Класифікація Біблійних рукописних традицій.

Рукописні “рецензії” як перші “критичні” видання біблійного тексту. Гекзапала Орігена. Рецензія Лукіана. Біблійні першодруки. Слов’янські класичні першодруки. Поліглоти. Критичні видання Старого та Нового Завітів: Еразм Ротердамський, Т. Без, Максим Грек. Публікації текстологічних матеріалів. Завдання текстуальної критики.

Тема 10. Принципи інтерпретації Біблії. Біблійна герменевтика (4 год.)

Біблійна герменевтика як засіб інтерпретації Святого Письма. Принципи герменевтики. Літературні принципи інтерпретації: врахування оригінального тексту, важливість контексту, паралельні місця, врахування специфіки літературних родів Біблійного тексту. Знання умов написання твору. Недостатність методу цитат і біблійних прикладів. Символізм в Біблії.

Біблійне богослов’я. Бібідієхнавчі дисципліни. Гомілетичне та аналогічне тлумачення Біблії. Біблійна акомодация. Біблійна екзегеза.

Богословські принципи інтерпретації: узгодженість із переданням та вченням Отців Церкви, аналогія віри, “єдність Біблії”. Значення герменевтичних принципів для поглибленого вивчення Біблії. Практичне застосування Біблійної герменевтики. Необхідність застосування герменевтичних принципів.

Філософська (загальна герменевтика) і Біблія. Екзистенціалістське та структуралістське тлумачення Біблії. Психоаналітичне тлумачення Біблії. Співвідношення підходів до інтерпретації Біблії.

Рівні, етапи та завдання герменевтичного аналізу (екзегези). Історико-культурний та контекстуальний аналіз. Літературно-критичний аналіз. Теологічний аналіз.

Тема 11. Історичні напрями дослідження і тлумачення Біблії (2 год.)

Давньоєврейська іудейська екзегеза. Талмудична екзегеза: рівні тлумачення. Спіноза як тлумач Біблійних текстів. Сучасна екзегеза в іудаїзмі.

Тлумачення Писання у ранньохристиянській традиції. Патристична екзегеза. Александрійська та Сирійські школи. Середньовічна християнська екзегеза. Екзегеза доби Реформації та Контрреформації. Проблемні аспекти протестантської екзегези, її лібералізація.

Рационалістична біблеїстика. Тюбінгенська школа та її впливи. Міфологічна школа. Марксистська атеїстична критика. “Неогерменевтика”. Православно-католицька біблеїстика та екзегеза ХУІІІ-ХХ ст. Міжконфесійні підходи у ХХ ст.

Тема 12. Біблія в системі іудейського та християнського Богослужіння (2 год.)

Біблійні тексти як сакральний феномен. Релігія Ізраїлю та її богослужбові практики. Тора і ТаНаХ у системі іудейських культово-обрядових практик.

Біблійні тексти у християнському Богослужінні. Псалтир у християнській літургічній традиції. Псалтир Службова. Паремії. “Біблійні пісні.” Апракоси та лекціонарії. Службове Євангеліє. Євангеліє-Апракос. Апостол-Апракос. Біблійний текст у богослужбових канонах. Біблійні збірки для приватного читання (“четьї”). Хронографи, Пандекти, Палєї. Структурування Біблії для Богослужіння та читання.

Тема 13. Антропологічні виміри трансцендентного у Біблії (філософсько-теологічний аспект) (2 год.)

Людина і Бог у Біблії. Іменування Бога в Біблії. Біблійне розуміння Бога. Персоналістичний монотеїзм. Уявлення про надприродних істот: ангелологія, демонологія. Креативна концепція як засада біблійної антропології. Інтерпретація біблійних образів перших людей. Характерні ознаки біблійної антропології. Поняття серця в Біблії. Біблійна етнологія. Символіка культових речей, предметів та дій.

Поняття Завіту (Заповіту) як основа відношення між Богом і людиною у біблійній традиції. Поняття релігійної віри в Біблії. Класифікація релігійної віри за Келінбергером. Онтологічні підстави релігійної віри. Біблійна концепція релігії Типологія релігій за Біблією..

Тема 14. Біблія як культурно-мистецький феномен (4 год.)

Особливості старозавітньої та новозавітньої біблійної “книжності.” Літературні жанри в Біблії. Літературно-художні форми. Образотворчі засоби та прийоми в біблійних текстах.

Інтерпретація біблійних сюжетів у світовій літературі. Середньовічні обробки біблійних тем. Нове сприйняття Біблії в добу Відродження та Реформації. Впливи біблійних сюжетів на літературну традицію Нового часу.

Біблія і українська література. Біблійні впливи на давньоруську літературу. Ренесансно-гуманістична традиція в українській літературі та Біблія. Біблія в літературній спадщині Г.Сковороди. Біблійні інтерпретації в українській літературі ХІХ-ХХ ст. та новітнього часу.

Біблія і театральне мистецтво. Містерії. Театр-вертеп. Біблійні сюжети в класичній та новітній драматургії. Біблія в музичній культурі. Біблійні сюжети в образотворчому мистецтві. Художня естетика Біблії. Біблія в світовому кінематографі.

Тема 15. Світ Біблії у соціально-побутовому та природознавчому аспектах (4 год.)

Праця та господарювання в Біблії. Селище. Сільський дім. Праця в полі. Домашні тварини. Професії та їх соціальний статус в Біблії. Медицина. Культово-обрядова та звичаєва традиція в Біблії. Життя багатих людей. Культура гігієни в Біблії. Традиція кулінарної культури в Біблії. Символіка їжі. Символіка одягу в Біблії. Фінансова система.

Право в Біблії. Витоки біблійного права. Історичний розвиток форм судочинства у Біблії. Структура права в Біблії. Принципи здійснення правосуддя. Закон відплати. Моральні критерії юридичної практики.

Біблійна мірологія. Антиномія “мир-безлад”. Мир як творіння Абсолюту. Мірологічна аксіологія в Біблії. Мир у спільноті. Мир як результат морального діяння. Мир як спосіб реалізації богоподібної особистості

Просторова символіка в Біблії. Небо і земля. Рай і пекло. Едем та Шеол. Пустеля. Гора. Шлях. Хронографічна концепція в Біблії. Лінійність біблійного часу. Час та вічність. Час як історія. Структурування та періодизація часу в Біблії. Біблійна есхатологія. Біблійна символіка чисел. Тваринно-рослинна символіка в Біблії.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Структурний аналіз біблійних текстів

Принципи структурного аналізу Біблії.
Структура Старого Завіту
Структура Нового завіту

Рекомендована література

Антонини, Бернардо. Введение в Библию.-М.1993
Бартеlemi Д. Бог и его образ: очерк библейского богословия. Милан, 1998
Біленький М. О мифологии и философии Библии. М., 1977
Гече Г. Библейские истории. – М., 1998
Грив Ф.Д. Обзор Ветхого Завета.- М., 1997
Коган С. Библия в истории культуры- М., 1995
Кривелев И.А. Библия: историко-критический анализ.-М, 1985.
Косідовський Біблійні оповіді. К., 1978.
Лезов С.В. История и герменевтика в изучении Нового Завета.- М., 1996
Джош Мак Дауелл. Нові незаперечні свідчення, що потребують вироку.-Львів, 2005.

Тема 2. Біблійна герменевтика і принципи інтерпретації Святого Письма

Основні герменевтичні принципи дослідження Біблії.
Біблійне богослов'я.
Філософські підходи до інтерпретації Біблії.

Рекомендована література

Антонини, Бернардо. Введение в Библию.-М.1993
Бартеlemi Д. Бог и его образ: очерк библейского богословия. Милан, 1998
Біленький М. О мифологии и философии Библии. М., 1977
Гече Г. Библейские истории. – М., 1998
Грив Ф.Д. Обзор Ветхого Завета.- М., 1997
Коган С. Библия в истории культуры - М., 1995
Кривелев И.А. Библия: историко-критический анализ.-М, 1985.
Косідовський Біблійні оповіді. К.. 1978.

Тема 3. Біблійна моральна доктрина

Моральна доктрина Старого Завіту.
Новозавітні моральні принципи.
Компаративістичний аналіз старозавітної та новозавітної моральної концепцій

Рекомендована література

Коган С. Библия в истории культуры - М., 1995
Кривелев И.А. Библия: историко-критический анализ.-М, 1985.
Косідовський Біблійні оповіді. К.. 1978.
Мень А. Мир Библии.-М., 1990
Мицкевич А. Библиология.- В 2-х т.-М., 1995
Ренан Э. Евангелия. Ярославль, 1993.

Тема 4. Порівняльний аналіз синоптичних Євангелій

Постать Ісуса Христа в синоптичних Євангеліях.
Концепція Абсолюту-Логосу в синоптичних Євангеліях

Рекомендована література

- Антонини, Бернардо.* Введение в Библию.-М.1993
Бартеlemi Д. Бог и его образ: почерк библейского богословия. Милан, 1998
Біленький М. О мифологии и философии Библии. – М., 1977
Гече Г. Библейские истории. – М., 1998
Кривелев И.А. Библия: историко-критический анализ. - М, 1985.
Джош Мак Дауелл. Нові незаперечні свідчення, що потребують вироку.-Львів, 2005.

Тема 5. Біблія в системі світової культури

- Літературні жанри в Біблії
Біблійні мотиви у світовій літературі.
Біблійні мотиви в образотворчому мистецтві.

Рекомендована література

- Гече Г.* Библейские истории. – М., 1998
Коган С. Библия в истории культуры- М., 1995
Кривелев И.А. Библия: историко-критический анализ.-М, 1985.
Косідовський Біблійні оповіді. – К.. 1978.
Лезов С.В. История и герменевтика в изучении Нового Завета.- М., 1996
Мень А. Мир Библии. - М., 1990
Мицкевич А. Библиология. - В 2-х т. - М., 1995

Тема 6. Біблія та українська духовна культура

- Біблія в українській літературі
Біблійні мотиви в українському кінематографі.
Біблійні сюжети в українському образотворчому мистецтві.

Рекомендована література

- Коган С.* Библия в истории культуры - М., 1995
Кривелев И.А. Библия: историко-критический анализ.-М, 1985.
Косідовський Біблійні оповіді.К.,1978.
Мень А. Мир Библии.-М., 1990
Музыка и Библия// Мень А. Словарь по библиологии <http://bpc056-1/psy/msu.ru/fam/books/dict/dict0.html>

ТЕМАТИКА ЕСЕЇСТИЧНИХ РОБІТ

1. Канон Старого Завіту: історія та структура
2. П'ятикнижжя: філософсько-богословський аналіз.
3. Креативна концепція Старого Завіту.
4. Переклади Старого Завіту.
5. Апокрифічні старозавітні твори.
6. Канон Нового Завіту: історія та структура.
7. Порівняльний аналіз синоптичних Євангелій.
8. Постать Ісуса Христа: євангельська інтерпретація.
9. Книга Діян апостолів як історичне джерело ранньохристиянської традиції.
10. Давньоєврейська абетка.
11. Основні етапи біблійної історії.
12. Біблійна археологія.
13. Основні принципи гомілетики.
14. Світ природи в Біблії.
15. Богословська концепція Біблії.
16. Біблія як феномен світової літератури.
17. Біблійні сюжети у сучасній світовій літературі.
18. Біблійна проблематика у світовому кінематографі.

19. Біблійні норми – “закони”, “приписи” та “настанови”
20. Професії у Біблії.
21. Біблійні сюжети у світовій музичній культурі Нового та новітнього часу.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Склад та структура Біблії.
2. Етимологія походження назви Біблії та її складових частин.
3. Апокрифічні та канонічні книги Біблії.
4. Порівняння канонів в різних конфесійних традиціях.
5. Мови Біблії.
6. Найдавніші переклади Біблії.
7. Слов'янські переклади Біблії. Переклади старою та сучасною українською мовами.
8. Біблія та герменевтична проблема.
9. Історія релігійних тлумачень Біблії: давньоєврейська екзегетика.
10. Історія релігійних тлумачень Біблії: патристика.
11. Історія релігійних тлумачень Біблії: середньовічна екзегетика.
12. Історія релігійних тлумачень Біблії: Реформація та рух пієтизму.
13. Історія релігійних тлумачень Біблії: ліберальний протестантизм.
14. Історія релігійних тлумачень Біблії: "діалектична теологія" та неоортодоксія.
15. Непогрішимість Біблії як базове положення релігійної герменевтики визначення II Ватиканського собору, "Чиказькі заяви".
16. Історія раціоналістичної критики Біблії: античні критики.
17. Історія раціоналістичної критики Біблії: єврейський скептицизм.
18. Історія раціоналістичної критики Біблії: Б. Спіноза.
19. Історія раціоналістичної критики Біблії: біблеїсти ХУІІІ-ХІХ ст.
20. Історія раціоналістичної критики Біблії: Тюбінгенська школа.
21. Історія раціоналістичної критики Біблії: гегельянство та неогегельянство.
22. Історія раціоналістичної критики Біблії: атеїстична критика.
23. Техніка користування бібліографічним апаратом Біблії. Допоміжна література для вивчення Біблії.
24. Біблія в системі іудейського та християнського культу.
25. Поширення Біблії у світі. Біблійні Товариства.
26. Старий Заповіт в системі культури стародавнього Близького Сходу.
27. Формування іудейської релігії.
28. П'ятикнижжя: склад; назви книг в іудаїстській та християнській традиціях.
29. Основний зміст книг П'ятикнижжя.
30. Синайське законодавство як кодекс релігійного та суспільного життя.
31. Історичні криги Біблії в контексті історії Стародавнього Світу.
32. Хронологія історичних подій, зображених у Біблії.
33. Вавилонський полон та епоха "Реставрації".
34. Загальнокультурні та світоглядні засади старозавітного історизму. Джерела психологізації історії.
35. Пророцькі книги Старого Заповіту.
36. Старозавітні пророцтва про Месію: погляд християн.
37. Повчальні книги Старого Заповіту.
38. Моральна проблематика Старого Заповіту.
39. Новозаповітний канон: датування та авторство окремих книг.
40. Канонізаторська діяльність християнської Церкви.
41. Апокрифи новозаповітної доби.
42. Синоптичні Євангелія та синоптична проблема.
43. Своєрідність Євангелія від Івана.
44. Дії Св. Апостолів як джерело знань про історію ранньої Церкви.
45. Структура, семантика та символізм Нагірної проповіді.
46. Символіка Пасхи-Воскресіння та П'ятидесятниці.
47. Розвиток християнського богослов'я в Посланнях св. Апостолів.
48. Сутність опозиції апп. Петра і Павла в питанні про спасіння.

49. Апокаліпсис в контексті біблійної апокаліптики та зародження християнської релігії.
50. Особа Ісуса: історичний та міфологічний підходи.
51. Христос як Боголюдина: своєрідність трактування Божества.
52. Христос в нехристиянських традиціях.
53. Старозавітні моральні настанови та Мораль Нового Заповіту: чи відбулися якісні зміни.
54. Віри релігійної поняття в Біблії.
55. Символіка простору в Біблії.
56. Символіка часу та вічності у Біблії.
57. Біблійна символіка чисел.
58. Природа в Біблії: символіка стихій; тваринна та рослинна символіка

СОЦІОЛОГІЯ РЕЛІГІЇ

Уклала канд. іст. н., доц. Мадей Н.М.

Комплексна програма для студентів філософського факультету (спеціальність “Культурологія”)

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

<i>Тема 1. Соціологія релігії як наука і навчальна дисципліна</i>	
<i>Лекція 1. Соціологія релігії як соціологічна та релігієзнавча дисципліна.....</i>	2 год.
<i>Лекція 2. Категоріально-методологічний вимір соціології релігії.....</i>	2 год.
<i>Тема 2. Релігія і суспільство</i>	
<i>Лекція 3. Структура релігії та її соціальні прояви.....</i>	2 год.
<i>Лекція 4. Релігія як суспільна організація.....</i>	2 год.
<i>Лекція 5. Релігія і держава.....</i>	2 год.
<i>Лекція 6. Релігія і виклики сучасності.....</i>	2 год.
<i>Тема 3. Релігійність як предмет соціологічних досліджень</i>	
<i>Лекція 7. Релігійність як соціальний і особистісний феномен.....</i>	3 год.
<i>Лекція 8. Особливості сучасної релігійності в українському соціумі.....</i>	2 год.
<i>Усього.....</i>	17 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

<i>Тема 1. Проблема міждисциплінарності соціології релігії.....</i>	2 год.
<i>Тема 2. Формування соціології релігії як наукової дисципліни:</i>	
<i>Е. Дюркгейм та М. Вебер.....</i>	2 год.
<i>Тема 3. Функціоналізм і структуралізм в соціології релігії.....</i>	2 год.
<i>Тема 4. Сучасна соціологія релігії.....</i>	2 год.
<i>Тема 5. Релігія і форми її організації.....</i>	2 год.
<i>Тема 6. Держава і релігія.....</i>	2 год.
<i>Тема 7. Релігійність як об'єкт соціології релігії.....</i>	3 год.
<i>Тема 8. Релігія в сучасному світі.....</i>	2 год.
<i>Усього.....</i>	17 год.
<i>Разом.....</i>	34 год.

ПІДРУЧНИКИ ТА ПОСІБНИКИ

- Браян Вілсон. Соціологія релігії. – К., 2007*
- Гараджа В.И. Социология религии: учеб. пособ. для студентов и аспирантов гуманитарных специальностей. – М.: Аспект Пресс, 1996.*
- Ерышев А. А., Лукашевич, Н. П. Социология религии: учеб. пособ. / К., 1999.*
- Лубський, В.І., Козленко, В.М., Горбаченко, Т.Г. Соціологія релігії : курс лекцій для студентів філософських факультетів, відділень релігієзнавства, соціології, філософії, політології / за редакцією В.І. Лубського. – К.: Фітосоціоцентр, 1999.*
- Лукашевич М. Соціологія релігії. - Львів: Українська академія друкарства, 1999.*
- Хоронжій А.Г. Соціологія релігії: Навч. посіб.- Львів: Магнолія: 2006, 2007.*
- O'Dea, Thomas F. The Sociology of Religion. - Englewood Cliffs: Prentice-Hall, Inc., 1966.*
- Piwowarski, Władysław. Socjologia religii. - Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelski 1996.*
- Simmel, Georg. Sociology of religion / translated from the german by Curt Rosenthal. - New York : The Wisdom Library, 1959.*
- Wójtowicz Andrzej. Współczesna socjologia religii. Założenia, idee, programy. Tuczyn: Millenium, 2004.*

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. Соціологія релігії як наука і навчальна дисципліна

Лекція 1. Соціологія релігії як соціологічна та релігієзнавча дисципліна.

Предмет соціології релігії: мета, завдання, сфера досліджень. Міждисциплінарність соціології релігії. Соціологія і соціологія релігії. Релігієзнавство та соціологія релігії. Специфіка соціології релігії та її взаємозв'язок з історією релігії, філософією релігії, психологією релігії. Складність та умовність класифікації соціологічних теорій релігії. Виникнення та формування соціології релігії як науки. Етапи розвитку та їх представники (І. Боровик): 1) класичний (поч. XX ст.) – виокремлення соціології релігії як науки; 2) посткласичний (після 2 Св. Війни – кін. 70-х р.р.) – формування секуляризаційної парадигми; 3) сучасний – виникнення нових напрямків соціології релігії.

Лекція 2. Категоріально-методологічний вимір соціології релігії.

Специфіка соціологічного тлумачення соціології релігії. Релігія і релігійність в категоріальному вимірі соціології релігії. Методологічні проблеми соціології релігії. Проблема співвідношення ідеології та релігії. Феномен секуляризації. Співвідношення емпіричного та теоретичного в рамках соціології релігії. Головні методи соціології релігії: історичний, крос-культурний, контент-аналіз, включене спостереження, опитування. Статистичні методи в релігієзнавстві.

Тема 2. Релігія і суспільство

Лекція 3. Структура релігії та її соціальні прояви

Структура релігії як соціального організму та її соціальні прояви: релігійна ідеологія, масова релігійна свідомість, релігійна діяльність, релігійний культ, форми релігійної організації та контролю, релігійна група, інститути, релігійні відносини. Соціальна обумовленість виникнення та еволюції конкретних форм суспільного буття релігії.

Релігійна діяльність та її соціальні аспекти. Суб'єкти релігійної діяльності. Релігія і суспільний розвиток. Релігія і економіка.

Лекція 4. Релігія як суспільна організація

Типи релігійних організацій: церква, секта, деномінація, культ, релігійна група, релігійний рух. Типи релігійного керівництва: харизма і керування. Типологія релігійного лідерства. Досвід релігійний і досвід містичний. Соціологія релігії Й. Ваха про перспективи розвитку релігії — інституціоналізація релігійного досвіду в змісті, культурі та організації.

Суспільні функції релігії. Функції релігії в різних типах суспільств: традиційному, індустріальному та постіндустріальному у стосунку до групи та особи.

Лекція 5. Релігія і держава

Моделі стосунків держава-церква: історія і сучасність. Освіта і політика як сфери особливого взаємозв'язку з релігією. Зміни стосунків церква-держава в Середній і Східній Європі після 1989 р. Проблема нових релігійних рухів і релігійних меншин.

Соціологічна інтерпретація поняття „державно-церковні відносини”. Соціальна доктрина як парадигма стосунків „церква-суспільство”.

Лекція 6. Релігія і виклики сучасності

Релігія в сучасних соціології та релігієзнавстві: пошуки нових парадигм. Прояви і суперечливі наслідки секуляризації. Зміни традиційного образу та функцій релігії. „Конфлікт культури” та розкладання традиційних релігійних інститутів (Г. Зіммель, Д. Лукач) „Громадянська релігія” і „латентні міфи” (Р. Барт) Нетрадиційні форми релігійності. Криза сучасного суспільства і відродження релігії, його перспективи в руслі постійної десакралізації життєвого простору сучасної людини.

Релігійний плюралізм як сутнісна характеристика сучасної соціорелігійної ситуації. Феномен „нових релігійних рухів”. Релігія і проблеми культурно-цивілізаційних відмінностей. Традиціоналізм, модернізм і фундаменталізм як течії, притаманні всім конфесіям. Особливості розвитку релігійного життя в сучасній Україні.

Тема 3. Релігійність як предмет соціологічних досліджень
Лекція 7. Релігійність як соціальний і особистісний феномен

Релігія і релігійність. Проблема поліваріантності дефініцій релігійності. Теоретичний і практичний аспекти дослідження релігійності. Концепції релігійності: психологічний та соціологічний підходи. Багатовимірна модель релігійності Ч. Глока і Р. Старка. Формування емпіричного напрямку дослідження релігійності: Габріель ле Бра. Нові парадигми в соціології релігії: теорія раціонального вибору, теорія секуляризації (Р. Старк, Дж. Уїлсон). Детермінанти сучасного стану релігійності. Умови сучасних релігійних трансформацій: мега-, макро- та мікрорівень.

Особа і релігія: соціокультурний контекст. Особа і виклики сучасності: приватизація релігії. Трансформація інституціоналізованої релігії в релігію індивідуальну.

Лекція 8. Особливості сучасної релігійності в українському соціумі

Проблема стану соціологічних досліджень релігійності на пострадянському просторі. Релігійність українського соціуму в працях В. Єленського та Н. Дудар.

Характеристика носіїв релігійності в українському суспільстві. Релігійні практики як ознака релігійної ідентичності людини. Конфесійна ідентичність українців як пострадянський феномен. Релігійність в системі цінностей і життєвих пріоритетів сучасного віруючого.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Проблема міждисциплінарності соціології релігії

Соціологія релігії як релігієзнавча дисципліна.

Соціологія релігії в системі соціологічного знання.

Інтеграція психологічного і соціологічного підходів в сучасному релігієзнавстві.

Класифікація соціологічних теорій релігії.

Тематика наукових есе

Проблема інтегрованості соціологічних теорій релігії в контекст соціально-філософського знання.

Вплив еволюціонізму та християнського креаціонізму на соціологічну думку.

Проблеми релігії у спадщині англійської антропологічної школи (Е. Тайлор, Дж. Фрезер)

Психологічні концепції релігії (У. Джеймс, З. Фройд, К.-Г. Юнг, Е. Фромм).

Рекомендована література

Браян Вілсон. Соціологія релігії. – К., 2007

Кисельов О. Соціологічні дослідження на тему релігії: релігієзнавчі рефлексії // <http://www.risu.org.ua/ukr/religion.and.society/comments/>

Паращевін М. Проблема релігії як феномену соціального життя в соціологічній думці // Соціальні виміри суспільства. Зб. наук. робіт молодих науковців. – Вип. 3. – К.: Інститут соціології НАН України, 1999. – С. 195-209.

Социология религии: классические подходы. Хрестоматия / Науч. ред. и сост. М.П.Гапочки, Ю.А.Кимелева. М., 1994.

Ципко С.Ю. Соціологія релігії як наукова дисципліна: історія формування методологічних засад // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 249-250. – Філософія. Чернівці: Рута, 2005. – С. 102 -106 // <http://www.sociology.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/03publications>

Тема 2. Формування соціології релігії як наукової дисципліни:

Е. Дюркгейм та М. Вебер

Структурні елементи релігії в концепції Е. Дюркгейма.

Тотемізм як елементарна форма релігії.

М. Вебер про релігію як соціальний інститут.

Релігія і соціальні зміни в теорії М. Вебера.

Тематика наукових есе

Соціальні функції жертвоприношень.
Молитва як соціальний феномен.
Теорія релігії Дюркгейма в інтерпретації М. Дуглас.

Рекомендована література

Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. – К., 1994 // <http://litopys.org.ua/weber/wbr.htm>
Дюркгейм Е. Елементарні форми релігійного життя: тотемна система в Австралії. — К.: Юніверс, 2002.
М. Дуглас. Чистота и опасность. Анализ представленный об осквернении и табу. М., 2000.
М. Мосс. Социальные функции священного. СПб., 2000.
Погорілий О. Макс Вебер і його класична праця. Попередні зауваження до збірника праць з соціології релігії. // <http://litopys.org.ua/weber/wbr02.htm>
Эванс-Притчард Э. Теории примитивной религии. М., 2004.

Тема 3. Функціоналізм і структуралізм в соціології релігії

Релігія як система „підтримання зразків” (Т. Парсонс).
Інститути соціалізації та релігія.
Б. Маліновські і функціональна інтерпретація релігії.
Типологія функцій релігії в суспільстві та їх характеристика (Р. Мертон).

Тематика наукових есе

Магія, наука і релігія та їх роль в практичній діяльності людей.
Соціальна функція ритуалів в подоланні кризових ситуацій.
Релігія і суспільство в дослідженнях А. Редкліф-Браун.
Функції богів в релігіях індоевропейських народів.

Рекомендована література

Дюмезиль Ж. Верховные боги индоевропейцев. М., 1986.
Йінгер Дж. М. Социология религии как наука: функциональный подход // Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. С. 161-165.
Малиновский Б. Магия, наука и религия. М., 1998.
Паращевін М.А. Погляди на суспільну роль релігії в соціологічній думці // Проблеми розвитку соціологічної теорії: Наукові доповіді і повідомлення першої Всеукраїнської соціологічної конференції / Соціологічна асоціація України, Інститут соціології НАН України; М.О. Шульга (наук. ред.) та ін. – К.: 2001. – С. 243-246.
Парсонс Т. Современный взгляд на дюркгеймскую теорию религии // Религия и общество: Хрестоматия. М., 1996. С. 170-190.
Рэдклифф – Браун А. Р. Структура и функция в примитивном обществе. М., 2001.

Тема 4. Сучасна соціологія релігії

Теорія конфлікту в сучасній соціології релігії (Л. Козер).
Феноменологічний напрям в соціології релігії (П. Бергер, Т. Лукман).
Системний підхід Н. Лумана в інтерпретації взаємодії релігії і суспільства.
Соціологія масової релігійної свідомості (Ч. Глок, Р. Старк).
Релігія в посттоталітарних суспільствах (І. Боровік, В. Єленський).

Тематика наукових есе

Соціологія релігійного досвіду (Р. Старк).
Соціологія релігійної діяльності та поведінки (Дж. Йінгер)
Неоеволюціонізм в сучасній соціології релігії (Р. Белла).
Релігія як символічне впорядкування світу людиною.
Теорія секуляризації П. Бергера.

Рекомендована література

Арістова А.В. Концептуальні засади конфліктології релігії // <http://www.pdaa.com.ua/np/pdf2/6.pdf>
Боровік І. Соціологія релігії як наука і нові теоретичні перспективи // http://westukr.itgo.com/studii/studii1_1998.html
Глок Ч. Социология религии // Религия и общество: Хрестоматия. М., 1996. С. 339.
Єленський В. Релігія після комунізму : релігійно-соціальні зміни в процесі трансформації центрально- і східноєвропейських суспільств: фокус на Україні. - Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. - 421 с.

Тема 5. Релігія і форми її організації

Типологія релігій за соціальним суб'єктом: „дифузні” та „організовані” релігії.
Типи релігійних спільнот.
Розвиток християнства як процес „рутинізації харизми” (М. Вебер).
Церква і секта як соціальні форми вираження релігійної ідеї (Е. Трельч).
Роль депривації у виникненні релігійних груп (Ч. Глок, Р. Старк).

Тематика наукових есе

Чернечі ордени як вид релігійних спільнот.
Соціальний сенс сектантства як світу „девіантних значень”.
Феномен деномінації.
Проблема синтезу ескапізму та прозелітизму в сучасних неорелігіях.

Рекомендована література

Вебер М. Социология религии. (Типы религиозных сообществ)// Избранное. Образ общества. М., 1994. С. 123-128.
Єленський В.Є. Інституційована релігія в посттоталітарному соціумі // Сучасна релігійна ситуація в Україні: стан, тенденції, прогнози. - К., 1994.
Здіорук С. І. Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні XXI століття: Монографія//http://www.niss.gov.ua/book/Zdioruk_book/r01-Zdioruk-Book.pdf
Здоровець Я. І., Мухин А. А. Религиозные конфессии и секты. М., 2005.
Паращевін М. А. Інтегративна функція релігії як соціального інституту в суспільстві: історико-соціологічний аналіз // <http://disser.com.ua/contents/16463.html>

Тема 6. Держава і релігія

Державно-релігійні відносини: проблема багатовимірності.
Історичні форми стосунків між церквою і державою.
Сучасні моделі державно-церковних відносин.

Тематика наукових есе

Теократія в історичному аспекті та на сучасному етапі.
Цезаропалізм як історичне явище та сучасний феномен.
Ісламська держава як соціокультурний феномен.
Модель державно-церковних відносин : сучасна Німеччина (будь-яка європейська країна на вибір).

Рекомендована література

Бабій М. Державна політика щодо свободи совісті й релігій: сутність і практика// Людина і світ. – 2004, №3. – С. 16-19.
Дудар Н., Шангіна Л. Релігія і церква в суспільному житті України// Національна безпека і оборона. — 2002. — №10.
Уайт Л. А. Государство-Церковь//Антология исследований культуры. СПб., 1997. С. 287-288.
Модели церковно-государственных отношений стран Западной Европы и США. — К., 1996
Паращевін М. Церква в суспільстві: масштаби впливу // Людина і світ.– 2000, №5. – С.48-51.
Янчук В.П. Роль держави, церкви, громадських і релігійних організацій як провідного чинника у формуванні відкритого толерантного громадянського суспільства // http://www.iai.gov.ua/_u/iai/dtp/CONF/1_2006/articles/stat35.html

Тема 7. Релігійність як об'єкт соціології релігії

Історична еволюція поняття „релігійність”.
Психологічні концепції релігійності.
Соціологічні концепції релігійності.
Дослідження релігійності в Україні.

Тематика наукових есе

Структура релігійності як соціокультурного феномена.
Позаінституційні прояви релігійності.
Концепція релігійності А. Маслоу.
А. Нудельман і метод факторного аналізу в дослідженні релігійності.

Рекомендована література

Бучма О., Колодний А., Павленко П. Релігійність як форма буття релігії // Академічне релігієзнавство. — К.: Світ знань, 2000. — С.520-533.
Дудар Н. Релігійність молоді // Людина і світ. — 1999. — №2. — С.47-49
Єленський В. Релігійність в українському суспільстві (за матеріалами соціологічних досліджень) // Людина і світ. — 2001. — №10. — С.66-73
Карагодіна О. Як ми віруємо? Релігійність з погляду психології. // Людина і світ. — 1999. — №8. — С.36-40.
Козловський О.Р. Концепт релігійного досвіду та його методологічна роль у філософії і соціології релігії / <http://www.risu.org.ua/ukr/study/religdigest/article;20460/>
Саган О. Етноконфесійна специфіка релігійності в Україні // Українське релігієзнавство. — 2000. — №12. — С.94-106.
Филипович Л. Нетрадиційна релігійність і процеси національної ідентифікації в сучасній Україні // Українське релігієзнавство. — К.,2001. — №20. — С.64-72.

Тема 8. Релігія в сучасному світі

Місце релігії в секуляризованому плюралістичному суспільстві.
Релігійна свобода і толерантність в сучасних суспільствах.
Феномен релігійного фундаменталізму.
Проблеми релігійного радикалізму та екстремізму.

Тематика наукових есе

Релігія та глобалізація.
„Конфлікт культури” та розкладання традиційних релігійних інститутів (Г. Зіммель, Д. Лукач)
„Громадянська релігія” і „латентні міфи” (Р. Барт).
Проблема десакралізації життєвого простору людини.
Гендерний аспект релігійного екстремізму.

Рекомендована література

Єленський В. Едемський сад: вигнання та повернення // http://krytyka.kiev.ua/articles/s7_12_2004.html
Рязанова М. Фундаменталізм і модернізм в релігійному житті як відповідь на виклики глобалізації // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Зб. наук. праць. — Харків, 2001. — С.245-249
Уткін О. Пафос миротворництва і соціального служіння: Церква та глобальні проблеми сучасності // Віче. — 1996. — №1. — С.146-155.
Чешков М. Глобалізація: сутність, сучасна фаза, перспективи // Незалежний культурологічний часопис „І”. — 2000. — №19. — С.12
Pace, Enzo, Stefani, Piero. Współczesny fundamentalizm religijny / przekład : K. Stopa. - Kraków : WAM, 2002. - 210 s.
Religious Change and Continuity/ Ed. H.M.Johnson. - San Francisco; Washington; London: Jossey - Bass Publishers, 1979. - XV, 359 p.
Religion im Prozeß der Globalisierung / herausgegeben von P. Beyer. - Würzburg : Ergon Verlag, 2001. - LVIII, 341 S.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЗАЛІК)

1. Соціологія релігії як релігієзнавча дисципліна.
2. Соціологія релігії в системі соціологічного знання.
3. Інтеграція психологічного і соціологічного підходів в сучасному релігієзнавстві.
4. Класифікація соціологічних теорій релігії.
5. Проблема інтегрованості соціологічних теорій релігії в контекст соціально-філософського знання.
6. Вплив еволюціонізму та християнського креаціонізму на соціологічну думку.
7. Складність та умовність класифікації соціологічних теорій релігії.
8. Проблеми релігії у спадщині англійської антропологічної школи (Е. Тайлор, Дж. Фрезер)
9. Психологічні концепції релігії (У. Джеймс, З. Фройд, К.-Г. Юнг, Е. Фромм).
10. Структурні елементи релігії в концепції Е. Дюркгейма.
11. Тотемізм як елементарна форма релігії.
12. М. Вебер про релігію як соціальний інститут.
13. Релігія і соціальні зміни в теорії М. Вебера.
14. Релігія як система „підтримання зразків” (Т. Парсонс).
15. Інститути соціалізації та релігія.
16. Б. Маліновські і функціональна інтерпретація релігії.
17. Типологія функцій релігії в суспільстві та їх характеристика (Р. Мер-тон).
18. Теорія конфлікту в сучасній соціології релігії (Л. Козер).
19. Феноменологічний напрям в соціології релігії (П. Бергер, Т. Лукман).
20. Системний підхід Н. Лумана в інтерпретації взаємодії релігії і суспільства.
21. Соціологія масової релігійної свідомості (Ч. Глок, Р. Старк).
22. Релігія в посттоталітарних суспільствах (І. Боровік, В. Єленський).
23. Соціологія релігійного досвіду (Р. Старк).
24. Соціологія релігійної діяльності та поведінки (Дж. Йінгер)
25. Неоеволюціонізм в сучасній соціології релігії (Р. Белла).
26. Компаративний підхід в сучасній соціології релігії.
27. Релігія як символічне впорядкування світу людиною.
28. Теорія секуляризації П. Бергера.
29. Маркс і сучасні конфліктологічні теорії релігії.
30. Типологія релігій за соціальним суб'єктом: „дифузні” та „організовані” релігії.
31. Типи релігійних спільнот.
32. Розвиток християнства як процес „рутинізації харизми” (М. Вебер).
33. Церква і секта як соціальні форми вираження релігійної ідеї (Е. Трельч).
34. Роль депривації у виникненні релігійних груп (Ч. Глок, Р. Старк).
35. Державно-релігійні відносини: проблема багатовимірності.
36. Історичні форми стосунків між церквою і державою.
37. Сучасні моделі державно-церковних відносин.
38. Теократія в історичному аспекті та на сучасному етапі.
39. Цезаропалізм як історичне явище та сучасний феномен.
40. Ісламська держава як соціокультурний феномен.
41. Історична еволюція поняття „релігійність”.
42. Психологічні концепції релігійності.
43. Соціологічні концепції релігійності.
44. Дослідження релігійності в Україні.
45. Структура релігійності як соціокультурного феномена.
46. Позаінституційні прояви релігійності.
47. Концепція релігійності А. Маслоу.
48. А. Нудельман і метод факторного аналізу в дослідженні релігійності.
49. Місце релігії в секуляризованому плюралістичному суспільстві.
50. Релігійна свобода і толерантність в сучасних суспільствах.
51. Феномен релігійного фундаменталізму.
52. Проблеми релігійного радикалізму та екстремізму.
53. Релігія та глобалізація.

ФІЛОСОФІЯ РЕЛІГІЇ

Уклав канд. філос. н., доц. Стеценко В.І.

Навчальна програма спецкурсу філософського факультету

(спеціальність “Культурологія”)

СТРУКТУРА ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Тема 1. Вступ до філософії релігії. Особливості релігієпізнання	2 год.
Тема 2. Релігія як об’єкт та предмет універсального вивчення. Форми релігієпізнання та релігієзнавства	2 год.
Тема 3. Філософія релігії як особливий тип філософствування, галузь філософського знання та її форми	4 год.
Тема 4. Богословсько-теологічні джерела релігійної філософії	2 год.
Тема 5. Філософська теологія в системі конфесійного релігієзнавства.	4 год.
Тема 6. Філософія релігії як складова частина науково-академічного релігієзнавства.	4 год.
Всього	18 год.

Список головних джерел до вивчення спецкурсу “Філософія релігії”

- Абеляр П. Диалог между философом, иудеем и христианином // Абеляр П. История моих бедствий. – М., 1959.
- Августин Аврелий. Исповедь. – М., 1991, 1996.
- Августин. О граде Божьем. – М., 1994.
- Андреев Д. Роза Мира. Метафилософия истории. – М., 1991.
- Антология мировой философии: В 4-х т. – М., 1969, 1979-1982.
- Аристотель. Аналитика. – М., 1952.
- Аристотель // Антология мировой философии: В 4-х т. – М., 1969, 1979-1982. – Т.1. – Ч.2.
- Аристотель. Метафизика // Аристотель. Сочинения: В 4-х т. – М., 1976. – Т.1.
- Бергсон П. Два источника морали и религии. – М., 1990.
- Бердяев Н. Истоки и смысл русского коммунизма. – М., 1990.
- Бердяев Н. О назначении человека. – М., 1993.
- Бердяев Н.А. Философия свободы. Смысл творчества. – М., 1989.
- Беркли Д. Три разговора между Гилласом и Филопусом. – М., 1937.
- Бруно Д. Диалоги. – М., 1949.
- Бэкон Ф. Новый Органон // Соч.: В 2-х т. – М., 1973. – Т.2.
- Вебер М. Образ общества // Вебер М. Избранное. – М., 1994.
- Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. – К., 1994.
- Вебер М. Социология религии // Вебер М. Избранное. – М., 1994.
- Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста. – М., 1988.
- Гегель Г.В.Ф. Философия религии: В 2-х т. – М., 1975-1977.
- Гоббс Т. Левиафан // Избр. произв.: В 2-х т. – М., 1965. – Т.1.
- Гольбах П.А. Избранные произведения: В 2-х т. – М., 1963.
- Гольбах П. Кишенькове богослов'я. – К., 1980.
- Гуссерль Э. Кризис европейского человечества и философия // Общество. Культура. Философия. – М., 1983.
- Дандарон Б. Мысли буддиста. Черная тетрадь. – СПб., 1991.
- Декарт Р. Рассуждение о методе // Соч. В 2-х т. – М., 1989. – Т.1.
- Джеймс У. Многообразии религиозного опыта. – М., 1983.
- Джеймс У. Многообразии религиозного опыта. – СПб., 1992, 1993.
- Дидро Д. Избранные философские произведения. – М., 1941.
- Дильтей В. Типы мировоззрения и обнаружение их в метафизических системах // Культурология XX век. Антология. – М., 1995.
- Дюркгейм Э. Элементарные формы религиозной жизни // Мистика. Религия. Наука. – М., 1996.

Енгельс Ф. Анти-Дюринг // Маркс К., Енгельс Ф. Твори. – Т.20.
 Зеньковский В.В. История русской философии. – Л., 1991; М., 1992. – Т.1-П.
 Зеньковский В.В. Основы христианской философии. – М., 1992.
 Иван Павло II. Енцикліка “Віра і розум”. – К., 2000.
 Иоанн Павел II. Единство в многообразии. – М., 1994.
 Камю А. Бунтующий человек. – М., 1990.
 Камю А. Избранное. – М., 1989.
 Кант И. Критика чистого разума // Соч. В 6 т. – М., 1963-1966. – Т.3.
 Кант И. Сочинения: В 6 т. – М., 1963-1966.
 Кацуки Секида. Практика Дзена // Дзен-буддизм. – Бишкек, 1993.
 Классики мирового религиоведения. Антология. – М., 1996.
 Классическая йога. – М., 1982.
 Кониський Г. Філософські твори. – К., 1990. – Т.1-2.
 Косідовський З. Біблійні оповіді. – К., 1985.
 Косідовський З. Оповіді євангелістів. – К., 1985.
 Костомаров М.І. Закон Божий (Книга буття українського народу). – К., 1991.
 Лейбниц Г.В. Опытты теодицеи о благости Божией, свободе человека и начале зла // Соч.: В 4-х т. – М., 1989. – Т.4.
 Ленін В.І. Про ставлення робітничої партії до релігії // Повн. збір. тв. – Т.17.
 Лосский Н.О. История русской философии. – М., 1991.
 Лубський В.І., Козленко В.М., Горбаченко Т.Г. Історія світової релігієзнавчої думки: Хрестоматія. – К., 1999.
 Лукрецій Кар. О природе вещей. – М., 1958.
 Макарий Египетский. Духовные беседы, послания и слова. – Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1994.
 Маркс К. До практики гегелівської філософії права. Вступ // Маркс К., Енгельс Ф. Твори. – Т.1.
 Маркс К. Тези про Фейєрбаха // Маркс К., Енгельс Ф. Твори. – Т.3.
 Маркс К., Енгельс Ф. Німецька ідеологія // Маркс К., Енгельс Ф. Твори. – Т.3.
 Маркс К., Енгельс Ф. Святе сімейство // Маркс К., Енгельс Ф. Твори. – Т.2.
 Мень А. История религии. В поисках Пути, Истины и Жизни: В 7 т. – М., 1991-1994.
 Мень О. Син Людський. – Львів, 1994.
 Мир философии: Книга для чтения: В 2-х ч. – М., 1991.
 Мусульманская философия средневековья // Антология мировой философии: В 4-х т. – М., 1969. – Т.1. – Ч.2.
 Нибур. Опыт интерпретации христианской этики. Христос и культура. М., 1996.
 Ницше Ф. Так говорил Заратустра // Соч.: В 2-х т. – М., 1990. – Т.1.
 Паскаль Б. Думки про релігію. – Львів, 1995.
 Патанджали. Йога-сутры. Сутра III.3 // Классическая йога. – М., 1982.
 Платон. Федон // Соч.: В 3-х т. – М., 1970, 1993. – Т.2.
 Платон. Государство // Соч.: В 3-х т. – М., 1971, 1993. – Т.3.
 Плотин. Эннеады. VI: 7. – К., 1995.
 Потєбня А.А. Слово и миф. – М., 1989.
 Прокопович Ф. Філософські твори. – К., 1979-1981. – Т.1-3.
 Радхакришнан С. Индийская философия. – М., 1957, 1959.
 Ранний буддизм // Антология мировой философии. – М., 1969. – Т.1. – Ч.2.
 Рассел Б. История западной философии. – М., 1959.
 Религия и общество: Хрестоматия по социологии религии. – М., 1996.
 Ренан Э. Жизнь Иисуса. – М., 1992.
 Розанов В. Религия. Философия. Культура. – М., 1989.
 Руссо Ж.Ж. Об общественном договоре // Трактаты. – М., 1969.
 Сартр Ж.П. Стена. – М., 1991.
 Сенека Луций Анней. Нравственные письма к Луцию. – Кемерово, 1986.
 Силенко Л. Мага Віра. Рідна Українська Національна віра. Велике світло волі. Співвідношення віри, науки, філософії, історії. – К., 1997.
 Силенко Л. Силенкова віра в Дажбога. – К., 1995.
 Сковорода Г.С. Повне збір. творів. – К., 1983. – Т.1-2.
 Сковорода Г. Твори: В 2-х т. – К., 1994.
 Сочинения Оригена, учителя Александрийского. – Рига, 1936.

- Спиноза Б.* Краткий трактат о Боге, человеке и его счастье // Избр. произв.: В 2-х т. – М., 1957. – Т.1.
- Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. Хрестоматія: Навч. посібник. – К., 1996.
- Таксіль Лео.* Забавна Біблія. – К., 1977.
- Тэйлор Э.Б.* Первобытная культура. – М., 1989.
- Тиле К.* Основные принципы науки о религии // Классики мирового религиоведения. – М., 1996.
- Тиллих П.* Систематическое богословие. – СПб., 1998.
- Тойнбі А.* Дослідження історії. – К., 1995. – Т.1-2.
- Томпсон М.* Философия религии. – М., 2001.
- Фейербах Л.* Общая сущность религии // Избр. философ. произв.: В 2-х т. – М., 1955. – Т.2.
- Фейербах Л.* Сущность христианства // Избр. философ. произв.: В 2-х т. – М., 1955. – Т.1, 2.
- Фейербах Л.* Сочинения: В 2 т. – М., 1995.
- Фома Аквинский* // Антология мировой философии. – М., 1969. – Т.1. – Ч.2.
- Франк С.* Духовные основы общества. – М., 1992.
- Франк С.Л.* Непостижимое. Онтологическое введение в философию религии // Сочинения. – М., 1990.
- Франк С.Л.* Философия религии В.Джемса // Русская Мысль. – 1910. – №2.
- Франко І.Я.* Зібр. творів. – К., 1976-1981. – Т.1-45.
- Фрезер Дж.* Золотая ветвь. – М., 1979, 1984.
- Фрезер Д.* Фольклор в Ветхом Завете. – М., 1987.
- Фрейд З.* Будущность одной иллюзии // Сумерки богов. – М., 1989.
- Фрейд З.* Психология бессознательного. – М., 1989.
- Фромм Э.* Душа человека. – М., 1992.
- Фромм Э.* Психоанализ и религия // Сумерки богов. – М., 1989.
- Хайдеггер М.* Разговор на проселочной дороге. – М., 1991.
- Хрестоматія з історії української філософії. – К., 1993.
- Хрестоматія по истории философии. – М., 1994. – Ч.1.
- Чжуан-цзы, Ле-цзы / Пер. В.В.Малявина. – М., 1995.
- Чижевський Д.* Нариси з історії філософії на Україні. – К., 1991-1993.
- Читанка з історії філософії: У 6 кн. / Під ред. Г.Волинки. – К., 1991-1993.
- Шантени де ла Сосе П.* Учебник по истории религии // Классики мирового религиоведения. – М., 1996.
- Шарден Тейяр де.* Феномен человека. – М., 1987.
- Швейцер А.* Культура и этика. – М., 1973.
- Швейцер А.* Мировоззрение индийских мыслителей. Мистика и этика // Восток-Запад. – М., 1988.
- Шевченко Т.Г.* Твори. – К., 1978-1979. – Т.1-5.
- Шеллинг.* Философия искусства. – М., 1966.
- Шептицький А.* Твори. Листи-послання. 1939-1944. – Львів, 1991.
- Шептицький А.* Твори (морально-пасторальні). – Львів, 1994.
- Шлейермахер Ф.* Речи о религии. Монологи. – СПб., 1994; М.; К., 1994.
- Шопенгауэр А.* Афоризмы и максимы. – М., Л., 1991.
- Шпенглер О.* Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории: В 2 т. – М., 1993. – Т.1. Гештальт и действительность.
- Шпенглер О.* Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории: В 2 т. – М., 1998. – Т.2. Всемирно-исторические перспективы.
- Шпет Т.Г.* Очерки развития русской философии // Сочинения. – М., 1989.
- Штайнер Р.* Христианство как мистический факт и мистерии древности. – Ереван, 1991.
- Экхарт М.* Духовные проповеди. – М., 1991.
- Элиаде М.* Аспекты мифа. – М., 1995.
- Элиаде М.* Йога. Свобода и бессмертие. – М., 2000.
- Элиаде М.* Священное и мирское. – М., 1991, 1995.
- Юнг К.Г.* Архетип и символ. – М., 1991.
- Юнг К.Г.* Психология бессознательного. – М., 1994.
- Юм Д.* Сочинения: В 2 т. – М., 1965.
- Юркевич П.Д.* Вибране. – К., 1993.
- Юркевич П.Д.* Философские произведения. – М., 1990.
- Яворський С.* Філософські твори. – К., 1992. – Т.1.
- Ясперс К.* Смысл и назначение истории. – М., 1991.

Головні релігійні першоджерела

Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту (різні видання).
Бхагават-гіта (різні видання).
Катехизис. – К., 1991, 1993.
Коран. М., 1990.
Талмуд (різні видання).
Трипітака (різні видання).

Список рекомендованої літератури (підручники, навчальні посібники, монографії, статті, словники, довідники)

Академічне релігієзнавство: Підручник / За наук. ред. проф. А. Колодного. – К., 2000.
Аринин Е. Философия религии. Принципы сущностного анализа. – Архангельск, 1998.
Буддизм: Словарь / Под общ. ред. Жуковской Н.Л. и др. – М., 1992.
Вальверде К. Философская антропология. – М., 2000.
Васильев Л.С. История религий Востока: Учеб. пос. – М., 1988.
Від витоків до середини XIX століття: Короткий довідник з історії філософії / Авт.-упоряд. Архіпов О.П. та ін.; Під ред. Т.Д. Пікашової та В.Л. Чуйка. – К., 1997.
Горський В.С. Історія української філософії: Курс лекцій. – К., 1996.
Горфункель А.Х. Философия эпохи Возрождения. – М., 1980.
Гребнер А. Основы доктринального богословия. – М., 1999.
Губман Б. Современная католическая философия. – М., 1988.
Дейвіс Б. Вступ до філософії релігії. – К., 1996.
Древнекитайская философия: В 2 т. – М., 1972.
Жильсон Э. Философ и теология. – М., 1995.
Захара І.С. Лекції з історії філософії. – Львів, 1997.
Ислам: Энциклопедический словарь. – М., 1991.
Історія і теорія релігії та вільнодумства / За ред. М.М. Заковича: Навч. посіб. – К., 1996.
История китайской философии. – М., 1989.
Історія української філософії: Хрестоматія / Упорядник М.В. Кашуба. – Львів, 2004.
История философии в кратком изложении. – М., 1991.
Калінін Ю.А., Харьковщенко С.А. Релігієзнавство: Підручник. – К., 1994-1999.
Католицизм: Словарь. – М., 1991.
Кейлер Э. Основы христианской веры. – М., 1998.
Кимелев Ю.А. Современная западная философия религии. – М., 1989.
Кимелев Ю.А. Философский теизм. – М., 1993.
Кимелев Ю.А. Философия религии: систематический очерк. – М., 1998.
Кірюхін Д.І. Основні принципи історіософії релігії Гегеля // Українське релігієзнавство. - №12. - К., 1999. - С.29-40.
Кондзьолка В.В. Антична філософія. – Львів, 1994.
Кондзьолка В.В. Історія середньовічної філософії: Навч. посіб. – Львів, 2001.
Коплстон Ф.Ч. История средневековой философии. – М., 1997.
Кувакин В.А. Религиозная философия в России. – М., 1991.
Кузнецов В.Н. Французский материализм XVIII в. – М., 1991.
Кульчицький О. Основы философии и философичных наук. – Мюнхен; Львів, 1995.
Литтл Б.А. Религиозная эпистемология. – Симферополь, 1996.
Любак Д. Лекції з метафізики. – Львів, 1995.
Мак-Грат А. Введение в христианское богословие. – Одесса, 1998.
Мистика. Религия. Вера. – М., 1998.
Мистика. Религия. Наука. – М., 1996.
Митрохин Л.Н. Философия религии: (опыт истолкования Марксова наследия). – М., 1993.
Мозговий І.П. Неоплатонізм і християнство. – Суми, 1997.
Нарский И.С. Западноевропейская философия XVII в. – М., 1974.
Нарский И.С. Западноевропейская философия XVIII в. – М., 1973.
Нарский И.С. Западноевропейская философия XIX в. – М., 1976.
О'Коллінз. Фундаментальная теология. – СПб., 1993.
Олексюк В. Християнська основа української філософії: (Вибрані твори). – К., 1996.

- Основные направления религиозной философии // Основы религиоведения: Учебник / Под ред. И.Н.Яблокова. – М., 1994. – Разд. III.
- Пашук А.І.* Нариси з історії філософії середніх віків: Навч. посіб. – Львів, 2007.
- Православие: Словарь. – М., 1988.
- Протестантизм: Словарь. – М., 1990.
- Радхакришнан С.* Индийская философия. – М., 1957, 1959.
- Релігієзнавство: Підручник / За ред. В.І.Лубського, В.І.Теремка. – К., 2000-2007.
- Релігієзнавчий словник / За ред. професорів А.Колодного і Б.Лобовика. – К., 1996.
- Сарапін О.* Вступ до філософії релігії // Українське релігієзнавство. – 1996. – №4.
- Свободомыслие и атеизм в древности, средние века и в эпоху Возрождения. – М., 1986.
- Современная западная философия: Словарь. – М., 1991.
- Стасюк С., Завіла Р.* Основы догматического богослов'я. – Львів, 1997.
- Стеценко В.І.* Гегелівське вчення про релігію як філософія релігії // Вісник Львівського університету. Серія філософські науки. 2001. Вип.3. – Львів, 2006. – С.196-204.
- Стеценко В.І.* Значення полемічної літератури для розвитку української філософії кін. XVI - поч. XVIIст. // Сучасна філософія і цивілізаційний процес. Матеріали міжвузівської ювілейної конференції (22 квітня 1998). – Дрогобич, 1998. – С.16-18.
- Стеценко В.І.* Ідейні витоки і початок формування філософських засад українського богослов'я в добу Київської Русі// Духовність. Культура. Нація. Зб. наук. статей. Вип.1. – Львів, 2005. – С.128-137.
- Стеценко В.І.* Конфесійні особливості філософських засад українського християнства // Історія релігій в Україні. Матеріали IX міжнародної конференції 11-13 травня 1999 року. Кн.2. – Львів, 1999. – С.157-159.
- Стеценко В.І.* Короткий релігієзнавчий словник термінів і персоналій, що стосуються релігій Сходу та НРТ// Стеценко В.І. Українська та зарубіжна культура і релігієзнавство. Навч.-метод. посіб. – Львів, 2005. – С.179-197.
- Стеценко В.І.* Культура в термінах від “а” до “я”. Культурологічна абетка: Навч. посіб. – Львів, 2006.
- Стеценко В.І.* Національний романтизм М. Шашкевича та його християнські витоки// Релігієзнавчі студії. Вип.1.– Львів, 2002.– С.288-297.
- Стеценко В.І.* Особливості української духовно-академічної філософії XVII-XVIII ст.//Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2006. Кн.2. –Львів, 2006.– С.235-248.
- Стеценко В.І.* Особливості української філософсько-богословської думки XVII-XVIIIст.// Вісник Львівського університету. Серія:філософські науки. 2006. Вип.9. –Львів, 2006. – С.107-116.
- Стеценко В.І.* Розвиток української богословської і філософської думки в полемічній літературі кін. XVI - поч. XVII ст. // Вісник Львівського університету. Серія суспільні науки. Вип. 34. Філософська і політична думка в Україні. – Львів, 1996. – С.115-123.
- Стеценко В.І.* Українська академічна та просвітницька філософія XVII-XVIII ст. як об'єкт експлікації в сучасній вітчизняній філософській думці// Духовні виміри європейської цивілізації: виклики XXI ст. Зб. наук. ст. Вип.2. – Львів, 2007. – С.42-52.
- Стеценко В.І.* Українська релігійна філософія пер. пол. XXст.: основні проблеми, напрями та персоналії дослідження // Історія релігій в Україні. Праці XII міжнародної конференції (Львів, 20-24 травня 2002 року. Кн.2. – Львів, 2002. – С.478-485.
- Стеценко В.І.* Патристичні джерела філософії Київської Русі// Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2004р. Кн.2. – Львів, 2004. – С.369-377.
- Стеценко В.І.* Філософські засади українського християнства: конфесійний аспект // Християнство і духовність: Зб. матеріалів другої міжнар. наук. конф. „Християнство: історія і сучасність”. – К., 1998. – С.36-38.
- Стеценко В.І.* Християнське богослов'я як джерело української філософії// Історія релігій в Україні. Праці XI міжнародної конференції (Львів, 16-19 травня 2001 року. Кн.2. – Львів, 2001. – С.201-206.
- Стеценко В.І.* Шпенглер про релігійні чинники культурного процесу // Континент Європа: Збірник наук. праць. – Львів– 2000. – С.119-134.
- Тіменик З.І.* Деякі спостереження над функціонуванням терміна "філософія релігії" // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Філософські науки. - 2006. - № 550 - С.95-100.
- Тіменик З.І.* Ідея Бога у спадщині Патріярха Йосифа Сліпого з погляду української філософії релігії [У співавторстві з М. Скалецьким] // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Філософські науки. - 2005. - № 578. - С.58-63.
- Томпсон М.* Философия религии. – М., 2001.
- Угринович Д.М.* Введение в религиоведение. – М., 1985.

Философия. Религия. Культура. Критический анализ современной буржуазной философии. – М., 1982.

Философские вопросы буддизма. – Новосибирск, 1984.

Хюбшер А. Мыслители нашего времени. Справочник по философии Запада XX века. – М., 1994.

Чельцов М. Христианское мирозерцание. – М., 1997.

Черний А.М. Онтологія духовності: Антропологічна цілісність у релігієзнавчому вимірі. – К., 1996.

Шахнович М.И. Тайна Бога: Глобальные проблемы современности и модернизация идеи Бога. – К., 1990.

Abraham Joshua Heschel. Człowiek nie jest sam. Filozofia religii.–W-wa,2001.

Bernhard Welte. Filozofia religii. – W-wa,1996.

Louis Dupré. Inny wymiar. Filozofia religii (the other dimension).– W-wa,2003.

Бардин Г.Б. Проблема співвідношення філософії та релігії у філософській концепції Ореста Новицького // Мультиверсум. Філософський альманах. - К.: Центр духовної культури, – 2004. – № 42. // http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_42/Bardyn.htm

Саннікова Л. Е. Кассіпер: Культура як діяння духу. Поняття Канону. Синтез науки-філософії-релігії// <http://www.aratta-ukraine.com.ua.4>

Сверстюк Є.Українське коріння російської релігійної філософії // http://www.ukrscope.com/index.php?option=com_content&task=view&id=36&Itemid=64

Тарнавський І.Л. Богослов'я чи релігійна філософія ? http://www.orthodoxia.org.ua/tarnavsky_6.php

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. Вступ до філософії релігії. Особливості релігієпізнання

Релігія, філософія і наука як форми суспільної свідомості.

Природа релігійної свідомості. Особливості релігійної віри у надприродне. Витоки філософії. Природа філософського знання. Втрата софійного характеру філософії і виділення з філософії природничих, суспільних і технічних наук. Проблемне поле філософських досліджень. Теорія пізнання. Емпіричний і теоретичний рівні пізнання. Принципи емпіризму, сенсуалізму та раціоналізму. Інтуїтивне і дискурсивне пізнання. Інтуїція і містика. Проблема істини в пізнанні. Абсолютне і відносне в істині. Природа догматизму і релятивізму.

Методологія пізнання. Історичні форми методології пізнання: раціоналізм і емпіризм, позитивізм, марксизм, неопозитивізм, структуралізм, феноменологія, герменевтика, “новий реалізм” тощо.

Релігійна віра, філософські погляди та наукові знання в процесі пізнання. Раціоналізм, емпіризм та сенсуалізм, апостеріорі та апіорі, раціонально-логічне та чуттєво-емоційне в релігійному, філософському та науковому пізнанні. Співвідношення раціоналізму в богословсько-теологічному тлумаченні світу з вірою як специфічною релігійною формою його пізнання. Богословсько-теологічний антиномізм.

Релігійна філософія як спроба раціонального пояснення світу та самої релігії з позицій розуму. Схоластичні методи формальної логіки та казуїстики. Боротьба у схоластиці двох протилежних тенденцій (“вірити, щоби розуміти” А.Кентерберійського та “розуміти, щоби вірити” П.Абеляра). Прагнення схоластичної філософії до примирення розуму і віри при пріоритеті останньої. Томізм. Принцип “гармонії віри і розуму” Т.Аквінського та його кредо “філософія – служниця богослов'я”. Віра в науковій діяльності як об'єкт вивчення, а не інструмент пізнання.

Переважання раціоналізму над емпіризмом у філософському осмисленні релігії. “Спекулятивна філософія” ХІХ-ХХ ст. Релятивізм як принцип відносності знань і філософське вчення, яке її абсолютизує. Скептицизм як принцип мислення і філософська концепція. Агностицизм як крайня форма скептицизму та його вияви у філософії (Д.Юм, Д.Берклі, І.Кант, емпіріокритицизм – махізм, емпіріомонізм, емпіріосимволізм; позитивізм, прагматизм, неопозитивізм, екзистенціалізм). Фідеїзм як богословсько-теологічне вчення, що заперечує розум в ім'я віри. Кредо Тертулліана “вірую, тому що абсурдно”. Фідеїзм як філософська концепція необхідності віри поряд із знаннями для обґрунтування релігії. Його прояви в неотомізмі, прагматизмі, персоналізмі, екзистенціалізмі, в концепціях “філософізації релігії”, сакралізації філософії, “теології культури”.

Протиставлення інтуїтивізму та ірраціоналізму раціональному пізнанню у філософії (раціоналістична “лінія Арістотеля” та ірраціональна “лінія Платона”). Ірраціоналістичні тенденції неоплатонізму Плотіна та інших неоплатоніків, вчення Августина Блаженного (августинізму), Б.Паскаля, Ф.Шелінга, волюнтаризму А.Шопенгауера, неотомізму, “філософії життя” Ф.Ніцше,

В.Дільтея, О.Шпенглера, інтуїтивізму А.Бергсона, теорії психоаналізу З.Фрейда та К.Юнга, екзистенціалізму.

Містика і релігія. Містицизм як особливий різновид богословсько-теологічного та філософського ірраціоналізму. Язичницький містицизм орфізму, піфагореїзму. Містицизм в іудаїзмі (кабалістика, хасидизм). Середньовічна містика. Християнський містицизм: фідеїзм Тертулліана, ісихазм Г.Синаїта та паламізм Г.Палами. Містицизм розенкрейцерів і масонів. Містична теологія та філософія С.К'еркегора, містика російської релігійної філософії кін.ХІХ – поч.ХХ ст. (В.Соловйов та ін.). Містичні вчення теософії (Парацельс, Бьоме, Сен-Мартен, Сведенборг, О.Блаватська та її “Таємна доктрина”), “Нью-Ейдж” та антропософії (Р.Штайнер). Містичні ідеї в неотомізмі, персоналізмі, екзистенціалізмі, в доктринах неорелігій мунізму (“теологія Єднання”), сайентології (“Діанетика”), позаконфесійних вченнях Білого Братства (“агні-йога” або “жива етика” М.та О.Реріхів). Східний містицизм у віровченні та філософії брахманізму, буддизму, дзен-буддизму, тантризму, індуїзму та неоіндуїзму.

Тема 2. Релігія як об'єкт та предмет універсального вивчення.

Форми релігієпізнання та релігієзнавства

Плюралізм поглядів на релігійний феномен. Релігія як об'єкт та предмет всебічного вивчення: богословсько-теологічного тлумачення, теоретично-філософського осмислення та наукового дослідження.

Особливості основних підходів до пізнання й пояснення феномену релігії: богословсько-теологічного, теоретично-філософського та емпірично-наукового як відповідно першої, другої та третьої історичної форми релігієпізнання.

Обумовленість використанням релігієзнавцями різних дослідницьких установок – богословських (релігійно-конфесійних) чи світських (наукових) поділу релігієзнавства на дві основні форми: 1) конфесійне (церковне), богословсько-теологічне і релігійно-філософське, яке розв'язує свої пізнавальні проблеми з позицій релігійного світорозуміння і віровчення конкретної конфесії, орієнтується на пізнання надприродного об'єкта релігії – Бога; та 2) світське (секуляризоване, неконфесійне), теоретично-філософське і науково-академічне, яке виникає на основі дескриптивно-історичного підходу до пізнання релігії, досліджуючи її як складне духовне й соціальне явище специфічного самовизначення людини у світі, пов'язане з вірою в Бога та інші надприродні об'єкти.

Особливості складання структури конфесійного (церковного) релігієзнавства. Теїзм як релігійне вчення про Бога-центральне ядро теології (богослов'я) різних конфесій, головна пізнавальна проблема конфесійного релігієзнавства. Теологія (богослов'я) як віронавчальне, догматичне джерело конфесійної релігійної філософії (філософської теології), а остання як друга історична форма конфесійного релігієзнавства, його концептуально-теоретична підвалина.

Історія складання християнського релігієзнавства. Апологетика (II-III ст.) – основне богослов'я. Патристика (IV-VIII ст.) – догматичне (доктринальне) богослов'я. Розмежування православного богослов'я та католицької теології. Два напрями християнського релігієзнавства: 1/ раціональний (раціональна теологія) – теологічне продовження філософської традиції аристотелізму (“лінії Аристотеля”) та 2/ ірраціонально-містичний (містичне богослов'я) – богословське продовження філософських традицій платонізму (“лінії Платона”) та неоплатонізму. Початок теоретично-філософського підходу до пояснення релігії у християнстві – виникнення католицької філософської теології (платонівсько-неоплатонічний августинізм і аристотелічна схоластика) та православної (платонівсько-неоплатонівської) релігійної філософії. Наступні історичні форми католицької філософії (томізм, неосхоластика). Реформація XVI ст. і початок складання протестантської теології: ортодоксії (лютеранство, кальвінізм) і неосхоластики (Ф.Меланхтон). Спільні напрями протестантської теології і філософії: ліберальна теологія, неортодоксія, або “діалектична теологія” чи “теологія кризи”, модерністська секулярна теологія, або теологія “мертвого Бога”. Напрями сучасної католицької філософії: неотомізм, неоавгустинізм, тейярдизм. Сформовані в межах православ'я: академічна філософія, філософія церковного оновлення, “метафізика всеєдності”, філософія “нової релігійної свідомості”.

Відмінність християнського релігієзнавства від інших варіантів конфесійного релігієзнавства Сходу, зумовлена відмінністю східних релігій.

Формування світського (секуляризованого, неконфесійного), філософського і науково-академічного релігієзнавства. Виникнення у XVII-XVIII ст. секулярної філософії релігії як у вигляді позаконфесійної філософської теології, так і філософського релігієзнавства (Б.Спіноза, Г.Лейбніц, Д.Юм, І.Кант, Г.Гегель). Дальший розвиток в її межах пантеїзму, деїзму, а також – вільнотумства і

атеїзму. Вплив на становлення філософії релігії у XIX ст. як ідеалізму, так і матеріалізму. Складання з сер. XIX ст. поряд з богословсько-теологічним і філософським також наукового підходу до пізнання релігійного феномену. Виникнення та дисциплінарне оформлення в др.пол.XIX – поч.XX ст. світського (неконфесійного) релігієзнавства як спеціальної (відносно самостійної) комплексної галузі філософського та гуманітарного знання, виокремленої науки про релігію в усіх проявах її феномену, а не як богословсько-теологічної “науки про Бога”, на межі філософії та історії філософії, історії, філології (зокрема, порівняльної міфології та фольклористики), антропології, етнології (етнографії), археології, культурології, психології, соціології та інших наук.

Марксистське релігієзнавство та його обмеженість (догматизм, заідеологізованість, суб’єктивізм атеїстичної спрямованості). Релігієзнавча думка в Україні: П.Юркевич (“філософія серця”) та О.Потебня (“філософія мови”), дослідники філософії (І.Франко, Д.Чижевський) та історії (М.Грушевський, В.Липинський, митрополит Іларіон-І.Огієнко) релігії.

Складання системного характеру релігієзнавства із формуванням в його межах на рубежі XIX-XX ст. ряду відносно самостійних дисциплін: загального релігієзнавства, теоретичного релігієзнавства (філософія, соціологія та психологія релігії), історичного релігієзнавства (історія релігії), порівняльного релігієзнавства, феноменології, етнології релігії, географії та демографії релігій, герменевтичного релігієзнавства, культурології релігії, біблієзнавства тощо. Особливості предметів філософії релігії і гуманітарного циклу релігієзнавства.

Тема 3. Філософія релігії як особливий тип філософствування, галузь філософського знання та її форми

Релігійний феномен як один з об’єктів філософської рефлексії. Філософія релігії – складова частина структури філософії, галузь філософського знання, філософічне вчення про релігію, що осмислює релігійне розуміння світу і з’ясовує його істинність.

Специфіка філософії релігії як особливого типу філософствування, об’єктом якого є релігійна свідомість. Філософія релігії як особлива ділянка аксіології, що розглядає релігійні вартості, стосуючись “міркувань духу” над релігійним ставленням до дійсності. Відмінність понять “філософія релігії” та “релігійна філософія”. Основні форми філософії релігії та їх характерні риси. Конфесійна релігійна філософія і позаконфесійна філософська теологія та їх апологетична функція щодо релігії. Філософське релігієзнавство, його об’єктивно-неупереджений характер та пізнавальна функція стосовно релігійного феномену. Два основних напрями обґрунтування філософії релігії: ідеалістичний та матеріалістичний. Відмінні особливості парадигм філософії релігії, передусім конфесійної релігійної філософії та позаконфесійної філософської теології, Заходу і Сходу.

Конфесійна релігійна філософія як історично перша форма східної філософії релігії, її доктринальні, богословсько-теологічні джерела: синтез теоретично-філософських постулатів і чисто релігійних, ірраціонально-містифікованих догматів віровчення певної конфесії. Існування конфесійної релігійної філософії як сукупності різних філософських вчень всередині віронавчальних комплексів розвинутих релігій Заходу і Сходу.

Генеza західної (європейської) секулярної філософії релігії. Релігійне розуміння світу (релігійна віра), релігійна свідомість та сама божественна реальність як об’єкт вивчення позаконфесійної філософської теології, її античні витоки (піфагореїзм, платонізм, неоплатонізм тощо). Філософське релігієзнавство – окрема галузь філософського знання, що вивчає закономірності виникнення, розвитку та функціонування релігійного феномену, з’ясовує джерела його походження та суть, аналізує структуру, зміст та соціальні функції. Філософське релігієзнавство та позаконфесійна філософська теологія як складові частини структури світського (науково-академічного) релігієзнавства. Їх сукупність – секулярна філософія релігії як одна з виокремлених дисциплін теоретичного релігієзнавства, основа теорії релігії.

Початок формування у XVII ст. на ґрунті філософського раціоналізму секулярної філософії релігії як першої історичної форми академічного релігієзнавства та її родоначальники Б.Спіноза і Г.Лейбніц. Період складання класичних філософських поглядів на релігію (1730-1830): від ранніх роздумів Д.Юма над релігійною проблематикою до філософії релігії І.Канта та Г.Гегеля. Їх наступний розвиток у XIX ст. як у формі філософської теології так і у формі філософського релігієзнавства. Основні течії, напрями, школи сучасної філософії релігії XX ст.

Тема 4. Богословсько-теологічні джерела релігійної філософії

Теологія (богослов’я) – комплекс богословсько-теологічних дисциплін, система обґрунтування й апології конфесійних віровчень як ідейно-доктринальне джерело релігійної

філософії. Віронавчально-догматичні та структурно-дисциплінарні особливості теології (богослов'я) різних конфесій. Основні конфесійні форми теології (богослов'я) Заходу і Сходу.

Конфесійна структура християнської теології (богослов'я), її православний, католицький та протестантський різновиди. Православне богослов'я – вчення про Бога в його православному тлумаченні, систематизований виклад віровчення православ'я. Його догматичні джерела (Св.Письмо – Біблія і Св.Переказ – рішення вселенських соборів, в т.ч. Нікео-Царгородський Символ віри; твори Отців та вчителів Церкви), загальноприйнятий поділ структури: систематичне богослов'я (апологетика, догматика, порівняльне богослов'я), екзегетика, історичне і практичне богослов'я (пастирське богослов'я, літургіка, гомілетика). Конкретні теології звільнення, мирологія.

Католицька теологія – система обґрунтування теїзму та ін віронавчальних догматів католицизму. Її витоки – ідеї Августина Блаженного. Догматичні доповнення до Символу віри (“філіокве”). Тома Аквінський (його “природна теологія” як раціональне доповнення до “надрозумної теології”, вчення про “гармонію віри і розуму” – основа офіційної католицької філософії томізму). “Католицьке сповідання віри” і доповнення про “чистилище”. Догмат про “папську непогрішимість”. Доповнення до культу Богородиці. Політика “аджорнаменто”. Традиційний поділ католицької теології на систематичну (апологетика, догматика, моральне богослов'я), історичну (патрологія, історія Св.Письма та Церкви) і практичну (літургіка, гомілетика, катехитика). Її постійне збагачення такими напрямками, як маріологія, соціальне вчення (папські енцикліки), теології сім'ї і любові, теологія звільнення, або революції. Ін.конкретні теології: політики, розвитку, миру. Взаємозв'язок еволюції католицької теології і філософії (августинізм, схоластика, томізм, несхоластика, нетомізм, неоавгустинізм).

Протестантська теологія – система обґрунтування конфесійних доктрин протестантизму та її ідейне джерело – Реформація (принципи: “виправдання вірою”, загального священства, виключного авторитету Біблії). Заперечення окремих християнських догматів (Св.Трійця, безсмертя душі) деякими протестантськими конфесіями (єговізм, адвентизм). Конкретні теології сучасного протестантизму: есхатологічна, процесу, миру, надії, політики, феміністська. Особлива “філософізація” протестантської теології. Взаємопов'язані типи та сучасні напрями богословського модернізму й філософії протестантизму: ліберальна теологія (Ф.Шлейєрмахер, А.Гарнак), протиставлена їй неоортодоксія теологів школи К.Барта та Е.Бруннера (ін.назва – “діалектична теологія”, або “теологія кризи”, ідейні витоки якої походять з містицизму С.К'єркегора), вплив на неї ірраціоналізму, нім. екзистенціалізму, звідси – такі її різновиди, як концепція “деміфіологізації християнства” Р.Бультмана та “теологія культури” П.Тілліха; вплив останньої на секулярну теологію її напрям – “теологію мертвого Бога” і концепцію “безрелігійного християнства” (Д.Бонхоффер).

Особливості богослов'я іудаїзму та його джерел. Сифарім (Танах) –Св.Письмо і Талмуд – Св.Переказ іудаїзму. Талмудичне богослов'я Мішни і Гемари. Богословські доктрини книжників, саддукеїв (когенів), фарисеїв. Богословський модернізм ессеїв (ессенів), “синів світла” – кумранітів. Рабинське богослов'я. Містицизм кабалізму та хасидизму. Богослов'я ортодоксально-консервативного, ліберального та модерністського іудаїзму (“Євреї за Ісуса”).

Арабські та іудео-християнські витоки богослов'я ісламу. Коран і Суна як мусульманські Св.Письмо і Св.Переказ. 5 основних догматично-обрядових принципів (“стовпів”) ісламу. Раціонально-схоластичне (калам) та ірраціонально-містичне (суфізм) богослов'я сунізму. Богослов'я класичного ісламу – джерело філософії Ібн-Сіні (Авіценни) та Ібн-Рушда (Аверроеса). Аверроїзм – теорія “подвійної істини”. Богослов'я сект шіїзму. Богословські доктрини ваххабізму, панісламізму, сучасного мусульманського фундаменталізму та модернізму. Бабізм як ідейний предтеча бахаїзму. Сучасний бахаїзм (Віра Бахаї), богослов'я і філософія якої вважають себе “синтезом усіх релігій світу”.

Специфіка богословських джерел східної релігійної філософії. Відмінність теїзму богослов'я Сходу від теїзму християнської теології Заходу. Невідокремленість східного богослов'я від конфесійної філософської теології, органічної складової його змісту. Особливість релігій Сходу – виникнення у формі релігійно-філософських вчень.

Веди як віронавчальне джерело політеїзму ведизму та генотеїзму брахманізму. Упанішади – “філософський кінець” Вед. Веданта-сутра як “заключне слово” Упанішад. Особливе місце медитації, мантр та йоги як шляхів осягнення Бога. Ведизм і брахманізм – ідейне джерело індуїзму (Трімурті, бхакті, сансара, дхарма, карма, реінкарнація, нірвана) та його різновидів – вішнуїзму (бхакті до аватар Вішну) і шиваїзму (культ Шиви, Шакті, її аватар у тантричному шиваїзмі – шактизмі). 6 ортодоксальних напрямів богословсько-філософського обґрунтування ведичного віровчення, які в індуїзмі стали класичними школами його філософської теології. Особливості богослов'я

виокремленого з індуїзму сикхізму (власне Св.Письмо, абстрактний монотеїзм, бхакті до персоніфікованого бога).

Породжені брахманізмом антибрахманські філософські системи джайнізму та буддизму (заперечення авторитету Вед, власні св.книги). Джайнізм – своєрідний “матеріалістичний напрям” релігійної філософії. Буддизм – вчення про досягнення нірвани. Його догматично-філософське джерело – Трипітака, конфесійні різновиди: хінаяна (заперечення Бога – Творця, Будда як досконала людина), махаяна (обожнення Сідхартхи Гаутами, безмежна кількість будд, Трикая, бодхисатви), ваджраяна-тантризм, (синтез махаяни, шактизму, тибетської тантри, філософії “інь-янь”), чань-буддизм (синтез махаяни і даосизму), япон. буддизм (дзен-буддизм і Нітірен – синтез махаяни, синтоїзму, конфуціанства), ламаїзм (синтез шаманізму та тантризму, культ хубілганів) і притаманні їм богословсько-філософські школи.

Абстрактність китайського теїзму, його особлива “філософічність”. Давньокитайська філософія “інь-янь”. Специфіка конфуціанства (культ безособового Неба) і даосизму (культ безособового Дао-Абсолюту, Закону життя, пасивно-споглядального ставлення до нього; вчення “ци-гун”, про можливість безсмертя) як релігійно-філософських систем.

Особливості релігійно-філософських вчень неоорієнталізму: напрямів неоіндуїзму (Міжнародного Товариства Свідомості Крішні – від вішнуїзму, Міжнародного Товариства трансцендентальної медитації – від шиваїзму, Тантра-Сангхи) з їх опорою на ідеї універсалізму, єдності всіх релігій як різних шляхів до Бога (принцип монізму); течій необуддизму, (еклектичне поєднання махаяни з синто, конфуціанством, даосизмом, християнством; монотеїстична тенденція); сучасного дзен-буддизму.

Тема 5. Філософська теологія в системі конфесійного релігієзнавства

Місце релігійної філософії в системі конфесійного релігієзнавства (богословсько-теологічному комплексі різних конфесій) як концептуально-теоретичного обґрунтування його змісту. Її специфіка і функції, спільні з теологією (богослов'ям) особливості: духовний досвід та інтуїтивна віра пізнаючого суб'єкта як джерело релігійної філософії; вчення про Бога (теїзм) і докази його існування як її основа, де головним стає досягнення абсолютної духовної сутності, або Бога; зведення вчення про істину до абсолютної "істини Бога" як вищого Розуму; визнання Божого Одкровення, зафіксованого в системі догматів, основою процесу пізнання, в якому філософія і наука лише наближають людину до нього і зміцнюють віру.

Близькість релігійної філософії до філософського ідеалізму й водночас особливе вирішення нею його пізнавальних проблем, спрямоване на апологію релігії. Відмінність філософської теології від ін. різновидів ідеалізму як такої, що виходить з релігії, а її конфесійні форми – з віровчення певної конфесії. Її головна пізнавальна проблема – з'ясування стосунків Бога з людиною.

Невідокремленість конфесійної релігійної філософії від теології, з якою вона зв'язана спільністю завдань. Теологія як її доктринальна основа, положення якої узгоджуються з догматикою Св.Письма. Філософська теологія як специфічна форма ідеалізму, що, на відміну від богослов'я, не апелює безпосередньо до авторитету Св. Письма, поряд з інтуїтивно-чуттєвим спогляданням і духовним досвідом визнає й раціонально-теоретичне обґрунтування релігійних феноменів. Її основні конфесійні варіанти як сукупність різноманітних напрямів, течій, систем, вчень і концепцій, конкуруючих між собою.

Особливості християнської філософської теології. Пізньоантичні філософські джерела первісного християнства (Філон і Сенека як філософські „батько та дядько християнства”).

Спільність еволюції християнської теології (богослов'я) і філософії. Перші християнські ідеологи – апологети, які не розмежовували філософію і теологію – як гілки одного дерева, де філософія – пропедевтика богослов'я. Спільність християнської теології і філософії Середньовіччя в розробці однакових богословських проблем (буття Бога, створення світу, передвизначення, безсмертя душі). Перші спроби їх розмежування. Поділ Аквінатов теології на “надприродну” (богослов'я), що розкриває вищі, “богоодкровенні істини” і “природну” (філософія), що виконує допоміжну функцію, полегшуючи розуміння теологічних пояснень.

Притаманність функції “служниці богослов'я” і сучасній християнській філософії, яка цілком спирається на вчення християнства як на “метафілософію”. Незмінність орієнтації її онтології, гносеології, соціальних вчень на обґрунтування істинності християнської релігії.

Існування крім спільних для всієї християнської філософії ознак і відмінних особливостей її конфесій. Основні конфесійні різновиди християнської філософії.

Католицька філософія – комплекс споріднених філософських вчень, шкіл, течій і напрямів, що історично склались в межах офіційної доктрини католицизму або поза нею. Її еволюція. Августин Блаженний (354-430) – засновник західнохристиянської патристики та філософії на ґрунті платонівської традиції і неоплатонізму. Августинізм – провідна парадигма західного філософствування V-XIII ст. та його характерна ознака: ірраціонально-містичне тлумачення віри як передумови знання.

Боецій та виникнення у VI ст. середньовічної католицької філософії – схоластики як продовження аристотелівської традиції. Схоластика як раціональна теологія в обґрунтуванні християнського віровчення. Властиві їй риси: умоглядність, догматизм, звернення до авторитету Св.Письма як до вищої істини; метод формальної логіки. Казуїстика. Притаманні схоластиці: прагнення до систематизації й узагальнення попереднього розвитку християнського віровчення у зводах католицької теології (“Сума теології” Аквіната); боротьба 2-х схоластичних шкіл стосовно “універсалій” – номіналістів та реалістів. Боротьба 2-х протилежних тенденцій в ній: 1) “вірити, щоб розуміти” (А.Кентерберійський) та 2) “розуміти, щоб вірити” (П.Абеляр). Вчення Т.Аквінського – томізм (принципи: гармонії віри і розуму”, “філософія – служниця богослов’я” як спроба їх примирення для раціонально-логічного обґрунтування догматів католицизму; 5 каузально-космологічних доказів буття Божого). Проголошення його (1879) офіційною філософською доктриною католицизму.

Неосхоластика та її історично-конфесійні форми: 1) виникнення в сер. XVI ст. шляхом оновлення середньовічної схоластики та поєднання з філософсько-теологічними ідеями Ф.Суареса (католицький варіант – суарезинізм) і Ф.Меланхтона (протестантський різновид); 2) її синтез в сер. XIX ст. з новими течіями філософського ідеалізму; 3) сучасна католицька і протестантська неосхоластика XX ст., завданням якої залишається раціональна апологетика релігії.

Посилення ірраціоналізму католицької філософії. Виникнення в сер. XIX ст. неотомізму – оновленого вчення Аквіната. Неотомістський реалізм як релігійний різновид об’єктивного ідеалізму, еклектичне поєднання томізму з кантіанством, феноменологією, екзистенціалізмом. Головна мета нетомістів (Ж.Марітен, Е.Жільсон, І.Бохенський) – синтез раціонального й ірраціонального, філософії, науки і релігії на основі томізму, зверхності “істин одкровення” в обґрунтуванні католицького віровчення. Розвиток низки альтернативних неотомізму релігійно-філософських течій та шкіл: 1) “філософії духу”, або спіритуалізму Р.Ле Сенна, Л.Лавеля, Ж.Гіттона, “філософії дії” М.Блонделя, християнського (католицького) екзистенціалізму Г.Марсея, католицького персоналізму М.Недонсея, Ж.Лякруа, діалогічного персоналізму Штейнбюхеля та Гвардіні, християнського спіритуалізму М.Шакка, А.Карліні, Ф.Батталі, активізму І.Гессена та П.Вуста, умовно об’єднаних у неоавгустинізм; 2) оригінальної концепції християнського еволюціонізму П.Т. де Шардена (тейярдизму).

Специфіка протестантської філософії: відсутність у протестантизмі офіційної філософії, її розвиток в контексті теології протестантизму. Взаємозв’язок розвитку теології й філософії протестантизму, боротьба раціоналізму та ірраціоналізму в ньому. Рання протестантська філософська теологія (ортодоксія) XVI ст. як спроба звільнити обґрунтування віри від схоластичного раціоналізму, філософії й розуму взагалі як “блудниці диявола” (Лютер). Зміни у протестантській теології Нового часу, яка стає настільки ж філософською, наскільки філософія в її межах – теологічною. Містично-пієтичні та раціоналістичні течії XVII-XVIII ст.: містична (Я.Бьоме, І.Арндт, В.Вейгель) і пієтична (Я.Шпенер, А.Франке) опозиція формалізованому канону теології протестантизму; раціоналізація (вихід у деїзм) й схоластичне моделювання протестантського віровчення (школа Лейбніца-Вольфа).

Вплив на протестантизм на поч. XIX ст. раціоналізму гегелівської філософії релігії. Синтез протестантської філософії у XIX ст. з позитивізмом і релятивізмом у формі неопротестантської, або “ліберальної теології” (спочатку її родоначальника Ф.Шлейєрмахера та Б.Бауера – представника Тюбінгенської школи раціональної критики догматичного християнства, його раціоналістично-етичної інтерпретації А.Гарнаком та есхатологічної теології Е.Трельча). Початок з ліберальної теології власне філософської теології протестантизму. Перегляд нею у XX ст. усталених понять, нові зміни в її етико-філософських концепціях зв’язку людини з Богом, посилення ірраціоналістичних тенденцій. Провідні течії сучасної протестантської філософії: 1) складання в пер. пол. XX ст. “діалектичної теології”, або “теології кризи”, наближеної до філософії персоналізму та екзистенціалізму (неоортодоксія К.Барта як спадкоємність з принципами Реформації, поглядами Лютера і Кальвіна, протиставлена “ліберальній теології”, екзистенціальна теологія, або “теологія культури” П.Тілліха, теологія “деміфологізованого християнства” Р.Бульмана; філософсько-етична

теологія Р.Нібура); 2) виникнення в сер. ХХ ст. радикальної, або “нової” чи секулярної теології (“секулярного”, або “безрелігійного християнства” Д.Бонхоффера, засновника і “теології мертвого Бога” протестантських авангардистів Т.Альтіцера, Г.Кокса); 3) теології “надії” Ю.Мольтмана, “революції” Р.Шолла, “процесу” Ш.Огдена, Д.Кобба та ін.

Умовність терміну “православна філософія” для позначення розмаїття вчень, орієнтованих на філософське осмислення віровчення православ'я, що спираються переважно на традицію платонізму та неоплатонізму. Історичні форми православної філософії: 1) візантійська пізньоантична та середньовічна філософія (патристика Г.Ниського; філософські погляди Фотія, М.Кавасили, Г.Схоларія; раціоналізм М.Псьола та І.Італа; містицизм Г.Синаїта – ісихазм та Г.Палами – паламізм); 2) поява напр. ХVІІ ст. неосхоластики в українському богослов'ї у зв'язку із спробами його раціоналістичного обґрунтування в протистоянні католицизму; 3/ російська релігійна філософія ХІХ-ХХ ст. та її православна традиція в Україні.

Існування в контексті останньої таких напрямів, як духовно-академічна філософія (Ф.Голубинський, М.Карінський, Ф.Сидонський та ін.) з її поділом на 2 основні філософські системи: 1) “трансцендентального монізму” В.Кудрявцева-Платонова та 2) “філософського синтетизму” В.Карпова; в т.ч. її Київська школа (“релігіозистика” арх.Інокентія-Борисова, православна інтерпретація гегелівської філософії С.Гогоцького, психологічні нариси релігії П.Авсеньєва, “філософія серця” П.Юркевича); філософія церковного оновлення слов'янофілів (К.Аксаков, А.Хомяков, Ю.Самарін); “метафізика вседності” (В.Соловйов, С.Булгаков, П.Флоренський, брати С. і Є. Трубецькі, С.Франк, Л.Карсавін); філософія “нової релігійної свідомості” (С.Соллертинський, Є.Аквілонов, М.Лоський, М.Бердяєв, Д.Мережковський, М.Мінський, Д.Філософов, Л.Шестов, В.Розанов); сучасна російська православна філософія антропологічного ухилу (В.Зеньковський, В.Лоський, арх.Кіпріан-Керн, Ф.Войно-Ясенецький).

Особливості конфесійної філософської теології Сходу: специфіка її парадигми – зорієнтованість на внутрішній, духовний світ людини; невідокремність від богослов'я”; “самадхі” – поширене в східних релігіях і філософіях поняття для позначення стану медитативного заглиблення в свідомість Бога.

Два напрями еволюції мусульманської теології і філософії (ортодокси, модерністи). Релігійна філософія буддизму, його ідейних напрямів, течій, шкіл: хінаяни (тхеравада; сарваствадини – ваїбхашики та саутрантики); махаяни (йогочара та шуньявада); ваджраяни – тантризму, японського буддизму (дзен-буддизму, Нітірену), ламаїзму. Специфіка філософського змісту конфуціанства (неоконфуціанства) та даосизму (неодаосизму). 6 традиційних філософських шкіл ортодоксального індуїзму: 1) міманса-веданта; 2) санх'я-йога; 3) ньяя-вайшешіка. Релігійно-філософські вчення неоіндуїзму: Шрі Шрімад Абхей Чаран Бхактиведанти Свами Прабхупади (крішнаїзм), Махаріші Йога (трансцендентальна медитація), Ошо-Бхагавана Шрі Раджніша (Міжнародна комуна сань'ясинів). Релігійно-філософські ідеї сучасного дзен-буддизму (Д.Судзукі).

Тема 6. Філософія релігії як складова частина науково-академічного релігієзнавства

Релігієзнавство як наука і навчальна дисципліна. Його зміст, характерні риси та структура. Місце філософії релігії у ньому.

Виникнення (сер. ХХ ст.) та становлення (др.половини ХІХ – поч. ХХ ст.) науково-академічного релігієзнавства як окремої комплексної галузі знання. Засновники та видатні дослідники проблем релігієзнавства: філософія релігії (Б.Спіноза, Г.Лейбніц, Д.Юм, І.Кант, Ф.Шелінг, Г.Лессінг, А.Швейцер, К.Ясперс), філософія та історія релігії (Й.Гердер, Л.Фейербах, Б.Бауер, Д.Штраус, Г.Барт, А.Гарнак), Г.Гегель (філософія релігії, філософія історії релігії, історіософія, історія релігії), Ф.Шлейєрмахер (філософія, історія, психологія релігії, герменевтичне релігієзнавство), О.Конт (філософія, соціологія релігії), Г.Спенсер (філософія, соціологія, антропологія, історія релігії), М.Мюллер (порівняльне релігієзнавство: структурна і порівняльна лінгвістика, порівняльна міфологія, етнологія, історія релігії), історія релігії (Е.Ренан, А.Луазі), Е.Тайлор (етнологія, антропологія, історія релігії, порівняльне релігієзнавство), антропологія релігії (Дж.Леббок, Р.Маретт), порівняльні релігієзнавство і фольклористика, етнографія, антропологія, історія релігії (Е.Ленг, Дж.Фрезер), соціологія релігії (М.Вебер, Е.Дюркгейм), соціологія, етнологія, антропологія, історія релігії (Л.Леві-Брюль, Б.Малиновський), Е.Трельч, В.Шмідт (етнографія, антропологія, історія релігії), психологія релігії (В.Джемс, В.Вундт, Дж.Леуб, З.Фройд, К.Юнг, Е.Фромм, Г.Оллпорт), Ш.де ля Соссе (феноменологія, філософія, історія релігії), Р.Отто (філософія, феноменологія релігії), М.Шелер (філософія, антропологія, феноменологія релігії), феноменологія релігії (М.Еліаде, Г.Ван дер Леув).

Відображення комплексного характеру релігієзнавства у поділі його загального предмету на предмет філософського осмислення релігії (передусім, її природи та сутності) і предмет дослідження релігії комплексом гуманітарних наук (її структури, змісту, проявів, історії тощо).

Два головних напрями академічного релігієзнавства: теоретичний та історичний. Теоретичне (філософське, соціологічне, психологічне) релігієзнавство – сукупність проблем теорії (філософії, соціології, психології) релігії як з'ясування загального (спільного), суттєвого, необхідного в ній. Історичне релігієзнавство – історія релігії як вивчення історії виникнення і еволюції окремих релігійних вірувань та культів у всій багатоманітності їх особливостей, взаємозв'язку та хронологічній послідовності.

Філософське осмислення релігії – центральне ядро, основа теоретичного релігієзнавства, яка розглядає його стрижневі проблеми: онтологічні та гносеологічні чинники релігії. Три взаємопов'язані завдання філософського вивчення релігії: 1) пояснення природи та сутності релігійного феномену (онтологія релігії); 2) гносеологічний аналіз релігії (гносеологія релігії) та 3) дослідження смислу релігійної мови (філософія мови релігії). Локалізація предмету релігієзнавства в предметі філософії релігії. Вивчення нею основних релігійно-філософських ідей в їх історичному розвитку, сукупності вчень, категорій, понять, дефініцій, термінів, принципів, які дають філософське пояснення релігії; з'ясування спроможності чи неспроможності її богословсько-теологічних, ідеалістичних, матеріалістичних або натуралістичних тлумачень.

Складність і суперечливість змісту філософії релігії, який охоплює різноманітність концепції, що інтерпретують релігію під кутом зору герменевтики, феноменології, лінгвістичної філософії, психоаналізу, позитивізму, матеріалізму, прагматизму, екзистенціалізму, філософської теології тощо. Два основних напрями обґрунтування філософії релігії в сучасній філософській думці (матеріалістичний, ідеалістичний) та їх специфіка. Поряд з цим, існування суттєвих відмінностей між філософією релігії, що спирається на принципи об'єктивного чи суб'єктивного фідеалізму, та конфесійною, релігійною філософією, що існує в межах певних богословсько-теологічних доктрин.

Дисциплінарні складники філософії релігії та їх зміст: метафізика, або онтологія релігії (проблеми – ірраціонально-буттійних витоків релігійної віри, людина і божественна реальність – Бог, вічність і час, “ніщо” і абсолют); епістемологія, або гносеологія релігії (проблеми – гносеологічного релігійного відношення, доказів буття Божого, богопізнання – споглядання та осягнення Бога); праксеологія релігії (з'ясування діяльнісних аспектів функціонування релігійного феномену). Притаманне початковому етапу формування філософії релігії поєднання ідеї саморозвитку релігії з апіорно-історичним підходом до неї (Д.Юм, І.Кант, Ф.Шлейєрмахер, Ф.Шелінг, Г.Лессінг, Г.Гегель, Л.Фейєрбах). Переважання в сучасному філософському релігієзнавстві досліджень екзистенціального та феноменологічного аспектів філософії релігії (Б.Вельте, Б.Дейвіс, Ю.Кімелев, Р.Паттерсон, Т.Пенелхем, Р.Шеффлер). Сучасна філософія релігії як ще не цілком концептуалізоване виформування (велике різноманіття форм, напрямів та дослідницьких позицій). Водночас важливе методологічне значення філософії релігії для теоретичного та історичного релігієзнавства.

ТЕМИ НАУКОВИХ РЕФЕРАТІВ ТА ПИСЬМОВИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Ідейний предтеча та засновники філософії релігії європейського типу (філософія релігії Р.Декарта, Б.Спінози та Г.Лейбніца).
2. Стиль “релігієзнавчої метафізики” та його представники (Г.Лейбніц, І.Кант, Ф.Шлейєрмахер). Філософська теодицея.
3. Класичний період європейської філософії релігії: від перших міркувань про релігію Д.Юма до класичних вчень про неї Г.Гегеля та Л.Фейєрбаха.
4. Класична європейська філософія релігії та її національні школи : англійська, німецька, французька просвітницька (загальна характеристика, головні представники).
5. Концепція “природної релігії” та плюралізм і філософської інтерпретації.
6. Раціоналістична та містична філософська теологія картезіанства (Рене Декарт, Блез Паскаль).
7. Сенсуалістична англійська класична філософія релігії (Джон Толанд, Джон Локк, Джордж Берклі, Давид Юм).
8. Філософія релігії соліпсизму (Джордж Берклі, Йоган Готліб Фіхте).
9. Розвиток раціоналістичної філософської теології у школі Г.Лейбніца-Х.Вольфа.
10. Філософія релігії французького Просвітництва.

11. Німецька класична філософія релігії та її головні представники (Іммануїл Кант, Фрідріх Вільгельм Шелінг, Йоган Фрідріх Гербарт, Йоган Готліб Фіхте, Фрідріх Шлейєрмахер, Георг Вільгельм Фрідріх Гегель, Фрідріх Генріх Якобі, Людвіг Андреас Фейєрбах).
12. Філософський теїзм в класичній європейській філософії релігії Р.Декарта, Г.Лейбніца, Й.-Ф.Гербарта, Й.-Г.Фіхте, Ф.-В.Шелінга, Ф.-Г.Якобі.
13. Головні вчення німецької класичної філософії релігії: критична (“моральна”) філософія релігії І.Канта, об’єктивно- та суб’єктивно-ідеалістичні концепції релігії Г.Гегеля і Ф.Шлейєрмахера, трансцендентальний ідеалізм (філософія тотожності і одкровення) Ф.Шелінга.
14. Класична марксистська філософія релігії (К.Маркс, Ф.Енгельс).
15. Філософія релігії Г.В.Ф.Гегеля та Л.-А.Фейєрбаха як класичні зразки філософської теології та філософського релігієзнавства.
16. Філософія релігії школи “морфології святості” (Рудольф Отто, Мірча Еліаде, Карл Густав Юнг).
17. Містична філософія релігії Серена К’єркегора.
18. Філософія релігії у “філософії життя” Фрідріха Ніцше, Вільгельма Дільтея, Освальда Шпенглера, Георга Зіммеля, Анрі Бергсона.
19. Філософія релігії феноменології Едмунда Гуссерля, Макса Шелера, Рудольфа Отто, Мірчі Еліаде, Г. ван дер Леува, Шантепі де ля Соссе.
20. Філософія релігії екзистенціалізму Карла Ясперса, Мартіна Гайдеггера, Жана Поля Сартра, Альбера Камю.
21. Філософія релігії в теорії психоаналізу Зигмунда Фрейда, Еріха Фромма, Карла Густава Юнга.
22. Неопозитивізм (емпіричний, логічний позитивізм) і “лінгвістичний поворот” у філософії релігії: філософія “мови релігії” Людвіга Вітгенштейна та Віденського гуртка (Карнап, Шлік, Моріц), “виклик Флю”, нові ідеї Айєра.
23. Релігійно-філософська (М.Шелер та ін.) та релігієзнавчо-філософська (Гелен, Плєснер) антропологія.
24. Августинізм, схоластика, томізм, “друга схоластика” – неосхоластика (суареціанізм) як історичні етапи еволюції католицької філософії.
25. Сучасні напрями католицької філософії: неоавгустинізм, неотомізм, тейярдизм.
26. Християнізований неоплатонізм та його концептуально-конфесійні форми.
27. Середньовічна містична католицька філософія Бернара Клервоського, Екхарта, І.Таулера та ін.
28. Православна духовно-академічна філософія та її Київська школа XVII-XIX ст. (Інокентій Гізель, Йосип Кононович-Горбацький, Теофан Прокопович, Стефан Яворський, Георгій Кониський, Сільвестр Гогоцький, “філософія серця” – кордоцентризм Памфіла Юркевича).
29. “Академічна філософія” та філософія “церковного оновлення” слов’янофілів як напрями російської православної філософії XIX ст.
30. Метафізика всеєдності та софіологія Володимира Соловйова, Сергія Булгакова, Павла Флоренського.
31. Екзистенціальна філософія “нової релігійної свідомості” (“богошукацтво”) Миколи Бердяєва та Лева Шестова.
32. Історичні форми еволюції теології та філософської теології протестантизму: протестантська ортодоксія (лютеранство, цвінгліанство, кальвінізм), неосхоластика (Ф.Меланхтон), “ліберальна теологія” (Ф.Шлейєрмахер, А.Гарнак), “діалектична теологія” – “теологія кризи”(К.Барт, Р.Бультман, П.Тілліх).
33. Передфілософія Упанішад. Класичні ведично-брахманські та індуїстські релігійно-філософські школи (міманса-веданта, санх’я-йога, ньяя-вайшешика).
34. Філософські вчення даосизму та конфуціанства.
35. Класична буддійська філософія Абхїдхарми-пітаки, хінаяни (тхеравади) та махаяни (Ашвагхош, Нагарджуна, Ар’ядева, Асанга і Васубандху).
36. Класична середньовічна мусульманська філософія: релігійно-філософські вчення спекулятивного каламу (мутазилізму Ібн Василя, ханбалізму, ашарізму аль Ашарі) та містичного суфізму (аль Газалі).
37. “Нова, секулярна” філософська теологія протестантизму: антропологічна та онтологічна пантеїзація християнства в ній.
38. Головні напрями еволюції філософії релігії XX ст.

Теми творчих есеїв до спецкурсу “Філософія релігії”

1. Філософія релігії як “регіональна філософія”, “філософія чогось”.
2. Філософія релігії та релігійна філософія: порівняльний аналіз.
3. Філософське релігієзнавство як “філософське релігієпізнання”.
4. Філософська теологія як “філософське богопізнання”.
5. Філософська теологія як метатеологія і “природна теологія”.
6. Ідеаційна основа релігії як головна пізнавальна проблема предмету філософії релігії.
7. Метафізика релігії та її місце в предметі філософії релігії.
8. Онтологія релігії та її співвідношення з метафізикою релігії.
9. Головні пізнавальні проблеми гносеології релігії.
10. Філософія мови релігії та її місце в лінгвістичному релігієзнавстві.
11. Аксиологія релігії як “міркування духу над релігійним ставленням до дійсності”.
12. Праксеологія та антропологія релігії: людиномірний аспект філософії релігії.
13. Гілозоїзм та концепція “Живого Всесвіту” в античному філософському богопізнанні.
14. Філософський пантеїзм та панентеїзм.
15. Стихійний атеїзм та натуралістичні концепції релігії в античному філософському релігієпізнанні (Кенофан, Демокрит, Епікур, Тит Лукрецій Кар).
16. “Сократичний поворот” як “моральний поворот” в античному філософському богопізнанні.
17. Платон і Арістотель – видатні представники античного філософського богопізнання.
18. Неоплатонізм як пізноантичний теософський синтез і підсумок античного філософського богопізнання.
19. Філон та Сенека – філософські “батько та дядько християнства”.
20. Неоплатоніки – “теологи” як ідейні предтечі християнського монотеїзму.
21. Видатні представники східного перипатетизму та аверроїзму (аль Фарабі, аль Кінді, Ібн-Сіна, Ібн-Рушд).
22. Київська школа православної “академічної філософії” та її еволюція: від схоластичної філософії Й.Кононовича-Горбацького, І.Гізеля, Г.Прокоповича до гегельянства С.Гогоцького і “філософії серця” П.Юркевича.
23. І.Кант та Г.Гегель як видатні представники класичної філософії релігії європейського типу.
24. “Лінгвістичний поворот” у філософії релігії: характеристика змісту, персоналії.
25. М.Шелер як засновник філософської антропології релігії.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Основні форми та регіональні типи релігієпізнання і релігієзнавства: визначення, загальна характеристика.
2. Етимологія поняття “релігія”. Богословсько-теологічні (Лактацій, Августин, Ієронім, Г.Палама, О.Мень), об’єктивно-ідеалістичні (Платон, Г.Гегель), суб’єктивно-ідеалістичні (Ф.Шлейєрмахер) та атеїстичні (К.Маркс, Ф.Енгельс) визначення релігії.
3. Визначення релігії в “чистому”, вузькому розумінні, “власне релігії” як індивідуального духовного феномену та у широкому розумінні як суспільного духовного феномену, соціально-історичного явища, “релігії як такої”, як об’єкту та як предмету релігієпізнання і релігієзнавства.
4. Особливості богословсько-теологічного, філософського та конкретно-наукового релігієпізнання.
5. Проблема співвідношення віри і розуму у богословсько-теологічному та філософському релігієпізнанні: релігійний обскурантизм та богословський антиномізм, принципи акривії та ікономії, фідеїзм та його кредо, лінія А.Кентерберійського та П.Абеяра у схоластичній, томізм та аверроїзм, “надприродна” та “природна” теологія.
6. Проблема співвідношення раціонального (логіки, дискурсу) та ірраціонального (інтуїції, містики) у богословсько-теологічному та філософському релігієпізнанні: раціональна, спекулятивна теологія та містичне богослов’я, “лінія Платона” та “лінія Арістотеля” у філософії (приклади).
7. Теологічний і філософський раціоналізм та богословський і релігійно-філософський містицизм. Характеристика їх проявів: принципи акривії та ікономії, ісихазм у християнстві, калам (мутазилізм, ханбалізм, ашарізм) та суфізм в ісламі, талмудизм та кабалізм, хасидизм в

- іудаїзмі тощо; орфізм, гностицизм, неоплатонізм, августинізм, ареопагітизм та східний перипатетизм, схоластика та неосхоластика, раціональне та містичне картезіанство тощо у філософії.
8. Раціональні та ірраціональні релігійно-філософські докази Бога.
  9. Особливості монізму та дуалізму, діалектики та метафізики, апіорі та апостеріорі, ідеалізму та матеріалізму, раціоналізму та емпіризму, дедукції та індукції, сенсуалізму та натуралізму, соліпсизму та агностицизму у філософському релігієпізнанні.
  10. Богословсько-теологічні, об'єктивно- та суб'єктивно-ідеалістичні, натуралістичні, матеріалістичні, атеїстичні, психологічні, соціологічні, феноменологічні тощо концепції природи (походження) та сутності (характеру) релігії.
  11. Лінгвістично-компаративні, антропологічно-етнологічні, психологічні, соціологічні, богословсько-теологічні та філософські (позитивістські, атеїстичні) теорії виникнення релігії.
  12. Теїзм, його типи та форми, деїзм і “природна релігія”, гілозоїзм, концепції “Живого Всесвіту” та похідні від них пантеїзм і панентеїзм, нетеїстичні релігійно-філософські вчення Сходу (тантризм, джайнізм, даосизм).
  13. Особливості західного (платонізм, античний та християнізований неоплатонізм, ісихазм тощо) та східного (буддизм, індуїзм, суфізм) богопізнання. Специфіка кабалізму, окультизму та “окультних наук” (теософії, астропософії, агні-йоги, спиритизму).
  14. Релігійно-філософське богопізнання Ст. Сходу: дуалізм зороастризму, передфілософія Упанішад, 6 класичних ведично-брахманських, індуїстських шкіл, філософія буддійської махаяни, мусульманського суфізму.
  15. Античне філософське богопізнання: передфілософія орфізму, натурфілософія Мілетської та Елейської шкіл, діалектики Геракліта, піфагореїзм, кініки і сократичний поворот у богопізнанні, платонізм, аристотелізм, греко-римський стоїцизм, “філософські батько та дядько християнства” — Філон і Сенека, гностицизм та неоплатонізм.
  16. Вільнодумство Ст. Сходу (Месопотамії, Ст.Єгипту, Ст.Індії, Ст.Китаю).
  17. Античне вільнодумство та стихійний атеїзм: антропологічний атеїзм Ксенофана, Анаксагора, Антифонта, теорія “страху, нецтва та ошуканства” Демокріта, Епікура та греко-римських епікурейців, натуралізм та релігійний скептицизм софізму, антихристиянська теорія “свідомого ошуканства” Цельса та Лукіана із Самосати.
  18. Особливості, об'єкт, предмет та дисциплінарна структура конфесійного релігієзнавства, співвідношення у ньому богослов'я (теології) та релігійної філософії. Історія формування конфесійного релігієзнавства європейського типу.
  19. Особливості, об'єкт, предмет та дисциплінарна структура академічного релігієзнавства, співвідношення у ньому теоретичного та історичного, філософського та конкретно-наукового релігієзнавства. Історія формування академічного релігієзнавства.
  20. Проблема визначення філософії релігії, її об'єкту та предмету. Філософія релігії у широкому та вузькому (власному, спеціальному) розумінні. Співвідношення понять “філософія релігії” та “релігійна філософія”, “філософське релігієзнавство” та “філософська теологія”. Ідеаційна основа релігії як їх головна пізнавальна проблема.
  21. Місце філософії релігії у системі філософського знання та релігієзнавчому комплексі.
  22. Дисциплінарна структура та проблемне поле філософії релігії: метафізика, онтологія, епістемологія, праксеологія, антропологія, аксіологія релігії та лінгвістичне релігієзнавство (філософія “мови релігії”).
  23. Конфесійна, надконфесійна (синкретична) та позаконфесійна релігійна філософія (прикладі). Її співвідношення з філософською теологією. Філософська теологія у широкому і вузькому (суворому) розумінні, її конфесійна та неконфесійна форми, форми інтеграції в теологічний процес.
  24. Історія формування європейської філософії релігії та її зв'язок з еволюцією релігії європейського типу: орфізм, натурфілософія, піфагореїзм, діалектика Геракліта, софізм, “моральна релігія” кініків та Сократа, атомізм, платонізм, аристотелізм, греко-римський епікурейзм та стоїцизм, неопіфагореїзм, римський еkleктизм, вульгаризований платонізм Філона, гностицизм, неоплатонізм та його християнізовані форми (августинізм, ареопагітизм, візантійська патристика), схоластика і неосхоластика, ренесансний неоплатонізм та натурфілософія, ідейний предтеча і засновники філософії релігії Нового часу.
  25. Еволюція європейської філософії релігії та її сучасні напрями: класична європейська філософія релігії та її національні школи (англійська, німецька, франц. Просвітництва),

- філософія релігії “спекулятивної філософії”, марксизму, позитивізму, неогегельянства, неокантіанства, “філософії життя”, волюнтаризму, інтуїтивізму, феноменології, екзистенціалізму, філософської антропології, неопозитивізму (лінгвістичного повороту у філософії), неореалізму, критичного реалізму, прагматизму, персоналізму тощо.
26. Православна філософія: історичні форми, головні напрями, вчення та відомі представники.
  27. Католицька філософія: історія формування, сучасні напрями та головні представники.
  28. Філософська теологія протестантизму: історичні форми, напрями сучасної “нової”, “секулярної теології”, антропологічна та онтологічна пантеїзація християнства.
  29. Буддійська філософія, її головні напрями та їх школи.
  30. Мусульманська філософська теологія, її напрями, школи та їх відомі представники.

ХРИСТІЯНСТВО В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Уклад: канд. філос. н., доц. Стеценко В.І.

Навчальна програма культурологічного спецкурсу філософського факультету (спеціальність “Культурологія”)

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

Тема 1. Історія християнства.....	2 год.
Тема 2. Початки поширення християнства на українських землях.....	2 год.
Тема 3. Запровадження і утвердження християнства в Київській Русі у кін. X-XII ст.	2 год.
Тема 4. Еволюція християнства в Україні у XIII-XV ст.....	2 год.
Тема 5. Міжконфесійна боротьба в Україні у XVI-XVIII ст.	2 год.
Тема 6. Православ'я в Україні та українській діаспорі у XIX-XX ст.	2 год.
Тема 7. Католицизм та греко-католицизм в історії українського християнства у XIX-XX ст.	2 год.
Тема 8. Історія протестантизму в Україні.....	2 год.
Тема 9. Становище та міжконфесійні проблеми українського християнства в сучасних умовах.....	2 год.
Усього	18 год.

СЕМІНАРИ

Тема 1. Історична еволюція Вселенського християнства.....	4 год.
Тема 2. Основні напрями християнства та історія їх поширення в Україні.....	6 год.
Тема 3. Передісторія запровадження християнства в Україні-Русі.....	2 год.
Тема 4. Етапи історії і сучасне становище християнства в Україні.....	6 год.
Усього.....	18 год.
Разом	36 год.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Академічне релігієзнавство / За ред. проф. А.М.Колодного. – К., 2000.
Біблійний атлас. – К., 1994.
Біблія. Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту.
Біблія як пам'ятка світової культури. Методичні рекомендації на допомогу вчителю літератури народів світу. – Львів, 1993.
Боротьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X – поч. XVII ст.): Збірник документів і матеріалів. – К., 1989.
Брайчевський М.Ю. Утвердження християнства на Русі. – К., 1988.
Васьків А.Ю. Історія Української греко-католицької церкви: Текст лекції. – Львів, 1999.
Власовський І.Ф. Нарис історії Української Православної Церкви: У 4 т. – Нью-Йорк; Київ, 1990.
Геллей Г. Генрі. Біблійний довідник Геллея. – Торонто, 1985.
Головащенко С.І. Історія християнства: Курс лекцій. – К., 1999.
Державно-церковні відносини на Україні. Матеріали до курсу лекцій. – Ужгород, 1997.
Дециця М. Малий український церковно-історичний словник. – Львів, 1994.
Джерела канонічного права Православної Церкви. – Харків, 1997.
Ісиченко Ігор, архієпископ. Історія Христової Церкви в Україні: Конспект лекцій для студентів духовних шкіл. – Харків, 1999.
Історія Православної Церкви в Україні. – К., 1997.
Історія релігії в Україні: В 10 т. /Ред. кол.: А. Колодний та ін. – К., 1996. – 2001.
Історія релігії в Україні: Навч. посібник /За ред. А.М.Колодного, П.Л.Яроцького. – К., 1999.

- Історія християнської церкви на Україні (Релігієзнавчий довідковий нарис). – К., 1992.
- Калінін Ю.А., Харьковеценко Є.А. Релігієзнавство. – К., 1994-1999.
- Католицизм. – М., 1991.
- Козачишин Н.М., Матюхіна О.А. “Східна політика” Ватикану. – Львів, 1989. Конфесійна карта Львівщини. Інформаційно-статистичний довідник /Упоряд. С.Т.Боруцький та ін. – Львів, 1997.
- о.Кость Панас. Історія Української Церкви. – Львів, 1992.
- Левицький Ю. Коротка історія Київської (Української) Церкви. – Львів, 1993. Литинський В. Релігія і Церква в історії України. – К., 1993.
- Лубський В.І. Релігієзнавство. – К., 1997.
- Любащенко В.І. Історія протестантизму в Україні: Курс лекцій. – К., 1996.
- Митрополит Іларіон (Іван Огієнко). Дохристиянські вірування українського народу. – К., 1992.
- Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні. – Львів, 1995.
- Никитенко І., Новосад М., Оксіук Й. Православ'я на Україні. – К., 1985.
- Огієнко І.І. Українська церква: Нариси з історії Української православної церкви: У 2 т.-К., 1993. Т.1-2.
- Паішук М. Правове регулювання державно-церковних відносин на Україні. – Ужгород, 1995.
- Паішук А.І. Українська церква і незалежність України. Монографія. – Львів, 2003.
- Православие. – М., 1988.
- Протестантизм. – М., 1990.
- Релігієзнавство /За ред. С.А.Бублика. – К., 1998-1999.
- Релігієзнавство /За ред. В.І.Лубського, В.І.Теремка. – К., 2000.
- Релігієзнавство /За ред. М.Ф.Рибачука. – К., 1997.
- Релігієзнавчий словник /За ред. А.М.Колодного, Б.О.Лобовика. – К., 1996.
- Рибачук М.Ф. Релігієзнавство. – К., 1998.
- Семчишин М. Тисяча років християнської культури. – К., 1993.
- Стахів М. Христова Церква в Україні 988-1596. – Львів, 1993, 1995.
- Харьковеценко Є.А. Софійність Київського християнства. – К., 1996.
- Хома Іван. Нарис історії Вселенської Церкви. – Рим; Львів, 1995.
- Християнство в контексті історії і культури України. – К., 1997.
- Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. – Рим; Нью-Йорк, 1965.
- Чубатий М. Українська Католицька Церква. – Рим, 1990; Львів, 1992.
- Свящ.д-р Юрій Федорів. Історія церкви в Україні. – Люблін, 1991.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. Історія християнства (2 год.)

Соціально-історичні передумови та ідейні джерела виникнення християнства. Біблія і апокрифи. Еволюція християнства. Формування його віровчення, культу та церковної організації. Християнський Символ віри. Історія церковних розколів у світовому християнстві та складання його основних напрямів. Несторіанство. Перший розкол у християнстві. Давні східні, монофізитські (нехалкідонські) церкви. Вірменська апостольська церква в Україні.

Другий розкол у християнстві. Католицизм: особливості віровчення (католицькі доповнення до Символу віри), культу та церковної організації. Чернечі ордени католицизму. “Східна політика” Ватикану. Церковні унії та уніатство як вияв “східної політики” Ватикану. Уніатські церкви світу.

Православ'я: особливості віровчення, культу та церковної організації. Автокефальні та автономні церкви Вселенського православ'я. Українські витоки Руської Православної Церкви (РПЦ). Старообрядництво, його основні напрями, толки і злагоди. Православне сектанство. Православні секти в Україні.

Третій розкол у християнстві. Церковна Реформація і виникнення протестантизму. Особливості віровчення, культу та церковної організації. Течії раннього протестантизму. Конфесії пізнього протестантизму. Неопротестантизм як неохристиянство. Протестантизм в Україні.

Тема 2. Початки поширення християнства на українських землях (2 год.)

Релігійні вірування (язичницькі культу) східнослов'янських племен у дохристиянську епоху. Поширення християнства на землях східних слов'ян в 1-Х ст. Апостол Андрій Первозваний. Від язичництва до християнства: еволюція релігійного життя в Київській Русі у IX-X ст. Брати-просвітители Кирило та Мефодій. Їхня “слов'янська місія”. Перше (Аскольдове) хрещення Київської Русі в 860 р. Християнство в Київській Русі за князювання Ігоря, Ольги, Святослава та Ярополка.

Тема 3. Запровадження і утвердження християнства в Київській Русі у кін. X-XII ст. (2 год.)

Історичні передумови запровадження християнства на Русі. Соціально-економічні та політичні причини прийняття християнства як державної релігії Київської Русі. Початкова релігійна реформа язичницьких культів Володимира Святославовича у 980 р. Діяльність князя Володимира у запровадженні християнства в Київській Русі. Акт “хрещення Русі” (14 серпня 988 р.).

Тривалий, складний та суперечливий характер процесу християнізації Київської Русі. Феномен “двовір’я”. Християнство на Русі в домонгольський період (кін.X-XII ст.). Церковна організація Київської Русі. Київська митрополія в кін.X-XII ст. Митрополити Іларіон та Клим Смолятич. Монастирі Київської Русі. Києво-Печерська лавра. Антоній і Феодосій Печерський. Софійний характер київського християнства. Значення хрещення Київської Русі.

Тема 4. Еволюція християнства в Україні у XIII-XV ст. (2 год.)

Історія і особливості життєдіяльності українського православ’я у XIII-XV ст. Київська та Галицька митрополії. Перенесення митрополії з Києва у Володимир, Москву. Литовська та Київська (у Москві) митрополії. Заснування Московської митрополії. Відновлення Київської митрополії на українських землях. Католицька інвазія на східнослов’янських землях у XIII-XV ст. “Східна політика” Ватикану на Україні. Спроби унії в Галичині у XIII ст., Петро Акеревич. Встановлення ієрархії РКЦ в Україні (Галицька митрополія у 1375 р.). Флорентійська церковна унія (1439). Митрополит-кардинал Ізидор.

Тема 5. Міжконфесійна боротьба в Україні у XVI-XVIII ст. (2 год.)

Люблінська унія (1569) і посилення утисків православ’я в Речі Посполитій. Проніатська діяльність ордену єзуїтів у Польщі та в Україні. Католицизм та уніатство в Україні у XVI ст. Берестейська церковна унія(1596). Створення уніатської (греко-католицької) церкви в Україні та Білорусії. Історія запровадження церковної унії в Україні та Білорусії в кін.XVI-XVII ст. Вельямин Рутський, Йосафат Кунцевич. Історія запровадження церковної унії в Східній Галичині у XVII-XVIIIст. Галицька митрополія УГКЦ, Уніатський чернечий орден василіан. Замойський собор 1720 р. Лев Кишка. Уніатство на Закарпатті. Ужгородська церковна унія (1646). Мукачівська єпархія у XVII-XVIII ст.

Історія православної церкви в Україні у XVI-XVIII ст. Боротьба Київської митрополії та православних церковних братств з унією. Петро Могила і Києво-Могилянська академія. Національно-визвольна війна українського народу під проводом Б.Хмельницького у 1648-1654 рр. і кінець унії на Лівобережжі України.

Українська церква за часів козаччини. Період самостійного існування Української Православної Церкви (до 1686 р.). Особливості життєдіяльності українського православ’я у складі РПЦ (кін XVII - XVIII ст.). Початок синодального періоду в історії РПЦ і політика русифікації українського православ’я.

Тема 6. Православ’я в Україні та в українській діаспорі у XIX-XX ст. (2 год.)

Особливості життєдіяльності українського православ’я у складі РПЦ у XIX – поч. XX ст. Синодальний період та ліквідація Київської митрополії. Відновлення Київської митрополії. Український екзархат РПЦ в умовах соціалістичної дійсності (1920-1980-і рр. XX ст.). Спроба відновлення незалежної Української Автокефальної Православної Церкви на території України у післяжовтневий період (1919/1921-1930 рр.) Українське православ’я в діаспорі. Митрополит Іларіон (Іван Огієнко).

Тема 7. Католицизм та греко-католицизм в історії українського християнства у XIX-XX ст. (2 год.)

Основні події в житті РКЦ в Україні з поч. XIX до кін.80-х рр. XX ст. Переслідування католиків: гоніння на РКЦ з боку російського самодержав’я та в радянський час.

Основні віхи історії Української Греко-Католицької Церкви від відновлення її Києво-Галицької митрополії (1807) до Львівського (1946) церковного псевдособору. Ліквідація унії на Правобережній Україні (1839, 1875 рр.). УГКЦ в XIX-XX ст.: шлях від церковної унії до української національної церкви. “Руська Трійця” і “Русалка Дністрова”. Роль УГКЦ в розвитку національної

самосвідомості і духовної культури українського населення Галичини у XIX ст. – 40-х роках XX ст. Діяльність митрополита Андрея Шептицького (1900-1944). Львівський церковний псевдособор 1946 р. “Самоліквідація” УГКЦ і її “возз’єднання” з РПЦ. Греко-католики в еміграції. Кардинал Йосип Сліпий. Українська Католицька Церква (1957). Кардинал Мирослав–Іван Любачівський. Рух уніатів-покутників у Західній Україні. “Катакомбна церква” греко-католиків. Митрополит Володимир Стернюк.

Ужгородська церковна унія від поч. XIX ст. до її ліквідації в 1949 р. Карпато-Руська Церква.

Тема 8. Історія протестантизму в Україні (2 год.)

Поширення конфесій раннього протестантизму (анабаптисти, гусити, социніани, лютерани, кальвіністи – реформати) на Волині та в Закарпатті у XVI-XVII ст. Шляхетсько-просвітницький період історії протестантизму в Україні. Німецькі колоністи і поява менонітів на Півдні України (у 80-х рр. XVIII ст.). Пієтично-штундистський та наступні періоди поширення конфесій пізнього протестантизму в Україні: баптисти (з 60-х рр. XIX ст.), методисти (з сер. XIX ст.), адвентисти (з 80-х р. р. XIX ст.), п’ятидесятники (з 20-х рр. XX ст.), єгови́сти (з 20-40-х рр. XX ст.). Основні напрями протестантизму в Україні: євангельські християни-баптисти, адвентисти сьомого дня, п’ятидесятники, свідки Єгови.

Сучасний неопротестантизм – неохристиянство (харизматики, євангельські християни, Церква Христа, Церква Єднання, Новоапостольська церква, мормони) в Україні.

Тема 9. Становище та міжконфесійні проблеми українського християнства в сучасних умовах (2 год.)

Докорінні зміни в становищі всіх напрямів християнства в Україні в сучасних умовах Місце різних християнських конфесій в процесі національного відродження українського народу, в удосконаленні духовного та суспільно-політичного життя України на сучасному етапі. Реалії та проблеми релігійного життя в Україні в сучасних умовах. Еволюція сучасного стану українського православ’я: від Українського екзархату РПЦ до Української Православної Церкви – МП. Митрополит Володимир (Сабодан). Проголошення в Україні Української Автокефальної Православної Церкви. I Всеукраїнський собор УАПЦ. Патріарх Київський і всієї України Мстислав (Степан Скрипник). Патріарх Димитрій (Володимир Ярема). Утворення УПЦ–КП. Патріархи – Володимир (Романюк) і Філарет (Денисенко). Офіційне відновлення діяльності Української Греко-Католицької Церкви. Кардинал Любомир Гузар. Сучасні проблеми у міжконфесійних стосунках УПЦ–КП, УПЦ–МП, УАПЦ та УГКЦ. Сучасне становище РКЦ. Сучасний стан міжконфесійного життя на Львівщині.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Історична еволюція Вселенського християнства

Соціально-історичні передумови виникнення та ідейні джерела формування християнства.

Біблія як основа віровчення – Святе Письмо християнства: історія, структура, зміст.

Початкова еволюція християнства:

- первісне, раннє та церковне християнство;
- формування віровчення, культу та церковної організації Вселенського християнства;
- Вселенські християнські церковні собори – Святий Переказ християнства, християнська традиція;
- боротьба ідейних течій в християнстві – християнська ортодоксія (ортодоксальне християнство) і гетеродоксія (християнські ересі, секти та схизми);
- церковні розколи в християнстві і формування його основних напрямів.

Теми наукових рефератів

Походження християнства та ідейні джерела його формування.

Біблія як священна книга, визначна пам’ятка історії та культури.

Біблія як джерело іудейського та християнського віровчення.

Первісне християнство та його особливості.

Раннє християнство та його особливості.

Церковне християнство та його особливості.

Історія церковних розколів у християнстві, їх причини та наслідки.

Рекомендована література

- Академічне релігієзнавство / За ред. А.М. Колодного. – К., 2000.
Біблійний атлас. – К., 1994.
Біблія. Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту.
Біблія як пам'ятка світової культури. Методичні рекомендації на допомогу вчителю літератури народів світу. – Львів, 1993.
Валько В. Первісне християнство. – Львів, 1997.
Геллей Г. Генрі. Біблійний довідник Геллея. – Торонто, 1985.
Головащенко С.І. Історія християнства: Курс лекцій. – К., 1989.
Джерела канонічного права Православної Церкви. – Харків, 1997.
Калінін Ю.А., Харьковщенко Є.А. Релігієзнавство. – К., 1999.
Ранович А.Б. Первоисточники по истории раннего христианства. – М., 1990.
Релігієзнавчий словник / За ред. проф. А.М. Колодного і Б. Лобовика. – К., 1996.
Хома Іван. Нарис історії Вселенської Церкви. – Рим; Львів, 1995.
Християнство як світова релігія // Людина і світ. – 1993. - № 2-3.
Полавський О. Вселенські Собори: минуле і сучасність // http://postup.brama.com/000715/119_9_2.html

Тема 2. Основні напрями християнства та історія їх поширення в Україні

- Монофізитство. Древні східні (нехалкідонські) церкви. Вірменська апостольська (Вірмено-григоріанська) Церква в Україні: історія і сучасність.
Православ'я: особливості віровчення, культу та церковної організації. Православні церкви світу. Руська Православна Церква, старообрядництво, православне сектантство і Україна. Українське православ'я: історія і сучасність.
Католицизм: особливості віровчення, культу та церковної організації. “Східна політика” Ватикану. Римо-католицька церква в Україні: історія і сучасність.
Уніатство: церковні унії, уніатські церкви світу, особливості їх віровчення, культу та юрисдикції. Греко-католицька церква в Україні та українській діаспорі: історія і сучасність.
Протестантизм: особливості віровчення, культу та конфесійної організації, історичні форми. Ранній і пізній протестантизм та неопротестантизм в Україні: історія і сучасність.

Теми наукових рефератів

- Перший розкол у християнстві і його поділ на діофізитів та монофізитів.
Розкол у християнстві 1054 р., його причини та наслідки.
Римо-католицька церква в Україні: історія і сучасність.
Флорентійська (1439) і Берестейська (1596) церковні унії як прояви “східної політики” Ватикану.
Українська Греко-католицька церква: історія і сучасність.
Конфесії українського православ'я в Україні та діаспорі: історія і сучасність.
Православне сектантство: історія і сучасність.
Українська Автокефальна Православна Церква: історія і сучасність.
Церковна Реформація і третій розкол у християнстві.
Сучасний протестантизм в Україні.

Рекомендована література

- Академічне релігієзнавство / За ред. А.М. Колодного. – К., 2000.
Васьків А.Ю. Історія Української греко-католицької церкви: Текст лекції. – Львів, 1999.
Власовський І.Ф. Нарис історії Української Православної Церкви: У 4 т. – Нью-Йорк; Київ, 1990.
Головащенко С.І. Історія християнства: Курс лекцій. – К., 1999.
Ісиченко Ігор, архієпископ. Історія Христової Церкви в Україні: Конспект лекцій для студентів духовних шкіл. – Харків, 1999.
Історія християнської церкви на Україні (Релігієзнавчий довідковий нарис). – К., 1992.
Козачишин Н.М., Матюхіна О.А. „Східна політика Ватикану”. – Львів, 1989.
о.Кость Панас. Історія Української Церкви. – Львів, 1992.

Левицький Ю. Коротка історія Київської (Української) Церкви. – Львів, 1993.
Любащенко В.І. Історія протестантизму в Україні: Курс лекцій. – К., 1996.
Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні. – Львів, 1995.
Никитенко І., Новосад М., Оксіюк Й. Православ'я на Україні. – К., 1985.
Огієнко І.І. Українська церква: Нариси з історії Української православної церкви. У 2 т. – К., 1993. - Т.1-2.
Стахів М. Христова Церква в Україні 988-1596. – Львів, 1993, 1995.
Хома Іван. Нарис історії Вселенської Церкви. – Рим; Львів, 1995.
 Християнство в контексті історії і культури України. – К., 1997.
Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. – Рим; Нью-Йорк, 1965.
Чубатий М. Українська католицька Церква. – Рим, 1990.
Свяц. д-р Юрій Федорів. Історія церкви в Україні. – Люблін, 1991.
 Ієрархія Східних і католицьких церков // <http://hierarchy.religare.ru>

Тема 3. Передісторія запровадження християнства в Україні-Русі

Язичницькі вірування українських слов'янських племен у дохристиянську епоху. Феномен “двовір'я”.

Сучасне язичництво в Україні.

Давньоруська писемність, вітчизняні та зарубіжні історичні джерела про поширення й прийняття християнства на Русі.

Прадавні традиції у християнізації східних слов'ян:

початки поширення християнства на українських землях (I-VIII ст.);

“Слов'янська (хазарська і моравська) місія” Кирила і Мефодія;

Аскольдове хрещення полян;

християнство в Київській Русі за перших Рюриковичів.

Теми наукових рефератів

Дохристиянські релігійні вірування українського народу.

Християнство на українських землях у I-VIII ст.

Кирило-Мефодіївське християнство та Аскольдове хрещення полян.

Від язичництва до християнства: еволюція релігійного життя в Київській Русі у IX-X ст.

Феномен “двовір'я” в історії і сучасному духовно-релігійному житті України: від християнізованого язичництва до РУНВіри.

Рекомендована література

Брайчевський М.Ю. Утверждение христианства на Руси. – К., 1989.
Брайчевський М. Хрещення – від Аскольда // Україна. – 1990. - № 19.
 Історія релігії в Україні. Навч. посіб. / За ред. А.М. Колодного, П.Л. Яроцького. – К., 1999.
Митрополит Іларіон (Іван Огієнко). Дохристиянські вірування українського народу. – К., 1992.
Моця О.Л., Ричка М.В. Київська Русь: від язичництва до християнства. – К., 1996.
 Релігієзнавчий словник / За ред. проф. А. Колодного і Б.М. Лобовика. – К., 1996.
Рыбаков Б.А. Язычество Древней Руси. – М., 1988.
Семчишин М. Тисяча років української культури. – К., 1993.

Тема 4. Етапи історії і сучасне становище християнства в Україні

Офіційне запровадження, поширення та утвердження християнства в Київській Русі у X-XII ст. Київська митрополія Української Церкви. Софійний характер київського християнства.

Початок інвазії католицизму на давньоукраїнських землях.

Еволюція християнства в Україні у XIII - XV ст.:

- Галицька митрополія в Галицько-Волинській Русі і Київська – в Москві;
- перші спроби унії, посилення інвазії католицизму та установлення ієрархії РКЦ в Україні;
- українське православ'я і його Литовська митрополія в Литовській державі;
- утворення Московської митрополії і розмежування українського та російського православ'я.

Міжконфесійна боротьба в Україні у XVI-XVIII ст.:

- історія українського православ'я в Козацьку добу – його утиски в Речі Посполитій, відродження в Козацькій державі, русифікація в Російській імперії;
- протестантська Реформація і єзуїтська контрреформація;
- Берестейська унія та її утвердження на Правобережжі і в Галичині;
- Ужгородська унія в Закарпатті.

Особливості історії конфесій українського християнства в XIX-XX ст.:

еволуція українського православ'я від синодального підпорядкування до екзархату, автономії й автокефалії; складання його поліконфесійності – УПЦ-КП, УПЦ-МП, УАПЦ, православні церкви української діаспори;

- УГКЦ – шлях від унії до національної церкви, від “самоліквідації” Львівським псевдособором, “катакомбної церкви” і УКЦ в еміграції до відновлення в Україні;
- РКЦ – від переслідувань і занепаду до “ренесансу” в незалежній Україні;
- від раннього і пізнього протестантизму на українському ґрунті до сучасного неопротестантизму – неохристиянства.

Християнство в історії української культури, національного, суспільно-політичного життя та державотворення:

- християнство і витoki української національної культури, моралі, традицій і звичаїв українців, їхнього суспільно-державного устрою в добу Київської Русі;
- християнські засади української культури та національної ідеї, боротьби українського народу за свою незалежність у Козацьку добу;
- християнська Церква і духовне, національно-культурне та суспільне життя українського народу в XIX-XX ст.

Становище та міжконфесійні проблеми українського християнства в сучасну епоху. Його роль та місце в сучасному духовному, національно-культурному відродженні, суспільно-політичному житті й державотворенні українського народу.

Теми наукових рефератів

Володимирове хрещення Русі: причини, мотиви, хід, наслідки.

Особливості київського християнства.

Українська церква та її Київська митрополія в домонгольський період.

Берестейська церковна унія: історія і сучасність.

Києво-Печерська та Почаївська лаври як визначні центри духовної культури України Козацької доби (XVI-XVIII ст.).

УГКЦ: шлях від церковної унії до національної церкви.

Ужгородська церковна унія: історія і сучасність.

Церковна Реформація і ранній протестантизм в Україні.

Українське православ'я та його видатні діячі Козацької доби.

Автокефальний рух в Україні та українській діаспорі: історія і сучасність.

Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) – визначний релігійний і культурний діяч України.

Митрополит Андрей Шептицький – видатний діяч Української Церкви.

Конфесії сучасного українського православ'я.

Сучасний стан УГКЦ та РКЦ в Україні.

Сучасний український неопротестантизм.

Християнство в історії української культури.

Рекомендована література

Васьків А.Ю. Історія Української греко-католицької церкви: Текст лекції. – Львів, 1999.

Власовський І.Ф. Нарис історії Української Православної Церкви: У 4 т. – Нью-Йорк; К., 1990.

Дециця М. Малий український церковно-історичний словник. – Львів, 1994.

О.проф. д-р Ігор Мончак. Самоуправна Київська Церква. – Львів, 1994.

Історія релігії в Україні в 10 т. / Ред. кол. А.Колодний та ін. – К., 1996-2001.

Конфесійна карта Львівщини. Інформаційно-статистичний довідник / Упоряд. С.Т.Боруцький. – Львів, 1997.

о.Кость Панас. Історія Української Церкви. – Львів, 1992.

- Левицький Ю.* Коротка історія Київської (Української) Церкви. – Львів, 1993.
- Литинський В.* Релігія і Церква в історії України. – К., 1993.
- Любащенко В.І.* Історія протестантизму в Україні. Курс лекцій. – К., 1996.
- Мудрий С.* Нарис історії Церкви в Україні. – Львів, 1995.
- Никитенко І., Новосад М., Оксіюк Й.* Православ'я на Україні. – К., 1985.
- Огієнко І.І.* Українська церква: Нариси з історії Української православної церкви: У 2 т.-К., 1993.-Т.1-2.
- Пашиук А.І.* Українська церква і незалежність України. Монографія. – Львів, 2003.
- Релігієзнавчий словник / За ред. А.М. Колодного, Б.М. Лобовика. – К., 1996.
- Сучасна релігійна ситуація в Україні // За ред. П.Косухи. – К., 1994.
- Харьковецько Є.А.* Софійність київського християнства. – К., 1996.
- Християнство в контексті історії і культури України. – К., 1997.
- Чубатий М.* Історія християнства на Русі–Україні. – Рим; Нью-Йорк, 1965.
- Чубатий М.* Українська католицька Церква. – Рим, 1990; Львів, 1992.
- Арістова А.В.* Поліконфесійність як феномен сучасності: Україна і світовий контекст // Мультиверсум. Філософський альманах. - К.: Центр духовної культури, - 2006. - № 5 // http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_55/Aristova.htm
- Гудзик К.* Виклик сучасності — релігійний плюралізм // <http://www.day.kiev.ua/41475/>
- Свяци. д-р Юрій Федорів.* Історія церкви в Україні. – Люблін, 1991.
- Історія_християнства_в_Україні_// uk.wikipedia.org/wiki/
- Хархаліс У.М.* Основні етапи розвитку народної обрядовості в Україні: дорелігійний, релігійний, християнський // Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури, – 2006. – № 56 // <http://www.risu.org.ua/ukr/kaleidoscope/digest/article;20463>
- Церква в Україні // <http://www.ugcc.org.ua/ukr/church/>

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Охарактеризуйте соціально-історичні передумови виникнення християнства.
2. Які Ви знаєте основні ідейні джерела формування віровчення християнства?
3. Історія походження Біблії та канонізації її книг. Яку структуру має Біблія?
4. Як тлумачить християнська (богословсько-теологічна) традиція історію виникнення Христової Церкви?
5. Становлення ранньохристиянської Церкви, складання її структури та ієрархії, ступенів священства, виникнення керівних центрів.
6. Значення Вселенських соборів християнства у формуванні системи його віровчення та культу. Скільки було Вселенських християнських соборів, коли і де вони відбувались, які питання порушували?
7. Які основні догмати християнського віровчення становлять зміст християнського Символу віри? Розкрийте зміст віросповідних формул Символу віри, розкажіть історію його складання. Хто першим сформулював християнське вчення про Святу Трійцю?
8. Назвіть і охарактеризуйте структурні елементи християнського культу (систему християнської обрядовості: основні форми богослужіння, обряди, таїнства та ритуали, культу поклоніння, церковну атрибутику, свята в системі християнського культу).
9. Які три великих церковних розколи відбулись в історії християнства? Які основні напрями християнства склались унаслідок цього?
10. Що таке несторіанство і Несторіанська церква? Коли, де і як відбувся перший розкол у християнстві? Що таке монофізитство, нехалкідонські, древні східні церкви? Що Ви знаєте про Вірменську апостольську церкву, її історію і сучасне становище в Україні?
11. Історичні передумови другого розколу християнства на католицизм і православ'я. Що таке “схизма Михайла Керуларія”? Коли відбувся другий розкол, які його безпосередні причини та наслідки?
12. Охарактеризуйте особливості віровчення, культу та церковної організації католицизму. Що Ви знаєте про його чернечі ордени, Ватикан та інститут папства?
13. Що таке “східна політика” Ватикану? Історія її реалізації в Київській Русі та Україні. Назвіть основні віхи історії та охарактеризуйте сучасний стан Римсько-Католицької Церкви (РКЦ) в Україні.
14. Які особливості віровчення, культу та церковної організації православ'я? Що Ви знаєте про історію та сучасний стан православних церков світу? Перелічіть автокефальні та автономні церкви Вселенського православ'я.

15. Що Ви знаєте про українські витоки РПЦ? Назвіть основні віхи її історії.
16. Які ви знаєте православні ересі XIII-XIV ст.? Хто такі старообрядці (розкольники, старовіри), основні їх напрями, “толки” і “злагоди”? Що ви знаєте про старе і нове православне сектантство, секти “духовних християн”?
17. Проаналізуйте історію і сучасне становище старообрядництва та православного сектанства в Україні.
18. Що таке уніатство, які особливості його віровчення, культу та церковної організації? Які загальні і локальні церковні унії Ви знаєте? Перелічіть основні групи уніатських церков світу та назвіть окремі з них.
19. Коли відбувся третій розкол у християнстві і почалася Церковна Реформація? Які особливості віровчення, культу та конфесійної організації протестантизму як буржуазного різновиду християнства? Назвіть його основні історичні форми.
20. Перелічіть основні конфесії раннього та пізнього протестантизму, течії і утворення неопротестантизму як неохристиянства. Охарактеризуйте особливості їх віровчення, обрядовості та організації.
21. Історія поширення та сучасний стан конфесій раннього, пізнього та неопротестантизму в Україні.
22. Охарактеризуйте пантеон давньоруських язичницьких богів. З якою метою здійснив свою язичницьку релігійну реформу князь Володимир? Коли вона відбулась, яких богів включила в свій пантеон? Як вплинули язичницькі традиції на складання такої особливості українського християнства, як феномен “двовір’я”?
23. Історія поширення християнства в Україні-Русі протягом I-X ст.? Зокрема, що вам відомо про поширення християнства в Україні за апостольських часів (ап. Андрія Первозваного, св. Климента Римського), серед готів (III-IV ст.), українських племен антів і полян (IV-VIII ст.), у хазарському каганаті (VII-VIII ст.)?
24. Що ви знаєте про „слов’янську (хозарську, моравську) місію” Кирила і Мефодія, мекфодіївське християнство в Галичині? Аскольдове хрещення полян – коли воно відбувалось, хто очолив Руську єпархію?
25. Що таке “іспит віри” князя Володимира Великого? Що послужило причиною і мотивом прийняття князем Володимиром християнства і саме у його візантійському православному варіанті? Яка передісторія та історія хрещення Володимиром Великим Київської Русі? Коли відбувся акт “Володимирового хрещення Русі”? Які відмінності у запровадженні християнства на українських землях і на північних територіях Київської Русі?
26. Історія та особливості існування Української Церкви та Київської митрополії в домонгольський період. Скільки було Київських митрополитів у цей період? Хто з них був першими, хто був останнім, хто – українцем? У чому полягав софійний (універсальний) характер київського християнства в X-XII ст.?
27. Що Ви знаєте про церковне та монастирське будівництво в Київській Русі у X-XII ст.? Назвіть перші церкви та монастирі України, найвідоміші пам’ятки церковної архітектури Київської та Галицько-Волинської Русі.
28. Що Ви знаєте про еволюцію Української Церкви в XIII-XV ст., її Київську, Галицьку та Литовську митрополії, утворення Московської митрополії і розмежування українського та російського православ’я?
29. Охарактеризуйте спроби запровадження церковної унії в Галицько-Волинському князівстві у XIII ст. Чому С.Томашівський назвав архієпископа (митрополита) Петра Акеровича “предтечею Ізидора”?
30. Які зміни відбулись в становищі Української Православної Церкви (УПЦ) в умовах польсько-литовського панування (XIV-XV ст.)? Спроби запровадження унії в XV ст. Що ви знаєте про діяльність митрополитів Ізидора та його наступника Григорія Болгарина?
31. Проаналізуйте історію поширення ідей Реформації та раннього протестантизму в Україні у XVI-XVII ст.
32. Що Ви знаєте про діяльність єзуїтів, католицьку контрреформацію, посилення експансії католицизму та підготовку запровадження церковної унії в Україні у 60-90-х рр. XVI ст.?
33. Що Ви знаєте про причини, підготовку, запровадження та наслідки Берестейської церковної унії 1596 р.? Які уроки Берестейської унії?

34. Історія уніатства та його церковної організації на Правобережній Україні в XVII-XIX ст. аж до його ліквідації в цьому регіоні. Що Ви знаєте про діяльність ордену василіан, Вельямина Рутського, Йосафата Кунцевича?
35. Історія УГКЦ в Галичині у XVIII-XIX ст. Що Ви знаєте про митрополитів УГКЦ першої пол.XVIII ст. з родини Шептицьких, про Лева Кишку, Замоїський собор, його рішення та значення для еволюції віровчення і обрядовості УГКЦ.
36. Охарактеризуйте Ужгородську церковну унію 1646 р. та уніатство в Закарпатті (1646-1949).
37. Назвіть основні віхи та події в історії українського православ'я Козацької доби. Охарактеризуйте діяльність його видатних діячів Йова Борецького, Петра Могили, Сильвестра Косіва.
38. Які негативні зміни відбулись після 1686 р. і в синодальний період історії українського православ'я (XVIII-XIX ст.)?
39. Історія поширення раннього та пізнього протестантизму в Україні у XVIII-XIX ст.
40. Проаналізуйте історію православ'я в Україні у XX ст. та охарактеризуйте її основні віхи: від екзархату до автономії та автокефалії.
41. Охарактеризуйте течії автономістів, автокефалістів та обновленців в українському православ'ї 20-30-х рр. XX ст.
42. Що Ви знаєте про українські православні церкви в діаспорі, про їхню історію та сучасний стан? Дайте оцінку діяльності митрополита Іларіона (Івана Огієнка).
43. У загальних рисах охарактеризуйте історію УГКЦ першої пол. XX ст., її нові чернечі ордени (студитів, братів-редемптористів, жіночі чернечі згромадження) та дайте оцінку діяльності видатного церковного діяча України Андрея Шептицького.
44. Що Ви знаєте про історію УГКЦ в другій пол.XX ст. (від Львівського псевдособору 1946 р. та "катакомбної церкви" і руху покутників до її офіційного відновлення в 1989 р.)? Охарактеризуйте діяльність Володимира Стернюка.
45. Охарактеризуйте діяльність УКЦ в еміграції, її Філадельфійської єпархії та кардинала Йосипа Сліпого.
46. Історія раннього та пізнього протестантизму в Україні у XX ст. Охарактеризуйте сучасний неопротестантизм та його конфесії.
47. Що Ви знаєте про сучасні міжконфесійні відносини в Україні, зокрема між православними і греко-католиками, а також православними церквами між собою?
48. Сучасний стан конфесій українського православ'я (УПЦ-КП, УПЦ-МП, УАПЦ). Які є проблеми в стосунках між ними? Що Ви знаєте про діяльність їхніх керівників кін.XX – поч.XXI ст. – патріархів Метислава (Степана Скрипника), Володимира (Романюка), Дмитрія (Володимира Яреми), Філарета (Денисенка), митрополита Володимира (Сабодана)?
49. Сучасний стан УГКЦ в Україні та українських уніатських церков у діаспорі. Охарактеризуйте діяльність керівників УГКЦ кін.XX – поч.XXI ст. – кардиналів Мирослава Івана Любачівського та Любомира Гузара.
50. Сучасний стан РКЦ (католицизму) в Україні. Яку її структурну ланку очолює кардинал Мар'ян Яворський? Хто керує католиками і греко-католиками Закарпаття?
51. Сучасний стан міжконфесійного життя на Львівщині.
52. Зробіть загальні висновки про роль і місце християнства в історії духовної культури і суспільного життя українського народу за періодами (Київська Русь, Козацька доба, Новий і Новітній час) та в конфесійному контексті (православ'я, греко-католицизм та ін.)

ХРИСТИЯНСЬКА ЕТИКА

Уклад: канд. іст. наук, доц. Васьків А.Ю.

Навчальна програма для студентів філософського факультету
(спеціальність “Культурологія”)

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

Тема 1. Премет, структура та завдання курсу “Християнська етика”	2 год.
Тема 2. Джерела християнської етики	2 год.
Тема 3. Категорії християнської етики в історії етичної думки античного світу, середньовіччя та Відродження	2 год.
Тема 4 Розвиток християнської етики у філософсько-етичній думці Нового часу та сучасної доби	2 год.
Тема 5. Християнські основи української етичної думки	2 год.
Тема 6. Основні категорії та базові поняття християнської етики (дефінітивний аспект)	2 год.
Тема 7. Моральні вартості людини в контексті християнської етики	2 год.
Тема 8. Християнський моральний закон і життя людини	2 год.
Тема 9. Християнські моральні вартості в контексті етичних доктрин релігій світу	2 год.
Усього	18 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Святе Письмо як джерело християнської етики.....	2 год.
Тема 2. Християнські етичні категорії в традиції історико-філософської думки середньовіччя	2 год.
Тема 3. Українська етика: християнський контекст.....	2 год.
Тема 4. Моральна ситуація сучасності в контексті християнської етики	2 год.
Тема 5. Біоетичні аспекти християнської моральної доктрини	2 год.
Тема 6. Релігії світу та християнство (порівняльний аналіз моральних доктрин).....	2 год.
Усього	12 год.
Разом	30 год.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Біблія.

Життя у Христі. Моральна катехиза. – Львів, 2004

Кодекс законів східних церков. Рим, 1993.

Лахно А.І., Варенко В.М. Християнська етика (в поняттях категоріях). – Київ, 2002.

Іванов В. История этики средних веков. – Л., 1989.

Лук М.І. Етичні ідеї в філософії України другої половини ХІХ-поч.ХХ ст.-К., 1993.

Сінкевич О.Б. Етика. Курс лекцій.-Львів, 1999.

Принципи морального життя. – Львів, 1997.

Протоіерей Владислав Свешников. Очерки христианской этики. – М.,2000.

Жан Марі Обер. Моральне богослов'я. – Львів, 1994.

Марусяк М. Моральне богослов'я. – Снятин, 2000.

Шостек А. Бесіди з етики. – Львів, 1999.

Войтыла К. Основы этики // Вопросы философии. – 1991. - №1.

Калашиник А. Загальні методи вивчення предмета християнська етика.-Львів, 2001.

Лосский Н.О. Условия абсолютного добра.-М., 1991.

Каст М. Шлях до успіху. – Львів, 1993.

Религиозные традиции мира: В 2 т. – Т.2. – М., 1996.

Mario di Fiorino Тоталітарні інституції і “промивання мізків”. – Львів, 2000.
Біблія. Життя с Богом. – Брюссель, 1988.
Страх и трепет.- К., 1993
Соловйов В.С. Сочинения. В 2-х т.-М., 1990.
Бердяев Н. О назначении человека. –М., 1993
Гейзінга Й. Homo ludens.-К., 1994.
Моуди Р. Жизнь до жизни. Жизнь после жизни. – К., 1994
Швейцер А. Благоговение перед жизнью.-М., 1962
Іван Павло II. Переступити поріг надії.-Львів, 1995.
Мень А. История религии. – М., 1997
Мейендорф И. Введение в святоотеческое богословие. –М., 1992.
Православная духовность. – М., 1998

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. Предмет, структура та завдання курсу християнської етики

Походження і значення термінів “етика” і “мораль”. Функції моралі. Етика в системі філософських наук. Етика і релігія. Етика і моральне богослов'я.

Предмет і завдання християнської етики. Методологія курсу. Суб'єкт, предмет та об'єкт християнської етики.

Тема 2. Джерела християнської етики

Природний моральний закон. Позитивний Божий закон.

Декалог: філософсько-етичний та богословський аналіз. Особливості Декалогу. Моральний Євангельський закон. Порівняльний аналіз моральних концепцій Старого та Нового Завіту. Моральний ідеал християнства.

Тема 3. Категорії християнської етики в історії етичної думки античного світу, середньовіччя та Відродження

Антична філософська традиція в християнському контексті. Платон, Сократ, Арістотель, Епікур. Філософія стоїцизму: спільне та відмінне з християнством.

Християнські основи етики середньовіччя. Етичне вчення отців Церкви. Моральні акцентації східної та західної патристики. Етичні концепції Августина та Фоми Аквінського. Етична доктрина схоластів. Деїстичні основи етики Відродження.

Тема 4. Розвиток християнської етики у філософсько-етичній думці Нового часу та сучасної доби

Етичні концепції Лютера, Кальвіна та Цвінглі. Етика Реформації.

Етичні концепції Нового часу. Бруно, Декарт, Спіноза. Християнська моральна аксіологія в контексті етичної думки Просвітництва. Локк, Гоббс, Вольтер, Руссо, Дідро. Антихристиянський характер масонського руху.

Християнські вартості в етиці Канта, Гегеля. Християнська критика етичної концепції Ніцше. Християнські основи етичного вчення Л. Толстого. Етичні концепції російської православної філософії. Флоренський, Бердяєв, Соловйов.

Християнськість етичного вчення А.Швейцера. Християнський екзистенціалізм. Сартр, Камю. “Засади етичні” Івана Павла II.

Тема 5. Християнські основи української етичної думки

Моральна аксіологія дохристиянських етичних поглядів праукраїнців. Дуальність та екзистенційність української етичної думки. Принцип калокагатії. “Культура сорому” та “культура провини”.

Християнсько-моральні основи оригінальної та прикладної літератури Київської Русі. “Шестиднев”. “Слово про закон і благодать”. “Ізборники”. Києво-Печерський патерик. “Повчання Володимира Мономаха...”

Етична думка доби українського Відродження і християнство. Християнсько-ортодоксальна етика. І.Вишенський. К. Сакович. Гуманістичні основи ренесансної християнської етики. Деїзм.

Етична концепція братського руху. Ю. Дрогобич. С. Оріховський. П. Русин. Барокова традиція української християнської етики. Г. Сковорода.

Етичні погляди Т. Шевченка та українських романтиків. М. Гоголь. І. Франко. К. Ушинський.

Етична концепція А. Шептицького та І. Огієнка.

Християнські основи сучасної української етики. Г. Ващенко. О. Вишневський.

Тема 6. Основні категорії та базові поняття християнської етики (дефінітивний аспект).

Християнське розуміння добра та зла. Теодіцея. Добро - Бог та Боже творіння. Вияви добра у житті людини. Добро як Божий дар. Вибір добра. Поняття зла. Зло – відсутність добра. Гріх як зло. Причини та етапи розвитку гріха. Класифікація гріхів. Спокуса та її види. Випробування: поняття та класифікація.

Християнське розуміння свободи. “Свобідна воля” як право людини вибирати між добром та злом. Повага Бога до права людського вибору. Рівні християнської свободи: свобода пошуків Бога та свобода в Бозі. Формула свободи Августина Блаженного “Полюби Бога і роби, що хочеш”. Потреба реалізації свободи. Парадокс свободи. Свобода християнина як звільнення від страху смерті.

Поняття обов’язків християнина. Евдемоністичний та деонтологічний підходи до християнського обов’язку. Безумовність, категоричність та добровільність як вимоги до обов’язку християнина. Класифікація християнських обов’язків.

Страждання та його сенс у житті християнина. Випробування як вияв “Божої педагогіки”. Причини та наслідки страждань.

Смерть у християнському розумінні. Амбівалентність християнського розуміння смерті. Смерть як наслідок гріха. Смерть – початок вічності. Місія Христового Воскресіння у християнському трактуванні смерті.

Совість як фундаментальний вияв християнськості людини. Види совісті. “Безсовістність” як парадокс християнської етики. Поняття “чистої” совісті. Каяття та провина у християнському житті.

Щастя як відчуття єднання з Богом. Блаженства як вияв християнського щастя. Концепції сенсу життя як засіб реалізації людського щастя. Парадокс щастя: християнський погляд.

Тема 7. Моральні вартості людини в контексті християнської етики

Поняття моральної вартості та чесноти. Християнська аксіологія. Вищі та нижчі моральні вартості. Гідність та поклонання людини. Честь та гідність християнина. Гідність як вияв богоподібності людини. Співвідношення честі та гідності як тіла та душі.

Поняття Божих (богословських чеснот). Класифікація Фоми Аквінського. Поняття віри. Класифікація віри (схема Келінбергера). Довіра Богу. Зовнішні прояви Богу. Вірність. Віра і спасіння. Гріхи проти віри. Надія як богословська чеснота. Любов – квінтесенція християнської етики. Гімн любові апостола Павла. Види любові Властивості та характеристики християнської любові.

Милосердя як один із виявів любові. Практика християнського милосердя. Проблеми квазіблагодійництва. Форми християнського милосердя: милостиня, морально-духовна допомога, братерське виправлення.

Справедливість. К. Сієнська та Г. Сковорода про “нерівну рівність”. Розуміння Божої справедливості, її співвідношення з людською. Види справедливості: розподільча, зрівняльна та відплатна. Принципи рівності та взаємності у контексті християнської справедливості. Завдання християнської справедливості.

Досконалість християнина як усвідомлення власної недосконалості. Парадокс досконалості.

Моральні чесноти особистої діяльності: розсудливість (мудрість), поміркованість, мужність.

Тема 8. Християнський моральний закон і життя людини

Поняття морального закону, його класифікація. Природні, позитивні, Божі закони та їх співвідношення.

Моральна ситуація сучасності в контексті християнської етики. Моральні характеристики сучасного світу. Апостазія. Парадокси моральної оцінки та моральної поведінки.

Інститут сім’ї в християнській традиції. Функції сім’ї. Дружба, кохання, любов у контексті сімейних відносин. Шлюб як освячення сім’ї. Сексуальність: християнські виміри. Моральні небезпеки сучасної сім’ї.

Цінність людського життя та її загрози у сучасному світі: аборти, клонування, трансплантація, евтаназія, смертна кара.

Проблеми суспільної моралі в контексті християнських моральних вартостей. Патріотизм, легітимність. Основи християнської мірології.

Тема 9. Християнські моральні вартості в контексті етичних доктрин релігій світу.

Моральні традиції політеїстичних релігій – індуїзму, джайнізму, сикхізму, даосизму, конфуціанства, синтоїзму, зороастризму.

Моральні принципи монотеїстичних релігій – іудаїзму, буддизму та ісламу: спільне та відмінне з християнською моральною доктриною.

Неорелігійна традиція. Моральний релятивізм неохристиянських течій. Неоязичництво, неоорієнталізм, синкретичні культури – моральні основи.

Сатанізм – моральний антипод християнства: богословсько-філософська оцінка.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Святе Письмо як джерело християнської етики

Богонатхненність біблійного тексту. Природа об'явленого Божого Закону.

Специфіка Старозавітної моральної доктрини. Синайське законодавство.

Феномен новозавітного принципу любові. Нагірна проповідь Ісуса.

Порівняльний аналіз старозавітної та новозавітної моральних концепцій

Тематика есеїстичних робіт

Бог у Старому і Новому Завітах: порівняльний аналіз

“Гімн любові” апостола Павла

Десять заповідній: богословсько-правовий аналіз

Рекомендована література

Біблія.

Життя у Христі. Моральна катехиза. – Львів, 2004

Принципи морального життя. – Львів, 1997.

Біблія. Життя с Богом. – Брюссель, 1988.

Мейендорф І. Введение в святоотеческое богословие. – М., 1992.

Булгаков С. Православие. – М., 1987

Тема 2. Християнські етичні категорії в традиції історико-філософської думки середньовіччя

Моральне вчення східних отців церкви. Каппадокійська трійця.

Проблема теодицеї в західній патристиці. Тертуліан, Оріген.

Вчення Августина Блаженного та Фоми Аквінського про моральні чесноти та природу гріха.

Поняття гріха та добродетелі в середньовічній патристиці

Тематика есеїстичних робіт

Східні отці церкви про першородний гріх

Проблема теодицеї у творчості Августина.

Християнська концепція свободи (за Августином)

Класифікація етичних категорій Фоною Аквінським

Рекомендована література

Біблія.

Лахно А.І., Варенко В.М. Християнська етика (в поняттях категоріях). – Київ, 2002.

Адорно Т. Проблемы философии морали. – М., 2000.

Гусейнов А.А., Иррилиц Г. Краткая история этики. – М., 1987.

Иванов В. История этики средних веков. – Л., 1989.

Страх и трепет. – К., 1993

Православная духовность. – М., 1998

Тема 3. Українська етика: християнський контекст

Українська ментальна традиція і християнство.
Києворуська етична думка: християнські основи.
Дуальність української етичної думки доби Ренесансу. Ю. Дрогобич. С. Оріховський
Бароковість української етичної традиції і християнство. Моральне вчення Г. Сковороди.
Християнські засади української етичної традиції XIX - XX ст. та доби сучасності.

Тематика есеїстичних робіт

Український психоментальний тип (християнський аналіз)
“Слово про закон і благодать”: філософсько-етичний аналіз
Морально-етичні засади діяльності братського руху
Концепція “сродної праці” Г. Сковороди

Рекомендована література

Лук М.І. Етичні ідеї в філософії України другої половини XIX-поч.XX ст.-К., 1993.
Сінькевич О.Б. Етика. Курс лекцій.-Львів, 1999.
Шлемкевич М. Загублена українська людина. –К., 1992
Україна: філософський спадок століть. Вип..37-38.-К.. 1998.
Юркевич П. Вибране. – К., 1993.
Прокопович Ф. Суть, походження та види почуттів.-К., 2000.
Шептицький А. Твори (морально-пасторальні). –Львів, 1993

Тема 4. Моральна ситуація сучасності в контексті християнської етики

Сучасний стан духовності суспільства. Причини духовної-моральної кризи.
Феномен масової культури: криза чи відродження.
Християнський “рецепт” відродження духовно-моральної традиції.

Тематика есеїстичних робіт

Причини моральної кризи сучасного світу
Масова культура: pro et contra
Шляхи виходу з духовно моральної кризи.

Рекомендована література

Життя у Христі. Моральна катехиза. –Львів, 2004
Кодекс законів східних церков. Рим, 1993.
Принципи морального життя. –Львів, 1997.
Протоіерей Владислав Свешников. Очерки християнської етики. – М.,2000.
Жан Марі Обер. Моральне богослов’я. – Львів, 1994.
Шостек А. Бесіди з етики. – Львів, 1999.
Левінас Е., Касторіадіс К. Політика та етика. –К., 1999
Біблія. Життя с Богом. – Брюссель,1988.
Страх и трепет.- К., 1993
Благоговение перед жизнью.-М., 1962

Тема 5. Біоетичні аспекти християнської моральної доктрини

Цінність людського життя- основа християнського вчення про людину.
Християнська етика про проблеми абортів.
Смертна кара та евтаназія: християнська оцінка.
Клонування в оцінці християнської етики.

Тематика есеїстичних робіт

Аборт: медична та богословська оцінка
Смертна кара: за і проти
Евтаназія: за і проти

Рекомендована література

- Життя у Христі. Моральна катехиза. – Львів, 2004
Кодекс законів східних церков. Рим, 1993.
Протоіерей Владислав Свейников. Очерки християнської етики. – М., 2000.
Жан Марі Обер. Моральне богослов'я. – Львів, 1994.
Каст М. Шлях до успіху. – Львів, 1993.
Гейзінга Й. Homo ludens.-К., 1994.
Моуди Р. Життя до життя. Життя після життя. –К., 1994
Швейцер А. Благоговення перед життям.-М., 1962
Іван Павло II. Переступити поріг надії.-Львів, 1995.
Шептицький А. Твори (морально-пасторальні). –Львів, 1993

Тема 6. Релігії світу та християнство (порівняльний аналіз моральних доктрин)

- Морально-етичний категоріальний апарат індо-китайської релігійної традиції (християнська оцінка).
Моральні основи буддизму та християнство.
Етика ісламу та християнська етика: спільне та відмінне.
Неохристиянські релігії: моральні основи

Тематика есеїстичних робіт

- Християнство та іслам: спільність та відмінність етичних концепцій
Етична доктрина буддизму: християнський аналіз
Моральні концепції нерелігійних утворень

Рекомендована література

- Релігієзнавство / під ред Лубського. – К., 2000
Религиозные традиции мира.: В 2 т. – Т.2. – М., 1996.
Маріо ді Фйоріно Тоталітарні інституції і “промивання мізків”. – Львів, 2000.
Біблія. Життя с Богом. – Брюссель, 1988.
Мень А. История религии. – М., 1997
Буковський К. Сучасні релігії та християнство.- Краків, 1986.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Етика, мораль, моральність: етимологія та визначення.
2. Предмет та завдання християнської етики.
3. Структура християнської етики.
4. Джерела християнської етики.
5. Етика і релігія.
6. Декалогфілософсько-богословський аналіз.
7. Євангельський моральний закон.
8. Порівняльний аналіз Старозавітньої та Новозавітньої моральних концепцій.
9. Моральний ідеал християнства.
10. Християнські категорії в контексті античної етичної традиції.
11. Етичні категорії у вченні Августина.
12. Моральне вчення Фоми Аквінського.
13. Моральна доктрина Реформації.
14. Християнська етична традиція в добу Просвітництва.
15. Християнська етична думка в добу Нового часу.
16. Християнська етична думка ХХ ст. та сучасної доби.
17. Києворуська християнська етична традиція.
18. Етична думка українського ренесансу: тенденції та представники.
19. Етичні погляди Г. Сковороди.
20. Основи української етичної думки ХІХ-ХХ ст. (християнський аспект).
21. Християнське розуміння добра та зла.
22. Поняття гріха. Класифікація гріхів.
23. Спокуса та її види.

24. Християнське розуміння свободи.
25. Обов'язки християнина.
26. Страждання у вимірі християнської етики..
27. Поняття смерті у християнській етиці.
28. Совість. Види совісті.
29. Щастя у розмінні християнської етичної традиції.
30. Честь та гідність християнина.
31. Віра як богословська чеснота.
32. Надія як богословська чеснота.
33. Любов як богословська чеснота.
34. Практика християнського милосердя.
35. Християнське розуміння справедливості.
36. Поняття християнської досконалості.
37. Моральні чесноти особистої діяльності: розсудливість (мудрість), поміркованість, мужність.
38. Класифікація моральних законів.
39. Моральна ситуація сучасності в контексті християнської етики.
40. Сім'я як християнська інституція.
41. Цінність людського життя та її загрози у сучасному світі: християнський погляд.
42. Проблеми суспільної моралі в контексті християнських моральних вартостей.
43. Моральні традиції політеїстичних релігій і традиція християнської етики (за вибором).
44. Моральні традиції монотеїстичних релігій і традиція християнської етики (за вибором).
45. Християнська моральна оцінка неорелігійної традиції.

МОРАЛЬНА КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ ТА ЕТИКЕТ

Уклала канд. філос. н., доц. Сінкевич О. Б.

Програма спецкурсу філософського факультету (спеціальність “Культурологія”)

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

Тема 1. Етикет в історії суспільства.....	2 год.
Тема 2. Етика й етикет у контексті сучасної культури.....	2 год.
Тема 3. Етикет зовнішнього вигляду людини.....	2 год.
Тема 4. Етикет одягу.....	2 год.
Тема 5. “Гарні манери” і культура спілкування	2 год.
Тема 6. Мовленнєвий етикет	2 год.
Тема 7. Культура поведінки за столом.....	2 год.
Тема 8. Етикет ділового спілкування.....	2 год.
Тема 9. Культура міжнаціонального та міжконфесійного спілкування	2 год.
Усього.....	18 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Етикет в історії суспільства.....	2 год.
Тема 2. Етика й етикет у контексті сучасної культури.....	2 год.
Тема 3. Етикет зовнішнього вигляду людини.....	2 год.
Тема 4. Етикет одягу	2 год.
Тема 5. “Гарні манери” і культура спілкування	2 год.
Тема 6. Мовленнєвий етикет	2 год.
Тема 7. Культура поведінки за столом.....	2 год.
Тема 8. Етикет ділового спілкування.....	2 год.
Тема 9. Етикет міжнаціонального та міжконфесійного спілкування	2 год.
Усього.....	18 год.
Разом	36 год.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. Етикет в історії суспільства

Зародження етикету в первісному суспільстві. Уявлення про етикет як відображення світового закону у міфологічній свідомості.

Етикет у давніх цивілізаціях. “Китайські церемонії”. Етикет в культурі античної Греції і Риму.

Формування етикетної культури доби Середньовіччя. Роль церемоніальмейстерів. Поява посібників з етикету (Петрус Альфонс “Дисципліна клерикаліс”, 1204).

Розквіт етикетної культури в епоху Відродження. Трактат Бальдассаре Кастільоне “Придворний” (1517) як вираз гуманістичної концепції етикету.

Образ “людини-комільфо” в етикетній культурі XVIII ст. та його критика філософами-просвітителями. Французька буржуазна революція та демократизація етикету.

Етикетна культура вікторіанської епохи.

Етикетний нігілізм XX ст. та його соціокультурні наслідки.

Тема 2. Етика й етикет в контексті сучасної культури

Етимологія понять “етика” та “етикет”. Гуманістична ідея самоцінності людської особистості та її відображення в сучасній етикетній культурі.

Добро, краса, корисність як модуси етикету. Етикет як єдність культури моральної свідомості і поведінки. Ввічливість, тактовність, делікатність – принципи етикету. Культурність – шлях “етизації” етикету.

Форми етикету – дипломатичний, військовий, службовий, професійний . Етикет повсякденного спілкування.

Етнічні форми етикету. Традиції української етикетної культури.

Код і канон в етикеті. Форми виразу етикетних норм.

Тема 3. Етикет зовнішнього вигляду людини

Тіло людини як соціокультурний феномен. “Природне”, “соціальне”, “культурне” тіло. Смыслова, знакова, символічна інтерпретація тіла в історії культури. Типи тілесності в культурах різних народів. Формування образу “людини тілесної” в сучасній культурі.

Тіло як інструмент спілкування . Міміка, пластика, жестикуляція: загальні норми і національні особливості.

Косметика і догляд за тілом.

Тема 4. Етикет одягу

Одяг як артефакт культури. Утилітарні і соціальні функції одягу. Чоловічий і жіночий одяг. Види одягу. Діловий костюм. Одяг для офіційних ситуацій і урочистих подій. Вечірній одяг. Домашній одяг. Одяг і вік. Поняття ансамблю. Одяг і аксесуари. Що означає бути добре одягненою людиною. Принципи формування гардеробу. Одяг як вияв діалектики універсального й індивідуального. Мода й індивідуальний стиль.

Образ людини в сучасному театрі моди. Прет-о-порте та от-кутюр. Образ “ідеальної людини” в сучасній моді: “Ділова жінка “Коко Шанель”, “Райська пташка” Унгаро, “Строга мадам” Іва Сен-Лорана, “Складна штучка” Версаче, “Фам фаталь” Крістіана Діора.

Тема 5. “Гарні манери” і культура спілкування

Ритуал знайомства. Посередник у знайомстві. Знайомство на вулиці. Вітання.

Мистецтво ведення бесіди. Темі бесід. Про що не слід говорити в товаристві. Розказування анекдотів.

Спілкування чоловіка і жінки. Вияви уваги до жінки. Мистецтво робити й приймати компліменти. Подарунки. Делікатність у грошових питаннях.

Господарі і гості. Прибуття і відхід. Термін гостювання. Несподіваний або небажаний гість.

Провідування хворих. Візити співчуття.

Тема 6. Мовленнєвий етикет

Етикетний аспект мовленнєвої діяльності. Нормативність мовлення і його етикетність. Культура мовлення у багатомовному середовищі.

тілі мови і мовлення. Фонетична сторона усного етикетного мовлення. Вибір мовних одиниць у мовленні.

Мовленнєва поведінка у стандартних етикетних ситуаціях: вітання, звернення, прохання, наказ, пропозиція, порада, подяка, компліменти. Культура сперечання.

Етикетні вимоги до телефонної розмови.

Антиетикет у спілкуванні. Інвективна лексика. Невербальні антиетикетні знаки. Табу й евфемізми.

Тема 7. Культура поведінки за столом

Їжа як елемент культурного буття людини.

Традиції оформлення стола. Правила користування столовими приборами і серветками. Порядок подачі страв.

Культура споживання алкогольних напоїв, суші, м'ясник і рибних страв, салатів, фруктів, чаю і кави.

Інциденти за столом та можливості їх розв'язання.

Етикет поведінки за сімейним столом.

Неофіційний прийом – сніданок, обід, вчнення. Пікнік. Розмова і тости за столом.

Офіційний прийом. Прибуття і представлення гостей. Меню. Оформлення стола. Розміщення гостей за столом. Обслуговування гостей.

Прийом-коктейль. Фуршет. Шведський стіл. Бенкет.

Тема 8. Етикет ділового спілкування

Етикет у державних і громадських установах. Права й обов'язки відвідувача і службовця.
Етикет спілкування керівника з підлеглими. Секретар. Приватне і службове у ділових стосунках. Чоловіки і жінки у службових взаєминах.
Жінка у діловому світі.
Етикет спілкування ділових партнерів. Організація конференції. Церемонія ділової зустрічі.
Розробка програми перебування офіційної делегації.

Тема 9. Культура міжнаціонального та міжконфесійного спілкування

Проблема міжнаціонального спілкування в історичній ретроспективі. Ксенофобія, расизм, шовінізм в міжнаціональному спілкуванні. Процеси глобалізації та формування нових засад міжнаціонального спілкування в сучасному світі.

Національна гідність і патріотизм як основа національної самосвідомості.

Знання й розуміння "іншого" в міжнаціональному спілкуванні. Необхідність врахування національного характеру, звичаїв і традицій.

Релігійний фактор міжлюдського спілкування: історія і сучасність. Принцип свободи совісті як вияв гуманістичного змісту сучасної культури.

Толерантність і взаємоповага – основа міжконфесійного спілкування. Традиції міжнаціонального і міжконфесійного спілкування в Україні.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Етикет в історії суспільства

Етикет у Стародавньому світі.
Етикет доби Середньовіччя.
Етикетна культура епохи Відродження.
Еволюція ставлення до етикету в культурі Нового часу.

Теми рефератів

Трактат Б.Кастільоне "Придворний" як пам'ятка етикетної культури доби Відродження.
Придворний етикет "галантного століття" у Франції.
Етикетна культура вікторіанської епохи.

Рекомендована література

Фукс Э. Иллюстрированная история нравов. Эпоха Ренессанса. М., 1993.
Фукс Э. Иллюстрированная история нравов. Галантный век. М., 1994.
Фукс Э. Иллюстрированная история нравов. Буржуазный век. М., 1994.
Стошкус К. Этикет в развитии общества // Этическая мысль: Научно-публицистические чтения. М.: Политиздат, 1998. С. 240-257.
Байбурин А.К., Топорков А.Л. У истоков этикета: Этнографические очерки. Ленинград, 1990.

Тема 2. Етика й етикет в контексті сучасної культури

Етикет як єдність культури моральної свідомості і поведінки.
Принципи етикету.
Форми етикету.
Загальнолюдське і національне в етикеті.

Теми рефератів

Етикетні традиції української культури.
Етика й етикет.

Рекомендована література

Мы живем среди людей: Кодекс поведения. М.: Политиздат, 1989.
Проценко О.П. Модуси етикету: добро, краса, корисність. Харків: Основа, 1994.
Вовк Х.К. Студії з української етнографії та антропології. К., 1995.
Скуратівський В. Березина. К., 1987.

Бугай Н.І. Український етикет. К.: Бібліотека українця, 2000.

Тема 3. Етикет зовнішнього вигляду людини

Тіло людини як соціокультурний феномен.
Людська тілесність в історії культури.
Тіло людини як інструмент спілкування.
Культура тіла в сучасну епоху.

Теми рефератів

Сучасна мода як “театр людського тіла”.
Фізична культура у формуванні тілесного образу сучасної людини.

Рекомендована література

Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта. М., 1983.
Быховская И.М. Человеческая телесность в социокультурном измерении. М., 1993.
Телесность человека: междисциплинарное исследование. М., 1991.
Мосс М. Техника тела // Человек. 1993. № 2.

Тема 4. Етикет в сфері одягу

Утилітарні і соціальні функції одягу.
Мода й індивідуальний стиль в одязі.
Види одягу.
Поняття ансамблю.

Теми рефератів

Революція в моді, здійснена Коко Шанель.
Мода у Львові.
Образ ідеальної жінки в творчості видатних модельєрів сучасності.
Що означає бути гарно одягненим чоловіком?
Типові помилки в манері одягатися.
Останні віяння молодіжної моди.

Рекомендована література

Вандербильт Э. Этикет. В 2-х кн. М.: АО “Аваль”, 1996.
Гейзінга Й. Homo Ludens. К., 1993.
Шубин Г.Г. Мода и эстетическая культура. М.: Знание, 1987.
Орлова Л. Азбука моды. М.: Просвещение, 1989.

Тема 5. “Гарні манери” і культура спілкування

Ритуал знайомства.
Мистецтво ведення бесіди.
Етикет спілкування між чоловіком і жінкою.
Етикет спілкування господарів і гостей.

Теми рефератів

Гендерний аспект етикетної культури.
Сучасні технічні засоби в міжлюдському спілкуванні: морально-етичний аспект.

Рекомендована література

Энциклопедия этикета. М., 2001.
Бугай Н. Український етикет. К., 2000.
Вандербильт Э. Этикет. В 2-х кн. М., 1996.
Гомілко О. Відмова від тіла: метафізична помилка сучасного фемінізму // Філософська думка. 2001. № 1.1. С.91-100.

Тема 6. Мовленнєвий етикет

Мовна культура і етикет.

Мовленнєвий етикет у типових ситуаціях спілкування.
Антиетикет мовного спілкування.

Тема рефератів

Особливості українського мовленнєвого етикету.
Молодіжна субкультура і проблеми мовленнєвого етикету.
Інвективи у сучасному молодіжному середовищі.
Суржик і мовленнєвий етикет.
Науково-технічний прогрес і проблема мовної культури.
Глобалізація та її наслідки для культури мовного спілкування.

Рекомендована література

Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. Львів, 2001.
Культура української мови: Довідник /За ред. В.М.Русанівського. К.: Либідь, 1990.
Стельмахович М. Український мовленнєвий етикет //Народознавство. 1997. № 38.
Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. К., 1991.

Тема 7. Культура поведінки за столом

Їжа як елемент культурного буття людини.
Культура споживання страв і напоїв.
Ритуал споживання їжі в сімейному й офіційному житті.

Тема рефератів

Українська кухня і застілля.
Сучасний дизайн в оформленні стола.
Їжа і міжлюдське спілкування.

Рекомендована література

Вандербильт Э. В 2-х кн. М., 1996.
Бугай Н. Український етикет. К., 2000.
Энциклопедия этикета. М., 2001.

Тема 8. Етикет ділового спілкування

Етикет спілкування відвідувача і службовця в державних і громадських установах.
Морально-етичний аспект спілкування співробітників.
Етикет у діловому партнерстві.

Тема рефератів

Етикет службовця державної установи.
Приватне і службове у ділових стосунках.
Ділова жінка в дзеркалі етикету.

Завдання для практикуму:

Скласти культурну програму перебування у Львові делегації ділових партнерів.

Рекомендована література

Ягодинский В.Н. Как себя вести. М.: Знание, 1991.
Матвеев В., Панов А. В мире вежливости. М., 1996.
Смолка К. Правила хорошего тона. М., 1991.
Мы живем среди людей: Кодекс поведения. М., 1989.
Энциклопедия этикета. М., 2001.

Тема 9. Етикет міжнаціонального та міжконфесійного спілкування

Міжнаціональна комунікація в історії культури.
Формування нових морально-етичних засад міжнаціонального спілкування в сучасному світі.
Морально-етичні принципи міжконфесійного спілкування.

Темі рефератів

Проблеми міжнаціонального і міжконфесійного спілкування в праці А.Бергсона “Два джерела моралі і релігії”.
Традиції міжнаціонального спілкування в українській культурі.
Національна палітра Львова.
Святіший Отець Іван-Павло II про засади міжконфесійних стосунків в сучасному світі.

Рекомендована література

Чебоксаров Н.Н., Чебоксарова И.А. Народы, расы, культуры. М., 1985.
Этнокультурные процессы в национально-смешанной среде / Под ред. И.С.Гурвича. М., 1989.
Арутюнов С.А. Народы и культуры. М., 1989.
Скуратівський В. Берегиня. К., 1987.
Культура і побут населення України. К., 1991.
Энциклопедия этикета. М., 2001.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Зародження етикету.
2. Етикет в історії суспільства.
3. Особливості етикетної культури сучасної епохи.
4. Етикет як єдність культури моральної свідомості і поведінки.
5. Принципи етикету.
6. Функціональні форми етикету.
7. Етнічні форми етикету.
8. Форми виразу етикетних норм.
9. Тіло людини як соціокультурний феномен.
10. Тіло як інструмент спілкування.
11. Образ „людини тілесної в сучасній культурі”.
12. Одяг як артефакт культури.
13. Функції одягу.
14. Мода й індивідуальний стиль в одязі.
15. Види одягу та їх функціональне застосування.
16. Одяг і аксесуари.
17. Ритуал знайомства.
18. Мистецтво ведення бесіди.
19. Етикет спілкування чоловіка і жінки.
20. Етикет спілкування господарів і гостей.
21. Їжа як елемент культурного буття людини.
22. Культура споживання перших і других страв.
23. Культура споживання напоїв.
24. Культура споживання їжі на офіційних прийомах.
25. Етикет поведінки у державних і громадських установах.
26. Етикет спілкування у виробничому колективі.
27. Етикет спілкування ділових партнерів.
28. Морально-етичні засади міжнаціонального спілкування.
29. Культура міжконфесійного спілкування.
30. Традиції міжнаціонального і міжконфесійного спілкування в Україні.

ПРИКЛАДНА ЕТИКА

Уклала канд. філос. н., доц. Ліщинська-Милян О.І.

**Комплексна програма для студентів філософського факультету
(спеціальність “Культурологія”)**

СТРУКТУРА КУРСУ

ЛЕКЦІЇ

<i>Тема 1.</i> Прикладна етика як міждисциплінарна галузь знань	2 год.
<i>Тема 2.</i> Теоретичні засади біоетики	2 год.
<i>Тема 3.</i> Прикладні проблеми біоетики	2 год.
<i>Тема 4.</i> Історія становлення екологічної етики як науки	2 год.
<i>Тема 5.</i> Філософський та нормативний рівні екологічної етики.....	2 год.
<i>Тема 6.</i> Етика науки і техніки: причини виникнення і становлення.....	2 год.
<i>Тема 7.</i> Філософські та прикладні аспекти етики науки і техніки	2 год.
<i>Тема 8.</i> Теоретичні та нормативні засади етики бізнесу	2 год.
<i>Усього</i>	16 год.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

<i>Тема 1.</i> Прикладна етика як наукова дисципліна	2 год.
<i>Тема 2.</i> Біоетика: теоретичні та прикладні питання	4 год.
<i>Тема 3.</i> Екологічна етика як наука	2 год.
<i>Тема 4.</i> Філософські і прикладні аспекти екологічної етики	2 год.
<i>Тема 5.</i> Особливості етики науки і техніки.....	4 год.
<i>Тема 6.</i> Етика бізнесу.....	2 год.
<i>Усього</i>	16 год.
<i>Разом</i>	32 год.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Гусейнов А., Апресян Р.* Етика. – М., 1998.
Введение в биоэтику. – М., 1998.
Ліщинська-Милян О. Філософські та прикладні аспекти біоетики: Текст лекції. – Львів, 2005.
Борейко В., Подобайло А. Екологічна етика. Навч. посіб. – К., 2004.
Синькевич О. Мораль і екологія: Текст лекції. – Львів, 1996.
Фролов И., Юдин Б. Этика науки: проблемы и дискуссии. – М., 1986.
Сичивиця О. Моральна відповідальність вченого і суспільно-історичний процес. – Львів, 2000.
Палеха Ю. Ділова етика: Навч.-метод. посіб. – К., 2000.
Джордж Р. Т. Де. Деловая этика. – М., 2003.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. Прикладна етика як міждисциплінарна галузь знань

Актуальність виникнення прикладної етики як транскультурного феномену в умовах постіндустріального суспільства. Прикладна етика як наука, що виникає на межі етики з одного боку і медицини, біології, екології, науки, техніки, економіки, політики з іншого.

Тема 2. Теоретичні засади біоетики

Історія виникнення біоетики як науки. Дефініціювання та визначення предмету біоетики. Основні біоетичні принципи: життя як вища цінність, принципи автономії, благодіяння, ненашкодження, справедливості.

Тема 3. Прикладні проблеми біоетики

Основні прикладні проблеми біоетики: евтаназія, трансплантація, генна інженерія, клонування. З'ясування сутності і моральної визначеності кожної біоетичної проблеми. Розгляд аргументів „за” і „проти” їх моральної допустимості.

Тема 4. Історія становлення екологічної етики як науки

Виникнення екологічної етики та з'ясування причин її появи. Історія еколого-етичних учень: екоцентристські, біоцентристські та екобіоцентристські теорії. Історія української еколого-етичної думки.

Тема 5. Філософський та нормативний рівні екологічної етики

Філософські підвалини формування нових стосунків з природою, концепція співробітництва. Загальні еколого-етичні принципи та принципи заповідної справи й охорони дикої природи. Концепція прав природи.

Тема 6. Етика науки і техніки: причини виникнення і становлення

Суперечливий характер науки і техніки в історії людства. Потреба поєднання природничих, наукових знань з засадами класичної етики в умовах техногенного суспільства. Причини появи етики науки і техніки в останній третині ХХ ст.

Тема 7. Філософські та прикладні аспекти етики науки і техніки

Основні напрями етики науки і техніки. Принципи безкорисного пошуку, новизни наукового знання, відкритості, свободи наукової творчості, безпечних технологій, наукової чесності. Права та обов'язки працівників науково-технічної та науково-педагогічної сфер.

Тема 8. Теоретичні та нормативні засади етики бізнесу

Виникнення етики бізнесу як прикладної галузі знань. Принципи, цінності та норми ділової етики підприємництва. Поняття корпоративної етики. Етикет бізнесмена.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Прикладна етика як наукова дисципліна (2 год.)

Причини виникнення нового транскультурного феномену.
Основні підрозділи прикладної етики.
Актуальні завдання прикладної етики.

Рекомендована література

Введение в биоэтику. – М., 1998.
Гусейнов А., Апресян Р. Этика. – М., 1998.
Фромм Э. Иметь или быть. – М., 1990.

Тема 2. Біоетика: теоретичні та прикладні питання (4 год)

Біоетика як наука.
Основні біоетичні принципи.
Евтаназія.
Трансплантація.
Генна інженерія.
Клонування.

Рекомендована література

Введение в биоэтику. – М., 1998.
Поттер В. Р. Биоэтика. Мост в будущее. – К., 2002.
Судо Ж. История биоэтики, дискуссии, этическая ориентация // www.ken.ru / tat.ru/ religion/ catholic.

Тема 3. Екологічна етика як наука (2 год)

Виникнення екологічної етики як наукової дисципліни.
Історія екологічної етики: екоцентризм, біоцентризм, екобіоцентризм.
Українська еколого-етична думка.

Рекомендована література

Борейко В., Подобайло А. Екологічна етика. Навч. посіб. – К., 2004.
Булатов М., Малєєв К., Загороднюк В., Солонько Л. Філософія ноосфери (філософський зміст і сучасний смисл феномена ноосфери). – К., 1995.
Вернадский В. Начало и вечность жизни. – М., 1989.
Синькевич О. Мораль і екологія: Текст лекції. – Львів, 1996.

Тема 4. Філософські і прикладні аспекти екологічної етики (2 год)

Принципи екологічної етики.
Концепція прав природи.
Прикладний рівень екологічної етики.
Нова еколого-етична парадигма.

Рекомендована література

Борейко В., Подобайло А. Екологічна етика. Навч. посіб. – К., 2004.
Сингер П. Освобождение животных. – К., 2002.
Тейлор Пол. Этические правила отношения к природе // Гуманитарный экологический журнал. –Т. 6. – Вып. 1. – 2004.

Тема 5. Особливості етики науки і техніки (4 год)

Концепції осмислення ролі науки і техніки в історії людства.
Виникнення етики науки і техніки.
Основні принципи нової прикладної галузі знань.
Завдання етики науки і техніки.

Рекомендована література

Барбур И. Этика в век технологии. – М., 2001.
Сичивиця О. Моральна відповідальність вченого і суспільно-історичний процес. – Львів, 2000.
Фролов И., Юдин Б. Этика науки: проблемы и дискуссии. – М., 1986.

Тема 6. Етика бізнесу (2 год)

Передумови та історія виникнення етики бізнесу.
Етика бізнесу як прикладна галузь знань.
Теоретичний рівень етики підприємництва.
Нормативний рівень етики бізнесу.

Рекомендована література

Джордж Р. Т. Де. Деловая этика. – М., 2003.
Палеха Ю. Ділова етика: Навч.-метод. посіб. – К., 2000.
Фритцше Д. Дж. Этика бизнеса. – М., 2002.

ПИТАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ З КУРСУ „ПРИКЛАДНА ЕТИКА”

1. Історичні передумови становлення біоетики як міждисциплінарного напрямку.
2. Виділити основні принципи біоетики.
3. Структурні підрозділи біоетики.
4. Аргументи «за» і «проти» евтаназії.
5. Обґрунтування моральної позиції стосовно евтаназії.
6. У чому полягає суть трансплантації як моральної проблеми?
7. Проблема трансплантації і її висвітлення в українському законодавстві.
8. Позитивні та негативні у моральному відношенні надбання генної інженерії.

9. Розкрити біоетичний аспект клонування.
10. Розкрити зміст понять екофілія та екофобія.
11. Причини виникнення екологічної етики.
12. Екологічна етика як наука.
13. Виділити структурні елементи екологічної етики.
14. Основні ідеї Стокгольмської декларації та Всесвітньої Хартії природи.
15. Напрями екологічної етики.
16. Виділити загальні еколого-етичні принципи.
17. Ідея прав природи в контексті екологічної етики.
18. Завдання щодо здійснення еколого-етичного ідеалу.
19. Причини виникнення етики науки і техніки.
20. У чому виявляється суперечливий характер ролі науки і техніки в житті людства?
21. Основні напрями етики науки і техніки.
22. Поняття авторського права.
23. Основні права та обов'язки наукових працівників.
24. Концепції бережливого і морального суспільства.
25. Морально-етичне патрунування науково-технічного розвитку.
26. Завдання, які висуває етика науки і техніки на шляху формування моральної парадигми.
27. Докази спростування тези про аморальність бізнесу.
28. Предмет етики бізнесу як прикладної галузі знань.
29. Теоретичні засади етики бізнесу.
30. Принципи та норми етики бізнесу, які діють на світовому, макро- та мікро- рівнях.
31. Нормативний рівень етики бізнесу.
32. Підходи до етичної політики компанії.
33. Правила ділового етикету підприємців.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

КУЛЬТУРОЛОГІЯ:
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС

НАПРЯМ ПІДГОТОВКИ 0201 – КУЛЬТУРА

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ – КУЛЬТУРОЛОГІЯ

(6.020101; 7.020101; 8.020101)

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Автори:

Професор МЕЛЬНИК Володимир Петрович
Професор КАШУБА Марія Василівна
Професор ЯРТИСЬ Анатолій Васильович
Доцент ВАСЬКІВ Андрій Юліанович
Доцент ДАРМОРІЗ Оксана Володимирівна
Доцент ЛІЩИНСЬКА-МИЛЯН Ольга Ігорівна
Доцент МАДЕЙ Наталія Мирославівна
Доцент ПІТУСЬ Людмила Мар'янівна
Доцент СІНЬКЕВИЧ Ольга Борисівна
Доцент СТЕЦЕНКО Валерій Іванович
Доцент ШЕНДРИК Станіслав Михайлович
Доцент ЯРОШЕНКО Тетяна Миколаївна
Асистент ЛАЗАРОВИЧ Надія Василівна
Асистент МАЛЬЧЕВСЬКИЙ Олег Миколайович

Друкується за авторською редакцією
Оригінал-макет виготовлено
Видавничим центром ЛНУ ім. Івана Франка

Підписано до друку 08.12.2008. **Формат 60x100/16.**

Друк офсетний. Папір офсетний.

Умовн. друк. арк. **58. Наклад 100 прим.**

Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка.
79000, Львів, вул. Дорошенка, 41.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ДК № 3059 від 13.12.2007 р.